TARİH BOYUNCA YAŞAMIŞ ZALİM, HAİN ve KÂFİRLERİN HAZİN SONU

2

Ebubekir TANRIKULU

Allahım! Bu Kitabı okuyanın, okutanın veya okunmasına sebeb olanların, İmanını Sen koru. Bizi nurlu yolundan ayırma. Bizi affına ve rızana erdir. Bütün hayırlı işlerimizde bizi başarıya ulaştır. Şüphesiz herşeyi hakkıyla bilen, hidayete erdiren, herşeye gücü yeten Sensin. Allahım! Bizi, Habibin Hz.Muhammed Mustafa(s.a.v)Efendimizin ve onun ashabının, sıddık veli kullarının yolundan ayırma. Kendi dostluğuna seçtiğin kullarınla iki cihanda beraber eyle. Âmin.

Yazar: Ebubekir TANRIKULU
Tashih: EBTNUR-Y.ERDOĞAN
Kapak: Yılmaz ERDOĞAN
Baskı Yeri: ANKARA-2021

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 4
CENGİZ HAN 8
HÜLÂGÛ 29
HASAN SABBÂH 39
SABATAY SEVİ 47
ALEXANDRINA VICTORIA 68
THEDOR HERZL 83
EMANUEL KARASU 97
CEMALEDDİN AFGĀNÎ 107
MUHAMMED ABDUH 117
M.REŞİD RIZA 130
ARABİSTANLI LAWRENCE 144
ŞERÎF HÜSEYİN 153
ENVER PAŞA 163
TALAT PAŞA 170
CEMAL PAŞA 179
JOSEPH STALİN 188
ADOLF HİTLER 202
MAO ZEDONG 217

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

ÖNSÖZ

Euzübillahimineşşeytanirraciym Bismillahirrahmanirrahiym
İlahi ente maksudi ve rıdake ve likaike matlubi
Elhamdulillahi Rabbil alemiyn vessalatü vesselamu ala rasulina Muhammedin ve ala alihi vesahbihi ecmaiyn.

Allah'a hamd, Rasulü Hz. Muhammed Mustafa(s.a.v.) ve ona uyanlara salât ve selam olsun.

Allah'u Zülcelalin mahlûkat içerisinde yarattığı en şerefli varlık insanoğludur. İnsanında en şereflisi Müslüman olanıdır.

Allah'u Zülcelalin ilk insan Hz. Âdem (a.s.)'dan son peygamber Hz. Muhammed Mustafa'ya (s.a.v.) kadar gelip geçen bütün peygamberler insanları tevhid dinine İslama çağırmışlar, insanın dünyada ve ahirette mutlu olmasını istemişler, ilahi ahlak esaslarını öğretip örnek olmuşlardır.

Hak Batılla, Küfür İmanla, Karanlık aydınlıkla, iyilik kötülükle, İnsan Şeytanla kıyamete kadar mücadele halinde olacaktır. Bu imtihan dünyasındaki mücadelede Hakkın yanında, Allah'u Zülcelalin gönderdiği engüzel örnek Nebi ve Resullerin yanında safıonda yer alıp, Hak ve adalet üzere olanlar olduğu gibi, enbüyük düşmanımız olan Nefis ve Şeytanın yanında yerini alıp zulme, ahlaksızlığa, gurur ve kibire dalanlar, yaratılış gayesini unutanlarda olmuştur. Cenab-ı Hak'ta insanları uyarmak doğru yolu göstermek, nasıl kulluk yapılacağını, dünya ve ahiret saadet hayatının nasıl kazanılacağını göstermek için, güzel ahlak, adalet sahibi birçok elçi göndermiştir. Bu elçilerin ilki Hz.Adem(a.s)sonuncusu âlemlere rahmet Hatemül Ebnbiya Hz.Muhammed Mustafa(s.a.v)dır. İnsanlığın kurtuluşu Hak din İslama ve onun emir ve nehiylerine iteate bağlıdır.

Cenab-ı Hak insanı engüzel bir şekilde yaratmış, yaratmış olduğu her şeyi de onun emrine amade kılmış, yeryüzüne halife olarak göndermiş, ondan tek bir şey istemiş ve yaratılış gayesini bildirmiştir. Cenab-ı Hak ***Zariyat suresi 56.***ayette ***"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler, ibadet etsinler diye yarattım"***buyurur.

İnsanlık tarihinde o kadar çok ibret alınacak hadise varki. Eğer ibret almış olsaydık Yaratılış gayemize uygun hareket etseydik bu kadar vahim hatalara düşermiydik.

Bu imtihan dünyası kimseye yar olmamıştır. Toprağın kara bağrında nice salih, veli, temiz, mümin insanklar yattığı gibi, nice zalim, hain, kâfir, şeytana kul olmuş, dünya benim diyen bedbahtlarda yatar.

İman edenlere, iteat edenlere, dünya ve ahiret dengesini kuranlara Ebedi Cennet yurdunu vadederken, inkar eden, zulmeden,küfreden,Hak'tan sapan,Kendini beğenenlere,nefis ve şeytan ordularının esaretine düşenlere,İlahlık ilan edenlerede Adaletinin gereği Cehennemini hazırlamıştır.Müminler kabirlerinde Cennet hayatını tadarken,zalimler,hainler,Kafirlerde Cehennem azabını tadmaktadırlar.

Dinimiz bize bu yolu göstermiş ve sorumluluklarımızı bildirmiştir. Bu mutluluğa erişebilmemiz, görevlerimizi yerine getirmeye bağlıdır.

Müslüman'a düşen, dini ve milli görevlerini doğru olarak öğrenmek ve bunları Allah'ın rızasına uygun bir biçimde yapmaya çalışmaktır.

Günümüzde en çok ihtiyaç duyulan konulardan biriside, dinimizin doğru, güvenilir, sağlam kaynaklardan Kur'an ve Sünnete uygun öğrenilmesi ve öğretilmesidir*Müslüman olmak, İslam dininin inanç, ahlak, yaşayış ve siyasetine ait esaslarını bilmek, yaşamak ve yaşatmaktır.*

Din insan içindir ve Allah'u Zülcelâl kâinatı insan, daha doğrusu insan-ı kâmil için yaratmıştır. Dağların çekemediği bu ağır yükü insan yüklenmiştir***.(Rum Suresi ayet 30).*** Ve insan Kur'an-ı Kerime göre mükerrem bir varlıktır. ***(İsra Suresi ayet 70).***Aynı zamanda insan,"Aceleci bir mizacda yaratılmış" ***(Enbiya Suresi ayet 37).*** Kendisine bir iyilik dokunursa memnun olan, fakat bir musibete uğrarsa, dininden ve inancından yüz çevirebilen, ***(Hac Suresi ayet 11).***Çok hırslı, ***(Mearic Suresi ayet 19).*** Yerine göre bazen nankör, ***(İsra Suresi ayet 67).***Çabuk ümitsizliğe düşen***,(Rum Suresi ayet 36).***Zayıf yaratılışlı, ***(Nisa Suresi ayet 28).***Hayrı istediği gibi, şerri de isteyen bir varlıktır.

İslamın gayesi, insanda mevcut fıtri kabiliyetleri, güzellikleri ortaya çıkarmak, insani özellikleri kuvvetlendirmek, hayvani derekeden meleki derecelere yükselmektir.

Şeyh Galib (k.s) derki:

"Hoşca bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen,
Merdum-i dîde-i ekvan olan âdemsin sen.

Aziz Mahmud Hüdayi(k.s) de:

"Âyinedir bu âlem her şey Hak ile kâim,
Mir'ât-ı Muhammed'den Allah görünür daim.

İnsan canlı ve cansız hiçbir varlığın sahip olmadığı imkânlara mâliktir. Görünüşte küçük âlem, hakikatte engin bir gönül ile cihana sığmayan bir hayal gücüne sahiptir. İman ve iteatiyle meleklerden bile üstün derecededir. Her iki cihanda saadet ve mutluluğa ermek isteyen insan Hakka hizmet ve iteatten ayrılmaz. Onun için ibadet imanı besleyen en önemli vasıtadır.

Allah'a yaklaşmak isteyen mümin, önce kendine yaklaşmalı, kendine gelmeli, yaratılış gayesini idrak etmeli, iman ve ihlâsla, ibadet ve taatte bulunarak yaratana kulluk etmelidir. İmanın tezahürleri müslümanın davranışında kendini gösterir. Bu davranışlar Kitap ve Sünnete uygun olmalıdır.

Mehmet Akif ne güzel söylemiş:

" İmandır o cevher ki ilahi ne büyüktür!
İmansız olan paslı yürek sînede yüktür."
(Safahad sh.59.ist.1987)

"Resulüm De ki; Hak, (Kur'an, İslam ve Peygamber) Rabbinizden gelendir. Dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin." (Kehf suresi, 29)

Sevgili peygamberimiz (s.a.v.) buyururlar ki; *"İman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Size birbirinizi sevecek bir yol göstereyim mi?" Evet ya Resulallah. "Öyleyse selamı yayınız."* ***(Müslim, Ebu Davut, et-Tac, c. 5, sh. 246)***

Onun için Müslüman inancı, itikadı temiz, ahlakı güzel, edep ve hayâ sahibi, ölçülü, dengeli, ince ve nazik insandır. Karıncayı bile incitmekten sakınan insandır. Ağzından kötü söz, elinden kötü iş çıkmayan insandır. Sözünde duran, emanete riayet eden insandır. İbadet ve taatinde samimi, kazancında, yemesinde, içmesinde helal ölçüsüne bağlı kalan insandır.

Dünya ve ahret saadetine kavuşmak için Allah'ı ve Resulünü dinlemek, Kur'an ve sünnete uymak İslam'a canı gönülden teslim olmak gerekir. Elimizi, dilimizi ve servetimizi İslam'ın istediği şekilde kullanmamız, inançlı ve güzel amellerle dolu bir ömür geçirmemiz lazım.

İslam'dan başka bir din, Kur'an'dan başka bir kitap, Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)'den başka bir peygamber gönderilmeyecektir.

Bütün beşeriyetin, ins ve cinin kurtuluşu, huzuru, mutluluğu, problemlerini çözmesi buna bağlıdır. İman eden, iteat eden, yaşayan kurtulur. Onun için her Müslüman dinini doğru, güzel öğrenip, yaşayarak, güzel örnek olarak tebliğ etmekle de yükümlüdür.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ

يُرِيدُونَ لِيُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ (٨) "Onlar, ağızlarıyla Allah'ın nurunu (Kur'an-ı ve İslam'ı) söndürmek istiyorlar. Hâlbuki kâfirler istemeseler de Allah nurunu tamamlayacaktır***." (Saf suresi, 8)***

İslam, Allah'ın övdüğü, Resulullahın övdüğü, göklerin, yerin ve tarihin övdüğü dindir. İslam Allah'ın son dinidir. İslam, iyiliğin ve güzelliğin dinidir.

İslam bütün zamanların ve bütün insanlığın dinidir. İnsanlığı sevgiye, huzura, barışa şefkat ve merhamete, adalet ve güvene, birlik ve beraberliğe, kardeşliğe ulaştıracak din, İslam'dır. Huzur arayan, güven isteyen, birlik, dirlik isteyen, maddi ve manevi sıkıntılardan kurtulmak isteyen İslam'a koşmalı, ona can simidi yapışmalıdır. Aksi takdirde başka ideolojilere, inanç ve sistemlere sarılanlar ne bu dünyada ne de ahirette saadet ve mutluluğa erebilirler.

Cenab-ı Hak: اِنَّ الدّٖينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ "***Allah katında şüphesiz hak din İslam'dır." (Âl-i İmran suresi, 13)***

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُۚ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ (٨٥) ***"Kim İslam'dan başka bir din ararsa, bilsin ki, kendisinden böyle bir din asla kabul edilmeyecek ve o ahirette de hüsrana uğrayanlardan olacaktır***." ***(Âl-i İmran suresi, 85)***

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de: اَسْلِمُوا تَسْلِمُوا ***"Müslüman olun kurtulun." (Müslim ve Şerhi, c. 8, sh. 527, No: 61)***

Ebedi kurtuluşa ermek isteyen herkes, İslam'a koşmak ve hayatını İslam'a göre düzenlemek zorundadır. Çünkü İslam'ın bütün emir ve yasakları insan için, hayattır, diriliştir, emniyettir ve kurtuluştur.

Cenab-ı Hak Kur'an'ında bizlere hitaben:

يَآ اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوٓا اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ اَقْدَامَكُمْ (٧) "*Ey İman edenler! Eğer siz Allah'a, onun emrini tutar dinini uygular yardım ederseniz, O da size yardım eder ve düşmanlarınıza karşı ayaklarınızı sabit kılar, sağlam bastırır."* ***(Muhammed suresi, 7)***

O halde, Müslümanların yeniden dirilişi, yeniden cihana hâkim oluşu ve kurtuluşu için tek yol vardır. O da İslam'a dönüştür. Allah'a ve Resulüne itaattir. Kendi öz değerlerine sahip çıkmaktır.

الٓرٰ ۟ كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزٖيزِ الْحَمٖيدِۙ (١)

"Bu Kur'an öyle bir kitaptır ki; Rablerinin izniyle insanlar karanlıklardan aydınlığa, yegane galip ve övülmeye layık olan Allah'ın yoluna çıkarman için onu sana indirdik." *(İbra**him suresi,** 1**)***

هٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوا بِهٖ وَلِيَعْلَمُوٓا اَنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ (٥٢)

"Bu Kur'an insanlara açık bir tebliğdir. Bununla hem kortutulsunlar, hem Allah'ın ancak bir tek ilah olduğunu bilsinler, hem de aklıselim sahipleri iyice düşünüp öğüt alsınlar." (İbrahim suresi, 52)

كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوٓا اٰيَاتِهٖ وَلِيَتَذَكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ (٢٩) "Ey Muhammed! Bu Kur'an, ayetlerini iyiden iyiye düşünsünler ve aklıselim sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz feyz kaynağı mübarek bir kitaptır***." (Sad suresi, 29)***

اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذٖينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَبٖيرًاۙ (٩)

"Gerçekten bu Kur'an insanları en doğru yola götürür ve güzel güzel amellerde bulunan mü'minlere de kendileri için büyük bir mükafat olduğunu müjdeler." (İsra suresi, 9)

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyururlar ki;

تَرَكْتُ فِيكُمْ اَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّو مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ اللّٰهِ وَ سُنَّةَ رَسُولِ اللّٰهِ ***"Size iki şey bıraktım. Onlara sarıldığınız müddetçe hiç sapıtmazsınız. Biri Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim, diğeri Allah Resulünün sünnetidir." (İ. Malik et-Tac, c. 1, sh. 47)***

Öyle ise dünya ve ahret mutluluğu isteyen herkes Kur'an-ı ve Peygamber Efendimizin (s.a.v.) sünnetini öğrenecek, anlayacak, sevecek ve yaşayacaktır.

Zira Cenab-ı Hak insanı en güzel şekilde yaratmış ama onu başıboş bırakmamıştır. İnsana akıl ve irade vermiş, vahiyle yol göstermiş, seçtiği peygamberleriyle vahyini insanlara ulaştırmıştır. Son ilahi mesaj Kur'an-ı Kerim, son elçi de Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) dir. İns ve Cinnin kurtuluşu buna bağlıdır. İman eden, itaat edenler kurtulur, isyan edenler, kabul etmeyenler mahvolur.

İyiliği emr, kötülüğü nehy, her müslümana farzdır. Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'de: ***"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız. Ve Allah'a imanda devam edersiniz…" (Âl-i İmrân suresi, 110)***

"Erkek ve kadın bütün mü'minler, birbirlerinin yardımcılarıdır. İyiliği emrederler, kötülüklerden vazgeçirmeye çalışırlar. Namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resulüne itaat ederler. İşte bunları, Allah muhakkak rahmetiyle bağışlayacaktır. Çünkü O, azizdir, hakîmdir." ***(Tevbe suresi, 71)***

"İyilik etmek ve fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın, günah işlemek ve

haddi aşmak hususunda yardımlaşmayın. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çok şiddetlidir." (Maide suresi, 2)

"Sizden biriniz bir kötülüğü gördüğü zaman onu eliyle düzeltsin, gücü yetmezse diliyle düzeltsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle buğz etsin. Fakat bu imanın en zayıfıdır." ***(Müslim, muhtarul hadis, sh. 144)***

Elle düzeltmek devletin, dille nasihatle düzeltmek âlimlerin, kalple buğz da halkın görevidir. ***Cenab-ı Hak Kur'an'ında: "Asra yemin olsun ki, bütün insanlar hüsrandadır. Ancak iman edip, iyi amel işleyen, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır." (Asr suresi, 1-3)*** buyuruyor.

Zaman zaman ortaya çıkan, insanlığa hizmet, adalet, müsavaat, eşitlik, laiklik, Marksizm, Leninizm, sosyalizm, satanizm, kapitalizm, faşizm, Siyonizm, masonluk, Hristiyanlık gibi Hak'dan, hakikatten uzak, ideoloji ve sistemler, ancak insanlığa huzur, adalet, sevgi, barış, kardeşlik değil, zulüm, kan ve gözyaşı, soy kırım, fitne tohumları ekmekten başka bir işe yaramamış, insanlığın hala kanayan yarası olmaya devam etmektedir. İnsanlığın yarasını saracak, derdine derman olacak, ona hem dünyada hem de ahiret huzur ve saadet kazandıracak İslam'dan başka, Hz.Muhammed Mustafa(s.a.v)dan başka ilaç yoktur. Kurtuluş Allah'ın insanlığa sunduğu İslam'da, Kur'an'da ve Hz. Muhammed Mustafa(s.av)nın şeriatını hayata geçirmektedir.

Elinizdeki bu kitap ibret almak Yüce Rabbimizi unutmamak, daima Hak ve adalet üzere olmak, dostu düşmanı tanımak, Allah'a isyan edenlerin, nefislerin esaretine düşenlerin, Şeytana uyanların, gurura, kibire kapılanların, ilahlığını ilan edenlerin ibretlik akıbetini hatırlatmaktadır. Emek ve gayret bizden, hidayet ve rahmet âlemlerin Rabbi Allah'u Azimüşşandandır. Ne mutlu ibret alıp, dünyasını ve ahiretini mamur eden bahtiyar mümin kullara.

Ebubekir Tanrıkulu
Diyanet İşleri Başkanlığı Emekli Uzmanı

CENGİZ HAN
(Temuçin)
(D.M.1206 – Ö.H.624-M.18 Ağustos 1227)

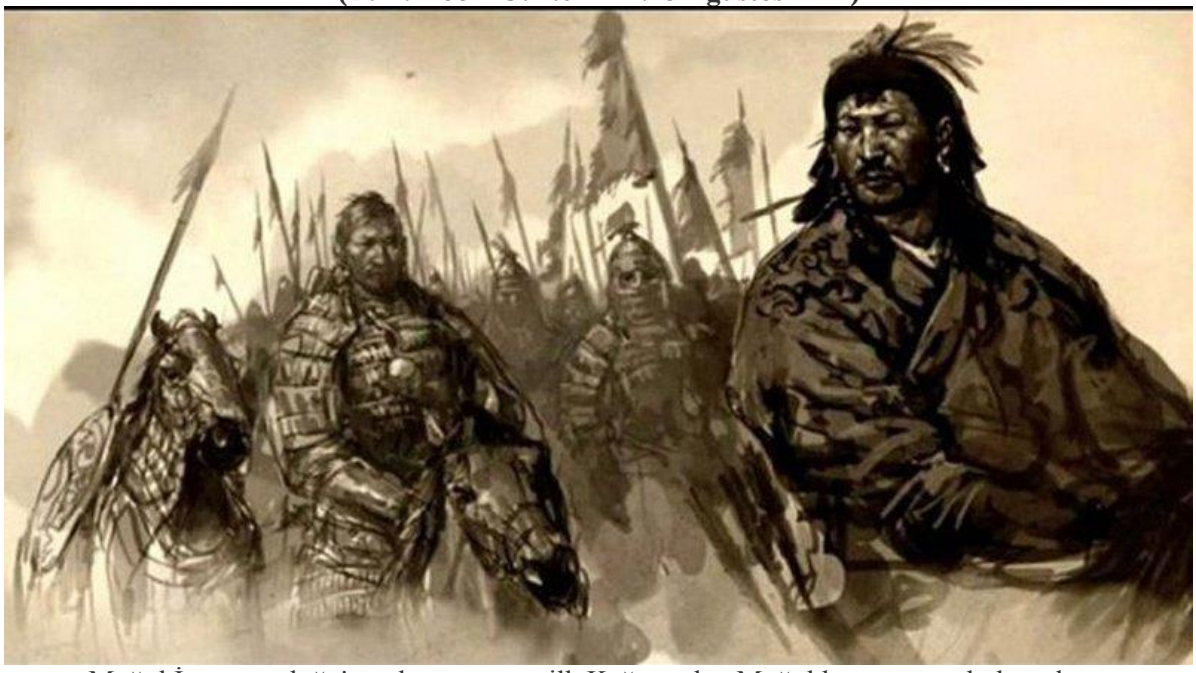

Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk Kağanı olan Moğol komutan ve hükümdar.

Dünyânın en büyük cihangirlerinden genellikle acımasız ve kana susamış en meşhûr zâlim ve kandökücülerindendir. Başlangıcından bu yana tarihin kaydettiği en büyük, en güçlü, toprakları en geniş alana yayılan devlet. Göçebe bir toplumun içinden doğan ve yüz yıl gibi kısa bir sürede sınırları Pasifik Okyanusu kıyılarından Macaristan ovalarına, İran'dan Rusya steplerine yayılan uçsuz bucaksız bir Dünya İmparatorluğu.

Dünya yaratıldığından itibaren pek çok cihangir, imparator ve devlet yöneticisi gelip geçmiştir. Mısır'da Firavunlar, Mezopotamya'da Nemrut, Filistin'de Hz. Süleyman(a.s), Orta Asya'da mitolojik hayatıyla Oğuz Kağan, İran'da Pers İmparatoru Dariyus, Makedonyalı İskender, Hun Türklerinin başbuğu Attila tarihte derin izler bırakabilenlerden bazılarıdır. Fakat Cengiz Han(deniz, umman, okyanus) ise devlet ve ulus yönetenlerin en güçlüsü, en yaratıcısı, en fâtihi, en kan dökücüsü idi. Onun atalarının ve kendisinin doğuş efsanesi, Moğol mitolojisinin önemli belgelerindendir.

O, yalnız Orta Asya, Çin, Hint, Japonya, Rusya'yı değil, Doğu Avrupa ülkelerinin tamamını etkilemiştir. Cengiz Han'ın adıgeçince yalnız savaşlar akla gelmez. Onun askerî dehasının yanında kültürler arası taşıyıcılık gibi olağan üstü bir görevi yerine getirdiğini; "İpek Yolu"nun işlek ve emin bir hale gelmesindeki rolünü, ipek, ipekli kumaş, barut ve matbaa gibi Uygur Türkleri tarafından ilk kez kullanılıp sonradan Çinlilere mal edilen pek çok unsurun Batıya taşınmasındaki payını unutmamalıyız. Birkaç yüz yıldır Orta Asya'da yapılan kazılardan, Han saraylarının yanında taş döşeli yolların, alttan ısıtmalı hamam ve evlerin, su kanallarının Cengiz Han zamanında daha geliştirildiğini öğrenmekteyiz.***(Moğolların Gizli Tarihi, Altan Topçi, Defter-i Çingiz-Nâme, Cengiz-Nâme Ve Anonim Şibanî-Nâme'ye Göre CENGİZ-HAN'IN SOY KÜTÜĞÜTurkish Studies, Cilt I, Sayı 4Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY)***

Kan dökücü ve zâlim bir hükümdar olan Cengiz, Türk şehirlerinde müthiş katliâmlar yaptırdı. Çeşitli târih kitablarında ifâde edildiği gibi; "Cengiz, dünyânın en büyük cihangirlerinden ve en meşhûr zâlim ve kandökücülerindendir. Horasan, Kandehar ve Mültan gibi medeniyet merkezlerini yaktı, yıktı. Yakarak yâhud kılıçtan geçirerek milyonlarca müslümanı öldürdü. Buhara, Semerkand ve Herat gibi ilim merkezlerini harabeye çevirdi. En büyük zevki ve eğlencesi, suçsuzların, kadın ve çocukların kanlarını dökmekti. Askerleri de kendi gibi keyfî adam öldürür, girdiği şehirlerde katliâm yaparlardı, islâm medeniyetine yerine getirilemeyecek darbeler indirdi, islâm âlimlerinin milyonlarca eserlerinin bugün elde bulunmamasının başlıca sebebi, Cengiz ile torunlarının ve bunların emri ile saldıran vahşî Moğol yağmacılarının yaptıkları tahriplerin neticesidir.

13. yüzyıl başlarında Orta Asya bozkırlarında alevlenen ve elli altmış yıl içinde Doğu'dan Batı'ya dünyanın büyük bir bölümünü tutuşturan bu ateşin ilk kıvılcımlarını yaratan o olmuş, gerisini de

art arda yerine geçen ve ana çizgileriyle belirlediği devlet projesini geliştirip hayata geçiren, sonra da dünyanın dört bir yanına yayan oğulları ve torunları olmuştu.

Büyük Moğol İmparatorluğu, 13. ve 14. yüzyıllardaki altın çağında Pasifik Okyanusu'ndan Orta Avrupa'ya kadar yayılırken, ilişkiye geçtiği her kültür ve topluluk üstünde de kalıcı izler bıraktı. Moğollar yalnızca çok iyi askerler değildi; ele geçirdikleri toprakları ve egemenlikleri altındaki insanları da son derece iyi yönetiyorlardı. Yetkin bir yönetim modeli, ticaretin teşvik edilmesi, ileri bir haberleşme ve ulaşım sistemiyle yaygın bir kültürel ve dinsel hoşgörü, "Moğol Barışı" olgusunun önemli yapıtaşlarıydı. Bütün bunların sonucunda Asya'yla Avrupa arasında başlayan ticari ürün, düşünce ve kültür ürünleri değişimi, 16. yüzyıla kadar sürüp gidecekti.

Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk Kağanı olan Moğol komutan ve hükümdar Cengiz Han. Hükümdarlığı döneminde gerçekleştirdiği hiçbir savaşı kaybetmemiş, Dünya tarihinin en büyük askeri liderlerinden birisi olarak kabul edilmektedir.

Doğum Yeri ve Ailesi:

Türk takvimine göre domuz yılının başında, bugün Doğu Sibirya topraklarından geçen Onon nehrinin sağ kıyısında yer alan ***15 Zilkade 549'da M.21 Ocak 1155, Dülün-Boldak, Moğolistan doğdu***.

Moğol kabilelerinden Börçiginler boyuna mensuptur. ***"Kabul" büyük dedesidir***. 1140 yılında bütün Moğolların ilk lideri olarak "Han" unvanını almıştır. ***Babası Moğollar'ın reisi Yesügay Bahadır, annesi Houlen Ece'dir.***

ELİNDE KAN PIHTISIYLA DOĞDU

Rivayetlere göre Cengiz Han elinde bir kan pıhtısıyla doğmuştur. Bu olay kabilenin ileri gelenleri tarafından savaşçı ve muzaffer bir kişi olacağına dair yorumlanmıştır.

Yesügay oğluna, doğumundan önce mağlûp edip esir aldığı bir Tatar kabilesinin reisi olan Timuçin'in (demirci) adını koydu. Doğum yeri ile ilgili, Cengiz Han zamanından günümüze kalan tek kaynak olan "Moğolların Gizli Tarihi" adlı eserde bu yerin Onon yakınlarında Dülün-Boldak adıyla bilinen bölge olduğu yazmaktadır. Bu adın anlamı "Dalak Tepeciği" dir. ***Yesügey Bahadır ve Höelin'in Temuçin'den başka Hasar, Haçi ve Temüge adlarını taşıyan üç oğlu ile Temulun adında bir kızları olmuştur. Bunun yanı sıra Temuçin'in Bekter ve Belgütay isimli iki üvey kardeşi vardı.***

Cengiz Han'ın imparatoriçesi ve ilk karısı ***Börte'den 4 çocuğu oldu.*** Bunlar:

1-Cuci (d. 1185 – 1227. Cengiz Han'ın dört oğlundan en büyüğü.)

2- Çağatay (Çağatay Hanlığı'nın kurucusu ve ilk hükümdarı (1227-1241)

3-Ögeday (Cengiz Han'ın yerini alan Moğol büyük hanı (ÖGEDEY HAN, Cengiz Han'ın yerini alan Moğol büyük hanı (1229-1241).

4 - Tuluy (d. 1190 - ö. 1232) Torunu, HÜLÂGÛ, İlhanlı Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı (1256-1265).

Torunu, BATU HAN, Altın Orda Hanlığı'nın kurucusu ve ilk hükümdarı (1227-1256).

Torunu, KUBİLAY KAĞAN, Moğol hükümdarı (1260-1294).

Öte yandan Cengiz'in başka kadınlardan da çocukları oldu ancak onlar yerini almaktan muaf tutuldular ve kızlarının kaç kişi olduğuna değin bir bilgi yoktur. Cengiz Han'ın en büyük oğlu Cuci'nin babasının kim olduğuna değin hep sorular olmuştur. Cengiz Han sonrasında da bu tartışmalar devam etmiştir.

Cengiz Han, zorlu bir hayat yaşamıştır. Küçük yaşta babası zehirlenerek öldürülmüş ve kabilesi tarafından dışlanmıştı. Daha sonraları da eski kabilesine esir düşmüştür. Burada daha sonradan ordusunun generallerinden olacak olan Çilayu'nun yardımı ile kurtulmuştur.

Temuçin'in eşi Börte Merkitler tarafından kaçırılmış ve bir adamın karısı yapılmıştır. Kurtarıldıktan dokuz ay sonra da doğum yapmıştır. Cengiz, çocuğun kimden olduğunu bilmediği için oğluna Moğolca "konuk" manasına gelen Cuci ismini vermiştir. Yine de Cuci'ye her zaman öz oğlu gibi davranmıştır

Yavaş yavaş kabilesini toparlayan Temuçin, Kirayit hükümdarı Tuğrul Han'ın hizmetine girerek hasmı Camoka'yı yendi (1201). Ancak Tuğrul Han'a sığınan Camoka, Tuğrul Han'ın Temuçin'le arasını açtı. Bunun sonucu olarak çıkan savaşta Temuçin, Kirayitler'i yenerek hükümdarı da öldürdü. Daha sonra diğer bir Moğol kabilesi olan Naymanlar üzerine yürüyerek onları da egemenliği altına aldı. Bu başarılardan sonra 1206'da toplanan kurultay kendisine Cengiz unvanını verdi. 44 yaşında Moğol imparatoru olarak tarihe geçiyor.

İmparator olarak ilk işi orduyu ve içtimai teşkilatı düzenlemek oluyor. Devlet kademesinde yönetici ve memur seçimini kabile hiyerarşisine göre yapmıyor, liyakati esas alıyor. Orduda göçebelerin

sistemi olan onluk sisteme geçiyor. Bu sayede askerlerin kabileye olan bağlılığını ordu sistemine aktararak, kabile mantığından ulus mantığına geçişi sağlıyor ve kendisine sadık bir ordu kuruyor. Cengiz Han devlet sistemini kurarken o dönem yerleşik hayata geçmiş olan ve devlet düzenini iyi bilen Uygurlardan da yardım alıyor. Hatta ilk Moğol alfabesini, o dönem çoktan yazı kullanmaya başlamış olan Uygur Türklerinden yardım alarak hazırlatıyor. Uygur Türklerinden yazı sistemini öğrenen evlatlığı Şiki Noyan'ı yazı görevlisi yaparak emir, yasak, kanun ve değerlerini Şiki Noyan'a yazdırıyor ve böylece Cengiz Han yasaları doğmuş oluyor. Cengiz Han yasaları katılığı ve oldukça kapsamlı oluşu ile biliniyor.

13. yüzyılın başında Orta Asya'daki tüm göçebe bozkır kavimlerini birleştirip bir ulus hâline getirerek Moğol siyasi kimliği çatısı altında toplamış ve dünyanın en büyük bitişik sınırlara sahip imparatorluğunu kurmuştur.

Cengiz Han zamanında bugünkü Çin sahasında üç devlet vardı. Kansu civarında Tangut Krallığı olarak bilinen Batı Xia veya Xi Xia hanedanı, kuzeyde Jin hanedanı ve güneyde Sung hanedanı bulunuyordu. Cengiz Han, Moğolların ezeli düşmanı Jin hanedanı üzerine bir sefer yapmadan önce büyük bir sefer için kaynak elde etmek hem de Jin ile muhtemel bir ittifakın önüne geçmek için ilk olarak Tangut Krallığı olarak bilinen Batı Xia hanedanı üzerine bir sefer gerçekleştirdi. Kansu bölgesinde yaşayan Tibet ırkından ve Budist dininden olan Tangutlarla olan mücadele, Cengiz Han'ın yerleşik ve medeni bir millete karşı yaptığı ilk sefer oldu.

Moğol yurtlarında hiç kimse Pekin sarayında Cengiz Han'ın büyük dedesi Ambakay Han'ın uğradığı işkence ve aşağılamayı unutmamıştı. Moğollar yüzyıllardır Kuzey Çin'de hüküm süren Jin Hanedanı hükümdarlarına, hanedanın adı olan Jin kelimesi Çince altın demek olduğundan Altın Han demekteydiler. Cengiz Han bütün Moğol kabilelerini tek bayrak altında topladı. 1211 yılında Pekin'e sefer düzenleyerek burayı ele geçirdi. Çin hükümdarı barış için prenseslerinden birini Temuçin ile evlendirse de barış fazla uzun sürmedi. 1215 yılında Cengiz Han Çin'i himayesine altına ald

1215'te Pekin surlarına dayandı. Cengiz Han. Durumun zorluğunun farkına varmış ve askerlerine, bedeli ne olursa olsun, surlardan gedik açılarak kentin içine girilmesi emrini vermişti. Çinli esirler kentin surlarına uzun merdivenleri dayamayı başardığında, kuşatma altındakiler surların altında kızgın yağlarda kavurdukları yığınların kendi akrabaları olduklarını fark ettiklerinde onlara karşı dayanmaya dayanamayıp teslim oldular.

Bu sırada Surlarda gedikler açılmıştı ve Moğol askerleri gediklerden, kentin içine sızmayı başarıyordu. Moğollar kentin surlarına kendi bayraklarını dikmeye başladığında, bayrakları gören Çinli komutanlar utançlarından kendilerini öldürmeye başlamışlardı. Artık zaferinden emin olan Cengiz Han atını kentin sokaklarından sürerek, kent merkezine ilerliyordu. Moğollar, kentte insanlık tarihinin en büyük yağmalarından birine bu şekilde başlamıştı.

Batılı kaynaklarda; o dönemde kentte bulunan Batılı diplomatlar ve gezginlerin şahitliği ile şunlar yazacaktır: Mukhulai, Pekin'de hazine ve cephane namına ne varsa toplatarak Cengiz Han'a gönderdi. Cengiz Han, kendisine meydan okuyan Pekin kentine vahşice bir ceza vermişti. Artık bütün dünyanın başkentleri Çin'de olanlarla yakından ilgilenmeye başlamıştı. Harezmşah hükümdarı Sultan Alaaddin Muhammed Harezmşah, kendi ideâli olan Çin'in, Moğolların eline geçmesine inanamadı. Haberin doğruluğunu tetkik ettirmek için Seyyid Behâeddîn-i Râzî'nin idaresinde bir heyeti Çin'e gönderdi. Harezmşâh elçileri Çin hududuna vardıkları zaman, çok uzak mesafeden bembeyaz bir yığın gördüler. Önce bunu karla kaplı bir tepe zannettiler. Yerli halktan, burada bir tepe olmadığını, Cengiz askerlerinin öldürdüğü Çinlilerin kemikleri olduğunu öğrendiler. Bir müddet gittikten sonra toprağı insan kanından simsiyah kesilmiş bir bölgeye geldiler. Bu siyahlık kilometrelerce devam ediyordu. Pekin'e vardıklarında kale burçlarının dibinde bulunan kemik yığınlarının da, Cengiz'in Pekin'i ele geçirdiği zaman, zâlim Moğol askerinin eline düşmemek için kendilerini burçlardan atarak ölen yirmi bin bakire kıza ait olduğunu öğrendiler.

Pekin'in fethinin ardından Mukhulai ve Cengiz'in kardeşi Kasara baştanbaşa tüm Mançurya'yı geçtiler ve güneye doğru ilerlediler. Mukhulai kusursuz planlama yeteneği ile Cengiz Han'ın en büyük komutanlarından biriydi.

Cengiz Han artık bütün Kuzey Çin'in hâkimiydi. Cengiz Karakurum'un ipek çadırını eski Çin'in başkentinin şaşaasına tercih etti. Cengiz Han, Çin'in maddi değeri fazla ağırlıklarını Karakurum'a taşırken Ye-Liyu Çutsay gibi birçok bilgini de yanında getirdi. Onlardan dünya ahvalini, ticareti, dilleri, dinleri, milletleri öğrendi. Uygur aydınlarını da bu bilginler aracılığı ile yüksek Çin teknolojisi ile tanıştırdı.

Cengiz Han Çin'i kendi adamları ile idare etme yolunu ömrünün sonuna kadar sürdürdü. Ye Liyu Çutsay'ın Ceniz Han'a verdiği; sen büyük bir imparatorluğu at üstünde fethettin ama at üstünde idare edemezzsin öğütü üzerine fethedilen yerlere yerel yöneticiler atadı. Ye Liyu Çutsay, Cengiz Han'a şehirleri yerle bir etmek yerine onları geliştirmeyi teşvik dilmesi gerektiğini çünkü bunların zenginlik kaynağı olduğunu anlattı.

Cengiz Han, Çin'in tamamının fethinin uzun süreceğini anlayıp, buranın fetih ve idare işlerini 1217'de Mukhulai'a devrederek Mukhulai'ı burada bırakıp kendi yurduna geri döndü. Mukhulai'a "Bütün ulusun Guyang'ı" ünvânı verilmişti. Reşidüddin bu unvanının Farsça'daki Han-ı Buzurg "Büyük han" olduğu ve onun Çin'deki görevi esnasında Çinliler tarafından kendisine verilen lakap olduğu ileri sürülmektedir.

Mukhulai, Moğol İmparatorluğunun kuruluşuna büyük katkıda bulunduğundan kendi adına ferman çıkarmak ve ortasında siyah ay bulunan dokuz ayaklı Beyaz Tuğ ve Büyük Han'ınki ile aynı olan süslü eyer, kemer, davul ve kendine has taht kullanma hakkına da sahip idi. Mukhulai yedi yıl boyunca başarılı savaşlar sonunda Kin krallığını Honan'a hapsetmeyi başarmış Çin topraklarını Cengiz Han adına yönetmiş ve 1223'te burada ölmüştür.

Cengiz Han, hükümdarlığı döneminde 1206-1227 arasında Kuzey Çin'deki Batı Xia ve Jin Hanedanı, Türkistan'daki KaraHıtay, Maveraünnehir, Harezm, Horasan ve İran'daki Harzemşahlar ile Kafkasya'da Gürcüler, Deşt-i Kıpçak'taki Rus Knezlikleri ve Kıpçaklar ile İdil Bulgarları üzerine seferler gerçekleştirdi ve imparatorluk döneminde gerçekleştirdiği hiçbir savaşı kaybetmedi. Bunların sonucunda Pasifik Okyanusu'ndan Hazar Denizi'ne ve Karadeniz'in kuzeyine kadar uzanan bir imparatorluk kurdu.

Moğol İmparatorluğu bir devlet olarak gerçek oluşumunu ancak Uygurların tam iştirakı ile sağlamıştır. Moğol İmparatorluğunun ilk hocaları ve ilk memurları Uygurlar olmuştur. Uygular, yerleşik hayata geçmişler, edebiyat, sanat açısından olduğu kadar ticaret açsından da parlak bir uygarlığa sahiplerdi. Bu sebeple bir devlet idaresi için ne gerekiyorsa onu biliyor ve uyguluyorlardı. Cengiz Han, Naymanlara karşı savaşı esnasında esir aldığı bir Uygur mühürdarı sayesinde Uygurların mühür ve yazı kullanıldığını görünce, Uygur mühürdarını emirlerini yazması için görevlendirdi ve mührü bastıktan sonra koruması için emanet etti. Bunun ötesinde Cengiz Han, yazabilmenin ne kadar önemli olduğunu görmüştü. Uygurların kendilerine ait bir alfabeleri vardı. Yüzyıllardan beri gelişen bu yazı hemen Cengiz Han tarafından benimsendi ve Cengiz Han, Uygur mühürdardan bu yazıyı Moğolca için uyarlamasını ve dört oğluna da bu yazıyı öğretmesini istedi. Bu hususta aile içinde başlatılan eğitim ile Uygur yazısı akabinde tüm Moğol İmparatorluğu'nda kullanılmaya başlandı. Moğollar'ın Uygurların kültürüne olan alakaları Uygurlar ve Moğollar arasındaki karşılıklı bir çekime yol açtı ve Uygur hükümdarı Barçuk, Cengiz Han'ı kutlamak için elçilerini yolladı. Cengiz Han da bunun karşılığında onu Karakurum'a davet etti. Uygur hükümdarı Barçuk değerli mücevher ve kumaşlarla Cengiz Han'ın huzuruna geldiğinde görkemli bir biçimde karşılandı. Cengiz Han kızı Altun Beki'yi onunla evlendirildi. Böylece Uygurlar ile Cengiz Han arasında bir akrabalık kurulmuş oldu.

Uygur yazı sisteminin kullanılmaya başlamasından sonra Uygur mektebinin ilk mezunu, aslı bir Tatar olan Cengiz Han'ın evlatlığı Şiki Noyan idi. Cengiz Han, onu kanunlarını ve değerlerini yazıya geçirmesi için görevlendirdi ve onları mavi bir defterin beyaz sayfalarına kaydettirdi. İşte Şiki Noyan'ın bu defteri Cengiz Han öldükten sonra dahi Çin'den Doğu Avrupa'ya kadar birçok milletin yönetilmesine rehberlik eden ünlü Yasa idi. 33 defterden oluştuğu, çok hacimli olduğu için bir deve üzerinde taşındığı ve devlet hazinesinde muhafaza edildiği kabul edilen Cengiz Han Yasası, ilerleyen dönemlerde de geliştirilmiştir. Cengiz Han, Yasanın emirlerini tatbike oğlu Çağatay'ı vekil bıraktı. Çağatay sert idi ve yasanın harfi harfini tatbik ederdi. Bu yasaların öylesine sert uygulanıyordu ki, "Cengiz ülkesinde bakire bir kız başında altından bir taç ile ülkenin bir ucundan diğer ucuna en ufak bir tacize uğramadan giderdi." denilirdi. Yasa kapsamında zinanın, eşcinselliğin, kasten yalan söyleyenin, sihirbazlıkla uğraşanın, ormanları yakanın ve suyu kirletenlerin cezasının idam olduğu, alkol kullanan kişi eğer bırakamıyorsa bir ay içinde sadece üç kez sarhoş olabilmesi, bütün dinlere eşit olarak saygı gösterilmesi ve herhangi bir mezhebin üstün tutulmaması, bütün fakirlerin, din âlimlerinin, hekimlerin, bilginlerin ve Tanrıya adanmış tapınakların vergiden muaf tutulması gibi kurallar yer almaktaydı. Daha çok askerî ve hukukî içerikli olan bu Yasa'nın orijinal metni günümüze gelmemiştir. Yasa'nın içeriği 14. Yüzyıl Arap seyyahları, 13. Yüzyıl Ermeni tarihçileri ve 15. Yüzyıl İranlı tarihçilerin eserleri sayesinde bilinmektedir.

BİR YIL İÇİNDE GERÇEKLEŞEN DÜNYA FETHİ

Cengiz Han gerçek ismiyle Temuçin'in yaptığı fetihler ancak Büyük İskender ile karşılaştırılabilir. Ancak onun fetihleri İskender'den daha başarılıdır. Arap tarihçi Reşidüddin'in de dikkat çektiği gibi Büyük İskender on yıl gibi bir sürede Makedonya'dan Hindistan'ın sınırlarına ulaşırken, Cengiz Han bir yıl gibi kısa bir sürede bunu başarmıştır. Yine tarihçiler Büyük İskender'i batı ile doğuyu birleştiren bir lider olarak tanımlar. Onun ordusunda tarihçiler, coğrafyacılar, yazarlar, mimarlar bulunurken Cengiz Han kendisine direnen şehirleri kılıçtan geçirmiş halkını köle haline getirmiş ve bazılarını neredeyse yok etmiştir. Bu yanıyla Büyük İskender Yunanistan'ın mimarisini, sanatını, uygarlığını doğuya götüren Doğu'nun medeniyetini batıya taşıyan biri olarak görülürken Cengiz Han ve Moğolların fetihleri medeniyeti duraklatan bir dönem olarak görülür.

Cengiz Han'ın Moğolların askeri gücünü kullanırken yönetim kademelerinde baştan itibaren, Müslüman tacirleri, Uygur, Çin, Hitay gibi ülkelerden gelen aydınlara yer vermiş, En önemlisi müslüman dünyada daha çok yıkımla anlatılan Cengiz Han'ın zamanla torunlarından birçok müslüman hanedan çıkmış, Müslüman devletler kurmuşlardır.

HARZEMŞAHLARLA İLİŞKİLER

Harezmşahlar ile Moğollar'ın ilk kez karşı karşıya gelmesi 1218 yılında gerçekleşmişti. Kara Hıtaylara sığınan Naymanların son hükümdarı Güçlük üzerine karşı Cengiz Han 1218'de Cebe Noyan komutasında 20.000 kişilik bir kuvvet yollamıştı. Cebe Noyan, Güçlük'ü öldürüp, Kara Hıtay devletine son vererek İli, Issık gölü, Talas ve bütün Türkistan'ı Cengiz Han'a bağlayıncaCengiz Han Harezmşahlar ile sınırdaş olmuştu. Kara Hıtay toprakları üzerinde her iki imparator hâkimiyet tesis ederken birçok sınır olayı olmuş ve Cengiz Han'ın oğlu Cuci güçleri ile bizzat Harezmşah Alâeddin Muhammed'in de iştirak ettiği bir çarpışma yaşanmıştı. Bu çarpışma esnasında oğlu Celâleddin, babası Alâeddin Muhammed'i ölümden kurtarmış ancak Harezmşah'ın saldırıda yaptığı zulüm sinirleri oldukça germiş Cengiz Han bu hadisenin ilk olması nedeniyle büyük bir tepki göstermemiştir. Cengiz Han'ın Çin'i fethettiğine ihtimal vermeyenlerin başında Harezmşah hükümdarı Sultan Muhammed geliyordu. Bu sebeple Bahaaddin Razi adlı bir adamını Pekin'e kadar göndermiş ve bizzat Çin'in artık Cengiz Han'ın mülkü olduğunu tespit ettirmişti. Bahaaddin Razi Çin dönüşünde Karakurum'a gelerek Cengiz Han'ı ziyaret etti. Cengiz Han yaptıkları görüşmede ona kurulacak barış neticesinde her iki tarafın kervanlarının serbestçe gidip gelmelerini memnuniyetle karşılayacağını, tüccarların kendi ülkesi dâhilinde tam bir emniyet içinde bulunacağını ifade etti.

ELÇİLERİ ÖLDÜRÜLÜNCE BÜYÜK YIKIM BAŞLADI

Cengiz Han'ın yaşamı üzerine tarihçiler bazı konularda farklı görüşler ileri sürdüler. Fakat hepsinin ortak olarak benimsediği görüş Harzemşahlar Devleti'nin sultanı Muhammed Harzemşah'ın yaptığı bir eylemin Moğol istilasını başlattığı ve bu olaydan sona durdurulamaz şekilde Moğolların batıya yöneldiğidir. Bu olaya kadar Cengiz Han'ın batıya ilerlemek gibi bir düşüncesinin olmadığı yine bütün tarihçiler tarafından kabul edilir

Cengiz Han 1218 yılının başlarında Harezmşah tüccarları ile ticaret için tamamen Müslüman üyelerden oluşan bir heyeti anlaşma şartları için Harezm'e gönderdi. Sultan Muhammed, Cengiz Han'ın heyetini 1218 yılı baharında kabul etti. Heyet sözcüsü verdiği izahatta Cengiz Han'ın Harezmşah Alâeddin Muhammed'i "en sevgili oğlu" olarak gördüğünü, onunla dost olmak istediğini, her iki milletin ticaret erbabına kapılarını açık tutmasını istediğini bildirdiler. Harezmşah Alâeddin Muhammed heyetin yüzüne karşı; "***Benim ülkemin genişliğini, ordularının büyüklüğünü biliyorsunuz; nasıl olurda Hanınız bana "oğul" diye hitap etmeye cesaret ediyor?"*** diyerek tehditler savurmuş ancak Mahmut Yalvaç onu teskin ederek iki devlet arasında bir ticaret anlaşması yapılmasını sağlayabilmişti.

Cengiz Han'ın Çin ülkesini fethederek çok zengin olduğunu duyan Harezmli tüccarlar satacakları malları Cengiz Han'ın ülksine götürerek ticari ilişkiler içine girmeye başlamışlardı. Ardından o da oğulları ve komutanlarına bir talimat vererek sermayeyi hazineden temin ederek kıymetli mallar getirmeleri için seçilen 450 kişilik bir heyeti de Harezmliler ile birlikte o tarafa gönderdi. Müslümanlardan müteşekkil 450 kişilik bu kafilede toplam 500 deve yükü kıymetli mallar, ipek dokumalar, samur ve kunduz kürkleri, Çin sanat eserleri bulunuyordu. Cengiz Han'ın heyetinin ilk konaklayacağı yer Sir Derya üzerinde yer alan ve Maveraünnehir'in son noktası olan Otrar idi.

Otrar valisi İnalcık, Harezmşah Muhammed'in annesi Terken Hatun'un da yakın akrabası idi. Otrar Valisi İnalcık, Cengiz Han'ın 450 kişilik heyetini tutuklattı. Ardından onları öldürtüp mallarına da el koydu. Cengiz Han bu hadiseyi duyduğunda oldukça fazla hiddetlenmiş ve kendisini sakinleştirmek için Burhan Haldun'a çıkarak inzivaya çekilmiştir. Cengiz Han, İnalcık'ın

cezalandırılarak, malların bedelinin ödenmesi için Harezmşahlara elçilik heyeti gönderdi. Ancak Harezmşah Alâeddin Muhammed elçiyle birlikte elçilik heyetini de öldürttü.

Otrar hadisesi hakkında dönemin eserlerinde Müslüman yazarlar dahi kabahati İnalcık ve Harezmşah Alâeddin Muhammed'in üzerine yıkmaktadırlar. Nesavi kervancıların öldürülmesini inalçık'ın şahsi tamahına bağlamakladır. Cuzcani bu hareketin üstü kapalı bir şekilde Alâeddin Muhammed tarafından tasvip gördüğünü düşünmektedir. ibn al-Alhir bu suçu tamamen Harezmşah Alâeddin Muhammed'in üzerine atmaktadır. . Cengiz Han adına ticaret yapan Müslüman tüccarlardan oluşan aynı zamanda onun elçisi konumundaki bir kervanın mallarına el konulması tüccarların öldürülmesi ile birlikte büyük istilanın ilk kıvılcımı yanmış oldu. Ardından bu tüccarların salınması ve mallarının iadesini isteyen üç kişilik elçilik heyetinden bir kişi Muhammed Harzemşah tarafından öldürülmüş diğer ikisinin ise aşağılamak amacıyla sakalları kesilerek Cengiz Han'a geri gönderilmişti. Harzemşahlar Kafkaslardan İran'a, Semerkand ve Buhara'nın olduğu Türkmenistan'a kadar geniş bir coğrafyayı idare ediyorlardı.

Savaş kıyıcı ve şimdiye kadar görülmemiş vahşette gerçekleşti. Harzemşahların en önemli kenti Utrar yıkılmış ve yakılmış, halkı bütünüyle kılıçtan geçirilmişti. Arap tarihçi Cüveyni Cengiz Han'ın ahıra çevrilen Buhara'nın Cuma camisinde halka seslenip "Ben Allah'ın cezasıyım. Büyük günahlar işlemeseydiniz benim gibi bir cezayı göndermezdi" dediğini aktarır.***(Cengiz Han, Michal Biran, 252 syf., VakıfBank Kültür Yayınları, 2019)***

MÜSLÜMAN DÜNYANIN YIKIMI GERÇEKLEŞTİ

Harezm seferi Cengiz Han'ın yaşantısında bir dönüm noktası olacağı gibi tüm Avrasya hatta insanlık tarihi için bir dönüm noktası olmuştur.

Cengiz Han, bu seferinde kullanmak üzere ordusunun teçhizatını en iyi şekilde tamamlamış, beraberinde kuşatma malzemeleri, Çin'den getirttiği mühendisler ile askerî nakliyat için pek çok deve getirmişti.

Han ilk olarak Eylül 1219'da, elçilerinin ve ticaret kervanlarının katledildiği Otrar'a saldırma kararı aldı. Bu sembolik açıdan son derece önemliydi. Cengiz Han, Otrar önlerine geldiğinde Harezmşah Alaeddin Muhammed'in savaş planını öğrenerek şehirlerin arasına girecek şekilde ordusunu düzenleyerek Maveraünnehir'deki şehirlerinin birbirlerine yardım etmesini önlemeye karar verdi. Yaptığı plana göre orduyu üçe ayırdı. Oğulları Çağatay ve Ögeday, Otrar önlerinde kalarak şehri alacaklar. Yanlardan gelebilecek bir karşı saldırıyı önlemek için Cuci, Sir Derya boylarına ilerleyerek Cend'i alacak, Cengiz Han ise Buhara'ya yürüyecekti.

Cengiz Han Buhara önlerine geldiğinde Buhara eşrafı, hâkimleri ve ulema vaziyeti müzakere ettikten sonra şehrin anahtarlarını 10 ya da 16 Şubat 1220'de Cengiz Han'a teslim ettiler. Cengiz, ordularıyla 1220 senesi Şubat ayında, Buhara önlerine gelerek şehri kuşattı. Askerin büyük kısmının şehri terk ettiğini gören şehir halkı, Cengiz'e elçiler göndererek, eman dilediler ve şehri teslim ettiler.

Daha sonra şehre giren Cengiz, at üzerinde olduğu hâlde Ulu Câmi'ye girdi. Camide bulunan müslümanlara ağır hakarette bulundu. Bir kısmını öldürdü, içki sofrası kurdurarak içmeye başladı. O sırada esir alınan güzel bir Türkmen kızı, camide bulunan Cengiz'in huzuruna getirildi. Cengiz, kızın raks etmesini emretti. Bu durum karşısında camide bulunan âlimler geri çekildi. Bunun üzerine Cengiz onların kızın etrafında toplanıp seyretmelerini istedi. Kimse yerinden kıpırdamadı.

Aralarından Deli Derviş diye bilinen bir zât Moğolca olarak; *"Burası ibadethanedir. Ey gözü dönmüş zâlim Cengiz! Buhârâ'yı teslim etmekle ne büyük hatâ ettiğimizi anladık, ölüm bizim için nîmet oldu. Bu can artık taşınmaya lâyık değil. Emrini dinle miyoruz. Sana ve senin gibi olan askerlerine lanet olsun! Lanet olsun bize! Biz ki sana şehrin kapılarını açtık" dedi*. O anda bütün âlimler Cengiz'in üzerine doğru ilerlediler. Cengiz'in muhafızları derhâl etrafını çevirdiler. Cengiz; *"Hepsini öldürün" diye bağırarak âlimlerin hepsini öldürttü. Sonra; "Bize ilim değil savaş lâzım" diyerek ne kadar eser varsa hepsinin yakılmasını emretti.*

Bunun üzerine mukaddes kitapların saklandığı sandıklar açılmış, içinden çıkarılan Kur'ân-ı kerîmler ve dînî eserler, yanan evlerin içine atılmış, yırtılan sayfalar ayaklar altına alınmıştı. Buhara alev alev yanıyordu. Üç gün süren yangın sonucunda Buhârâ'nın büyük bir kısmı kül oldu. İç kaleyi müdâfaa eden mücâhidler son damla kanlarına kadar Moğollarla mücâdele ettiler. Bir süre sonra iç kale de düştü.

Buhara'nın yaşadığı yıkımı diğer Müslüman kentler de yaşadı. Birçok kent yakılıp yıkılırken öldürülmekten kurtulan erkekler Moğol ordusunda askere alındı. Kadınlar ise ordu tarafından paylaşıldı. Moğollar bir yüzyıl sona Müslüman dünyadan silindiklerinde genel kanı onların geride olumlu hiçbir

şey bırakmadıklarıydı. Arapların Orta Asya'yı fetihleriyle karşılaştırıldığında Müslümanların bir uygarlık yarattıkları ancak Moğolların bu uygarlığı yıktıkları özellikle Müslüman tarihçiler tarafından ileri sürüldü.

Cengiz, zulmünü devam ettirmek ve nefsini tatmin etmek için Buhârâ'dan ayrılıp, Semerkand üzerine yürüdü. Semerkand yakınlarına gelince otağını Kök Saray mevkiinde kurdu. Şehir üzerine az sayıda asker gönderdi. Diğerlerine pusu kurdurdu. Semerkand'da bulunan komutanlar şehri kuşatmaya gelen Moğolların sayısının az olduğunu görünce, üzerlerine saldırdılar. Moğollar geriye doğru kaçmaya başlayınca, Harezm askerleri onları tâkib etmeye başladılar. Biranda müslüman askerleri, pusuda bekleyen Moğollar tarafından çenber içine alınıp imha edildi. Daha sonra şehri kuşatan Moğollar, üç gün saldırılarına devam ettiler. Üçüncü günün akşamı şehir halkı eman dileyerek, şehri Cengiz'in ordusuna teslim etti. Cengiz, askerlerine şehri kuşatan kaleyi yıkmalarını emretti. İki gün içinde kale surları yerle bir edildi. Bu sırada sokak muharebeleri Moğollar ile müslüman Türkmenler arasında devam etti.

Binlerce müslüman Türkmen hunharca şehîd edildi. Ulu Camiye sığınarak mukavemet gösteren bin kadar Türkmen, cami ile birlikte yakıldı. Moğollara mukavemet gösteren Türkmenlerin hanımları ve kızları, Cengiz tarafından askerlerine dağıtıldı.Cengiz Hân, zalimane muharebe tarzı ve serî hareketi ile Harezmşahlar Devleti'nin en müstahkem mevkilerini, en mukavim şehirlerini en kalabalık garnizonlarını, üç-dört ay gibi kısa zaman zarfında zabt, tahrip ve imha etmek suretiyle, kendisinin de tasavvur edemediği kadar kısa zamanda neticeye ulaştı. Bütün Harezm'i ele geçirdi ve harabeye çevirdi.

Babasının ölümünden sonra dağılan ordusunu toplayan Celâleddîn Harzemşah, her ne kadar Moğollara karşı bâzı harblerde başarılar kazandı ise de; mağlûb olarak İran'a çekildi. Bir müddet sonra. Moğollar burayı da ele geçirdi. İran'ı da ele geçiren Cengiz, Moğolistan'a geri döndü. Sonra Çin'e karşı son seferine çıktı. Son seferini de kazanan Cengiz, 1227 senesinde Kansu'da öldü. Burhan-Haldun dağlarında bugün dahî bilinmeyen bir yere gümüldü. Böylece bütün İslâm dünyâsı eşsiz bir zâlimden kurtulmuş oldu.

Cengiz Han, Buhara'da iki gün kaldıktan sonra sonra Semerkant'a ilerledi. Otrar'ı ele geçirmiş olan Çağatay ve Ögeday ile Cend'i ele geçirmiş olan Cuci de ona katıldı ve 22 Nisan 1219'da Cengiz'in üç ordusu da Harezmaşahların başkenti Semerkant yakınında birleşti. Otrar'ın ele geçirilmesinden sonra yakalanan İnalcık Cengiz Han'ın huzuruna getirilerek öç işkencesi olarak kulaklarıyla gözlerine eritilmiş gümüş dökülerek infaz edildi. Harezmşah Muhammed daha kalabalık olan ordularının başında savaşmak yerine asker toplamak gibi bahanelerle sürekli kaçıyordu ve Cengiz Han, Semerkant önlerine geldiğinde Semerkant halkının gözü savaştan korktuğu için şehri teslim etmeye karar verdiler. Şehrin kadısından, Şeyhülislamından ve alimlerinden oluşan bir heyeti Cengiz Han'a yolladılar. İbnül Esir'e göre şehir teslim olduğu için katliam olmadı. Cengiz Han'a Semerkant'ta verilen kalifiye zanaatkâr sayısı 30 bin kişi kadardı. Onlara da aynı hoşgörü gösteriliyordu. Bu, Cengiz Han'ın ilim ve sanat adamlarını kendi tarafına çekerek onun şanı namına hizmet etmeleri için uyguladığı bir yöntemdi. Yağmalama ve haraçtan sonra şehir halkı evlerine dönebildi.

Alâeddin Muhammed kaçışına devam ederken, Cengiz Han, Harezmşah Muhammed'in annesi Türkan Hatun'a kendisine karşı kötü bir niyeti olmadığını yalnızca oğlu ile görülecek bir hesabı olduğunu ifade etmek için bir elçi gönderdi. Ancak Türkan Hatun yanıt vermemeyi yeğledi ve Harezmşah'ın kızları ve oğulları ile İran'ın kuzeyinde Hazar Denizi kıyısındaki Mazenderan'a kaçtı. Subutay, Alâeddin Muhammed'in ailesinin saklandığı Mazenderan'ı kuşattı ve kaleyi teslim olmak zorunda bıraktı. Türkan Hatun Moğolistan'a sürgün edildi. Harezmşah'ın çocukları öldürüldü, kızları ise Moğolların hizmetine girmiş kişilere dağıtıldı. Subutay ve Cebe, Harezmşah'ın izini Eylül'de Batı İran'da Hemedan'da kaybetmişlerdi. Harezmşah Muhammed batıya kaçarak Hazar Denizi üzerinde bir küçük adaya sığınmıştı. Aralık 1220'de bu adada neden olduğu bilinmez şekilde öldü. Gürgenc kuşatmasına, Cengiz Han'in muhafız kıtasının bir birliğini yöneten Bughurçi ile, sağ kanatta binbaşı olan Tolun-çerbi de katılmıştı. Bu zor kuşatma sırasında Cuci son derece zayıf bir idare göstermişti. Kararsızlığını tenkit eden Çağatay ile yaptığı münakaşaları Cengiz Han'ı her ikisini birden kardeşleri Ögeday'in emri altına sokmaya mecbur etmişti.

Gürgenç kuşatması 1221 ilkbaharına kadar, Reşîdüddîn'e göre 7 ay, İbnül Esir'e göre ise 5 ay sürdü.Bu Moğolların en zor savaşlarından biri oldu. Cüveynî, bu savaşta iki tarafın kaybettiği insan sayısını bana söyledikleri zaman inanamadım onun için de buraya yazmadım demektedir. Zafer, 1221 yılının Nisan ayında geldi. Karşı koyan kalmayıp herkes teslim olunca, şehirde bulunanları dışarıdaki

boş alana sürdüler. Bunlar arasında meslek ve sanat sahibi yüz binden fazla kimseyi ayırdılar kadınları ve küçük çocukları köle yapıp esir aldılar.

Gürgenç'in 1221'de Moğolların eline geçmesiyle Harezmşahlar Devleti resmen tarihe karışmış oldu. Harezm'in zaptından sonra Cengiz Han, oğlu Cuci'ye, Harezm ülkesinin bu bölümü de dahil olmak üzere ele geçirdiği Batı Sibirya'yı vererek onu bölgeye idareci olarak gönderdi. Alâeddin Muhammed'in ölüm haberini aldıktan sonra Amu Derya'yı geçerek Horasan'a girdi ve Belh şehrini fethetti. Küçük oğlu Tuluy'u ise Horasan'daki şehirleri ele geçirmesi için yolladı. Horasan'da insanlık tarihinde eşine az rastlanır biçimde bir katliam gerçekleştirildi. Cüveynî, seferden sonra geriye halkın onda birinin bile kalmadığını söyler[Nişabur'da Cengiz Han'ın en sevdiği damadı olan Toguçar bir Nişaburlunun attığı ok ile ölmüştü. Bu olayın Şubat 1221'de Tuluy'un şehri ele geçirdikten sonra yaşanan bir isyan sırasında mı yoksa kuşatma sırasında mı olduğu açıklığa kavuşmuş değil. İki ihtimalde de şehirdeki insanların ölüm fermanının imzalanmasının bu olay sonucu olduğu biliniyor. Cengiz Han'ın kızı, kocasının ölüm haberini aldığı için acılıydı ve Nişabur'daki her insanın öldürülmesini istedi. Tuluy orduyu yönetiyordu ve bu görevi yerine getirdi. Kadınlar, çocuklar, bebekler hatta köpekler ve kediler bile katledildi.

Bazı şehir sakinlerinin yaralı olup ölmemesinden endişelenen Cengiz Han'ın kızı söylenenlere göre herkesin kafasının kesilmesini istedi, kesilen kafalarla piramitler oluşturuldu. On gün içinde piramitlerin hepsi tamamlanmıştı. Nişabur'da kaç kişinin öldüğü her zaman tartışma konusu olsa da çok sayıda insanın yaşamını yitirdiği bilinmekte. Bu katliam yaşanırken Cengiz Han'ın şehirde olmadığı tahmin ediliyor. Nişabur'un ardından direnen Merv de ele geçirildikten sonra korkunç bir yıkıma maruz kaldı. Kale yerle bir edilirken Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Sencer'in anıt mezarı tahrip edildi. Horasan'ın en zengin ve gelişmiş şehirlerinden Merv harabe hâline dönüştü. Cüveyni'nin aktardığına göre Merv'de bir milyon üç yüz binden fazla insan öldürüldü. Nişabur ve Merv'deki katliamlardan gözü korkan Herat ise teslim oldu. Böylece Tuluy üç ay gibi kısa bir sürede Horasan'ın Merv, Nişabur ve Herat şehirlerini ele geçirdi.

Alâeddin Muhammed ölmeden birkaç gün önce oğlu Celaleddin'i veliaht ilan etmişti. Celaleddin bu devleti yeniden toparlamak istedi. Bunun için Moğollarla mücadele etti. Celaleddin Harezmşah, Hindikuş'un güneyinde önemli bir ordu kurmuş ve tehdit oluşturmaya başlamıştı. Gazne'de 60 bin askerle yerleşmiş olan Celaleddin, Toharistan'da Valiyan'ı kuşatan Moğol ordusunu yendi. Sultan Celaleddin'in sayısı az olan ve başka yerden yardım alamayan Moğol ordusunu yendiğini haber alınca Cengiz Han hiç vakit geçirmeden, Gazne'ye geldi. Celaleddin'in on beş gün önce oradan Sind geçidini geçerek Hindistan'a gitmek için ayrıldığı haberini alması üzerine Celaleddin'in peşine düştü. Cengiz Han, 26 Kasım 1221'de İndus nehri sahilinde ona yetişti ve her taraftan Sultan'ın ordusunu kavis içine aldılar. Şiddetli bir çarpışma yaşandı. Celaleddin mağlup olarak annesini ve karısını nehre attırdıktan sonra nehri geçip Hindistan'a kaçtı. Cengiz Han, Celaleddin'e karşı zaferinin etkisini güçlendirmek için Hindistan'a girip onu takip etmedi. Hindistan çok büyüktü ve hakkında hiçbir bilgiye sahip değildi. Delhi Sultanlığı hatırı sayılır bir güce sahipti. 1223 yazını bugünkü Taşkent'in bulunduğu yerde geçiren Cengiz Han, geri dönüş için hazırlıklara başladı.

Subutay ve Cebe 1221'de yakalamakla görevli oldukları Harezmşah Alaeddin Muhammed'in ölümünü öğrendiklerinde artık tek amaçları olan Harezmşah'ı ele geçirmek söz konusu olmadığı için serbest hareket etmeye başladılar. Bu serbestlik onlara insanlık tarihinin bugüne kadar bilinen en büyük süvarilik harikalarından birini gerçekleştirmelerine imkân tanımıştı. Kafkasya'ya girerek Gürcüleri kış ortasında başkentleri Tiflis'te yenilgiye uğrattılar. Hazar Denizi ve Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Kıpçaklar, Moğollar ile tek başlarına başa çıkamayacaklarını anlayınca Ruslara çağrıda bulundular. Cebe ve Subutay, 31 Mayıs 1223'te 80 bin kişilik Rus-Kıpçak ordusunu Kalka Nehri kıyısında mağlubiyete uğrattılar ve oradan Kırım'a doğru uzanarak Sudaka'yı zaptettiler. Dönüş yolunda Hazar Denizi kuzeyinde İdil Bulgarları tarafından kuşatıldılar. Subutay ve Cebe birçok tarihi kaynağa göre İdil Bulgarlarını mağlup etti. Bazı tarihçiler, Moğolların yenildiğine dair rivayetleri İdil Bulgarlar'ının Ruslara, Moğolları yendiklerini ve onları topraklarından sürdüklerini söylemek için uydurdukları hikâyelerin oluşturduğunu iddia etmektedirler. Cebe ve Subutay, 1223'ün sonu veya 1224'ün başında İrtiş Vadisi'nde, dönüş yolunda olan Cengiz Han'a katıldılar.

Merv'de İbnü'l-Esîr'e göre (el-Kâmil, XII, 393) 700.000, Cüveynî'ye göre (Târîẖ-i Cihângüşâ, I, 201) 1.300.000'den fazla insan öldürüldü. Nîşâbur'da intikam hırsıyla kediler ve köpekler bile katledildi. Tuluy Herat'ı ele geçirdikten sonra Belh-Merverrûz arasındaki Tâlekān'ı kuşatmakta olan babası Cengiz Han'a katıldı. 1220 yazını Nahşeb'de geçirdi, ardından Tirmiz'i zaptetti. Ertesi yıl

Ceyhun'u geçip Belh'i aldı. Gürgenç ise uzun süre kuşatılmasına rağmen alınamamıştı. Bunun üzerine Cengiz Han, oğlu Tuluy'u ağabeylerine yardım için gönderdi. Tuluy'un gelişinden sonra Moğol ordusu Gürgenç'in hendeklerini doldurarak şehri neft ile ateşe verdi. Daha sonra zanaatkârlar hariç halk tamamen katledilerek şehir tahrip edildi. Gürgenç'i savunanlar arasında Şeyh Necmeddîn-i Kübrâ da bulunuyordu.

CENGİZ HAN: ALLAH'IN MÜSLÜMANLARA GÖNDERDİĞİ CEZA

Cengiz Han çok tanrılı Şamanist bir inanca sahipti. Bu sorun aslında yalnızca Müslüman dünya için değil Çin ve Moğolistan içinde geçerliydi. Cengiz Han'ın Budizm'i benimseyen buralardaki torunları onun bir Budist olduğunu iddia ettiler. Müslüman dünya ise Cengiz Han, işlenen günahlar nedeniyle Allah'ın onlara gönderdiği bir cezaydı. Arap tarihçi Reşidüddin derki: ***"Allah periyodik olarak dünyaya çeki düzen vermenin bir parçası olarak, geçen zaman içinde oraya çıkan kötülük, bozulma ve fesat dünyasını temizleyecek 'büyük ve kudretli bir devran efendisi' seçer. Allah bu görev için Cengiz Han'ı seçmişti ve bu nedenle ona direnenler Allah'a da karşıydı ve yok edildiler."***

Cengiz Han, kendisine karşı çıkanları, teslim olmamakta direnenleri çocukları, kabileleri ve şehirleriyle birlikte ortadan kaldırırdı. Çağdaşı olan İbnü'l-Esîr, Hz. Âdem(a.s)'den o zamana kadar insanlığın mâruz kaldığı en büyük felâketin Moğol istilâsı olduğunu söyler ve, "***Keşke annem beni doğurmasaydı da tüyler ürpertici zulüm ve katliamları görmeseydim!"*** der. Cengiz Han'ın orduları istilâ ettikleri İslâm ülkelerinde taş üstünde taş bırakmadılar. Kadın ve çocuklar dahil herkesi vahşice öldürdüler. Moğol askerleri, İslâm kültür ve medeniyetinin en önemli merkezlerini de tahrip ettiler. Camiler ahır olarak kullanıldı. Hârizmşahlar'ın ülkesi baştanbaşa viraneye çevrildi.

Hârizm'in zaptından sonra Cengiz Han oğlu Cuci'ye, Hârizm ülkesinin bu bölümü de dâhil olmak üzere ele geçirdiği Batı Sibirya'yı vererek onu bölgeye idareci olarak gönderdi. Kendisi de Celâleddin Hârizmşah üzerine yürüdü.

Celâleddin, Gazne ve Sind bölgelerinde yapılan savaşlarda bozguna uğrayarak kaçtı. 1223 yazını bugünkü Taşkent'in bulunduğu yerde geçiren Cengiz Han, 1224 yılında bütün Hârizmşah ülkesini hâkimiyeti altına aldı ve Hârizmşahlar'a karşı gerçekleştirdiği seferini tamamlayarak Moğolistan'daki karargâhına döndü (1225). 1226'da tekrar Tangutlar ülkesine girerek Tangut Hükümdarı Şidurhu'yu ve bütün Tangut ileri gelenlerini öldürttü. Yurduna dönerken yolda hastalandı. Oğullarını çağırtarak onlara vasiyetini yaptı.

Kişiliği ve karakteri

Cengiz Han'ın fiziksel görünümü hakkında 1221'de kendisine yollanan Song elçisi, Çinli general Meng-hung ve onu Horasan'da görmüş olan insanlardan bilgi alan İranlı tarihçi Cüzcani'nin anlattıkları dışında hiçbir bilgi yoktur. Meng-hung, onun uzun boyu, geniş yüzü ve uzun sakalıyla diğer Moğollardan farklı olduğunu söylerken Cüzcani, hanı yapılı, beyaz saçlı ve kedigözleri olan biri olarak tasvir eder.

Cengiz Han'ın, düşmanlarına ve kendisine ihanet edenlere karşı acımasız ve sert bir tavır sergilerken kendisine sadakat gösterenleri de o derecede mükâfatlandırdığı görülmektedir. Küçük yaştan itibaren zorluklar ve yok olma tehlikesi içinde yaşamış bu nedenle kendine yardım eden herkesi kardeşi ve babası gibi görmüş ve davranmıştır.

Hükümdar olduğu zaman gençlik yıllarında verdiği mücadele esnasında yanında olan herkesi mükafatlandırmıştı. Tayciutlara esir düştüğü zaman kaçarken onu evinde saklayan Sorhan Şira ve çocukları, çalınan atlarını bulmak için at hırsızlarının peşindeyken tanıştığı ve çok iyi dost olduğu Bughurçi, Camuka ile savaşı esnasında yaralandığı zaman onun yarasını iyileştiren ve karnını doyuran Celme ile yine Camuka ile savaşında atını öldüren oku atmasına rağmen gelip bağlılığını bildiren Cebe, her birini en yüksek mevkide rütbelerle mükâfatlandırmıştır.

En karakteristik vasıflarından biri de hainlere karşı duyduğu nefretti. Kötü duruma düşen efendilerine ihanet ederek kendisine yaranacaklarını sananları derhal idam ettirir, düşmanı olan hükümdarlara sonuna kadar sadık kalanları da hizmetine alarak mükâfatlandırmıştır. Mükâfatlandırılacaklarını umarak Kerayitlerin lideri Tuğrul'un oğlu Sangum'u yerini söyleyen onun seyisi ile Camuka'yı yakalayıp Cengiz Han'a teslim eden beş arkadaşının da akıbeti felaket olmuş, öz hanlarına ihanet endenleri bütün nesilleri ile yok edin emrini vererek onları infaz ettirmiştir.

Pekin'in fethinden sonra ele geçirilen esirler arasında yer alan Jin Hanedanına hizmet etmiş Liyaso Tunglu bir prens te vardı. Ye Liyu Çutsay adındaki âlim Cengiz Han'ın dikkatini çekmiş; asırlarca size düşman kesilmiş bir hanedana niçin hizmet ediyordun diye sorunca Ye Liyu Çutsay'ın, babam ve ailemden birçok kimse onların hizmetinde bulundu benim de başka türlü yapmam münasip

olmazdı şeklinde cevap vermesi Cengiz Han'ın hoşuna gitmiş, demek ki bana da sadıkane hizmet edebilirsin demişti. Ye Liyu Çutsay, Cengiz Han'a sadakat yemini etti ve ölene kadar onu yanından ayırmadı.

Cengiz Han, insanları seçme ve onların yeteneklerini ortaya çıkarma konusununda da oldukça başarılıydı. Mukhuali, Cebe, Subutay her biri ayrı ayrı onunkilerle eş değer askerî zaferler kazansalar da hiçbir zaman bundan kişisel bir çıkar sağlamayı düşünmediler. Onları kendinden kopmayacak şekilde bağlamayı başardı ve hiçbir zaman ihanete uğramadı. 1206'dan sonra ölene kadar 21 yıl boyunca kimse onun hükümdarlığını sorgulamadı. Düşmanı olmayanlara karşı da oldukça lütüfkardı.

Güney Çin'deki Song hanedanının elçisi Meng-hung yanından ayrılırken, her önemli şehirde birkaç gün durun, ona en güzel şaraplar, en güzel kokulu çaylar ikram edilsin, şerefine güzel yüzlü kadınlar çalgılarını tıngırdatırken yakışıklı gençler fülüt çalsın emrini vermişti. Her tür eğlenceyi çok severdi. Büyük tutkusu avın yanı sıra ayak topundan da çok keyif alırdı.

Song elçisi Meng-hung'un aktardığına göre bir gün haber yollayarak; bu gün top oynadık niçin gelmedin dedi. Elçi davet edilmedim dedikten sonra her şölende oyun ya da top oynandığında gelip bizimle eğlenmeni bekliyorum demişti. Meng-hung, o gün şölene katılan sekiz kadınının göz kamaştıran beyaz yüzleri var ve çok güzeller diyerek onun zevkini över. İçki içmekle birlikte ayda yalnızca üç kere sarhoş olunmasını öneriyordu. Lüks giysilere ve gösterişe meraklı değildi. Her türlü görkemli unvanı reddetti. Uygurların verdiği şatafatlı unvanları kullanmak istemedi. İranlı bir kâtibin onu tanıtmak için kullandığı süslü ifadeleri gülünç ve çirkin buldu. Cüveynî ve Makrizî, onun eğitimli kişiler ve her dinden din adamlarına saygı duyduğunu, aralarında bir ayrım yapılmasını yasakladığını anlatmaktadırlar.

XIII. yüzyılın keşiş seyyahlarından Plano Carpini, Moğolların yaşadığı yerlere giderek Cengiz Han hakkında edindiği bilgileri raporlaştırmıştı. Cengiz'in savaş esnasındaki kararlılığı hakkında bilgiler sunan Carpini, Cengiz'in Kıtaylarla mücadelesinde ordusunun tüm yiyecekleri bitmesine rağmen saldırılarını sürdürdüğünü ifade eder. Öyle ki Carpini'nin aktardığına göre askerlerinin yiyecek bir şeyleri kalmaması üzerine Cengiz Han her 10 kişiden birinin kesilip, diğer askerlere yiyecek olarak verilmesini dahi emretmişti.

Dinler ile ilişkisi

Cengiz Han, Çinli Tao rahibi Çang Çuen'in şöhretini duyunca onunla görüşmek için kendisini davet etmiştir. Çang Çuen, Cengiz Han Harezmşahlara karşı seferde iken 1222 yılında huzuruna getirilmiştir. Cengiz Han; üstad bana uzaklardan, ölümsüzlük için ne getirdin diye sormuş rahip de hayatı uzatmanın çaresi var, ama ölmemek için ilaç yok diyerek cevap vermiştir. 21 Ekim 1222'de Semerkant yakınlarında Cengiz Han'ın Çang Çuen'un öğretilerini dinleyeceği özel bir çadır kurulur. Bu, Babür İmparatoru Ekber döneminde görülecek olan konuşmaların yapıldığı göçebe felsefe evlerinin prototipidir. Çang Çuen Cengiz Han'a Taoizmi anlatır ve ona şehvetini köreltmeyi, zevki okşayan tatları reddetmeyi, taze ve hafif yiyecekler yemeyi, nefsin isteklerinden uzak durmayı öğütler. Bütün bir ay boyunca sadece uyumaya çalışmasını, manevi zenginlikleri ve enerjisi karşısındaki artışa şaşıracağını söyler. Cengiz Han ise bu öğütlerin faydalı olduğunu anlar, fakat Moğolları eski alışkanlıklarından vazgeçirmenin kolay olmayacağını söyler. Nitekim 10 Mart 1223'te Taşkent bölgesinde bir sürek avı sırasında attan düşerek yaralanır. Çang Çuen bu durumdan ona ilerlemiş yaşında avın oluşturduğu tehlikeleri göstermek için yararlanır. Ancak Cengiz Han ona öğütlerini takdir ettiğini ama avlanmanın asla vazgeçemeyeceği bir zevk olduğunu söyledi. Bu görüşmelerden en kârlı çıkan ise Taoistler olur. Cengiz Han, Çang Çuen adına, Taoizm üstadını vergiden muaf tutma amacı taşıyan mühürlenmiş bir yarlık hazırlamıştı.

Cengiz Han yönetimde kaldığı süre içerisinde bu duruma dikkat etmiş, yönetiminde farklı dinlere mensup insanları önemli görevlere getirmekten kaçınmamıştır. Ona göre farklı dini grupları bir arada tutmanın ve itaatlerini sağlamanın en önemli metodu buydu.

VENEDİK'TEN ÇİN'E UZANAN İPEK YOLUNU OLUŞTURDULAR

Üstelik çok farklı ülkelerdeki kurumları, gelenekleri hâkim oldukları çok farklı coğrafyalara ithal ederek Müslüman dünyada kalıcı bir iz bıraktılar. Öyle ki soyu Cengiz Han'a dayanan birçok hanedan 19. yüzyılın başlarına kadar birçok ülkede varlıklarını sürdürmeyi başardı. Anadolu'dan Çin'e kadar uzanan ünlü posta sistemleri sayesinde bir iletişim ağı da kurmayı başardılar. Aynı zamanda daha önce kesintilerle gerçekleşebilen kervan yolları sayesinde tüccarlar korkusuzca bu yollarda seyahat edebildiler. Yalnızca tüccarlar değil bu yollardan seyyahlar, sanatçılar da yol aldılar. Bu müthiş bir kültürel akış yarattı. Bu seyyahların en ünlülerinden Marco Polo bu sayede Venedik'den Mançurya'ya Kubilay Han'ın yanına gidebildi. Üstelik dönüş yolunda okyanusu kullandı. Cengiz Han'ın

torunlarından Hülagü Han kendisine suikast düzenleyen Kuzey İran'ın dağlarında bulunan ünlü Alamut kalesindeki Şii İsmaili mezhebine bağlı Haşhaşileri ortadan kaldırdı. Bu hiçbir Müslüman ordunun başaramadığı bir olaydı. "Zafer, Moğolların İslam'a büyük bir katkısı olduğunu yazan Müslüman tarihçilerce kutlandı". Ancak Hülagü Han İran'la sınırlı kalmadı, Bağdat'a ilerleyip şehri yakıp yıktıktan sonra son Abbasi halifesini öldürdü.

VASİYETİ

Cengiz Han'dan sonra vasiyeti gereği Kurultay Ögedey'i Cengiz İmparatorluğu'nun başına Kağan seçti. Yasa işlerini Çağatay'a havale etti. Ordularının idaresini ise küçük oğlu Tuluy'a verdi.

Ögedey'den sonra Küyük, Mengü ve Kubilay Kağanlar işbaşına geçtiler. Bu dönemde Cengiz İmparatorluğu Çin Denizi'nden Baltık Denizi'ne kadar bütün Avrasya kıtasını ele geçirdi. Kubilay Kağan, Çin'deki merkezinden ayrılmadı. ***Kubilay Han'la beraber imparatorluk dörde ayrıldı ve ayrı ayrı devletler ortaya çıktı.***

1227 yılının Ağustos ayında çıktığı son seferinde ölen Cengiz Han arkasında büyük bir imparatorluk bırakmıştır. Ölümünden önce geleneklere göre varisini seçmiş ve oğulları arasında paylaşım yapmıştır.

Moğolistan'ın gizli tarihine göre; Çağatay, Harezmşahlar'a sefer öncesinde Cuci'nin Cengiz Han'ın yerine geçmesini asla kabul edemeyeceğini söylemiş bunun karşılığında ikisi de hükümdar olamamıştır. Cengiz'in ölümünden sonra da Ögeday kağan olmuştur. Zaten Cuci 1226 yılında babasından önce ölmüştür.

Cengiz Han, yüksek bir fizikî güce ve sarsılmaz bir iradeye sahipti. Çocukluğundan beri karşılaşmış olduğu olaylar ona olağan üstü sabır ve tahammül gücü, tecrübeyle işlenmiş bir zekâ kazandırmıştı. Öldüğünde haleflerine Kore'den Yakındoğu'ya ve Güney Avrupa'ya, Güney Sibirya'dan Çinhindi'ne kadar uzanan, silâh kuvvetiyle kazanılmış geniş bir imparatorlukla birlikte teşkilâtın esas ilkelerini de bırakıyordu. Ömrünün sonuna kadar bütün kültürlere yabancı kaldı. Devlet teşkilâtında sadece Moğol gelenekleri hâkimdi.

Cengiz Han yalnız kendisi ve yakınları için çalışmıştır. İmparatorlukta kurduğu teşkilât ilkel prensiplere dayandığı için ölümünden sonra ancak kırk yıl devam edebilmiştir. Buna rağmen ailesinin hâkimiyeti birkaç nesil sürmüştür. Kendisinin kuvvetli iradesi oğullarının hiçbirinde olmadığından ölümünden sonra ailesinin devleti beraber idare etmesini planladı. Sağlığında veliaht tayin ettiği Ögedey zamanında hânedan üyelerinin birlikte hüküm sürmeleri ve halkın eriştiği refah seviyesi, Cengiz Han'ın ne kadar isabetli bir seçim yaptığını göstermektedir.

Tarihe bıraktıkları

XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde meydana gelen bu olaylardan bir asır sonra bölgeyi gezen seyyahlar, Moğol istilâ ve tahribatının izlerine rastladıklarını söylerler. Moğollar'ın İslâm kültür ve medeniyet eserlerini tahribe yönelik harekâtı, Cengiz Han'dan sonra Hülâgû ve diğer ahfadı tarafından da devam ettirilmiş, çok sayıda müslüman katledilmiş, cami, medrese ve kütüphaneler yakılıp yıkılmıştır.

Cengiz Han hiçbir dine mensup olmadığı için insanlar arasında dinlerinden dolayı bir ayırım yapmadı. Hangi dine mensup olursa olsun âlim ve zâhidlere iyi davranır, onları himaye ederdi. Cengiz Han, Çin'in ve diğer yerleşik toplumların çeşitli sebeplerle zayıfladığı bir dönemde bozkır kabilelerini birleştirme fırsatı bulmuş ve bunu iyi değerlendirmiştir. Askerî başarısının dayandığı temel vasıflar örgütlenme yeteneği, disiplin, süratli hareket ve amaçlarına ulaşmada gösterdiği acımasızlıktı. En karakteristik vasıflarından biri de hainlere karşı duyduğu nefretti. Kötü duruma düşen efendilerine ihanet ederek kendisine yaranacaklarını sananları derhal idam ettirir, düşmanı olan hükümdarlara sonuna kadar sadık kalanları da hizmetine alarak mükâfatlandırırdı.

Moğol İmparatorluğu'nun hukuk ve askerlik işlerini düzenleyen kanunlar ***"Cengiz Han Yasası"*** olarak meşhurdur. Aslında bu yasanın tamamı bizzat Cengiz Han tarafından konulmuş olmayıp nesilden nesile aktarılan Moğol hukuk ve törelerinin bir kurallar mecmuası halinde düzenlenmesiyle oluşmuştur. Cengiz Han kağan seçildiği 1206 kurultayında bu kurallara bazı ilâveler yapmış ve bunları resmen yürürlüğe koymuştur. Otuz üç defter halinde tanzim edilen ve Moğol hazinesinde saklanan yasayı uygulama görevini de bu kanunları en iyi bilen oğlu Çağatay'a vermiştir.

*Timurlular dâhil İslâmiyet'i kabul eden Moğol hânedanları bu yasaları özenle tatbik etmişlerdir. Cengiz Han Yasası bir kitap halinde tam olarak zamanımıza intikal etmemekle birlikte Moğol tarihine dair eserlerde, özellikle Moğolların Gizli Tarihi, Câmiʿu't-tevârîḫ, Târîḫ-i Cihângüşâ ve Abu'l-Farac Tarihi gibi eserlerde çeşitli maddelerine yer verilmiş*tir. Cengiz Han yasaları

gerektiğinde çok acımasız bir şekilde uygulanırdı. Cinayet, soygun, tasarlanmış yalan, zina, cinsel sapıklıklar, büyü ile kötülük yapmak, çalınmış bir malı saklamak gibi suçların cezası idamdı.

Cengiz Han'ın imajı askerî harekâtları esnasında sorumlu tutulduğu kıyımlar ve kültürel hazinelerin yerle bir edilişi gibi sebeplerden dolayı özellikle İslam dünyasında iyi değildir. Dönemin İran ve Arap kaynakları cani ve kana susamış bir adam portresi çizer. *Kimi kaynaklara göre Cengiz Han'ın fetihlerinin yaklaşık olarak 40 milyon insanın ölümüne sebep olduğu tahmin edilmektedir. Bu; o zamanki dünya nüfusunun %11'ine denk gelmekteydi.*

Nişaburlu bir askerin damadı Toquchar'ı öldürmesinden sonra; Cengiz Han Harezmşah İmparatorluğu'na saldırmış, galip geldiği bu savaş sonrası ise İran nüfusunun dörtte üçünü öldürmüş olduğu tahmin edilmektedir. Sadece damadının öldürüldüğü Nişabur'da, intikam almak için 1 milyondan fazla insan öldürdüğü düşünülmektedir.

Ancak onun büyük bir asker olarak ün kazanmasının temelinde o güne kadar bir birleri ile savaşmaktan başka bir şey yapmayan Moğol boylarını bir araya getirip 10'luk-100'lük-1000'lik gruplara ayırarak, liyakata bağlı bir ordu meydana getirmiş olması, bununla beraber askerlerini böyle gruplara ayırarak, askerlerin savaş alanında mensup oldukları kabilelere değil de savaş gruplarına karşı aidiyet hissi benimsemelerini sağlamasında yatmakta idi.

Bu düşünceyle askerleri içerisindeki en seçkin 10.000 askerî seçerek, kendisine sadakati ön planda tutan keshig adındaki özel muhafız birliğini kurdu. Tüm askerî seferleri, sağlam bir hazırlıktan sonra yöneten Cengiz Han'ın büyük bir asker olarak ün kazanmasının bir diğer önemli sebebi kurduğu posta teşkilatı ve casus ağı ile istihbarat sanatına verdiği büyük değerdi. Casuslar, bilgi toplamakla, söylentiler yaymakla ve araziyi tanımakla görevlendirilirken âlimler geçtikleri nehirlerin ne zaman donacağını, balık veren gölleri ve çeşitli maden ocaklarının vaziyetlerini kaydedip fethedilen yerler için haberleşme ağını oluşturmak için posta menzilleri kuruyorlardı.

Cengiz Han, koyduğu kuralları Yasa adını verdiği kanunlarla metinleştirdi ve o öldükten sonra bile Japon denizinden Polonya içlerine ve Macar ovalarına kadar Çin, İran, Rusya dahil birçok ülke Cengiz Han Yasası adı verilen bu kurallara göre yönetildi. Cengiz Han'ın Asya'yı birleştirmesiyle sınırlar ve gümrükler kalkmış, Asya'daki iktisadi yapı değişmiştir. Halklar arası ticaret artmıştır. Hem Asya hem de Avrupa'daki sınırları sayesinde iki kıta arasında bilgi ve tecrübe akışını, kısa bir süre de olsa, sağlamıştır.

İpek Yolu"nun işlek ve güvenli bir hâle gelmesiyle doğu ile batı arasındaki ticaretin gelişmesindeki rolü ve ipek, ipekli kumaş, barut ve matbaa gibi Uygurlar ve Çinliler tarafından kullanılan pek çok unsurun Batıya taşınmasındaki etkisi Cengiz Han'ın başlattığı bu ilerleyiş ile ilgili olarak günümüzde, günümüz terminolojisinde globalleşme veya küreselleşme adı verilen kavramın babası olarak Cengiz Han'ın kabul edilmesi gerektiği şeklinde görüşler ileri sürülmüştür. Bu nedenle Aralık 1995'te ABD'de, Washington Post gazetesi Cengiz Han'ı son bin yılın en önemli adamı olarak ilan etti. Cengiz Han aynı zamanda Michael H. Heart tarafından belirlenen 'tarihin en fazla etki bırakan liderleri' arasında 29'uncu sırada yer alırken

National Geographic tarafından tarihin en önemli 50 politika liderlerinden biri olarak seçilmiş, 1998'de Dr G. Ab Arwel'ın araştırması sonucunda bin yılın en büyük 10 kültürel efsanesinden biri olarak belirlenmiştir.

Cengiz Han Sovyetler Birliği tarafından desteklenen komünist yönetim dönemince millî duyguları ön plana çıkarmamak için geri plana itilmişti. Sovyet baskısı altındayken Moğollar Cengiz Han'ın ismini yüksek sesle bile telaffuz edemiyorlardı. Cengiz Han, Moğolistan komünist rejimden çıkınca bağımsız devletin bir simgesi hâline gelmiştir.

Günümüzde Cengiz Han doğduğu topraklar olan Moğolistan'da, Moğolistan'ın gelmiş geçmiş en büyük ve efsanevi lideri olarak görülmektedir. Moğolistan'ın politik ve etnik kimliğinin var olmasında büyük önem taşır. Moğollar bu sebeple Moğolistan'a Cengiz Han'ın Moğolistan'ı kendilerine de Cengiz Han'ın çocukları demektedirler.

Moğollar bu ismi birçok ürüne, sokağa, binaya ve diğer yerlere de vermişlerdir. Ayrıca Cengiz Han'ın resmi para birimleri Tugrik'in ₮500, ₮1000, ₮5000 ve ₮10,000'in üzerinde bulunmaktadır. Başkent Ulaanbaatar'daki hava alanının ismi Cengiz Han Uluslararası Havaalanı'dır. Halk Cengiz Han'a büyük saygı duymaktadır. 2006 yılında, başkentte Cengiz Han'ın ve oğullarının heykelleri konmuştur. Devlet resmi törenlerde Cengiz Han'ın askerleri ve süvarileri yer almaktadır. 2008 yılında Ulanbatur'a bir saat uzaklıkta Tsonjin Boldog bölgesinde çöl ortasında inşa edilen dev Cengiz Han heykeli 40 metre

boyu ile dünyanın en büyük heykellerinden biri konumundadır. Heykelin içinden geçen bir asansörle atının kafasına ulaşan ziyaretçiler, buradan uçsuz bucaksız Moğol bozkırını seyredebilmekteler.

Çin'de ise Cengiz Han Çinliler tarafından Çinli bir ulus kahramanı olarak ve Çin'in Moğollar tarafından fethinden sonra Çin'de torunu Kubilay Han tarafından kurulan ve 1271–1368 arasında yaklaşık 100 sene Çin'i yöneten Kubilay Hanlığı olarak bilinen Yuan Hanedanının kurucusu olarak görülmektedir. Yuan Hanedanı, Çin hanedanları listesinde saygın bir yer edinmiştir. Cengiz Han hayatta iken Çin'in kuzeyini ve Pekin'i fethetmişti ancak buraya yerleşmemişti. Torunu Kubilay Han' Çin'in tamamını fethedip başkentini Karakurum'dan Pekin'e taşımıştır. Günümüzde bağımsız Moğolistan'ın yanı sıra Çin'de İç Moğolistan Özerk Bölgesi bulunmaktadır ve burada 5 milyon Moğol yaşamaktadır. 1962 yılında Cengiz Han anısına çıkarılan pullar ve bir bilim akademisi tarafından düzenlenen bir sempozyum ile Cengiz Han'ın 800. Doğum yıl dönümü Çin Halk Cumhuriyeti İç Moğolistan Özerk Bölgesinde kutlandı. Cengiz'in 10 metrelik bir heykelinin yapımının ardından Onon nehrinin Balj ile birleştiği Dadal civarı resmi olarak Cengiz Han'ın doğduğu yer olarak belirlendi.

Günümüzde Cengiz Han sadece Moğolistan ve Çin'in sahiplendiği bir tarihi miras değil tüm Avrasya güzergâhındaki birçok millet için ortak değer konumundadır. Cengiz Han, İmparatorluğunu Orta Asya'da yaşayan halkların desteği ile kurdu. Onlardan destek alarak muazzam bir imparatorluk inşa etti. Cengiz Han ve onun haleflerinin olmadığı bir modern devir Orta Asya Türk halklarının tarihi yazmak mümkün değildir. Bu nedenle Cengiz Han Moğollar için olduğu kadar Uygurlar, Tatarlar, Nogaylar, Özbekler ve Kazaklar için de ortak değerdir. Cengiz Han Uygur yazısını kullandı ve onun halefleri döneminde dahi Uygurca diplomatik yazışmalarda kullanılan bir dil olarak bürokraside yerini korudu. Devletin inşasında Uygur devlet adamlarını kâtiplerini, sanat ve bilim adamlarını danışmanı olarak kullandı, onlardan hayatın her alanında yararlandı.

Maveraünnehir'i kapsayan Batı Türkistan'ın yanı sıra Uygurların yaşadığı Kaşgar ve çevresindeki toprakları kapsayan Doğu Türkistan da Cengiz Han ölmeden yaptığı taksimat sonucu sonra oğlu Çağatay'a verilmişti. Çağataylılar 18. Yüzyılın sonuna kadar Doğu Türkistan'daki varlıklarını sürdürdüler. Uygurların Cengiz İmparatorluğunun kuruluşundaki rolleri ve Uygurların yaşadığı Doğu Türkistan'ın yaklaşık 500 sene Cengiz Han neslinden gelen hanlar tarafından yönetilmesi sebebi ile Uygurlar Cengiz Han'ı tarihlerinin bir parçası olarak görmüşlerdir. Bu nedenle 1933 yılında Muhammed Ali Tevpik tarafından Uygurca olarak kaleme alınan ve 1949'da Çin tarafından ilhak edilene kadar Uygurların millî marşı olarak kullanılan Doğu Türkistan Cumhuriyeti ulusal marşında Attila, Cengiz, Timur dünyani titretken idi, kan birip nam âlimiz biz unların evladi biz dizeleri Uygurların Cengiz'i tarihlerinin en büyük şahsiyetleriden biri olarak gördüklerini göstermektedir.

Cengiz Han'ın en büyük oğlu Cuci'nin soyundan gelenler tarafından idare edilen Altın Orda'nın ise Özbek, Kazak, Nogay, Kırım ve Kazan Tatar halklarının oluşmasındaki rolleri Orta Asya tarihi için çok önemli sonuçlardır. Cengiz Han'ın büyük oğlu Cuci'nin oğlu Batu Han'ın kurduğu Altın Ordu Hanlığının parçalanması ile ortaya çıkan Tatar Hanlıklarından Kırım Hanlığı, Kazan Hanlığı, Astrahan Hanlığı ve Kasım Hanlığı, Cengiz Han soyundan gelen hanlar tarafından idare edilmiştir. Ruslar, Tatar Hanlıklarından Kazan Hanlığına 1552'de, Astrahan Hanlığına 1556'da, Kasım Hanlığı ise 1681'de ve son verirken içlerinde en uzun ömürlüsü olan Kırım Hanlığının kurucusu Hacı Giray, Cuci'nin küçük oğlu Tokay Timur soyundan gelmekteydi. Tokay Timur aynı zamanda Altın Orda'nın kurucusu Cuci'nin büyük oğlu Batu Han'ın da kardeşi idi.

Kırım Hanlığı, Kırım'ın Ruslar tarafından ilhak edildiği 1783 yılına kadar Cengiz Han soyundan gelen Giraylar tarafından yönetilmiştir. Âl-i Cengiz olarak da anılan Girayların yönettiği Kırım Hanlığı 18. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nin herhangi bir etkisi değerlendirmeye alınmadığında bile Avrupa'nın en önemli güçlerinden biriydi. 18. yüzyıla kadar Rusya ve Polonya'nın hanlığa vergi ödemesi bunun en güçlü örneğidir.

Cengiz Han nesli modern Özbek halkının oluşumunda oynadığı rol nedeniyle bu halkın tarihinin en önemli kesitini oluşturmaktadır. Günümüzde Orta Asya'nın en kalabalık halkı olan Özbeklerin adı Altın Orda Hanı Özbek Han'dan gelmektedir. Özbek Han, Cengiz Han'ın büyük oğlu Cuci'nin soyundan Toğrılca'nın oğludur. Bozkırda genellikle tanınmış bir idarecinin veya kumandanın başında bulunduğu grubun zamanla onun adını taşıması geleneği uyarınca Cuci'nin haleflerinden Özbek Han'ı liderleri olarak kabul eden Cuci ulusu onun ismini kendilerini tanımlamak üzere kullanmaya başlamış, böylece Özbekler denen topluluk ortaya çıkmış Özbek Ulusu tâbiri bütün Altın-Orda'yı ifade eder hâle gelmiştir.

Altın Orda'nın parçalanması ile Özbek ulusunun bağımsız bir hâle gelişi, 1428'de Cuci'nin 5. oğlu ve Batu'nun kardeşi olan Şeyban'ın (Şiban) sülalesinden Ebu'l Hayr Han'ın, Batı Sibirya'da Tura ırmağının kıyısında Özbek ulusunun hanı olarak ilân edilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu hanlık tarihe Şeybani Hanlığı ya da Özbek Hanlığı olarak geçmiştir.

Şeybani Hanlığı 1561'de yönetim merkezini Buhara'ya taşıdığı için, Buhara Hanlığı olarak anılmaya başlamıştır. Buhara Hanlığı, 1753 yılına kadar Cengiz Han soyundan gelen hanlar tarafından yönetilirken Buhara Hanlığını işgal eden Cengiz Han soyundan olmayan Mangitler 1753'te Emirliğini ilan etmişti. Dönemin Orta Asya'nın töresine göre Cengiz Han soyundan gelmeyenler Han olamadığı için Mangit hanedanı 1920'de Buhara Cumhuriyeti kurulana dek tıpkı Timur gibi Emir unvanını kullanmıştı.

Sadece Cengiz Han soyundan gelenlerin *"Han" unvanını kullanabildiği bir dünyada Cengiz Han'ın oğlu Çağatay'ın kurduğu Çağatay Hanlığı topraklarında Semerkand'ta askeri bir lider olarak ortaya çıkan Timur(1370-1405) gibi bir askeri deha bile Cengiz Han soyundan olmadığı için "Han" unvanını yerine "Emir" unvanını kullanmıştır ve hayatı boyunca "Han" olarak Cengiz Han soyundan birini yanında taşımıştır. C*engiz Han soyundan biri ile evlenerek han damadı anlamına gelen "küregen" unvanını kullanmıştır. Tarihte Buhara ve Hokand Hanlığı ile birlikte Üç Özbek Hanlıkları olarak anılan hanlıklardan biri olan Hive Hanlığı da 20. yüzyıla kadar belli aralıklarla yine Şeybanilerin farklı bir kolu olarak zikredilen, Cengiz Han soyundan gelen Yadigaroğulları tarafından yönetilmiştir.

Altın Orda'nın parçalanmasından sonra Cetisu Nehri kıyılarında 1465 yılında kurulan ve günümüzde Kazakların kökenini oluşturan Kazak Hanlığı da Cengiz Han'ın oğullarından Cuci'nin ulusuna bağlı Toka Temür neslinden Canibeg ve Kerey tarafından kurulmuştur. Günümüzde Kazakistan Cengiz soyunun hâlâ değerli olduğu ülkelerden biridir. Kazak bilim adamları yaptıkları genetik araştırmalar sonucunda Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in de soy olarak Cengiz Han'ın torunu olduğunu iddia etmişlerdir.

Rusya da Cengiz Han İmparatorluğunun en çok etkilediği ülkeler arasında yer alır. Moğollar Cengiz Han hayatta iken 1223'te ilk olarak Ruslar'ı yenilgiye uğratmış, 1235-1242 arası Batu Han'ın, Moskova ve Kiev'i fethetmesiyle Rusların Tatar Boyundurluğu dediği yaklaşık 300 sene sürecek dönem başlamıştır. Sovyet yönetiminin Rusya'da 80 sene sürdüğü düşünülürse bu muazzam bir süredir. Günümüzdeki Rus devleti 1480 yılında kurulan Moskova Knezliği üzerine inşa edilmiştir.

1317 yılında Moskova Knezi Yuri Daniloviç, Cengiz Han soyundan gelen Altın Ordu hanı Özbek Han'ın kız kardeşiyle evlendi. Bu nedenle Moskova Rus Knezleri Cengiz Han'ın büyük oğlu Cuci nesli ile akrabalık tesis etmiş oldu. Özbek Han, Moskova Knezi Yuri Daniloviç'i büyük knez ilan ederek Rusya'nın temelini oluşturacak olan Moskova Kenzliğinin ön plana çıkmasını sağladı. Altı Ordu'nun parçalanmasından sonra ortaya çıkan Tatar Hanlıklarından biri olan Kasım Hanlığı hükümdarlarından Sayın Bulat Han 1573'te Hıristiyanlığı kabul etmiş ve Semön Bekbulatoviç adını almıştı.

Yaptığı çeşitli seferlerle Moskova Knezliği'ni genişletip bu durumdan faydalanarak kendini "Tüm Rusya'nın Çarı" ilan eden Rus Çarlığının kurucusu Korkuç İvan, İsveç ile yaptığı Livon savaşlarında zor duruma düşünce ülke içindeki boyar ve yerel knezlerin muhalefetini ancak Rus tahtına Cengiz Han soyundan biri geçtiği takdirde bastırabileceğini düşünüyordu. Korkunç Ivan, bu amacına ulaşmak için de 1574 yılında Simeon Bekbulatoviç 'den daha uygun aday bulamazdı.

Simeon, Cengiz Han'ın torunu Orda'nın soyundan geliyordu ve Altın Orda'nın son hanı Ahmet'in en büyük torunuydu. Böylece, Rus Çarı Korkunç Ivan hem Cengiz Han soyundan gelen hem de aynı zamanda Han olan Simeon 'u Rus tahtına çıkartarak, Rusya'nın merkezileşme ve çarın otoritesini artırmaya yönelik politikasını temellendirmek amacıyla onu tüm Rusya'nın Grandükü olarak atamış kendisini sadece "Moskova'nın Ivan'ı" olarak isimlendirmişti.[

Simeon, Livonya Savaşı'nda Moskova ordusunun baş alayında (Bolşoi Polk) komutan olarak yer almıştır. Simeon, Moskova Kremlini'ndeki bir yıllık hükümdarlık süresinde, III. İvan'ın büyük büyük torunu Anastasya Mstislavskaya ile evlenmiştir. Simeon 1576'da da kıdemi düşürülerek "Tüm Rusya'nın Grandükü" iken "Tver' ve Torjok Şehirlerinin Grandükü" oldu.1585 yılında, Çar Feyodor Ivanoviç onun "Tver' ve Torjok Şehirlerinin Grandükü" unvanını kaldırarak onu Kuşalov'daki kendi mülkünde hapse attırdı.

1616 yılında Moskovada bir manastırda öldü. Ruslar'da tıpkı Avrupalılar, Araplar ve İranlılar gibi Moğollara Tatar demekte idi. Moğol İmparatorluğu ve onun ardılı olan hanlıklar çöktükten veya Rusya tarafından ilhak edildikten sonra onların bünyesindeki halklara da Tatar demeye devam ettiler.

Günümüzde Kırım Tatarları, Tataristan'daki Kazan Tatarları ve Başkurdistan'daki Tatarlar Rusya Federasyonu içerisindeki kendi özerk cumhuriyetleri içerisinde yaşamakta olup 10 milyonluk nüfusları ile Rusya Federasyonu içerisinde Ruslardan sonra en kalabalık ikinci etnik gruptur.

İskender'den sonra İran'ın ikinci büyük fatihi olarak kabul edilen Cengiz Han döneminden başlayan İran'daki Moğol hâkimiyeti, onun torunu Hülagü Han tarafından kurulan başkenti Tebriz şehri olan İlhanlılar dönemi boyunca yaklaşık 110 sene devam etmiştir. Altın Ordu ve Çağatay Hanlığının aksine İlhanlıların çöküşünden sonra kapsadığı topraklarda Cengiz Han soyundan başka oluşumlar meydana gelmedi. Siyasi ve askerî yaşantısına Cengiz Han soyundan İlhanlılara bağlı bir beylik olarak başlayan Osmanlı Devleti döneminde Cengiz Han soyuna karşı herhangi bir olumsuz yaklaşım görülmemiştir. Hatta Osmanlı padişahlarından II. Murad zamanında, yayınlanan bir tarihî takvimde Cengiz Han, Ögedey, Güyük, Mengü, Hülagü, Abaka, Keyhatu gibi Müslüman olmayan Cengiz Han soyundan kağanlar rahmetle anılmıştır.

Osmanlıların Cengiz Han soyundan gelenlerle yakın ilişkisi Kırım Hanlığını yöneten Âl-i Cengiz olarak anılan Giray Hanedanı ile olan müttefikliği sayesinde gelişmiştir. Kırım Hanlığı, Osmanlılar için daha çok müttefik devlet statüsündeydi. Kırım Hanları, kendi adlarına para bastırıyor ve kendi adlarına hutbe okutuyorlardı. Osmanlılar da Ukrayna bozkırlarının sadece Kırım yönetimine ait olduğunu kabul ediyordu. Osmanlılar Kırım Hanlığı'ndan vergi almıyor, hatta seferlerde başarılı olurlarsa onlara vergi bile ödüyorlardı.

Kırım hanlarının Osmanlı Veziriazam'ının ordudaki mevkiine rağmen Kırım Hanlarının teşrifattaki dereceleri veziriazamdan yukarı idi. Kırım Hanları padişah tarafından kabullerinde bir minder üzerinde otururlar hâlbuki veziriazam 17.yüzyıl ortalarından itibaren padişah huzurunda ayakta dururdu. Yine Kırım Hanı ata biner veya attan inerken padişahlara mahsus binek taşı üzerine basar vezirazamlar ise iskemle üzerine basardı. Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1532 yılından sonra Kırım'ın hükümdar ailesi Giray Hanedanından bir ya da birkaç kişi İstanbul'da ve hemen yakınındaki mülkleri olan, avcılığıyla ünlü Çatalca'da yaşardı.

Osmanlı Devleti'nin 14. Padişahı Sultan I. Ahmet zamanında, Osmanlı Devleti'nin Altın Orda'nın varisleri Kırım Hanları ile yaptıkları antlaşmada Hanedan-ı Ali Osman'da erkek kalmazsa Kırım Hanları otomatikman Osmanlı Devleti'nin başına geçecekti. Cengiz Han soyundan gelen Kırım Hanları, Osmanlı İmparatorluğu'nun meşru varisi sayılmıştır. Yani Osmanlı soyundan bir erkek dünyaya gelmeseydi veya öldürülüp de hanedanda kimse kalmasaydı, "Devlet-i Ali Osmaniye'yi" Kırım Hanları'dan, yani Cengiz Han soyundan gelen biri yönetecekti.

Osmanlı'nın Cengiz Han'ın vârisleriyle ile ilişkisi bu kadar derindi. On sekizinci yüzyıl sonlarında Kırım Hanlığı'nın Ruslar tarafından yıkılmasından sonra II. Kaplan Giray Çatalca'ya gelerek Subaşı Köyü'ne yerleşti. Köyde Han'ın ve soyunun yaptırdıkları Han Camii, Selim Giray Sultan Çeşmesi ve mezar taşları vardır. Kırım Hanları'ndan Selim Giray Han da Kırımdan Çatalca'ya gelip yerleşenlerdendir.

19. yüzyılda Sultan II. Mahmud döneminde, Kırım Hanlığının yıkılışından 60 sene sonra Osmanlının Kırım Hanlık sülalesi ile ilgili olarak Selatin-i Cengiziyeden hangileri hayatta ve hangilerinin vefat etmiş olduğu tespit edilip soyu sopu Cengiz Hana dayandırılan Kırım Hanlarından Devlet Giray Sultanın kanını taşıyanların maaşa bağlanmasıyla ilgili 1837 tarihli bir belge bulunmaktadır. Bugün torunların bir kısmı İstanbul, Ankara ve Bursa'da yaşamakta olup hanedanın İngiltere'de yaşayan bir kolu da bulunmaktadır.

Cumhuriyet döneminde ise Mustafa Kemal Atatürk'ün başlattığı tarih ve Türkoloji çalışmaları ile teşekkül eden Türklük litaretürü ile birlikte Türkiye'de Cengiz Han ile çalışmalara ağırlık verildi. Bu yeni Türklük Litaretüründe bu dönemden itibaren uzun süre Türklerin tarihinin Osmanlıdan ibaret olmadığı ve Müslüman olmadan önce de büyük bir millet olduğu Cengiz Han ve Atilla gibi cihangirler çıkardığı kültü işlenmiştir. 1931 yılında Harold Lamb'in "Cengiz Han; Tüm İnsanların İmparatoru" adlı eseri ve 1950'de B.Y Vladamirov'un Cengiz Han adlı eseri millî eğitim bakanlığı tarafından Türkçeye tercüme edilerek basılmıştır. Profesör Zeki Velidi Togan'ın, 1941′de yayınladığı "Moğollar, Çengiz ve Türklük" adlı eseri, 1946′da yayınladığı "Umumî Türk Tarihine Giriş" adlı eseri Cengiz Han ile ilgili detaylı çalışmalardır. Cengiz Han ve Moğollar ile ilgili en önemli ve çağdaş tek kaynak olan 1240 yılında yazılmış olan Moğolların Gizli Tarihi ise Türkolog Prof. Dr. Ahmet Temir tarafından Almanca ve Rusça tercümeleri, Moğolca aslıyla karşılaştırılarak Türkçeye tercüme edilmiş ve 1948 yılında Türk tarih Kurumu yayınları arasında neşredilmiştir.

Cengiz Han, haleflerinin asırlarca hüküm sürdüğü Rusya'dan Çin'e, Türkiye'den, İran'a ve Ukrayna'ya kadar geniş bir sahada büyük etkiler bırakmıştır. 2003 yılı Mart ayında, American Journal of Human Genetics dergisinde yayınlanan makaleye göre 23 genetik bilimciden oluşan bir grup bilim adamı, Avrasya'da 2000 kadar erkekten alınan DNA örneklerini inceleyerek günümüzde 16 milyon erkeğin ortak atasının Cengiz Han'ın soyundan geldiği kanısına varmıştır.

Cengiznameler

Cengizname, Cengiz Han'ın hayatı etrafında teşekkül etmiş bir destansı bir hikâyedir. Bu destan'ın Kazan Tatarları tarafından oluşturulduğu veya Tataristan'da oluştuğuna dair kuvvetli emareler vardır. Yazıya geçirildiği zamana dair işaretler ise 16. yüzyılı göstermektedir. 1551'de, "Ötemiş Hacı" adlı bir Kazak tarafından Çağatayca yazılmış olan Cengiznâme, Cengiz Han destanının bilinen ilk yazma nüshası (kopyasıdır). Yine Çağatayca yazılmış olan ve 17. yüzyılda yazıldığı belirlenen diğer eser ise Defter-i Çingizname'dir. Defter-i Çingizname'nin Kazan Tatarlarına ait olan nüshası araştırmacıların üzerinde en çok durdukları nüshadır. Defter-i Çingizname'nin Paris Millî Kütüphanesinde, Berlin Devlet Kütüphanesinde ve British Museum'da yazma nüshaları vardır. İlk matbu nüshası İbrahim Halfin tarafından 1822'de Kazan'da bastırılmıştır. Destan, Orta Asya'da Başkurtlar, Kırgız-Kazakları, Yakutlar-Tunguzlar arasında yayılmış ve değişik anlatımları ortaya çıkmıştır. Kendisi de Cengiz Han'ın soyundan gelen Özbek Hanlıklarından Hive Hanlığı hükümdarı Ebu'l Gazi Bahadır Han'ın 17. Yüzyılda kaleme aldığı "Secer- i Türkî" ve "Secere-i Terakkime" adlı eserlerinde "Cengiznâme"nin 17 varyantını tespit ettiğini söylemektedir. Cengizname'de anlatılan olaylar, Cengiz Han'ın ve çocuklarının tarihi hikâyelerine uygun bir seyir izlemektedir. Destan, Han'ın atalarını ve doğuşunu anlatarak başlar. Evlenmesi, kabileleri etrafında toplaması, yaptığı savaşlar ve fetihleri anlatıldıktan sonra kurduğu imparatorluğu çocukları arasında paylaştırarak ölmesiyle bitmektedir.

MOĞOL İMPARATORLUĞUNUN YAYILDIĞI TOPRAKLAR

Cengiz Han Devleti'nin sınırları Japonya'dan Ön Asya'ya kadar uzanmaktadır. Bilinenin aksine Cengiz Han İmparatorluğu en büyük sınırlara Cengiz Han'ın ölümünden sonra başa geçen oğulları ve torunları tarafından gerçekleştirilmiştir. 1279 yılında en büyük sınırlarına ulaşmıştır.

Moğol İmparatorluğu, günümüz ülkelerinden Çin, Moğolistan, Kore, Rusya, Ukrayna, İran, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Irak, Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Macaristan, Polonya, Tacikistan, Afganistan, Türkmenistan, Moldova ve Kuveyt'in neredeyse tamamını ele geçirmiştir. Ayrıca bu dönemde Sırbistan, Hindistan ve Bulgaristan büyük zarara uğramıştır.

1242 yılında Viyana'ya yaklaşan yeni han ölmüş ve Moğollar geleneklerine göre yeni bir hükümdar seçmek için geri çekilmiştir. Bu sayede Avrupa Moğollar'dan kurtulmuştur.

POSTA SİSTEMİ

1227'de dönemin dünyadaki en geniş çaplı ulusal posta sistemini oluşturdu. Abaküs ve pusula onun sayesinde Asya'da yaygınlaştı. Okuryazar olmadığına dair yaygın bir kanı olsa da, son bulunan kaynaklar Cengiz Han'ın okuryazar olduğunu ortaya koydu.

TİCARİ FAALİYETLERİ

İpek Yolu'nun yeniden inşası için çalışan Cengiz Han Çin-Ortadoğu-Avrupa arasında ticaretin gelişmesine büyük katkı sağladı. Büyük bir coğrafyada tek bir devletin hakim olması, ülkeler arasındaki sınırların kalkmasına ve ticaretin de ciddi anlamda canlanmasını vesile oldu. Cengiz Han, öğretmenleri ve doktorları vergiden muaf tuttu. Hâkimiyeti altındaki halklara dini konularda özgürlük tanıdı.

40 MİLYON İNSAN ÖLDÜRÜLDÜ

Cengiz Han'ın ordularının, o zamanki dünya nüfusunun %11'ini, yani 40 milyon insanı öldürdüğü kabul edimektedir.

BAĞDAT KÜTÜPHANELERİNİ YAKTI

Cengiz Han'ın en bilinen özelliklerinden biri de işgal ettiği topraklarda her şeyi yakıp yıkmasıdır. Cengiz Han'ın Bağdat'ı işgal etmesiyle o dönem ilmin merkezi olan Bağdat harap olmuş, kütüphaneleri de yakılmıştır. Bu durumun dönemin bilimini ve sanatını oldukça olumsuz etkilediği söylenir.Bu olay insanlık tarihini etkileyen önemli hadiselerden birisidir.

ÖLÜMÜ Son seferi ve Ölümü

Cengiz Han, Harezmşahlar üzerine sefere gitmeden önce yardım için asker istediği kendisine tâbi Tangut Krallığı olarak bilinen Batı Xia hanedanının tavrını unutmamıştı. Karakurum'a döner dönmez bu sorunu halletmek için hazırlıklara başladı. Sefere yanında eşlerinden Yesüy ile birlikte 1225 sonbaharı ya da 1226 ilkbaharında çıktı. Av esnasında attan düştü. Karın bölgesinde çok ciddi ağrıları vardı ve ateşi çok yüksekti. Telaşlanan Yesüy, kazayı ve Cengiz Han'ın rahatsızlığını haber vermek için

oğullarını ve komutanlarını topladı. Seferin ertelenmesi önerisi kabul edildi. Tam toplanıp gidilecekken Cengiz Han; ***"Eğer geri çekilirsek Tangutlar korktuğumuzu düşünür."*** diyerek karşı çıktı. Meseleyi diplomasi yoluyla çözmek için Tangut kralına bir elçi gönderildi. Kral barıştan yanaydı ancak bakanı Aşagambu onu vazgeçirdi ve ***"Moğollar savaşmak istiyorlarsa gelsinler boy ölçüşelim, altın, gümüş ve ipek istiyorlarsa almak için ilerlesinler"*** diye cevap gönderdi. Yüksek ateşten bitkin bir vaziyette olan Cengiz Han, ***"Ölmem gerekse bile artık geri çekilemeyiz"*** dedi ve Moğollar saldırıya geçti.

Cengiz Han, Lipuan Dağları'nda gizli bir vadiye götürülerek ve şifalı bitkiler ile tedavi edilmeye çalışıldı. Diğer taraftan Moğol ordusu bölgeyi öyle kötü yıkıp yağmalamıştı ki Tangut Kralı barış istemek zorunda kalmıştı ama Cengiz Han'ın huzuruna çıkarılmadı. Yalnızca otağının önüne gitmesine izin verildi. Gerçeği saklamak çok da mümkün olamamıştır ancak bu haberin dışarı sızmaması gerekiyordu. Cengiz Han***: "Ölümümü kimsenin öğrenmesine izin vermeyin. Hiçbir zaman ağlamayın ve yas tutmayın, böylece düşmanlarımızın hiçbir şeyden haberi olmaz. Tangutlu idareciler ve halk belirlenen zamanda şehri terk ettiklerinde hepsini yok edin!"*** demiştir. Akabinde Tangut kralı öldürülmüş, Yinçuan şehri yağmalanmış, hükümdar mezarları açılmış ve halkı tamamen ortadan kaldırılmıştı. Bu yüzdendir ki kaynaklarda bundan sonra Tangutlar hakkında bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Böylece Cengiz Han'ın emri yerine getirilmişti.

Cengiz Han 1227 yılında Kuzey Çin'deki Tangutlar'ı yendiği seferden dönerken 18 Ağustos 1227 tarihinde 65 yaşında hayatını kaybetmiştir. Ölüm sebebi hakkında çeşitli rivayetler vardır. Rivayetlere göre bacağına saplanan bir ok, attan düşmesi ya da o dönemlerde yayılan bir hastalık Cengiz'in ölümüne neden olmuştur. Bilim insanları dünyaca ünlü Moğol hükümdarı Cengiz Han'ın ölüm nedenini sonunda bulduklarını düşünüyor. Yapılan çalışmaya göre, Cengiz Han'ın ölümüne hıyarcıklı veba neden olmuş olabilir.

Cengiz Han'ın naaşına ne olduğu ve nerede bulunduğu konusu günümüzde bile hâlâ sırrını korumaktadır. Moğolların Gizli Tarihi'nde bu konu ile ilgili hiçbir kayıt yoktur. *Ülkesinden yaklaşık 1600 km uzakta ölen Cengiz Han'ın naaşının ülkesine nasıl götürüldüğü konusunda soru işaretleri vardır. Moğollar mumyalama tekniklerini bilmedikleri için bazı yazarlar Cengiz Han'ın öldüğü yere defnedildiğini iddia etmektedirler. Bazıları doğduğu yerde gizli bir yere gömüldüğünü, cenaze konvoyunda görev alan herkesin öldürüldüklerini ve mezarının gizli tutulması için birçok atın mezarın üstüne gezdirilerek mezarın belirginliğinin giderildiğini kaydederler. Çünkü bir Orta Asya inancına göre, Cengiz Han'ın mezarının bulunduğu gün, Dünya'nın sonu gelecekti. Bazıları ise naaşın Karakurum'a getirilerek Onon ve Kerulen nehirlerinin kaynakları civarında bulunan kutsal Burhan Haldun Dağı'nda gizli bir yere gömüldüğünü söylemektedirler. Cengiz Han'ın mezarı bütün arkeolojik arama ve çalışmalara rağmen hâlâ bulunamamıştır.*

Ölümünden sonra ülke oğulları arasında taksim edildi. En büyük oğlu Cuci babasından önce öldüğü için mirası oğlu Batu'ya intikal etti. Altın Orda Devleti'nin esasını teşkil eden Ak Orda, Batu Han tarafından kurulmuştur. İkinci oğlu Çağatay kendi adıyla anılan bir devlet kurdu. Üçüncü oğlu Ögedey veliaht olup Moğol liderlerinin katıldığı kurultayda büyük han seçildi. En küçük oğlu Tuluy'a imparatorluğun merkezini teşkil eden Moğolistan verildi. Bunun oğulları Mengü Han ile Kubilay Han, Ögedey'den sonraki iki nesil içinde büyük hanlığı onlardan almayı başardılar.

Hârizm'in zaptından sonra Cengiz Han oğlu Cuci'ye, Hârizm ülkesinin bu bölümü de dahil olmak üzere ele geçirdiği Batı Sibirya'yı vererek onu bölgeye idareci olarak gönderdi.

Vasiyeti üzerine atlarla mezarının üstünden defalarca geçildi. Bunun yanında mezarının yerini bilen herkes öldürüldü. (Cenazesine katılan 2 bin misafir dâhil) Rivayete göre mezarı Burhan Haldun Dağı'nın eteklerindedir

CENGİZ HAN'IN ETKİLERİ

Cengiz Han'ın Asya'yı birleştirmesiyle sınırlar ve gümrükler kalkmış, Asya'daki iktisadi yapı değişmiştir. Bunun yanında halklar arası ticaret artmıştır. Hem Asya hem de Avrupa'daki sınırları sayesinde iki kıta arasında bilgi ve tecrübe akışını, kısa bir süre de olsa, sağlamıştır.Ayrıca Hristiyan ve Müslümanlar arasındaki düşmanlığın yine kısa süreliğine de olsa azalmasına neden olmuştur.

Bağdat'ın yakılması İslam ve dünya tarihini teknolojisini-bilimini ileri götürebilecek birçok önemli eserlerin yok olmasına sebebiyet vermiştir.

Çin-Moğol İmparatorluğu

Başkent Pekin olmak üzere Kubilay Kağan tarafından kurulmuştur. Çin tarihlerinde bu sülaleye Yüen Soyu denilmekte olup 1369 yılına kadar Çin'e hâkim olmuşlardır.

Çağatay Hanlığı

XIV. yüzyılın başlarında Çağatay soyundan Duva'nın Kağanlığı ile bu devlet kuruldu. Timur dönemine yakın zamanlarda Hanların otoriteleri kalmadı. Bunlara bağlı emîrler, Hanlar adına devleti idare ettiler.

İlhanlı Devleti

Hülegü Han tarafından kuruldu. 1258 yılında Bağdat'ı zapt ederek Abbasî Halifeliği'ni yıkan Hülegü bu arada Batınî Tarikatı'nı da tamamen ortadan kaldırdı. Gazan Han zamanında Müslümanlığı kabul eden ilhanlılar XIV. yüzyılın ortalarına doğru zayıfladılar. İlhanlı topraklarında sırasıyla Çobanoğulları, Celâyiroğulları ve Muzafferoğulları gibi devletler kuruldu.

Altınordu Hanlığı

Cuci'nin oğlu Batu Han (1236-1255) tarafından kurulan bu devlet Berke Han zamanında İslâmiyet'i kabul etti. İslâmiyet Özbek Han zamanında (1312-1340) bütün Altınordu'ya tamamen yerleşti. Başlangıçta Timur'un yardımıyla başa geçen Toktamış Han (1391-1398) daha sonra Timur'la bozuştu. Yapılan savaşı kaybeden Toktamış'tan sonra devlet parçalandı ve çeşitli Hanlıklara ayrıldı.

MOĞOL ORDUSUNUN ÖZELLİĞİ

Moğol dilinde asker kelimesinin karşılığı yoktur. Çünkü tüm Moğol toplumu çatışma esasına göre kurulmuştur. Kabilenin her üyesi savaşta bir görev üstlenir ve seferberlik sırasında devasa bir mekanizmanın dişlileri gibi uyumlu bir şekilde hareket ederlerdi. Komutanlar tüm askerlerin hazırlığından sorumlu tutulur ve gerekirse gece gündüz askerlerini kontrol eder ve savaşta kullanılacak iğne ve ipliğe kadar tüm malzemelerinin tamam olmasını sağlarlardı. Ordularında ordu askerlere maaş vermez, tam aksine askerler üstlerine yağmadan pay verirdi.

Moğollar çok verimli ve korkutucu savaş taktisyenlerdi ve bu yeteneklerini çok savaşarak geliştirmişlerdi. Genelde şok taktiklerini kullanıyorlardı. Sahte geri çekilmeler, sürpriz saldırılar, psikolojik savaş ve hatta rehine alma ve insan kalkanlar kullanmak Moğolların klasik manevraları arasındaydı. Önce düşmana zırh delici oklar atarak savaşı başlatırlar, ardından da ölümcül atlı saldırısıyla onları yok ederlerdi. Bazen de düşman, yalandan kaçmakta olan zayıf Moğol güçleri tarafından gizli okçuların olduğu bölgeye çekilir ve burada imha edilirdi. Büyük hedeflere saldırırken (büyük şehirler gibi), çok uzun mesafeye yayılırlar ve iletişim için mesaj sistemlerinin gücünü kullanırlardı. Ayrıca kuşatma teknolojisinde uzman ve kendilerine boyun eğmeyenlere karşıysa çok acımasızdılar. Bu taktiksel özellikler kendilerini o dönemin bir numaralı savaşçı gücü yapmıştır. Tarih boyunca Rusya'yı kışın işgal edebilen tek ordu Moğol ordusudur.

Askeri başarısında, casusları ve istihbarat sistemlerini sistematik bir şekilde kullanması yatıyordu. İhaneti asla kabul etmezdi. Kendi düşmanına dahi ihanet edenleri idam etmiştir. Camoka'nın adamları kendisine ihanet ederek onu Cengiz Han'a teslim ettiler. Camoka'nın adamları Cengiz Han'dan ödül beklerken Cengiz Han onları idam ettirmiştir. Mezarının yeri bilinmesin diye, cenaze törenine katılan herkesin öldürüldüğü söylenir. Halen bile gömüldüğü yer hakkında en ufak bir ipucu yoktur. Moğolistan'da kutsal bir öge olarak görülen Cengiz Han'ın mezarı, "lanet getirecek" gibi hurafeler sebebiyle araştırılamamaktadır. Hayatı boyunca 40 milyon insanı öldürdüğü söylenir. Fethettiği topraklar bugüne kadar fethedilmiş en büyük topraklardı. Cengiz Han ölürken sahip olduğu topraklar Büyük İskender'in dört, Roma'nın iki katıdır. O öldükten sonra oğulları toprakları iki katına kadar genişletmişlerdir.

CENGİZ HAN YASALARI NELERDİR?

Cengiz Han, koyduğu kuralları Yasa adını verdiği kanunlarla metinleştirdi ve o öldükten sonra bile Japon denizinden Polonya içlerine ve Macar ovalarına kadar Çin, İran, Rusya dâhil birçok ülke Cengiz Han Yasası adı verilen bu kurallara göre yönetildi.

1. Her kim zina ederse, kim olduğuna ve evli olup olmadığına bakılmaksızın idam edilir.
2. Livata yapanlar idam edilir.
3. Bilerek yalan söyleyenler, büyücülük yapanlar ve başkalarının aleyhine muhbirlik yapanlar, ya da kavga edenler arasında taraf tutarak diğerine yardım edenler idam edilir.
4. Suyu kirletenler ve suya idrarını yapanlar idam edilir.
5. Mal alıp verirken iflas edenler, iflasları üç kez üst üste olursa o kişi idam edilir.
6. Sahibinden izin almaksızın, onun kölesine yiyecek ve içecek verenler idam edilir.
7. Bir köle veya esir kaçmışsa ve bir başkası onu bulur da geri vermezse, o kişi idam edilir.
8. Bir hayvanın yenilmeden önce ayakları bağlanmalıdır. Karnı da yırtılarak açılmalıdır. Hayvanın kalbi ölene kadar sıkılmalıdır.

9. Savaş sırasından veya ricat anında eğer bir kişi silahlarından birini yere düşürürse, arkasında bulunan adam atından inmeli ve düşen eşyayı yerden alıp, sahibine vermelidir. Bu şekilde atından inmeyen ve malı sahibine iade etmeyen idam edilmelidir.

10. Cengiz Han karar vermiştir ki, Allah'ın Kur'an'ını okuyanlar, hukuk adamları, hekimler, âlimler, kendilerini ibadet ve riyazete verenler, müezzinler ve ölü yıkayanlar vergi ödemeyecek ve çalışma mecburiyetinde olmayacaklardır.

11. Bütün dinlere sayı gösterilecek. Aralarından ayrım yapılmayacak. Cengiz Han, bütün bu emirlerini, tanrıya inanılması için verir.

12. Cengiz Han insanlarına emir verdi ki; her kim birine yemek verirse, yemeği veren tadına bakmaktan, başkaları yemeği yemeyecek. Yemeği paylaşmaya davet etmelidir. Davet edilmeden bir diğerinin yanında yemek yenmeyecek. Kişi, diğerlerinden fazla yemek yemeyecektir. Cengiz Han, yemeklerin piştiği ateşe ve insanların yemek yediği kaba basmayı yasakladı.

13. Eğer bir yolcu, yemek yiyenlerin yanından geçerse, diğerleri onu yemeğe çağırmalıdır. Yolcunun yemek yemesine engel onulmamalıdır.

14. Cengiz Han insanlarının ellerini suya sokmalarını yasakladı. Su almak için kap kullanmalarını emretti.

15. Cengiz Han, elbiselerin çok kirlenmeden yıkanmasını yasakladı.

16. Cengiz Han, kötü ve ahlak dışı söz etmeyi yasakladı. Her şeyin ahlaklı olmasını emretti.

17. Cengiz Han emretmiştir, herhangi bir mezhebe ayrıcalık gösterilmeyecektir. Sözler vurgulanarak söylenmeyecektir. Onur veren unvanların kullanılması yasak edilmiştir. Sultan veya her kim ile konuşulursa, sadece onun adı zikredilmelidir.

18. Savaşa gidilirken, askerlerin donanımları önceden denetlenmelidir. Askerlerin sefer için ihtiyacı olan her neyse, iğneden, ipliğe kadar her şey özden geçirilmelidir. Eğer askerlerden biri zorunlu ihtiyaçlarından birini beraberinde getirmemişse, o asker cezalandırılmalıdır.

19. Cengiz Han, erkekler savaşa gittiğinde, onların işlerini yapmak için kadınların da askeri birliklerle beraber gitmesini emretti.

20. Cengiz Han, savaştan döndüklerinde, askerlerine Han'ın hizmetinde bazı işleri görmelerini emretti.

21. Cengiz Han, emretti ki, kendisi ve çocukları için eş seçmek için, her yılın başında bütün kızlar kendine takdim edilmelidir.

22. Cengiz Han, emreder ki, Noyanlar askeri birliklerin başına geçer ve binler, yüzler ve onlar olarak birliklerin başına komutanlar atar.

23. Cengiz Han emretmiştir; eğer yaşlı bir adam bir suç işlemişse onu cezalandırmak için bir haberci gönderilir. O yaşlı adam en değersiz bir haberci bile olsa kendini ona teslim edecektir. Verilen ceza uygulanmadan önce, yaşlı ve suçlu adam, cezası idam bile olsa, onun önünde yere kapanacaktır.

24. Cengiz Han yasaklamıştır ki, hükümdar dışında kimse kendisine başka bir muhatap gösteremez. Her kim kendine başka bir muhatap gösterirse idam edilecektir. İzin almadan posta yerini değiştiren kişiler de idam edilir.

25. Cengiz Han, iyi zamanlarda, ülkede olanları bilmek için posta haberleşme teşkilatı kurulmasını emretmiştir.

26. Cengiz Han, yasaları uygulaması için oğlu Çağatay'a emir verdi.

27. Cengiz Han, ihmalkarlık yapanların cezalandırılmasını emretmiştir. Sürek avı sırasında, avın kaçmasına neden olan kişiler, sopayla dövülerek cezalandırılmalı. Suç eğer ağır ise idam edilmeli.

28. Adam öldürmenin cezası idamdır; ama fidye verilirse kendini kurtarabilir. Bu miktar Hz. Muhammed'e inananlar için 40 altın para (Balysh), bir Çinli için bir eşektir.

29. Eğer bir kişinin mülkünde çalınmış bir at bulunursa, kişi aynı cinsten dokuz at ekleyerek sahibine iade edecektir. Kişi bu cezayı ödeyemezse, yerine çocukları alınır. Eğer kişinin çocuğu yoksa kişi koyun gibi boğazlanabilir.

30. Cengiz Han yasaları, yalan söylemeyi, yalanı, hırsızlık yapmayı, zina etmeyi yasaklar. Ve kişinin komşusunu en az kendisi kadar sevmesini emreder. İnsanların birbirlerini yaralamamasını emreder. Saldırıları unutmalarını, intikam almamalarını emreder. Gönüllü olarak teslim olan ülke ve şehirlerin bağışlanmalarını, tanrıya adanmış tapınakların vergiden muaf tutulmalarını emreder. Her kim bu emirlere uymazsa idam edilir.

31. Cengiz Han şunu emreder; yemek üzerinde boğulan kişi hemen obadan çıkarılmalı ve derhal öldürülmelidir. Ordu komutanının çadırının eşiğine ayağını koyan kimse idam edilmelidir.

32. Yasa bu kuralları emreder; herkes birbirini sevecektir. Zina yapılmayacak. Çalınmayacak. Yalancı şahitlik yapılmayacak. Hainlik yapılmayacak. Yaşlı ve düşkün insanlara saygı gösterilecek. Bu emirlere karşı duranlar ise idam edilecektir.

33. Kişi içmekten vazgeçemiyorsa, ayda üç defa sarhoş olabilir. Eğer üç kereden fazla sarhoş olursa kabahatlidir. Eğer ayda iki kez sarhoş oluyorsa bu iyidir. Eğer bir kez oluyorsa bu daha da iyidir. Eğer hiç içmiyorsa bundan daha iyi ne olacaktır? Fakat öyle bir kişi nerede vardır? Böyle bir kişi varsa, o en yüksek saygıya layıktır.

34. Bir cariyeden doğmuş çocuklar meşru kabul edilecek ve babaları tarafından yapılan paylaştırılmaya uygun bir şekilde mirastan paylarını alacaktır. Mülkün dağıtımı, yaşça büyük çocuk, yaşça küçük olandan daha fazla pay alır. Genç oğlana babanın ev halkı miras kalır. Çocukların yaşça büyükleri annelerinin sıralanışına bağlı olur. Eşlerden biri her zaman yaşça büyük olmalıdır. Bu öncelikle onun evlenme tarihine göre belirlenir.

35. Babasının ölümünün ardından, kendi annesi hariç, oğul babasının karılarının hepsini elden çıkarabilir. Onlarla evlenebilir veya evlendirerek başkalarına verebilir.

36. Yasal mirasçıları hariç, başka hiçbir kişi vefat edenin malını kullanamaz.

SÖZLERİ

At sırtında dünyayı fethetmek kolaydır. Zor olan, attan inip onu yönetmektir.

Benim kazanmam yeterli değil! Diğerlerinin hepsi kaybetmelidir.

Arkasındaki düşmanı hisseden, önündeki düşmanla savaşamaz.

Ben Tanrı'nın cezasıyım. Eğer bir günah işlememiş olsaydınız, Tanrı sizi cezalandırmam için beni yollamazdı.

Sakın bir çiviyi küçümseme! Bir çivi bir nalı, bir nal bir atı, bir at bir komutanı, bir komutan bir orduyu, bir ordu ise tüm ülkeyi yönetir.

Nasıl gökte tek bir Tanrı varsa, yerde de tek bir Han olmalıdır.

Korkuyorsan yapma, yapıyorsan da korkma!

Saklanacak yerim kalmadı, ben de korkmaktan vazgeçtim.

Türkler hiçbir savaşı kaybetmezlerdi, eğer kendi ırklarından kadınlar ile evlenselerdi!(ohn Man, Cengiz Han - Yaşamı, Ölümü ve Yeniden Dirilişi, Yakamoz Yayınları. The Gigantic Book of Horse Wisdom (2007) Thomas Meagher ve Buck Brannaman, s. 408)

Cengiz Han: Uygarlığı mı yıktı, yeni bir uygarlık mı yarattı?

Tarihçiler, İnsanlık tarihinde uygarlığı kesintiye uğratan en büyük iki olay olarak vebanın yayılışı ve Moğolların Asya'nın steplerinden çıkıp bilinen dünyanın bütün sınırlarını fethetmesi olarak görülür. Bu öylesine büyük bir yıkımdır ki Bağdat'ın Moğollar tarafından, yakılıp, yıkılıp, Müslüman kadın, çocuk demeden, ilim ehli, âlimlerin katledilmesi ve işgal edilmesinin ardından Dicle nehrinin atılan kitaplar yüzünden mavi aktığı söylenir. Dağınık kabileler halinde birbirleri ile savaşarak yaşayan Moğol kabilelerini bir araya getiren Cengiz Han; bir yıl gibi kısa bir süre içinde batıda Ukrayna'yı ve İran'ı geçmiş, doğuda Çin'in önemli bir kısmını işgal etmişti.

BİBLİYOGRAFYA

Moğolların Gizli Tarihi (trc. Ahmet Temir), Ankara 1948.Cûzcânî, Ṭabaḳāt-ı Nâṣırî, II, 97-148; ayrıca bk. İndeks.Nesevî, Sîret-i Celâleddîn-i Mingburnî (trc. Anonim, nşr. Müctebâ Mînovî), Tahran 1334 hş., s. 7-12, 16-17, 106-111, 121-124, 128; ayrıca bk. İndeks.İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, XII, 358-397; ayrıca bk. İndeks.Cüveynî, Târîh-i Cihângüşâ (Öztürk), I, 92-219.Ebü'l-Ferec [İbnü'l-İbrî], Târîḫu muḫtaṣari'd-düvel (nşr. Antûn Sâlihânî el-Yesûî), Beyrut 1890, s. 228-236.a.mlf., Abu'l-Farac Tarihi (trc. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1987, II, 478-482.Reşîdüddin, Câmiʿu't-tevârîḫ (nşr. Behmen Kerîmî), Tahran 1349 hş./1970, I, 213-388.Müstevfî, Târîḫ-i Güzîde (Nevâî), s. 362, 365-367, 494, 497, 529, 580, 669.Ebülgazi Bahadır Han, Şecere-i Türk (nşr. Desmaison), Petersburg 1871-74, I-II; a.e. (nşr. Rıza Nur), İstanbul 1925.H. H. Howorth, History of the Mongols, London 1876-1927, I-IV.Zeki Velidi Togan, Moğollar, Çingiz ve Türkler, İstanbul 1941.a.mlf., Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul 1946.B. Spuler, Die Goldene Horde die Mongolen in Russland (1223-1502), Leipzig 1943.B. Y. Vladimirtsov, Cengiz Han (trc. Hasan Ali Ediz), İstanbul 1950.H. D. Martin, The Rise of Chingis Khan and His Conquest of North China, Baltimore 1950.G. Vernadskiy, The Mongols and Russia, New Haven 1953.İbrahim Kafesoğlu, Harezmşahlar Devleti Tarihi, Ankara 1953.a.mlf., "Türk Tarihinde Moğollar ve Cengiz Meselesi", TD, V/8 (1953), s. 105-136.A. Y. Yakubovsky, Altınordu ve İnhitatı (trc. Hasan Eren), İstanbul 1955.Mustafa Kafalı, Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri, İstanbul 1976.a.mlf., Ötemiş Hacı'ya Göre Cuci Ulusu'nun Tarihi (doktora tezi, 1965), İÜ Ktp., nr. 4086.R. Grousset, Bozkır İmparatorluğu: Attila, Cengiz Han, Timur (trc. M. Reşat Uzmen), İstanbul 1980, s. 186-250.Barthold, Türkistan, s. 405-487; ayrıca bk. Dizin.P. Ratchnevsky, Činggis-Khan Sein Leben und Wirken, Wiesbaden 1983.L. Ligeti, Bilinmeyen İç Asya (trc. Sadrettin Karatay), Ankara 1986, s. 108-124.Abdülkadir İnan, "Destân-ı Nesl-i Cengiz Han Kitabı Hakkında", Makaleler ve

**İncelemeler, Ankara 1987, s. 198-206.David Ayalon, "The Great Yāsa of Chingiz Khān", St.I, XXXIII (1971), s. 97-140.D. O. Morgan, "The 'Great Yāsā of Chingiz Khān' and Mongol Law in the Īlkhānate", BSOAS, XLIX/1 (1986), s. 163-176."Çingiz Yasası", a.e., XII, 58.J. A. Boyle, "Čingiz-Khān", EI2 (İng.), III, 41-44.a.mlf., "Çingiz Hân", UDMİ, VII, 691-698.John Morris Roberts (2011). DÜNYA TARİHİ Tarihöncesi Çağlardan 18. Yüzyıla... YAKINDOĞU'NUN MİRAS KAVGASI. İnkılap Kitabevi. s. 383. .Ali ibn el-Esir (1261) "Al-Kamil fi al-Tarıkh" Yeni Arapça baskı Beyrut;Dar Sader (13 cilt) Cilt Xİİ, say. 394-95Muhammad bin Aḥmad Nasavi, ed. Ḥ. A. Hamdi, "Sırat al-solṭān Jalāl-al-Din Mengobirti", Kahire, 1953.,say. 120-22; Ateşoğlu, İbrahim (1965), Harezmşahlar Devleti Tarihi (485-617/1092-1229), Ankara , say.274-75, 283-84)Cüveyni, Tarih-i Cihan Güşa, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 172.Arslan, İhsan. "Büyük Moğol İmparatoru Cengiz Han'ın Din Algısı" (PDF). Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Erişim tarihi: 7 Eylül 2020.Britannica, Genghis Khan maddesi, yazan: Charles R. Bawden, son güncelleme: 1 Ocak 2020. "'Tatarlar kimdir?' Öztürkler sitesi". 31 Ekim 2008 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 15 Şubat 2017.*Alaaddin Ata Melik Cüveynî, Tarih-i Cihangüşa, Çev. Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 1999, s. XVI + 632 + 1 Harita.Barthold, Wilhelm; Türk-Moğol Ulusları Tarihi, Çev. Hasan Eren, AKDTYK-TTK, Ankara 2006, s. VI + 50.Boyle, J. A.; The Cambridge History of Iran, Vol. 4, The Seljug and Mongol Periods, Cambridge at the University Pres, Cambridge 1968, p. 764.Chailand, Gérard; Göçebe İmparatorluklar, Moğolistan'dan Tuna'ya M.Ö. V. yy-XVI. yy), Çev. Engin Sunar, Doğan Kitap, İstanbul 2001, s. 174.Ch'i T'ang; Moğol Sülâlesi Devrinde Türk Ve İslâm Dünyası İle Temasda Bulunan Şahsiyetler, İstanbul 1970, s. 464.Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî; İbn Battûta Seyahatnâmesi, I, Haz. A. Sait Aykut, YKY, İstanbul 2004, s. LXIV + 580.Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî; İbn Battûta Seyahatnâmesi, II, Haz. A. Sait Aykut, YKY, İstanbul 2004, s. XVIII + (581-1104).Elli Türk Büyüğü, Haz. İbrahim Alâettin Gövsa, Yedigün Neşriyatı, İstanbul-?, s. 101Galstyan, A. G.; Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar, XIII.-XIV. Yüzyıllara Ait Eserlerden Alıntılar, Çev. İlyas Kamalov, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005, s. 240.Gül, Muammer; Doğu Ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hakimiyeti, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s. 248.Kafalı, Mustafa; Çağatay Hanlığı (1227-1345), Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 134.Kalkan, Mustafa; Kırgızlar Ve Kazaklar, Selenge Yayınları, İstanbul 2006, s. 396.Manhol-un Niuça Tobça'an (Yüan-Ch'ao Pi-Shi), Moğollar'ın Gizli Tarihi Çev. Ahmet Temir, TTK, Ankara 1948, s. 306.Oktay, Hasan; Ermeni Kaynaklarında Türkler Ve Moğollar, Selenge Yayınları, İstanbul 2007, s. 344.Ögel, Bahaeddin; Sino-Turcica, Taipei 1964, s. 412.Roux, Jean-Paul; Moğol İmparatorluğu Tarihi, Çev. Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001, s. 608.Roux, Jean-Paul; Türkler'in Tarihi, Büyük Okyanus'tan Akdeniz'e İki Bin Yıl, Çev. Galip Üstün, Milliyet Yayınları, İstanbul 1997, s. 259.Spuler, Bertold; İran Moğolları, Siyaset, İdare Ve Kültür, İlhanlılar Devri, 1220-1350, AKDTYK-TTK, Çev. Cemal Köprülü, Ankara 1957, s. 582 + 1 Harita.The Travels of Marco Polo, Vol. II, Dover Publication, Inc., New York 1963, p. 664 + X + 162.Vásary, Istvan; Eski İç Asya'nın Tarihi, Çev. İsmail Doğan, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2007, s. 270.Yuvalı, Abdulkadir; İlhanlılar Tarihi, I, Kuruluş Devri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1994, s. 214.)*

HÜLÂGÛ

(Ö.H.663-M.8 Şubat 1265 - Meraga, İran)

İlhanlı Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı (1256-1265).

Cengiz'in torunudur. O da dedesi Cengiz gibi zalim bir hükümdar olarak tarihte yerini almıştır. Abbasi Devleti'ni yıktığı gibi medeniyetini de yerle bir etmiştir. Tarihte, genellikle dedesi ile birlikte isimleri anılmakta sert ve canice yöntemleri ile hatırlanmaktadır ve "ulûm-u İslâmiyeyi mahvetmek niyetiyle kütüphaneleri Dicle ve Fırat nehrine atan Hülâgû…", ***"Cengiz ve Hülâgû fitnesi…"*** gibi ifadeler kullanılmaktadır. Hülagü Han'ın tarihte 200 bin kişiyi katlettiği iddia ediliyor.

Diğer Moğol İmparatorluğu'nun büyük hanlarından Mengü Han, Arıkbuka Han ve Kubilay Han'ın da kardeşidir.

Moğol İlhanlı Devleti hükümdarı Hülagü Han, tarihte yaptığı katliamlarla hatırlanmaktadır. Özellikle İran üzerine yaptığı sefer ve Bağdat'ın alınması sırasında yaşanan olaylarla birlikte, tarih sayfalarına kanlı bir sayfa açarak adını duyuran Moğol hükümdarı, tarihin en ilginç kişiliklerinden biridir. Hülâgû'nun çocukluk ve gençlik yıllarına ait bilgiler sınırlı olup sadece dedesi Cengiz Han'ın batı seferi sırasında onunla ilgili bir kayıt vardır. Buna göre Cengiz Han, torunlarından on bir yaşındaki Kubilay ile dokuz yaşındaki Hülâgû'yu İmil nehri kıyılarında ilk avları dolayısıyla mükâfatlandırmıştır.

Doğduğu Yer ve Ailesi

Hülagü Han 1217 senesinde Karakurum'da dünyaya geldi. Babası Cengiz Han'ın en küçük oğlu Toluy Han, annesi Kerayit Hükümdarı Ong Han'ın yeğeni Sorgaktani Hatun'dur. Dedesi: Cengiz Handır. Toluy'un 1232 yılında henüz kırk yaşında iken ölmesi üzerine Büyük Han Ögedey kardeşine ait yerlerin idaresini Sorgaktani'ye verdi. Bir hıristiyan olan Sorgaktani Hatun, dönemin kaynaklarındaki bilgilere göre oğullarının eğitimini Budist Uygur Türkeri'nden Sevinç Tuğrul (Toğril), Bulad Kaya, Mungsuz ve Töre Kaya gibi Cengiz Han'ın yakın adamlarına bırakmıştır.

Hülâgû'nun on iki karısı, on dört oğlu ve yedi kızı vardı.

Eşleri : Dokuz Hatun; Guyuk Hatun, Kutuy Hatun, Ölcey/Olcay Hatun, Yesuncin Hatun

Çocukları; Abaka Han, Ahmet Teküder. Tandon Han, Hıyaksemet Han, Tarakay Han.

Hanedan; Börçigin. Dini; Budizm

Annesi Sorgotani Beki ve karısı Dokuz Hatun tıpkı yakın arkadaşı ve komutanı olan Ketboğa gibi dinine bağlı birer Nasturi Hristiyan'dı. Moğol İmparatorluğu'nun dinlere karşı alışılmış hoşgörüsüne karşın Hülagü'nün Müslümanlara olan düşmanlığında bunların etkisi olduğu düşünülmektedir. Bir başka görüş ise Emeviler ve bazı Abbasi halifelerinin Türk-Moğol halklarına karşı kötü muamele etmesinin Hülagü Han üzerinde intikam hissi uyandırmasının Müslümanlara düşman olmasına etkisi olduğudur.

DÖNEMİ

Hülâgû, 1255 yılında ağabeyi Mengü Han tarafından Orta Doğu'da henüz ele geçirilmemiş toprakların fethini tamamlamak üzere görevlendirildi. Görevleri, güneydoğu İran halklarından olan Lurları hâkimiyet altına almak, Haşhaşi tarikatını ortadan kaldırmak, Abbasi Halifeliği'ni yıkmak, Eyyubi ve Suriye topraklarının istilası ve son olarak da Mısır'daki Memlük Devleti'ni yıkmaktı. Mengü Han, Hülâgû'ye teslim olanlara iyi davranmasını, karşı koyanları ise tamamen ortadan kaldırmasını emretti.

Cengiz Han döneminde batıda ele geçirilen topraklar merkezden gönderilen sivil ve askerî valilerce idare ediliyordu. Ancak yörenin başşehir Karakorum'a olan uzaklığı ve diğer bazı sebeplerden dolayı batı yönünde beklenen ilerleme gerçekleşmediği gibi mevcut topraklar da tehdit altında kalmıştı. Bu yüzden Mengü Han, merkezî otoriteyi güçlendirmek ve doğuda da batıda da sınırları genişletebilmek için kardeşlerinden Kubilay'ı Çin'e, Hülâgû'yu Yakındoğu'ya göndermiştir. Alınan kurultay kararınca her iki şehzadeye de Moğol ordusunun onda ikisi verilecek, bunun yanında diğer hânedan üyeleri de güçleri oranında bu seferlere katılacaktı. Mengü Han'ın ölmesi ve değişen bazı şartlar sebebiyle Hülâgû ve Kubilay kendilerine verilen görevi tamamladıktan sonra Karakorum'a dönmemişler ve idareleri altındaki topraklar üzerinde merkeze bağlı iki ayrı Moğol devleti kurmuşlardır. Böylece Hülâgû, Karakorum'da oturan büyük hanın nüfuzu altında kalmak şartıyla batıda zaptettiği toprakları idare etmeye başladı. İlhanlı hükümdarlarının merkeze olan bağımlılıkları 1294 yılına kadar sürmüştür.

Hülagü Han ağabeyi Mengü Han tarafından aldığı emir üzerine büyük bir orduyla sefere çıktı. Hülâgû'nun Ketboğa (Kitbuğa) Noyan idaresindeki öncü birlikleri 24 Ağustos 1252'de, kendisi ise 24 Nisan 1253 tarihinde Karakorum'dan hareket etmiştir. Kurultay kararına göre ordunun iâşesi batıdaki Moğol tâbileri tarafından karşılanacak, ayrıca güzergâh üzerindeki yollar ve köprüler onarılacak, sulara ve çayırlıklara el konulacaktı. Hülâgû'ya İsmâilîler'in ortadan kaldırılması, Abbâsî halifeliğinin itaat altına alınması ve Mısır ile Suriye'nin zaptı görevleri verilmişti.

HAŞHAŞİ FİTNE YUVASININ KALDIRILMASI

Öncü birlikler Mayıs 1253'te İsmâilîler'e karşı harekete geçerek daha Hülâgû gelmeden birçok kaleyi teslim aldı. İsmâilîler Moğollar karşısında tutunamadılar; merkezleri Alamut'ta oturan reisleri Rükneddin Hûrşah 19 Kasım 1256 tarihinde Hülâgû'ya teslim oldu. Hülâgû kaleyi yerle bir edip halkını kılıçtan geçirmesine rağmen Rükneddin'e iyi davrandı ve onu bir Moğol prensesiyle evlendirdikten sonra Büyük Han Mengü'ye gönderdi. Ancak Mengü Han, kıymetli hediyelerle Karakorum'a gelen Rükneddin'i kabul etmeyerek onu henüz Moğollar'ın eline geçmemiş İsmâilî kalelerinin tesliminden sonra gelmesi için Hülâgû'ya geri gönderdi; ardından fikrini değiştirip dönüş yolculuğu sırasında öldürülmesini emretti. Hülâgû, çoğu Suriye'de bulunan İsmâilî kalelerinin zaptı işini Otçiğin Noyan'a verdi. Kısa zamanda kalelerin tamamı alındı; böylece yıllardan beri bütün Yakındoğu'yu tehdit eden İsmâilî varlığı dağıtılmış oldu.

Rivayete göre Hülâgû Alamut Kalesi'ne saldırmadan önce 653'te (1255) Abbâsî Halifesi Müsta'sım-Billâh'tan bu harekât için asker göndermesini istedi; ancak halife, bunun Bağdat'ın müdafaasını zayıflatmak amacına yönelik bir taktik olduğunu düşünerek elçiye olumlu cevap vermedi. Alamut'un zaptından sonra Hülâgû halifeye ikinci bir mektup daha yollayıp şehrin surlarını yıkmasını, hendekleri doldurmasını ve idareyi oğluna bırakıp bizzat huzuruna gelmesini istedi. Halifenin bu teklifi de reddetmesi üzerine Hülâgû, üçüncü bir mektupla Tanrı'nın dünyayı idare etme görevini Cengiz Han'a ve onun soyuna tevdi ettiğini bildirerek halifeyi şiddetle azarladı. Halife ise mektubunda Mengü Han'la ve kendisiyle dost olduğunu, elçilerin getirdiği haberlere inanmadığını ve eğer Bağdat'a karşı harekete geçecek olursa başına büyük felâketler geleceğini bildirdi.

Luristan Atabeyliği'ni ele geçirdi. Ordusundaki Hitaylı mühendislerin sarp kayalıklar üzerine inşa edilmiş, Haşhaşilerden alınması imkânsız olan olan **Alamut Kalesi**'ni ele geçirmede etkili olması, yapılan seferin dünyaca üne kavuşmasına neden olmuştur. Kalenin altındaki tepenin derinliklerine doğru tünellerin kazılması fikrini veren mühendisler, yüzyıllardır hiçbir orduya geçit vermeyen kalenin alınmasını sağlamıştır.

Tünelleri petrol ve barut ile doldurtan Hülagu Han, kalenin bulunduğu tepeyi dev bir bombaya dönüştürerek kaleyi havaya uçurmuştur. Hiç alınamaz denilen Alamut'un yıkılışının ardından Hülagu Han orduları Bağdat'a yönelmiştir.

BAĞDATIN İŞGALİ

Sonrasında Moğol ordusu Bağdat'a yöneldi. Hülaga Han, Halife Mustasım'dan teslim olmasını istedi. Bunun üzerine halife eğer kendisine saldırırsa Allah'ın gazabına uğrayacağını söyleyerek teslim olmadı.

Öte yandan birçok kaynak halifenin saldırıya karşı yeterli önlem almadığını yazmaktadır. Hülagü Han orduyu bölümlere ayırarak Bağdat'ı kuşatma altına aldı. Abbasi ordusu, batıdan saldıran Moğol kuvvetlerinin bir kısmını geri püskürtmeyi başardı. Ancak sonraki çarpışmalarda yenildiler.

Yapılan Düceyil Muharebesi'nde Moğollar, Düceyil Nehri'ndeki setleri yıkarak Abbasi ordusunu tuzağa düşürdüler. Askerlerin tamamı kılıçtan geçirildi ya da boğuldu. Daha sonra şehir kuşatılarak alındı. Bunun üzerine Halife Mustasım anlaşma teklif etti fakat kabul edilmedi.

Moğollar 13 Şubat 1258'de Bağdat'a girdi. Şehir bir hafta boyunca yağmalandı, halk katledildi. Tarihçilere göre şehirde katledilen insan sayısı 100 bini geçmektedir.

Bu cevap üzerine Hülâgû 9 Rebîülevvel 655'te (27 Mart 1257) Hemedan'dan Bağdat'a hareket etti ve sağ kanat, sol kanat, merkez olmak üzere üçe ayırdığı ordusuyla şehri çepeçevre kuşattı. Daha önce yakınlarını, ailesini ve hazinesini yanına alıp bir gemiyle Basra'ya kaçması teklifini nasıl olsa kendisine dokunulmayacağını düşünerek reddeden Halife Müsta'sım 4 Safer 656'da (10 Şubat 1258) kayıtsız şartsız teslim oldu; fakat bir süre üç oğluyla birlikte Bâbülkelvâzâ'da hapsedildikten sonra işkenceyle öldürüldü. Moğollar, çeşitli rivayetlere göre şehri 7, 30, 34 veya 40 gün süreyle yağma ve tahrip ederken halkı da kılıçtan geçirdiler. Yanan eserler arasında Halife Camii, Mûsâ Kâzım'ın türbesi ve Rusâfe'deki halife mezarları da vardı. Halifeden hazinelerini sakladığı yeri işkenceyle öğrenen Hülâgû bunları ele geçirerek Urmiye gölünün ortasındaki Şâhî (Şahu) adasına yaptırdığı kaleye göndermiş, şehirden ayrılmadan önce de Halife Camii ile Mûsâ Kâzım'ın türbesinin ve yıkılan diğer bazı binaların onarılmasını emretmiştir.

Bağdat'ı ele geçiren Moğollar halife ve üç oğlunu bir süre hapiste tuttuktan sonra işkence ile öldürdüler. Dünya tarihinin en büyük tahribatını yaptılar. ***(Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Çağ Yay. 3. C., İstanbul 1986, s. 328)***

İslâm dünyasının ve aynı zamanda dünyanın sayılı medeniyet ve kültür merkezi olan Bağdat günlerce yağma edildi. Tarihi şehir tahrip edildi ve halkı da kılıçtan geçirildi.

Hülâgû yönetimindeki Moğollar, dünya tarihinde eşine ender rastlanan büyük bir katliamı gerçekleştirdiler. Katledilen insanların sayısı için nakledilen rakam sekiz yüz bin ile iki milyon üç yüz bin arasında değişmektedir.***(Abdülkadir Yuvalı; "Hülâgû", TDVİA., 18. C., s. 474)***

Bu dehşet verici katliamdan sonra cesetlerden yayılan kokular dünyanın sayılı canilerinden biri olan Hülâgû'ya bile dayanılmaz hale gelince şehirden uzaklaştı.

Hülâgû ve emri altında bulundurduğu Moğolların karakteri hakkında dikkat çekici bilgi veren eylemlerinden bir tanesi de kütüphaneleri tahrip ederek kitapları nehre atmalarıdır. Müslümanlara ve İslâm medeniyetine olan düşmanlıklarını bu yolla ifade ettiler. İslam ilim ve medeniyetini yok etmek için kitapları Dicle Nehrine attılar***. (Sikke-i Tasdik-i Gaybi, s. 141)***

Atılan kitaplardan dolayı nehir suyu günlerce mürekkep renginde aktı.***(Yuvalı, s. 474)***

Bu eylem ve hareket İslâm tarihi ve medeniyeti üzerinde büyük bir iz bıraktı. İslam kültür ve medeniyeti bu tahribattan dolayı büyük zarar gördü ve duraklama dönemine girdi. İlim dünyası büyük bir darbe aldı.

Hülâgû, Abbasi halifeliğini ortadan kaldırdıktan sonra Urfa, Harran, Humus, Hama, Dımaşk, Halep veAntakya şehirlerini de ele geçirdi. Ele geçirdiği yerleri komutanına bırakıp buralardan ayrıldıktan sonra Suriye ve bir kısım yerler Memluklular aracılığıyla Moğol istilasından kurtarıldı. Moğol istilası sonrasında ilginç bir ittifakın oluşmaya başladığı görüldü. Bizans, Fransa Krallığı, Küçük Ermeni Krallığı, Haçlılar ve Papalık Hülâgû'nun yani İlhanlıların yanında yer alırken diğer tarafta da Memlük, Altın Orda ittifakı oluştu.

Hülâgû'nun istilasından ve tahribatından Anadolu da nasibini aldı. Anadolu daha önceden (1243 Kösedağ Savaşı) Moğol hâkimiyeti altına girdiyse de 1258 yılından itibaren ikiye bölündü. Hülâgû, Anadolu'yu ikiye bölerek her birinin başına bir Selçuklu şehzadesini atadı. Bu yolla hem onların arasında güç ve iktidar mücadelesi başlattı. Hem de Anadolu'dan aldığı vergiyi bu yolla ikiye katladı. Bu tarihten sonra Anadolu'daki kargaşa daha da arttı.

Halife Müsta'sım'ın öldürülmesi ve Hülâgû'yu Bağdat'ı istilâya teşvik ettiği söylenen Abbâsî Veziri İbnü'l-Alkamî ile ilgili olarak da farklı rivayetler vardır. (***a.g.e., s. 202 vd., 207 vd.)***

Bağdat'ın işgali ve Abbâsî halifeliğine son verilmesi İslâm tarihi ve medeniyeti açısından bir dönüm noktası olmuştur. Burada tarihte eşine az rastlanır bir katliam yapılmış, cesetlerden yayılan kokular Hülâgû'yu dahi şehirden uzaklaşmak zorunda bırakmıştır. Cami ve kütüphaneler tahrip edilmiş, kitaplar Dicle'ye atılmış, nehir günlerce mürekkep renginde akmıştır. Bu istilâ, sadece Bağdat için değil bütün İslâm dünyası için bir felâket olmuştur. Bu tarihten itibaren İslâm medeniyetinin duraklamaya ve gerilemeye başladığı görülür.

Hülagü Han, dönemin Fransa kralı IX. Louis'ye mektubunda ordusunun yaklaşık 200,000 kişiyi katlettiğini söylemektedir. Yapımı nesiller boyu süren cami, saray ve hastaneler yağmalanarak yok edildi. Halife öldürülmeden önce halkının katledilmesi ve şehrinin talan edilmesi izletildi. Sonra halife keçeye sarılıp atlar tarafından çiğnetildi. Bir oğlu hariç tüm oğulları öldürüldü.

Öte yandan Moğollar sadece direnişle karşılaştıkları şehirlerde, halkıyla birlikte büyük bir yağma ve katliam yaptı. Eğer şehir savaşmadan teslim alınmışsa halk bağışlanıyordu, Bağdat kuşatmasında da olduğu gibi kısa süren çarpışmalar sonucunda alınmışsa yağma yapılmakla birlikte bu kadar büyük bir vahşet olmuyordu.

Bağdat'ın yağma edilirken sergilenen vahşet Moğol tarihinin en acımasız olayıydı. Bazı Çin şehirlerinin de Bağdat ile aynı kaderi paylaştığı söylenir fakat bunlar belgelenmemiştir. Bundan yüzyıllar sonra bile Bağdat terk edilmiş, harabe şehir görünümünden kurtulamadı.Bağdat'ın alınmasından sonra bölgedeki küçük şehirler Hülagü Han'a bağlılıklarını bildirdi

Hülâgû, kurultay tarafından kendisine verilen iki önemli görevi yerine getirdikten sonra yapacağı Suriye ve Mısır seferinin hazırlıklarını tamamlamak üzere ağırlıklarının bulunduğu Hemedan'a, oradan da Azerbaycan'a geçti; daha önce Boğatimur (Buka Timur) idaresindeki Moğol kuvvetleri de Kûfe, Vâsıt ve Basra şehirleriyle Hûzistan bölgesini ele geçirmişti. Hülâgû, Suriye seferi için gereken hazırlıkları tamamladıktan sonra Ketboğa Noyan idaresindeki öncü birliklerini gönderdi, kendisi de 12 Eylül 1259 tarihinde Tebriz'den hareket etti. Suriye şehirleri yaklaşan Moğol tehlikesine karşı ortak bir cephe oluşturamadı. Bu sebeple Urfa, Harran, Hama, Humus ve Dımaşk kısa zamanda Moğol kuvvetlerine teslim oldu. Bizzat Hülâgû tarafından idare edilen ve Ermeniler'le Haçlılar'ca da desteklenen kuvvetler Halep'i kuşattılar ve bir süre sonra ele geçirdiler. Halep'in arkasından da Antakya dolaylarındaki Hârim Kalesi düşürüldü.

MOĞOLLARIN DURDURULMASI

Mengü Han'ın ölümü üzerine Kubilay ile Arıkboğa arasında başlayan büyük hanlık mücadelesi sebebiyle Karakorum'daki gelişmeleri yakından takip etmek isteyen Hülâgû, Suriye'deki Moğol kuvvetlerinin kumandasını Ketboğa Noyan'a bırakıp doğuya hareket etmişti. Ketboğa, bazı başarılar elde etmekle birlikte 3 Eylül 1260 tarihinde Filistin'de Aynicâlût'ta Memlük kuvvetlerine mağlûp oldu ve öldürüldü. İslâm dünyasında büyük bir sevinç yaratan Memlükler'in bu zaferiyle Suriye, Mısır ve Mağrib Moğol istilâsından kurtarılmıştır. Moğollar bu savaştan sonra Suriye'yi istilâ amacıyla bir daha ciddi bir harekâta teşebbüs edemediler. Hülâgû'nun intikam almak amacıyla gönderdiği ordu Aralık 1260'ta Halep civarında çok sayıda Müslümanı öldürdüyse de kısa sürede geri çekilmek zorunda kaldı.

Hülâgû 1260'tan sonra doğuda Çağatay, kuzeyde Altın Orda ve batıda Memlük devletleriyle sürekli şekilde mücadele etmiştir. Bu devletlerden Çağatay ve Altın Orda'nın Cengiz Han'ın oğul ve torunları tarafından kurulmuş olması dikkat çekicidir. Bu dönemde dikkat çeken diğer bir husus da Altın Orda-Memluk dostluğuna karşı oluşturulan İlhanlı-Bizans-Küçük Ermeni Krallığı-Fransa Krallığı-Haçlılar-papalık iş birliğidir.

Hülâgû, Altın Orda Hükümdarı Berke Han ile yaptığı Terek Savaşı'nda ağır bir bozguna uğradı (Rebîülevvel 661 / Ocak 1263). Bu iki kardeş devlet arasındaki mücadele Hülâgû'dan sonra İlhanlı tahtına çıkan hükümdarlar zamanında da devam etmiştir.

ANADOLUYU İŞGALİ

Anadolu 1243 Kösedağ Savaşı ile Moğol hâkimiyeti altına girmişti. Hülâgû'nun gelmesinden sonra buradaki Moğol baskısı daha da arttı. Hülâgû 1258 yılında Anadolu'yu, merkezi Konya ve Tokat olmak üzere II. İzzeddin Keykâvus ile IV. Rükneddin Kılıcarslan arasında taksim etti ve her iki sultanla ayrı ayrı antlaşmalar yaparak Anadolu'nun İlhanlı Devleti'ne ödediği vergiyi iki katına çıkardı. Hülâgû'nun oğullarından Yeşmut'un emrindeki kuvvetler de 658'de (1260) Meyyâfârikīn'ı işgal ederek el-Melikü'l-Kâmil Muhammed b. Şehâbeddin Muzaffer Gāzî'yi öldürüp Eyyûbîler'in Meyyâfârikīn, Cebel ve Sincar koluna son verdiler Hülâgû'nun el-Melikü'l-Kâmil Muhammed'in şehid edilmesinden sonra sara hastalığına yakalandığı ve ölünceye kadar bu dertten kurtulamadığı söylenir. ***(Reşîdüddin [nşr. Abdülkerîm Alioğlu Alizâde], s. 77-78. Abdüsselâm Abdülazîz Fehmî, s. 149).***

Hülâgû 1254 ve 1255'te Büyük Han Mengü adına, 1256 yılında ise kendi adına para bastırmış ve kendi adını taşıyan paralara İslâm dünyasındaki geleneğe uygun olarak kelime-i tevhit koydurmuştur. Onun 1262 yılından itibaren imar faaliyetlerine ağırlık verdiği ve İran ile Azerbaycan'da birçok âbidevî eser yaptırdığı görülmektedir. Bunlar arasında Tebriz, Aladağ ve Merâga'daki saraylarla Merâga Rasathânesi, Hoy'daki Budist mâbedleri zikredilebilir.

Moğol ordusu Suriye'de Eyyubiler üzerine yürüdü. Akdeniz kıyılarına kadar birlikler gönderildi. Mısır bir sonraki hedef olarak görünüyordu. Ancak Mengü Han'ın ölümü Hülagü Han ve ordusunun büyük kısmını bu seferlerden vazgeçmek zorunda bıraktı.

Arkasından gelen taht kavgaları bir kardeşinin hapse girmesi ve diğerinin de Büyük Han seçilmesiyle sonuçlandı. Mengü Han'ın ölümünden sonra Moğol birliği dağıldı ve imparatorluk dört parçaya bölündü.

Hülagü Han'ın kurduğu İlhanlı Devleti bunlardan biridir. Orta Doğu'da kalıp sefere devam eden Moğol ordusu Ayn Calut Muharebesi'nde Türk askerlerinden oluşan Memlüklere yenildi. 1262 senesinde Hülagü hâkimiyetindeki bölgeye döndü fakat yokluğundaki mağlubiyetlerin intikamını alma fırsatı bulamadı. Hülagü Han ordusunu toplayıp Ayn Calut yenilgisinin intikamını almak üzere sefere çıktığı sırada Berke Han, Nogay Han komutasındaki ordusunu İlhanlılar üzerine gönderdi. Bunun üzerine Hülagü seferden vazgeçip kuzeye döndü.

Kafkasların kuzeyindeki bölgeyi alma girişimleri sonuç vermedi ve Nogay Han tarafından bozguna uğradı. Bu Moğol orduları arasındaki ilk savaştı ve imparatorluk birliğinin bozulmasının açık göstergesiydi.

Cengiz Han'ın torunu olan Hülagü Han, tarihte Müslümanlara yönelik yaptığı katliamlarla hatırlanmaktadır.

HÜLÂGÛ HAN DÖNEMİNDE ANADOLU'YA GÖNDERİLEN MOĞOL KOMUTANLARI

Cengiz Han'ın ölümünden sonra, Moğolların başına geçen Möngke Han; merkezi otoriteyi güçlendirmek ve doğuda da batıda da sınırları genişletebilmek için kardeşlerinden Kubilay'ı Çin'e, Hülâgû'yü Yakındoğu'ya göndermiştir. Türkistan ve İran topraklarını geçerek Bağdat önlerine gelen Hülâgû, Abbasi Halifeliğini yıkarak İran, Irak, Azerbaycan ve Suriye topraklarının bir kısmını da içine alan geniş bir coğrafyada İlhanlı devletini kurmuştur. Büyük Han'a bağlı olan İlhanlı Devleti, Mısır dışında kalan tüm İslam toprakları üzerinde hâkimiyetini sağlamıştır. Daha önce Moğol istilasına uğrayan Anadolu da ise Hülâgû'nün İlhanlı Devletini kurmasıyla, Moğol tahakkümü şiddetini arttırmıştır. İlhanlı Devletin Kurulması ve Hülâgû Han'ın Suriye'de hâkimiyet mücadelesi daha önce istila edilen Anadolu'daki Moğol etkisinin uc bölgelere kadar hissedilmesine sebep olmuştur. Hülâgû Han Anadolu'ya atadığı komutanlar ve vergi memurları ile burada İlhanlı hâkimiyeti tesis etmişlerdir.

Anadolu Selçuklu Devletin'de Moğol tahakkümünün başlamasıyla birlikte, İlhanlılar tarafından Anadolu'ya birçok komutan gönderilmiştir. Komutanlar bulundukları bölgede Moğol karşıtı gruplarla mücadele ederek, İlhanlı hâkimiyetini tesis etmişler, halkı Moğollara itaat etmeye zorlamışlardır. Bu amaçla da Moğol karşıtı birçok kişiyi katledip, şehir ve bölgeleri yağma ve talandan geri kalmamışlardır.

Anadolu'nun istilasında Moğol komutanları; Çurmagun Noyan, Elçigiday Noyan, Baycu Noyan, Yasavur Noyan, Hoca Noyan, Engürek Noyan gibi önemli Moğol Noyanları görev almıştır. Akabinde ise Hülâgû Han döneminde Anadolu'ya gönderilen veya burada görev yapan Alıncak Noyan, İlkan Noyan, Nabşi Noyan ve Uruktu Noyan, Anadolu'da yapmış olduğu faaliyetlerine, zulümlerine, katliamlarına ve yağmalarına devam etmiş,Müslüman halkı canlarından bezdirmiş,bir kurtarıcı bekliyordu.Daha sonra bu birliği,bu huzuru,bu kurtuluşu Osman Oğulları,Ertuğrul Gazinin torunları sağlayacaktı.

Müslüman olan ilk Moğol hanı: Berke

Moğol Hanı Cengiz tarafından Harizm'in başkenti Gürgenç'te yağma esnasında katledilen Necmeddîn-i Kübrâ(k.s)'nın halefi Seyfeddîn Baharzî(k.s) önünde, Cengiz'in torunlarından ismi Moğolca "zorlu" manasına gelen Berke, Müslüman olmak için diz çökmüştür. Bu ihtida beraberinde birçok ihtidayı getirecek ve Orta Çağ İslam âleminin kaderi değişecektir. Samimi dindar bir han olan Berke, Moğol töresini ve İslam şeriatını topraklarında beraber uygulamıştı. Hanlığında Kur'an eğitimi için medreseler açtıran Berke, âlimleri de himaye etmişti. Berke'nin Türkistan ile başlattığı ticari-kültürel faaliyetler neticesinde çok sayıda Moğol ve Kıpçak Müslüman olmuştu. O Cengiz soyundan Müslüman olan ilk isimdi ve onu arkasından birçok han takip edecekti…

Kübreviyye tarikatı şeyhi, tarikatın kurucusu Necmeddîn-i Kübrâ(k.s)'nın halefi, Seyfeddîn Baharzî(k.s); Buhara'da ziyaretine gelen Moğol beylerinden Berke'yi kapısında üç gün bekletir. Öfkeli ve kudretli bir bey olan Berke, İbn Haldun'a göre bu duruma sabrederek, Müslümanlara karşı, İslam'a saygı ve bağlılığını ispat etmiş olur. İbn Haldun'un bu anlatısının yanı sıra diğer tarihçilerin de aktardığı bilgiler bir araya getirildiğinde ortaya tarihin ve talihin ilginç bir cilvesi çıkar:

Cengiz Han, kurduğu büyük Moğol imparatorluğunu, sağlığında dört oğlu arasında taksim etmişti. Bu paylaşımda, devletin batı kanadı yani Orta Asya içlerinden Karadeniz kıyılarına kadar olan ve "Deşt-i Kıpçak" denilen kısım, tarihi kaynaklarda geçen orijinal ifadesiyle "batıda Tatar atlarının tırnağının değdiği yerlerin tamamı" Cuci'nin tasarrufuna bırakılmıştı.

Cuci'nin Cengiz Han'dan erken ölmesiyle beraber onun 18 oğlundan biri olan Batu, Cengiz'in talebiyle, babasının görevini üzerine aldı. Cuci'nin arkasında bıraktığı topraklara, bu toprakların insanlarına ve kendi hanedanına "Cuci ulusu" deniliyordu. Böylece Batu, dedesinin teveccühü ile -kendisinden büyük kardeşleri olmasına rağmen- Cuci ulusunun yöneticisi oldu.

Devletin merkez sayılan doğu kanadı, Cengiz tarafından oğlu Ögeday'a bırakılmıştı. Cengiz'in 1227 yılında arkasında devasa bir imparatorluk bırakarak ölmesi üzerine, Ögeday, babasının isteği doğrultusunda "büyük han" olarak seçildi. Ülkesini, Cengiz yasalarına göre yöneten Ögeday, devlet yönetimi hususunda kararları, genellikle topladığı kurultaylarla aldı.

1235'te toplanan kurultayda, Karadeniz'in kuzeyini istila etme kararı alındı ve bu seferi Batu'nun yönetmesi kararlaştırıldı. Yüz binlerce Moğol ve Türk askerden oluşan büyük bir orduyla sefere çıkan Batu, Kuzey Karadeniz'den Avrupa içlerine, oradan Baltık Denizi kıyılarına kadar çok geniş bir coğrafyayı istila etti.

Rusya Knezlikleri başta olmak üzere birçok devlet itaat altına alındı. 1241 yılında, Ögeday'ın ölmesi üzerine, Moğol adetleri gereği, seferini yarıda kesmek zorunda kalan Batu, İdil nehrinin aşağısına dönerek, burada kendi hanlığı için Saray isminde bir şehir kurdu. Batu, Ögeday'ın ölümünden sonra hanedanın en yaşlı ismi olarak kalmasına ve büyük han olması yönündeki tekliflere rağmen, büyük han olmak istemedi. Fakat devam eden süreç başkenti Saray olan bir devleti ona ve ailesine, daha genel bir ifadeyle "Cuci ulusuna" hediye edecekti. Bu devlete, Batu'nun ak çadırının üst kısmı altın yaldızlı olduğu için, Moğolca çadır anlamına gelen Orda kelimesiyle beraber, "Altun Orda" ismi verilecekti.

Batu Han, 1256 yılında ölünce, tahta önce büyük oğlu Sartak sonra küçük oğlu Ulakçı geçti. Bu iki kardeşin aynı yıl içinde ölmesi üzerine, Batu ailesinden taht için aday kalmadı. Kısa süreli bir çekişmenin ardından, Cuci ulusunun başına, gençlik yıllarında Müslümanlığı kabul eden Berke seçildi. İsmi Moğolca "zorlu" manasına gelen Berke, Cengiz'in torunu, Cuci'nin oğlu, Batu Han'ın küçük kardeşiydi.

Kaynaklarda çocukluğu ve gençliği hakkında nerdeyse hiç bilgi bulunmayan Berke, büyük ihtimalle bu dönemde abisi Batu ile beraber hareket etti. Hanlık öncesi döneme dair onun hakkında; Ögeday'ın ölümünden sonra, büyük han olarak seçilen Güyük ve Mengü'nün kurultaylarına katıldığı, bazı iç çekişmeleri önlediği ve Seyfeddîn Baharzî vesilesiyle Müslüman olduğu bilinmektedir.1256 yılında tahta çıkan Berke, ilk olarak ortaya çıkan iç isyanlarla uğraşmak zorunda kaldı. Galiçya'da ve Rus Knezliklerindeki ayaklanmaları kısa bir sürede bastıran Altın Orda Hanı, Polonya ve Litvanya'yı istila etti.

Bunlardan sonra onu bekleyen asıl büyük sorun, İran'da hüküm süren kardeş devlet Moğol İlhanlılardı. Cengiz Han, sağlığında hanedanına; batıda yapılan istilalarda elde edilen toprakların üçte birinin merkezdeki hana, üçte birinin de Batu ailesine verilmesini söylemişti. Ögeday zamanında, titizlikle uygulanan bu istek, onun halefi Güyük zamanında ihmal edilmişti. Normalde Batu Han'ın istihkakı olan Doğu Anadolu ve Azerbaycan'a, onun arzusuna muhalif komutan ve yöneticiler tayin edilmişti.

Olası bir savaşa, Güyük'ün ani ölümü engel olmuştu. Güyük'ün ardından Batu'nun desteği ile büyük han olan Mengü zamanında, Batu Han Azerbaycan ve Doğu Anadolu üzerindeki haklarını kullanmış, bu bölgelerin vergilerini toplamıştı. Onun ölümü ile beraber, Mengü tarafından İran ve Arap topraklarını istila için görevlendirilen Hülagu'nun saldırgan tutumu dengeleri tamamen alt üst etmişti. Hülagü'nün saldırgan faaliyetleri ileride büyük ittifak girişimlerine ve savaşlara neden olacaktı.

Hülagü, Büyük Moğol hanı Mengü'nün kardeşiydi ve Cengiz Han'ın torunuydu. O hemen hemen Berke'nin tahta çıktığı tarihlerde, kardeşi tarafından bugünkü İran'ın bir kısmı ve Orta Doğu'nun tamamını istila etmek için görevlendirilmişti.

Mengü bu seferinde Hülagü'den terör faaliyetleri ile birçok devlete zarar veren Haşhaşileri de temizlemesini istemişti. Büyük bir orduyla yola çıkan Hülagü, ilk olarak İran'ın istilasını tamamladı. Ardından Haşhaşilerin merkezi olan Alamut Kalesi'ne yöneldi. Çok sarp kayalıklara kurulan Alamut Kalesi, birçok kuşatma atlatmıştı. Hülagü, ordusundaki mühendislerin tavsiyesi ile kale surlarının diplerini kademeli bir şekilde kazdırmıştı. Kazdırdığı büyük çukurlara katran doldurtan Hülagü, bu çukurları havaya uçurarak kalenin direnişini büyük oranda kırdı.

Şiîliğin alt kollarından biri olan İsmâilîlik içindeki en önemli sınıflardan Nizârîler, Alamut Kalesi'nde Hasan Sabbah'ın, Nizârîliğe kayıtsız şartsız bağlı fedailerden oluşturduğu Haşhaşîler grubunun dönemin devlet adamlarına düzenlediği suikastlarla tarihe geçmiştir.

Büyük Moğol hanlığı için; Mengü'nün kardeşleri, Kubilay ve Arık Boğa başkent Karakurum'da mücadele ediyordu. Berke Han, bu mücadelede Arık Boğa'yı, Hülagü ise diğer kardeşine karşı abisi Kubilay'ı destekliyordu. Bu taht kavgası böylece üç yıl sürecekti. Berke, Bağdat'ın istilası ve yapılan katliamlar nedeniyle Hülagü'ye kızgındı. Bu duruma ek olarak Hülagü, Güyük Han zamanındaki toprak tartışmasını güncelleyerek Azerbaycan üzerinde hak iddia etti. Berke'yi hiçe sayan Hülagü onun tabiiyetinde olan Tebriz'de kendisini han olarak ilan etti. Azerbaycan'daki Altın Orda Hanlığı'nın vergi memurlarını ve tüccarlarını katlettirdi. Berke, bunun üzerine Hülagü'yü ihtar için bir elçilik heyeti gönderdi. Hülagü, bu heyetin üyelerini de öldürttü.

Azerbaycan'daki bağlılarına haber gönderen Berke, onlara ya Altın Orda topraklarına dönmelerini ya da Memluk topraklarına sığınmalarını emretti. O günlerde Memluk tahtında Sultan Baybars vardı. Baybars, Hülagü'ye karşı, Müslüman olduğunu duyduğu Berke ile iletişime geçmişti. Berke'ye kıymetli hediyeler göndererek onu Hülagü'ye karşı kışkırtıyordu.

Berke'nin emri üzerine, Azerbaycan'daki çok sayıda Altın Orda bağlısı, Sultan Baybars'a sığındı. Bu sığınmacılar Memluk ordusunda ve sarayında çeşitli kademelerde görev aldı. İyice gerilen Berke-Hülagü kuzenlerin arasındaki ipler, büyük hanlık taht mücadelesini Hülagü'nün desteklediği Kubilay'ın kazanmasıyla tamamen koptu.

Berke, merkez hanlıkla bağlarını tamamen kopardı. Kendi adına sikke bastırdı ve hanlığını bağımsız bir devlet yaptı.

Hülagü, Anadolu'yu, Moğollara karşı Kösedağ Savaşı'nı (1243) kaybeden Anadolu Selçuklu hükümdarı II. Gıyâseddin Keyhusrev'in iki oğlu arasında paylaştırmıştı. Bu paylaşıma göre Anadolu'nun batısı, Konya başkent olmak üzere 2. İzzeddin Keykavus'a bırakılmıştı. Doğusu ise -Tokat başkent olmak üzere- Rukneddin Kılıçarslan ve onun muhteris veziri Muînuddîn Pervane'ye verilmişti. Rukneddin, Moğollara sıkı sıkıya bağlıydı. İzzeddin ise hem kardeşinin elindeki toprakları almak hem de Moğolları Anadolu'dan bir şekilde uzaklaştırmak istiyordu. Memluk sultanı Baybars ile irtibata geçen İzzeddin, ona beraber hareket etme isteğini bildirdi. Sultan Baybars, Hülagü'ye karşı Berke ve İzzeddin ile ittifak kurmayı amaçlıyordu.

İzzeddin'in kendisine karşı faaliyetlerde bulunduğunu öğrenen Hülagü, onu cezalandırmak için, üzerine ordu gönderdi. Moğol ordusunun geldiğini öğrenen 2. İzzeddin Keykavus, daha önce iyi ilişkiler geliştirdiği Bizans'a sığındı. Beraberinde kalabalık bir Türkmen grubu ile İstanbul'a giden İzzeddin, önceleri iyi bir şekilde ağırlandı. İzzeddin'in yanında gelen Türkmenler, Bizans tarafından Dobruca'ya, çok daha önceleri buraya gelmiş olan Hristiyan Türklerin yanına yerleştirildi. Dobruca'ya yerleştirilen Türkler arasında, daha sonra ismi Balkanlarda efsaneleşecek olan Sarı Saltuk da vardı.

Bizans İmparatoru, 1262 yılında Hülagü'nün baskısıyla, İzzeddin Keykavus ve maiyetini, darbe hazırlığı yaptıkları ithamı ile bugün Edirne'nin bir ilçesi olan Enez'deki kaleye hapsettirdi.

İzzeddin'in küçük yaştaki oğullarından birisi Hristiyan olarak yetiştirilmek üzere alıkondu. Diğer aile üyeleri Hristiyanlığa zorlandı. Onlardan bazıları bunu kabul etmedikleri için öldürüldü. Aralarında Ayasofya'ya sığınanlar, orada kan dökmek yasak olduğu için gözlerine mil çekilerek cezalandırıldı.

Durumdan haberdar olan Berke, müttefikini kurtarmak için Bizans üzerine yeğeni Nogay komutasında kalabalık bir ordu gönderdi. Nogay önemli ve dirayetli bir komutandı. Günümüzde Rusya'da ve Türkiye'de yaşayan, kendilerine has bir dilleri olan Nogay Türkleri isimlerini ondan almışlardır. Bizans topraklarını talan eden Nogay karşısında direnemeyeceklerini anlayan Bizanslılar, İzzeddin Keykavus'u serbest bırakmak zorunda kaldı. İzzeddin, Berke'nin huzuruna götürüldü. Onu kızıyla evlendiren Berke, Anadolu Selçuklu hükümdarı Alaaddin Keykubad tarafından fethedilen Kırım'daki Sudak ve civarını onun yönetimine verdi. Berke, İzzeddin'i yeniden Anadolu Selçuklu tahtı için hazırlamak istiyordu.

1263 yılına gelindiğinde artık Altın Orda-İlhanlı savaşı kaçınılmazdı. Baybars, Berke'ye elçiler göndererek ona İslam'ın akrabalıktan önce geldiğini ve Hülagü üzerine sefere çıkması gerektiğini telkin ediyordu. Berke Han, tüm olan biten olaylar neticesinde büyük bir ordu toplayarak Hülagü üzerine sefere çıktı. Berke, Müslüman olan askerlerini cihad motivasyonu ile Müslüman olmayan Moğol askerlerini de Hülagü'nün Cengiz Han'a ihanet ettiği söylemiyle savaşmaya sevk ediyordu. Hülagü'nün ordusu, onu Kür Nehri kuzeyinde karşıladı. Burada vuku bulan ilk çarpışmayı Berke Han'ın ordusu kazandı. Tutunamayan İlhanlı kuvvetleri, önce Derbent'e sonra Terek ırmağına kadar geri çekildi.

Burada, Berke'nin yeğeni Nogay'ın son bir saldırısı ile bozulan İlhanlı askerleri, donan Terek Nehri üzerinden kaçmaya çalışırken buzların kırılmasıyla büyük oranda boğuldu. Hülagü, savaş meydanından kaçtı. Tarihçiler savaş meydanını gezen ***Berke'nin üzüntü ile şöyle söylediğini nakleder: Allah, Moğolları Moğolların kılıcıyla öldürten Hûlâgû'yu utandırsın. Eğer beraber olsaydık bütün yeryüzünü fethedebilirdik…***

Berke'nin bu zaferi Moğol kuvvetlerinin üçüncü büyük yenilgileriydi. Moğollar ilk büyük yenilgilerini Celaleddin Harzemşah, ikinci büyük yenilgilerini de Kutuz karşısında almışlardı. Orduları kısa aralıklarla arka arkaya iki büyük yenilgi alan Hülagü, 1265 yılında ölünceye kadar daha sakin bir politikaya yönelmek zorunda kaldı. Berke Han, Hülagü'nün ölümünden sonra onun oğlu Abaka'yla da mücadele etti.

Berke'nin Tebriz'e bir cami yaptırma isteği ve Abaka'nın Altın Orda'ya karşı Bizans ile ittifaka girişmesi, yeniden iki Moğol hanlığını karşı karşıya getirdi. Aslında çekişmenin devam etmesinin asıl nedeni yine paylaşılamayan Azerbaycan topraklarıydı. Burada hanların katılmadığı sınır çatışmalarında İlhanlılar yenildi. Kesin bir netice almak için büyük bir ordu toplayan ***Berke Han, 1266'da Kür Nehri'nin kenarına ulaştığında ölüm meleği de çoktan ona ulaşmıştı. Berke Han'ın cenazesi, töre gereği başkent Saray'a götürüldü ve burada defnedildi.*** İbn Battûta'nın seyahatnamesinde övgüyle bahsettiği Saray şehrinden bugün geriye sadece az miktarda bir kalıntı kalmıştır.

Berke'nin ölümü üzerine, abisi Batu'nun torunu Mengü Timur, Altın Orda tahtına oturdu. Berke Han'ın ölümü, girişilen Altın Orda- Memluk-Anadolu Selçuklu ittifakını da akim bıraktı. 2. İzzeddin, Berke'den sonra 13 yıl daha Kırım'da yaşadı ve Anadolu Selçuklu tahtı için herhangi bir faaliyete girişmedi. O ölünce, onunla beraber Kırım'a gelen Türkmen aileler, Dobruca'ya akrabalarının yanına döndü. Bazı tarihçiler, Dobruca'daki bu Türkmenleri, bugün Balkanlarda varlıklarını devam ettiren Hristiyan Gagavuz Türklerinin atası saymaktadır. Bu iddiaya göre Gagavuz ismi de Keykavus'un bozulmuş şeklidir.

Memluk Sultanı Baybars, Berke'nin ardından İlhanlılara karşı mücadelesini sürdürdü. 1277 yılında Anadolu'ya giren Baybars, bugünkü Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinde Moğollara karşı büyük bir zafer kazandı.

Baybars, Berke ve İzzeddin arasında her ne kadar fiili bir ittifak gerçekleşmese de; uzaktan da olsa beraber hareket eden bu hanlar, İslam âlemine rahat bir nefes aldırmıştı. Özellikle Berke'nin Hülagü'ye karşı mücadelesi, Orta Doğu'yu büyük oranda rahatlatmıştı. Berke ile uğraşmak zorunda kalan Hülagü, Ayn Calut savaşının intikamını alma düşüncesini gerçekleştirememişti.

Kısıtlı miktarda kaynaktan elde edilen bilgilere göre, samimi dindar bir han olan Berke, Moğol töresini ve İslam şeriatını topraklarında beraber uygulamıştı. Onun eli ile Altın Orda Hanlığı'nın Müslümanlık macerası başlamıştı. Hanlığında Kur'an eğitimi için medreseler açtıran Berke, âlimleri de himaye etmişti. Berke'nin Türkistan ile başlattığı ticari-kültürel faaliyetler neticesinde çok sayıda Moğol ve Kıpçak Müslüman olmuştu. O Cengiz soyundan Müslüman olan ilk isimdi ve onu arkasından birçok han takip edecekti…

İlhanlı hükümdarları

1-Hülagû Han (1256–1265)
2- Abaka Han (1265–1282)
3- Ahmed Teküder (1282–1284)
4-Argun Han (1284–1291)
5- Geyhatu Han (1291–1295)
6- Baydu Han (1295)
7- Gazan Han (1295–1304)
8- Olcaytu (1304–1316)
9- Ebu Said Bahadır (1316–1335)
10-Börçigin,Arpa Han (1335–1336)

11-,Musa Han (1336)
12-(Celayir Sultanlığı),Muhammed Han (1336–1338)
13- Cihan Timur (1339–1340)
14- (Çobanoğulları),Satıbey Hatun (1338–1339)
15- Süleyman Han (1339–1343)
16- II. Gazan Han (1356–1357)
17-(Çobanoğulları),Anuşirvan (1344–1356)
18-Börçigin,Toga Timur Han (1335–1353)
19-Lokman Han (1353–1388)

Hülagu Han'ın Ölümü

Cengiz Hanın torunlarından Müslüman olan Berke Han, Hülagu Han'ın tüm Müslüman şehirlerini yıkıp yağmaladığını söyleyerek akıttığı Müslüman kanlarına karşılık olarak ona savaş açmıştır. **Kuzeni Berke Han ile yaptığı savaşta uğradığı bozgun Hülagu'nun ilk yenilgisi olmuştur**. 1265'te ölümünde atı ve cariyeleri de kurban edilerek onunla birlikte gömülmüştür. Cenazesi tengricilik geleneğine göre yapılan son hükümdar olarak bilinmektedir.

Hülagü Han; H.19 Rebîülâhir 663'-M.8 Şubat 1265 Merâga'da kırk sekiz yaşında öldü. Hülâgû hazineleri için Urmiye Gölünde Şâhî adasında yaptırdığı kaleye defnedildi. Daha sonra atı ve cariyeleri kurban edilerek yanına gömüldü. Cenazesi şamanist geleneklerine göre yapılan son hükümdardır. En büyük oğlu Abaka Han yerine geçerek babasının politikasını devam ettirmiştir.

Hülâgû matematik, astroloji, astronomi ve kimya ile ilgilenmiş, ünlü bilgin Nasîrüddîn-i Tûsî'nin Merâga'da bir rasathâne kurması için masraftan kaçınmamıştır. Posta teşkilâtını geliştirmiş ve böylece idaresi altındaki şehirlerarasında ulaşım ve haberleşmeyi kolaylaştırmıştır. Cesur, kararlı, savaş taktiklerini iyi bilen, cömert, ulemâ ve filozofları koruyan bir hükümdar olarak tanınan Hülâgû, Nasîrüddîn-i Tûsî ile Târîẖ-i Cihângüşâ adlı eserinde Cengiz Han ve haleflerinden bahseden Alâeddin Atâ Melik Cüveynî'yi himayesi altına almıştır. Kendisi Budist olmasına rağmen kaynaklarda hanımları arasında en itibarlısı olarak gösterilen Hristiyan Dokuz Hatun'un da tesiriyle onun devrinde Hıristiyanlığın nüfuzu artmış, birçok kilise ve manastır yapılırken bazı mescitler kiliseye çevrilmiş, Müslümanlar zulüm, işkence ve katliama maruz kalmıştır.

İslam dünyası için bir dönüm noktası teşkil eden Moğol istilasına dair ayet ve hadislerde önemli işaretler yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'in 113. Suresi olan Felak suresini tevil ve tefsir eden islam alimleri bu surede hem günümüze hem de Moğol istilası ile Abbasilerin uğradığı felaketlere işaretlerin olduğunu beyan etmektedir. Felak Suresi'nde geçen "min şerri" kelimesi, İslamlarca en dehşetli olan "Cengiz ve Hülâgu fitnesinin veAbbâsî Devletinin inkıraz zamanının asrına dört defa mânâ-yı işârî ile ve makam-ı cifrî ile bakar ve parmakbasar." ***(Şuâlar, s. 241)***

Moğol felaketine temas eden hadisler de mevcuttur. Aynı zamanda İslam Âleminde birden fazla deccalın geleceğinin de işareti sayılan bir Hadis-i Şerif'te; "***Uzun zaman hilâfet-i Abbasî'ye devam edecek, sonra o saltanat Deccal eline geçecek."*** denilmektedir. ***(Şuâlar, s. 348)***

Böylece beş yüz yıl devam eden Abbasi Halifeliğinin deccalin eline geçeceği bildirilmekte, aynı zamanda, İslam dünyası için Hülâgû ve Moğolların oluşturduğu büyük tehlikeye açık bir şekilde işaret edilmektedir. Böylece yaptığı büyük katliam ve tahribattan ötürü Hülâgû'deccal' olarak tavsif edilmektedir.

Bir başka Hadis-i Şerif'te; ***"Benim amcam, pederimin kardeşi Abbas'ın veledinde hilâfet-i İslami'ye devam edecek. Tâ Deccala, o hilâfeti, yani saltanat-ı hilâfet, deccalın muhrip eline geçecek"*** denilmektedir. ***(Şuâlar, s. 434)***

Bu hadis; Abbasi Devleti'nin kuruluşuna gaybi bir tarzda işaret etmektedir. Bediüzzaman bunu, "uzunzaman, beş yüz sene kadar hilâfet-i Abbasiye vücuda gelecek, devam edecek. Sonra Cengiz, Hülâgû denilen üç deccaldan birisi o saltanat-ı hilâfeti mahvedecek, deccala ne İslâm içinde hükûmet sürecek. Demek İslâm içinde, müteaddit hadislerde, üç deccal geleceğine zâhir bir delildir" demek suretiyle yorumladıktan sonra Peygamber Efendimizin(s.a.v) iki mucizesinin bu hadise ile gerçekleştiğini belirtmektedir. Abbasi Devletinin kurulup beş yüz sene sürmesi, zalim ve tahripkâr Hülâgû eliyle son bulması .***(Şuâlar, s. 434).***

BİBLİYOGRAFYA

Cûzcânî, Ṭabaḳāt-ı Nâṣırî, II, 189-202.Cüveynî, Târîḫ-i Cihângüşâ, I, 109, 144, 184-185, 194; II, 93; III, 89-90; a.e. (Öztürk),I-III, bk. İndeks..Ebü'l-Ferec, Târih, II, 553-584.a.mlf., Târîḫu muḫtaṣari'd-düvel (nşr. Antûn Sâlihânî el-Yesûî), Beyrut 1890, s. 276-285.Reşîdüddin, Câmiʿu't-tevârîḫ (nşr. M. Quatremère), Paris 1836, s. 129-135, 143, 151, 199, 242, 297, 305, 417, 420; a.e. (nşr. Abdülkerîm Alioğlu Alizâde), Bakü 1957, III, bk. İndeks.Aksarayî, Müsâmeretü'l-aḫbâr (nşr. Osman Turan), Ankara 1944, s. 36, 41-45, 49.Vassâf, Târîḫ, Bombay 1852, V, 16-17.Mîrhând, Ravżatü'ṣ-ṣafâʾ (nşr. Abbas Zeryâb), Tahran, ts. (İntişârât-ı İlmî), s. 889-905.Hândmîr, Ḥabîbü's-siyer, III, 94-108.P. J. Hammer, Geschichte das ist der Ilchane in Persien, Darmstadt 1842, I, 79-81, 103, 146.B. Carra de Vaux, Les penseurs de l'Islam, Paris 1921, tür.yer.Spuler, İran Moğolları, s. 59-65.Bahaeddin Ögel, Sino Turcica, Taipei 1964, s. 177-190.Reuven Amitai-Preiss, Mongols and Mamluks: the Mamluk-Ilkhanid War: 1260-1281, Cambridge 1996, bk. İndeks.a.mlf., "In the Aftermath of ʿAyn Jālūt: The Beginnings of the Mamlūk-Īlkhānid Cold War", al-Masāq, III/1, Leeds 1990, s. 1-22.J. A. Boyle, "Dynastic and Political History of the Il-Khāns", CHIr., V, 340-355.İran Moğolları ve Altın Paraları (haz. Yapı Kredi Bankası), İstanbul 1977, s. 3-8.R. Grousset, Bozkır İmparatorluğu: Attila, Cengiz Han, Timur (trc. M. Reşat Uzmen), İstanbul 1980, s. 331-349.Abdüsselâm Abdülazîz Fehmî, Târîḫu'd-devleti'l-Moġoliyye fî Îrân, Kahire 1981, s. 108-150.Hasan İbrâhim, İslâm Tarihi, V, 189-198.Abbas İkbâl-i Âştiyânî, Târîḫ-i Moġol, Tahran 1365, s. 164-199.Şîrîn Beyânî, Dîn u Devlet der Îrân-ı ʿAhd-i Moġol, Tahran 1370, I, 345-357.P. Thorau, The Lion of Egypt: Sultan Baybars I (trc. P. M. Holt), New York 1992, bk. İndeks.P. M. Holt, The Age of the Crusades: The Near East From the Eleventh Century to 1517, New York 1992, s. 87-88, 93-94, 159-161, 174.Abdülkadir Yuvalı, İlhanlılar Tarihi I: Kuruluş Devri, Kayseri 1994, s. 45-114.a.mlf., "Evolution etnique en Asie occidentale au XIIIe siècle", Mélanges offerts à Louis Bazin, Paris 1992, s. 146-150.H. Ahmet Özdemir, Moğol İstîlâsı ve Abbâsî Devleti'nin Yıkılışı: Cengiz ve Hülâgû Dönemleri, 616-656/1219-1258 (doktora tezi, 1997), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 120-227.Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, I, Ankara 1969, s. 24-36.J. Richard, "Une ambassa de Mongole à Paris en 1262", Journal de savants, Paris 1979, s. 300.Muhammad al-Faruque, "The Mongol Conquest of Baghdad: Medieval Accounts and Their Modern Assessments", IQ, XXXII/4 (1988), s. 194-206.W. Barthold, "Hülagu", İA, V/1, s. 581-582.K. V. Zetterstéen, "Müstaʿsım", a.e., VIII, 832.W. Barthold – [J. A. Boyle], "Hūlāgū", EI² (İng.), III, 569.

HASAN SABBÂH

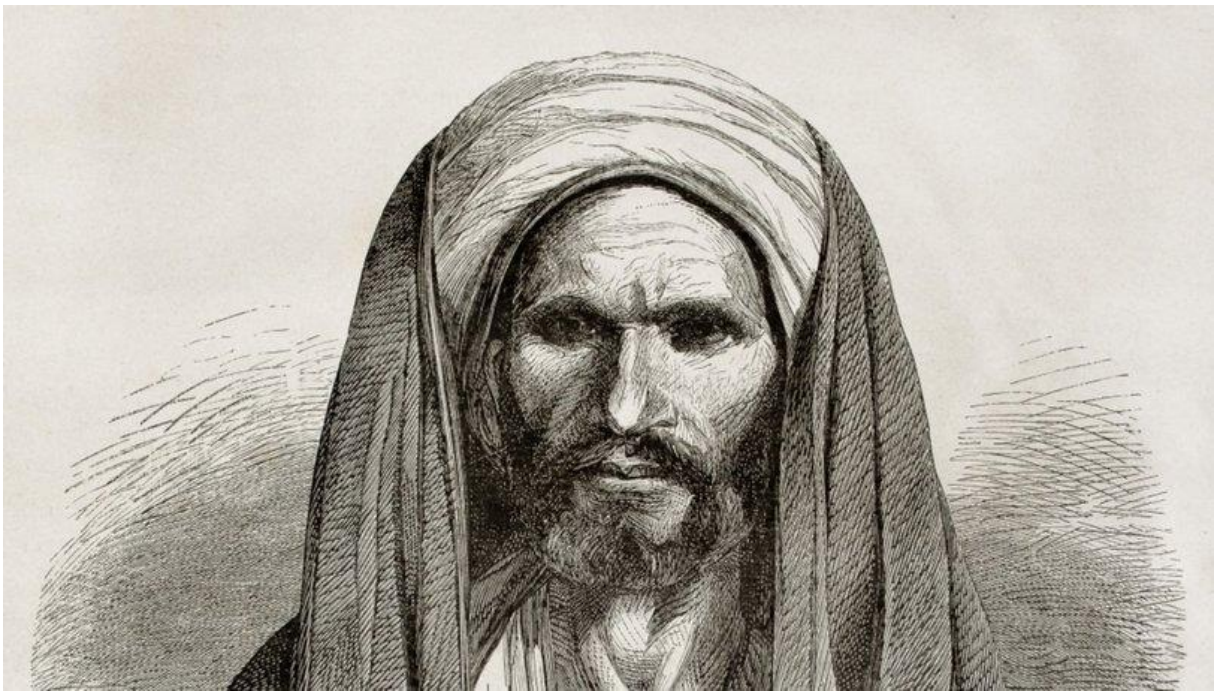

el-Hasen b. Alî b. Muhammed b. Ca'fer b. el-Hüseyn b. Muhammed b. es-Sabbâh el-Himyerî er-Râzî (ö.518/1124).İran'da hem Nizârî-İsmâilî Devleti'nin hem de "suikastçılar" olarak anılan **Haşhaşîlere bağlı *fidā'i*ler** askerî grubunun kurucusu.

Doğduğu Yer ve Ailesi

İran'da bulunan Alamut Kalesi'nde yaşayan, çevresindeki insanlara cennet vaadinde bulunup onları kendisine mürit yaparak koşulsuz şartsız kendisine bağlayan ve Şii-Bâtını-İsmaili mezhebine bağlı olan Haşhaşiler isimli tarikatını kuran Hasan Sabbah, İsmaililik mezhebi inancına dayalı olarak oluşturduğu Haşhaşiler tarikatı ile tanınmış, Büyük Selçuklu ve Abbasi Devleti zamanında,Orta Çağ'ın en ilginç,suikastçı Batıni liderlerinden birisidir. Hasan Sabbah, otoriter bir lider olmasının yanı sıra, dini bilgisi ile hem farklı, hem de derinlikli bir karaktere sahip olmuştur. Sabbah'ı tarih sahnesinde farklı yapan etkenler ise, yetiştirdiği amansız suikastçileri ve 34 yıl boyunca hiç dışına çıkmadan yaşamını sürdürdüğü ünlü Alamut Kalesi'dir.

438 (1046-47) veya 445 (1053-54) yılında İran'da İmâmiyye Şîası'nın önemli merkezlerinden biri olan Kum şehrinde doğduğu rivayet edilir. Kendisi, hayatını anlattığı ve adamlarının *Sergüzeşt-i Seyyidinâ* adını verdikleri eserinde aslen Güney Yemen'de hüküm süren Himyerî krallarının soyuna mensup olduğunu, babasının Yemen'den Kûfe'ye göç ettiğini, oradan da Kum'a ve nihayet Rey şehrine geldiğini ve kendisinin de burada doğduğunu yazmaktadır. ***(Cüveynî, III, 113).***

Ancak Mîrhând, Nizâmülmülk'e dayanarak Tuslular'ın onun Himyerî asıllı olduğu iddiasını reddettiklerini ve atalarının Tûs'a bağlı bir köyde oturduğunu söylediklerini ***(İA, V/1, s. 311),*** İbnü'l-Esîr de Reyli (Râzî) olduğunu belirtmektedir. ***(el-Kâmil, X, 527).***

Âlim kişiliğiyle tanınan babası Ali b. Muhammed İmâmiyye Şîası'nın önde gelen simalarından biriydi. Oğlunun eğitimiyle yakından ilgilendi; özellikle felsefî ilimler, kelâm, mantık, fıkıh ve riyâziyyât sahasında köklü bilgi kazanmasını sağladı. Hasan Sabbâh'ın Selçuklu Veziri Nizâmülmülk ile Ömer Hayyâm'ın arkadaşı olduğu ve birlikte Muvaffak-Lidînillâh en-Nîsâbûrî'nin derslerine devam ettikleri, aralarından kim daha önce ikbal ve servete ulaşırsa onun diğerlerine yardım edeceğine dair yeminleştikleri, Nizâmülmülk'ün vezir olunca Hasan Sabbâh'a valilik teklif ettiği, ancak onun merkezden uzaklaşmamak için sarayda bir görev istediği, bu isteği kabul edilince Nizâmülmülk'ün görevine göz diktiği, bunu farkeden Nizâmülmülk'ün onu Sultan Melikşah'ın gözünden düşürüp saraydan uzaklaştırdığı ve Hasan Sabbâh'ın da Mısır'a kaçtığı rivayet edilmektedir. Bu hikâye, Reşîdüddin Fazlullāh-ı Hemedânî tarafından da kabul edilmekle beraber 408'de (1017-18) doğan Nizâmülmülk'ün 438 veya 445'te doğan Hasan Sabbâh ile birlikte aynı hocanın öğrencisi olması uzak bir ihtimaldir.

Eğitimi ve Hocaları

Henüz yedi yaşında iken ilme istidadı görülen Hasan Sabbâh özellikle din âlimi olmak istiyordu. Bunun için III. (IX.) yüzyıldan itibaren dâîlerin önemli faaliyet merkezi haline gelen Rey şehrine yerleşerek tahsiline burada devam etti ve on yedi yaşına kadar ailesinin mensup olduğu İmâmiyye Şîası'na bağlı kaldı. Bir gün Emîre Zarrâb adlı bir Fâtımî dâîsiyle karşılaştı ve onun konuşmalarından etkilenerek İsmâiliyye mezhebine intisap etti. 464'te (1072) Rey'e gelen Irak bölgesi başdâîsi İbn Attâş, Hasan Sabbâh'ın kabiliyetli bir kimse olduğunu anladı ve ona Fâtımî Halifesi Müstansır-Billâh'ın yanına gitmesini, Dârülhikme'de İsmâilî mezhebi hakkında bilgi edinmesini ve esrâr-ı ilâhiyyeyi öğrenmesini tavsiye etti. Hasan Sabbâh, bu tavsiyeye uyarak 464 (1072) veya 467'de (1075) İsfahan yöresinde İbn Attâş'ın vekili sıfatıyla iki yıl davette bulunduktan sonra Azerbaycan, Meyyâfârıkīn, Musul, Sincar, Rahbe, Dımaşk, Sayda ve Sûr üzerinden Akkâ'ya varıp deniz yoluyla Mısır'a geçti. 471'de (1078) Kahire'ye ulaştı ve başdâî Ebû Dâvûd tarafından karşılandı. Halife Müstansır-Billâh ile görüştü ve yakın ilgisine mazhar oldu*(İbnü'l-Esîr, IX, 448; X, 237)* (bazı rivayetlerde onun halife ile görüşmediği ifade edilir; Cüveynî, III, 114). Müstansır-Billâh onu hüccet (vekil) seçti ve ileride Horasan'da kendisi adına davette bulunmasını istedi.

Hasan Sabbâh, Müstansır-Billâh'tan sonra hilâfet makamına veliaht tayin ettiği Nizâr'ın, vezir ve başkumandan Bedr el-Cemâlî ise küçük oğlu Ahmed el-Müsta'lî'nin geçmesini istiyordu. Bedr el-Cemâlî, bu konuda kendisine muhalefet eden Hasan Sabbâh'ı önce hapse attı, sonra da ülkeden sürdü. Başka bir rivayete göre ise Hasan bir yolunu bulup hapishaneden kaçtı, İskenderiye'den bindiği bir gemiyle Mısır'ı terketti ve 10 Haziran 1081'de İsfahan'a ulaştı. Dokuz yıl boyunca bütün İran'ı dolaşarak Bâtınîliğin propagandasını yaptı. Kirman, Yezd ve Hûzistan'dan sonra dikkatini İran'ın kuzeyine Hazar denizi sahillerine, Gîlân, Mâzenderan ve Deylem'in dağlık bölgelerine çevirdi. Burada başına buyruk yaşayan savaşçı bir kavim oturuyordu; İran'ın eski hükümdarları bu insanları hiçbir zaman itaat altına alamamışlardı. Hasan Sabbâh, üç yıl süreyle çalışarak en büyük gayretini Şiî-İsmâilî propagandasından çok etkilenen bu bölgede harcadı ve dağlardaki muharipleri kendi saflarına çekerken gönderdiği dâîlerle yöre halkını da kazandı.

Bu sıralarda faaliyetlerini dikkatle izleyen Selçuklu Veziri Nizâmülmülk Rey'deki görevlilere onu yakalamaları için emir verdi; fakat Hasan buradan kaçıp Kazvin'e gitmeyi başardı. Sonunda Rûdbâr vadisinde kendisine karargâh seçtiği ve "beldetü'l-ikbâl" dediği müstahkem Alamut Kalesi'ne yerleşerek Nizârî-İsmâilî Devleti'ni kurdu (6 Receb 483/4 Eylül 1090). Yaptırdığı yeni tahkimat ve yiyeceklerin uzun süre bozulmadan saklanabileceği depolarla kaleyi kuşatmalara dayanıklı, ele geçirilemez bir hale getirdi. Böylece askerî karargâh ve idarî merkez olarak kullandığı Alamut'tan düzenlediği operasyonları idare etmeye başladı.

Müstansır'ın ölümü üzerine yerine Efdal b. Bedr el-Cemâlî ve diğer devlet adamlarının desteklediği Müsta'lî-Billâh geçti (487/1094). O güne kadar Müstansır'ın adına davette bulunan Hasan Sabbâh bu haberi duyunca isyan edip şer'an imam olan Nizâr'ı destekledi ve onun adına hutbe okuttu; hatta "fidâî" denilen müridlerinden birkaçını Nizâr'ı veya çocuklarından birini Alamut'a getirmek üzere Mısır'a gönderdi.

İsmâilîler, Müstansır-Billâh'ın ölümünden sonra Nizâriyye ve Müsta'liyye olmak üzere iki gruba ayrıldılar. Hasan Sabbâh, doğuda Nizârî-İsmâilîler'in (el-İsmâîliyyetü'l-cedîde) lideri olarak Alamut'taki karargâhından faaliyetlerini yürüttü ve Fâtımîler'le ilişkilerini tamamen kesti.

İnanç ve Felsefesi

Tasavvufî İslâmî ekole dayalı Alevîlerin Câferîlik diye bilinen meşhur mektebinden biraz farklı olarak On İki İmamlar'dan olan İmam Cafer Sâdık'ın küçük oğludur ve büyük oğlu olan İmam Musa Kâzım'ın küçük kardeşi olan İsmâil'e ithafen adlanan İsmâîlik mektebine dayanan üst düzey dini bilgi birikimine ve otoriter bir liderlik karakterine sahip olduğu bilinen Hasan Sabbah kurduğu tarikatın suikaste dayanan farklı askeri taktikleri ve 35 yıl boyunca dışına çıkmadan yaşadığı Alamut Kalesi ile tanınmaktadır.

Şehristânî'nin "ed-da'vetü'l-cedîde" adını verdiği (*el-Milel*, I, 192) Nizârî akîdesini Fâtımîler'in akîdesinden, yani "ed-da'vetü'l-kadîme"den ayıran belirgin özellik, fırka düşmanlarının sadık fidâîler tarafından öldürülmesi usulünün dinî bir vazife ve bir prensip olarak kabul edilmesidir. Ayrıca Hasan Sabbâh eğitim ve öğretimi yasaklamış ve müridlerini cahil bırakmıştır.

Ona göre Allah akıl ve düşünceyle değil imamın rehberliğiyle tanınabilir; zira akıl Allah'ı tanımak için yeterli olsaydı herkes aynı fikre sahip olurdu. Hâlbuki akıl din için yeterli değildir ve bundan dolayı insanların her devirde dini bir imâm-ı ma'sûmun nezaretinde öğrenmeleri gerekir.

Etrafındaki insanlar, Hasan Sabbâh'ın bu düşüncelerinde derin hikmetler gizli olduğuna inanıp peşinden gittiler.

Ona kalpten inanan dâîler telkinde bulunurken davetlerini rastgele ve açıkça değil duruma göre yapıyor, önce alışılmış olan telakkilerle işe başlıyorlardı. Bundan dolayı Şehristânî, "Bâtınîler'in her zamanda başka bir şekilde davetleri ve her lisan ile yeni bir itikad ve mezhepleri vardır" der. ***(a.g.e., I, 192).***

Bâtınîlik Hasan Sabbâh ile yeni bir hüviyet kazandı ve mâsum imam adına davette bulunan dâîlerin yerini, devamlı haşîş (esrar) kullanmaya alıştırıldıkları için "haşşâş" (çoğulu haşşâşûn/haşşâşîn) veya "haşîşî" (çoğulu haşîşiyye, haşîşiyyûn) denilen eli hançerli caniler aldı (haşşâşîn kelimesi Batı dillerine "assassin" şeklinde ve "suikastçı, gizli katil" anlamıyla geçmiştir).

Hasan Sabbâh adamlarına cennet vaad ediyor ve kendilerini bekleyen mutluluğu dünyada iken tatmaları için esrar içiriyordu; böylece onları her türlü emrini yerine getirmeye hazır hale getirmişti.

Nizârî-İsmâilîler'in gayesi dinî olmaktan çok siyasî idi ve kendi görüşlerini halka zorla benimseterek mevcut sosyal ve siyasal düzeni çökertmeyi hedefliyordu. Bu gayelerine ulaşmak için kurdukları teşkilât ve eğittikleri fidâîlerden yararlanarak birçok din ve devlet adamını kendilerine has metotlarla ortadan kaldırdılar. Bazı insanları da propaganda veya tehditle kendi mezheplerine çektiler. Hasan Sabbâh adamlarını dinî ve siyasî unsurlarla motive ettiği için kurduğu teşkilât dinamik ve uzun ömürlü olmuştur.

Selçuklu Bâtını Mücadelesi

Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, İslâm dünyası için ciddi bir tehlike oluşturan Hasan Sabbâh ve adamlarıyla mücadeleyi bir devlet politikası haline getirdi. Bir yandan Nizâmiye medreseleriyle Sünnîliği takviye ederek onlarla ilmî sahada mücadele verirken öte yandan Alamut ve Rûdbâr bölgesindeki komutanlarından Yoruntaş'a Hasan Sabbâh ve adamlarını şiddetle tenkil etmesi için emir verdi. Yoruntaş'ın Alamut'u kuşattığı bir sırada ölmesi (484/1091) harekâtın sonuçsuz kalmasına sebep oldu. Ancak Bâtınîler'le mücadeleyi sürdürmek kararında olan Sultan Melikşah, Emîr Arslantaş ile Emîr Koltaş'ı büyük bir orduyla Hasan Sabbâh ve başdâî Hüseyin Kâinî üzerine sevketti. Amîr Kızıl Sarığ'ı da Arslantaş'a yardım etmek üzere Alamut'a gönderdi. Fakat önce Vezir Nizâmülmülk'ün Ebû Tâhir Arrânî adında bir fidâî tarafından öldürülmesi, arkasından Sultan Melikşah'ın henüz otuz sekiz yaşında iken şüpheli bir biçimde ölümü (485/1092) harekâtın başarıya ulaşmasını engelledi.

Cüveynî kendi eserinde Nizâmülmülk, 16 Ekim 1092 (485 h.) Cuma gecesinde, Nihavend bölgesinde bulunan Şahne denilen bir yerde sufi kılığına giren Arranî ismindeki Bâtını fedaisi tarafından, iftardan sonra haremine gittiği esnada sırtından hançerlenerek öldürüldüğünden bahseder.

Bazı eserlerde Sultan Melikşah ile Hasan Sabbâh arasında mektup teâtisinden bahsedilmektedir. Buna göre Sultan Melikşah, Hasan Sabbâh'ı yeni bir din icat etmekle ve bazı cahilleri aldatmakla suçluyor ve eğer hatasında ısrar ederse kalelerini yerle bir edeceğini ifade ediyordu. Hasan Sabbâh ise verdiği cevapta müslüman olduğunu, Abbâsîler'in hilâfeti gasbettiğini, hilâfetin gerçek sahibinin Fâtımîler olduğunu söylüyor, sultanı Nizâmülmülk'ün entrikalarına karşı uyarıyor ve Selçuklu Devleti'ni tehdit ediyordu. Ancak İbrahim Kafesoğlu, böyle bir mektuplaşmanın olmadığını ve bunun daha sonraki dönemde propaganda amacıyla uydurulduğunu söylemektedir. ***(Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu, s. 134-135).***

Bâtınîler, Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra hânedan mensupları arasında başlayan taht kavgaları ve Haçlılar'ın bazı müslüman topraklarını işgal etmeleriyle oluşan ortamdan faydalanarak nüfuz sahalarını genişletip faaliyet ve cinayetlerini arttırdılar. 1096 veya 1102'de Lemeser'in bir baskınla ele geçirilmesi Hasan Sabbâh için önemli bir başarı oldu ve bu sayede Rûdbâr'daki hâkimiyetini daha da pekiştirdi. Aynı tarihlerde Girdkûh, Şahdiz ve Hâlincân kalelerini de zaptetmeleri Bâtınîler'in stratejik konumunu büyük ölçüde kuvvetlendirdi. Böylece Hasan Sabbâh bir yandan önemli yeni mevziler kazanırken bir yandan da Ehl-i sünnet'in ve Selçuklu Devleti'nin başlıca merkezlerini propaganda ile baskı altında tutuyordu. Bu karışık ortamdan faydalanarak hemen her gün beş on müslümanı öldüren fidâîler, Bâtınîler'e düşman birini vezir tayin ettiği için Sultan Berkyaruk'a da saldırıp yaraladılar.

Sultan Berkyaruk döneminde; Sultan Melikşah'ın önde gelen emirlerinden Emir Üner (492 h./1098-1099), Sultan Berkyaruk'un veziri El-Eazz Ebû'l-Mehâsin Abdülcelîl b. Muhammed ed-Dihistânî (495 h./1101), Sultan Berkyaruk'un annesi Zübeyde Hanım'ın veziri Abdurrahman Sümeyremi, Isfahan şıhnesi Emir Bilge Beg Sermez (493 h./1100), Nişâbûr hatibi Ebu'l-Kasım b.

İmamü'l-Haremeyn (492 h./1098-1099), Ebû'l-Muzaffer b. el-Hucendî (496 h./1102-1103), Ebû Ca'fer b. el-Meşşât (498 h./1104) gibi dönemin önemli isimleri Bâtıni fedaileri tarafından yapılan suikastlar sonucunda öldürüldü.

Daha sonra Berkyaruk ile Muhammed Tapar arasındaki mücadele sırasında Berkyaruk'un ordusuna sızarak ordu içinde nüfuzlarını arttırmaya başladılar. Hasan Sabbâh'ın siyasî, dinî ve askerî şahsiyetleri öldürtmesi bir terör havası oluşturdu; ona muhalif emîr ve kumandanlar elbiselerinin altına zırh giymeden evlerinden dışarı çıkamaz oldular. Hasan Sabbâh'ın faaliyetlerine ve tertip ettiği cinayetlere şahit olan Enûşirvân b. Hâlid, o devirde müslümanların içinde bulunduğu durumu tam bir felâket şeklinde nitelendirir ve yollarda emniyetin kalmadığını, fidâîlerin hiç çekinmeden cinayet işlediklerini, sultanların onlara karşı bir çare bulamadığını, halkın sürekli korku içinde yaşadığını ve Sultan Berkyaruk'un Bâtınîler'i ortadan kaldırmaya karar verdiğini görenlerin kendi düşmanlarını Bâtınîlik'le itham edip haksız yere adam öldürülmesine sebep olduklarını söyler. ***(Bündârî, s. 67-68).***

Hasan Sabbâh'ın fidâîlerinin estirdiği bu terör havasından endişeye kapılan devlet adamları, Sultan Berkyaruk'u uyararak vakit geçirmeden tedbir alınmadığı takdirde telâfi edilemeyecek zararlara uğrayacaklarını söylediler. Bunun üzerine Sultan Berkyaruk Şâban 494'te (Haziran 1101) Bâtınîler'e karşı harekete geçti ve 300 kişiyi öldürttü. Halife Müstazhir-Billâh'a da haber gönderip Bağdat'ta Bâtınî oldukları bilinenlerin yakalanmasını istedi. Aynı yıl Emîr Bozkuş'un sevk ve idaresindeki büyük bir ordu Kuhistan üzerine gönderildi; ancak Bâtınîler Emîr Bozkuş'u rüşvet karşılığında muhasaradan vazgeçirdiler. Emîr Çavlı da bu yıl içinde Fars ve Hûzistan'daki Bâtınîler'e karşı bir sefer düzenledi ve 300 kişiyi öldürtüp mallarına el koydu. Emîr Bozkuş 497'de (1104), Horasan askerleriyle gönüllülerden oluşan bir ordu ile Tabes Kalesi'ne saldırdı; kale ve civarındaki köyler tahrip edilerek Bâtınîler'in bir kısmı öldürüldü, bir kısmı da esir alındı. Hasan Sabbâh'ın fidâîleri, Berkyaruk'tan sonra tahta geçen Sultan Muhammed Tapar devrinde de cinayetlerini sürdürdüler.

Sultan Muhammed Tapar Haçlılara ve Bâtınîlere karşı tertip ettiği cihad harekâtıyla Sünnî İslam dünyasında kalplere taht kurmuş, haklı bir övgüye mazhar olmuştur. En önemli özelliklerinden biri âlimlere çok saygı göstermesiydi. Bu yüzdendir ki dönemin ünlü İslam âlimi Huccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî (ö. 1111) Nasîhatü'l-mülûk (et-Tibru'l-mesbûk fî nasîhati'l-mülûk) adlı eserini, İbnü'l-Belhî de Farsnâme adlı kitabını ona ithaf etmiştir. Ayrıca meşhur müfessir Zemahşerî'nin ve İslam tarihçilerinin çeşitli vesilelerle ona övgüler düzdüğünü biliyoruz. Şüphesiz bu durum onun İslam uğrunda cihada verdiği ihtimamdan kaynaklanıyordu. Bu Selçuklu sultanına hayran bazı tarihçiler, işi daha da ileri vardırarak, Gazneli Sultan Mahmud'un Hindistan'daki fütuhatını bile ona atfetmişlerdir.

Hasan Sabbâh'la uğraşmayı kâfirler üzerine yapılacak gazâdan daha üstün tutan Muhammed Tapar onunla ciddi bir şekilde mücadele etmek üzere harekete geçti. Sultan ilk seferini Şahdiz Kalesi üzerine düzenledi ve burayı kısa bir kuşatmadan sonra zaptetti; kale hâkimi Ahmed b. Abdülmelik b. Attâş öldürüldü. Bu zafer müslümanlar arasında büyük bir sevinçle karşılandı ve her tarafa fetihnâmeler gönderildi. Sultan 503 (1109) yılında veziri Ahmed b. Nizâmülmülk'ü büyük bir ordu ile Alamut'a sevketti, ancak kış yüzünden sonuç alınamadı. 505'te (1111) Emîr Anuştegin Şîrgîr Bâtınîler'e ait Bire Kalesi'ni ele geçirdi. Muhammed Tapar, ayrıca Halep Meliki Alparslan el-Ahras ile Reîsülahdâs Saîd b. Bedî'den şehirdeki Bâtınîler'in öldürülmelerini istedi. Bunun üzerine Ebû Tâhir es-Sâiğ, İsmâil ed-Dâî ve Hakîm el-Müneccim'in kardeşi gibi Hasan Sabbâh'ın Suriye'deki vekilleriyle çok sayıda Bâtınî öldürüldü (507/1113).

Muhammed Tapar Alamut'u ve Hasan Sabbâh'ı ele geçirmek üzere yine Emîr Anuştegin Şîrgîr'i görevlendirerek Karaca, Gündoğdu, İlkavşut ve Bozan gibi birçok kumandanı onun emrine verdi. 11 Rebîülevvel 511'de (13 Temmuz 1117) başlayan Alamut kuşatması Zilhicce ayına (Nisan 1118) kadar sürdü. Hasan Sabbâh ve adamları açlıktan perişan bir duruma düşmüşlerdi. Kale alınarak fitne fesat yuvası temizlenmek üzere iken Sultan Muhammed Tapar'ın ölüm haberi geldi ve askerler kuşatmayı kaldırıp İsfahan'a döndüler.

Muhammed Tapar'ın yerine geçen Sencer, Horasan meliki olduğu sırada Bâtınîler'e karşı yürüttüğü mücadeleyi devam ettirmek istedi. Ancak Hasan Sabbâh onun hizmetindeki bir câriyeyi kandırarak bir gece yatağının başucuna bir hançer saplattı ve onu öldürtebileceğine dair haber gönderdi. Böylece gözü korkutulan Sultan Sencer Hasan Sabbâh ve Bâtınîler'le uğraşmadı ve onlara belli şartlarda eman verdi. Atâ Melik Cüveynî, Alamut'un Moğollar tarafından zaptı (1256) sırasında kütüphanede Sencer'in birkaç fermanını gördüğünü ve bu fermanlarda sultanın onları dostluk ve barışa çağırdığını, kendileriyle iyi geçinmek istediğini söyler. ***(Târîh-i Cihângüşâ, III, 127).***

Bu dönemde yine birçok önemli devlet adamlarına suikastlar düzenlemiştir.

Musul hâkimi Kasimüddevle Aksungur el-Porsukî 520/1126 senesinde Cuma günü namaz esnasında Bâtıniler tarafından öldürülmüştür. Yine Sultan Sancar'ın vezirlerinden olan Ebu Nasr Ahmed Kaşanî de Bâtınilere karşı faaliyet gösterdiği için onlar tarafından yapılan bir suikast sonucu ölmüştür. Aynı şekilde Dımaşk hâkimi Tâcü'l-Mülûk Börü de Bâtınilere karşı mücadele gösterdiği için, Alamut'tan gönderilen iki fedai tarafından öldürülmüştür. 1140 senesinde ise Sultan Sancar'ın yakın adamlarından biri olan el- Mukarreb Cevher, Bâtıniler tarafından öldürülmüştür. Sultan Sancar döneminin ileri gelen şahıslarından Mansûr el-Herevî de vezir Dergüzînî ve birkaç Bâtınının yapmış oldukları suikast neticesinde öldürülmüştü. Yine bu dönemde Bâtıniler tarafından ilmiye ve yönetici sınıfından da olan birçok kişi öldürülmüştür. Bunlardan biri Şafiî reisi Abdüllâtif b. el- Hucendî, bir diğeri ise Mâzenderân hâkiminin oğlu Girdbazu'dur.

Sultan Sancar, Büyük Selçuklu Devleti'ni yeniden toparlamaya çalışmış gerek kumandanlar arası mücadeleler gerekse Bâtınilerin yıkıcı faaliyetleri sonucunda başarılı olamamıştır. Onun ölümüyle Büyük Selçuklu Devleti tarih sahnesinden çekilmiştir. Sonuç olarak Hasan Sabbah döneminde yoğun bir şekilde Selçuklular ile mücadeleler yaşanmış, zaman zaman iki tarafta başarılar elde etmişler. Nitekim bu zamanda Alamut üzerine yapılan seferler hiçbir zaman sonuçlanamamış ve Bâtınilerin asıl merkezi Moğollar tarafından yerle bir edilinceye kadar önemini korumuştur. Hasan Sabbah'ın ölümünden sonra halefleri hem davalarını korumuşlar hem de merkezleri olan Alamut Kalesi'ni yıkıcı Moğol istilalarına kadar korumayı başarabilmişlerdi.

ALAMUT KALESİ

Hasan Sabbah'ın Rey şehrinden ayrılıp Mısır'a ulaşması; İsfahan, Azerbaycan, Silvan, Mezopotamya, Suriye ve Filistin kıyılarından geçtiği seyahat üzerinden anlatılmaktadır. Yaklaşık 3 sene boyunca Mısır'da kalan Sabbah, daha sonra ise Kuzey Afrika'ya sürülmüştür. Buradan da Suriye'ye gitmiştir. 10 Haziran 1081 tarihinde İsfahan'a tekrar ulaşmış Hasan Sabbah, dokuz yıl süresince hizmet için İran'ı dolaşmıştır.

Hasan Sabbah, İran'ın kuzey taraflarında yer alan Deylem bölgesi ile oldukça fazla ilgilenmiştir. Çünkü bu bölge, İslam Dinini kılıç zoru ile kabul etmemiş, sahip olduğu toprakları çok zor fethedilen, savaşçı insanlara sahip ve köklü geleneklerini sürdürebilen yerli halkın kontrolü altındaydı. Hasan Sabbah, aradan geçen bir süre sonra, dikkatini çeken Deylem bölgesinde faaliyetlerde bulunabilmek adına Kazvin'e göçmüştür. Yerleştiği bölgede, yerli halkın arasından çok sayıda mürit bulan Hasan Sabbah, Elbruz Dağları'nda bulunan Alamut Kalesi'ne uzun süreli yerleşmeye karar vermiştir.

Alamut Kalesi, çok geniş bir vadiyi gören, üstün ve egemen konumdaki büyük bir kayalık alan üzerine yapılmıştı. Yüksekliği iki bin metreyi bulan Alamut Kalesi, oldukça sert, sarp ve dolambaçlı bir yola sahipti. Bu özelliği ile de erişilmesi ve ulaşılması çok zor bir yapıyı andırmaktaydı. Kale ile ilgili ilginç rivayetlerden biri ise, Deylem hükümdarlarından biri için bu kalenin inşa edilmesiydi. Rivayete göre, kalenin inşa edilmesinden önce kral, kartalını havaya bıraktı. Kartal, kalenin olduğu kayalıkta durdu. Bu nedenle de kale, bu noktaya yapıldı. İsmi ise, kartalın öğretisi anlamını taşıyan Aluh Amut adından gelmekteydi. Sabbah kaleye vardığında, Alevi Mehdi isimli hükümdar, kalenin hâkimiydi. Halkı kendi tarafına çekmeyi başaran Hasan Sabbah, kaleyi almak için çalışmalara başladı. 4 Eylül 1090 tarihine, gizli bir çalışmayla kale ele geçirildi. Kaleye hükmeden Alevi Mehdi, kaleyi terk etmek zorunda kaldı. Bir kısım İranlı tarihçilere göre Sabbah, Mehdi'ye büyük bir meblağ değerinde altın vermiştir. Ancak bu noktada önemli olan, Sabbah'ın bu tarihten itibaren Haşhaşin tarikatını kurmuş olmasıdır.

Alamut Kalesine yerleştiğinden itibaren toplam 34 sene boyunca kaleden neredeyse hiç çıkmadığı, hatta kale içindeki odasını bile çok az terk ettiği rivayet edilmektedir. Alamut Kalesini aldıktan sonra, Büyük Selçuklu Devleti ve Abbasilere karşı planlar yapan Sabbah, yetiştirdiği haşhaşlı suikastçiler ile, sadece kendi döneminde neredeyse 50 ye yakın suikast gerçekleştirmiştir. Bu suikastlerin en önemli olarak anlatılanı ve bazı kaynaklara göre de ilk olanı, Nizamülmülk'ün öldürülmesi olayıdır. Diğer suikastler ise, Büyük Selçuklu Devletinin üst kademedeki yöneticileri ve Abbasilerin önemli din adamlarına yönelik olarak gerçekleştirilen suikastlerdir. Nizamülmülk'ün öldürülmesinin ardından, Melikşah'ın da ölümü üzerine Sencer, Berkyaruk ve Muhammed Tapar arasında yaşanan taht kavgaları nedeniyle Büyük Selçuklu Devleti çöküşün içine girmiş gerilemeye başlamıştır. Hasan Sabbah, yaşanan bu olumsuzlukları kendi lehine çevirmiş ve döneminde başka kalelerin de alınmasını sağlamıştır.

HAŞHAŞİLER KİMDİR?

Hasan Sabbah'ın kurduğu ölüm fedaileri askeri gurup.Haşhaşiler (Arapça:Hashīshīya ya da Hashīshūn), Haşişin ya da Haşhaşiyyin de denir.

8. yüzyılda İsmaililiğin Nizarî kolundan çıkan bu topluluğun 15. yüzyıla dek faaliyetlerini sürdürdükleri sanılmaktadır. Kapalı bir topluluk olan haşhaşiler (suikastçiler) radikal bir din akımının takipçileri olarak ortaya çıktılar. Suikasti, Eyyubilere, Selçuklulara ve Abbasilere Tapınak Şövalyelerine Haçlılara karşı siyasi yaptırım aracı olarak kullandılar. Ayrıca üçüncü haçlı seferi sırasında haçlılara ve tapınak şövalyelerine de suikast yapmışlardır. Avrupa dillerine Haçlı Frankları tarafından taşınan assassin sözcüğünün kökeni haşhaşindir.

Kendilerine ed-da'va-t-ul-cedide (yeni dava, yeni öğreti) ya da fedaayiin (Arapça fedailer –bir amaç uğruna kendini feda etmeye hazır olan) derlerdi.

Haşhaşiler, Hasan Sabbah'ın 1090 yılında Alamut Kalesi'ni almasıyla kurulmuştur. Hasan Sabbah'ın amacı Selçuklu Devleti'nden intikam almaktı. Bunun için Nizamülmülk ve Sultan Melikşah'ı öldürmek istiyordu.(Devlet sarayında kovulma mevzusundan dolayı).

Hasan Sabbah, Alamut kalesini aldıktan sonra kalede bazı düzenlemeler yaptı; kalenin asma bahçelerini yeniledi, surlarını güçlendirdi. Hasan'ın gençlik yıllarında bir şeyhin ona haşhaş içirmesiyle haşhaşın büyük etkisinde kalmıştı. Haşhaşla birçok kişiyi kandırabileceğini o zaman anlamıştı. Alamut Kalesi'ni aldıktan sonra Hindistan'dan haşhaş meyvesini getirdi. Dünyanın dört bir yanından köle pazarlarında satılan güzel kadınları aldı. Başlarına bir hanım ağası koyarak onların yetişmesini sağladı. Hasan Sabbah çok geçmeden Alamut'a yakın küçük kaleleri de ele geçirdi. Hazar Denizi'ne yakın büyük bir kale almıştır. Hasan Sabbah'ın bu başarılarına duyan diğer İsmaili tarikatına mensup erkekler, Alamut kalesine akın etmeye başladı

Haşhaşiler kısa sürede güçlenirken Melikşah Nizamülmülk'ü büyük vezirlikten almış, sıradan bir vezir yapmıştır. Melikşah varis kim olacağına karar verirken, tarih 1092 yılına gelmiştir. O zamana kadar eğitilen fedailerden birisi olan İbn-i(Ebu) Tahir, Nizamülmülk savaş hazırlığı yaparken çadırına öğrenci kılığında girip onu öldürmüştür.

Haşhaşiler'e (suikastçiler'e) yapılacak büyük sefer böylece başlamadan bitmiş olacaktır. Çok geçmeden yine Haşhaşiler tarafından Melikşah da öldürülmüş, Selçuklular'ın çöküşü hızlanmıştır. Daha sonra Sultan Sencer, Haşhaşiler'e (suikastçiler'e) bir saldırı yapmayı planladıysa da uyandığında yastığına saplanmış hançeri ve mektubu görünce vazgeçmiştir. Mektupta "İster bizimle ilgili planlarını gerçekleştir, ister bizi rahat bırak, yatak odana kendi evimmiş gibi girebiliyorsam arkanı sağlam tut. İbn-i(Ebu) Tahir".

Selçuklular çöküşe geçtikten sonra Haşhaşiler İran'ın kuzeyi, Güney Asya, Orta Asya, Doğu Anadolu, Güney Anadolu ve Irak'ın kuzey bölgelerinde hâkimiyet kurmuştur. İran kökenli bu örgüt, bölgeyi hâkimiyetlerinde bulunduran ve İsmailileri baskı altına almaya çalışan Selçuklular'a karşı mücadele etmek amacıyla cinayeti sistemli bir saldırı aracı olarak kullanılmaya başladılar. Hedef aldıkları kişiyi öldürme konusunda çok titiz ve başarılıydılar. Eylemlerinin başka kayıplara yol açmama, masum olarak gördükleri diğer bireylere zarar vermemesi konusunda çok dikkatli davranırken, etrafa saldıkları korkuyla elde ettikleri etkin nüfuzu koruyabilmek için cinayetleri genelde halka açık mekânlarda, bilhassa camilerde işlemeyi tercih ediyorlardı. Hedeflerine kılık değiştirerek yaklaşan Haşhaşiler, kurbanlarına kurtulma olasılığı tanımamak için zehir, ok ve yay gibi araçlardan kaçınıp, hançer kullanmayı tercih ediyorlardı. Hiçbir koşul altında intihara girişmeyip hep yakalandıkları kişiler tarafından öldürülmeyi yeğlediler.

Hasan Sabbah müritlerine "***Biz sadece bir kişiyi öldürmekle kalmayıp, bin kişinin kalbine de korku tohumları ekeceğiz"*** demiş ve Haşhaşiler'e kurbanı öldürdükten sonra kaçmamalarını, durup beklemelerini tembihlemiştir. Cinayeti de hemen işlememelerini söyleyip kurbanı en iyi biçimde tanıyıp alışkanlıklarını en ince şekilde öğreninceye kadar beklemelerini de söylemiştir.

Bir rivayete göre bir Haşhaşin kurbanını öldürmek için birkaç sene kilisenin birinde keşişlik yapmıştır. Selçuklular, Haşhaşiler'in Alamut Dağı'ndaki kalesini defalarca kuşatmış fakat alamamışlardır. Haşhaşiler; Moğol istilasından nasiplerini almış, 1256 yılında Alamut Kalesi'ni, 1260 yılında Masyaf Kalesi'ni kaybetmiştir ama Haşhaşiler yine de durdurulamamıştır. 1277 yılında birçok komutana suikast yapmışlar, yine aynı yıl Alamut Kalesi'ni kuşatmışlar fakat alamamışlardır. Ardından 1281, 1292 ve en son 1389 yıllarında Alamut tekrar kuşatılmış ama alınamamıştır.

Mengü Han'ın emriyle her on Moğol erkeğinden ikisi, emrindeki orduya alınan Hülagü, belki de o zamana kadarki en büyük Moğol ordusunun başında sefere çıktı. Surlar kolayca ele geçirildi. 245

yıl ayakta kalan devlet, Hasan El Sabah tarafından 1011′de kurulmuştu. Cengiz Han'ın Torunu Moğol hükümdarı Hülagü tarafından 1256 yılında yıkılarak ortadan kaldırıldı .

Haşhaşilerden alınması imkânsız Alamut Kalesini normal koşullarda asla ele geçiremeyince Hülagü, bazı bilim adamlarınında katkısıyla kalenin altı; tüneller açılarak oyuldu ve petrol ile doldurularak kalenin bulunduğu tepe, o zamana kadar görülmemiş gerçek bir bombaya dönüştürülerek belki de moğolların ele geçirmeyi rüyalarında bile göremeyecekleri bir kaleyi petrol doldurulan tüneller ateşlenerek patlatılmak suretiyle imha edip ele geçirdiler.

Bu, o tarihe kadar asla kimsenin aklına bile getiremediği bir yöntemdi. Bu tarihe kadar da pek çok ordu bu kaleyi çok dik ve yalçın kayalar üzerinde kurulduğundan, ayrıca çok müthiş ve sert savunulduğundan ele geçirememişti.

ÖLÜMÜ

Parlak bir zekâya, teşkilâtçılık vasıflarına sahip, basiretli, kabiliyetli, cebir, geometri, astronomi, sihir ve dinî ilimlere vâkıf bir kişi olan ve düzenli örgütüyle, etrafa dehşet saçan fidâîleriyle insanların düşünce ve inanç dünyasına hâkim olmak isteyen, 1124 yılının Mayıs ayında hastalanarak yatağa düşen Hasan Sabbah, öleceğini hesap ederek kendinden sonra kuvvetlerini yönetmesi için Lemeser Kalesi komutanı Kiya Buzrug Ummidi halefi olarak seçti. Ebu Ali'yi de misyonerlik faaliyetlerinin başına geçirdi. Kasranlı Âdem'in Oğlu Hasan'ı ve Kiya Ebu Cafer'i de yanına alarak, halefi konusundaki buyruğunu verdi. 6 Rebîülâhir 518 (23 Mayıs 1124) tarihinde, aralıksız otuz beş yıl faaliyet gösterdiği Alamut Kalesi'nde öldü.

Hasan Sabbah'ın ölümü, liderliğinin de doğal olarak sonuydu. "Suikast"in atası olan Hasan Sabbah, tarihin ilk teröristlerini yetiştiren kişi olarak da bilinir.

İsmâilî kaynakları onu çilekeş, kanaatkâr, ciddi bir insan olarak tanıtır ve oğullarından birini şarap içtiği, diğerini de Hüseyin Kâinî cinayetinden sorumlu tuttuğu için öldürttüğünü kaydeder. Tarihçi Bernard Lewis Hasan Sabbâh'ın hüccet (imamın temsilcisi) ve dâî olduğunu, asla imamlık iddiasında bulunmadığını söyler. Hasan Sabbâh'a göre otoritenin temel kaynağı Allah tarafından tayin edilen imâm-ı ma'sûmdur; şeriat ve ilâhiyat ancak hakikatin temsilcisi olan imamın tâlimiyle öğrenilebilir. Sadakat ve itaati esas alan bu öğreti Hasan Sabbâh'ın elinde güçlü bir silâha dönüştü ve mevcut düzen için siyasî, içtimaî ve dinî bakımdan büyük bir tehlike haline geldi.

Onun çağdaşı olan Gazzâlî, Bâtınîliğin bu görüşlerini reddetmek amacıyla *Feḍâ'iḥu'l-Bâṭıniyye* adlı bir eser yazmıştır. ***(nşr. Abdurrahman Bedevî, Kahire 1383/1964; T trc. Avni İlhan, Bâtınîliğin İç Yüzü, Ankara 1993).***

Daha sonra Gazzâlî eserin, bilginin kaynağını mâsum imamın oluşturduğu ve elde edilmesinin onun tâlimine bağlı olduğu yolundaki Bâtınî iddialarını çürüten altıncı babını *Ḳavâṣımü'l-Bâṭıniyye* adıyla yeniden kaleme almıştır. ***(bu risâle Ahmet Ateş tarafından Türkçe tercümesiyle birlikte neşredilmiştir; AÜİFD, III/2 [1954], s. 33-57).***

Hasan Sabbâh taraftarlarının belirsiz arzularını, bozuk inançlarını, gayri memnunların hedefsiz öfkelerini düzene koyup bunları daha önce benzeri görülmemiş derecede disiplinli ve planlı bir teşkilât içerisinde yönlendirmeyi başardı. Ancak kendi adına nisbetle Sabbâhiyye de denilen bu teşkilât kurulu düzeni değiştirme hedefine ulaşamadı. ***(bk. BÂTINİYYE; İSMÂİLİYYE).***

Hasan Sabbâh aynı zamanda bir mütefekkir ve yazardı. Eserleri Alamut'un Moğollar tarafından zaptı sırasında büyük ölçüde tahribata mâruz kalmıştır.

Eserleri.

1. *Sergüzeşt-i Seyyidinâ*. Hasan Sabbâh'ın otobiyografisidir. Bugün yazma nüshası Tahran Merkez Kütüphanesi'nde (nr. F 2835) ve mikrofilmi Vezîrî Koleksiyonu'nda (Mic. cat. 735) bulunan kitabı, Atâ Melik Cüveynî Alamut Kalesi'nin düştüğü gün ele geçirmiş ve bazı bölümlerini *Târîḫ-i Cihângüşâ*'ya almıştır. Aynı şekilde Reşîdüddin Fazlullāh-ı Hemedânî de eseri inceleme imkânını bulmuş ve Hasan Sabbâh'ın hayatını yazarken ondan büyük ölçüde istifade etmiştir.

2. *el-Fuṣûlü'l-erbaʿa*. Aslı Farsça olan bu eserin küçük bir bölümü günümüze ulaşmış ve Şehristânî tarafından Arapça'ya (*el-Milel,* I, 195-196), Hodgson tarafından da İngilizce'ye (*The Order of Assassins,* s. 325-328) çevrilmiştir.

3. *Cevâb-ı Ḥasan Ṣabbâḥ be-Riḳʿa-i Sulṭân Celâleddîn Melikşâh-ı Selcûḳī*. Hasan Sabbâh'ın Sultan Melikşah'a yazdığı söylenen cevabî mektuptur. Sultan Melikşah ile Hasan Sabbâh'a izâfe edilen mektuplarla Nizâmülmülk'ün Melikşah'a sunduğu arîza ve sultanın ona cevabı, Nasrullah Felsefî tarafından Mehdî Beyânî ve Müeyyed Sâbitî koleksiyonları karşılaştırılarak "Çehâr Nâme-i Târîḫî"

adıyla yayımlanmış ***(Çend Maḳāle-i Târîḫî vü Edebî, s. 405-433) ve "Erbaʿa resâʾil târîḫiyye" adıyla Arapça'ya çevrilmiştir (ed-Dirâsâtü'l-edebiyye, VII/3-4 [Beyrut 1965], s. 270-302).***

4. *Münâcât.* Yazma nüshası Duşanbe Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 225).Ayrıca onun *Fuṣûl-i Mübâreke* adlı bir eserinden daha bahsedilir. ***(Ismail K. Poonawala, s. 254).***

BİBLİYOGRAFYA

Bağdâdî, Mezhepler Arasındaki Farklar (trc. Ethem Ruhi Fığlalı), İstanbul 1979, s. 258.Nâsır-ı Hüsrev, Sefernâme (trc. Abdülvehhâb Tarzî), İstanbul 1950, s. XIV.Gazzâlî, Fedâihu'l-Bâtıniyye: Bâtınîliğin İç Yüzü (trc. Avni İlhan), Ankara 1993.a.mlf., Ḳavâṣımü'l-Bâṭnıyye (nşr. ve trc. Ahmed Ateş, AÜİFD, III/2 [1954], içinde), s. 23-53.Şehristânî, el-Milel (Kîlânî), I, 192, 195-196.İbnü'l-Cevzî, el-Muntaẓam, IX, 121, 148.a.mlf., Telbîsü İblîs, s. 105-112.Râvendî, Râhatü's-sudûr (Ateş), I, 151.Fahreddin er-Râzî, İʿtiḳādât (Neşşâr), s. 76-78.a.mlf., Münâẓarât (nşr. Fethullah Huleyf), Beyrut, ts. (Dârü'l-meşrik), s. 40-41.İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, IX, 448; X, 237, 316, 431, 433, 477, 527-528, 625.Ahbârü'd-devleti's-Selcûkıyye (Lugal), s. 45.Bündârî, Zübdetü'n-Nusra (Burslan), s. 67-68, 114 vd., 119.Cûzcânî, Ṭabaḳāt-ı Nâṣırî, II, 180-182.Cüveynî, Târîh-i Cihângüşâ (Öztürk), III, 112-128.Reşîdüddin, Câmiʿu't-tevârîḫ (nşr. Ahmed Ateş), Ankara 1960, s. 69; a.e.: Ḳısmet-i İsmâʿiliyye (nşr. M. Takī Dânişpejûh – M. Müderris-i Zencânî), Tahran 1338 hş., tür.yer.Nüveyrî, Nihâyetü'l-ereb, XXVI, 351-355.Müstevfî, Târîḫ-i Güzîde (Nevâî), s. 74, 356, 358, 431, 446, 514, 518, 521.İbn Haldûn, el-ʿİber, IV, 22, 201-202.Zahîrüddîn-i Mar'aşî, Târîḫ-i Ṭaberistân ve Rûyân ve Mâzenderân, Tahran 1361, s. 89.Mîrhând, Ravżatü'ṣ-ṣafâʾ, IV, 199-215.Hândmîr, Ḥabîbü's-siyer, II, 460-468.a.mlf., Düstûrü'l-vüzerâʾ (trc. Harbî Emîn Süleyman), Kahire 1980, s. 260-267.Müneccimbaşı, Sahâifü'l-ahbâr, II, 545-546.Ebüzziyâ Mehmed Tevfik, Hasan b. Sabbâh, İstanbul 1300.R. Dozy, Târîh-i İslâmiyyet (trc. Abdullah Cevdet), İstanbul 1908, s. 399-401.Browne, LHP, II, 112, 169, 187, 189, 190-193, 201, 204, 206, 209-211.M. F. Sanaullah, The Decline of the Saljuqid Empire, Calcutta 1938, tür.yer.B. Lewis, The Origins of Ismailism, Cambridge 1940, s. 93 vd.a.mlf., Haşîşîler (trc. Ali Aktan), İstanbul 1995, tür.yer.a.mlf., "İsmâilîler", İA, V/2, s. 1122.a.mlf., "Ḥashīshiyya", EI² (İng.), III, 267-268.a.mlf., "Ibn ʿAttāsh", a.e., III, 725.Ömer Rıza Doğrul, Cennet Fedâileri: İslâm Tarihinde Gizli ve Yıkıcı Teşekküller, İstanbul 1945, tür.yer.İbrahim Kafesoğlu, Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu, İstanbul 1953, s. 128-131, 133-135, 140, 196, 204, 205.a.mlf., "Melikşah", İA, VII, 672.Ziriklî, el-Aʿlâm, II, 208.M. G. S. Hodgson, The Order of Assassins, The Hague 1955, s. 325-328, ayrıca bk. İndeks.a.mlf., "The Ismailī State", CHIr., V, 429-449, 453-454.a.mlf., "Ḥasan-ı Ṣabbāḥ", EI² (İng.), III, 253-254.M. Kâmil Hüseyin, Ṭâʾifetü'l-İsmâʿiliyye, Kahire 1959.Nasrullah Felsefî, Çend Maḳāle-i Târîḫî vü Edebî, Tahran 1342 hş., s. 405-433.Kerîm Kişâverz, Ḥasan-ı Ṣabbâḥ, Tahran 1344 hş.Ismail K. Poonawala, Biobibliography of Ismā'īlī Literature (nşr. T. Joseph), Malibu-California 1977, s. 251-256.Mustafa Gālib, eş-Şâʾirü'l-Ḥimyerî el-Ḥasan b. eş-Ṣabbâḥ, Beyrut 1979.Abdülmecîd Ebü'l-Fütûh Bedevî, et-Târîḫu's-siyâsî ve'l-fikrî, Cidde 1403/1983, s. 151-171.Mehdî Muhakkık, Bist Güftâr der Mebâḥiṣ-i ʿİlmî ve Felsefî ve Kelâmî ve Fıraḳ-ı İslâmî, Tahran 1363 hş., s. 39-41.M. Altay Köymen, Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: İkinci İmparatorluk Devri, Ankara 1984, II, 150, 154-156.Farhad Daftary, The Ismāʿīlīs: Their History and Doctrines, Cambridge 1990, s. 261 vd., 324.a.mlf., "Hasan-i Sabbāh and the Origins of the Nizārī Ismaʿīlī Movement", Mediaeval Ismaʿili History and Thought (ed. Farhad Daftary), Cambridge 1996, s. 181-194.Abdülkerim Özaydın, Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (495-511/1105-1118), Ankara 1990, s. 75-86.a.mlf., "Sultan Berkyaruk Devrinde (1092-1104) Bâtınîlerle Yapılan Mücadeleler", Prof.Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı, İstanbul 1995, s. 177-185.a.mlf., "Alamut", DİA, II, 336-337.Ethem Ruhi Fığlalı, Çağımızda İtikādî İslâm Mezhepleri, Ankara 1991, s. 131-133.Eymen Fuâd Seyyid, ed-Devletü'l-Fâṭımiyye fi Mıṣr, Kahire 1413/1992, s. 156-157.M. Cemâleddin Sürûr, Târîḫu'd-devleti'l-Fâṭımiyye, Kahire 1994, s. 96, 98-99, 208, 211-212.P. Wiley, Ḳılâʿ-ı Ḥaşşâşîn (trc. Ali M. Sâkî), Tahran 1374 hş., s. 19-21, 30, 309, 362, 366.M. Şerefeddin, "Fatımîler ve Hasan Sabbâh", DİFM, I/4 (1926), s. 1-44.a.mlf., "Bâtınîlik Tarihi", a.e., II/8 (1928), s. 12-24.L. Lachart, "Hasan-ı Sabbāh and the Assassins", BSOAS, V (1928-30), s. 689-696.W. Ivanow, "Alamut", GJ, LXXVII (1931), s. 38-45.a.mlf., "Some Ismaīlī Strongholds in Persia", IC, XII (1938), s. 383-392.Harold Bowen, "The Sargudhasht-i Sayyidna, the 'Tale of the Three Schoolfellows' and the wasaya of the Nizam al-Mulk", JRAS, sy. 4 (1931), s. 771-782.a.mlf. – [C. E. Bosworth], "Nizām al-Mulk", EI² (İng.), VIII, 72.Menûçihr-i Sütûde, "Ḳalʿa-i Alamût", Ferheng-i Îrân-zemîn, Tahran 1334 hş., III, 5-21.Dihhudâ, Luġatnâme, XI, 596-597."Hasan", İA, V/1, s. 311-312.H. A. R. Gibb, "Nizār b. al-Mustanṣır", EI² (İng.), VIII, 83.Azim Nanji, "Nizāriyya", a.e., VIII, 84.B. Hourcade, "Alamūt", EIr., I, 797-801.Tahsin Yazıcı, "Fidâî", DİA, XIII, 53.

SABATAY SEVİ
(D.1626-Ö. 1676)

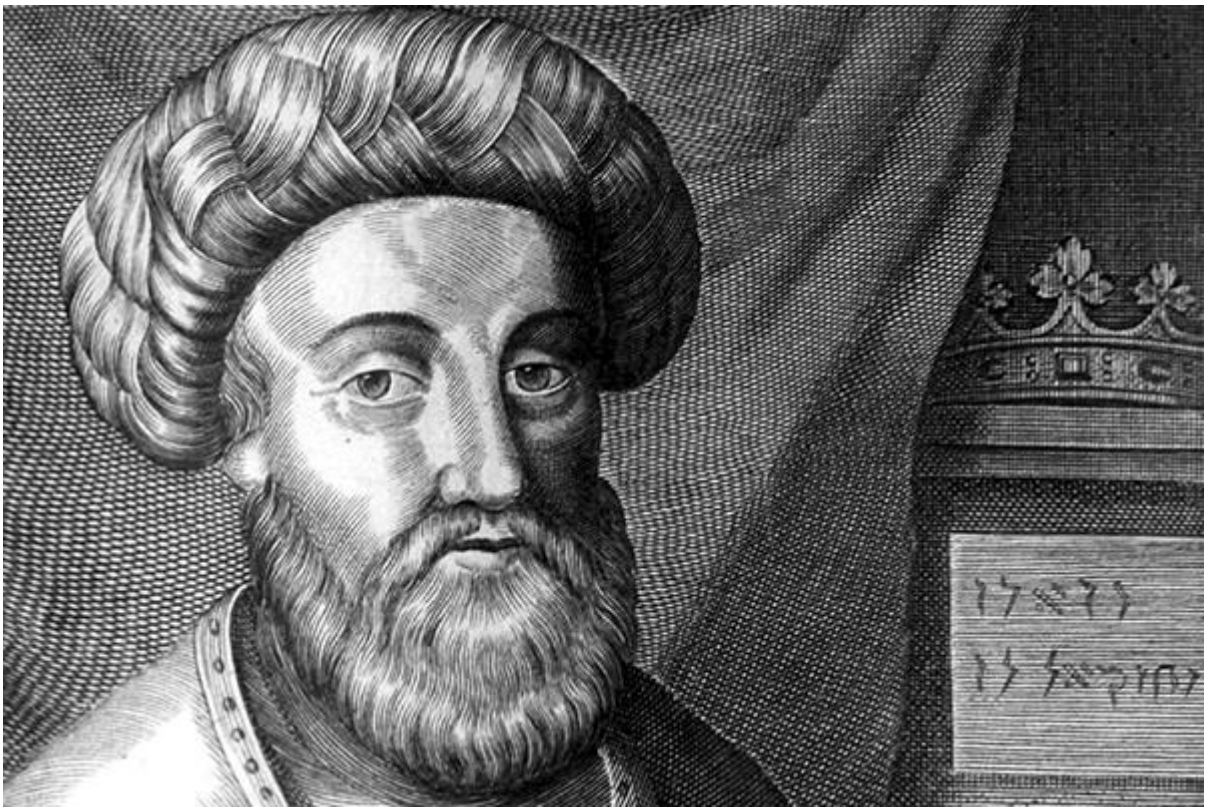

22 yaşında Mesihlik iddia ederek en büyük mesihçilik hareketlerinden birine yol açan ve sözde müslüman olduktan sonra dönme cemaatini kuran Yahudi haham.

Doğduğu Yer Ve Ailesi(M.D. 22 Temmuz 1626, İzmir - Ö. **30 Eylül** 1676, Karadağ)

Sabatay Sevi (İbranice:Şavtay Tsvi; 17. yüzyılda Osmanlı topraklarında, İzmir Agora'da 1 Ağustos 1626, İzmir doğdu - 17 Eylül 1676, Ülgün,Karadağ'da öldü.) **Babası Mordehay. Annesi Clara. Kardeşleri:** Ağabeyi Elijah (İlyas) ve kardeşi Joseph (Yusuf).

Doğduğu ev halen İzmir'in eski yahudi mahallesinde bulunur. **Sabataycılık,** Mesihlik iddiasıyla ortaya çıkmış Sabatay Sevi adlı bir hahama bağlı olan, sahte olarak Türk ve Müslüman gibi görünen aslında Yahudilik ritüellerine bağlı bir cemaat olan "Dönmeler", değişik dönemlerde farklı isimlerle adlandırılmıştır.

Batılıların "Sabetayist" şeklinde isimlendirdiği dönmelere Osmanlılar nezaketen "Avdeti" demiştir. Yakın tarihimizde ise "Sabetaycı", "Dönme", "Yahudi Dönmesi", "Selanik Dönmesi" tabirleri sıkça kullanılmıştır. Hatta son zamanlarda "Yahudi Türkler" yahut "Beyaz Türkler" tabirleri de kullanılmaya başlanmıştır. Aslında bu tanımlamaların tümü Türk ve Müslüman gibi görünen, gerçekte Yahudilik inancını devam ettiren bir grubu anlatmaktadır.Yahudi din adamı ve tarikat lideriydi.

Museviler, İstanbul'a yerleşmelerinin kronolojik sıralamasına göre dört ana grupta toplanıyor: Romanyot, Karay, Aşkenaz ve Seferad... Romanyotlar, Roma ve Bizans döneminden beri var olanlar, diğerleri ise sonradan gelenlerdir.

Karaylar 11. ve 15. yüzyıllarda Rusya'dan, Aşkenazlar 16. yüzyıl ortalarından başlayarak Balkanlar, Orta ve Doğu Avrupa'dan, Seferadlar ise, 1492 sonrasında İspanya ve Portekiz'den gelip yerleşenlerdir. Gerek konuştukları diller, gerekse de dini inanç, yönelim ve tapınma biçimleri birbirinden farklı olan bu cemaatlerden Romanyot ve Karaylar, yüzyıllar boyu Rumca; Aşkenazlar Ortaçağ Almancası-İbranice karışımı olan 'Yidiş'çe; Seferadlar ise Katalan İspanyolcası ile İbranice karışımı olan 'Ladino' dilini konuşagelmiştir.

Sabartay Sevi; XV. Yüzyılın sonlarında İspanyol engizisyonunun büyük baskılarına maruz kalan ve önce Mora adasına, ardından İzmir e göçen bir Romanyot Yahudi ailesine mensup bir kişiydi.

Sevi'nin babası Mordehay, kümes hayvanları ticareti yaparak geçimini sağlayan bir kişiyken, sonraları İngiliz ve Hollandalı şirketlerin Osmanlı'daki temsilciliğini yaparak oldukça zenginleşir. Sabetay Sevi, küçük yaşlarında annesi Clara'yı kaybeder. Babası Mordehay, Türkler arasında "Kara Menteş" lakabıyla tanınıyordu ve Sevi'den başka Elijah(İlyas) ve Joseph(Yusuf) adlı iki erkek çocuğa daha sahipti. Sevi'nin ağabeyleri olan Elijah ve Joseph ticaret yaşamına atılırlarken Sabetay'ın haham olması kararlaştırılır. Sabetay, parlak zekâsıyla dikkat çeken bir çocuktu ve dinsel konularla hayli ilgiliydi.

Eğitimi ve Hocaları

Küçük yaştan itibaren dinî ve mistik konularda eğitim gördü, şehrin en tanınmış hahamlarından Yosef Escapa'dan ders okudu. Zamanının en ileri gelen Tevrat ve Talmud uzmanları olan Başhaham Joseph Eskapha (Rav Escapa) ve Rav de Alba Torah gibi din bilirleri, onu Tevrat ve Talmud (Yahudi medeni kanunu, tören kuralları ve efsanelerini içeren dini metin) alanlarında yetiştirirler. Sevi, henüz 15 yaşındayken haham ünvanını alır. Daha sonraları, dinsel metinlere dayanarak, harfler ve rakamlar vasıtasıyla çeşitli öngörülerde bulunma ve gelecek hakkında haberler verme bilimi olan" Kabala"ya ilgi duyar. Kabala, kutsal kitap metinleri ve sözlü gelenekleri üzerine Yahudilerin gizemli ve Bâtını yorumların tümüne verilen ad olarak da tanımlanabilir. Sevi 18 yaşına geldiğinde, artık kendisinin ders verdiği bir öğrenci halkasına da sahiptir artık.

Bu sıralarda Sevi, zamanının büyük kısmını tefekkür içinde oruç tutarak geçiriyor, derin bir inziva ve uzlet hayatı yaşıyordu. O, olağanüstü zekâya sahip bir insandı. Yakışıklılığı, yerinde ve ustalıkla kullandığı jest ve mimikleriyle çevresindeki insanları kolaylıkla etkiliyor, derin zekâsı ve hazırcevaplığı ile tartışmaların pek çoğundan galip çıkmasını biliyordu. Çok geçmeden, Sevi'nin kişiliği etrafında mistik bir atmosfer yaratılmaya ve efsaneler üretilmeye başlanır. Alnının parladığı ve bedeninden hoş kokuların yayıldığı şeklinde üretilen efsanelerle, Sevi'nin kişiliği çevresinde olağanüstü bir kişilik olduğu imajı oluşturulur.

Evlilikleri

Sabatay Sevi ailesi tarafından genç yaşta 2 veya 3 kez evlendirildi. Ancak Sevi, eşiyle cinsel ilişkiye girmedi. Ailesi bu durumu onun eşinden hoşlanmadığı şeklinde yorumlayarak birincisini boşattırıp ikinci kez evlendirdi. Ancak Sevi ikinci evliliğinde de cinsel ilişkiye girmekten kaçındı.

Lehistan'daki Rus kıyımlardan kaçan yetim bir kız olan Sara çevresine kurtarıcı (Mesih) ile evleneceğini düşünde gördüğünü söylemekteydi. Bunu duyan Sevi, Sara'yı Kahire'ye çağırır ve onunla evlenir. Bu Sevi'nin dördüncü evliliğidir. Sara'nın güzelliği ve cazibesi bu yeni tarikata yeni müritler kazandırır. Din değişimi sonrası karısı Sara ise artık Fatma Hanımefendi'dir.

Rivayete göre Müslüman olduktan sonra Sevi'ye, Sara'nın yanında haremden bir eş daha tahsis edilir. Sabatay Sevi'nin son eşi Ayşe Hatun ise Selaniklidir. Sabatayizm'e ilişkin uzun yıllar Selanik'te korunmuş olan belgeler mübadele sırasında cemaat tarafından İstanbul'a getirilir. Ancak açıklanmayan bir nedenle bu belgelerin şu anda cemaatin elinde olmayıp İsrail devletinin gizli arşivinde bulunduğu iddia edilir.

SABETAYCILIĞIN KURUCUSU YALANCI MESİH: SABETAY SEVİ

Sabetay Sevi'nin 1676 yılında Ülgün'de ölümünden sonra 300 yıl esrarını koruyan Sabetaycılık, 4 Ocak 1924 tarihinde kendiside Sabetaycıların Karakaşlar koluna mensup Karakaşzâde Rüşdü Bey'in, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'e ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne verdiği dilekçelerle ifşa olmuştur.

Sabetay Sevi'nin hayatını, öğretilerini ve psikolojisini derinlemesine inceleyen bilim adamları; Onun; melankolik ve şizofrenik karakterde bir insan olduğu, küçük yaşlarından itibaren, sara krizleri geçirdiği, dengesiz ruhsal yapısından dolayı kendisi tarafından uydurulan dünyaya gelmesi tüm Yahudiler tarafından beklenen Mesih yalanına sonunda kendisinin de inandığı bir insan olduğu sonuçlarına varırlar.

Son otuz yıllık süreçteki ülkemiz entelektüel tartışma gündemi incelendiğinde, bu zaman zarfında en yoğun olarak tartışılan konuların başında? Sabetaycılığın(dönmeliğin)? Yer aldığını çok rahat bir şekilde gözlemleyebiliriz. Araştırmacılar tarafından bu konuları irdeleyen pek çok eser yazılmış, bu eserler yüz binlerce nüsha basılarak satılmıştır. Örneğin, Soner Yalçın tarafından yazılan

ve yakın tarih Sabetaycılığının (dönmelik) incelediği? Efendi: Beyaz Türklerin Büyük Sırrı? Adlı eser entelektüel camiada büyük tartışmalara sebep olmuş, günlerce, haftalarca ve hatta (hiç abartmasız!) yıllarca Türkiye tartışma gündemini belirlemişti.

Kamuoyu tarafından çok merak edilen ve Türkiye yakın tarihine damgasını vuran Sabetaycılık(dönmelik) nasıl bir yapılanmaydı? Hangi tarihsel şartlar içinde ortaya çıkmıştı? Tarikatın önderi Sabetay Sevi kimdi? Nasıl bir yaşam sürmüştü? Niçin bu kadar tartışmalı bir kişilikti? Sözde mesihliğini ne zaman ve nerede ilan etmişti? ?Dönmelik? Mezhebinin esasları nelerdi? Bu mezhep, günümüzde de varlığını sürdürüyor muydu?

M. S. 70 yılında Roma İmp. Titus zamanında Filistin topraklarının işgal edilmesinden sonra Yahudi devleti ortadan kalkmış, Yahudiler kendi kutsal topraklarından dünyanın her yöresine kaçmak ve dağılmak zorunda kalmışlardı(Diaspora). Gittikleri her yerde(bilhassa Avrupa da) pek çok baskıya, sürgüne, soykırıma ve katliamlara maruz kalmışlardı. Sabetay Sevi'nin gençlik yılları da, Yahudilerin yaşadığı yerlerin yakılıp yıkıldığı, Otuz Yıl Savaşları(1618-1648) zamanlarına denk gelmiştir. Sabetay Sevi'nin ilk kez Mesihliğini ilan ettiği tarih olan 1648/49 yılında da Polonya'da "Chmielnick" Yahudi katliamı başlamıştı.

Sevi'nin ilgi sahası **Kabala'**ydı. Yahudi mistisizm öğretilerinin bütünü olan Kabala; mistik alıştırmalar (pratik Kabala) ve Sefer Ha Yetzirah (Yaratılış Kitabı) adı altında Tora'nın yorumlarını içeren (Teorik Kabala) kitaplarını kapsar. Zohar, İspanya kültürünün önemli bir simgesidir. Kabalistik düşünce ise, 16. yüzyılda Safed'de altın çağına ulaştı. Rabi **İzak Luria** ve öğrencileri, Tora'ya yeni anlamlar kazandırdıkları gibi, Sabetay Sevi hareketini hazırlayacak 'Kurtarıcı Maşiah' fikrini getirdiler. Bu dönemde Doğu Avrupa ve Rusya'da yaşanan olumsuzluklardan Yahudiler sorumlu tutularak kitleler halinde öldürülmüş, sağ kalanlar ise yaşadıkları topraktan kovulmuşlar ve tedirginlik içinde yaşıyorlardı. Aynı dönemde Osmanlı topraklarında da siyasal çalkantılar vardı. Osmanlı orduları yenilgiler alıyor, iç isyanlar ve kargaşa bir bunalım ortamı yaratıyordu.

Bu sıralarda, bütün bu baskı, sürgün, katliam ve kırımlardan dolayı bütün dünyadaki Yahudi toplumu büyük bir umutsuzluk, ezginlik ve çaresizlik içinde kıvranıyorlardı. Saydığımız bu nedenlerden dolayı; yakınlarda bir Mesihin gelerek tüm Yahudileri Arz-ı Mevud olarak anılan kutsal topraklara götüreceğine ve Yahudilerin tüm dünyayı idare edeceğine kendilerini inandırarak, Yahudi bireylere bir umut aşıladıkları zamanlardır.

Sabetay Sevi, 22 yaşına geldiğinde (1648 yılı) ilgi duyduğu Kabbalacı hesaplamalarla gelmesi tüm Yahudilerce beklenen Mesihin kendisi olduğunu ilan eder. *Mesih anlamına gelen "Maşiah" sözcüğü, İbranicede kutsal yağ ile ovulmuş, mesh edilmiş ve böylece kutsanmış anlamına gelmekteydi.* Yahudi inanışlarına göre; Mesih gelecek ve tüm dünyaya yayılmış durumda bulunan ve zulüm gören Yahudilere önderlik yaparak onları Filistine kutsal topraklarına geri götürecek orada yeniden tapınağı inşa edeceğine ve tüm dünyaya egemen duruma getirecekti. Sabetay Sevi'nin bu yöndeki açıklamaları İzmir deki yaşlı hahamları çok rahatsız eder. Sevi'nin hocalığını da yapan Başhaham Eskapa, iki hahamı Seviyle görüşerek Mesihlik iddiasını geri almaya ikna etmek üzere görevlendirir. Fakat bu çabaları bir sonuç vermez, Sevi İzmir'de yaşayan Yahudiler arasında gittikçe daha çok taraftar bulmaya başlar.

Ortaya çıkarılmaya çalışılan gizli gerçekler arasında kurtarıcı Mesih'in kim olacağı ve hangi tarihte geleceği de vardı. Bu görüşler içinde en çok rağbet görenlerinden birisi de milenyumda (1000'li yıllarda) bir Mesih'in mutlaka geleceği şeklindeydi. Yine Kabala'da 666 sayısının şeytanın yılı ya da sayısı olduğu şeklinde bir inanış bulunuyordu. (Vahiy 13:18, Altı yüz altmışaltı korkusu) Bu iki sonuçtan hareketle, 1666 yılının 'hayati önemine' ilişkin yaygın bir inanış oluştu.

Yahudileri ikiye böldü. Her kıtada binlerce mürit edindi. Mahkemeye çıkarıldı, kerhen Müslüman oldu. İnananların çoğu peşini bıraktı, ufak bir grup onu takip ederek Müslüman oldu. Bunlar dış görünüşte Müslüman veya Hristiyan, gerçekte Kabbala Musevi inancına sahip günümüze kadar gelen bir cemaattir. Halk arasında Sabataycılık adı ile bilinir. İnananları ona Amirah derlerdi. ***(Freely, John. KayıpMesih. Remzi Kitapevi. s. 27.Şişman, Cengiz. Sabatay Sevi ve Sabataycılar: Mitler ve Gerçekler. Aşina Kitaplar. s. 44.)***

Bu gelişmelerden oldukça rahatsız olan hahambaşılık, Sabetay Sevi'nin dinlerini bozduğu gerekçesiyle öldürülmesine karar verir, fakat bu kararlarını uygulayamazlar. İzmir'deki Yahudi

cemaatından yoğun bir şekilde tepkiler alan Sevi, İzmir'i terk etmek zorunda kalır. Önceleri kısa süreliğine Selaniğe bir ziyaret düzenleyecek(Bu kent, sonraları Sabetaycılığın (Dönmeliğin) merkezi olacak ve burada geniş bir toplumsal taban bulacaktır), ardından 1650 tarihinde İstanbul'a gidecektir.

Sabetay Sevi, İstanbul'da Abraham Vaçini adlı bir hahamla karşılaşır. Bu adam, maceracı, maddi menfaatına pek düşkün, oldukça düzenbaz ve entrikacı bir kişiydi. Vaçini, Sevi'ye kendisinin uydurup yazdığı bir belgeyi pek eski bir risale diye satar. Bu risale Mezamiri Süleyman'ın Tefsiri adını taşıyordu ve vesikada beklenen Mesih'in Yahudilerin iddia ettikleri gibi 1648 tarihinde değil, Hıristiyanların belirttiği 1666'de geleceğini ve Sabetay Sevi isminde biri olacağını! İşaret ediyordu. Sevi, bu uyduruk risaleyi yanında taşıyor ve Mesihliğinin en büyük delili olarak kullanıyordu.

Sevi, 1662 tarihinde Yahudilerin kutsal toprakları Filistine gitmek üzere yola çıkıyor, önce Kahire'ye daha sonra 1663 tarihinde Kudüse geçiyor, 1664 tarihinde tekrar Kahireye dönüyordu. Sevi, burada Polonyadaki Chmielnicki katliamından kaçıp gelen Sara adlı bir kızla tanışır. Sabetay, tanıştığı bu hafifmeşrep kızla evleneceğine dair gaibden haber aldığını uydurarak olaya yine mucizevi bir renk katmayı başarıyordu. Sevi ile bu esrarengiz ve maceracı kız burada evlenirler.

1665 Yılında Sabetay, karısı Sara ve birçok taraftarıyla Kudüse dönerken, Gazze şehrinde bir süre sonra kendisinin Mesih olduğunu tasdik edecek olan Abraham Benjamen Nathan ile tanışır. Yirmili yaşlardaki Nathan, dini konularda Sabetay Seviden bile daha bilgili bir insandı. Gazalı Nathan, Mesihin Müjdecisi İlyas rolünü üstlenir, kendisini peygamber, Seviyi Mesih olarak ilan eder!

Nathan; İsrail devletinin yeniden kuruluşunun çok yakın olduğunu ve Sevinin zaferi ile dünyanın kurtulacağını ilan eder.

Sabetay Sevi, Kudüsteki hahamların baskıları sonucunda Arz-ı Mevud (Yahudilere vaad edilmiş topraklar) gezisini sonlandırarak Eylül 1665 yılında tekrar İzmire döner. Dönüşünde, İzmirde bulunan müritleri onu Hoş geldin kral! Hoş geldin Mesih! Çığlıkları ve sloganları arasında müthiş bir coşkuyla karşılarlar.

Sevi, Aralık 1665 tarihinde ikinci kez Mesihliğini bir sinagogda yandaşlarına ilan eder. Müridleri, bu durumu İzmir sokaklarında çalgıların eşlik ettiği coşkun sokak gösterileriyle çılgınca kutlar. Taraftarları hep bir ağızdan; Kralımız! Mesihimiz! Çok yaşa! diye bağırarak İzmir sokaklarında günlerce kutlama yaparlar! İzmirdeki güvenlik görevini yerine getiren kolluk kuvvetlerine rüşvet vererek bu kişilerin olayları görmezden gelmelerini sağlamışlardı.

Sevinin Yahudilerin vaad edilmiş topraklara yaptığı gezi sonrasında ve tam 40 yaşına girerken Mesihliğini! ilan etmesi, onun ne kadar kurnazca ve hesaplı hareket ettiğini gösteriyordu. Yahudilerce kutsal topraklara düzenlenen gezi kendisine mistik bir hava katıyordu. Mesihlik ilanını kırk yaşına denk getirmesi ise, kırk yaşının peygamberlerin mutad yaşı olması dolayısıyladır. Bilindiği üzere; Peygamber Efendimize(s.a.v) vahiyler kırk yaşı dolaylarında gelmeye başlamıştı.

Sahte Mesih Sabetay Sevi, kendini Krallar kralı ilan ediyor, dünyayı 38 krallığa bölerek her bir krallığa müridlerinden birisini kral olarak görevlendiriyor ve Kudüsü merkez yaparak bütün dünyayı kendi hükümranlığı altında Sionun büyük şehrinden yöneteceğine inanıyordu.

Sabetayın İzmirde başlattığı hareket, kısa zamanda, Sakız, Rodos, İstanbul, Selanik, Edirne, Sofya, Belgrad; Almanya, Polonya, İran, İngiltere, Kuzey Afrika gibi Yahudi nüfusunun yoğun olduğu yerlerde de geniş akisler uyandırır. Hatta o kadar ki; bazı Yahudiler mal ve mülklerini satarak, beklenen Mesihin dünya yüzüne geldiğini düşünerek, kendi kutsal topraklarına hicrete hazırlanıyorlardı.

Bu sıralarda kendi düzenlediği ve ayarladığı bazı olaylar kişiliği etrafında yaratılan Mesihlik mitosunu iyice pekiştiriyordu. Bunlardan birisi de İhya-yi Emvat (Ölü Diriltme) olayı oluyor. Bu olay şöyle cereyan ediyor: İtalyanın Livorna kentinden İzmire Josef Penhaz isminde bir İtalyan Yahudisi, Yahudi İzmir tüccarlarında bulunan alacaklarını toplamak için geliyor. Alacaklarını rahatça tahsil etmek için Sevi ve taraftarlarının desteğini sağlamayı düşünüyor. Bunun için, halk arasında Sevi aleyhinde bir teşebbüsün olduğunu taraftarlarına bildiriyor. Bütün bunları haber alan Sevi, bu duruma çok sinirleniyor ve taraftarlarına Penhazın iyice tartaklanmasını emrediyor. Bunun üzerine Sevinin müridleri büyük bir kalabalık halinde Penhazın kaldığı evi basıyorlar. Bu durumu pencereden gören Penhaz, bunlara karşı bir şey yapamayacağını anlıyor ve ancak ölü taklidi yaparak Sevinin kızgın taraftarlarının elinden kurtulabileceği hesabını yapıyor. Boylu boyunca uzanıyor ve kendisine ölü süsü veriyor. Sevi taraftarları

büyük bir öfkeyle eve doluştuklarında hiç hareketsiz yerde yatan Penhazın vücuduyla karşılaşıyorlar. Bu durumdan hemen Seviyi haberdar ediyorlar. Eve gelen Sevi, İtalyan Yahudisinin hilesini hemen anlıyor ve ölüyü affedip dirilmeye karar verdiğini müridlerine bildiriyor. Penhazın yanına yaklaşıp bir iki dua okur gibi yapıyor. Sahte ölü hemen diriliyor ve her ikisi kısa bir süre birbirlerine bakıyorlar. Penhaz, hemen ayağa kalkıyor ve yüksek sesle Sevinin kendisine hayat verdiğini, ona iman ettiğini açıklıyor.! Bu olay sonucunda sahte Mesih Sabetay Sevi, Muhyi Emvat (ölüleri dirilten) sıfatını kazanıyor**.!** ***(Abdurrahman Küçük, Dönmeler(Sabetayistler Tarihi), İstanbul, Andaç Yayınları, 2001, s.260-261)***

Sabetay Sevinin Mesihlik iddiasıyla ortaya çıkması ve bu sırada İzmirde ortaya çıkan karışıklıklar İmparatorluğun payitahtı İstanbula ve Sadrazam Fazıl Ahmet Paşaya kadar ulaşır. Olayın içyüzünü anlamak ve tetkik etmek isteyen Fazıl Ahmet Paşa, Sevinin hemen İstanbula gönderilmesini ister. Ocak 1666 nın ilk günlerinde birkaç müridiyle beraber bir gemiye bindirilen Sabetay Sevi, 39 gün süren zorlu ve maceralı bir yolculuktan sonra İstanbula varır. İstanbula varışında hemen İstanbul Subaşısı(emniyet müdürü) tarafından sorguya çekilir. İzmir Kadısının şahidliği ve ısrarına rağmen, Sabetay her şeyi inkâr eder. Subaşından iyi bir dayak yedikten ve zincire vurulduktan sonra Haliçteki Bagno Zindanına kapatılır.

Sabetay Sevinin Subaşı tarafından sorguya çekilmesi, Sadrazamın onu bizzat sorguya çekecek kadar önemsemediğini gösteriyordu. Fakat tarihi kaynaklarda Sadrazam Fazıl Ahmet Paşanın onu huzuruna kabul ederek konuştuğu anlatılır. Fazıl Ahmet Paşa, ortaya çıkabilecek bir toplumsal kaos endişesinden, uzun yıllardır devam eden ve İmparatorluğu bir hayli uğraştıran Girit sorunundan dolayı Sabetay Sevinin İstanbulda kalmasını tehlikeli görerek onu gözlerden uzak bir yer sayılabilecek Çanakkaledeki Aydos (şimdiki Kumkale) kalesine sürgün edilmesine karar verir. Bu şekilde, ince bir şekilde Sabetay Sevinin başlattığı hareketi pasifize etmeye çalışmaktaydı.

Sevi, Nisan 1666 tarihinde Aydos Kalesine nakledilir. Fakat bu sefer de Sevinin bu kaleye nakledildiğini haber alan Avrupanın dört bir tarafından Yahudiler onu ziyarete gelirler. Ona çeşitli hediyeler sunan ziyaretçilere göre, Sevinin Aydosta ziyaret edilmesi, Kudüs ziyaretine eş tutulmuş; hacı olmak için Kudüs yerine Aydosa koşmaya başlamışlardı.

Bu sırlarda İzmir hahamları, Edirnede bulunan IV. Mehmed ve Kaymakam Merzifonlu Kara Mustafa Paşaya, Sevi hakkında şikâyet dilekçeleri verirler ve dilekçede; Sabetayın Mesihlik iddialarıyla kendi dinlerinin ilkelerini bozduğu ve cemaatları arasına ayrılık tohumları ektiği görüşlerini dillendirirler.

Şikâyetlerin çığ gibi çoğalması yanında, bazı Avrupa devletlerinin de bu hadiseye son vermesi için Osmanlı İmparatorluğuna(Padişaha) başvuruda bulunması, çeşitli dedikoduların her tarafa yayılması; İzmirli sahte Mesih meselesine hükümetin ciddi ve kati bir çözüm bulmasını zaruri hale getirir.

Bu durum üzerine, Sabetay Sevi Eylül 1666 tarihinde Edirneye getirilir. Sevinin Edirneye getirildiğini haber alan şehir halkı, onu görmek için, yollara dökülür ve sarayın etrafında toplanırlar.16 Eylül 1666 da Sabetat Sevi Divan huzuruna çıkarılır. Divan, Sadrazam Kaymakamı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Şeyhülislam Minkarizade Yahya Efendi ve Padişah imamı meşhur vaiz Vani Efendiden oluşmaktaydı. Oldukça şaşırtıcı bir şekilde Sevi, İzmirde doğup büyümesine rağmen çok az derecede Türkçe bilmekteydi. Bu nedenle, tercümanlığı Yahudi dönmesi Hayati-zade yapıyordu. Padişah IV. Mehmed de, kafes arkasından müzakereyi takip etmektedir.

Kafes arkasından duruşmayı gizlice takip eden IV. Mehmed, bir mucize konusu seçiyor ve Hayatizade vasıtasıyla Sabetaya bildiriyor: Sabetayın elbiseleri çıkarılacak ve en keskin nişancılar vücuduna nişan alacaklardır. Eğer atılan oklar vücuduna işlemezse, o zaman sultan da kendisinin Mesihliğini tanıyacaktır. Sultan IV. Mehmed, böyle bir öneriyi gayet bilinçli ve zekice seçmişti. Çünkü müridleri; Seviye top ve tüfeğin işlemediği, ateşin yakmadığı ve suya atılınca boğulmayacağı gibi abuk sabuk iddiaları halk arasında yaymışlar ve insanları bu ve benzeri şeylere inandırmayı başarmışlardı!

Sultanın bu zekice tuzağı karşısında büyük bir korkuya kapılan Sabetay Sevi, derhal Mesih olduğunu inkâr ediyor; basit bir haham olduğunu, bu işin Yahudilerce uydurulduğunu ve kendisine Mesih ünvanının onlar tarafından verildiğini açıklıyor. IV. Mehmed, bu cevapla yetinmeyerek, kurulun

tercümanlığını yapan Hayati-zade vasıtasıyla ona Müslüman olmasını teklif ediyor. Sabetay, başka kurtuluş yolunun kalmadığını anlayarak, Şehadet Kelimesini zorunlu olarak okuyarak Müslüman olduğunu söylüyor.

Sabetay Sevi, 16 Eylül 1666 tarihinde Divan huzurunda Müslümanlığı kabul etmek zorunda kalmış ve kendisine Mehmed ismi verilmişti. Sabetay, isminin önüne Aziz adını ilave etmiş ve ismini Aziz Mehmed Efendi şekline dönüştürmüştür. Sabetay Sevi, Müslümanlığı kabul ettikten sonra, günde 150 akçelik bir gelirle Kapıcıbaşılığa tayin edilir. Karısı Sarada kocasını takip ederek Müslüman olur ve Fatma Hanım adını alır.

Bütün bu gelişmeler üzerine, Müridleri de önderlerinin yolunu takip ederek zahiren Müslümanlığı kabul etmiş bir görüntü içerisine giriyorlar. Fakat gerçekte, Sevi ve müridleri kalben kendi Yahudi inanışlarını gizlice aynen devam ettirmektedirler. Bu şekilde oluşan mezhebe dönmelik, ihtida etmiş kişilere de dönme şeklinde adlandırılıyor.

Sabetay Sevi, zorunlu olarak Müslümanlığı kabul ettikten sonra, faaliyetlerini gizlice kaldığı yerden devam ettiriyor: Sabetay Sevinin(Mehmet Efendi adı ve Müslüman kıyafeti ile) İstanbulda yine eski müritlerinden bir kısmını toplayarak ayinler yaptığını, Girit seferinden dönen Sadrazam Fazıl Ahmet Paşaya haber verirler. Sadrazam kendini çağırtarak":-Bu ne iştir Sen hala uslanmadın mı? Diye tembih ettiği zaman Sabetay ağız kalabalığına başlar ve meşhur olan kurnazlığı ile-Aman Sultanım, ben birtakım akrabamı, dostlarımı Müslüman yaptığım gibi bunları da dini celil İslama celp ve davet etmeğe uğraşıyorum, yolunda cevaplar verir.

Sadrazam onu ihtar eder:-Aklını başına topla. Müslümanım dedikten sonra yine Çıfıtlığa başlarsan belanı bulursun. Yine de bu sözlerle bir müddet takipten kurtulur.

Fakat aradan uzun bir süre geçmeden Sadrazamın adamları Boğaziçinde Kuruçeşmedeki havrada Sabetay Seviyi müritleriyle beraber İbranice dua okurken yakalarlar. Artık hiçbir şeyi inkâr edecek gücü kalmaz, bütün foyası meydana çıkar. Bu hadise üzerine İzmirli Sevi kendisini unutturmak ve izini kaybettirmek için Kuruçeşmeyi bırakarak Kâğıthane civarında ıssız bir köşeye çekildi. Fakat müritlerinin bir müddet sonra orada da etrafına toplanıp ayinler yapmağa devam ettikleri görüldü.

İş tekrar Sadrazama haber verilince Fazıl Ahmet Paşa kızar ve onu tek bir Yahudinin yaşamadığı Arnavutlukun Ülgün kentine sürülmesini emreder*." (İbrahim Alaeddin Gövsa, Sabetay Sevi, S. 68)*

Sabetay Sevi, 1672 yılında Arnavutluktadır. Sabetay, burada 5 seneye yakın kalır. Bu müddet esnasında, Mesihlik propagandasına Müslümanlık görüntüsü altında devam etmiş ve oluşturduğu mezhebin inanç ve ibadet ilkelerini oluşturmuştur. Onun, Sabetayistliğin temel inanç ve ibadetlerini içeren 18 Emri(Hz. Musa(a.s)nın 10 Emrine benzetilerek) ve mensuplarının uyacakları bayram günlerinin listesini burada oluşturduğu anlatılır.

Sevi, 17 Eylül 1676 tarihinde 50 yaşındayken burada ölür. Kurduğu dönmelik mezhebi o günden bu yana gizlilik ilkelerine sıkı sıkıya bağlı olarak, esrarengiz bir mezhep görünümünde günümüze kadar varlığını devam ettirmiş, Türkiyenin yakın tarihinde etkin olacak pek çok siyasetçi, bilim adamı, sanatçı yetiştirmeyi ve Türkiye politik arenasında varlığını hissettirmeyi ve etkin olabilmeyi başarabilmiştir.

SABETAYİST NEDİR?

1626 doğumlu Sabatay Sevi 1648 yılında Mesihliğini ilan ettiğinde dünyadaki tüm Yahudiler arasında büyük bir yankı uyandırmıştı. Yahudi din adamlarının büyük bir kısmı Sabatay Sevi'ye karşı çıkmıştır. Sabataycılığın dünyadaki Yahudiler yanında Hristiyanlar arasında da bu kadar büyük bir yankı uyandırmasının ana nedeni 1666 yılıdır. İnanca göre şeytanın sayısı olan yılda önce Deccal ortaya çıkacak ve sonrasında beklenen mesih dünyaya gelerek Deccal'ı öldürecektir. Bu nedenle Sabatay'ın mesihliği, 1665 yılında başka Yahudi bilginler tarafından da onaylanınca büyük gürültüler kopmuştur. Hristiyanlar beklenen Deccal'ın Sabatay olduğunu iddia ederek İsa'nın 1666'da gökten ineceğini ve Sabatay'ı öldüreceğini düşünerek büyük bir beklenti içine girmişlerdir. Sabatay'a inanan Yahudiler ise İsa'yı Mesih olarak kabul etmediklerinden Kıyamet öncesi beklenen Mesih'in Sabatay olduğunu düşünmüşlerdi.

Küçük yaştan itibaren dinî ve mistik konularda eğitim gördü, şehrin en tanınmış hahamlarından Yosef Escapa'dan ders okudu. On sekiz yaşında iken hahamlık icâzeti aldı; ancak hahamlık yapmadı ve

kendini mistik konulara adadı. Okuduklarının etkisiyle kendisinin yahudilerin yüzyıllardır beklediği mesîh olduğuna inandı ve 1648'de İzmir'de mesihliğini ilân etti. Aynı yıllarda Doğu Avrupa'nın pek çok yerinde büyük katliamlara mâruz kalan yahudiler derin bir hayal kırıklığı ve ümitsizlik yaşamış, aralarında mesîh beklentisi güçlenmişti. Ancak kurtarıcı olduğunu düşünen ve garip davranışlar sergileyen Sabatay Sevi (Şabtay Svi) yahudi cemaati tarafından eleştirilere mâruz kaldı, bir süre sonra da İzmir'den uzaklaştırıldı. Böylece neredeyse ölümüne kadar sürecek olan seyahatlerine başlamış oldu. Selânik, İstanbul, Halep, Kudüs ve Kahire gibi şehirlerde yaşayarak buralardaki mistiklerle görüştü. Bu arada üç defa evlendi; ancak rivayete göre hiçbir eşiyle ilişkiye girmemiştir. Kudüslü fakir yahudiler için para toplamak amacıyla sık sık Kahire'ye gitti ve yahudi cemaatinin ileri gelenleriyle yakın ilişkiler kurdu. Kahire Darphânesi'nden sorumlu olan yahudi Rafael Çelebi bir süre sonra onun hem müridi hem hâmisi oldu. Rafael Çelebi aynı zamanda Sabatay'ın, Doğu Avrupa kökenli olup mesîhle evleneceğine dair rüya gördüğünü söyleyerek Amsterdam'dan Kahire'ye gelen Sara adlı bir hanımla evlenmesine aracılık etti. Kudüs'te özellikle mistiklerle iyi ilişkiler içinde bulunan Sabatay'a Kabala'nın "teosofik" (teorik) Lurianik ekolüne mensup Gazzeli Nathan ev sahipliği yaptı ve kendisine derin bir sevgi duydu.

Lurianik Kabala, Safedli Isaac Luria (ö. 1576) tarafından, yahudilerin altın çağ dedikleri İspanya tecrübesinin kötü bir şekilde sonuçlanmasının yarattığı derin hayal kırıklığı içinde ortaya atılmış bir Kabala yorumudur. Bu inanışa göre mistik bir kimsenin yapması gereken şey Tanrı'nın emirlerine harfiyen uymak, böylece şeytanî dünyaya hapsolmuş olan ilâhî nurları birer birer kurtararak ilâhî planın bir parçası olan kötülüğü tamamen yok etme sürecine yardım etmektir. Fakat büyük bir nur parçası öylesine güçlü bir şeytanî kabuk içine sıkışmıştır ki bunu kurtarmaya sıradan bir mistiğin gücü yetmez, bu görevi ancak bir mesîh başarabilir. Kabala'nın en büyük âlimlerinden olan Gershom Scholem'e göre bu inanış Sabatay hareketinin arkasındaki temel sebeptir. Fakat daha sonraki çalışmalar göstermiştir ki Sabatay, hem teosofik Lurianik geleneği hem Doğu ve Bizans yahudi kabalistlerinin mensup olduğu pratik Kabala'yı kendi düşüncesinde birleştirmiştir. Nitekim Nathan, 1665 yılında Sabatay'ın beklenen gerçek mesîh olduğunu iddia edip "onun peygamberliği görevini" üstlendiğinde bu haber yahudiler arasında hızla yayıldı. Özellikle İspanya sürgününden sonraki dönemlerde siyasal ve ekonomik durumları dünyanın her yerinde kötüye giden yahudilerin böyle bir kurtarıcı haberine inanması zor değildi.

Sabatay Sevi 1665 sonbaharında tekrar İzmir'e döndü; bu dönüş taraftarlarınca sevinçle karşılanırken hahamların büyük tepkisine yol açtı. Sabatay birkaç ay inzivada kaldıktan sonra dışarı çıkarak taraftarlarıyla sokaklarda dolaşmaya başladı. Bu davranışından dolayı bazı modern tarihçiler Sabatay'ın "manik-depresif" olduğuna hükmetmiştir. İzmir başhahamı Haim Benveniste yahudileri Sabatay'a karşı uyardıysa da netice fazla değişmedi ve cemaat ikiye bölündü. Bir tartışma sonunda kaçıp Portekiz sinagoguna sığınan Benveniste'yi Sabatay ve taraftarları takip etti, sinagogun kapılarını kırarak içeri girdi. Sabatay kürsüye çıkıp vaaz verdi, daha sonra da yahudi hukukunca yasak kabul edilmesine rağmen kadınları kürsüye çıkartarak Tevrat okuttu. Buna benzer davranışları devam etti. Domuz yağı yemek, iki defa inşa edilen yahudi mâbedinin yıkıldığı gün olan 9 Temmuz'u kendi doğum günü sayıp bu günde üzüntüyü sevince çevirmek suretiyle yahudilerce hassas kabul edilen pek çok kuralı ihlâl etti.

Kısa bir süre içinde Sabatay'ın ünü Osmanlı topraklarını aşarak Yemen'den İsfahan'a, Fas'tan Selânik'e, Moskova'dan Londra'ya, hatta Amerika'da Boston'a kadar yayıldı. Osmanlı yöneticilerinin yahudi cemaati içinde kargaşaya yol açan bu gelişmeleri takip ettiği muhakkaktır. Sabatay Sevi'nin şöhretinin zirveye ulaştığı 1666 yılı yahudilerden ziyade hıristiyanlar için önemlidir; çünkü bu tarihin hıristiyan Mesîh'inin (Îsâ) ikinci defa geleceği tarih olduğuna inanılıyordu. Fakat hıristiyanlara göre Mesîh'ten önce deccâlin gelmesi gerekiyordu ve bu gelen yahudi mesîh deccâlin ta kendisiydi, yani o ikinci defa gelecek olan Îsâ'nın habercisiydi. Ayrıca inanışa göre Osmanlı topraklarından çıkan bir deccâl Osmanlı Devleti'nin sonunu getirecek, Kudüs'ün kapılarını yahudilere ve neticede hıristiyanlara açacaktı. Bu sebeple Sabatay hakkındaki haberler, Osmanlı yahudilerinden ziyade Avrupalı hıristiyanlar ve yahudiler arasında heyecan uyandırdı. Nihayet gerek Osmanlı yahudilerinin gerekse ticaretleri sekteye uğrayan bazı Avrupa devletlerinin şikâyeti üzerine Osmanlı yönetimi, Sabatay Sevi'yi İzmir'den İstanbul'a getirterek Vezîriâzam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın da içinde bulunduğu bir mecliste sorguladı. Bir süre sonra Çanakkale Boğazı'nda bugünkü Kilitbahir Kalesi'ne hapsedildi.

Osmanlı Devleti'nin nisbeten güvenli bir dönemde bulunması dolayısıyla Sabatay'ın sadece hapis cezasına çarptırıldığı söylenir. Diğer bir görüşe göre ise Fâzıl Ahmed Paşa'nın malî danışmanlığını yapan Yudah ben Mordehay Kohen'in araya girmesi onun cezasını hafifletmiştir. Sabatay'ın hapsedilmesi taraftarları arasında büyük heyecana yol açtı; Osmanlı toprakları dışından gelenlerle beraber harekete katılanların sayısı hızla arttı ve olaylar kontrolden çıkmaya başladı. Bunun üzerine Sabatay, Edirne'ye getirilerek 17 Eylül 1666 tarihinde padişahın gözetiminde padişahın hocası Vanî Mehmed Efendi ve Şeyhülislâm Minkārîzâde Yahyâ Efendi tarafından sorgulandı ve sonuçta kendisinden İslâm'ı benimsemesi istendi. Yahudi hukukunda yer alan hayatın ölüme tercih edilmesi prensibinden hareketle Sabatay müslüman olmayı kabul etti ve Aziz Mehmed adını aldı. Sorgulama sırasında dışarıda bekleyen büyük taraftar kitlesi, Sabatay'ın padişahı ikna ederek Osmanlı orduları önünde Yahudiliğin asıl düşmanı Edom'a (Hıristiyanlık) karşı savaş açacağını düşünürken onu sarıklı bir müslüman olarak görünce büyük hayal kırıklığına uğradı. Kalabalığın önemli bir kısmı Sabatay'ı yalancılıkla itham edip geri dönerken küçük bir grup yanılmazlığı kabul edilen mesîhi takip ederek müslüman oldu ve daha sonra "dönme cemaati" denilen grubun temelini teşkil etti. Diğer küçük bir grup da Sabatay'ın mesîh olduğuna inanmaya devam ederek yahudi Sabatayistler adını aldı. Vanî Mehmed Efendi'nin gözetiminde sarayda İslâmî eğitime tâbi tutulan Aziz Mehmed Efendi bu eğitim sırasında hem şeriat hem tarikat bilgisi aldı ve Edirne'de bulunan Bektaşî tekkelerini ziyaret etti. Zamanla Kabala ve Sûfîliğin karışımı olan yeni bir teoloji oluşturup mesîhliğinin yeni bir aşamaya geldiğine inanmaya başladı. Vanî Mehmed Efendi ile padişahın gayri müslimleri İslâmlaştırma politikaları çerçevesinde sinagoglara gönderilen Aziz Mehmed Efendi kısa zamanda pek çok yahudinin müslüman olmasına vesile oldu.

1673 yılında Kuruçeşme'de bir evde yaptığı âyin sırasında Aziz Mehmed Efendi'nin bir elinde Kur'an, bir elinde Tevrat olduğu halde görülmesi kendisinin ve taraftarlarının tam müslüman olmadıkları kanaati uyandırdığından Mehmed Efendi bir defa daha yargılandı ve bugünkü Karadağ sınırları içinde bulunan Ülgün'e sürgün edildi. Bu defa da ölüm cezasından kurtulması, Vanî Mehmed Efendi ve padişahın annesi Turhan Sultan ile olan dostluğuna bağlanmaktadır. Mehmed Efendi'nin taraftarları Selânik'te toplanarak sürekli onun ziyaretine gittiler. Selânik'te onun koyduğu prensipler doğrultusunda bir cemaat oluştu, bu cemaat eski hahamlardan Filozofos etrafında teşkilâtlanmaya başladı. Sabatay dördüncü eşi Sara 1671 yılında ölünce Filozofos'un kızı Ayşe ile evlendi, bu evlilik Filozofos ailesini doğal lider yaptı. Üç yıl sürgünde yaşayan Mehmed Efendi hayatının sonlarına doğru eski dinine daha fazla ilgi göstermeye başladı ve Selânik'e gönderdiği son mektuplarının birinde yahudi dua kitabı istedi. Ölümünden önce kendisini ziyarete gelen bir müridine, "Artık herkes evine dönsün" dediği rivayet edilir. Sabatay Sevi 1676 yılında öldü. Bazı taraftarlarına göre ise deniz kıyısında bir mağaraya girerek gözden kaybolmuş, bundan dolayı onun ölmediğine, Hıristiyanlık'ta veya Şîa'da olduğu gibi misyonunu tamamlamak üzere geri geleceğine inanılmıştır. Mezarının Arnavutluk'taki Berat kasabasında olduğu söylenirse de büyük ihtimalle Ülgün'de 1900'lü yıllara kadar Aziz Mehmed Efendi'ye nisbet edilen bir türbededir. Diğer bir görüşe göre mezarı doğum yeri olan İzmir'e nakledilmiştir. Ölümünden sonra Sabatay Sevi'nin mirası devam etmiş, daha çok Selânik'te toplanan inananları eşi Ayşe'nin kardeşi Yâkub Çelebi etrafında birleşmiştir. Ancak daha sonra liderlik kavgası yüzünden önce ikiye, ardından üçe ayrılarak Ya'kūbîler, Karakaşlar ve Kapancılar adını almışlar ve dönmeler, avdetîler, Selânikliler diye anılagelmişlerdir. XVII. yüzyılın sonlarında yaklaşık 1000 kişi olan cemaat XIX. yüzyılda 10.000 kişiye ulaşmıştır. Modernleşmenin etkisiyle cemaatin geleneksel dinî yapısı bozulmaya başlamış, 1924 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleşen nüfus mübadelesinde cemaat mensuplarının neredeyse tamamı Türkiye'ye göç ederek varlığını dinî olmaktan ziyade sosyolojik bir cemaat şeklinde sürdürmeye başlamıştır.

Müslüman Olması

Edirne sarayında, Sadaret Kaymakamı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Şeyhülislam Minkarizade Yahya Efendi ve Padişah'in imamı meşhur Vani Efendi'den oluşan bir divan kuruldu. Padişah Sultan IV. Mehmet de divanı 'Kafes'ten' izledi. Divanda, Türkçe konuşamayan Sabatay için Padişah'ın hekimbaşısı, Yahudilikten dönme, asıl adı Moses Ben Raphael Abrabanel olan Hayatizade Mustafa Fevzi Efendi tercümanlık etti.

Divan reisi: – Karıştırmadığın halt kalmadı. Uyandırmadık fitne bırakmadın Sabatay Efendi. Haydi, bakalım şimdi göster mucizeni!

Deyince Sabatay Sevi afallar. Ne yapacağını, ne diyeceğini şaşırır. Mucize göstermesi beklenmektedir. Tercüman, mucizenin şeklini de anlatır: Sabatay soyunacak, vücudunu en maharetli okçular nişangâh yapacaklardır. Attıkları oklar vücuduna işlemezse o zaman Osmanlı Padişahı da onun mesih olduğunu resmi olarak tasdik edecektir. Çünkü Yahudiler, ona kılıç, ok, tüfek, kurşun işlemez, hatta onu ateş yakmaz, suda boğulmaz diye itikat etmektedirler.

Divan heyetinin teklifi karşısında Sabatay Sevi "Adiyo santo!" diye titremeye başlar. Teklifin dehşetinden beti benzi atar, artık her şey bitmiştir. Can havliyle son bir hamle yapar. Her şeyi inkâr eder. Ayrıca Mesihlik davasının bazı Yahudiler tarafından ortaya atıldığını, kendisinin asla böyle bir iddiada bulunmadığına dair yemin üstüne yemin çeker, teminat üstüne teminat verir. Dökmedik dil bırakmaz.

Ancak, ulema ve padişah bu cevaplardan tatmin olmaz. Bunun üzerine Hekimbaşı Hayâtîzâde (Terzizâde) Mustafa Fevzî Efendi, Sabatay'a Müslüman olma teklifi götürür. Önce Sabatay bunu kabule yanaşmaz. Ancak, Hekimbaşı, ona bunu kabul etmediği takdirde türlü, türlü işkencelerle öldürüleceğini Ladino diliyle uzunca anlatır. Sevi, dönme Hayatizade'nin tavsiyesi üzerine "can bedenden çıkmadıkça" diyerek kendisine söylenen kelime-i şehâdeti tekrarlar.

16 Eylül 1666'da Divan huzurunda Müslüman olan Sabatay Veled-i Mordehay veya Sabatay Sevi, üzerine saray içoğlanlarına mahsus hamama gönderilerek gusül abdesti aldırılır ve kendisine müslüman kisvesi kürk ve hil'at giydirilir. Ertesi gün Sultan huzuruna çıkarak Aziz Mehmet Efendi adını alarak 150 akçelik bir maaşla sarayda üst düzey memur Kapıcıbaşı olarak göreve getirildi. Bir süre sarayda Kapcıcıbaşı olarak sarayda üst düzey memur olarak çalışsa da, mesihi yahudi inancına bağlılığının farkedilmesi üzerine batı trakya'ya sürülür.

Sabetay Sevi'nin Müslüman olmasıyla beraber, 200 kadar aile de Yahudilikten ayrılarak Müslüman oldu. 200 aile Selanik'e yerleşerek dış görünüşte Müslüman, gerçekte ise Sabetaycı-Yahudi olarak yaşamaya devam etti. Bu grup, daha sonra kendilerine 'Dönme' adı verilen Maaminimlerdir (inananlar). Ayrıca Sabetay Sevi'nin öğretilerine bağlı olan fakat Yahudilikten ayrılmayan bir grup da vardır. Bunlar, gizli Sabetaycılardır. Sabetay Sevi'nin prensipleri Kabala'nın müritlerine bildirildiğinden birçok sır Talmudist görüşte olanlara intikal etti. 1917 yangınında da birçok Sabetaycı literatür yok oldu.

Sevi'nin Müslüman olması bütün Yahudi dünyasında şok etkisi yarattı. Hahambaşılık olayı sevinçle karşıladı ve Müslüman olan Sevi'yi dinden çıkmış saydı. Büyük çoğunluk onun Mesih olmadığına inanarak Ortodoks Yahudi inancına geri döndü, iki yüz ailelik bir topluluk ise İslamiyete geçerek onun yolundan gitti. Bu tarihten sonra da Dönme olarak adlandırıldılar. Bunlar onun büyük bir hikmet üzerine müslüman olduğunu, mesihliğinin bir gereği olduğu yorumunda bulunurlar. Gazzeli Natan bunu *çelişkili hareketler* (ma'asim zarim) kurtarıcının yapması gereken garip işler şeklinde açıklar. Leh karısı Sara, Sara'nın kardeşi Yakop Kerido'da (Yakup Kerido) müslüman olurlar. Sara Fatma adını, Kerido'da Yakup adını alır.

Sevi, bu olayla taraftarlarına karanlık bir dönemin başladığını ve bunu aydınlık günlerin takip edeceğini söyleyip, aydınlık dönemin başlaması için karanlığın koşul olduğunu dile getirir. Sabataycılar "Aydınlık Günler" gelinceye kadar gizlenmeye devam edeceklerdir. Din değiştirme sonrası Sevi'de kendini bırakan Musevi kitlelere karşı bir öfke dönemi başlar. Onları "kendisini anlamamak" ile suçlar.

Edirne Sarayı'nda yedi yıl kalan Sabatay bir süre sonra Padişah 4. Mehmet'in takdirini kazandı. Zaman zaman İstanbul ve Selanik'e bile gidebiliyordu. Bir süre Edirne/Hızırlık yakınlarında bulunan bir Bektaşi tekkesine devam etmiş. Bu tekke 1641-1642 yıllarında "şüpheli" bulunarak yetkililerce kapatılmış ancak 4. Mehmed tarafından Zaviye olarak tekrar açılmış. Musevi kaynakları Sevi'nin Suficilik ve Bektaşilikten etkilendiğini ve bu öğretileri Kabala öğretisiyle harmanlayarak kendi öğretisine biçimlendirdiğini söylerler.

Sabetaya inananlar mesihlerinin ölümüne inanmazlar, onun göğe yükselmiş olup, yeniden geleceğine dair inançlarını sürdürüler. Hala inançlı Sabetaycılar, belli zamanlarda deniz ve ırmak kenarlarına gelerek, "Sabetay sevi Seni bekliyoruz!" diye bağırma geleneğini sürdürmektedirler.

Cemaat

Sabatay Sevi'nin İslam'ı kabul etmesi üzerine takipçilerinin büyük bir kısmı geleneksel Yahudiliğe geri döner. Sevi, kendisi gibi Müslümanlığı kabul eden takipçisi 200 aileden oluşan bir grup bağlılığını korur ve Selanik'e yerleşerek dış görünüşte Müslüman, gerçekte ise Sabataycı-Yahudi olarak yaşamaya devam etti. Bu topluluk pratikte Zohar'a dayanan mistik bir yaşamı benimser, Yahudi inancını sürdürür, fakat resmen Müslüman milletine dahil olarak yaşarlar. Tarihte dinden dönenler anlamında 'Dönmeler' olarak adlandırılan cemaat böylece doğmuş olur. Bunların başında meşhur haham Gazzeli Nathan gelmektedir. Genç Nathan, yeni din yorumu ve Sabatay'ın fikirlerinin tanıtılmasında etkin bir rol oynamıştır.

Sabataycılara göre Yahudiler kendi aleyhlerinde bir çifte standart içindedirler. Halbuki Yahudiler, Halaha'ya (Yahudi şeriatına) göre Müslümanlığı seçen Sabataycıları dinden çıkararak doğru bir karar verdiklerine inanmaktadırlar. Gizli Yahudi olarak Sabataycıların İspanyol konversolarından, marranolardan ve moriskolardan çok farkı var. 1391-1492 yılları arasında Katolik İspanya'sında zorla Hıristiyanlaştırılan yüzbinlerce Yahudi vardı. Ölüm tehdidiyle dinlerini değiştirmek zorunda kalmışlardı. Ama içlerinden pek azı - birkaç bin - bugüne kadar geleneklerini devam ettirip, inançlarını korumuşlardır.

Daha sonra gizli Sabataycılar olarak adlandırılabilecek bir grup Yahudi de din değiştirmeden Sevi'ye inanacaktır

Sabatayist, Dönme, vesaire adlar ile anılan topluluğun Müslüman görünen bir kısmı Selanik'in Yunanistan'da kalması ile, 1924 yılında yapılan nüfus mübadelesi sonucu Türkiye'ye göç etti. Yirmi beş bin kişilik bir cemaattiler. Selanikliler diye anılıyorlardı. Tarikat üyelerinin gizli kalmayı tercih etmesi haklarındaki pek çok bilginin spekülatif olmasına yol açmaktadır. Bugün gerçek sayıları ile ilgili resmi herhangi bir sayı bulunmamaktadır. Sayı konusundaki bilgiler spekülatif sayılmalıdır. Türkiye Musevî cemaati ileri gelenlerinden Harry Ojalvo'nun, 23-29 Mayıs 1998 tarihli Aksiyon dergisine "Ülkemizde bir buçuk milyon Yahudi kökenli Türk vardır" demesi ile sayının 1,5 milyon civarında olduğu tahmin edilmiştir.

Sabataycılar 19. yüzyıl'a kadar oldukça depolitik olarak varlıklarını sürdürdüler. Ancak bu yıllarda Osmanlı toplum yapısındaki değişiklikler kendilerini oldukça aktif kılmıştır.

Cemaat ikiye bölündü

1689'da cemaat ikiye bölündü: Cemaat lideri ve Sabetay Sevi'nin kayınbiraderi **Yaakov Kerido'**ya bağlı ve Selanik'te yalılar bölgesine yerleşen **Yakubiler** ve çoğunluğa sahip Sabetaycılar. Yakubiler, 20. yüzyılın başlarında hemen hemen tümüyle özümlenmişler ve özellikle Avrupalılarla yaptığı evliliklerle dağılmışlardır. 1720'de Sabetaycılar, **Baruhya Ruso** adındaki bir kişinin Sabetay'ın ruhunu taşıdığını iddia eden **Karakaşlar- Onyollular** ile buna karşı çıkan **Kapancılar-İzmirliler** olmak üzere ikiye ayrıldılar. Birbirleriyle ilişki kurmamaya özen gösteren bu üç grup, 19. yüzyıla dek Osmanlı yönetiminin hoşgörüsü altında yaşadılar; günlük hayatta Sefaradların konuşma dili olan Ladino'ya bağlı kaldılar; İbraniceyi de dualarında kullandılar.

20. yüzyılın başlarında merkezi yönetime karşı başkentten uzak olan ve Selanik'te giderek güçlenen **İttihat ve Terakki** hareketi, kentte önemli bir nüfusa sahip Yahudi ve Sabetaycı cemaatlerin desteğini aldı. Sabetaycı aydınlar, Avrupa ile kurdukları ilişkiler dolayısıyla pek çok yeniliğin öncüsü oldular. Bu yıllarda Yahudiliğe dönme teşebbüsleri kabul edilmeyen ve genellikle Yahudiler tarafından benimsenmeyen Sabetaycılar, 1924'teki 'Ahali Mübadelesi'nden sonra Türkiye'ye geldiler ve cemaat içi evliliklerle devamlarını sağlamaya çalıştılar. İkinci Dünya Savaşı yılları sırasında çıkartılan Varlık Vergisi yasası kapsamına 'Dönmeler' başlığı altında dâhil edildiler.

Sabetaycıların Müslümanlığı kabul ettikten sonra Selanik'te taşındıkları evler görkemliydi. Ancak dışarıdan içerisi görünmezdi ve içerde gizlilik hüküm sürerdi. 19. yüzyılın ikinci yarısında teknolojik gelişmeler ve bankacılık sayesinde maddi varlıklarını geliştirdiler. Bu gelişmeyi körükleyen 'Jön Türkler' arasında ve daha sonraları Türkiye'de faaliyet gösterecek Osmanlı Bankası ve Selanik Bankası'nın kurucuları arasında Dönmeler olduğu bilinmekte**. II. Abdülhamit**, rejimine muhalif olan Jön Türkler'in ve Dönmeler'in takibini istemişti. Ahali Mübadelesi yıllarında Dönmeler'in bir kısmı Türkiye'ye gelip asimile olmanın hata olduğunu iddia ederken, diğerleri de bunun bir tarz olduğunu savunmuşlardı. Öte yandan **Karakaşzade Rüştü Bey**, TBMM ve Cumhurbaşkanı'na müracaat ederek,

ilk defa mezhebi hakkında bir ifşaatı dile getirdi ve Yunanistan'da kalmaları gerektiğini savunsa da başarılı olamadı. Ancak gerçek olan bir konu da, Dönmelerin bu sayede II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanya'sındaki toplama kamplarına sevk edilmekten kurtulmuş olmalarıydı.

Arnavutluk, Sürgün

Bir süre sarayda kapıcıbaşı olarak sarayda üst düzey memur olarak çalışsa da, mesihlik inancına bağlılığının fark edilmesi üzerine Batı Trakya'ya sürülür. Girit seferinden dönen Sadrazam Fazıl Ahmet Paşaya haber verdiler. **Sadrazam kendini çağırtarak;- Bu ne iştir? Sen hala uslanmadın mı? Diye tembih ettiği zaman Sabatay ağız kalabalığına başladı ve meşhur olan kurnazlığıyla;- Aman Sultanım, ben birtakım akrabamı, dostlarımı Müslüman yaptığım gibi bunları da dini celil İslam'a celp ve davet etmeye uğraşıyorum, yolunda cevaplar verir.**

Sadrazam ona ihtar eder:- Aklını başına topla. Müslümanım dedikten sonra yine çıfıtlığa başlarsan belânı bulursun. Yine de bu sözlerle bir müddet takipten kurtulur.

Fakat aradan uzun bir süre geçmeden Sadrazamın adamları Boğaziçi'nde Kuruçeşme'deki havrada Sabatay Sevi'yi müritleriyle beraber İbranice dua okurken yakalarlar. Artık hiçbir şeyi inkâr edecek gücü kalmaz, bütün foyası meydana çıkar. Bu hadise üzerine İzmirli Sevi kendisini unutturmak ve izini kaybettirmek için Kuruçeşme'yi bırakarak Kağıthane civarında ıssız bir köşeye çekildi. Fakat müritlerinin bir müddet sonra orada da etrafına toplanıp ayinler yapmaya devam ettikleri görüldü.

İş tekrar Sadrazama haber verilince Fazıl Ahmet Paşa kızdı ve onu tek bir Yahudi'nin yaşamadığı Arnavutluk'un Ülgün kentine sürülmesini emretti.Sevi dini tefekküre ve teorik çalışmalarına Arnavutluk'ta devam eder. Bu sıralarda Sabataycılığın ana kaynağı olan kitaplar yazılacaktır. Şahsının isteği üzere Selanik şehri kutsallığa kavuşur ve inananlar (maminim/müminler) buraya yerleşirler. İki yüz ailelik ilk Sabataycı çekirdek toplum işte burada kurulur. Natan Levi ise din değiştirmeden onu takip eder. Daha sonra bir kısım din değiştiren Sabataycıların tekrar Yahudi dinine döndükleri bilinmektedir.

Ölüm

Ülgün Osmanlı‟nın en uç sınırında, hiçbir Müslüman‟ın yaşamadığı sadece Hıristiyanların yaşadığı bir yerdir.

Ülgün‟ün çoğunluğu Katoliktir. Geriye kalanlar ise Ortadoks Rum Kilisesine bağlı olan Arnavutların yaşadığı bir yerdir. Burada ayrıca çok sayıda Kıpti ve Köle olarak getirilen Afrikalıların yaşadığı bir mahallede vardı. Avrupalılar buraya Türkler‟in Sibiryası derlerdi. İstanbul‟da yaşayanlar için buraya gelmek sürgüne gönderilmekti.

Maaşı azaltılan Sevi Arnavutluk'ta beş yıl sürgünde yaşadıktan sonra 30 Eylül 1676 tarihinde yalnızlık ve sırlar içinde Ülgün de ölmüştür. Avram Galante'ye göre Berat'ta Müslümanlar tarafından, şehrin içinden geçen ırmağın kıyısında halen yeri bilinmeyen bir noktada toprağa verilir.

Ölüm döşeğinde son isteği Müslüman mezarlığına gömülmemesiydi. Öldüğü gün Yahudi takvimine göre 5437 yılının Yom Kipur gününe denk gelmişti. Bu gün Büyük Kefaret günüydü ve Sabataycı geleneğe göre Aziz Mehmet Efendi, Büyük Kefaret Bayramı‟nda akşam dualarının sonunda okunan Nailat duası sırasında -inanışa göre Musa‟nın öldüğü anda- ölmüştür. Öldüğünde ellinci yaş gününün üzerinden yaklaşık bir ay, din değiştirmesinin üzerindense tam on yıl geçmişti.

Aziz Mehmet Efendi‟nin ölüm haberi 7 ay sonra italya‟ya ulaştı. Sabataycı hareketin önde gelenleri haberi kasıtlı olarak gizlemekteydiler. Ölümün Mesih hareketi için ne anlama geldiği belirsizliği ortada duruyordu. J. Freely günümüze ulaşan ve Aziz Mehmet Efendi‟nin ölüm haberini veren ilk mektupta şunları aktardığını yazar: ***"Günümüze ulaşan ve Sabatay"ın ölüm haberini veren ilk mektup, 12 Eylül 1677"de Livorno"daki Meir Rofe"nin Modena"daki Abraham Rovigo"ya yazdığı mektuptur: "şimdi sana son derece önemli bir haber vereceğim ama ne olur bunu bir sır olarak sakla ve Tanrı aşkına kimseye söyleme."*** *(J. Freely, Kayıp Mesih Sabatay Sevi"inin İzini Sürerken, s. 237. 237 G. Scholem, Sabatay Sevi Mesih mi? Sahte Peygamber mi?, s. 425. Ayrıca bkz. J. Freely, Kayıp Mesih Sabatay Sevi"inin İzini Sürerken, s. 238. 238 J. Kastein, İzmirli Mesih Sabatay Sevi, s. 302. 239 J. Freely, Kayıp Mesih Sabatay Sevi"inin İzini Sürerken, s. 241. A. Küçük, Dönmeler Tarihi, s. 314. 240 G. Scholem, Sabatay Sevi Mesih mi? Sahte Peygamber mi?, s. 430. Ayrıca bkz. Ertuğrul Düzdağ, Yakın Tarihimizde Dönmelik ve Dönmeler, Zvi Geyik Yay., Ġstanbul, 2004, s. 123.)*

Kendisi gibi Müslümanlığı kabul eden takipçisi 200 aile Selanik'e yerleşerek dış görünüşte Müslüman, gerçekte ise Sabataycı-Yahudi olarak yaşamaya devam etti. Sabataya inananlar mesihlerinin ölümüne inanmazlar, onun göğe yükselmiş olup, yeniden geleceğine ilişkin inançlarını sürdürürler. Hâlâ inançlı Sabataycılar, belli zamanlarda deniz ve ırmak kıyılarına gelerek, "Sabatay Sevi Seni bekliyoruz!" diye bağırma geleneğini sürdürmektedirler. Taraftarları Mesihlerini ölümünden sonra da efendilerine bağlı kalmaya devam ettiler. Dönmelere göre Sabetay ölmemiş, dünyadan çekilmişti. Mesihin ruhu Hz. Âdem'den bu yana 18 defa kalıp değiştirmişti. Yeni bedenlerde tekrar doğacaktı. Bir kısım taraftarları, Sevi'nin ruhunun kayınbiraderi Yakup'a geçtiğine inandı. Taraftarları Mesihlerini ölümünden sonra 1689'da ikiye, 1720'de de Karakaşlar, Kappaniler ve Yakubiler olmak üzere üçe bölündüler.

Osmanlı imparatorluğunun sonlarına kadar ülgün'e hacca gidip Mesihlerini ziyaret ettiler. Dönme diye adlandırılan bu grup uzun süre toplum içinde Müslüman olarak görünürken, kendi içlerinde inançlarını muhafaza ettiler. Ancak bir kısmı zamanla tamamen eski inançlarını yitirip Müslümanlaştı. Bir kısmı da Sabetay Sevi'nin bıraktığı mirası hala devam ettiriyor.

Bayramlar

Dönmelerin bayramları son derece değişiktir. Örneğin; 24 Sivan, Sabetay Sevi'nin Gazalı Natan tarafından Maşiah olarak kabulü, 5 Temmuz, Ruh'un giyinmeye başlaması (Sabetay Sevi'ye ilham gelmesi) bayramı; 5-23 Temmuz, aydınlanma bayramı gelmesiyle reformun başlamasıdır. 12-21 Adar (Yom Şenimot) Sabetay'ın sünnet edildiği gündür.Özellikle bayramları nedeniyle de Türkiye'deki Yahudi dini otoriteleri tarafından tanınmayan Sabetaycılar, İstanbul'un belli semtlerine yerleşerek, geleneksel yaşam tarzlarını ve dini törenlerini sürdürdüler, iyi öğrenim gördüler ve Türk toplumuna kısa sürede entegre oldular.

İlan Karmi'ye göre sayıları 20.000-50.000 arasındaydı ve günümüzde İstanbul'da çok sınırlı sayıda mensupları vardır. Teşvikiye'deki Şişli Terakki Lisesi, 1885'te; Işık Lisesi de 1879'da ilk kez Selanik'te inşa edildi. Şişli Terakki Lisesi, Kapancılar, Işık Lisesi, Karakaşlar kesimlerinin denetiminde kuruldu. Üsküdar ve Bağlarbaşı arasında ve Bülbülderesi Sokağının solundaki tepedeki mezarlık, 20. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olup; Selanik'ten gelen Sabetaycılar'a tahsis edilmişti. İyi muhafaza edilmiş olan mezarlığın bölümlerinden biri, Sabetaycıların Müslümanlarla olan evliliklerinden doğan kişilere; diğeri de İstanbul'a yerleşmiş Sabetaycıların Kapancılar ve Yakubiler kesimlerine ayrılmıştır.

Sabetay Sevi olayı, Mesih bekleyen sıkıntı içinde tüm Yahudi âleminde heyecan yaratmıştı. Örneğin Avrupa'da da bu tepkiler izlenmişti.1666'da Almanya'da çizilmiş bir gravürde Sabetay Sevi, kitleleri etkileyecek bir haşmetle atının üzerinde resmedilmiştir. Sabetaycılık, en son evrimini Jacob Frank'ın (1726-1791) akımında yaşadı. Hahambaşılıkların takibine uğrayan bu akım, bu kez Hıristiyanlık âleminde bir saha buldu. Mensupları; Polonya ve Avusturya asilzadeleri, askeri ve sivil ileri gelenleri arasına katıldılar. Birçok Frankçı Freemason oldu ve mistik, Kabalistik ve devrimci fikirleri, Aydınlanma (Haskala) görüşleriyle birleştirdiler. (Örneğin; E.Jase Hirschfield) Asyalı biraderler adlı bir tür Masonik düzenin üyesiydi. Bu düzende Yahudi- Kabalist ve Hıristiyanlık öğeleri mevcuttu. 1775'te Hıristiyanlığa dönen ve Franz Thomas adını alan Jacob Sasportas (1610-1698) adlı Amsterdamlı Alahacı, Sabetaycılığın geleneksel Yahudi Kurtarıcı (Mesih) görüşüyle çeliştiğini ve Hıristiyanlığa daha yakın düştüğünü savunur. Jacob Emden (1697-1776) adlı ünlü Alman Rabi de, Sabetaycılığa karşıdır. Sabetaycı olduğundan şüphelendiği Kabalist Eyeschutz ile yaptığı münazara, Aşkenaz Yahudilerini bir süre iki kampa ayırdı. Günümüzdeki eser miktardaki Sabetaycılar ise Sevi'nin özellikle Kabalist görüşlerinin değerini savunmaktalar.

Yemekler

İbadethanelerinin ayrı, mezarlıklarının ayrı olmasının yanı sıra bu cemaat mensubu ailelerin zengin ve farklı bir mutfak kültürleri söz konusu. Esin Eden, Yunanistan'da İngilizce olarak yayınlanan "Bir Ailenin Yemek Kitabı" isimli eserinde, kendilerine özgü yemeklerden bahsediyor. Ritüellerin pek çoğu yemekle ilgili. Özellikle ilkbaharda yemek faaliyetleri düzenleniyor. Selanik yemekleri yeniyor. Burada temel nokta sofranın bereketi ve yemeklerin çeşitliliği. Bazı yemeklerin dinsel göndermeleri oluyor. Örneğin normalde et ve balık bir arada yenmez iken yılın sadece bir günü birlikte yeniliyor. Bu özel günlerden bir takvim sayesinde haberdar olunuyor. Toplulukta din işleriyle uğraşan kişilerce

hazırlanıp ilgililere yollanan bu takvim, Yahudi takvimine benzemekle birlikte bazı değişiklikler gösteren bir çeşit ay takvimi.

Bir eğitim bir de mutfaktan hiç kesinti yapılmıyor. Mutfakta muhakkak bolluk olması esas! 'Yok' demek adeta yasak. Mesela evde pirinç azalmışsa 'Pirinç azaldı.' yerine 'pirinç bereket.' demeyi tercih ediyorlar.

Evlilikler

Cemaat dışından izinsiz evlenenler aforoz edilir, böyleleri "Kararmış" diye anılır. Sabataycıların kendi aralarında evlenmeleri, onlara has resesif özellikte genetik problemlerin doğmasına yol açmıştır.

Sabataycıların Şemseddinzâde Osman Efendi taifesine mensup Ali Efendi'nin 18-20 yaşlarındaki kızı Râbia, Manastırlı Hacı Feyzullah Efendi'ye kaçmış, dönmeliği bırakarak Müslüman olmak ve onunla evlenmek istediğini bildirmiştir. Israrlı girişimlere rağmen kızın babası Ali Efendi bu evliliğe razı olmamış, bunun üzerine durum Selanik Valiliği tarafından Babıâli'ye bildirilmiştir. Osmanlı Bakanlar Kurulu, 29 Aralık 1891 tarihinde yaptığı toplantıda, kız babasının, bu izdivaca muvafakat vermemesine rağmen, kızın reşit ve kendi evliliğine karar verebilecek yaşta olduğunu gerekçe göstererek, bu evliliği onaylamış; ancak Selanik'te olaylar çıkmaması için genç çiftin ilk vapurla ve gizlice İstanbul'a getirilerek, evliliğin Selanik'ten uzakta yapılmasını istemiştir.

Çocuklar

Çocuklara evlenme çağına kadar gizli hiçbir şeyden bahsedilmez. Bunun dışında sünnetler topluluktan bir doktora yaptırılıyor çünkü operasyon normalden biraz farklı oluyor.

Toplulukta eğitime de büyük önem verildiği edinilen bilgiler arasında. Hareketin mensupları arasında eğitime çok ağırlık verildiği biliniyor. Bütün çocuklara çok iyi eğitim verilmeye çalışılıyor. Bu durum geleneksel aile yapısının bir sonucu.

Sabatay mezhepleri

1. ***Karakaşlar, Kuniosos***
2. ***Yakubiler***
3. ***Kapancılar ya da Kapaniler***

Sevi'nin ölmesi/kayboluşu sonrasında Selanik'te yerleşen dini cemaat, çeşitli olaylar sonucunda farklı dini pratikleri benimseyen üç ana gruba/mezhebe/fraksiyona ayrıldı. Bu üç ayrı grup, mezhep taassubuyla, farklı yerlerde ibadet ediyor, kolay kolay kız alıp vermiyor ve hatta ölülerini bile aynı mezarlığa gömmüyorlar. Aralarındaki gizli rekabet ve husumet hala sürmektedir. Değişik adlar alan bu grupların nesl-i şerîf denilen en yüksek asil ailelere mensup birer reisi var. Bunlar, cemaat ihtiyarlarının reyleriyle seçilirler, ölünceye kadar bu mevkide kalırlar.

Sevi'nin kayınbiraderi olan Yakov Qerido'yu onun halifesi kabul eden Yakubiler, daha sonraları ortaya çıkan ve Mesihi ruha sahip olduğunu iddia eden Baruhya Ruso'nun (Osman Baba, Osman Ağa, Osman Bevvap) hilafetine inanan Karakaşlar ve sadece Sevi'ye inanan Kapancılardır.

Osman Baba, Bektaşi tarikatında Dedelik derecesine kadar yükselmiş olup mezarı, Bulgaristan'ın Hasköy şehrinin güneybatısında bulunmaktadır. ***(Google Earth: 41.8500 25.4667).***

Kapan'ın İbranicede İzmir'im anlamına geldiği söylenmektedir.

Kapancılar sakallarını, Yakubiler başlarını tıraş ederler. Fanatik Karakaşlar ise, sakallarını da saçlarını da tıraş etmezler.

Jacob Frank'ın 1726-1791 (Jacob Leibowicz) kurduğu Frankistler de Sabataycı harekete olan benzerliklerinden dolayı not edilmelidir. Jakob Frank adındaki haham, 1759'da Polonya'lı Yahudilerin kitlesel vaftizini yaptırarak Hristiyanlığa döndürmüş. Bunların dış görünümü Hristiyan, gerçekte Yahudidirler. Frankistler, "günahın kurtarıcı gücü" olduğuna inanır. Bir vaazında, "Sizi gelmiş geçmiş tüm yasalardan, tüm töre, anane ve inançlardan kurtarmaya geldim," diyor.

Sabataycı olduğu söylenen kişiler

Sabataycı olduğu söylenen kişiler bu bilgileri hiçbir zaman doğrulamamıştır. Türkiye'de Sabataycı olduğunu söyleyerek resmi makamlara Musevi olmak üzere başvuran Ilgaz Zorlu 1969 adında tek bir kişi bulunmaktadır. Resmi rakam bu nedenle bir kişidir. Yayınlanan listelerin güvenirliği her zaman sorgulanmıştır. Bu listeler soyadı benzerliği, kişinin memleketi veya ecdadının memleketi, gömülen mezarlıklar, kişinin çevresi ve arkadaşlıkları, gittiği okullar, evlilikleri, Yalçın Küçük

tarafından ortaya atılan isim kuralları onomastik gibi doğruluğu kolayca sorgulanabilecek ölçütlere göre hazırlanmaktadır.

İsim kuralları teorisine göre Türkiye'de Sabataycılar isimlerini belli kurallara göre seçmişlerdir:

1. ***İbranice ile Türkçe arasındaki ses benzeşmelerini dikkate alarak***
2. ***Tevrat'ta geçen ismin Arapça ve Türkçe karşılığını alarak***
3. ***İbranice ve Türkçedeki aynı sessiz harflerden oluşan isimleri yakınsatarak***
4. ***Soyisimler, bir sonraki jenerasyonda isim olarak seçilerek***
5. ***Ladino ve Yidiş dilindeki Musevi isim ve soy isimlerin Türkçesi kullanılarak***
6. ***Tevrat'ta var olan isimlerin sonuna -zade, -gil, -han, -oğlu vb. ek getirerek***

Sabataycı mezarlıkları

Sabataycılar gerek ilk dönemde yoğun olarak yaşadıkları Selanik'te, gerek daha sonraları Türkiye'nin basta İstanbul olmak üzere İzmir ve Bursa gibi şehirlerine yerleştikten sonra ölülerini ayrı mezarlıklara defnetmeyi tercih etmişlerdir. Selanik'te mahalle olarak da diğer dinlere mensup insanlardan ayrı bir yerleşim düzeni kurmuşlardır. 1924 ahali mübadelesi gereği geldikleri Türkiye'de de belli merkezlere yoğun olarak ilgi göstermiş ve içe kapanık bütünlüklerini böylece korumaya çalışmışlardır. Ancak zamanla farklı mahalle ve şehirlere yerleşerek bir nevi fiziki asimilasyona uğramakla birlikte, cemaat yapılarını korudukları görülmektedir.[kaynak belirtilmeli]

İstanbul'da, Karakaşlar cemaatinin mezarlığı, Üsküdar Bülbül Deresi'nde yer alıyor. Sabataycılığı sürdürme konusunda diğer cemaatlerden daha aktif olduğu belirtilen bu cemaatin mezarlık konusunda da hassas davrandığı görülmektedir. Bülbül Deresi Mezarlığı'nda az sayıda da olsa bazı Kapancıların yer aldığı belirtiliyor. Yakubiler ise Maçka'daki mezarlığa ölülerini defnetmektedirler. Yakubiler'in yoğun olarak İzmir'de yaşadıkları belirtiliyor. Kapancılar cemaatinin ise Feriköy Mezarlığı'nda satın almış oldukları ayrı bir bölüme ölülerini defnettikleri biliniyor. Sabataycıların mezar şekli ve taşlarının işlemesi tamamen farklı. Genellikle seramik üzerine çıkartma resim, bu mezar taşlarında yer alır. Yazıların üslubu da farklılık arz ediyor. Dikkat çeken nokta ise "Ey zair..." diye başlaması. Araştırmacı Salim Meriç'e göre bu mezarlar şekil olarak da dönem dönem farklılık arz etse de, kendilerine özgü Yahudi sembolleri, Jakin & Boaz sembolleri, Kabalistik semboller, akasya çiçek işlemeleri ve Müslüman mezarlarından farklı geometrik şekil vermeler dikkat çekmektedir.

'Sakladım söylemedim derdimi, gizli tuttum, uyuttum...' İstanbul'un Üsküdar, Bülbül Deresi'nde dik bir yokuşun başında yer alan, büyükçe bir mezarlığın içindeki mezar taşlarından birinin üzerinde yazılı bu sözler... Üzerleri fotoğraflı, kıbleye göre yerleştirilmemiş, ziyaretçilerinden dua veya fatiha istemediklerini yazı ile belirten mezarlardan sadece biri. Belki de Tevrat'taki "Mesih, bülbüllerin en çok öttüğü yere gelecek." ibaresinden seçtiler burayı kendilerine kabristan olarak.

İnanç ve ayinler

Sabataycılığın temel dini inanç kaideleri; Yahudiliğin mistik ekollerinden Kabbalistik metodun Levi yorumundan oluşmaktadır.

Selanik günlerinde bitişik nizam ve birinden diğerine kolaylıkla geçilebilen evlerde yaşayan bu cemaat efradının evlerinden birinde, yeşil abajurlu lambaların zayıf ışığıyla aydınlatılmış gizli toplantı yerleri vardı. "Kahal" denilen bu yerlerde "Payyetan" adı verilen din uluları tarafından dualar okunur ve "Ab-bet-din" denilen reisler tarafından vaaz edilirdi. Bu vaazlarda daima Sabatay'in adı yüceltilirdi. Hem bu mesihin hem Yakup Querido'nun günün birinde ümmetlerini kurtaracakları inanışı üzerinde israr edilirdi. Gerek ayinler ve gerekse ritüeller tamamen gizli tutulduğundan bilimsel araştırmalara kaynaklık edebilecek bilgileri elde etmek oldukça zordur.

Sabetay Sevi'yi Tanımadan Tarihi Bilemeyiz

Bu coğrafyada doğup büyümüş ve Osmanlı Devleti ile beraber Türkiye Cumhuriyetinin kaderini etkilemiş en önemli kişilerden bir tanesi Sabetay Sevi'dir. Fakat ne üniversitelerimizde ne düşünce ve araştırma kurumlarında bu kişi ile ilgili doğru dürüst bir tek çalışma bile yoktur.

Bunun sebebi ise aynı Masonlukta olduğu gibi Sabetay Sevi; faaliyetlerini gizli olarak yapmış ve bunu kendine bağlı olan kişilerinde aynı şekilde yapmasını istemiş olması nedeniyledir. Öyle ki;

Sabetay Sevi'nin yolunda gidenler; Müslüman olmadıkları halde Müslüman ismi alıp hatta Cuma namazlarına giderek kendilerini gizlemeye çalışmışlardır.

Sayıları yüz binleri bulmuş bu topluluk Yahudi olarak kabul edilmemektedir. Çünkü kendisini ve inançlarını gizlemek Yahudi dininde de yoktur. Bu nedenle Sabetaycıların İsrail'e gitmeleri engellenmektedir. "Gündüz külahlı gece silahlı" deyiminde olduğu gibi çift kişilikli bir yapıda doğup büyüyen bu insanlar gerçekten de araştırılması gereken çok önemli bir insan topluluğudur.

Fakat en başta Sabetaycıların liderleri buna izin vermemektedirler. Zira yüz kızartıcı tutum ve davranışları nedeniyle neredeyse dünyanın bütün toplumları arasında ayıplanıp aşağılanmaktadırlar. Hâlbuki gizlilik ve kendi ararında kurdukları işbirliği sayesinde hem olağanüstü bir güç kazanmış hem de devlet yönetiminde çok üst düzey noktalara kadar yükselebilmişlerdir. Örneğin Osmanlı ve Türkiye devletinde hariciyede çok ağırlıklı olarak bulunurlar. Generallerin bir çoğu bunlar arasından seçilip askeri darbe gibi her türlü fitne fesat işlerinde kullanılırlar.

FETÖ örgütü de Sabetaycıların çalışma usul ve yöntemlerini benimsemiştir. Sinsi ve gizli bir şekilde çalışırlar. Birçok fitne ve suikastın altında hep bu grubun imzası vardır. Sadece insanları öldürmekle kalmazlar aynı zamanda itibar suikastı da yaparlar.

Sabetaycılar hakkında en özgün ve ciddi çalışmayı yapanlar arasında Ilgaz Zorlu vardır. Şemsi Efendi okullarının kurucusu Şimon Zivi'nin torunlarından olan bu araştırmacı hakkında çok büyük baskılar yapılmıştır. Sonunda Yahudi dinine giren Zorlu, bu sayede Sabetaycıların hışmından kısmen de olsa kurtulabilmiştir. Zorlu'nun en büyük suçu Sabetaycılar hakkında çalışmalar yapıp bunları yayınlamış olmasıdır.

Sabetaycılar; Kapani, Karakaşi ve Yakubi olarak üç gruba ayrılmıştır. Her bir grubun kendine ait farklı bir yapılanması hatta Mason Locası vardır. Bunlar arasındaki kavgalar ise inanılmaz derecede şiddetlidir. Güç ve makam elde etmek için acımasızca birbirlerini öldürmüşlerdir. "Karakaşi-Kapani Kavgaları" 1950 yılında Türkiye'yi terk etmek zorunda kalan Türkiye'nin meşhur komünistlerden Zekeriya ve Sabiha Sertel'bu ailenin evliliği gerçekten de ilginçtir. Kapani ve Karakaşi gruplar aile dışından evliliklere izin vermezken Yakubi gruplar çok farklı etnik kökenden kişilerle evlenerek Sabetaycılığın katı kuralları yıkmışlardır. Fakat sonunda Yakubi kolu neredeyse tamamen asimile olmuştur.

Sabataycılığın esasları

Selanikli bir Dönme yeleğini tamir ettirmek için bir terziye bırakır. Yeleğin cebinde İspanyol Yahudicesi ile yazılmış bir belgenin unutulmuş olduğunu gören terzi belgeyi Journal de Salanique'in yayın yönetmeni Sadi Levy'ye gösterir. O da belgenin bir kopyasını hemen kaydeder. Belge, çok kapalı bir cemaat olan Dönmeler'le ilgili ele geçen ilk yazılı belgelerden biridir. Ve bu belge 1897 yılında Paris'te Şarkiyat Kongresi'nde tebliğ olarak sunulmuştur. ***(Bu tebliğin Türkçe metni için Tarih ve Toplum dergisinin 168. sayısında M. Dannon imzasıyla yayınlanan çevirisine bakılabilir.)***

Bu belgede maddeler halinde 'Sabataycılık'ın gizli esasları ve gizli ritüelleri ile ilgili son derece açıklayıcı bilgiler bulunuyor. Selanikli Dönme'nin cebinden çıkan belge üç bölümden oluşuyor. Bunlar oruçla ilgili dualar, inançla ilgili esaslar, üçüncüsü ise Sabataycı bayramlarına ilişkin esasları belirliyor.

•Tek ve eşsiz olan ve onun dışında hiçbir benzeri mevcut olmayan yaratıcıya olan imanı korumaya itina göster.

•Gerçek Mesih olan Mesih'ine inan; şanını artıran David'in soyundan gelen senyörümüz,

•Kralımız Sabatay Sevi haricinde hiçbir kurtarıcı yoktur.

•Ne Tanrı'nın ne de Mesih'in adına sahte yemin etme, zira senyörün adı ondan alınmıştır ve bu kutsal varlığa saygısızlık edilmez.

•Tanrı'nın ve Mesih'in adı geçtiği zaman saygı duyulur. Hemcinsine göre üstün olan doğası nedeniyle her kim olursa olsun ona saygı göstermelidir.

•Mesih'in sırrını anlatmak ve incelemek için toplantıdan toplantıya koşuşturulmalıdır.

•Onlardan ne kadar nefret ederse etsinler başka ulusların mensuplarını öldürmek için bile olsa kendi aralarında katil olamaz.

•16 Kislev günü herkes bir araya gelir ve herkes Mesih'le ilgili başkalarından duyduğunu ve Mesih'e olan inancın gizemi hakkında ne anladıysa yanındakilerine anlatır.

•Zina onlar arasında hüküm süremez. beriya kuralı mevcut olsa bile, buna rağmen hırsızlar yüzünden tedbir almak gerekir.

•Yalan şahitlik yapılmaz, mümin olmasalar bile hem cinsine yalan söylenmez ve birbirini ele vermek olmaz.

•Türban inancı taşıyan birini, inandığı bir yer bile olsa, zorla bir yere sokulmaya izin verilmez, zira üstat mücadeleciler grubuna ait bir kimse eksiksiz bir kalp haliyle ve istençli bir ruhla hiçbir şekilde zorlamadan kendiliğinden oraya girer.

•Aralarında kıskançlık yoktur ve kendilerine ait olmayan şeyleri açgözlülük ve hırsla istemezler.

•Kislev ayının 16'sındaki bayram büyük sevinçle kutlanır.

•Kişiler birbirine karşı iyiliksever ve merhametli olmalıdır ve hemcinsinin istenci için kendi istenci gibi çaba sarf etmelidir.

•Her gün gizlice mezamir okunmalıdır.

•Her ayın doğuşu izlenmelidir ve ayın çehresini güneşle karşı karşıya gelmek üzere çevirmesi ve ay ile güneşin yüz yüze bakmaları için dua edilmelidir.

•Türklerin gözlerini örterek gizleme adetlerine, Ramazan orucu tutmak için, ve keza kurban kesmek için sıkışmadıklarına dikkat edilmelidir. Gözün gördüğü her şey kusursuz olarak yerine getirilmelidir.

•Onlarla evlilik sözleşmesi yapılmamalıdır.

•Oğulların sünnetine itina gösterilmelidir ve bunu aziz halkın utancını kaldırmak için yapmalıdır. ***(Alaettin Gövsa, Sabatay Sevi, S.59-61. A. Galante, Sabatay Sevi ve Sabataycıların Gelenekleri, s. 65-66).***

Gmar Tikun felsefesi

Sabatayizm, "tikun (onarım) felsefesi" adını verdikleri bir felsefeye dayanırlar.

Tikun felsefesine göre, âlemin yaratılışında bir miktar tanrısal ışık (nur) kaynağına geri dönememiştir. Hatta, fizik dünyanın varlık sebebi de budur. Bu hapis kalan tanrısal ışıkların kaynağına dönmek ister ancak bunun için sıkışıp kaldığı 'vazonun' kırılması gerekmektedir. Bu felsefenin sahipleri, bu ışığın kurtarılması görevinin son kurtarıcıya verildiğini düşünmektedirler.

Konunun uzmanları fuhuş yaptığı bilinen bir kadınla Sevi'nin evliliğini de tikun felsefesine bağlarlar. Yazar Ilgaz Zorlu da eserinde 'serbest seks' dediği gelenekleri bu felsefeyle ilişkilendirir. Sabatay Sevi zamanında Yahudi yasalarının bazı temel kurallarının kaldırıldığını belirtilmişse de mesihin gelmesi ile beraber Tevrat hükümleri nin yeniden geri döneceğini söylemiştir.

Antinomian olarak adlandırılan düşüncede daha yüce bir iyilik için daha küçük günahlar işlemek serbesttir. Bu düşünce inananlarına; iyi-kötü, ahlaklı-ahlaksız, günah-sevap kavramları arasında geçiş yapma serbestisi tanımakta.

Okullar ve kitaplar

Haertz gazetesine göre Türkiye'deki yapılanma 12 gizli kabbalistik okulda eğitim görmüş, 50 Ogan (ruhani lider) dan oluşmaktadır. Sabatay Sevi'nin taraftarlarına inanç esasları olarak 18 maddelik bir nizamname bıraktığı çeşitli kitaplarda yer almaktadır. Okunan kitaplar 'Zohar', 'Sefer Bahir', 'Sefer Yetsira' ve Musa'nın Beş Kitabı'dır, ancak Talmud okunmaz. Çocukların okuduğu meşhur dualardan: "Beşamı barohya ilen Sabatay Sevi, ese Sabatay Sevi etena dalay mandos" her sabah okunur.

Bayramlar ve tatiller

Yılın çeşitli günlerinde ve her biri ayrı bir anlam taşıyan 10 tanedir. ***(Gövsa, Sabatay Sevi)***

Bunların içinde en ilginci ise Mart 22'de yani baharın birinci gününde kutlanan Kuzu Bayramı. Bu kuzu bayramı hakkında Sabatay zümresi mensuplarından Karakaşzade Rüştü, 1924 tarihinde Vakit gazetesi muharririne su izahatı vermişti: Kuzu Bayramı 22 Adar'da (Mart) yapılır. Bu bayram geceye mahsustur. Her sene kuzu eti ilk defa bu bayram münasebeti ile ve hususi merasimle yenir. Bu merasimde en aşağısı ikisi erkek ikisi kadın olmak şartı ile evli dört kişinin bulunması lazımdır. Bu çiftlerin sayısı artırılabilir. Kadınlar iyi giyinmiş ve elmaslar ile süslenmiş oldukları halde sofra hizmetinde bulunurlar. Yemekten sonra biraz eğlenilir ve muayyen zamanda ışıklar söndürülerek karanlıkta kalınır... Bu bayram vesilesi ile doğacak çocuklar bir nevi kutsiyeti haiz tanınırlar. Ona 'Dört Gönül Bayramı' adı verilir. ***(Gövsa, Sabatay Sevi, S. 69)***

İsrail'in ikinci Cumhurbaşkanı (1952-1965) olan tarihçi Itzhak Ben-Zvi (1884-1963), "The Exiled and the Redeemed" adlı kitabında "The Sabbateans of Salonica" başlıklı bir bölüme yer vermektedir. Bu eserde, Sabataycı kökenli olup, Selanik'ten mübadeleyle gelerek İzmir'e yerleşen ve de gerçek anlamda ihtida eden Dr. İsmail Eden adındaki şahıstan öğrendiklerini nakletmektedir. Bu kişiye göre Sabataycılık hareketi artık tamamen tarihe karışmıştır. Dr. Eden, "eş değiştirme merasiminin" 1800'lerde Kapancıların lideri olan Derviş Efendi'nin Kabbalah ve Zohar'ı çarpıtarak yorumlamasıyla başladığını, 1870'lere kadar da (Sultan Abdülaziz dönemine dek) uygulandığını duyduğunu belirtmiştir. Fakat bu tarihten sonra Kapancılar zümresinde bu adete son verilmiştir.

Kısacası 1683-1800 ile 1870/1900 sonrası bu adet hiçbir Sabataycı grupta (Yakubiler, Kapancılar, Karakaşlar) ya bilinmiyordu ya da uygulanmıyordu. Sabataycıların kendilerine has 16 bayram ve ayini ayrı olarak, diğer Musevilerle müşterek birtakım bayram ve yortular da söz konusu. Bunlar, Yusuf Bayramı, Meyve Bayramı, Fecir Bayramı gibi isimlerle anılır. Ayrıca Sabataycı her grubun da kendi içinde geliştirmiş olduğu bayramlar da var. Bunlardan Osman Ağa Bayramı en önemlilerindendir. Karakaşlar grubunun kurucusu Osman Aga, (daha sonra soyadı kanunu çıkınca bu aile fertleri Ogan soyadını almışlardır) için bu ritüel düzenlenir.

Bazı Sabataycılar Ortodoks Yahudiler gibi, Şabat (cumartesi) günü iş yapmamak konusunda katı bir tutum sergilemektedirler.(1917 Selanik yangınında Sabataycılıkla alakalı dokümanların bulunduğu kütüphanelerin bir kısmı yanmıştır. Bu yangından kurtulan belgeler nüfus mübadelesi sırasında İstanbul'a getirilmiştir. Ancak açıklanmayan bir nedenle bu belgeler şu anda cemaatin elinde olmayıp İsrail devletinin gizli arşivinde bulunmaktadır.

SEVİ SONRASI SABATAYCILIK VE DÖNMELER

Aziz Mehmet Efendi‟nin ölümünden sonra taraftarlarından çoğu ona bağlılığını devam ettirmişlerdir. Dönmelerin büyük çoğunluğu Selanik‟te yaşamaktadır. Selanik, bir nevi Sabatayistlerin merkezidir. Onun ölümüyle „Sabatayist Hareket‟ son bulmamıştır. Ona inananlara göre Sabatay ölmemiş, sadece, „Dünyadan Çekilmiş‟tir.

Kabalacıların inandıkları tenasüh yani ruhların beden değiştirmesi inancına göre Mesih, Âdem‟den bu yana birçok bedenden geçmiştir ve buna devam edecektir. Sabataycılar, Âdem‟den 19. yüzyıla kadar, Mesih‟in ruhunun 18 kalıp değiştirmiş olduğunu kabul ediliyordu.

Aziz Mehmet Efendi‟nin macerası ölümüyle sona ermedi kayınbabası Abdülgafur Efendi (Josef Filossof) ve kayınbiraderi Abdullah Yakup Çelebi (Josef Kerido) daha önce Selanik‟e yerleşmişlerdi. Mehmet Efendi hasta iken Yakup Çelebi onu Ülgün‟de ziyaret etmiş ve bu ziyaret sırasında onun halifeliğini almak istemiştir.

Aziz Mehmet Efendi ölümünden önce halifeliğini kayınbiraderine vererek cemaatin itaat etmelerini emretmiştir. Ziyaretten sonra eniştesini hasta bırakarak tekrar Selanik‟e dönmüş, kötü hava koşullarından dolayı bu dönüş kırk iki gün sürmüş ve yakında öleceğini tahmin ettiği eniştesi o henüz yolda iken vefat etmişti. Bu haberi öğrenen Yakub, babası Abdulgafur ile birlikte Arnavutluk‟taki Ülgün‟e gitmiş ve Aişe kadını alarak geri dönmüştür. Mehmet Efendi beşinci eşi Aişe‟yi çok sevmişti. Aişe de kocasını çok sevmiş kocasının ölümünden sonra ağlamaktan gözlerinin kör olduğu, sonra açıldığı değişik kaynaklarda rivayet edilir.

Kocasının sevgisine ve inanışlarına çok bağlı olan Aişeyi taraftarları, Mehmet Efendi‟nin sadece zahiri değil Bâtıni karısı olduğunu iddia ediyor ve Selanik‟te onun etrafında toplanıyorlardı. Aişe, kardeşi Yakup Çelebi‟ye olağanüstü durumlar atfetmek için, onu, mezarından çıkan Mehmet Efendi‟den hamile kalarak 12 yaşına erişmiş bir erkek çocuk . 88 boyunda doğurduğu hikâyesini ortaya atmış ve bu suretle Sabatay‟ın Yakup‟a hulul ettiği inancını yerleştirmek istemiştir. Aişe o devirde dünyada hüküm süren Mesih heyecanı ile Selanik‟te oğlunun yani öz kardeşi Yakup‟un Mesih‟in ruhlar âleminden tekrar insanlar âlemine intikal şekli olduğuna inanan ve ona ilah‟mış gibi tapan birçok taraftarlar bulmuştu. Bunlar Jacob Sebi‟ye isponyolca Querido (Sevgili) ünvanını da takmışlardır.*(A. Küçük, Dönmeler Tarihi, s. 325. 246 H. Örs, Musa ve Yahudilik, s. 367. Ayrıca bkz. A. Küçük, Dönmeler Tarihi, s. 325. 247 Ġ. A. Gövsa, Sabatay Sevi, s. 79. 248 A. Almaz, Tarihin Esrarengiz Bir Sahifesi, s. 51. Ayrıca bkz. A. Küçük, Dönmeler Tarihi, s. 327; Ġ. A. Gövsa, s. 79)*

Hepsinin bir Musevi adı bulunmakla beraber, daima Müslüman adları ile çağrılan ve hemen hemen tamamiyle ispanyol muhaciri Yahudilerden müteşkkil bulunan bu cemaat, cumartesi ateş tutmak müstesna olmak üzere bazı Musevi ibadet ve ayinlerine sadık kalmışlardı.

SABARTAYCILARIN SON DURUMU

Ülkemizi yönetenler arasında hala Sabetaycılar çok güçlüdür. Çünkü bunlar her siyasi partinin yöneticileri arasında yer aldığı gibi özellikle medya, üniversite ve bürokraside çok güçlüdürler. Aralarında çok kuvvetli bir dayanışma vardır. Kendilerinden olmayanları itibarsızlaştırarak işe yaramaz dahi olsa, Sabetaycı kökenli insanları daima başköşeyeyerleştirirler. Onlarda kendilerini bu makamlara oturtanlara karşı daima sadık ve itaatkâr davranırlar. Milli değerler adeta yok gibidir.

Mason locaları bu gizli Yahudilerle doludur. Her türlü kirli işi bu locaların gizli mahfellerinde kotarırlar. FETÖ örgütü dahi bunların ellerindedir. Ülkemizin aleyhine olan her türlü işin başında Sabetaycı vardır. Kendilerini gizlemekte çok mahir olan bu dönmeler, İzmir suikastı gibi olaylarda dahi birbirlerini tepeledikleri halde ser verip sır vermezler.

Kapancı grubuna mensup Sabetaycılar, Karakaşi koluna mensup olan dönmeleri bu olayda olduğu gibi astırdıkları halde tek bir ifşa hareketi ve sesi çıkmamıştır. Daha sonra "zamanı gelince öcümüzü alırız nasılsa" diyerek kin duygularını ayakta tutmayı başarabilen Sabetaycıları anlayabilmek gerçekten çok zordur.

Onları kinleri ile baş başa bırakıp anlaşılır olan bir hususa değinmek istiyorum. Zira bazı yalın gerçeklerden yola çıkarak nasıl bir dayanışma içinde oldukları ve asla Müslümanlara karşı sır vermediklerini göstermek gerekiyor.

Tarih övgü ya da sövgü için kullanılan bir bilim dalı olmamalıdır. Hele hele tek bir şahsa bağlı ve o şahsın yazmış olduğu kitaba yani "Nutuk'a" indirgenmemelidir. Çünkü bu yapıldığı takdirde binlerce yıllık koskoca bir millet aşağılanmakta ve küçük düşürülmektedir. Şu basit kuralı dahi anlamakta çoğu insan aciz kalmıştır."Galibiyetler ve başarı, milletin malıdır. Mağlubiyetler ise tedbirsizliklerinden dolayı sorumlu komutanlara ve liderlere verilir. Bu sayede milletin gururu incinmez. Geleceğe daha inançlı bir şekilde bakabilir".

Dönmeler, Müslümanlardan kız alıp vermedikler gibi, kendi aralarında da alıp verme konusunda da oldukça hassas devaranırlar. Müslümanlardan veya kendilerinden başka bir zümreden kız alan "Cemaat" dışı sayılarak „kararmış" diye anılır."

"Bu üç zümre, birbirine değil kız, selam bile vermezlerdi. Ailece birbirleriyle ilişkide bulunmadıkları, birbirlerine karışmadıkları gibi iş ve sosyal hayatta da birbirlerinden uzak durmayı tercih ederlerdi ve iki grup arasındaki ilişki tamamen kopuk idi. Bu ayrılıkları son zamanlara kadar devam etmiştir ve gruplar arasındaki inanç, düşünce ve dini ritüeller alanınıdaki farklılıklarının hala mevcut olduğu da birçok hareketlerine bakılırsa çok açık ve net olarak görülmektedir."

"Bu üç dönme zümresi; son zamanlara kadar varlığını sürdürüğü gibi, kendi aralarındaki anlaşmazlıkları da devam ettirmiş; birinin alışveriş ettiği yerden diğeri yapmamış ve hatta aynı yerden alıÇveriÇ yapma günah sayılmıÇtır. XX. Yüzyılın baÇlangıcında, Dönmeler, geniÇ Müslüman Türk topluluğu içinde eriyecekleri korkusuyla, üç grup arasındaki ayrılığı kaldırmak üzere ciddi teşebbüslere girişmişlerdir. Ancak bu teşebbüsün sonucunun ne olduğu hakkında kesin bir bilgiye sahip olunamamıştır.

Bu, Cumhuriyet"in ilanından sonra, kendilerini Müslüman Türk toplumuna uydurduklarından değil modernleşme ve toplumun onların da benimsediği yönde bir değişime uğramasından fark edilemez, tesbit edilemez olmuştur. Dönmeler ticaret ve sanayi hayatını ellerine geçirdikten sonra, tıp, hukuk, mülkiye tahsiline yönelmiş; idari memurluklarda valilik, müsteşarlık; siyasette mebusluk ve bakanlığa kadar yükselmiş, öğretmenlik ve gazetecilikte başarılı olmuştur. Basın ve Yayın"ı ellerine geçirerek „Batılılaşma Hareketin"nin, Türkiye"de, öncülüğünü de yapmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Avrupa"ya tahsile gidenlerin ekseriyetini Dönmeler teşkil etmiştir. Yabancı dillere büyük ehemmiyet veren Dönmeler, ticaret maksadıyla, sık sık Avrupa"ya gidip gelmiş; ilericilik adı altında yeni fikirler yaymaktan geri durmamıştır. Selanik"te aralarında topladıkları paralarla, „Feyziye" ve „Terakki" adı altında lise derecesinde iki okul açmış; Türk-Yunan mübadelesi sonunda, bu fikirlerini, okullarını ve gruplarını Anadolu"unun bazı şehirlerini özellikle İstanbul"a

getirmişlerdir. Bunlar; eğitim ve öğretime ve büyük bir ehemmiyet vermiş aralarında hemen hemen okur-yazar olmayan kimse kalmamıştır.*" (A. Küçük, Dönmeler Tarihi, s. 349. 287 Ġ. A. Gövsa, Sabatay Sevi, s. 88. 288 A. Küçük, Dönmeler Tarihi, s. 353. 101)*

Sabataycılar, önceleri İbranice dua ederlerken; Yahudi cemaatinden ayrılmış olmalarından bu dili unuttular ve dua kitaplarını fonetik olarak yazmaya başladılar. Artık bu dualar okunuyor; ama anlaşılmıyordu. Dua kitapları, tıpkı İspanya"daki Marran"larda olduğu gibi küçük boyutlarda ve yazma idi. Bunlardan bir kısmı 1935 yılında Kudüs"teki İsrail Üniversitesi kitaplığı tarafından satın alındı. Bunlarda bulunan Sabataycıların „amentü"sünü veriyoruz. Bu amentü, Yahudilerin her sabah duasında tekrarladıkları, Mose ben Maimon"un (Ġbn Meymun) 13 inanç cümlesi yerine geçiyordu. ***(H. Örs bu amentüyü şöyle sıralar.)***

1. Tam ve kesin inanışla, gerçek Tanrı"ya, İsrail"in Tanrı"sına inanırım. O Tanrı"ya ki "Tiphereth" te (Kabbalacılarda Tanrı"nın ıımalarının çıktığı gök katı) israil"in haşmetinde oturur; bir olan üç iman düğümüdür.

2. Tam ve kesin inançla, Sabatey Sevi"nin gerçek kral Mesih olduğuna inanırım.

3. Tam ve kesin inançla üstadımız Musa"nın aracalığıyla verilmiş olan Tevrat"ın, kitapta yazılı olduğu gibi gerçekler Tevrat"ı olduğuna inanırım. Bu, Musa"nın israil"e, Tanrı"nın emriyle Musa aracılığıyla sunduğu Tevrat"tır. O, kendisine tutunanlar için hayat ağacıdır, ona dayananlar mutludur. (Burada Tevrat"ı öven ve Kutsal Kitaptan alınma birkaç cümle vardır.)

4. Tam ve kesin inançla inanırım ki, bu Tevrat değiştirilmez ve başka hiçbir Tevrat olamaz. Tevrat önsüz-sonsuz yürürlüktedir.

5. Tam ve kesin inançla inanırım ki: Sabatay Sevi gerçek Mesih"tir ve dünyanın dört bucağına dağılmış olan israil oğullarını bir araya toplayacaktır.

6. Tam ve kesin inançla inanırım ki, ölüler dirilecektir, ölüler yaşamaktadır ve yerin tozlarından kalkacaklardır.

7. Tam ve kesin olarak inanırım ki, hakikatin Tanrısı, israil"in Tanrısı, Kutsal yeri (yani Kudüs Tapınağını) bizim için, yukarıdan aşağıya bina edilmiş olarak gönderecektir, nitekim şöyle denmiştir: Tanrı, evi yapmazsa, yapıcılar boşuna uğraşırlar. Dileriz gözlerimiz onu görsün, yüreklerimiz sevinsin ve ruhlarımız şenlensin, çok geçmeden, günlerimiz de! Amin!.

8. Tam ve kesin inançla inanırım ki: Hakikatin Tanrısı, israil"in Tanrısı bu dünyada –ki ona Tebel denir- cemalini gösterecektir. Çünkü şöyle denmiştir. Göz göze göreceklerdir ki Tanrı Siyon"a dönmüştür ve gene denmiştir ki: Tanrı"nın haşmeti tecelli edecektir ve bütün etten olanlar onu görecektir, çünkü Tanrı"nın ağzı böyle vaat etti. ***(A. Küçük, a.g.e., s. 376.)***

9. Hakikatin Tanrısı, İsrail"in haşmetinde sakin olan, israil"in Tanrısı –O haşmet ki inancın üç düğümü içinde birdir- gerçek Mesih"i, kurtarıcımız Sabatay Sevi"yi, çok geçmeden gönder bize! Âmin!

Çeşitli kaynaklarda yer alan bilgilerin ışığında, Dönmelerin inancı ile On Emir, ibn Meymun"un 13 Prensibi ve Yahudilerin diğer inanç sistemleri arasında çok yakın bir benzerlik olduğu görülmektedir. Ayrıca kendilerini gelip mutlaka kurtaracak olan Mesih"e (Sabatay Sevi) ve bu Mesih"in nihai gayesi olan "Siyon"a inanma vardır. Bu iki fikir, Yahudilerin temel ideallerinin ve "Dünya Hâkimiyeti" fikrinin bir neticesi olarak nitelendirilmektedir. Kutsal Kitap"larda, bütün milletlerin Yahudi evinden toplanıp onların yollarında yürüyecekleri, "ġeriatın Sion"dan ve Rabbin sözünün YeruĢalim"den çıkacağı", öc alma yılının ilan edileceği ve yabancıların, onların hizmetçileri olacağı işlenmektedir. Burada yollar farklı olsa da, Yahudilerle Dönmeler arasında aynı idealin paylaşıldığı görülmektedir. Hâlbuki Dönmeler, Müslüman olmuş gözükmekte, fakat "iman Esasları" arasında islami iman esaslarından hiçbiri yer almamaktadır. İslam"da ise, inanılması gereken temel esaslar belirtilmiş ve bunlardan birinin kabul etmeme yerilmiştir.

Tarihimiz içinde "dönme", "Selanikli" gibi adlarla da bilinen bu harekete mensup bireyler, gerek Osmanlı yönetiminde gerekse Türkiye Cumhuriyeti yönetiminde etkili olmuş, kilit noktalara gelmişlerdir. Osmanlıda saray içinde, Osmanlının batılılaşmasında, Jön Türk Hareketinde, İttihat Terakki içinde ve son olarak Cumhuriyetin ilanıyla yeni Türk devletinin kuruluşunda ve batılılaşmasında çok büyük etkileri olmuştur.

Sevi‟nin ölümünden sonra taraftarları, ya Yahudiliğe yeniden geri dönme ya da Müslüman görünümünde Sabetay Sevi‟nin yolunu sürme gibi iki tercihten birini seçmek zorunda kalmıĢlardır. Ġkinci durumu seçen grup; böylece hayatında hep ikili bir yaşamı seçmiştir. iki ayrı inanç, iki ayrı kişilik, iki ayrı isim ve iki ayrı kimlikle yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır. Dinler tarihi içinde yeni bir dini kabul edip eski dini inançlarından ayrılamayan cemaatleri görmüşüzdür. Ancak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki hiçbiri Sabetay Sevi‟nin hareketi gibi planlı, sistemli, disiplinli ve belli bir ideale yönelik değildir.

Dönmeler kendi gayelerinin gerçeklemesi için planlı, programlı ve isteyerek böyle bir yaşamı seçmişlerdir. Bu plan bizzat Sabetay Sevi tarafından yapılmı gibidir.

Sevi‟nin yaşamında kendi taraftarları için belirtmiş olduğu çift kimlikli yaamın 18 kuralında hem Yahudi inançlarını yerine getirme gayesi vardır hem de içinde yaşamış oldukları islam toplumunun inançlarını yaşıyor görünmenin izlenimini verme vardır. Bu durumu günümüzdeki Sabataistlerden bazısı "Sosyolojik Müslüman" kavramıyla da ifade etmektedirler. Sevi taraftarları Camiye giderlerse de Müslüman değillerdir, Müslümanların hareketlerini taklit ederlerse de bu gösteriş hakikatte ancak Müslümanlara karşı mücadelelerin temin içindir. Sabetaistlerde aşikâr değişikliklerle 18 Emir, her şeyden önce, Yahudiliğin On Emri‟ni tekrar etmektedir.

Bu Mesihçi hareket ve onun yolundan giden hareket ne yazık ki ülkemizde yeterli sayıda araştırmaya konu olmamıştır. Müslüman nüfuz içerisinde kendilerini gizlemeyi ve Müslüman görünmeyi hedef edinen cemaatin gönümüzdeki temel gayesi sahip olduklarının ellerinden çıkma endişesidir. Çünkü birinci dünya savaşı ve kurtuluş savaşı gibi iki büyük savaş görmüş olan Türkiye Müslüman toplumu bütün eğitimli ve kalifiye elemanlarını kaybetmiş meydana gelen boşluğu ne gerçek Yahudiler ne Hıristiyanlar doldurmuştur. Bu boşluğu çok müsait bir konumda bulunan Sabataistler doldurmuştur. Bu durum onları hep memnun etmiş ve hep ikili yaşamayı tercih etmişlerdir. Sabataizm ülkemizde yer yer tartışmaya açılan, gündemler oluşturan konulardan biri olmasına karşın bu konuda ciddi araştırmalar yapılmamıştır. Özellikle konunun akademik çevrede araştırılması ve aydınlatılması zaruri bir ihtiyaçtır.

Cumhuriyet Türkiyesinde Sabataistler Osmanlı Devletinin zayıflaması ve parçalanmasında Yahudi, Mason ve diğer gayr-i Müslimler yanında dönmelerden de söz edilmektedir. Jön Türk Hareketi‟nde, ittihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde Dönmelerin rollerinden; Hareketin asıl beyinleri arasında Dönmelerin bulunduğuna ve Selanik Dönme zenginlerinden mali destek gördükleri belirtilmektedir.

1912-1913 Balkan Harbi‟ne kadar hemen hemen tamamı Selanik‟te yaşayan Dönmeler‟in, adı geçen şehrin Yunanlılar‟ın eline düşmesi sonucu, bir kısmının bir kısım Türklerle birlikte istanbul‟a göçtükleri görüldü. Bu göç az çok I. Dünya Harbi yıllarında da devam etti. Dönmelerin tamamıyla Türkiyeye gelmeleri 1923 Lozan Antlaşmasıyla getirilen Anadoludaki Rumların (istanbul Rumları Hariç), Yunanistandaki Türklerle (Batı Trakya Türkleri Hariç) mübadeleye tabi tutulması sonucu olmuştur." Selanik‟te yaşayan dönmeler, ticaretle uğraşan, zengin, varlıklı, kimselerdi. Çocuklarını okuttukları için içlerinde bir aydın kitlesi de oluşmuştu. Oturmuş bir düzenleri vardı. Düzenlerinin bozulacağı, varlıklarının sarsılacağı gerekçesiyle Mübadele‟ye karşı çıkıyorlar, Yunan vatandaşı olarak Selanik‟te kalmak istiyorlardı. Hâlbuki Mübadele şartı‟na göre, Müslüman ve Hristiyan olmak esas alınmıştı.

Dönmeler de "Müslüman oldukları"na göre denilerek Mübadeleye dâhil edilmişlerdi. Dönmeler Mübadele‟ye tabi olmamak için harekete geçtirler. Bunda ırkı hatta Müslüman olmadıklarını ön plana çıkardılar. Müslüman ve Selanikli Türk unsuru arasında yer alan Dönmeler, takasa (mübadele) karşı çıkarak Yunan hükümetine başvurdular ve Sabataycı kökenlerini öne sürüp Mübadele‟ye tabi edilmemeyi talep ettiler.

Türkiye‟ye gelen Dönmeler, Batı Trakya ve Batı Anadolu‟nun en güzel yerlerine yerleşmişler, özellikle istanbul ve izmir‟de yoğunlaşmışlardır. Diğerleri ise Zonguldak, Trabzon, Afyon, Adana, Milas gibi verimli yerlerde Rumlardan boşalan yerlere yerleştirilmişlerdir. Dönmeler Türkiye‟ye geldikten sonra burada varlıklarını korumak istemişler, bunun için aynı mahallelere oturmaya çalışmışlarsa da aralarında diyalog tam olarak kurulamamış, göç cemaatin bağlarını kırmış, asimilasyonu hızlandırmıştır.

Dönmelik yaklaşık 300 yıl sonra 1924'de ilk kez ciddi anlamda tartışıldı. Biz burada bu tartışmaların tüm ayrıntılarını verecek değiliz. Ancak Karakaşzâde Rüşdü'nün Mustafa Kemal Atatürk'e yazdığı mektuba değinmeden de geçemeyiz. "Selanikli ve Dönme asıllı Mehmet Karakaşzâde Rüşdü kulunuzum. Türkler sayesinde, asırlardan beri şu mübarek vatanın nimetlerinden faydalanarak varlıklarını ve hayatlarını koruyan birçok değişik ırklar gibi bizde varlığımızı koruyagelmişiz" sözleriyle başlayan mektupta Karakaşzâde Rüşdü, dönmelerin Türk ve Müslüman olmadığını şöyle anlatmaktaydı: ***"Doğal olarak, bu vatanın sınırları içinde yaşayacak olan insanların ortak bir milli vicdanı bulunması gerektiğini ifade ediyorsunuz. Bu esasların belirlendiği şu sırada, biz Dönmelerin de bundan uzak kalmayacağı kanaatindeyim. Biz Dönmelerin ne ırken ve ne dinen Türklerle maddî ve manevî iştirakimiz yoktur. Bunun maddi boyutu herkes tarafından bilinmekle beraber; manevi yönü benim gibi kabile arasından yetişmiş insanların bileceği ve ispat edebileceği bir şeydir."***

Sabataistler XX. yüzyılda modern Türkiye Devleti‟nin oluşmasında ideolojik ve siyasi rol oynamış bir gruptur. Modern Türkiye‟nin kuruluşu sırasında Kemalist ideolojinin önde gelen kişileri arasında Sabataycı kökenli aydınların sayısı belirgin olarak dikkati çekmektedir. Zamanla cemaaatin içinden gelen kişiler, Türkiye‟nin toplumsal yaşamında da etkin olmaya başlamışlardır.

TÜRKİYEDEKİ SEBATAİSTLER KİMLER

(Müslüman Türkleri başına yalanlarla dolanlarla hile ve çeşitli desise entrika ve oyunlarla pislik yapan başına bela olan bu Sionist Sebetaist Yahudiler ve diğer Yahudiler kimler.?)

BİBLİYOGRAFYA

İbrahim Alaettin Gövsa, Sabatay Sevi isimli eseri, Milenyum Yayınları ISBN 975-8455-06-0.Evet, Ben Selanikliyim/Türkiye Sabetaycılığı, Ilgaz Zorlu, Belge Yayınları, Temmuz 1999 ISBN 9753441750.Evet, Ben Selanikliyim/Türkiye Sabetaycılığı/ Makaleler, Ilgaz Zorlu, Zvi-Geyik Yayınları, 2001 ISBN 975-8516-06-X.Şişli Terakki Davaları, Ilgaz Zorlu, Abdurrahman Dilipak, Zvi-Geyik Yayınları, Ekim 2001.Efendi: Beyaz Türklerin Büyük Sırrı, Soner Yalçın, Doğan Kitapçılık.Efendi 2: Beyaz Müslümanların Büyük Sırrı, Soner Yalçın, Doğan Kitapçılık.Yahudi Türkler Yahut Sabetaycılar İki Kimlikli, Gizli, Esrarlı ve Çok Güçlü Bir Cemaat, Mehmed Şevket Eygi.Gizli Din Taşıyanlar, Yorgo Andreadis.P. Rycaut, The Present State of the Ottoman Empire, London 1668, s. 128-134.J. Sasportas, Tsitsat Novel Tsevi, Jerusalem 1954.A. Galland, İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar: 1672-1673 (nşr. Ch. H. A. Schefer, trc. Nahid Sırrı Örik), Ankara 1949, s. 22-28, 210-211.H. Graetz, Geschichte der Juden von den ältesten zeiten bis auf die gegenwart, Aus den quellen neu bearb, Leipzig 1897.M. Attias, Shirot ve Tishbahot shel ha-Shabta'im, Tel Aviv 1948, Önsöz: Yitshak Ben-Zwi..G. Scholem, Sabbatai Sevi: The Mystical Messiah: 1626-1676 (trc. R. J. Zwi Werblowsky), London 1973.M. Idel, Kabbala: NewPerspectives, New Haven 1988.Cengiz Şişman, A Jewish Messiah in the Ottoman Court: Sabbatai Sevi and the Emergence of a Judeo-Islamic Community (doktora tezi, 2004), Harvard University. Yahudilik Ansiklopedisi: Yusuf Besalel, Cilt 3,S.555-558,Tiryaki, Eylül 1994,Ilgaz Zorlu,Şalom,10/10/1993,Jewish Sites of İstanbul, Ilan Karmi,1992,The Encyclopedia of Jewish History, Massada 1986,Sabetayist Ermişler, Matt Goldish; Kırmızı Kedi Yayınevi, 2011. Tarihin Esrarengiz Bir Sahifesi/"Dönmeler" ve "Dönmelerin Hakikati", Ahmet Almaz, Kültür Yayıncılık ve Dağıtım 2002.Tevrat'ın Türk Evlatları, Ahmet Almaz (İlber Ortaylı'nın Eki ile) Yakamoz Yayınları 2008.Yahudilik Tarihi, Ahmet Almaz (İlber Ortaylı'nın Eki ile) Nokta Kitap 2007.Selanik'ten Ne çıkar? Ahmet Almaz, Karakutu yayınları 2009.Shekina, Ahmet Almaz, Postiga Yayınları 2010.Temel Garip Todoron (Anadolu'nun Gizli Tarihinden Sayfalar), Yorgo Andreadis.Selanik 1850-1918 Yahudilerin Kenti ve Balkanlar'ın Uyanışı, Gilles Veinstein.Sabetay Sevi ve Sabetaycıların Gelenekleri, Avram Galanti (Abraham Galante).Yahudi Türkler Yahut Sabetaycılar İki Kimlikli, Gizli, Esrarlı ve Çok Güçlü Bir Cemaat, Mehmed Şevket EygiTekelistan, Yalçın Küçük.Dönmeler Âdeti: Selanik'te Yaşayan Sabetaycıların Gizli Hayatı Hakkında 120 Yıl Önce Yapılmış Bir Araştırma; Ahmed Safi, Ilgaz Zorlu Zvi-Geyik Yayınları ISBN 975-8516-12-4.Gerchom G. Sholem/The Mystical Messiah: Sabbtai Zwi/ Princeton Uni. Press 1977Gerchom G. Sholem/On the Kabbalah and its Symbolism/Schocken Books 1965Gerchom G. Sholem Mojor Trends in Jewish Mysticism/Schocken Books 1995.Sabetay Sevi ve Sabetaycılar Mitler ve Gerçekler, Cengiz Şişman ISBN 978-9944-963-26-8.1666 Işığı Beklerken, Cengiz Günkut.Encyclopædia Britannica Fifteenth Edition

ALEXANDRINA VICTORIA
(D.M.24 Mayıs 1819 – Ö.M.22 Ocak 1901)

Büyük Britanya'nın Victoria devrini başlatan, sanayi devrimini yükselten ve Britanya İmparatorluğu'nun zirvesindeki kraliçe.Genellikle Kraliçe Victoria'nın (sıklıkla en büyük ve en sevilen Britanya hükümdarı olarak kabul edilir) hüküm sürdüğü 1837 ile 1901 yılları arası için kullanılır, ancak birçok tarihçiye göre 1832 Reform Hareketi bu kültürel devrin asıl başlangıcıdır. Victoria (24 Mayıs 1819 – 22 Ocak 1901), Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı Kraliçesi (1837-1901) ve Hindistan İmparatoriçesi (1876-1901). 19. yüzyılda 63 yıl yedi aylık bir süreyle Birleşik Krallık tarihinde II. Elizabeth'den sonra en uzun süre saltanat sürmüş hükümdardır. Elinde birçok masum ve mazlum insanların kanı vardır. İşgal edilip bugün terkettiği birçok ülkede hala kan, gözyaşı, fitne bitmemiştir.

Doğduğu Yer Ve Ailesi

24 Mayıs 1819'da Alexandrina Victoria'da doğadu. Babası; Kent Dükü Edward'.Annesi, Belçika kralı Leopold'un kız kardeşi Victoria Saxe-Saalfield-Coburg'. Dedesi; Kral III George. 8 aylıkken babasını kaybetti. Annesi, hayatında otoriter bir etki yarattı. Çocukken, sıcak kalpli ve canlı olduğu söylenirdi.

Kraliyet Sarayı'nda bir mürebbiye tarafından eğitim gördü, çizim ve resim yapma yeteneği vardı ve günlük yazmaya karşı bir tutku geliştirdi. Alçakgönüllü bir mizacına rağmen, Victoria, sadece 4 fit 11 inç boyunda olan, ünlü bir şekilde küçüktü. Hayatının ilerleyen saatlerinde, belinin 50 inç olduğu bildirildi.

Kraliçe Victoria'nın ayrıca, annesinin ilk evliliğinden Leiningen Prensi Emich Carl'a kadarki 12 yaşından büyük Prenses Feodora adında bir üvey kız kardeşi vardı. Prenses Feodora 6 yaşındayken babası öldü. Annesi, Kraliçe Victoria'nın babası Kent Dükü'yle yeniden evlendi ve gelecekteki kraliçenin doğumu için hemen Almanya'dan İngiltere'ye taşındı.

Tahta Yükseliş

Victoria, doğumda tahtın beşinci sırasındaydı. Bununla birlikte, babasının 1820'de ölümü üzerine, Victoria, arka arkaya ondan önde olan hayatta kalan üç amcasının, çocukluktan kurtulan meşru mirasçıları olmadığı için, varis olarak görünür hale geldi. Kral William IV Haziran 1837'de öldüğünde, Victoria 18 yaşında kraliçe oldu.

İngiltere, 1714'ten beri Almanya'da Hanover ile bir hükümdar paylaştı, ancak Salic yasasına göre kadınlar, Hanoverian verasetinden dışlandı. Victoria tüm İngiliz Hâkimiyetlerini miras alırken, babasının popüler olmayan küçük kardeşi Cumberland Dükü, Hannover Kralı oldu. Çocuksuzken onun varisiydi. Tahta amcası IV. William'ın ölümü üzerine 20 Haziran 1837 tarihinde 18 yaşındayken çıktı. 1840 yılında kuzeni Prens Albert'la evlendi ve 9 çocuk sahibi oldu. 22 Ocak 1901'de 81 yaşında ölümüne kadar hizmet etti. Victoria'nın hükümdarlığı döneminde, Büyük Britanya sanayide, demiryolları, köprüler, yer altı kanalizasyonları inşa ederek benzeri görülmemiş bir genişleme yaşadı. ve imparatorluğun büyük bir kısmında güç dağıtım ağları. Victoria'nın hayatı üzerine 1840 ve 1882 yılları arasında yedi suikast girişiminde bulunuldu.

Siyasi yaşamda aktif rol aldı. 1861 yılında Prens Albert öldükten sonra yaşamının geri kalan kısmını siyahlar giyerek yas içinde geçirdi. "Tutuculuk" ve "ahlak gösterişi" Kraliçe Victoria dönemine damgasını vurmuştur.

Kraliçe Victoria'nın saltanatı boyunca en önemli olay Birleşik Krallık'ın Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte Rusya'ya karşı savaştığı Kırım Savaşı'dır (1854-1856).

Kraliçe Victoria'nın 9 çocuğundan 8'i diğer Avrupa hanedanlarından kişilerle evlendiler. Günümüzde bile birçok Avrupa monarşileri Kraliçe Victoria'nın soyundan gelen kişilerle

Lord Melbourne, Kraliçe Victoria'nın İlk Başbakanı

Lord Melbourne, Victoria'nın 1834'te ve 1835'den 1841'e kadar görev yapmış ilk başbakanıydı. 1837'de 18 yaşında tacı ilk aldığında Melbourne, Victoria'ya anayasal hükümdar olmanın inceliklerini öğretmeye yardım etti. Hükümdarlığının ilk yıllarında kraliçenin siyasi danışmanı ve sırdaşı olarak hareket etti. Victoria'nın hükümdarlığı sırasında Britanya imparatorluk erişimini genişletti, boyutunu ikiye katladı ve Kanada, Avustralya, Hindistan ve Afrika ile Güney Pasifik'teki çeşitli mülkleri kapsadı. Kraliçe o dönemin simgesiydi: Britanya İmparatorluğu'nun tüm dünyaya yayılan ve şu atasözünü kazanan coşkulu bir destekçisiydi: "Güneş Britanya İmparatorluğu'na asla batmaz."

Victoria döneminde İngiltere büyük bir ekonomik refah yaşadı. Endüstride önemli gelişmeler oldu ve orta sınıf filizlenmeye başladı. İşçi hareketi de onun döneminde gelişti ve daha fazla siyasi güç elde etmek için mücadele etmeye başladı. Victoria'nın aynı zamanda sosyal gelişmelere yönelik büyük ilgisi vardı. Parlamentonun gücü ise onun döneminde git gide arttı. Uluslararası arenada ise Victoria, 19. Yüzyılın sonlarında gücünün doruğuna ulaşan İngiliz İmparatorluğu'nun simgesi haline geldi. 1876 yılında Hindistan İmparatoriçesi ilan edildi. 1897 yılında tahta çıkışının altmışıncı yılını kutlamak için düzenlenen "Elmas Jübilesi" imparatorluk çapında büyük bir coşkuyla kutlandı. Victoria seksen bir yaşında vefat etmesinin ardından yerine oğlu 7. Edward geçti.

Kraliçe Victoria'nın Çocukları

Victoria ve Albert'in birlikte dokuz çocuğu vardı:

1-Almanya'nın gelecekteki imparatoru Prusyalı Friedrich Wilhelm ile 1858'de evlenen Prenses Victoria Adelaide Mary Louise (1840-1901). Tahta geçtikten üç ay sonra ölümünün ardından en büyük oğulları Almanya Kralı Kaiser Wilhelm II oldu.

2-Prens Albert Edward Wettin (1841-1910), annesinin yerine 1901'de Kral VII.Edward olarak taç giydirdi.

3-Kızı Alix, son Rus çarı Nicholas II ile evlenen Prenses Alice Maude Mary (1843-1878).

4-Rusya Kralı Tzar Alexander II'nin kızıyla evlenen Prens Alfred Ernest Albert (1844-1900). En büyük kızı Marie, Romanya Prensi ile evlendi.

5-Prenses Helena Augusta Victoria (1846-1923)

6-Prenses Louise Caroline Alberta (1848-1939), sıradan bir kişi olan John Douglas Sutherland Campbell (daha sonra Argyll Dükü) ile evlendiğinde büyük bir skandal yarattı.

7-Prusya Prensesi Louise Margarete ile evlenen Prens Arthur William Patrick (1850-1942).

8-Prens Leopold George Duncan (1853-1884)

9-Prenses Beatrice Mary Victoria (1857-1944)

Victoria'nın İngiltere Başbakanları

Yıl	Başbakan (parti)
1835	Viscount Melbourne (Whig)
1841	Sir Robert Peel (Muhafazakar)
1846	Lord John Russell (W)
1852 (Şub)	Derby Kontu (C)
1852 (Aralık)	Aberdeen Kontu (Peelite)
1855	Viscount Palmerston (Liberal)
1858	Derby Kontu (C)

1859 Viscount Palmerston (L)

1865 Earl Russell [Lord John Russell] (L)

1866 Derby Kontu (C)

1868 (Şub) Benjamin Disraeli (C)

1868 (Aralık) William Gladstone (Sol)

1874 Benjamin Disraeli [Ld Beaconsfield] (C)

1880 William Gladstone (Sol)

1885 Salisbury Markisi (C)

1886 (Şub) William Gladstone (Sol)

1886 (Temmuz) Salisbury Markisi (C)

1892 William Gladstone (Sol)

1894 Rosebery Kontu (L)

1895 Salisbury Markisi (C)

Victoria Dönemi Nedir?

Victoria Dönemi genel olarak Britanya'da hüküm süren kraliçe Victoria'nın devri şeklinde ifade edilir. Bu dönem daha çok 1837 ile 1901 yılları arasında geçmiş bir dönemdir. Fakat birçok farklı tarihçiye göre ise bu dönem 1832 yılında Reform Hareketi ile beraber başladı. Kültürel bir devir olarak asıl tarih şeklinde ifade edilmektedir. Birçok farklı alanda değişiklikler yapılan ve devrim ortaya çıkarılan önemli bir dönem şeklinde ifade edildiğini söylemek mümkün. Aynı zamanda kraliçe Victoria, Britanya tarihinin en büyük ve en sevilen hükümdarları arasında yer almaktadır.

Viktorya Dönemi Özellikleri Nelerdir?

Farklı hükümdarların da yer aldığı önemli bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Her ne kadar kötü ve garip özellikleri olsa dahi, döneme damgasını vurmuş önemli devirler içerisinde yer alır.

1 - Ailevi değerler ile saygıdeğer olma merakı ortaya çıkmıştır. Ayrıca bunun getirdiği ikiyüzlülük meydana gelmiştir.

2- Bireysel koşullar ile toplumsal durumlar karşısında aptalca bir memnuniyet yaşanmıştır.

3 - Cinsel konularda yapay ve çekingenlik meydana gelmiştir.

4 - Özellikle sevgisiz evliliklerin kutsal bulunması bu dönemde ortaya çıkmıştır.

5 - Dinsel yobazlık ile dar kafalılık üzerinden Hristiyanlığa karşı, bilimsel gelişmeler ve araştırmalar öne çıkmıştır.

6 - Para ile beraber madde severlik ön plana çıkmış durumlardan biridir.

7 - Parası olmayan insanlar ve alt sınıflar saygın bulunmamıştır.

8 - Plansız gelişen sanayileşme ile beraber haksız kazanç ortaya çıkmıştır.

9 - Adaletsiz bir ekonomik düzen yaşanmıştır.

10 - Sanata duyulan düşmanlık ile beraber edebiyat salt eğlence aracı olarak görülmüştür.

Daha çok zenginlerin etkili bir dönem yaşadığı, parası olmayan insanların zorluk çektiği bir dönem olarak da ifade etmek mümkündür. Tabii bilimsel çalışma ve gelişmeler açısından da önemli zamanların yaşandığı durumlara içerisinde yer alır. Diğer yandan kültürel bir Reform Hareketi olarak 1832 yılında başladığı görüşler arasında bulunmaktadır.

1861'de Kraliçe Victoria'nın kocası Prens Albert'in ölümü dünyayı şaşkına çevirdi. Sadece 42 yaşındaki Albert, son nefesini almadan önce iki haftadır hastaydı. Dul eşi elli yıl daha tahtta kalacaktı ve ölümü kraliçeyi öylesine yoğun bir kedere sürükledi ki, dünyanın gidişatını değiştirdi. Saltanatının geri kalanı boyunca, 1901'e kadar, İngiltere ve diğer pek çok yerde, Victoria'nın son dönem Prens Albert'in halka açık yaslarından etkilenen alışılmadık ölüm ve cenaze törenleri uygulamaları benimsendi. Kraliçe Victoria sayesinde keder ve yas oldukça moda oldu.

1887'de İngiliz İmparatorluğu Kraliçe Victoria'nın Altın Jübile'sini kutladı. 20 Haziran'da, 50 kral ve prensin davet edildiği bir ziyafetle, üyeliğinin ellinci yıl dönümünü kutladı. Ertesi gün, Westminster Abbey'de bir alaya katıldı ve bir şükran ayinine katıldı. Bu sırada Victoria bir kez daha

aşırı popülerdi. İki gün sonra 23 Haziran'da, biri Abdul Kerim olan iki Hintli Müslümanı garson olarak tuttu. Kısa süre sonra " Munshi " ye terfi etti: Urduca'yı (Hindustani olarak bilinir) öğreterek ve bir kâtip olarak hareket etti. Ailesi ve hizmetlileri dehşete düştü ve Abdul Karim'i Müslüman Vatanseverler Birliği adına casusluk yapmak ve Kraliçeyi Hindulara karşı önyargılı yapmakla suçladı. equerry Frederick Ponsonby (Sir Henry oğlu) keşfetti Munshi ailesi hakkında yalan ve rapor ettiğini Rab Elgin, Hindistan genel valisi , "Munshi John Brown yapmak için kullanılan büyük ölçüde benzerlik konuma sahiptir." Victoria, şikâyetlerini ırkçı önyargı olarak reddetti. Abdul Karim, ölümü üzerine emekli maaşı ile Hindistan'a dönene kadar hizmetinde kaldı.

Victoria'nın en büyük kızı 1888'de Almanya'nın imparator eşi oldu, ancak üç aydan biraz daha uzun bir süre sonra dul kaldı ve Victoria'nın en büyük torunu II. Wilhelm olarak Alman İmparatoru oldu. Victoria ve Albert'in liberal bir Almanya umutları, Wilhelm'in otokrasiye sıkı sıkıya inanan biriydi. Victoria, "küçük bir kalbi veya *Zartgefühl* [inceliği] olduğunu düşünüyordu - ve... Vicdanı ve zekâsı tamamen kırıldı [*sic*]".

John Brown ile İlişki

John Brown, Victoria'nın İskoç hizmetkârıydı ve en yakın arkadaşlarından biriydi, ikisinin sevgili olabileceği konusunda bazı önerilerde bulundu. Yedi yaş altındaydı ve birçok rütbesi ondan aşağıdaydı, kraliçe Brown'un en sevgili arkadaşı olduğunu söyledi - o zamanlar düşünülemez bir ilişki. Kraliyet ailesinde "kraliçenin aygırı" olarak tanındı ve ona ömür boyu sadakat sözü verdi.

Brown ve Victoria'nın, özellikle Albert'in ölümünden sonra sevgili olduklarına dair söylentiler vardı. Tarihçiler, o zamandan beri kızı Beatrice tarafından düzenlenen günlüklerini incelediler ve hiçbir zaman bir ilişkiye dair kanıt bulamadılar. Ama bir şey açık: Onu seviyordu. Brown Mart 1883'te aniden öldüğünde, Victoria kayınbiradına "atan en iyi, en gerçek kalp" olduğunu söyledi.

Abdul Karim ile İlişki

Brown'un 1883'teki ölümünün ardından, Victoria'nın hizmetkârı Abdul Karim kraliçenin yakın çevresine yükseldi ve onun en yakın sırdaşı oldu. Karim, Kuzey Hindistan'da bir hastane asistanının oğluydu ve 1887'de Kraliçe'nin Altın Jübile'sinde hizmet etmek üzere İngiltere'ye getirildi. Kraliçeyi yemekleriyle çabucak etkiledi ve ondan Urduca öğretmesini istedi. Victoria, Karim'i özel bir araba, unvanlar ve onurlar gibi hediyelerle süsledi. Ayrıca birkaç portre siparişi verdi.

Karim'e yazdığı mektuplarda kraliçe kendisinden "sevgi dolu annen" ve "en yakın arkadaşın" olarak bahsetti. Ancak tarihçiler, ikisinin fiziksel bir ilişkisi olduğuna inanmıyorlar.

Abdul'un torunu Javed Mahmood anlattı *Telgraf* 2010 yılında "anne-oğul ilişkisini paylaştılar. Kısmen ona olan sevgisinden dolayı Indophile oldu. Ama ailesinin önyargısı Victoria'nın personeline sızdı. "

Victoria ve Karim'in yakın ilişkisi kraliyet ailesiyle skandaldı. Kraliçenin 1901'de ölümü üzerine, çiftin tüm mektuplarını yaktılar ve Victoria'nın kızı Beatrice, Karim'in kraliçenin günlüklerinden tüm referanslarını kaldırdı. Aile, kraliçenin Karim'in cenazesinde küçük bir yas tutanlar grubu arasında olması dileğini yerine getirmesine rağmen, daha sonra Karim'i Victoria'nın ona verdiği evden çıkarıp Hindistan'a geri yolladılar.

Karim'in Victoria ile ilişkisi, 2003 yılında kraliçenin yazlık evini ziyaret eden ve birkaç resim ve bir Kerim büstü fark eden gazeteci Shrabani Basu tarafından yıllar sonra ortaya çıktı. İlişkilerini araştırdı ve bir kitap yazdı, *Victoria & Abdul: Kraliçenin En Yakın Sırdaşının Gerçek Hikâyesi*.

Ölümü ve Halefi

Victoria, 22 Ocak 1901'de uzun süren sağlıksız bir dönemden sonra 81 yaşında Wight Adası'ndaki Osborne House'da *öldü. Oğlu, gelecekteki Kral Edward VII ve en büyük torunu Almanya İmparatoru II. Wilhelm yatağının başındaydı.*

Ölümü üzerine dünya çapında sömürgelerinde yas tutuldu ve Viktorya Dönemi bitti.'*Victoria'nın en büyük oğlu Prens Albert Edward Wettin, 1901'de ölümünün ardından Kral VII. Edward olarak İngiliz tahtına çıktı.*

Kraliçe Victoria, cenazesini nasıl istediği konusunda çok detaylı talimatlar bırakmıştı.

Bu onun tabutunun içinde istediği çok özel şeyler içeriyordu. Öğelerin çoğu, 1861'de 40 yıl önce ölmüş olan sevgili kocası Albert'den geliyordu.

Reid, 25 Ocak 1901'de Kraliçe Victoria'nın tabutunun altından istediği eşyaları dikkatlice yerleştirdi. Bu şeyler arasında Albert'ın pansuman elbisesi, Albert'ın elinin alçıları ve fotoğrafları vardı.

Bu yapıldığında, Kraliçe Victoria'nın cesedi oğlu Albert (yeni kral), torunu William (Alman Kaiser) ve oğlu Arthur (Connaught Dükü) yardımıyla tabutun içine kaldırıldı.

Daha sonra, talimat verildiği gibi, Dr. Reid Kraliçe Victoria'nın düğün peçesini yüzünün üzerine koydu ve diğerlerinin ayrılmasından sonra, sağ elinde John Brown'un bir resmini koydu.

Her şey hazır olduğunda, tabut kapatıldı ve daha sonra eyalette uzanırken Union Jack (Britanya'nın bayrağı) ile kaplı olduğu yemek odasına taşındı.

Cenaze Alayı

1 Şubat 1901'de Kraliçe Victoria'nın tabutu Osborne Evi'nden taşındı ve kraliçenin tabutunu Solent'ten Portsmouth'a taşıyan Alberta gemisine yerleştirildi. 2 Şubat'ta tabut trenle Londra'daki Victoria İstasyonu'na taşındı.

Kraliçe Victoria bir askeri cenaze talebinde bulunduğundan, Victoria'dan Paddington'a, kraliçenin tabutu silahla taşındı. Ayrıca beyaz bir cenaze töreni yapmak istiyordu ve bu yüzden silah taşıma sekiz beyaz at tarafından çekildi.

Cenaze rotası boyunca sokaklar, kraliçenin son bir bakışını almak isteyen seyircilerle doluydu. Taşıyıcı geçtikçe herkes sessiz kaldı.

Duyulabilecek her şey, atların toynaklarının, kılıçların sarılmasının ve uzaktaki silahlı selamların patlamasıydı.

Bir zamanlar Paddington'da, kraliçenin tabutu bir trene yerleştirildi ve Windsor'a götürüldü. Windsor'da tabut yine beyaz atların çektiği bir silah arabası üzerine yerleştirildi. Ancak bu kez, atlar harekete geçti ve koşumlarını kırdıkları için çok haylazdılar.

Cenaze alayının cephesi problemden habersiz olduğundan, durdurulup geri çevrilmeden önce zaten Windsor Caddesi'ne doğru ilerlemişlerdi.

Çabuk, alternatif düzenlemeler yapılması gerekiyordu. Kıtanın deniz muhafızı, bir iletişim kablosu buldu ve onu bir ateşsiz koşum takımı haline getirebildi ve denizcilerin daha sonra kraliçenin cenaze arabasını çektiler.

Kraliçe Victoria'nın tabutu daha sonra St. George’s Şapeli, Windsor Anıtı'nda iki gün boyunca Albert Memorial Şapeli'nde kaldı.

Kraliçe Victoria'nın Mezarı

4 Şubat 1901 akşamı Kraliçe Victoria'nın tabutu, ölümünden sonra sevgili Albert'i için inşa ettiği Frogmore Mozolesi'ne silahla taşındı. Mezar kapılarının üstünde, Kraliçe Victoria, "Vale desideratissime. Veda en çok sevgilim. Yazılıyorum. Boyunda, seninle dinleneceğim, Mesih'le birlikte tekrar yükseleceğim."

Viktorya dönemi, Britanya'da benzeri görülmemiş bir nüfus artışı dönemiydi. Nüfus 1831'de 13,9 milyondan 1901'de 32,5 milyona çıktı. Katkıda bulunan iki ana faktör doğurganlık oranları ve ölüm oranlarıydı. İngiltere, demografik geçiş ve Tarım ve Sanayi Devrimlerini yaşayan ilk ülkeydi .

Tarihçiler orta Viktorya dönemini (1850-1870) Britanya'nın "Altın Yılları" olarak nitelendirdiler.

Ahlaki Standartlar

Viktorya dönemi ahlakı şaşırtıcı yeni bir gerçeklikti. Britanya genelinde ahlaki standartlardaki ve fiili davranışlardaki değişiklikler çok derindi. Tarihçi Harold Perkin şunları yazdı:

1780 ile 1850 arasında İngilizler dünyadaki en saldırgan, acımasız, kabadayı, açık sözlü, isyankar, zalim ve kana susamış milletlerden biri olmaktan çıktı ve en çekingen, kibar, düzenli, şefkatli, ihtiyatlı ve ikiyüzlü milletlerden biri oldu. [191]

Tarihçiler bu dramatik değişimin çeşitli nedenlerini tartışmaya devam ediyor. Yüksek sosyal sınıflar arasında kumar, at yarışları ve müstehcen tiyatrolarda belirgin bir düşüş vardı; kumar veya lüks fuhuş evlerinin himayesi çok daha azdı. 19. yüzyılın başlarında aristokrat İngiltere'nin oldukça görünür sefahat

Suç, Polis ve Hapishaneler

Suç katlanarak daha da kötüleşiyordu. İngiltere ve Galler'de 1805'te 4.065, 1835'te üçe katlanarak 14.437'ye ve 1842'de 31.309'a iki katına çıktı.

18. yüzyıl İngiliz kriminolojisi ağır cezaları vurgulamıştı. Yavaş yavaş ölüm cezasının yerini önce Amerikan kolonilerine sonra da Avustralya'ya ulaşım, [196] ve özellikle de yeni inşa edilen hapishanelerde uzun süreli hapis cezası aldı . Bir tarihçinin belirttiği gibi, "Damgalayarak, kırbaçlayarak ve asılarak vücuda saldıran aleni ve şiddetli cezalandırma, suçlunun ruhunu kırarak zihninin yeniden şekillenmesine yol açıyor ve onu, emek ve din onun karakterini değiştirdi. " [197] Suç oranlarının artması, ceza esaret sistemi altında serbest bırakılan 'suçlu selini' durdurmak için daha sert tedbirler alınmasına yol açtı. Hapishaneler komiseri Albay Edmund Frederick du Cane altında kurulan komitenin tepkisi, caydırıcı 'ağır iş, ağır ücret ve sert yatak' ilkeleriyle birçok suç için asgari cezaları artırmak oldu. Hapishanelerin sayısı arttıkça daha ahlaksız hale geldi. Tarihçi SG Checkland, "Kargaşa ve sefalet, gardiyanların zorbalığı ve açgözlülüğü ve idari kafa karışıklığı içinde battı" diyor. 1877'de du Cane, Disraeli hükümetini tüm hapishaneleri yerel yönetimden kaldırmaya teşvik etti ; 1895'te zorunlu emekli olana kadar hapishane sistemi üzerinde sıkı bir hakimiyet kurdu. 1890'larda, hapishane nüfusu 20.000'in üzerindeydi.

Viktorya dönemine gelindiğinde, Avustralya'ya cezai ulaşım suç oranlarını düşürmediği için kullanım dışı kalıyordu. İngiliz ceza sistemi, cezaevi sonrası geçim için sert cezalandırmadan reform, eğitim ve eğitime geçiş yaptı

Fuhuş

Viktorya dönemi İngiltere'sinde fuhuş, din adamları ve büyük haber kuruluşları tarafından "büyük bir sosyal kötülük" olarak görüldü, ancak birçok feminist fuhuşu kadınlar için ekonomik bağımsızlık aracı olarak gördü. 1850'lerde Londra'da fahişelerin sayısı tahminleri büyük ölçüde değişebilir, ama onun dönüm noktası çalışmasında, *Fuhuş ,* William Acton yalnız 1857 yılında Londra'da 8600 fahişe bir tahmin bildirdi [203] fuhuş üzerinde farklı görüşler zor anlamak için yaptık tarihi.

Judith Walkowitz'in fuhuş konusundaki feminist bakış açısına odaklanan çok sayıda çalışması var. Birçok kaynak, fuhuşun yükselişinde önde gelen faktörler olarak ekonomik eşitsizlikleri suçluyor ve Walkowitz, fuhuştaki demografinin büyük ölçüde değiştiğini yazıyor. Bununla birlikte, maddi olarak mücadele eden kadınların, güvenli bir gelir kaynağı olanlara göre fahişe olma olasılığı çok daha yüksekti. Öksüz ya da yarı öksüz kadınların bir gelir aracı olarak fuhuşa yönelme olasılığı daha yüksekti. [204] Kentlerdeki şehirlerdeki aşırı kalabalık ve kadınlar için iş olanakları sınırlı olsa da, Walkowitz, kadınları fuhuşa götüren başka değişkenler olduğunu savunuyor. Walkowitz, fahişeliğin kadınlara bağımsızlık ve öz saygı duygusu hissetmesine izin verdiğini kabul ediyor. [204] Birçoğu, pezevenklerin bu fahişeleri kontrol ettiğini ve sömürdüğünü varsaysa da, bazı kadınlar kendi müşterilerini ve fiyatları yönetti. Kadınların bu sistem tarafından sömürüldüğü açıktır, ancak Walkowitz, fuhuşun genellikle sosyal ve ekonomik bağımsızlık kazanma fırsatı olduğunu söylüyor. [204] Bu sırada fuhuş meslekteki kadınlar tarafından kısa vadeli bir pozisyon olarak görülüyordu ve yeterince para kazandıklarında farklı bir mesleğe geçecekleri umutları vardı. [205]

Dr. William Acton tarafından yazılan *Fuhuş-Eylem* kitabı , fahişeler ve zührevi bir hastalıkla bulunurlarsa yerleştirilecekleri hastaneler hakkındaki gözlemleri hakkında ayrıntılı raporlar içeriyordu. [203] Acton, fuhuşun kötü bir kurum olduğuna inanıyordu, ancak bunun arz ve talebinin bir sonucu olduğunu düşünüyordu. Erkeklerin cinsel arzuları olduğunu ve onları rahatlatmaya çalıştıklarını ve birçokları için bunu yapmanın yolunun fuhuş olduğunu yazdı. [203] Fahişelerden sefil kadınlar olarak bahsederken, bu eylemlerin kadınları nasıl adaletsizce suçladığını ve olaya karışan erkekleri görmezden

İngiltere Sömürgeciliği

İngiliz tarihinde I. Elizabeth (1558-1603) döneminde denize hâkim olanın ticarete hükmedecegi; ticarete hâkim olanın ise dünya zenginliklerine hükmedecegi şeklinde bir bakış açısının etkili olduğu yeni bir sürece girilmiştir. Bu dönemde denizlerde İspanya hegomanyasından kurtulan İngiltere, ilk defa denizcilik politikası geliştirip deniz aşırı ticarete başlamıştır. Sonraki yüzyılda İngiltere'de ekonomik güçlerin ulusallaştırılması hareketi yaşanmıştır. 1651'de yapılan Denizlerde Dolaşım Yasası'nın bunda önemli payı vardır. Esasında bu kaçınılmaz bir durumdur. Şöyle ki, 17. yüzyılın ilk yarısında Batı Hint

Adalarınında (Endenozya Takımadaları) oluşturulan ticaret kolonileriyle artan ticarî faaliyetler İngiltere'yi sahip olduğu deniz filosunu genişletmeye zorlamıştır.

Bu anlamda İngiliz deniz taşımacılığını ellerinde bulundurulan Hollandalılar en büyük engel olarak görüldüğündne 1651 tarihli yasal düzenleme ile taşımacılığını millileştiren İngiltere kendi deniz ticaret filosunu kurmak yolunda oldukça önemli bir adım atmıştır. Bu düzenleme sonraki yüzyıllarda gelişerek dünyanın en büyük sömürge imparatorluğu olarak 19. yüzyılda zirveye çıkacak olan gelişmelere öncülük etmiştir. Bunun önemli sebeplerinden biri İngilizlerin artık gemi ithal eden değil, gemi inşa eden bir devlet olmaya başlamalarıdır İngiliz sömürgeciliğinin gelişimini üç döneme ayırabiliriz.

İlki sömürgeciliğin başlaması ve olgunlaşması süreci olup 1763 Paris Antlaşması'na kadar sürmektedir.

İkincisi 19. yüzyılın son çeyreğine kadar olan genişleme ve yerleşme dönemidir.

Üçüncü dönem ise aynı yüzyılda başlayıp I. Dünya Savaşı'na kadar devam eden yeni sömürgecilik dönemidir.

İngiliz sömürgeciliğinin 20. yüzyıldaki durumu -konumuzun dışında olmakla birlikte- genel olarak iki döneme ayrılarak; I. Dünya Savaşı'ndan soğuk savaş döneminin başlamasına kadar olan kısım tutunma bundan sonraki süreç ise dağılma dönemi şeklinde adlandırılmaktadır. İlgili bahisde üzerinde durulduğu gibi aslen İngiliz olmayan Giovanni Caboto (John Cobot) hariç, coğrafi keşif hareketlerinin ilk dönemlerinde İngilizlerin fazla rol oynadığını söylemek zordur.

İngiltere, 1550 yılından sonra Yeni Dünya'nın keşfi için harekete geçmis; keşif gezilerinin sayısını arttırmıştır. Bu gemicilerden bir kısmı Kathay'a (Çin) doğru bir kuzeydogu geçidini bulmak için yola çıkmış ve 1553'te Arhangelsk'e ulaşmıştır. Bu arada Cabot'un izinden giden Sir Humphrey Gilbert'in bugünkü Kanada'da Newfoundland'i ilk İngiliz sömürgesi ilan etme ve burada yerleşim sağlama çabası hatırlanmalıdır (1583). Her ne kadar sonuç alınamamışsa da İngiltere'nin Kuzey Amerika'daki geleceği açısından önemli bir girişimdir.

Dünya'nın En Büyük Sömürge İmparatorluğu'na Doğru 1600 yılında İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin kurulması İngiltere'nin sömürgecilik yolunda attığı önemli bir adımdır. Aşağıda bahsedileceği üzere Doğu Hint Adaları yani Güneydoğu Asya'da Hollandalılarla rekabet edemeyen bu şirket Hindistan'a yönelerek, burada ticaret merkezleri kurmuştur.

Zamanla Masulipatam, Madras ve Bombay'ı ele geçirdi. Aynı tarihlerde Portekiz, Fransa ve biraz sonra diğer sömürgeci devletlerin Hint kıtasında yerleşme çabaları karşısında bölgede doğrudan bir işgal sürecine başlayarak hakimiyet tesis etmiştir.

Aynı dönemde civarda Johor (Singapur), Penang (Malezya) ve Malaka (Endenozya) gibi yerleri ele geçirerek stratejik bir büyüme gerçekleştirmiştir. Aynı dönemde Karayiplerde Antigau, Nevis, St. Christopher (St. Kiss), Barbados ve Honduras adalarını ele geçirerek daha sonra İngiliz Batı Hint Adaları olarak bilinecek bölgede hakimiyet kurmuştur.

Sömürgecilik açısından bu bölgenin şeker kamışı plantasyonlarıyla meşhur olduğunun hatırlanması İngiltere'nin bu adımının açıklar. Bundan sonra Amerika kıtasının kuzeyine yönelerek, Virginia, Plymauth, Maryland ve New England kolonilerini kurdu. Kuzey Amerika'daki kolonileşme süreci ilgili bölümde incelendiği üzere diğerlerinden farklı gelişen bir süreç olmuştur. Görüldüğü üzere İngiliz sömürgeciliği 18. Yüzyıl boyunca Amerika ve Doğu ve Güneydoğu Asya'da yoğunlaşmıştır. Bilhassa Batı Hint Adalarındaki sömürgelerinde ihtiyaç duyulan işgücünü karşılamak için döneminde çok kârlı getiren bir faaliyet olan köle ticaretine daha erken bir zamanda başlamış olmasına, yani bilhassa Afrika'nın batısıyla ilişki içine girmiş olmasına rağmen burada kalıcı kolonilerini daha sonraki süreçte kurmuştur.

Bu anlamda 1661'de Gambia Nehri üzerindeki James Adası'na yerleşmesiyle başlayan Afrika süreci yüzyıldan fazla bir süre sonra 1787'de Sierra Leone ile yine Batı Afrika'da devam etmiş; 1806'da Hollanda'dan Ümitburnu (Kaapestad) alınmasıyla Güney Afrika'ya doğru genişlemiştir.

Avrupa sömürgeciliğinin Afrika'ya hücum ettiği 19. yüzyılın ortalarından itibaren İngiltere Gana, Nijerya, Kenya ve Uganda'yı kendi payı olarak elde etmiştir. Bu şekilde giderek genişleyen ve dünyaya yayılan İngiliz sömürgeciliğinin uzun bir dönemi daha ziyade ekonomik ve ticarî öncelikli bir şekilde, en tanınmışı Doğu Hindistan Şirketi olan birçok şirket vasıtasıyla yürütülmüştür

İngilizler, 16. yüzyılda denizaşırı sömürgeye ve köle ticaretine başladı. 1783'e gelindiğinde Britanya, Amerika ve Batı Hint adalarındaki sömürgelerle **büyük bir imparatorluğa dönüştü.** Bu ilk imparatorluk, ABD'nin doğuşunu sağlayan Amerikan Devrimi'yle sona erse de İngilizler, 19. yüzyılda Hindistan ve Afrika'da işgalleriyle yeni bir imparatorluk kurdu.

Halen bazı sömürgelere sahip olan İngilizlerin imparatorluğu, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki bağımsızlık hareketleriyle sona erdi.1922'de zirvesine ulaştığında Britanya İmparatorluğu, dünya nüfusunun 5'te 1'ini ve dünya toplam alanının ise 4'te 1'ini yönetiyordu. Yaklaşık 500 yıl süren sömürgecilik dönemi; köle ticareti, kölelerin sömürgelerde kullanılması, katliamlar, kıtlıklar ve toplama kamplarındaki zulümlerle dolu. Öncelikle İngiltere, köle ticareti 1800'lerde yasaklandığı bu alanda en baskın güçtü. 16. yüzyıldan 1807'ye kadar olan dönemde yaklaşık 12,5 milyon insanın Afrika'dan Amerika ve Karayiplere köle olarak taşındığı tahmin ediliyor.

İngiltere'nin kölecilik tarihinde, 17. ve 18. yüzyıllarda köle ticareti ya da köleler tarafından üretilen ürünlerin satışıyla hem İngiltere hem de binlerce İngiliz ailesi zenginleşti. "İnsan" olarak görülmeyip, "mal" olarak alınıp satılan köleler, sahipleri tarafından sık sık "cezalandırılıyor", hatta öldürülüyordu. Kölecilikle ilgili yasalar, daha çok köle sahiplerinin haklarını içeriyordu.

İngiltere, köle ticaretinin yanı sıra sömürgelerde işledikleri katliamlarla da biliniyor. Tarih boyunca birçok katliama imza atan İngilizler, son yüzyılda da durmadı. İngiltere ile bugünkü Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Kurulu olduğu bölgede yaşanan 2. Boer Savaşı (1899-1902) sırasında İngilizler, çoğunlukla kadınlar ve çocukları kamplarda topladı. Az yiyecek verilen aşırı kalabalık kamplarda, yaklaşık 28 bin Boer (Hollandalıların soyundan gelenler) ve bilinmeyen sayıda siyah Afrikalı öldü.

İNGİLİZLERİN İŞGAL ETTİĞİ ÜLKELER

Avrupa'nın kara yüzü; *Tarih boyunca dünyadaki tüm soykırımlar ile Avrupa'nın ilişkisi mutlaka olmuştur. İnsanlık tarihi batılı medeniyetlerin soykırımları ile doludur. Peki, Tükiye'yi Ermeniler'e soykırım yapmakla suçlayan ülkeler, tarihlerinde nasıl katliamlara imza attılar? İşte yanıtı*

Tarihte dünya ülkelerinin yaklaşık %80'i İngiltere tarafından işgal edilmiştir. İngiltere'ye "güneşin batmadığı yer" denmesinin sebebi İngiltere'de güneş battığında, İngiliz sömürgesi olan başka bir ülkede doğuyor olmasındandır. The Independent dergisinin yayınladığı haritayla birlikte verdiği bilgiye göre Üzerine Güneş Batmayan İngiliz İmparatorluğu'nun bu zamana kadar hiç işgal etmediği 22 şanslı ülke var. Fakat bu ülkeleri de başkaları işgal etti.

İngiltere yaptığı işgaller sırasında dünyadaki büyük soykırımlara imza atmıştır. İngilizlerin yapmış olduğu soykırımlar sadece Afrika ile sınırlı kalmayıp, Hindistan ve Avustralya kıtasına da yayılmıştır. Bu ülke tüm dünyanın gözleri önünde 1800 ile 1960 yılları arasında yapmış olduğu katliamlarla 2 ile 5 milyon arasında insanın ölümüne neden olmuştur.

İngilizler'e göre insanlar üçe ayrılır: İngilizler, Tanrı'nın yarattığı en mükemmel insanlardır. Beyaz derili Amerikalı ve Avrupalılar İngilizlerden sonra gelir. Bunların dışında kalan grup ise III. sınıf köle insanlardır. Bunlara kesinlikle saygı duyulmaz, bunlar İngilizlere hizmet etmek ve vatanlarıyla birlikte sömürülmek için yaratılmış kölelerdir.

Bu anlayışa sahip imparatorluk döneminde 20'den fazla soykırım yapılmış ama bunların çoğu tarih kitaplarında yer almamıştır. Dünyanın yaklaşık % 80'nine giden, o bölgeleri işgal eden ve sömüren bir ülkenin yaptığı katliamların sayısı çok kabarık olmasına rağmen İngilizler'in yaptığı katliamların çoğu tarih kitaplarından silinmiştir. İşgal edilen ülke kaynaklarından alınan bilgilere göre İngiliz soykırımları aşağıda verilmiştir.

İngiltere yaptığı işgaller sırasında dünyadaki büyük soykırımlara imza atmıştır. İngilizlerin yapmış olduğu soykırımlar sadece Afrika ile sınırlı kalmayıp, Hindistan ve Avustralya kıtasına da yayılmıştır. Bu ülke tüm dünyanın gözleri önünde 1800 ile 1960 yılları arasında yapmış olduğu katliamlarla 2 ile 5 milyon arasında insanın ölümüne neden olmuştur.

Tarih boyunca İngilizlerin İşgal Ettiği Ülkeler

Kanada (Fransızlardanaldılar.),Bugünkü *A.B.D., Belize, Jamaika, Dominica, Guyana, Trinida d ve Tobago, Falkland adaları, Bermuda Adaları*

Afrika`da

Nijerya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Mısır, Sudan, Kenya, Uganda, Tanzanya, Zaire

Uzak Doğu, Okyanusya ve Asya`da

Hong Kong, Hindistan, Avustralya, Yeni Zelanda, FijiÖzellikle Hindistan`da etkili olunmuştur. Hindistan`daki Babür İmparatorluğu ortadan kaldırılarak bölgede İngiliz dönemi başlamıştır. Bugün bile sömürünün etkileri sürmektedir. Hindistan ve Pakistan`ın resmi dillerinden biri de İngilizce`dir.

İngiltere'nin hiç işgal etmediği varsayılan ülkelerin listesi şöyle:

Andora. BeyazRusya. Bolivya. Burundi. Orta Afrika Cumhuriyeti. Çad. Guatemala. Kongo. Fildişi Kıyısı. Kırgızistan. Lihtenştayn. Lüksemburg. Mali. MarshallAdaları. Monako. Moğolistan. Paraguay. Demokratik Sao Tome ve Principe Cumhuriyeti. İsveç. Tacikistan. Özbekistan. Vatikan

İNGİLİZLERİN DÜNYADA YAPTIĞI KATLİAMLAR

KIZILDERİLİ VAHŞETİ

1675 yılında Kral Philip Savaşı olarak adlandırılan savaşta, Norrogonsettler ve Wonpanoaqlar gibi kabileler acımasız bir biçimde yok edildiler. Tarihçilerin aktardıklarına göre; bu katliam, İngiliz askerleri çevreye saldırarak yaralı, erkek, kadın ve çocuk ayırt etmeden öldürdükleri, kamplarını ateşe verip yaktıkları bir 17. yüzyıl vahşetiydi. Kızılderili avı o dönemde İngilizler için popüler bir spor sayılıyordu. Üstelik onların anlayışına göre bu öldürme ve kıyımlar Tanrı'nın iradesinde yapılıyor ve "Efendimiz İsa, onları önünde diz çöktürüp kahretti." deniyordu. 17. ve 18. yüzyılda sömürgeciler, servet ve macera peşinde koşan Avrupalılar tarafından Amerika kıtasına büyük göçler oldu. Kıta'nın yerlilerini katlederek topraklarına el koyan bu sömürgecilerin çoğunluğu İngiliz, Fransız, İspanyol, Portekiz ve İtalyan'lardan oluşmaktaydı. Ama asıl hâkim güç İngilizlerdi. Sömürgeciler ulaşabildikleri tüm bölgeleri parsel parsel paylaşarak kendilerine ait koloniler oluşturdular. Günümüzün ABD'sinin temeli de bu sömürgeci katliamcılar tarafından atıldı. Yani, bir anlamda ABD'nin temeli de emperyalist zihniyetin sahip olduğu kan, vahşet ve katliamlarla atıldı. ABD ve İngiltere halen bu temel üzerine inşa ettiği ve ruhuna işleyen kanlı yapıyı dünyanın her yerinde sürdürmektedir.

HİNDİSTAN SOYKIRIMI

1876 yılında, acımasız İngiliz politikaları sonucu başgösteren açlıkta, 12 ile 29 milyon Hintli öldü. Ölümlere aldırmayan İngiltere'nin Hindistan Valisi Lord Lytton, İngiltere'ye tahıl sevkiyatını artırarak sürdürdü. Afganistan savaşını finanse etmek için ise, açlık içindeki fakir halktan zorla vergi topladı.

AMRİTSAR KATLİAMI

1919 yılında İngilizlerin, sömürgeleri altındaki Hintlere karşı yürüttükleri sistematik katliamda, Pencap eyaleti başkenti Amritsar' da 13 Nisan tarihinde 5 ingiliz vatandaşı isyan karşıtı tedbir olarak hazırlanan Rowlatt tasarısını protesto eden Hintliler tarafından öldürüldükten sonra 14 Nisan'da tahmini 10.000'den fazla Hint, tasarıyı tekrar protesto eder. Hindistan'ın Amritsar kentinde 13 Nisan 1919'da, İngiliz sömürge yönetimine karşı yapılan barışçıl gösteriler, katliamla bastırıldı. İngiliz yetkililerin emriyle askerler, mühimmat bitene kadar ateş etmeye devam etti ve sadece 10 dakikada yaklaşık 1000 protestocu öldürüldü. Bu katliamda 3.000 den fazla Hintli öldürülmüştür. Tarihe "Amritsar Katliamı" olarak geçen katliam emrini veren Brigadier Dyer, İngiliz halkının kendisine bir teşekkürü olarak parayla ödüllendirildi.

Avukat Cyril Radcliffe 1947'de, Hindistan ile yeni oluşturulan Pakistan arasındaki sınırı, bir öğle yemeği sırasında çizdi. Onun kısa zamanını alan çizime göre, 10 milyondan fazla insan evinden oldu ve yaşanan şiddet olaylarında 1 milyon kadar insan öldürüldü.

Britanya İmparatorluğu döneminde, Hindistan'dan milyonlarca ton buğday İngiltere'ye ihraç edildiği için 12-29 milyon arasında Hint açlıktan öldü.

En son 1943'te dönemin Başbakanı Winston Churchill, İngiliz askerlerine ve Yunanistan gibi ülkelere Hintlerin ürünlerini gönderirken, 4 milyon kadar Bengalli açlıktan hayatını yitirdi.

Churchill, Bengal kıtlığıyla ilgili bir açıklamasında, "Hintlerden nefret ediyorum. Hayvan gibi bir dine sahip, hayvan gibi insanlar. Kıtlık, tavşan gibi üredikleri için kendilerinin hatasıydı." dedi.

BENGAL KITLIK KATLİAMI

Tekstilde İngiltere ile rekabet ettikleri gerekçesiyle, 40 bin Hint çıkrık ustasının elleri kesildi. Bengaldeki kıtlığın Hintlileride etkilemesi ile 1876 yılında, acımasız İngiliz politikaları sonucu baş gösteren açlıkta, 12 ile 29 milyon Hintli öldü. İnsanlar bilerek, istenerek açlığa ve ölüme terkedilmiş, milyonlarca insan soykırıma uğramıştı. Bu ölümlerden kendilerini asil, diğer insanları köle olarak gören İngiliz yöneticiler sorumlu tutulmuştur. Pirinç tarlalarında oluşan kıtlık sonucu elde kalan hasatların sömürgeci kuvvetlere ait Doğu Hindistan şirketi tarafından uluslararası piyasa da artan pirinç piyasasında kullanması kıtlığı katliama dönüştürmüştür. Kıtlık öncesi 60 milyon insanın yaşadığı Bengal bölgesinde kıtlık sonrası 55 milyon nüfusa bir düşüş olmuş, bunun tersine bölgedeki Doğu Hindistan şirketinin değeri ise 2.5 kat artmıştır. Bu kıtlıkta Bengaldeki köle çiftçiler tarım vergisi olarak ürettiklerinin %50'sini Britanya Krallığına verdiler.

ABORJİN VE TASMANYA KATLİAMI

Aborjin'in sayısı 750 bin iken, 15 yıl süren İngiliz soykırımları sonunda bu sayı 31 bine düştü. İngilizlerin tarihteki ilk soykırımı olan Aborjin katliamı 1804-1890 arasında yaklaşık 720 bin kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Bu soykırım ilk modern soykırım olarak ta tarihte yerini aldı.

Avustralya ana karasındaki ve Tasmanya adasındaki çatışmalar yerleşimciler, askerler, memurlar, haydutlar ve Yerliler arasında geçmiştir. Yüzyıla yakın süren bu çatışmalarda yerliler tüfeklerle vurulmuş, kadınlara tecavüz edilmiş, işkence ve zehirli un verilerek öldürülmüş, çocuklar ise çalıştırılmak üzere kaçırılmıştır.

Bu insanlar üzerinde biyolojik savaş uygulanarak katliamlar yapılmıştır. Ayrıca,1910 ile 1970 arasında uygulanan devlet politikalarıyla yerli çocukların 3'te 1'i ailelerinden zorla alınmıştır. 1997 Avustralya İnsan Hakları Komisyonu tarafından yapılan soruşturma sonucunda Aborjin'lere karşı bir soykırım uygulandığı resmen açıklandı.

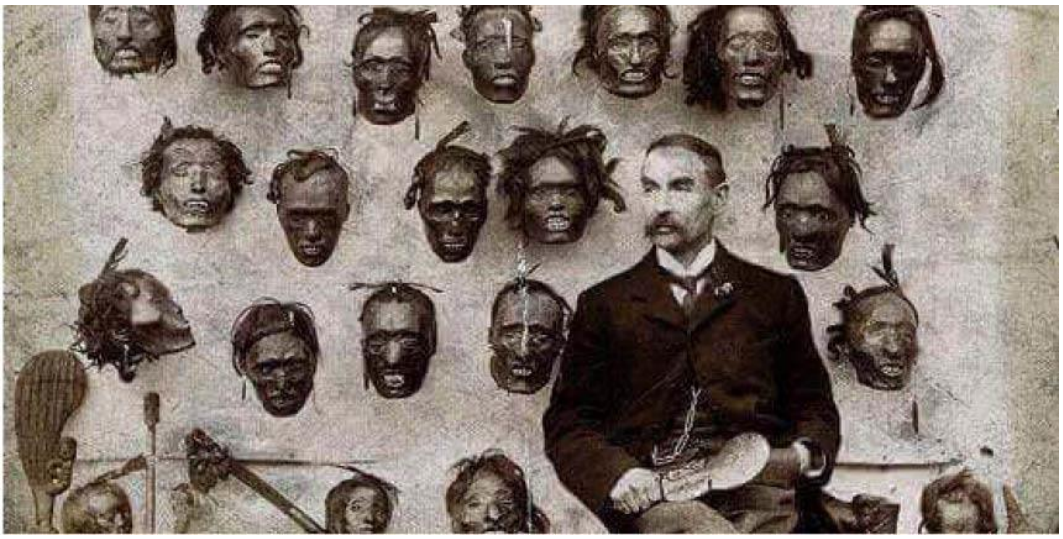

SEYDİBEŞİR USARE EŞİR KAMPI

İngiltere I.dünya savaşında Avustralya ve Yeni Zelanda'dan getirdiği askerleri ve Anzakları kullanarak Türklerle savaştı. Bu savaşta eline geçirdiği Türk askerlerini Seydibeşir esir kampına yolladı. Birinci dünya savaşı'nda İngilizlere 150 bin askerimiz esir düşmüş, bu askerlerden bir kısmı da Mısır'ın İskenderiye şehri yakınlarında bulunan Seydibeşir Usare (Seydibeşir Kuveysna Osmanlı Useray-i Harbiye) kampına hapsedilmiştir. Bu kampta 1918' de Filistin cephesinde esir düşen 16'ncı tümenin 48 inci alayına bağlı Osmanlı askerleri vardı. Askerler, 12 haziran 1920 ye kadar iki yıl boyunca her türlü işkence, eziyet , ağır hakaret ve aşağılamaya maruz kaldılar. Savaş bitmişti ancak, kamptaki ağır koşullar nedeniyle ölenler dışında binlerce Osmanlı askerini teslim etmek İngiliz'in işine gelmiyordu. Çünkü olası yeni bir savaşta bu askerlerin yeniden karşılarına çıkabileceklerini düşünüyorlardı. Çözümü toplu katliam da bulan İngilizler, askerlerimizi mikrop kırma bahanesi ile süngü zoruyla dezenfekte havuzuna soktular. Ancak suya normalin çok üzerinde krizol maddesi katılmıştı. Mehmetçik ayağını soktuğunda havuza aşırı krizol maddesi nedeniyle yanıyordu. Bu nedenle girmek istemiyor ve hemen çıkmak isteyen askerlere İngiliz askerleri dipçik darbeleriyle havuzdan çıkmalarına izin vermiyordu. Her ne kadar gelen suya başlarını sokmak istemeyen mehmetçik bu kez İngilizler havaya ateş etmeye başlayınca askerlerimiz ölmemek için çömelerek başlarına suya soktular. Ancak başını sudan kaldıran artık göremiyordu! çünkü gözleri yanmıştı ve kör olmuşlardı. Dışarı çıkanların halini gören sıradakilerin direnişi de fayda etmedi ve 15 bin askerimiz kör oldu.

MAU MAU İSYANI

Katliamlardan Afrika kıtası da İngilizlerden nasibini aldı. Yerli Kenya halkı işgalci İngilizlerin gaspettikleri çiftliklerde yıllarca köle olarak çalıştırıldı. Kenyalılar 1952-1960 arasında topraklarına gelen Britanyalı işgalcilere karşı ayaklandı. Bu ölüm ve kötü muameleleri mahkemeye taşıyan Kenyalılara bir kez daha katliamla karşılık verildi. Kikuyu kabilesi üyeleri, toplama kamplarında sistematik işkence ve ciddi cinsel saldırıya maruz kaldı. İngiliz kuvvetleri 1950'li yıllarda Kenya'da Mau Mau ayaklanmasını bastırırken, 310 bin insanı toplama kamplarına kapattı, 1 milyondan fazla insanı da işgal ettikleri köylerde tuttu. Olaylar sırasında 100 bin insan canavarca yöntemlerle öldürüldü veya açlıktan öldü, binlerce insan da askerlerce idam edildi. Tutuklulara, hadım etmekten göz ve kulak oymaya kadar her türlü vahşi işkenceler yapıldı.

DRESDEN KATLİAMI

Almanların II.Dünya savaşını kaybetmesi üzerine Amerikalılar ve İngilizler, "Dresden" kentine sığınan Alman göçmenlerin üzerine havadan bomba yağdırdı. İntikam amacı ile atılan bombalar ile bu şehirde yaklaşık 200 bin Alman katledildi.

İngilizlerin acımasız katliamı Karayip- 'Hosay'ı katliamı

Yıl 1884, kölelik için Karayipler'e yerleştirilen ve sömürge düzeninin baskılarına dayanamayan yerli Müslüman halk ayaklandı. İngiliz güçlerin bölge yönetiminde bulunan Arturh Child, 'İsyan Yasası'nı okudu ve kalabalığın dağılmasını istedi. Ancak halkın uzaklaşmasını beklemeden verdiği emirle silahsız masum siviller oracıkta katledildi. Üzerinden geçen 135 yıla rağmen dinlerini ve adetlerini yaşamak istedikleri için katledilen kurbanlar, Hosay denilen bölgede Kerbala hadisesi ile özdeştirilerek her yıl anılıyorlar.

AVRUPANIN KANLI GEÇMİŞİ

AB'nin kurulmasının ardından sömürgeci tarihi ve savaşlarını geçmişe gömerek dünyaya "demokrasi ve insan hakları dersleri" vermeye çalışan kıtanın, kanlı bir sömürgeci geçmişi bulunuyor.

"Avrupa sömürgeciliği" olarak bilinen dönemin başlangıcı, keşiflerin başladığı 15. yüzyıla uzanır. Bu dönemde, yeni yerler keşfeden Avrupalılar "kolonilerini" ekonomik ve askeri çıkar için sömürmeye başlar.Başkalarına hayat hakkı tanımaz.Afrika'nın doğal kaynakları için birbirleriyle yarışa giren ve savaşan Avrupa ülkelerinin bir kısmı 1900'lerin başlarına, diğerleri 1970'lere kadar sömürü faaliyetlerine devam etmiştir.

Öyle ki 1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulduğunda bazı Avrupa ülkeleri hala sömürgeciliği sürdürüyordu. Avrupalı ülkeler, sömürge faaliyetlerini "meşrulaştırmak" için bölgeye "medeniyet götürme" yalanına ve misyonerlik faaliyetlerine sığındı. Böylelikle yüzyıllarca yerel halklar, doğal kaynaklarının sömürülmesine, topraklarına el konulmasına, asimilasyona maruz bırakıldı.

İngilizlerin ünlü Britannica ansiklopedisini açıp Doğu Hindistan Şirketi maddesine göz atıyoruz. Şunlar yazılı:"Doğu Hindistan Şirketi veya diğer adıyla İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, 31 Aralık 1600 tarihli Kraliyet fermanı ile kurulmuş; Doğu, Güneydoğu Asya ve Hindistan ile yapılan ticareti yürütmek için tesis edilen İngiliz şirketidir. Tekelci bir ticari kurum olarak faaliyete geçen şirket, 18. yüzyılın başlarından 19. yüzyılın ortalarına değin siyasi bir mahiyet kazanmış ve Hindistan topraklarında Britanya Emperyalizmi'nin temsilcisi olarak hareket etmiştir."

Şirketin kurucusu "Korsan Kraliçe" olarak bilinen Birinci Elizabeth. Niçin bu sıfatla anıldığına gelince… Kolomb'dan itibaren Amerika kıtasını yaklaşık yüz yıldır sömüren İspanya Atlantik'te başına bela kesilen korsan gemilerinden fena halde bunalmış durumdaydı. Bu gemileri Elizabeth'in gönderdiğine şüphe yoktu. Ancak bir şekilde açık vermemeyi başarıyordu. Bu böyle devam edemezdi.

1588 yılında İspanya'dan yola çıkan, 130 gemi ve 30 bin askerden oluşan "Yenilmez Armada" tek bir hedefe kilitlendi. Baş belası İngiltere istila edilecekti. Ne var ki işler umulduğu gibi gitmedi. İspanyolların en becerikli denizcisi Santa Cruz Amirali Armada'nın henüz hazırlık aşamasında ölmüş, komutanlığa deniz tecrübesi olmayan bir kara generali getirilmişti. Kötü yönetim, insafsız iklim koşullarıyla birleşince yenilgi kaçınılmazdı. İspanyol Armada'sını gerçek anlamda yenen, İngilizleri istiladan kurtaran kuzey denizinin azgın fırtınaları olmuştu.

İspanyolların bu büyük kaybı yeni bir çağın habercisiydi. Portekiz ve İspanyol denizcilerden sorulan okyanus sularında artık İngiliz gemileri cirit atacak, daha ziyade Amerika kıtasıyla sınırlı kalan İspanyol sömürü çağından, küresel nitelikteki İngiliz sömürü çağına geçiş yapılacaktı. Ve elbette en büyük kurban Hindistan olacaktı.

50 Türkiye ediyor

Birinci Elizabeth tarafından temeli atılan İngiliz sömürü sisteminin Hindistan'a maliyeti yapılan bir araştırmayla ortaya çıkarıldı. Columbia Üniversitesi yayını olarak piyasaya sunulan "Tarım

Reformcusu ve diğer hikâyeler" adlı çalışmada Hintli ekonomi profesörü Utsa Patnaik tarafından ortaya konan rakamlar gerçekten tüyler ürperten cinsten. Profesör Patnaik'e göre 1765-1938 yılları arasındaki yaklaşık iki yüzyıllık zaman diliminde İngiltere'nin Hindistan'dan yağmaladığı para miktarı 45 trilyon dolar civarında. İngiltere'nin bugünkü gayri safi milli hasılasına vurulduğunda bu rakam tam 17 İngiltere'ye denk geliyor. Bu rakamın gerçeği olduğu gibi yansıttığını söylemek yine de mümkün değil. Zira Doğu Hindistan Şirketi'nin Hindistan topraklarındaki varlığı 1600 yılında başlıyor. Patnaik'in 1765 yılına kadar normal bir ticaret sürecinden bahis geçmesi yanıltıcı ve ciddi anlamda izaha muhtaç. Zira İngiltere'nin ticaretten ne anladığını biz Baltalimanı anlaşmasıyla gayet iyi biliyoruz. Yerli tüccar karşısında İngiliz tüccara büyük avantajlar sağlayan anlaşmanın Osmanlı'nın çöküşünde oynadığı rol inkâr edilemeyecek kadar açık. İngilizlerin Hindistan'ı tamamen işgal edip vahşi yağma moduna geçiş yaptığı 1765 öncesinde bir sömürünün olmadığını ileri sürmek bu nedenle mümkün değil. 1600-1765 arası periyodun da bir dökümü çıkarılmalı. Bu dönemi görmezden gelsek bile İngiltere'nin Hindistan'dan çaldığı para bugünkü rakamlarla en az 50 Türkiye ediyor. Soygunun büyüklüğünü görebiliyor musunuz?

Küresel sömürü 500 trilyonu bulur mu?

Durun, daha bitmedi. Bu sadece Hindistan'dan yağmalanan miktar. Bir de buna "Güneş batmayan Britanya İmparatorluğu"nun sömürdüğü Kanada'dan Mısır'a, Güney Afrika'dan Yeni Zelanda'ya diğer uçsuz bucaksız toprakları ekleyelim. Sizce küresel sömürünün maliyeti nereye çıkar? 500 trilyon doları bulur mu dersiniz? Sahi, dünyada on binlerce üniversite mevcutken böyle bir araştırmanın henüz yapılmamış olmasını neyle izah etmek gerekiyor? Başkaları bizi ilgilendirmiyor. Buradan ülkemizdeki üniversitelere açık bir çağrı yapalım. Buyrun, rakamlar ortada. Allah rızası için birileri taşın altına elini koysun ve dünyanın gelmiş geçmiş en büyük yağmasına ait gerçek fotoğrafı, o büyük resmi ortaya çıkarsın. Böyle bir projenin yıllar süreceği muhakkak. Ancak yeryüzünde İngiliz sömürüsünden çok çekmiş Hindistan benzeri pek çok milletin Profesör Patnaik gibi insaf sahibi, dürüst bilim adamlarından destek geleceğini unutmayalım. Ayrıca böyle bir çalışmanın dünya çapında yapacağı yankıyı, sömürüye karşı küresel bilinci tetikleme ihtimalini göz ardı etmeyelim. Patnaik'in Hindistan örneğinde ortaya koyduğu gerçeğin İngiliz yalanlarına karşı küresel çapta ortaya konması gerekiyor.

İngiliz yalanları ne diyor?

Soğukkanlı tutumlarıyla bilinen İngilizlerin profesyonel yalancılar yetiştirme maharetine şapka çıkarmamak elde değil. 2010-2016 yılları arasında İngiltere Başbakanı olarak görev yapan David Cameron'a göre, İngiliz egemenliği, Hindistan'a yardım amaçlı bir hayır teşkilatı. Buna şaşmamak lazım. Başbakanlığı döneminde İngilizlerin 1919 yılında Hindistan'ın Amritsar kentinde düzenlediği katliam için resmi özür talebi söz konusu olduğunda "Churchill zaten bu durumu yeterince eleştirmiş. Ben doğmadan 40 sene önce meydana gelmiş bir olayı tekrar gündeme getirmek kimseye bir şey kazandırmaz" diyen de Cameron değil miydi? Ünlü İngiliz tarihçi Niall Ferguson'un yaklaşımı pek farklı değil. Ona göre de İngiliz sömürge yönetimi Hindistan'ın kalkınmasına ciddi anlamda katkıda bulunmuş. Asıl sıkıntılı durum ise 2014 yılında yapılan bir YouGov araştırması. Buna göre İngiliz halkının yarısı, yaptıkları sömürgeciliğin sömürülen halklar açısından faydalı olduğuna, onları kalkındırdığına inanıyor. Öyleyse hep birlikte bakalım, İngilizler nasıl bir fayda sağlamış Hindistan ahalisine?

Ölüme terk edilen Hindistan

Patnaik'in ele aldığı 200 yıllık zaman dilimi boyunca İngiliz sömürüsü altında inleyen Hindistan'da kişi başına düşen gelirde herhangi bir artış görülmüyor. Tam aksine sömürünün ayyuka çıktığı 19. yüzyıl boyunca zaten açlıktan ölme sınırında yaşayan Hindistan ahalisi yarı yarıya daha da fakirleşiyor. 1870-1920 yılları arasında rakamlar inanılmaz bir düşüş gösteriyor. 1911 yılına gelindiğinde Hindistan'da bir bireyin ortalama ömrü kaç yıl biliyor musunuz? Sadece 22. İngiliz sömürge yönetimi ödenmesi mümkün olmayan yüksek vergilerle tarladaki ürünlere el koyuyor. Yiyecekleri çalınan milyonlarca insan açlıktan kırılıyor. Bu politika en başından beri mevcut. 1770 yılında Bengal eyaletinin 30 milyonluk nüfusu, Doğu Hindistan Şirketi'nin zalim vergileri nedeniyle tarladan kendi ürününü toplayamaz. Bütün ürüne el koyan İngilizler, o yıl adeta bir katliam yapar. 10 milyon Hintli açlıktan ölür.

Doğu Hindistan Şirketi: Azılı bir sömürü çarkı

Profesör Patnaik, 1600 yılında ülkeye ayak basan Doğu Hindistan Şirketi'nin 1765 yılına kadar üreticilerden tekstil ve pirinç gibi ürünleri satın alırken normal ticaret kurallına riayet ederek ödeme yaptığını söylüyor. Aynı zamanda politik ve askeri bir güç olarak Hindistan'ı tamamen ele geçiren şirketin daha sonra ülkedeki bütün ticareti kontrolüne alarak sömürü düzenini başlattığı görüşünde. Peki, bu sömürü çarkı nasıl işliyor? Doğu Hindistan Şirketi ele geçirdiği topraklarda vergi adıyla bir yandan insanların cebine elini uzatırken diğer yandan çalınan bu paranın üçte biriyle İngilizlerin kullanımı için Hint ürünleri satın alıyor. İngilizlerin yaptığı, bildiğiniz derenin taşıyla derenin kuşunu vurma olayı. Ceplerinden beş kuruş çıkmadan, Hint parasıyla Hint ürününe sahip oluyorlar. Bunu yaparken şeytanı kıskandıracak sinsilikte yöntemler kullanıyorlar. Örneğin hiçbir zaman vergi toplayan adamı, Hintlilerden mal satın almaya göndermiyorlar. Halk duruma uyanmasın diye. Hindistan topraklarından bu şekilde çalınan ürünlerin bir kısmı İngiltere'de kullanılıyor. Bir kısmı ise başta Avrupa ülkeleri olmak üzere ihraç ediliyor. Hindistan'dan İngiltere'ye akan ürünlerin arasında demir gibi, katran ve kereste gibi endüstrinin ihtiyaç duyduğu stratejik ürünler de var. Profesör Patnaik'e göre İngiliz Sanayi Devrimi'nin arkasında Hindistan'dan çalınan işte bu stratejik ürünlerin büyük rolü var.

Altın ve gümüş Londra'da birikiyor

1858 yılında Doğu Hindistan Şirketi devreden çıkarılıp Hindistan doğrudan İngiltere İmparatorluğu'na bağlanınca sömürü şekli değişiyor. Hindistanlı üreticilere ilk kez kendi ürünlerini diğer ülkelere doğrudan satma yetkisi veriliyor. Fakat bu işte de bir İngiliz hilesi mevcut. Hintli tüccardan ürün satın almak isteyen kişi İngiliz Kraliyeti tarafından verilen özel bir belgeyi satın almak zorunda. Bu belge altın veya gümüş karşılığı olarak sadece Londra'dan temin edilebiliyor. Londra'nın izni olmadan tek bir saman tanesinin bile satılamayacağı bir sömürü çarkı bu. Üstelik bu belge için yapılan ödemenin üstü kesinlikle altın veya gümüş cinsinden geri ödenmiyor. Yerine Hindistan'da geçerli olan Rupi veriliyor. Dolayısıyla ülkedeki altın ve gümüş Londra'ya yığılmış oluyor.

Babür Türkleri Hindistan'ı Sömürmedi

19 Kasım 2018'de ekonomi üzerine yayın yapan Yeni Delhi merkezli Livemint internet sitesi Profesör Patnaik ile bir röportaj yapıyor. Röportajda şöyle bir soru var. "Hindistan'ın İngiltere ile samimi ilişkileri devam ediyor ama geçmişteki Türk-Moğol tarihine nazaran daha fazla siyasi patırtı çıkıyor. Oysa her iki taraf da dışardan gelme, aslen Hintli değil. Aralarında fark var mı sizce?" Profesörün cevabı aynen şu şekilde.

"Evet, Türk-Moğol kökenli Babürlüler de ülkeye dışarıdan gelme. Fakat diğer yandan ülkeye gelen bütün göç dalgaları böyle. Hepsi dışardan gelme. Babürlerin yaptığı şeyin Racastan Prensleri'nin yaptığından farkı yok. Onlar da insanları vergiye bağladılar. Fakat topladıkları parayı İngilizler gibi dışarı kaçırmadılar, yine bu ülkeye harcadılar. Babürlüler geldikleri topraklarla bağlarını kopardılar ve tamamen buralı oldular. Bu açıdan kesinlikle onları İngilizler ile bir tutmak doğru değil. İngilizler gibi bizim ürünümüzü başka topraklara kaçıran, yerli üreticiyi kandıran, onları söğüşleyen insanlar kesinlikle olmadılar.

BİBLİYOĞRAFYA

Dutton, Edward; Menie'den Woodley, Michael (2018). "Bölüm 7: İstihbarat Seçimi Nasıl Tersine Döndü?". Aklımızın Sonunda: Neden Daha Az Zeki Oluyoruz ve Bu Gelecek İçin Ne İfade Ediyor ? İngiltere: Imprint Academic. sayfa 85, 95–6. ISBN 9781845409852.Atterbury, Paul (17 Şubat 2011). "Victoria Teknolojisi" . BBC Tarihi . Erişim tarihi: 13 Ekim 2020 .John Wolffe (1997). Viktorya Dönemi Britanya'sında Din: Kültür ve imparatorluk. Cilt V.Manchester Üniversitesi Yayınları. s. 129–30. ISBN 9780719051845. 10 Mayıs 2016 tarihinde orjinalinden arşivlendi . Erişim tarihi: 29 Ekim 2015 .Lawrence James, Britanya İmparatorluğunun yükselişi ve düşüşü (1994) s. 169–318.Kinealy, Christine (1994), This Great Calamity , Gill & Macmillan, s. Xv. Lusztig, Michael (Temmuz 1995). "Kabuğun Bulmacasını Çözmek: Mısır YasalarınınKaldırılması ve Kurumsal Koruma". Karşılaştırmalı Siyaset . 27 (4): 393–408. doi : 10.2307 / 422226 . JSTOR 422226 . National Geographic (2007). Dünyanın Temel Görsel Tarihi . National Geographic .Wohl, Anthony S. (1978). Viktorya dönemi ailesi: yapı ve stresler . Londra: Croom Miğferi. ISBN 9780856644382. Evanjelikalizm ve faydacılık arasındaki etkileşimler için bkz. Élie Halévy, A History of the English People in 1815 (1924) 585–95; ayrıca 3: 213–15. John Roach, "Liberalizm ve Viktorya Dönemi Intelligentsia". Cambridge Tarihsel Dergisi 13 # 1 (1957): 58-81. Owen Chadwick , Viktorya dönemi kilisesi (1966) 1: 7–9, 47–48.Olive Anderson, "Gladstone'un Zorunlu Kilise Oranlarını Kaldırması: Küçük Bir Siyasi Efsane ve Tarih Yazımı Kariyeri." Kilise Tarihi Dergisi 25 # 2 (1974): 185–198.Jacob P. Ellens, Gladstonian Liberalism için Dini Yollar: İngiltere ve Galler'de Kilise Oranı Çatışması 1852–1868 (2010).Edward Royle, Victoria Kafirleri: İngiliz laik hareketinin kökenleri, 1791–1866 (1972) s. 86–88. K. Theodore Hoppen, Viktorya dönemi ortası nesil, 1846–1886 (2000), s. 316ff. Robyn Ryle (2012). Cinsiyeti sorgulamak: sosyolojik bir keşif . Bin Meşe, Kaliforniya: SAGE / Çam Forge Presi. sayfa 342–43. ISBN 978-1-4129-6594-1. Linda Wilson, "'Sınırlandırılmış Zeal': Ondokuzuncu Yüzyıl Ortası Konformist Olmayan Kiliselerdeki Kadınlar." Dini Tarih Dergisi 23.2 (1999): 185–202.Boston,

Michelle (12 Şubat 2019). "Aşk kutlamalarında geleneği bozan beş Viktoryadönemi resmi" . USC Dornsife . Güney Kaliforniya Üniversitesi . Erişim tarihi: 18 Aralık 2020 .Warner, Marina (5 Mayıs 2007). "Ozan için Evangelistler" . Kitabın. The Guardian .Erişim tarihi: 28 Ekim 2020 .McGillis, Roderick (6 Mayıs 2016). "Çocuk Edebiyatı - Viktorya Dönemi Edebiyatı" . OxfordBibliyografyaları . Erişim tarihi: 28 Ekim 2020 .Flanders, Judith (15 Mayıs 2014). "Polisin yaratılması ve polisiye kurgunun yükselişi". İngiliz Kütüphanesi . Erişim tarihi: 30 Ekim 2020 . Sutherland, John (15 Mart 2014). "Sherlock Holmes, dünyanın en ünlü edebiyat dedektifi". İngiliz Kütüphanesi . Erişim tarihi: 30 Ekim 2020 ."Geleceği Yazmak: Bilim kurgu edebiyatının zaman çizelgesi" . BBC Öğret . Erişim tarihi: 28Ekim 2020 . William J. Baker, "İngiliz spor tarihinin durumu". Spor Tarihi 10.1 (1983): 53-66. ^ Joe Maguire, "Viktorya Dönemi ve Edward Dönemi Britanya'sının son dönemlerinde erkeklik ve rekabet eden yaşama biçimleri". Uluslararası Spor Tarihi Dergisi 3.3 (1986): 265–287."Victorian Oyun ve Spor, Tenis, Kriket, Futbol, Kriket, Bisiklet" in VictoriaEra.org Çevrimiçi Arşivlenen de 6 Haziran 2017 Wayback Machine"Viktorya Dönemi Resimleri" . Viktorya Dönemi . Erişim tarihi: 18 Aralık 2020 . Hugh Cunningham, Zaman, iş ve eğlence: İngiltere'de 1700'den beri yaşam değişiklikleri (2014) "Malthus, Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme: Ekonomi Kütüphanesi"Szreter, Simon (1988). "İngiltere'nin ölüm oranındaki düşüşte sosyal müdahalenin önemi c.1850–1914: Halk sağlığının rolünün yeniden yorumlanması" . Sosyal Tıp Tarihi . 1 : 1–37. doi : 10.1093 / shm / 1.1.1 . S2CID 34704101 . Roberts Elizabeth (1984). Bir Kadının Yeri: İşçi Sınıfı Kadınların Sözlü Tarihi 1890 - 1940 .Oxford: Blackwell Yayıncıları. s. 85 .Hobsbawn Eric (1995). "Dokuzuncu Bölüm: Altın Yıllar". Aşırılık Çağı: Kısa YirminciYüzyıl 1914-1991 . Abaküs. ISBN 9780349106717.P. Kemp, "Ondokuzuncu yüzyılın sonlarında Britanya'da konut ağaları." Çevre ve PlanlamaA 14.11 (1982): 1437–1447.Barbara Daniels, Viktorya Dönemi Yoksulluk ve Aileler Arşivlenen de 6 Aralık 200Wayback Machine.Harold Perkin, Modern İngiliz Toplumunun Kökenleri (1969) s. 280. Rebecca Probert, "Living in Sin", BBC History Magazine (Eylül 2012); G. Frost, Yaşayan Günah: Ondokuzuncu Yüzyıl İngiltere'sinde Karı Koca Olarak Birlikte Yaşam (Manchester UP 2008)Frederick Engels (2014). 1844'te İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu . s. 240. Lionel W. Fox (1998). İngiliz Hapishanesi ve Borstal Sistemleri . s. 46. ISBN 9780415177382.SG Checkland, İngiltere'de endüstriyel toplumun yükselişi, 1815–1885 (1966) s. 277.Hamilton Margaret (1978). "Bulaşıcı Hastalıklara Muhalefet Yasaları 1864–1886". Albion . Kuzey Amerika İngiliz Araştırmaları Konferansı. Cilt 10, No. 1 (1): 14–27. doi : 10.2307 / 4048453 . JSTOR 4048453 .Butler, Josephine (1976). Bir Büyük Haçlı Seferi'nin Kişisel Anıları (Hyperion Reprint ed.).Westport, Connecticut: Hyperion Reprint Press. ISBN 0-88355-257-4.Nield Keith (1973). "Giriş". Viktorya Çağında Fuhuş - 19. Yüzyıl Kritik DergilerindekKonuyla İlgili Tartışmalar . İngiltere: Gregg International Publishers Limited. ISBN 0576532517. "Antik Takı: Viktorya Dönemi Yas Takıları." GIA 4Cs , 15 Mart 2017, 4cs.gia.edu/en-us/blog/antique-victorian-era-mourning-jewelry/.Bedikian, S. A. "Yasın Ölümü: Viktorya Dönemi Krepinden Küçük Siyah Elbiseye." Güncel Nöroloji ve Sinirbilim Raporları. , ABD Ulusal Tıp Kütüphanesi, www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18507326.Bell, Bethan. "Hayattan Alındı: Rahatsız Edici Ölüm Fotoğrafçılığı Sanatı." BBC News , BBC, 5 Haziran 2016, www.bbc.com/news/uk-england-36389581."Ölüm Sonrası Fotoğraflar, Viktorya Dönemi İngiltere'sindeki Bazı Ailelerin Tek Aile Portresiydi." The Vintage News , The Vintage News, 16 Ekim 2018, www.thevintagenews.com/2018/07/03/post-mortem-photos/.

THEDOR HERZL
(1860-1904)

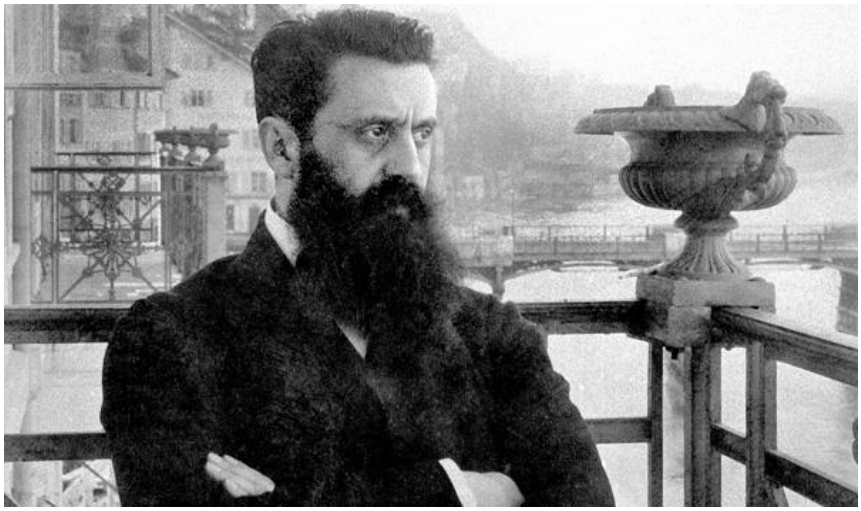

Modern Siyonizm'in kurucu babası olan Avusturya-Macaristan vatandaşı Yahudi gazeteci, oyun yazarı, yazar ve politik aktivist. Yüzbinlerce Müslüman Filistinlinin yerinden yurdundan edilmesine sebeb olmuş, masum ve mazlumların kanı eline bulaşmış Siyonist Yahudi.

Doğum Yeri ve Ailesi:

2 Mayıs 1860, Pest, Budapeşte, Macaristan İmp. Yahudi gettosunda doğdu. Adı; Theodor Herzl. Diğer adı; Binyamin Ze'ev.(ikinci isim Yahudi geleneğine göre sünnet olduktan sonra verilen isim)

Ölüm tarihi ve yeri: 3Temmuz 1904, (44 yaşında)Reichenau an der Rax, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu. **Ölüm sebebi;** Kardiyak skleroz (kalp zarlarının sertleşmesi)

Defin yeri;1904–Döblinger Friedhof, Viyana, Avusturya. Nakil;1949–günümüz: Herzl Tepesi, Kudüs, İsrail**. Babası;** ***Jakob Herzl(1836-1902)İş adamı, Aşkenazi Yahudilerinden.*** **Annesi;** ***Jeanette Herzl. Sefaradi Yahudisi idi.***

Eşi; ***Julie Naschauer.(e. 1889; ö. 1904) Aşkenazi Yahudilerinden.***

Çocukları: 3 tanedir.1 erkek 2 kız çocuğu vardır.***Hans Herzl, Margaritha Herzl, Paulina Herzl.*****Torunu:** ***Stephan Theodor Neumann.***Eğitimi; Hukuk, Viyana Üniversitesi. Mesleği, Gazeteci, oyun yazarı, yazar, politik aktivist.

M.Ö. Babil İmp. Sürgünü, M.S. Roma İmparatoru Titus sürgününden sonra asırlarca bir devlet olamamış, gittikleri heryerde fitne kaynağı olmuş, hertürlü renge girmiş, peygamberlerinin bedduasına uğramış, birçok peygamberi şehid etmiş bir topluluğu bir araya getirmek bir devlet olmak için, Dünyayı kana boyayan Siyonizm'in kurucusu Theodor Herzl, ilk yahudi devleti fikrini ortaya atmış ve gözünü Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki Filistin'e dikti. Herzl, Tahrif edilmişTevrat'ta anlatıldığı gibi "vadedilmiş topraklar" Kudüs'te bir İsrail Devleti kurmak için çabalamıştır Sultan 2. Abdülhamid Han'dan Filistin'i isteyen Herzl, teklifi reddedilince Osmanlı'nın yıkılmadan İsrail'i kuramayacağını anladı. Bunun üzerine Osmanlı'yı yıkma faaliyetleri için her türlü ihanet yollarını kullandı.

Avrupa'da baskı altında tutulan Genç Yahudiler kendilerine vaad edilmiş topraklara götürecek bir modern Mesih arayışına girdikleri sırada karşılarına çıkan ve bugünkü siyasal Siyonizm'in babası olan Theodor Herzl, günümüz İsrail Devleti'nin fikirsel temelini atan kişidir. İsrail Devleti'nin kuruluşundan çok önce doğmasına rağmen, bugün resmi olarak İsrail'in kurucusu sayılan, Macar Yahudisi Avusturyalı Theodor Herzl, dindar bir aile içerisinde yetişip Avrupa'nın köklü üniversitelerinden Viyana Üniversitesi'nde hukuk eğitimini tamamladı. Avukat sıfatını taşısa da mesleğinin yerine yazarlık yaptı, çeşitli oyunlar yazdı. O zamanlar Siyonizm üstüne kapsamlı çalışmalar yaparak Yahudi devletinin kurulmasını tasarladı. Fransa'da ortaya çıkan Dreyfus Olayı sonrası artan Yahudi karşıtlığı hem onun yaşamına hem de siyonizm fikrinin seyrine yön verdi. Yahudilerin tüm dünyada ezildiği ve acı çektiği düşüncesinden hareketle 1896 yılında Türkçe "Yahudi Devleti" anlamına gelen Der Judenstaat adlı kitabını yayınladı.

1897 yılında Dünya Siyonist Teşkilâtı'nın kurulmasını ve kurulduğu İsviçre'nin Basel kentinde teşkilatın ilk kongresinin yapılmasını sağlayan Herzl. Kongrede *"Ben bugün burada Yahudi Devleti'ni kurdum, ancak bunu yüksek sesle söylersem bütün dünya güler. Fakat beş sene içinde ya da elli sene sonra bunu herkes böyle bilecektir."* diyerek dikkat çekti. Ayrıca kongrede kurulması planlanan Yahudi Devleti'nin sınırlarını da belirtti ve kongre sonunda Herzl Dünya Siyonist Teşkilatı'nın başkanı seçildi. Teşkilatın amacına uygun olarak Yahudilerce kutsal sayılan Siyon tepesinin bulunduğu Filistin topraklarında Yahudi Devleti kurmak için İngilizlerle bağlantıya geçti, Filistin toprakları o dönem Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altında olduğu için, Osmanlı ile iyi ilişkileri olmasından dolayı Alman İmparatoru II. Wilhelm ile ilişkiye geçti ancak başarılı olamadı.

Yahudilerin Filistin'e yerleşmesi için çabalayan Herzl, 17 Mayıs 1901 tarihinde Osmanlı Padişahı II. Abdülhamid ile görüştü. Bu görüşmede Herzl'e bir Mecidiye nişanı verildi. Görüşmelerinden sonra konu hakkında Daily Mail gazetesine konuşan Herzl görüşmeden duyduğu memnuniyeti vurguladı ve Yahudilerin II. Abdülhamid'den daha iyi bir dost ve seveni olmadığını ifade etmişti. II. Abdülhamid belirli bir yerde toplu halde olmamak koşuluyla Yahudilerin Osmanlı ülkesine gelmelerine izin verdi ancak Filistin'e yerleşim konusunda bir adım atmadı.

Asıl isteği Yahudilerin Filistin'e yerleşmesini sağlamak olan Herzl bunun karşılığında da Osmanlı borçlarının önemli bir kısmını ödeyeceği taahhüdünü verdi. II. Abdülhamid Yahudilere dağınık bir şekilde Mezopotamya'ya yerleşmelerini önerdiyse de bu öneri ilave yerleşim yeri olarak Filistin, Hayfa ve çevrelerini de isteyen Herzl'i tatmin etmekten uzaktı.

Bunun üzerine Herzl İngiltere ile yeniden ilişki kurarak sorunun çözüleceği fikrinden hareketle İngiliz Sömürgeler Bakanı Chamberlein ile görüştü. Bu görüşmeden de istediği sonucu alamayınca kısa bir süre sonra Londra'ya davet edildi. Bu görüşmede "Yahudi yurdu" olarak kendisine Uganda teklif edilir, ancak teşkilat kongrede bunu reddetti. Herzl İstanbul'a "vadedilmiş topraklar" Filistin ve Kudüs için birkez daha geldi ve tekrar talebi Sultan Abdülhamit tarafından reddedildi.

Osmanlılar İle Diplomatik İrtibat

Herzl zamanla büyük bir enerji eşliğinde fikirlerini yaymaya başladı ve gittikçe hem Yahudi hem de Yahudi olmayan destekçiler kazandı. Norman Rose'a göre Herzl, kendisini bir 'şehit' olarak sunmayı tasarladı; bir nevi Yahudilerin Charles Parnell'i olacaktı. 10 Mart 1896'da, Büyük Britanya'nın Viyana Büyükelçiliği'nin Anglikan Kilisesi Papazı William Hecler, Herzl'ı ziyaret etti. Hecler, Herzl'in *Der Judenstaat* kitabını okumuştu. Bu toplantı Herzl'ın ve Siyonizm hareketinin, daha sonra meşrulaşmasının merkezine oturdu. Herzl daha sonra ajandasına şunları yazdı: "Daha sonra işin ana konusuna geldik. Ona: "Kendimi direkt olarak ve herkese açık bir şekilde konuyla ilgili veya ilgisiz olan, bir devlet bakanı veya bir prens gibi bir devlet yöneticisiyle iletişime sokmalıyım. Daha sonra Yahudiler bana inanacaklardır ve beni takip edeceklerdir. Buna en uygun şahsiyet, Alman Kayser olacaktır." Dedim

Hecler daha sonra, hem Baden Grandükü hem de II. Wilhelm'in amcası olan I. Frederick'le Herzl'i görüştürdü. Hecler ve Grandük'ün çabalarıyla Herzl, ilk kez 1898'de II. Wilhelm ile görüştü. Bu görüşme, Yahudilerin ve dünyanın gözünde, Herzl'ın ve Siyonizm'in meşrutiyetini artırdı. 15 Haziran 1896'da Herzl, Osmanlı mahvillerinde önemli tanıdıkları olan sempatik bir Polonyalı olan Kont Philip Michael von Nevlenski ile görüştü ve ona Sultan II. Abdülhamid ile görüşmek istediğini belirtti; böylece Yahudi Devleti isteğini doğrudan söyleyebilecekti.

Ancak Sultan ile görüşmeyi organize etmeyi başaramadı; bunun yanı sıra, çok önemli birkaç isimle görüşmeyi başardı. Bunların arasında Vezir-i azam da vardı ve Herzl ile *Neue Frei Presse*'nin muhabiri olarak görüşmeyi kabul etti. Herzl, önerisini Vezir-i azama sundu ve Osmanlı'nın, Kudüs ve çevresini Yahudilere vermesi karşılığında, Osmanlı İmparatorluğu'nun yüklü dış borçlarının tümünün Yahudiler tarafından kapatılacağını ve Osmanlı'ya finansal olarak her türlü desteği vereceklerini teklif etti. 29 Haziran 1896'da Newlenski, Herzl için sembolik bir madalya elde etti. Mecidiye Nişanı olan bu madalya Herzl'in müzakerelerinin önemini ve ciddiyetini tanıyan bir onur madalyasıydı. Yaklaşık beş yıl sonra 17 Mayıs 1901'de, Herzl'ın önerisini kabul etmeyen Sultan Abdülhamid ile Dolmabahçe'de görüştü.

Herzl, İstanbul'dan tren ile Londra'ya gitti ve makkabiler topluluğuyla geribildirim için buluştu. Bu topluluk, İngiliz Albay Albert Goldsmid liderliğindeki, Britanya Yahudilerinin kurduğu Siyonist bir

topluluktu. Kasım 1895'te, Herzl'i bir umursamazlık ve soğuklukla toplantılarına davet ettiler. Yisrael Zangwill, Herzl'i tersleyerek ona karşı çıktı fakat Goldmid, İstanbul görüşmesinden sonra Herzl'ı destekleme kararı aldı. 12 Temmuz 1896'te Herzl, Londra'nın doğusundaki Yahudi semtinde, Yidiş konuşarak binlerce Yahudiye hitap etti. Zamanla bu topluluk Herzl'a, Siyonizm liderliğinin vekâletini verdi. Bu vekâletten sonra, altı ay içerisinde Siyonist Yahudiler arasında, Herzl'in liderliği arttıkça daha çok kabul gördü ve Siyonizm hareketi hızlıca büyüdü.

Kutsal Topraklar ziyareti

Ekim 1898'de Herzl, II. Wilhelm ile eşzamanlı Kudüs'ü ziyaret etti. Bunun nedeninin ise, dünyanın hem kendisini hem de Siyonizm'i tanımasını istemesi olduğunu söyledi. Wilhelm ile Herzl ilk önce 29 Ekim'de, günümüzde Holon şehrinde bulunan *Mikveh Y'israel* okulunda, kısa ancak tarihî bir toplantı olarak görülen bir görüşme gerçekleştirdiler. 2 Kasım 1898'de, Wilhelm'in Peygamberler Caddesi, Kudüs'te bulunan yerinde tekrar Wilhelm ile görüştü. Daha sonra Kudüs'ten Londra'ya geçti; Dünya Siyonist Federasyonu'nun en büyük kollarından biri olan Britanya Siyonist Federasyonu 1899'da kuruldu.

1902-03 arasında Britanya Kraliyet Komisyonu, yabancı göçü üzerine ispat sunmak üzere Herzl'ı toplantıya davet etti. Bu davet, Herzl'ın Joseph Chamberlain gibi önemli Britanya Hükûmeti üyelerini tanımak için güzel bir fırsattı. Chamberlain, Britanya sömürgelerinden sorumlu devlet bakanıydı ve Herzl kendisiyle, Mısır Eyaleti'nin bir parçası olan Sina Yarımadasındaki Al-Arsh'ta, Yahudiler için bir Yahudi kolonisi kurulması hakkında müzakere etti. Rusya'daki pogromlardan kaçan Aşkenazi Yahudilerinin kaçış noktalarından biri Filistin topraklarıydı ve aynı yıl Herzl, 6. Siyonist Kongresi'nde ortaya atılan bir fikre dayanarak, Yahudi Devleti ümidi için Papa X. Pius'tan yardım almaya çalıştı. Kardinal Rafael Merry del Val, kilisenin bu konularla ilgili *snon-possumus* ("yapılamaz") politikası olduğunu açıkladı ve Yahudilerin, İsa'yı ilahiliğini kabul etmedikçe, Katolik Kilisesi'nin kendileri lehine bir beyânda bulunmayacaklarını ekledi.

Avrupa'da, bir yıl içinde pogromlarda 47+ Yahudi öldürüldü, yüzlercesi yara aldı ve mâl varlıkları yağmalandı. Kongredeki delegeler, Herzl'in argümanlarının doğruluğunu vurguladı. Gürültülü bir muhalif azınlık grup için Filistin yerine Uganda Planı'nı istemek, adeta bir ihanetti. Zaten başarısız olmuş olan Doğu Afrika koloni planı, Herzl'ın ölümüyle birlikte gündemden silindi (1905'te gündemden çıkarıldı). Büyük Britanya'da yine, Yahudilerin toprak ve konularını gündeminin merkezine alan bir Siyonist grup olan JTO kuruldu.

Ağustos 1903'te, Doğu Afrika planının başarısız olmasıyla birlikte Herzl, Leopold Greenberg aracılığıyla, Britanya Hükûmeti'nin teklifini aldı. Teklife göre Britanya yönetimi altında olan Britanya Doğu Afrikası'nda, geniş bir otonom Yahudi yerleşim birimi kurulacaktı. Ancak Herzl'ın içinde, Rusya problemi vardı; zira Siyonizm hareketi, Çarlık Rusya'sı tarafından hoş karşılanmıyordu. Bundan dolayı Herzl, ilk fırsatta Petersburg ile mektuplaşıp, davet hazırlattı. Dönemin Rus ekonomi bakanı Sergei Witte ve içişleri bakanı Viacheslav Plehve tarafından karşılandığı toplantıda Herzl, Rusya'daki Yahudilerin durumunu iyileştirecek önerilerini sundu. Rusların açıklamasını yayımladı ve Britanya'nın "Uganda Projesi" olarak bildiği Yahudi Devleti teklifini 1903'te Basel'de yapılan 6. Siyonist Kongreye getirdi. 1905'te 6. Siyonist Kongresi, ortak karar aldı Filistin'de kurulacak olan bir Yahudi Devleti kurmanın, Britanya'nın Doğu Afrika'sında kurmaktan daha iyi bir seçim olduğu kararını verdiler ve kararlarını kesinleştirdiler. Böylece artık hedef: Kutsal Topraklar idi ve orası, Yahudiler için anavatan olacaktı.

CENNET MEKÂN 2.SULTAN ABDULHAMİD HAN'IN VERDİĞİ CEVAPLAR

1. Theodore Herzl'e Filistin Cevabı

Yahudilerin önderi Theodore Herzl, Filistin'in kendilerine satılması halinde Osmanlı'nın borçlarının kapatılacağını söylemiştir. II. Abdülhamid kendisine: "Bir karış dahi olsa vatan toprağını satmam, zira bu vatan bana değil milletime aittir. Milletim de bu toprakları ancak aldığı fiyata verir. Çünkü bu topraklar kanla alınmıştır, kanla verilir!" demiştir. "***Benim, Suriye ve Filistin'den gelen iki alayım Plevne'de son neferlerine kadar şehid oldular. Türk İmparatorluk toprakları bana değil, Türk Milletine aittir. Bu İmparatorluğun hiçbir parçasını hiçbir kimseye veremem. Yahudiler şimdilik milyarlarını biriktirsinler. Kimbilir, bir gün bu İmparatorluk paylaşılırsa, onlar da istediklerini belki***

de bir şey ödemeden elde edebilirler. Fakat ancak kadavramız paylaşılır, canlı vücuttan parça koparılmasına müsaade etmem."

2. Emanuel Karasu'ya Filistin Cevabı

Selanik Yahudilerinden olan milletvekili Emanuel Karasu, Sultan II. Abdülhamid'in huzuruna çıkarak, Filistin'de Yahudiler için toprak satın almak istemiştir. Ama daha sözünü bitiremeden ***"Defol, ey sefil"*** cevabını almıştır.

3. İttihatçılar ile İlgili Sözü

Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurucularından Albay Hüsamettin Ertürk'ün "İki Devrin Perde Arkası" (1964) adlı hatıralarında II. Abdülhamid'in 1909 yılında Selanik sürgünündeyken Debreli Zünnün adlı bir dostuna şöyle dediğini aktarmaktadır: ***"Göreceksiniz yüzbaşım! İttihatçılar Turancılık gayretiyle hem Rusya, hem de İngiltere ile bir savaşa girerlerse Allah göstermesin Osmanlı'nın parçalandığına şahit olacağız. İnşaallah böyle bir güç gösterisine girmezler."***Ne yazık ki Sultan II. Abdülhamid endişesinde haklı çıkmış ve imparatorluk birkaç yıl içerisinde dağılmıştır.

4. Dünya Savaşı ile İlgili Sözü

II. Abdülhamid I. Dünya Savaşı ile ilgili şu sözleri söylemiştir: "*Kırk yıl şu devletlerin birbirine düşmesini bekledim. Onlar birbirlerine düştü, şimdi ben tahtta değilim."*

5. Gafil Değilim

II. Abdülhamid: *"Beni evhamlı sanıyorlardı hayır! Ben sadece gafil değildim, o kadar."* demiştir.

6. Savaş Hakkında Söyledikleri

Her zaman barışçıl bir politika izlemiş olan II. Abdülhamid, savaş hakkında şu sözleri söyler: *"Savaş yalnız sınırlarda olmaz. Savaş bir milletin topyekûn ateşe girmesidir. Eğer bu bütünlük sağlanmamışsa zafer tesadüfi, yenilgi kaderdir."*

7. Abdestsiz Devlet İşi Olur mu?

Mabeyn Başkâtibi Esad Bey'in aktardığına göre, önemli bir evrakın imzası için geceleyin Sultan II. Abdülhamid'in kapısını çaldığında, II. Abdülhamid ona *"Kusura bakmayın beklettim, geleceğinizi biliyordum kapıyı çaldığınızda ben çoktan uyanmıştım. Kapıyı açamadım çünkü abdest alıyordum, ben bugüne kadar devletin hiçbir evrakına abdestsiz imza atmadım."* demiştir.

8. Tahttan İndirilirken Söyledikleri

II. Abdülhamid Han tahttan indirilirken şu sözleri söylemiştir: *"33 sene millet ve devletim için, memleketimin selameti için çalıştım. Elimden geldiği kadar hizmet ettim. Hâkimim Allah ve beni muhakeme edecek de Resulullah'tır. Bu memleketi nasıl buldumsa, öylece teslim ediyorum; hiç kimseye bir karış toprak vermedim. Hizmetimi Cenab-ı Hakkın takdirine bırakıyorum. Ne çare ki, düşmanlarım bütün hizmetlerime kara bir çarşaf çekmek istediler ve muvaffak oldular."*

9. İstanbul'u Terk Etmeyin!

Çanakkale Savaşı sırasında her ihtimale karşı saltanatı Eskişehir'e taşımaya hazırlanan ve II. Abdülhamid'i de yanında götürmek isteyen Sultan V. Mehmed Reşad'a, : *"Ceddim Fatih Hazretleri İstanbul'u alırken, son Bizans İmparatoru şehirden kaçmayı düşünmemiş, ordusu başında ölmüştür. Biz, Bizans imparatorları kadar da mı olamıyoruz ki, şehri bırakmayı düşünüyoruz? Osmanlı Hanedanı İstanbul'u terk ederse bir daha oraya dönemez. Muhterem biraderime söyleyin; İstanbul'dan bir adım bile dışarı atmam"* demiştir.

10. Hakkımı Helal Etmiyorum!

Sultan II. Abdülhamid bir duasında : *"Allah'ım helal etmiyorum! Şahsımı değil, milletimi bu hale getirenlere, hakkımı helal etmiyorum! Beni, benim için lif lif yolsalar, cımbız cımbız zerrelerimi koparsalar, sarayımı yaksalar, hanümanımı, hanedanımı söndürseler, çoluğumu gözümün önünde parçalasalar helal ederdim de Sevgili'nin (Muhammed) yolunda yürüdüğüm için beni bu hale getiren ve milletimi ateşe atan insanlara hakkımı helal etmem…"* demiştir. *(Ayşe Osmanoğlu, Babam Sultan Abdülhamid, Timaş Yayınları.Hüseyin Nihal Atsız, Türk Tarihinde Meseleler, Ötüken Yayınları, 2014.Necip Fazıl Kısakürek, Abdülhamid Han, Büyük Doğu Yayınları, 2011.Mustafa Armağan, Abdülhamid'in Yatak Odası, Zaman Gazetesi, 2008)*

YAHUDİ, MASON VE JÖN TÜRKLERİN TAVRI

Parayla toprak satın alma girişimleri, Abdülhamit'in kararlı tutumuyla sonuçsuz kalınca, Siyonist hareket, Osmanlı'yı yıkmak için yoğun bir faaliyet başlattı. Herzl bu durumu kendi sözleriyle şöyle açıklıyordu:
"Siyonizmin amaçlarına ulaşabilmesi için Osmanlı'nın dağılmasını beklemeliyiz." (The Complete Diaries Theodor Herzl, Theodor Herzl, cilt I, sf.374)

Tabii bu son derece "aktif" bir bekleyiş oldu. Siyonistler, İsrail Devleti'ne izin vermeyen Abdülhamit'i kesin olarak saf dışı bırakmaya karar vermişlerdi. Planlarının ancak bu şekilde gerçekleşebileceğini düşünüyorlardı. Bunun için de sadece dışarıdan yapılacak bir müdahalenin yeterli olmayacağı da ortadaydı. Dolayısıyla Abdülhamit karşıtı, bir iç muhalefet grubuyla iş birliği yapmak gerekiyordu. Yahudi liderler bu noktadan hareketle, Jön Türklerle iş birliği yapmaya karar verdiler. Siyonist lider Theodor Herzl bu tarihi kararı şöyle dile getiriyor:"Bir tek plan aklıma geliyor. Sultan'a karşı bir kampanya açmalı, bu iş için de sürgün edilmiş prensler ve Jön Türklerle temas kurmalı." *(Complete Diaries of Theodor Herzl, Theodor Herzl, cilt I, sf.374)*
Jön Türkler ve daha sonra da İttihat Terakki hareketiyle kurulan sıkı ilişkiler sonucunda Osmanlı İmparatorluğu kısa sürede çökertildi.

Bu konu hakkında yapılan önemli yorumlar vardı:"Birçok Avrupalı yazar, Jön Türk hareketini ve İttihatçıları, Yahudilerin, dönmelerin ve gizli Yahudilerin elinde oyuncak olan bir Yahudi-mason komplosu olarak nitelemiştir." *(Young Turcs, Freemasons and Jews, Eli Kedourie, sf.89)*

1908 Jön Türk İhtilali öncesinde, Avrupalı Siyonist Yahudiler, Osmanlı vatandaşı olan Yahudilerin Siyonizme hizmet etmeleri için uğraşmışlar, bu iş için üs olarak da çok sayıda Yahudinin yaşadığı Selanik'i seçmişlerdi. Burada çalışmalar yapan Siyonistler kısa zamanda kendilerine birçok Yahudi taraftar buldular. Siyonizm için çalışan her Yahudi bir kazanç olarak görülüyordu."Fakat en büyük kazanç Jön Türklerin içinde ünlü bir sima ve Osmanlı Parlamentosu'nda Selanik mebusu olan Emanuel Karosso oldu." *(Germany, Turkey and Zionism 1897-1918, Isaiah Friedman, sf.143)*

Selanik Yahudilerinin görevi olan Jön Türklere Siyonizmi benimsettirme çabaları, özellikle Emanuel Karasso, Nissim Mazliyah ve Nissim Russo adlı Yahudiler tarafından yürütülüyordu. "Karasso, Mazliyah ve Russo'nun görevi, Türk politikacıları Siyonizmden çekinmenin gereksiz olduğuna inandırmak, onları davalarına kazandırmaktı." ***(Germany, Turkey and Zionism 1897-1918, Isaiah Friedman)***
"Yahudi Nissim Mazliyah masondu." ***(Türkiye'de Masonlar ve Masonluk, İlhami Soysal, sf.6)***

"Yahudi Nissim Mazliyah yıllarca Osmanlı Meclisinde İzmir milletvekili olarak faaliyet göstermiştir. İttihat ve Terakki üyelerinin Siyonizme kazandırılmasında önemli görevler üstlenmiştir. 'İttihat ve Terakki gazetesinde yazıları yayımlanmıştır." ***(Türkler ve Yahudiler, Avram Galante, sf.91)***

Siyonizm sempatizanı olan Yahudiler de, Jön Türklere Abdülhamit karşıtı mücadelelerinde ellerinden gelen desteği veriyorlardı. Nissim Russo Jön Türklerle sıkı ilişkiler içerisindeydi. Halkı 1908 İhtilali'ne dâhil edebilmek için duvarlara ilanlar yapıştırmış, ihtilal sabahı kahve kahve dolaşarak attığı nutuklarla halkı isyana katılmaya çağırmıştı. Aynı akşam ihtilalcilerin isteklerini padişaha tebliğ etmek üzere saraya giden heyetin de sözcüsüydü. II. Meşrutiyet sonrası kurulan Siyonist cemiyetinin ilk üyelerindendi.

"Bir başka Yahudi 'iş birlikçi' Rafael Benuziyar, Selanik'te eczacıydı. Eczanesi Jön Türklerin buluşma yeri idi. Bundan başka İdare-i Hamidiye'ce şüphe altında bulunan Jön Türklerin haberleşmesi Benuziyar vasıtasıyla sağlanırdı. Benuziyar 22 Temmuz 1908 senesi akşamı, yani Meşrutiyetin ilan edileceği günün öncesi, Selanik duvarlarına bildiri yapıştıranlardan ve bunları evlere dağıtanlardan biri olmuştur. Aşer ve Avram Salem kardeşler, Fransa'ya kaçarak Jön Türk hareketine destek vermeye devam etmişlerdir. Leon Gatezno da Fransa'da Jön Türkler lehine büyük faaliyetler yapmıştır. Selanik manifatura tüccarlarından olan Tiamo, Selanik'teki Jön Türk grubuna büyük hizmetlerde bulunmuş ve servetini Jön Türklerin emrine vermiştir." ***(Türkler ve Yahudiler, Avram Galante, sf.94)***

Siyonizm, sanıldığının aksine 19. yüzyılın sonlarında gündeme gelmiş bir fikir değildir. Muharref Tevrat'ta "Dünya Krallığı"nın merkezi haline gelecek bir Yahudi Devleti'nin kurulacağından bahsedilir. Dolayısıyla Siyonizmin tarihi Tevrat kadar eskidir. Siyonizmin vazgeçilmez hedefi olan bu devletin sınırları Tevrat'ta şöyle tarif ediliyor"

Ayak tabanınızın bastığı her yer sizin olacak. Sınırınız çölden Lübnan'dan ırmaktan, Fırat Irmağı'ndan Garp Denizine kadar olacaktır. Önünüzde kimse duramayacak, Allah'ınız Rab size söylediği gibi dehşetinizi ve korkunuzu ayak basacağınız bütün diyar üzerine koyacaktır." (Tekvin Bölümü, 12/25)
Yahudiler kendilerine vadedildiğine inandıkları bu topraklara kavuşmak amacıyla, ilk resmi adımı 29 Ağustos 1897'de Basel'de I. Siyonist Kongresi'ni düzenleyerek attılar.

Theodor Herzl, başkanlığını yaptığı bu kongrede kuracakları Yahudi Devleti'nin sınırlarını şöyle açıklıyordu:"Kuzey sınırlarımız Kapadokya'daki (Orta Anadolu) dağlara kadar dayanır. Güneyde de Süveyş Kanalı'na; sloganımız Davud ve Süleyman'ın Filistin'i olacaktır." ***(The Complete Diaries of Theodor Herzl, Theodor Herzl, cilt 2, sf.711)***

Herzl, bütün dünya Yahudilerinin vereceği destekten emin olarak, kongrede şunları da söylemişti:"Basel'de ben Yahudi Devleti'ni kurdum. Eğer bunu yüksek sesle söylersem bütün dünya güler. Fakat beş sene içinde veya elli sene sonra herkes bunu böyle bilecektir." (***The Complete Diaries of Theodor Herzl, Theodor Herzl, cilt 2, sf.581)***

Gerçekten de İsrail, Herzl'in söylediği bu sözden 50 sene sonra kuruldu. Herzl'in söylediğinin bu kadar isabetle gerçekleşmesinin nedeni neydi? İleri görüşlülük konusundaki büyük yeteneği mi? Yoksa İsrail kurulana kadar uygulanan Siyonist planın ilk bölümünün, büyük bir örgütlenme sayesinde, her adımı hesaplanarak sonuca ulaştırılması mı?

Filistin'de kurulan İsrail Devleti de Siyonistleri tam anlamıyla tatmin etmemiş, daima Muharref Tevrat'ta vadedilen toprakların tamamının ele geçirilmesi hedeflenmiştir. Theodor Herzl Kutsal Toprakları açıkladıktan 88 yıl sonra, İsrail ordusunun komutanı Moshe Dayan, mevcut Yahudi Devleti'nin sınırlarını yeterli bulmayacak ve şunları söyleyecekti:"

Eğer Kitab-ı Mukaddes'e sahip çıkıyorsak, eğer kendimizi Kitab-ı Mukaddes'te yazılı olan halktan sayıyorsak, Kitabın yazdığı topraklara da sahip olmamız gerekir. ***'Hâkimlerin, patriklerin, Kudüs'ün, Hebron'un, Jeriko'nun ve daha pek çok yerlerin toprakları..."*** (***Jerusalem Post, 10 Ağustos 1967)***

Thoder Herzl Ölümü Ve Naaşı

Herzl, Uganda planının reddedildiğini görecek kadar yaşayamadı. 3 Temmuz 1904'te, Reichenau an der Rax, Aşağı Avusturya'da bir köy olan Edlach'ta, yılın başlarında kendisine konulan kalp teşhisinin sebep olduğu kardiyak sklerozdan öğleden sonra 5 civarı yaşamını yitirdi. Ölümünden bir gün önce William Hecler'a: "Filistin'i benim adıma selamla. Kalbimdeki son kanımı milletim için veriyorum." dedi. Herzl'in vasiyeti, düşük sınıf, içinde konuşmaların ve fazlaca çiçeklerin bulunmadığı naif bir mezarda yatmaktı.

Ayrıca Herzl, babasının yanına gömülmek istediğini de dile getirdi ve gelecek zamanlarda mezarının, Kutsal Topraklar'da kurulacak olan Yahudi Devleti'nin sınırları içerisine taşınmasını istiyordu. Cenaze naaşının arkasından 6,000'den fazla Yahudi ve Yahudi olmayan insan yürüdü; naaş, uzun ve kalabalıktı. David Wolffsohn ve oğlu Hans Herzl cenaze naaşında konuşmalar yaptılar. Daha sonra oğlu Hans Herzl Kiduş okudu. İlk mezar yeri, 1949'a kadar kalacağı Viyana oldu. 1949'dan sonra, İsrail Devleti'ni kurulmasıyla birlikte mezarı Kudüs'teki Herzl Tepesi'ne taşındı.

Aile Yaşamı

Herzl, her büyükbabasını da yakından tanırdı ve büyükbabası da Yahudiliğe, anne ve babasından daha bağlıydı. Zemun'da yaşayan büyükbabası Simon Loeb Herzl, Judah Alkalai'nin 1857'de kaleme aldığı "Yahudiler Kutsal Topraklar'a Dönmesi Ve Kudüs'ün Yenilenen İhtişamı" kitabının ilk basım orijinal ciltlerinden birine sahipti. Günümüz çağdaş akademisyen ve araştırmacıların sonuçlarına göre Herzl'ın büyükbabasının bu kitabı, onu Modern Siyonizm'e iteleyen yolda kesinlikle etkilenmişti. Günümüzde Herzl'ın büyükbabasının ve büyükannesinin kabirleri hâlâ Zemun, Sırbistan'da bulunmaktadır.

25 Haziran 1889'da Herzl, Julie Naschauer ile evlendi. Naschauer, Viyana'da yaşayan zengin bir Yahudi işletmecinin kızıydı. Herzl'ın çok sevidiği annesi, eşi ile anlaşamıyordu; bu ve buna benzer sebeplerden dolayı mutlu bir birliktelikleri olmadı ancak üç çocuk sahibi oldular: Paulina, Hans ve Margharita. Evliliklerindeki zorluklar, Herzl'ın politikaya daha çok yönelmesine sebebiyet verdi, çünkü eşi politika ve benzeri alanlarla hiç ilgilenmiyordu.

Herzl'ın kızı Paulina'nın zihinsel problemi vardı ve madde bağımlılığıyla ilgili sorun yaşıyordu. 1930'da, 40'lı yaşlarındayken, eroin kullanımı sonrası aşırı dozdan öldü. Tek oğlu Hans, seküler bir şekilde büyütüldü ve Herzl, Hans'ın özellikle sünnet olmasını istemedi. Herzl'in erken ölümünden sonra, Hans din değiştirdi ve önce Baptist ve daha sonra Katolik oldu. Dini ihtiyaçlarına kişisel çözümler buluyordu. Hans Herzl, 29 Mayıs 1905'te kendi isteğiyle birit milah ile sünnet oldu. *Kız kardeşi Paulina'nın 1930'daki cenaze günü, 39 yaşında, silahla intihar etti. Geride ise Hans, bir mektup bıraktı ve sebebini anlattı: "Bir Yahudi, her ne kadar kendisini büyük istekle başka öğretilere veya kültürlere verse de hep Yahudi olarak kalır. Her ne kadar kendisini eski soydaşları için kurban edip koca haçı sırtına alıp taşısa da o Yahudi, özünde her zaman Yahudidir… Daha fazla yaşamak istemiyorum. Tanrı'ya olan bütün inancımı yitirdim ve hayatım boyunca doğruyu bulmaya çalıştım. Şu an itiraf etmeliyim ki sonuç hep hayal kırıklığı oldu. Bu akşam hem ailem hem de kendim için Kiduş'u okudum. Ben ailemin sonuncusuyum ve bana kimse Kiduş okuyamayacak. İçgüdülerim son dönemde beni tamamen kötüye yönlendirdi ve tamir edilemeyecek o hatalardan birini yaptım. Bu, bütün hayatımı bir başarısızlıklarla dolu bir yığın haline getirdi. Bu nedenle, kökten bu başarısızlığı silmek en iyisi.."*

2006'ya gelindiğinde, Paulina ve Hans'ın mezar kalıntıları Fransa'dan alınıp babalarının yanına, Herzl Dağı, Kudüs'e gömüldü. Paulina ve Hans'ın, küçük kız kardeşleri Margarita (1893-1943) ile çok bağlantıları yoktu. Margarita, kendisinden 17 yaş büyük Richard Neumann'la evlendi. Neumann, mal varlığını 1929'daki Büyük Depresyon'da yitirdi ve Margherita'nın çok masraflı ve stresli hastalığından dolayı, ailenin ekonomik durumu oldukça istikrarsızdı. İkinci Dünya Harbi patlak verdi ve Naziler Margherita ve Richard'ı diğer Yahudiler gibi Theresienstadt Toplama Kampı'na gönderdi.

Oğulları—Herzl'ın ise torunu—Stephan Theodor Neumann (1918, Viyana - 1946, Washington, DC), Siyonistlerin yardımı ile Avrupa anakarasından daha güvenli olduğundan dolayı Birleşik Krallık'a gönderildi. Buradaki Siyonistler, Stephan Theodor'un güvenliğini ve temel ihtiyaçlarını sağladılar. Avusturya'da olduğu süre boyunca Siyonizmle ilgili pek bir şey bilmesede Stephan, Londra'da iken genelde büyükbabası Herzl'ın davasını anlamaya çalıştı ve onun eserlerini okudu. Zamanla çok tutkulu ve koyu bir Siyonist oldu. Stephan, Herzl'ın soyundan gelmiş yaşayan tek kişiydi. İsmini ve soyismini *Stephen Norman* olarak değiştirip, Birleşik Krallık Ordusu'nu bir kolu olan Yahudi Lejyonu'na gönüllü katıldı. 1945 sonbaharında Filistin'e gitme fırsatı yakalayan Stephan, ajandasına büyükbabasının başlattığı bu harekete destek vermek istediğini' yazdı. Stephan ajandasına, onu en çok etkileyen şeyin çocukların yüzlerindeki özgürlük' olduğunu yazdı; "Hiçbiri Avrupa kamplarındaki çocuklara benzemiyor." dedi.

İsrail topraklarından ayrılırken Stephan, şu satırları yazdı:"İsrail seyahatim sona erdi… Derler ki 'bir yerden ayrılmak, bir nevi ölmektir' diye; ben bunu en çok İsrail'den ayrılırken hissettim, biraz öldüm. Fakat eminim ki tekrar bu topraklara dönüp, buranın havasını tekrar solumak, bir şekilde yeniden doğmak olacaktır."

Norman ordudaki görevi bittiğinde İsrail'e dönmek istedi. Siyonist grubu görevlileri uzun süre Norman'ın geri dönmesiyle uğraştı. Onun dönüşü Herzl'in adına sembolik bir dönüş olarak algılanıyordu. 29 Haziran 1946 Agatha Operasyonu, bu olasılığı engelledi: İngiliz ordusu ve polisi, İsrail'i tamamen tarayarak Yahudi aktivistleri tutukladı. 2700 civarında kişi tutuklandı. 2 Temmuz 1946 tarihinde, Norman, Haifa'daki Bayan Stybovitz-Kahn'a bir mektup yazdı. Babası, Jacob Kahn, Herzl'in iyi arkadaşıydı ve savaştan önce iyi bilinen Hollandalı bir bankacıydı. Norman mektubunda gelecekte İsrail'e uzun süreli bir gezi planladığını ve bunu pasaport ve izin işleri el verdiğinide hemen yapmak istediğini ancak son iki günde olan şeylerin bu amacına yardım etmeyeceğini yazdı. İsrail'e hiç geri gitme şansı olmadı.

İngiliz Ordusu'ndan 1946 baharı sonunda terhis edilen Norman, parasızdı ve işi yoktu. Geleceği ile ilgili endişeleri var olduğundan, Doktor Selig Brodetsky'nin tavsiyesini dinledi. Brodetsky'nin ve Chaim Weizmann'ın yardımıyla kendisine Washington'da iyi bir iş bulundu ve Norman Ağustos 1946'da Amerika'ya gitti. Varmasından çok yakın bir süre sonra ailesinin başına gelenleri öğrendi. Viyana'daki eski dadısına ulaşan Norman, ailesinin yok olduğunu öğrendi ve ağır depresyona girdi. ***Ailesine olanlara ve Avrupa'da katlolan Yahudilerin durumuna daha fazla dayanamayan Norman, Massachusetts Bulvarı Köprüsü'nden, 26 Kasım 1946 tarihinde atladı.***

Norman, Washington'da Yahudi Ajansı tarafından gömüldü. Mezar taşında, "Stephen Theodore Norman, İngiliz Kraliyet Ordusu Topçu Birliği Kaptanı, Theodor Herzl'in torunu, 21 Nisan 1918 - 26

Kasım 1946" yazdı. Norman, Herzl'in siyonist olan, İsrail'e giden ve tekrar dönmek isteyen tek torunuydu. 5 Aralık 2007 tarihinde, ölümünden tam 61 yıl sonra, Herzl Dağı'na ailesinin yanına gömüldü. Herzl Dağı'ndaki Stephen Norman bahçesi, Theodor Herzl'den sonra bir Herzl adına yapılmış tek anıttır]. Bahçenin duvarlarından birinde, Norman'ın 1946'da yaptığı İsrail ziyareti esnasında söylediği sözler yazılıdır. Bu Siyonizm'in İsrail için anlamını özetlemektedir***"Filistin'deki Yahudi Gençlik seni şaşırtır… Özgürlüğün görüntüsünü taşımaktadırlar."***

Yazıları

1895 yılı sonlarına doğru, Herzl Der Judenstaat (Yahudilerin Devleti) kitabını yazdı. Bu küçük kitap önce 14 Şubat 1896 tarihinde Almanya'nın Leipzig ve Avusturya'nın Viyana şehrinde basıldı. Kitabın üzerindeki alt başlıkta "Versuch einer modernen Lösung der Judenfrage", ("Yahudi sorusuna modern çözüm") yazıyordu. Der Judenstaat, politik Siyonizmin yapısını ve inançlarını ortaya koyuyordu]. Herzl'in çözümü, bir Yahudi devletinin kurulmasıydı. Kitabında, tarihi Yahudi Devleti'nin neden tekrar kurulması gerektiğinin nedenlerini açıkladı. "Bu broşürde yazdığım fikir aslında çok eskidir. Yahudi Devleti'nin tekrar restore edilmesidir..."

Herzl, modern Yahudi kültürü ve en iyi Avrupalılık mirasının karışımının bulunduğu bir Yahudi devleti öngördü. Böylece, uluslararası anlaşmazlıkları çözmek için Kudüs'te bir "Barış Sarayı" inşa edilebilir ve aynı zamanda modern prensiplerle Tapınak tekrar inşa edilebilirdi. Herzl, kurulacak devletin vatandaşlarını dindar olarak görmedi fakat toplumda dine karşı saygı olacaktı. Ayrıca bu yeni devlette birçok dil konuşulacaktı ve İbranice ana dil olmayacaktı. Ahad Ha'am gibi, Yahudi kültürünün yeniden doğmasını ümit edenler, Altneuland'e eleştirel yaklaştılar.

Altneuland kitabında, Herzl, Araplar ve Yahudiler arasında bir savaş görmedi. Altneuland'in ana karakterlerinden birisi, Haifa'da mühendis olan, Reşid Bey, "yeni toplumun" liderlerinden biridir. Yahudi komşularından, İsrail'in ekonomik durumunu düzelttikleri için oldukça memnundur ve bir savaş için hiçbir neden görmemektedir. Bütün Yahudi olmayanlar aynı eşit haklara sahiptirler ve radikal bir hahamın, Yahudi olmayan vatandaşların haklarından mahrum etmek istemesi ve bunun seçimlerde kaybetmesi, romanın ana politik konusudur.

Herzl ayrıca gelecekteki Yahudi Devleti için kapitalizm ve sosyalizm arasında "üçüncü bir yol" öngördü. Onun planına göre, gelişmiş bir refah sistemi olacak ve ana doğal kaynakların özel mülkiyet haline gelmesi de mümkün olacaktı. Endüstri, tarım ve ticaret kooperatif usulüyle düzenlenecekti. Dönemin, Emma Lazarus, Louis Brandeis, Albert Einstein ve Franz Oppenheimer gibi diğer progresif Yahudileriyle aynı çizgide olarak Herzl, Amerikalı politik economist olan Henry George"un önerdiği toprak reformlarını hayata geçmiş görmek istedi. Bu isimler özellikle, toprak değeri vergisinin yürürlüğe girmesi istediler. Herzl bu karışık ekonomik modeli "Karşılıklılık" olarak adlandırdı. Bu terim Fransız sosyalist ütopyacılarından türedi. Kadınlar eşit oy verme hakkına sahip olmalıydılar.

Altneuland kitabında, Herzl, İsrail topraklarında kurulması gereken bir Yahudi devleti öngördü ve açık bir toplum vizyonunun özetledi:"… Birilerini başarılarımıza katılmaktan, kökeninden, atalarından veya dininden dolayı dışlarsak bu oldukça gayri ahlaki olur. Çünkü bizler de diğer medeni toplumların omuzlarında durmaktayız… Sahip olduğumuz her şeyi, diğer insanlara bir şekilde borçluyuz. Bu nedenle, borcumuzu ödemeliyiz. Bunu ancak bir şekilde yapabiliriz bu da en yüksek seviyede toleranslı olmaktır. Bu nedenle mottomuz şimdi ve daha sonra, "Adamım, sen benim kardeşimsin" olmalıdır.

"Dinle ilgili konular, tamamen halkın gözünden uzak tutulmalıdır… Bir kişi sinagoglarda, kilisede, camide, sanat müzesinde ya da filarmonik orkestrada dine bağlılığını göstermek istiyorsa, bu halkı ilgilendiren bir şey olmamalıdır. Bu tamamen kendisinin kişisel meselesidir."

Altneuland hem Yahudiler hem de Yahudi olmayanlar için yazılmıştı: Herzl, Yahudi olmayanların, Siyonizm'e karşı sempatisini artırmak istiyordu. Arjantin'i büyük sayıda Yahudi'nin göç etmesi için uygun bir konum olarak gördüğü dönemde günlüğüne şunları yazdı.

"Oraya yerleştiğimizde, bizi kabul eden devlete hızlı bir şekilde fayda sağlamalıyız. Bize verilen mülkleri hassasça istimlak etmeliyiz. Sınırlar içerisindeki parasız kesime, bulunduğumuz topraklardan uzaktaki başka geçiş ülkelerinde iş bulmalıyız. Mülk sahipleri bu şekilde bizim tarafımızda olacaklardır. İstimlak sürecini ve fakir olan insanların başka yerlere yönlendirilmesi işlemi gizlice ve temkinli bir şekilde yürütülmelidir… Tabii ki başka dine mensup insanların, dinlerini, mülklerini, onurlarını ve özgürlüklerini en sert şekilde, caydırıcı kanunlarla koruma altına almalıyız. Bu dünyaya örnek

olacağımız bir alan olmalıdır… Bize mülklerini satamayan milk sahiplerini oldukları yerde bırakmalı ve bize ait olacak diğer alanlara yönelmeliyiz.

Herzl'in hazırladığı bir anlaşmayla, Yahudi-Osmanlı Emlak Şirketi, Osmanlı İmparatorluğu'nun başka yerinde benzer bir toprak bulup, bir nevi takas usulüyle İsrail'de toprak satin almalarını sağladı. "Tel Aviv" ismi, çevirmen Nahum Sokolow tarafından, Altneuland'in çevirisi olarak İbraniceye verildi. Sonra bu isim, Jaffa yakınlarında kurulan şehre verildi ve Tel-Aviv Yafo oldu (İsrail'in ikinci en büyük şehri). Kuzey yönde bulunan yakındaki şehre ise Herzliya adı verildi ve bunun anlamı da Herzl'in onuruydu.

Yahudi devleti' fikrini ortaya atan Theodor Herzl'ın ailesi nasıl yok oldu?

'İsrail'in kurulmasına yol açan 'Yahudi Devleti' fikrini ortaya atan gazeteci Theodor Herzl'ın ailesinde trajik ölümler yaşandı. Günümüzde Herzl'ın çocukları ya da torunlarından 'birinci derece akrabası' denilebilecek hiç kimse kalmadı. Bugün Herzl'ın torunu ya da ailesinden gelen biri kalmadı. Eşi Julie, kocası Theodor Herzl'in ölümünden sadece üç yıl sonra, 1907'de, bazı aklî rahatsızlıklar sebebiyle defalarca hastaneye kaldırıldıktan sonra öldü.

Çocukları Da Akıl Hastalığı Sorunları Yaşadı, Oğlu Bir Hristiyandı

Herzl seküler bir Yahudiyken, Hristiyan olan oğlu (sol başta) 1930 yılında kızkardeşi Paulina'nın cenazesinin kaldırıldığı gün kendisini vurarak intihar etti. Herzl'ın büyük kızı Pauline tıpkı annesi gibi akıl sağlığı sorunları yaşıyordu ve uyuşturucu kullanımına bağlı olarak 40 yaşında hayatını kaybetti. Kardeşleriyle pek teması olmayan ve yine akıl sağlığı sorunları yaşayan küçük kızı Margarethe Trude ise 1943 yılında Thereseinstadt toplama kampında hayatını kaybetti.

Herzl'ın Tek Torunu İntihar Etti

Herzl'ın tek torunu, küçük kızı Margarethe'dan olan Stephan Theodor Neumann'dı. Stephen İkinci Dünya Savaşı sırasında adını Stephen Norman'a çevirdi. Stephen, annesinin Holokost sırasında, bir toplama kampında hayatını kaybettiğini öğrenmesi sonrasında (1946) Washington'da bir köprüden atlayarak intihar etti. Stephen, Herzl'ın soyundan gelen tek Siyonistti. İntiharından bir sene önce (1945) Filistin'e hızlı bir ziyaret gerçekleştirdi.

Herzl'ın Yeğeninin Kızı Pnına'nın Öyküsü

Frederika, 1933 yılında Viyana'da doğdu. 1938'de, 5 yaşındayken, annesi, Herzl soyismini taşıyan bir Yahudi kızın Nazi rejimi altında yaşamasının tehlikeli olduğunu düşünerek, onu, kendi teyzesi ve amcasının yanına Çekoslovakya'ya gönderdi.1939'da Nazilerin Prag'ı işgal etmesi üzerine aile sahte bir evlatlık belgesi hazırladı. Böylece Frederika, annesinin teyzesi ve amcasıyla İsrail'e göç etti. Biyolojik ailesiyse soykırımdan kurtularak İsrail'e ulaştı ve evlatlık belgesini iptal ettirerek, Frederika'yı geri almak istedi. Fakat başaramadılar.1948 yılının başlarında, İsrail Devleti'nin kuruluşundan önce çirkin ve can sıkıcı bir dava başladı. Bu, Herzl ailesinin itibarını bir kez daha zedeledi. Frederika'nın anne ve babasının hukuk mücadelesi yerel basında yer aldı. Haaretz, 24 Şubat 1948'de dava hakkında bir rapor yayınladı. Frederika'yı evlatlık edinen annesinin teyzesi ve amcası, kızı biyolojik ailesine teslim ettiklerinde Viyana'ya dönmelerinden korkuyordu. Fakat mahkeme biyolojik ailenin çocukla zaman zaman buluşmasına izin verdi. Maariv gazetesi, Frederika'nın evlat edinen aileyi anne-baba gibi gördüğünü bildirdi.Tel Aviv Bölge Mahkemesi, 1949'da Frederika'nın tatilini biyolojik ailesiyle geçirmesi kararı verdi. Ancak bu buluşmalar da bir trajediye dönüştü ve ebeveynler üzüntüden hasta oldu.1951'de, Frederika 18 yaşına geldiğinde, ailesiyle ilişkilerini yenilemek istedi ve onlarla tekrar tanıştı. Fakat mutluluk uzun sürmedi. Haaretz'e göre bu ailesiyle son temasıydı. Frederika intihara kalkıştı ve onu evlat edinen ebeveynleri tarafından hastaneye kaldırıldı. Theodor Herzl'ın yeğeni Max Herzl, 1952'de kırgın bir şekilde öldü.

"**Herzl soyunun adeta bir lanete kurban gitmiş gibi İsrail devleti kurulmadan iki yıl önce tamamen kesilmiş olması manidar.** Hâlbuki Theodor Herzl, uzak görüşlü biriydi. 1897 yılında yapılan Siyonist Kongre'de 'Beş yıl, on yıl, en geç elli yıl içinde bir Yahudi devleti kurulacaktır' demişti. 1897'nin üzerine 50 yılı koyarsanız 1947'yi elde edersiniz ki, sadece bir yıl yanıldığını görürürsünüz. **İşgal, kan ve gözyaşı üzerine kurulan İsrail devletinin de zulm ile abad olması mümkün değil**. Bu akibeti önlemek için bütün dünyevî tedbirleri alsalar bile unutmasınlar ki "kaderin üstünde bir kader vardır". Herz ailesi örnek olarak önümüzde…"

Hakkında Söylenenler

Herzl Paris'teyken Yahudi subayı Alfred Dreyfus skandalına tanık olduğunda, Yahudilerin Avrupa toplumlarıyla bütünleşmesine dair taşıdığı umudu tümüyle yok olmuştu. - *(Michael Brenner, Kısa Yahudi Tarihi, Alfa Yayınları, s. 208)*

Veda edip odasından çıkarken, ilerde bir şey daha yazarsam yine getirmemi istediğini belirtti. O gün bırakmış olduğum nuveli de gerçekten yayınladı. Hatta hiç beklemediğim bir şey daha yaptı, makalelerinden birinde nuvelime değindi, Viyana'da yine kendilerinden bir şeyler beklenebilecek genç edebiyatçılar görünmeye başladığından söz etti; bu arada benim adımı verdi. Beklemediğim bir anda birisinin beni yüreklendirmesi ilk kez başıma geliyordu. Hatta bu beklenmeyen özendirme edebiyata ilk adımlarını atan biri için hiç unutamayacağı çok önemli bir andı. O günden sonra da edebiyat yaşamımda bana güven veren ilk insanın -okuduğu nuvel nedeniyle değil, bir şeyler hissetmiş olacağı için- Theodor Herzl olduğunu belirtmeyi bir görev bildim. - *(Stefan Zweig, Buluşmalar - İnsanlar, Kentler, Kitaplar, Yordam Kitap, s. 38.)*

Theodor Herzl'in Sözleri

"Ben Basel'de Yahudi devletini kurdum. Eğer şimdi bunu bağırarak söylersem herkes gülecektir. Ama belki 5 yıl içinde, belki de 50 yıl içinde, bunun mutlaka doğru olduğunu herkes görecektir."

İsrail Devleti'ni kurulmasından 50 yıl önce I. Siyonist Kongresinde."Ben bugün burada Yahudi Devleti'ni kurdum, ancak bunu yüksek sesle söylersem bütün dünya güler. Fakat beş sene içinde ya da elli sene sonra bunu herkes böyle bilecektir. "

Dünya Siyonist Teşkilatı'nın İsviçre'nin Basel kentinde yapmış olduğu ilk kongrede söylediği söz."Her ne kadar o sırada hayallerime nokta koymuş olsa da, Sultan'ın bu hakikaten yüce sözlerinden etkilenmiştim."

Ben bir karış dahi olsa toprak satmam diyen Sultan Abdülhamid'in sözü üzerine."Filistin'i mi yoksa Arjantin'i seçmeliyiz? Biz, bize verileni ve Yahudi halkının seçtiğini seçmeliyiz… Arjantin geniş arazileri olan seyrek bir nüfusun yaşadığı ılıman iklime sahip, yaşamak için en elverişli ülke. Arjantin, arazisinin bir kısmını bize bırakırsa saygın bir kazanç elde eder. Ancak kesinlikle Yahudilerin bu bölgeye gitmesi bazı hoşnutsuzluklar doğurur ve bizim yeni hareketimizin farklı özü hakkında Arjantin'in bilgilendirilmesi gerekebilir. Filistin bizim tarihi evimiz… Eğer Sultan bize Filistin'i verseydi, biz Osmanlı'nın maliyesini yeni baştan düzenleme görevini üstlenebilirdik."

Rusya'da Yahudi köylerinde vergiler çok daha fazla. Romanya'da bir grup Yahudi nedensiz yere öldürüldü. Almanya'da bazen durduk yere sopaya çekiliyorlar. Avusturya'da üzerlerinde terörizm araştırmaları yapılıyor. Cezayir'de her gün tahrikler kol geziyor. Paris'te sözde en iyi sosyal mekânlara gitmeleri yasaklanırken, kulüplerden kapı dışarı ediliyorlar. Yahudi düşmanlığının bulutları gökyüzünü kapatmış." ***Theodor Herzl, Der Judenstaat (Yahudi Devleti), Ataç yayınları, s. 31.)***

İngiliz Dış İşleri Bakanı Balfour'un Siyonistlere Vaadi

İngiltere'nin Siyonist hareketle işbirliğini en açık bir şekilde ortaya koyması Balfour Deklarasyonu'nu yayınlamasıyla gerçekleşmiştir. Zamanın İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur Balfour'dan adını alan deklarasyonda şöyle deniyordu: "Haşmetli İngiliz kraliyet hükümeti, Filistin'de Yahudi halkı için milli bir devlet kurulmasını memnuniyetle karşılıyor. Bu gayeye ulaşmayı kolaylaştırmak için en değerli mesailerini harcayacaktır. Şurası açıkça bilinmelidir ki haşmetli kral, Filistin'de bulunan Yahudiler dışındaki milletlerin dini ve medeni haklarına zarar verecek veya Yahudilerin başka herhangi bir ülkede elde ettikleri haklarını ve siyasi nüfuzlarını zedeleyecek hiçbir şey yapmayacaktır."

Arthur Balfour

Bu deklarasyonun yayınlanmasının tarihi 2 Kasım 1917'dir. Bu deklarasyonun yayınlanmasıyla birlikte Filistin'de uluslararası bir yönetim oluşturulmasıyla neyin amaçlandığı herhangi bir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde açığa çıkmıştır.

İdeolojik Siyonizm İçin Filistin'in İşgal Edilmesi

İngiltere Krallığı Balfour Deklarasyonu'nun yayınlanmasından çok kısa bir süre sonra yani 1917 yılında Filistin işgalini gerçekleştirdi. 9 Aralık 1917'de İngiliz işgal kuvvetlerinin komutanı General Allenby'nin komutasındaki birlikler Kudüs'e girmişlerdir. İngiliz işgali normalde ikinci haçlı işgaliydi. Ancak bu işgalin gayesi bölgede bir haçlı hâkimiyeti kurmak değil Siyonist hâkimiyetin alt yapısını

oluşturmaktı. General Allenby'nin emrindeki askerlerin Kudüs'ü işgal etmeleri de Sykes-Picot Anlaşması'nda ve Balfour Deklarasyonu'nda Siyonist örgütlere yapılan vaatlerin yerine getirilmesi amacını taşıyordu.

Burada şunu öncelikle ifade edelim ki Filistin'in 1917'de İngiliz hâkimiyetine geçmesinin sebebi bölge ahalisinin herhangi bir ihaneti ve dış güçlerle işbirliği değil, Osmanlı ordusunun Mısır cihetinden baskın düzenleyen İngiliz ordusu karşısında yenilgiye uğramasıdır. Bu yenilgide, 1908'de Sultan II. Abdülhamid'i tahttan indiren İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ihanetçi politikasının ve Filistin'i ikinci plana itmesinin önemli rol oynadığı tahmin ediliyor.

İngilizlerin 1917'de Filistin topraklarını işgal etmelerinde zamanın Mekke Şerifi Hüseyin'le kurulan ilişkilerin ve arka planda gerçekleştirilen işbirliğinin de önemli rolü oldu. İngilizlerin Şerif Hüseyin'le gizli ilişkiler içine girmelerinin ve kendisine birtakım vaatlerde bulunmalarının en önemli sebebi dünyada dağınık bir halde yaşayan Yahudilerin devlet kurabilmeleri için gerekli şartların oluşturulması gayesiydi.

Şerif Hüseyin

İngilizler Filistin topraklarına; "Ürdün Şerifi Hüseyin'e yardım ve Arapları Osmanlılara karşı korumak (!)" iddiasıyla girdiler. Ancak gerçekte bu işgalin amacı Filistin toprakları üzerinde bir Yahudi hâkimiyeti kurdurabilmek için gerekli şartları oluşturmaktı. İşgal sonrasında İngilizler Şerif Hüseyin'e yaptıkları vaatlerin hiçbirini yerine getirmediler. Başlangıçta gizli tutulan ancak Bolşevik İhtilali sonrasında Rus gazetelerince açığa çıkarılan Sykes - Picot Anlaşması ve Balfour Deklarasyonu da Şerif Hüseyin'in oyuna getirildiği hakkında fikir veriyordu. Ancak Şerif Hüseyin oyuna getirildiğini oldukça geç fark edebildi.

Batı Emperyalizminin Aynı Zamanda Bir Karakol İnşası

Batı emperyalizminin İslam coğrafyasının kalbinde böyle bir devlet kurdurmasının iki önemli amacı vardı. Birincisi Batı toplumları açısından bir sorun olarak görülen Yahudi azınlıkların göç edebilecekleri bir yurt oluşturulmasıydı. İkinci amaç ise İslâm coğrafyasının kalbine bir uzak karakol yerleştirmek, onun vasıtasıyla İslâm dünyasındaki gelişmeleri yakın takibe almak ve Batı açısından tehlike oluşturacak gelişmeleri önce bu karakol vasıtasıyla vurmaktı. O yüzden küresel emperyalizm söz konusu uzak karakolu oluşturmak için devreye giren İngiliz işgal güçlerine sürekli destek verdi.

İngilizlerin 1917'de gerçekleştirdikleri Filistin işgali 24 Temmuz 1922 tarihinde bugünkü Birleşmiş Milletler konumunda olan Milletler Cemiyeti tarafından onaylandı ve Filistin toprakları resmen İngilizlerin vesayetine verildi. İngilizlerin işgalinden sonra Yahudilerin Filistin topraklarına göçü de hızlandı.

İşgal yönetimi Yahudilerin bu topraklara yerleşebilmesi için her türlü imkânı hazırlıyordu. Bunun yanı sıra İngiliz işgaliyle birlikte toplu katliamlar, sürgünler ve haksızlıklar da başladı. İngiliz işgalciler bir yandan Müslümanları öldürerek mülklerini ellerinden alırken diğer yandan Yahudilerin bu topraklardan mülk edinmelerini ve yerleşmelerini kolaylaştırıyorlardı.

Batı Emperyalizmi Gayri Meşru Devletini Hep Korudu

İngiliz işgal güçleri Filistin topraklarında bir Siyonist işgal devletinin kurulması için şartların oluştuğunu gördükten sonra bu topraklardan çekilmeye karar vermiştir.

İngilizler yerlerine Yahudileri bırakarak 1947'de Filistin'den çekilmeye başladılar. Bunun hemen arkasından Yahudiler kendi devletlerini kurabilmek için bir iç çatışma başlattılar. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1947'de Filistin topraklarının Araplarla Yahudiler arasında paylaştırılmasına dair bir karar aldı. 181 sayılı bu karar Filistin topraklarının % 55'ini ve verimli kısımlarını Yahudilere, epey bir kısmı verimsiz ve çölden ibaret % 45'ini de Araplara veriyordu. Yahudilerin çıkardıkları tedhiş olayları ve iç savaş sebebiyle İngilizler 1948'de Filistin topraklarından tamamen çekildiler. Bunun ardından Yahudiler BM'nin kendilerine verdiği toprakların üçte biri oranında daha toprak işgal ederek 14 Mayıs 1948'de İsrail devletinin kuruluş deklarasyonunu yayınladılar. İsrail'in kuruluşu ve bu

kuruluşun 181 sayılı BM Genel Kurulu kararına dayandırılmasıyla 960 bin Filistinli Arap evsiz, mülteci durumuna sokuldu.

Filistin topraklarında kurulan Siyonist işgal devleti küresel emperyalizmin bir gayri meşru çocuğudur. Ancak küresel emperyalizm bu çocuğunu yalnız bırakmamış, ona sürekli sahip çıkmıştır. Bu sahip çıkma, yerine göre BM kararlarıyla, yerine göre diplomatik oyunlarla, yerine göre askerî ve ekonomik desteklerle oldu.

Bugün küresel emperyalizmin başını çeken ABD, İsrail'in, İslâm dünyasıyla ilgili politikalarının başarılı olmasında, kendisinin İslâm ülkeleriyle ilgili çıkarlarının korunmasında büyük önem taşıdığına inanıyor. Bu yüzden İsrail'i İslâm dünyasının kalbine yerleştirilmiş bir uzak karakol ve bir tür sigorta şalteri olarak değerlendiriyor. Dolayısıyla İsrail'e yönelik tehditleri kendi çıkarlarına yöneltilmiş tehditler, onun güvenliğini de kendi güvenliği gibi görüyor. Siyonist rejime her yıl milyarlarca dolar para akıtması, bu rejimi güven içinde yaşatabilmek için sürekli diplomasi savaşı vermesi hep bu yüzdendir.

Fransa'dan başlayarak yeşeren ulusalcı söylemler yeni ulus-devletlere yol açarken, Avrupalı Yahudi yazarlar beklenen Mesih'in artık geleceğini ve Yahudilerin kutsal topraklara dönme zamanının geldiğini ifade ediyorlardı.

Bu bağlamda, modern Siyonist makaleler 1880'lerden itibaren Avrupa medyasında yer bulmaya başlamıştı.

Moses Hess, 1862 yılında, 'Roma ve Kudüs' adlı kitabında Yahudi sorununa çözüm olarak Filistin'de bir Yahudi sosyal birliği kurulmasını öneriyordu.

Leo Pinsker, 1881 yılında "Auto-Emancipation" adlı kitabında antisemitizmin modern bir olgu olduğunu ve Yahudilerin kendi ulusal vatanlarını nerede olursa olsun kurmak için organize olmaları gerektiğini anlatıyordu.

İşte bu fikirler, İbranice eğitim ve ulusal uyanışı organize etmeye çalışan Hibbat Zion'un (Siyon Âşıkları) dikkatini çekti. Yahudi sorununa çözüm teşkil etmek için Hayfa'da tarım kolonileri kurmaya başladılar.

Dreyfüs olayından derinden etkilenen Theodor Herzl, genel anlamda Yahudi sorununa, özellikle de antisemitizme çözüm için Filistin'de bir Yahudi devleti kurma amacındaydı. Tarihte oynadığı bu rol ona siyasi Siyonizm'in kurucusu sıfatının verilmesine yol açtı.

Herzl, Yahudilerin Filistin'de kutsal kitaplarda anlatıldığı şekli ile bir devlet kurma düşünü kaleme aldığı Der Judenstaat (Yahudi Devleti) adlı kitabını 1896 yılında yayınladı.

Bu amacı gerçekleştirmek için gerekli toprak alanları bulmak maksadıyla Papayla, Alman Kaiser'i Wilhelm'le, Avrupa'nın çeşitli prensleri, politikacıları ve nihayet söz konusu bölgenin kontrolünü elinde tutan Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit ile görüştü.

Ortodoks Yahudiler ise Mesih gelmeden kurulacak bir Yahudi devletine karşıydılar. Bu hareketi laik /sosyalist ve Yahudi inancı ile geleneklerine aykırı bir sapkınlık olarak görmüşlerdi.

Herzl, Sultan II. Abdülhamit'e bu konudaki ilk teklifi dostu olan Polonyalı aristokrat Phillip de Nevlinsky vasıtasıyla yaptı ama bir sonuç çıkmaması üzerine 1896'da İstanbul'a bizzat geldi. Başkente bu tarihten sonra dört defa daha gelecek ve 1902'ye kadar Yıldız Sarayı ile bağlantısını kesmeyecekti.

Theodor Herzl, İstanbul'a 1896 ve 1898 yıllarında yaptığı ilk iki seyahatte, Sultan II. Abdülhamit'in yakın çevresi ile temas kurdu. Yıldız Sarayı'nda Padişah'ın huzuruna ise 1901'deki üçüncü seyahati sırasında, 19 Mayıs 1901 günü kabul edildi.

II. Abdülhamit'in adı etrafında oluşan "Devlet-i Âliye'min satılık tek bir karış toprağı yoktur" söylemi, işte bu görüşmeden sonra ortaya çıktı ve Herzl'in Padişah'ın huzurundan kovulması gibi iç gıcıklayıcı bir mizansenle de süslendi.

Herzl, Sultan Abdülhamit'e daha sonra, 16 Şubat 1902'de gönderdiği bir mektupta bu görüşmenin ayrıntılarını hatırlatıyordu. Herzl, "Majesteleri, memleketinde yaşayan Yahudilere gösterdiği âlicenaplığı mazlum ve mağdur durumda bulunan diğer Yahudilere de göstermekte, onları bir peder gibi himaye altına almakta ama toplu olarak bir yerde yaşamaları yerine, değişik bölgelerde bulunmalarına izin vermektedirler" diye yazdı.

Herzl'in yapmış olduğu görüşmeler ve yazışmalar altı sene sürdü. Herzl'in ölümüyle sona erdi.

Garip bir şekilde bu görüşmeler bazı kişiler tarafından tarihin kendi akışı dışında başka bir ideolojiye hizmet etmek için değiştirilmiştir.

Dünyayı Yahudilerin yönettiği ve Osmanlı'yı dünya Yahudilerinin, Masonların, Dönmelerin yıktığı iddiaları aslında Sultan II. Abdülhamit ile Theodor Herzl arasında geçtiği söylenen bu konuşma üzerine temellendirilmiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucu üyelerinin Balkan kökenli olması, merkezlerinin, Yahudilerin yoğun yaşadıkları bir şehir olan Selanik'te bulunması, II. Meşrutiyetle başlayan sürecin, laik ve ulusal bir devletin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile sonuçlanması, bu komplo teorisini güçlendirir.

Dünya görüşü dinci ve hilafetçi olan bazı kesimlerin yeni kurulan Türkiye Devletine mesafeli durmaları ve bu siyasi oluşumda, Herzl'in kovulmasının intikamını almaya çalışan Yahudilerin parmağı olduğu iddialarına yol açar.

Bu söylentilerin çıkma sebebi, Herzl'in 1901'de İsviçre'nin Basel şehrinde toplanan Siyonist Kongresi'nde ortaya attığı ve Yıldız Sarayı tarafından üç gün içinde yalanlanan bir iddiaya dayanmaktadır. Ancak, iş bizde dönüp dolaşmış ve "II. Abdülhamit, Filistin'de Yahudi vatanı kurmak isteyen Herzl'i huzurundan kovdu" şeklini aldı.

Osmanlı arşivinden çıkan yeni belgeler

Yukarıda anlatılan ve Prof. Vahdettin Engin'in Osmanlı arşivlerinden yaptığı araştırmalarda bulduğu yeni belgeler belli çevrelerde tarihin yeniden yazılımına yol açacak kadar sarsıcıdır. Huzurdan kovma hikâyesi Prof.Engin'in Osmalı arşivinde bulduğu belgeler ışığında çürütüldü.

Prof. Engin'e göre altı sene süren görüşmeler esasında iki mektupla başlamıştı. Bu mektuplarda Herzl, Osmanlı'dan taleplerini ve Osmanlı borçlarının ödenmesi konusunda ne yapabileceklerini anlatmıştı.

1876'da Babıâli'nin İngiltere'ye olan 200 milyon sterlini geçen borçlarını ödeyememesi ile ortaya çıkan Duyun-u Umumiye İdaresi, kapitülasyonlar ve imtiyazlardan daha büyük bir sömürü aleti olmuştu. Zaten o borçlanmanın altında yatan da, imparatorluğun kendi sanayi hareketini kapitülasyonlar yüzünden kuramamasıydı.

İstanbul'da, bir iki kişilik büro olarak ortaya çıkan Duyun-u Umumiye İdaresi ile kefil olmadan devletin dışarıdan borç bulması da artık mümkün değildi. Avrupa devletleri Duyun-u Umumiye'yi kullanarak faiz isteklerini de bir bir yaptırıyordu.

II. Abdülhamit, Duyun-u Umumiye (Borçlar İdaresi) ile borçların yönetimi hakkında görüşme halindeydi. Bu görüşmelerin amacı Osmanlı borçlarının indirilmesi yönündeydi; en sonunda 75 milyon altın olan borcun 32 milyon altına indirilmesini başarmıştı.

Herzl'in yaptığı teklif, 32 milyon altının % 80'inin, yani yaklaşık 25-26 milyon altının Avrupalı Yahudiler tarafından ödenmesini içeriyordu. Sultan II. Abdülhamit'le yapılan pazarlıkta Herzl'in yerleşim müsaadesi istediği Osmanlı toprağı Hayfa ve civarıydı. Hâlbuki Sultan II. Abdülhamit,

Yahudi topluluklarının Mezopotamya (Kuzey Irak) üzerinde değişik bölgelere yerleştirilmeleri düşüncesindeydi. Burada olan "huzurdan kovulma" değil, son ana kadar görüşmeleri sıcak tutup Duyun-u Umumiye ile anlaşamama halinde, Herzl ile pazarlığın neticelendirilmesi olabilir. Nitekim Duyun-u Umumiye ile anlaşıldığı anda Herzl ve vekilleriyle bütün ilişkiler hemen kesildi.

Herzl, 25 Temmuz 1902'de İstanbul Tarabya'dan Sultan II. Abdülhamit'e yazdığı mektuplarda Duyun-u Umumiye ile kendisinin de görüştüğünü anlatıp, ne yapılması gerektiği ile ilgili tavsiyelerde bulundu.

Herzl'in parasal yardımların ötesinde, Sultan'ın Paris'te yaşayan muhalifi Jön Türk Liderlerinden Halit Ziya Bey'in ortadan kaldırılması teklifinde bile bulunduğu söylenir.

10 Mart 1902'de 40,000 Pound'luk, 15 Mart 1902'de 1,000,000 Franklık ve 800,000 Franklık teminat mektupları, Viyana Konsolosu Mahmut Nedim Bey vasıtasıyla Sultan II. Abdülhamit'e sunulmuştu. Bu teminat mektupları Credit Lyonais, Loyds Bank ve Dresner Bank'tan alınmıştı ve Duyun-u Umumiye ile pazarlıkların başarılı geçmesi halinde borç ödemesinde kullanılacaktı.

Ancak hükümetin Duyunu Umumiye ile yaptığı görüşmeler sonucunda borç erteleme başarıya ulaşmış ve Herzl'in teminat mektuplarına ihtiyaç kalmamıştı.

Dolayısı ile denilebilir ki, Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit, hiçbir kozu vakti gelmeden elinin tersiyle itmeyen, peşin olarak reddetmeyen, gerçekçi ve öngörülü bir devlet adamıydı.Mekanı cennet olsun.İhanet edenler,birçok mazlumun,Müslümanın kanın akmasına,yerinden yurdundan edilmesine sebeb olanlara lanet olsun.Amin.

BİBLİYOĞRAFYA

Ahmad, Feroz. İttihat ve Terakki, çev. Nuran Yavuz, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1986.Batmaz, Kezban. "II. Meşrutiyet Döneminde İttihat Terakki ve Yahudi İlişkisi (1909-1918), 2012 yılında Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kabul edilmiş yüksek lisans tezi.Behmoaras, Liz. Bir Kimlik Arayışının Hikâyesi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.Benbassa, Esther – Aron Rodrigue. Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi, çev. Ayşe Atasoy, yay. haz. Rıfat N. Bali, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.Galanti, Avram. Türkler ve Yahudiler, Gözlem Yayınevi, İstanbul, 1995.Olgun, Ülkühan. Osmanlı Son Dönemi Yahudilik ve Hahambaşılık, Giza Yayınları, İstanbul 2009.Şükrü, Hanioğlu, M. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986.The Jews of the Ottoman Empire, ed. Avigdor Levy, The Darwin Press, Princeton, New Jersey, 1994.Esor Ben-Sorek (18 Ekim 2015). "The Tragic Herzl Family History". Times of Israel. 21 Haziran 2018 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 8 Ağustos 2018. At his brit mila he was given the Hebrew name Binyamin Zeev. Israel Ministry of Foreign Affairs, Declaration of Establishment of State of Israel . "Lehman-Wilzig, Sam N. "Proto-Zionism and its Proto-Herzl: The Philosophy and Efforts of Rabbi Zvi Hirsch Kalischer." Tradition: A Journal of Orthodox Jewish Thought 16.1 (1976): 56-76" ^ Penkower, Monty N. "Religious Forerunners of Zionism." Judaism 33.3 (1984): 289.Theodor Herzl: Founder of Political Zionism, Israel Cohen. Theodor's father and grandfather were born in Zemun. See Loker, Zvi (2007). "Zemun". Berenbaum, Michael; Skolnik, Fred (Edl.). Encyclopedia Judaica. 1 (2'nci bas.). Detroit: Macmillan Reference. ss. 507-508. Erişim tarihi: 1 Kasım 2013.. Herzl, Theodor (14 Ocak 1898). "An Autobiography". The Jewish Chronicle (1). s. 20. ^ Herzl, Theodor (1960). "Herzl Speaks: His Mind on Issues, Events and Men". Herzl Institute Pamphlet. Cilt 16. New York: The Herzl Press. ^ Chouraqui, André. A Man Alone: The Life of Theodor Herzl. Keter Books, 1970, p. 11.The Hapsburg Monarchy (London 1914), p. 188.Rubenstein, Richard L., and Roth, John K. (2003). Approaches to Auschwitz: The Holocaust and Its Legacy, s. 94. Louisville. Kentucky: Westminster John Knox Press. 0-664-22353-2. Herzl, Der Judenstaat, cited by C.D. Smith, Israel and the Arab-Israeli Conflict, 2001, 4th ed., p. 53.Friedman, Isaiah. "Herzl, Theodor." Encyclopaedia Judaica. Ed. Michael Berenbaum and Fred Skolnik. 2nd ed. Vol. 9. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007. 63. Gale Virtual Reference Library. Web. 22 January 2016.Kaiser Wilhelm II had assured Herzl of his support for the Jewish protectorate under Germany when they had met privately in Istanbul a week earlier. By the time of their public meetings at Mikveh Israel and Jerusalem, the Kaiser had changed his mind. Herzl had thought he had failed. In the eyes of public opinion he had not. Schneer, s. 112."Catholicism, France and Zionism: 1895-1904". ^ Elon, Amos (1975). Herzl, ss. 400-01, New York: Holt, Rinehart and Winston. 978-0-03-013126-4. Elon, Amos (1975). Herzl, p. 402, New York: Holt, Rinehart and Winston. 978-0-03-013126-4.Central Zionist Archives, Jerusalem, August 1946,"These Children Bore the Mark of Freedom," by Jerry Klinger, Theodor Herzl Foundation, in Midstream, a bi-monthly Jewish review, May/June 2007, pp. 21-24, ISSN 0026-332X.Cleveland, William L. A History of the Modern Middle East. Boulder, CO: Westview, 2004. Print. p. 223.L.C.M. van der Hoeven Leonhard, 'Shlomo and David, Israel, 1907', in From Haven to Conquest, 1971, W. Khalidi (ed.), pp. 118-19. 'The Complete Diaries of Theodor Herzl', vol. 1 (New York: Herzl Press and Thomas Yoseloff, 1960), pp. 88, 90 hereafter Herzl diaries.

EMANUEL KARASU
(1862-1934)

Osmanlı Dönemi Milletvekili, Hukukçu, Siyasetçi, Yahudi, Mason, Jön Türk üyesi, İslam Türk düşmanı.

Müslüman Türk milletinin ekmeğini yiyip, ihanet eden, Karasu tanınmış bir Yahudi kökenli tüccar ailenin mensubu olarak 15 Ekim, 1862 senesinde **Selanik'te** doğdu.

Ailesi ve Çocukları: Emanuel Karasu'nun, ***İsrail, İsak ve David*** adlı üç oğlu; ***Ester (d. 1909) ve Moisé (d. 1914), Nelly adlarında üç kızı vardır***. Başka bir kaynağa göre oğullarının isimleri ***David, Albert, Matteo kızları Frida, İda ve Nelly'dir.***

Babası:adı İsrail .Anası: , ***Sunbule Assack.Dedesi: David Karaso(İspanyol Yahudisi)***

Eşi: ***Bella Karasu (d. 2 Teşrîn-i Evvel 1334 / 2 Ekim 1918, Selanik).*** 5 Ekim 1921'de Osmanlı vatandaşlığını terk ederek İtalya vatandaşı olmuştur.

Emanuel Karasu'nun ailesinin 400 sene önce, 1492'de İspanya'dan sürülmüş ve Sultan II. Bayezid'in (1481-1512) izniyle Selânik'e yerleşmiş Sefarad Yahudilerindendi. 1934 Trieste, İtalya'da öldü ve kızı tarafından İstanbula getirilip Arnavutköy'de Yahudi mezarlığında gömüldü.

Karasu'nun anne ve babası hakkında detaylı bir bilgi yoktur. Hâriciye Nezâreti Evrâk Müdüriyeti Sefâret-i Ecnebiyye (Dışişleri Bakanlığı Yabancılar Evrâk Müdürlüğü Elçiliği) tarafından, 22 Temmuz 1920'de, yazılan bir takrîrde **Emanuel Karasu**'nun **babasının adı İsrail** olarak geçmiştir.

Karasu'nun ailesinin diğer fertlerine gelince, Roni Morgulies'un 1995'teki tespitine göre, **Emanuel Karasu**'nun torunları olarak ***Türkiye'de sadece üç akrabası vardır. Bu kişiler, Emanuel Karasu'nun kızı Frida'nın bir kız çocuğu ile kız kardeşi Benuta'nın iki torunundan ibarettir.*** Büyük Osmanlı Arşivi'ndeki belgelere göre, Karasu'nun evli ve çocuklarının olduğu anlaşılmaktadır.

Hukuk eğitimi aldıktan sonra Selanik'te avukatlık mesleğini devam ettiren Karasu, Selanik'teki Makedonya Risorta Masonik Locası'nı kurdu ve Osmanlı Devletinde masonik faaliyetlerin lideri oldu. **İttihat Terakki Cemiyeti**nin birçok adamlarının masonluğa girmesine sebep olmuştur. Masonik localar ve bazı gizli cemiyetler, Selanik'te devrimci radikal görüşlere sahip ve aralarında Talat Paşa'nın da bulunduğu Jön Türkler' in duygudaşları arasında bir buluşma yeriydi. Emanuel Karasu, Selanik'te avukatlık mesleğine devam ederken İttihat ve Terakki Cemiyetine üye oldu. Cemiyetin Müslüman olmayan ilk üyelerinden biri oldu. Selânik Üniversitesi'nde de kriminoloji (suç ve suçluyu inceleyen bilim) dersleri verdi. ***(The History Of Freemasonry In Turkey (İngilizce)".***

İttihat ve Terakki Cemiyeti 1908 yılında II. Meşrutiyet ve sonrasında Osmanlı Devleti'nin idaresinde söz sahibi olunca 1908 ve 1912 meclislerinde Selânik mebusu, Balkan Harbi'nde Selanik Yunanistan'a kaybedilince 1914 yıllında da İstanbul'dan mebus seçildi. Meclis-i Mebusan'a girdi. On sene milletvekilliği yaptı.

Cennet mekân, Sultan II. Abdülhamid'e 27 Nisan 1909'da **Hal**'ini (tahttan indirilmesini) bildiren 5 Mason kişiden biriydi. Bahriye ***Nazırı Gürcü Arif Hikmet Paşa (1851-1915)Selanik Mebusu Musevi Emanuel Karasu (1862-1934)Drac Mebusu Arnavut Esat Toptani Paşa (1863- 1920)Katolik Ermeni Mebus Aram Efendi (?-?)Albay Ali Galip Pasiner(1868- 1939) bu hal ekibiyle birlikte;***

Emanuel Karasu, saraya geldi ve Meclis-i Milli'nin **Sultan II. Abdülhamid'e** halini (tahttan indirilmesini) karar verdiğini, kendilerinin bunu tebliğle görevlendirildiklerini ifade etti.

Filistin topraklarının Yahudilere satılması için rüşvet teklifinde bulunduğunda Sultan II. Abdülhamid tarafından kovulan **Karaso** bu kez Sultan'ın hal' kararını tebliğ için onun karşısına çıkmıştı. Bu ihanetin şartlarını hazırlayan teşkilat da **İttihat ve Terakki Cemiyeti**'ydi. .(***Dilleri, Eğitimleri ve Devletle İlişkileri Açısından Osmanlı Yahudileri Prof.Dr.İlber Ortaylı)*** Ahsene Gül Tokay, ***"Macedonian Reforms and Muslim Opposition during the Hamidian Era: 1878–1908", Islam and Christian–Muslim Relations 14:1 (2003)***

II. Meşrutiyet sürecinde ise İttihat ve Terakki'den üç dönem milletvekili seçilmesi, Talat Paşa'yla olan yakınlığı ve Birinci Dünya Savaşı sırasında elde ettiği serveti sebebiyle gerek döneminde gerekse de günümüze kadarki süreçte yoğun eleştirilere maruz kalmıştır.

Mondros Mütarekesi'nden sonra değişen iktidar dengeleri sebebiyle bir süre tutuklanan, daha sonra mal varlığına el konulan, nihayetinde İtalyan vatandaşlığına geçmek suretiyle İtalya Devleti'nin himayesine giren Karasu hakkında bugüne kadar yapılmış araştırmalar ve çalışmalar, önemli bir tarihsel dönemeçte aktif rol oynamış bir kişiliğin faaliyetlerini anlamlandırmada yetersiz kalmaktadır. Mondros Mütarekesi sonrasında İtalya'da Trieste'ye yerleşti.

1912 yılında, **Balkan Savaşları** sırasında Selanik'ten Fransa'ya göç eden ve **Danone** grubunun kurucusu **İzak Karasu**'nun (Isaac Carasso) amcasıdır ve **Daniel Carasso'nun** büyük amcasıdır.

.(Dilleri, Eğitimleri ve Devletle İlişkileri Açısından Osmanlı Yahudileri Prof.Dr.İlber Ortaylı) Ahsene Gül Tokay, ***"Macedonian Reforms and Muslim Opposition during the Hamidian Era: 1878–1908", Islam and Christian–Muslim Relations 14:1 (2003) "Erdal Şafak, 'Selanik Yoğurtçusu', Sabah Gazetesi, 19 Haziran 2005".)***

Türkiye'deki değişik Musevi kuruluşlarının işbirliği yapması için çalışmış, Türk Musevi'lerinin önce Türk sonra Musevi olduklarında ısrarcı olmuş. İtalya - Türkiye Savaşının antlaşma ile bitirilmesi için görüşmeler yapmış ve Selanik'in enternasyonal bir şehir olmasına çalışan komitenin üyesi olmuştu. Mondros Mütarekesi sonrasında İtalya'da Trieste'ye yerleşti ve 1934 yılında aynı yerde öldü. İstanbula getirilip,Arnavutköy'de Yahudi mezarlığında gömüldü. ***(Andrea Sefiha, in "Remember Salonika" (special issue), The International Association of Jewish Lawyers and Jurists, Spring 1999, p. 6)***

EMANUEL KARASU VE II. ABDÜLHAMİD

Emanuel Karasu, Osmanlı tarihinin son dönemlerinde etkili olan "meşhur ama meçhul" şahsiyetlerden biridir. Çok farklı özellikleriyle dikkatleri çeken Karasu, Sefarid Yahudiler' inden olup aynı zamanda masondu. Jön Türk Hareketi'ne dâhil Sultan II. Abdülhamid'e karşı siyasî mücadeleye katılmıştı. İhtilâlin ardından II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle alakalı hal' kararını kendisine vermekle görevlendirilen heyette görev almıştır. Bunların haricinde Karasu'yu ilginç kılan başka bir özelliği ise, Sultan'a jurnalcilik yapmasıydı. II. Abdülhamid'e verilen jurnaller arasında üç tanesi, Emanuel Karasu'nun mührünü taşımaktaydı. Nitekim bir takım hatıratlarda da aynı şekilde Karasu'nun jurnalcilik yaptığı geçmektedir.

Özellikle de II. Abdülhamid'e verdiği jurnalleri ile Sultan'ın tahttan indirilmesiyle alakalı olarak Alman gazetesiyle yaptığı uzun bir görüşmesi üzerinde durulmaktadır. *Jurnallere bakıldığında başta halkı "isyana" teşvik edecek "zararlı" fikirleri ihtiva eden gazetelerin okunması olmak üzere, İstanbul'a gizlice girmek isteyen anarşistlerin yakalanması ve Avrupa'ya giden bazı şahısların dışarıdaki "fesat" ehline katılmak istedikleri gibi özellikler taşıdıkları görülmektedir.*

Karasu, II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle alakalı kararın kendisine verilmesiyle görüşmelerinde ise, ilgili bir röportajında Sultan'ı oldukça bitkin ve aciz bir şekilde tasvir etmiştir.

Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) dönemi ve muhalifleriyle alakalı kaleme alınan çalışmalara bakıldığında, Jön Türk Hareketi/Jön Türkler, İttihat ve Terakki, masonluk/masonlar ve jurnalcilik/jurnalciler gibi terimlerin fazlasıyla zikredildikleri görülecektir.

Jön Türkler, bunların siyasî partisi olarak kurulan İttihâd ve Terakkî ile masonlar, II. Abdülhamid karşında Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesi ve Kânun-ı Esâsî'nin tekrar yürürlüğe girmesi yolunda verilen mücadele etrafında birleşmişlerdi.

Uzun ve yorucu bir mücadelenin ardından arzu ettikleri hedeflere ulaşmalarına rağmen bunlarla yetinmek istemeyerek, akabinde gelişen bir takım olayların verdiği fırsatları da değerlendirerek, amansız düşmanları Sultan'ın tahttan indirilmesi gibi daha farklı ikinci bir amacı da gerçekleştirmişlerdi. İsimleri zikredilen bu oluşumlar, böylece ilginç bir bütünlük içinde fonksiyonlarını başarılı bir şekilde icra etmek suretiyle, var oluş sebepleri olan II. Abdülhamid'in mutlakıyet yönetimine son vermişler ve nihaî olarak da onu tahttan indirerek intikamlarını almışlardı.

II. Abdülhamid'e verilen binlerce jurnalin tasnifi ve değerlendirilmesi için 1908 İhtilâli'nin hemen ardından bir heyetin teşkil edilmiştir. Bu heyetin uzun süren çalışması neticesinde jurnalcilerin listesi ile jurnaller başlangıçta muhafaza edilmiş, lakin daha sonra Enver Paşa'nın Harbiye Nâzırı olmasının ardından ani bir kararla bunlar yakılarak imha edilmiştir. Jurnallerin imha edilmesinde akla gelen ilk neden, bunların yayınlanması durumunda Jön Türk Hareketi'ne mensup jurnalcilerin deşifre olması ihtimaliydi. Böylesi bir durumun neticesinde ise, toplumsal ve siyasî olarak çok ciddi sıkıntılar tezahür edebilirdi.

Nitekim Mahmut Şevket Paşa'nın da açıkça ifade ettiği gibi, bu listeler "tefrikaya" neden olabileceği gibi "bir aile efradını hatta baba ve oğulları birbirine hasım" edebilirdi. Hatta kendisi şaka dahi olsa, "Ne bilirsiniz, benim de jurnalim çıkmayacağını!" diyerek bu sıkıntıyı açıkça dile getirmişti.

(Edhem Eldem, "Emanuel Karasu Biyografisine Bir Devam?", Toplumsal Tarih, Sayı 4/23, İstanbul 1995, s. 43. 6 Aktaran: Eldem, s. 44. 7 Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam, Cemal Kutay(Yay.), İstanbul 1980, s. 45. 8 A. L. Macfie, Osmanlının Son Yılları 1908-1923, Damla Acar/Funda Soysal(Çev.), İstanbul 2003, s. 39. Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Metin Kıratlı(Çev.), 3. Baskı, Ankara 1988, s. 211. Halil Ersin Avcı, İngiliz Gizli Raporu. Türkiye 1908, İstanbul 2005, s.1001. Encylopaedia Judaica, "Carasso, Emanuel", 2. Baskı, 4. Cilt, s. 460. Angelo Iacovella, Gönye ve Hilal. İttihad-Terakki ve Masonluk, Tülin Altınova(Çev.), 2. Baskı, İstanbul 2005, s. 40-41; Macfie, s. 39. 182)

Emanuel Karasu Nasıl Öldü?

Emanuel Karasu, Mondros Mütarekesi'nden (30 Ekim 1918'den) sonra İttihat Terakkinin birçok ileri geleni gibi, bir dönem Bekirağa Bölüğü'nde yatmıştır. Margulies'un belirttiğine göre, hemen hemen bütün kaynaklar, bundan sonra Karasu'nun İtalya'ya gittiğini yazmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan (1918'den) sonra, Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından, Karasu'nun servetinin yarısına, el konulduğu belirtilmiştir. 9 Ocak 1922 tarihli bir belgede ise, İstanbul Ceza Mahkemesi'nin Karasu'nun tüm gelirlerine sınırlama getirildiği belirtilmiştir. Margulies'un Karasu'nun damadı Hayırel'den edindiği bilgiye göre, savaş sonrasında, İttihat Terakki önderleri yurtdışına kaçtığında, Karasu da Büyükada'daki evinde korku içinde, her an götürülmeyi beklemiştir. Karasu, İtalya Masonluğu'yla ilişkilerini kullanarak korunmalı İtalyan vatandaşlığına geçmiş ve bunu, 20 Temmuz sene 1337/ 20 Temmuz 1921'de Osmanlı Devleti'ne onaylattırmış ve Trieste'ye yerleşmiştir..

Karasu'nun bir süre sonra, " O zaman (1921) İtalya'ya bağlı olan Rodos'a yerleştiği, oğlu (veya oğulları) ile bir tuğla imalathanesi kurduğu ancak tuğla işinde başarılı olamayan Karasu'nun bütün parasını kaybettiği" yazılmıştır. Margulies, Karasu'nun pasaportlarından anladığına göre, en azından 1920'ler boyunca Türkiye ile İtalya arasında gidip geldiğini yazmıştır. Karasu ile aynı dönem vekillik yapan, Hüseyin Cahit'in, "Liraları milyonu geçen bu zengin adam, döndü, dolaştı, İstanbul'a geldi ve beş parasız öldü" dediğini bilmekteyiz.

İtalya'da Trieste'da 1934 yılında öldü. Kızı tarafından İstanbula getirilerek Arnavutköy'de Yahudi mezarlığında gömüldü. Mezar taşında;"İkinci Meşrutiyet'in ileri simalarından İstanbul mebusu avukat Emmanuel Karasso" yazılıdır.(Hüseyin Cahit Yalçın, "Tanıdıklarım Karasu Efendi", Yedigün, 19 Şubat 1936, s. 5.Roni Margulies, "Emanuel Karasu", s. 15; "Obituary Carasso Effendi a Parasite of the Young Turks", The Times, 8 Haziran 1934, s. 19. "Obituary Carasso Effendi a Parasite of the Young Turks", The Times, 8 Haziran 1934, s. 19.Sami Hayırel (1886-1993), Emanuel Karasu'nın kızı Nelly (ö.1988) ile evlenmiştir. Roni Margulies, "Karasu Efendi'nin Biyografisine Bir Başlangıç", Toplumsal Tarih, Yıl 4, S. 21, 1995, s. 26. "Obituary Carasso Effendi a Parasite of the Young Turks", The Times, 8 Haziran 1934, s. 19; Mark Mazower, Selanik Hayaletler Şehri Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler, 1430-1950, çev: Gül Çağalı Güven, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2013.Roni Margulies, "Emanuel Karasu", s. 15. Emanuel Karasu'nun kızı Ester'in, Karasu'nun naaşını İstanbul'a getirerek defnettiği bilgisi de mevcuttur. . Emanuela Locci, "İtalya ve Türkiye Arasındaki İlişkilerde Emanuele Carasso" s. 46.)

Emanuel Karasu'aleyhine açılmış bir takım davalardan kurtulmak için, İtalya Fevkâlâde Komiserliğinin isteği üzerine, 20 Temmuz 1921 (20 Temmuz 1337) tarihinde Meclis-i Vükelâ kararıyla resmen İtalya vatandaşlığa geçmiştir. Doğal olarak burada insanın aklına Karasu, "Hangi davalardan kurtulmak istemiştir?" sorusu gelmektedir.

Karasu'nun yargılandığı davalar, İtalya Yüksek Komiseliği'nin 24 Ağustos 1920 tarihli Osmanlı Hâriciye Vekâleti'ne yazdığı dilekçeden anlaşılmaktadır.

Söz konusu dilekçede, Karasu'nun yargılandığı davalar şöyle sıralanmıştır:

Karasu'nun yargılandığı davalar, İtalya Yüksek Komiserliği'nin 24 Ağustos 1920 tarihinde Osmanlı Hâriciye Nezareti'ne yazdığı dilekçeden anlaşılmaktadır. Söz konusu dilekçede, Karasu'nun yargılandığı davalar şöyle sıralanmıştır:

– Osmanlı Ticaret Mahkemesi nezdinde, Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın açtığı dava.

– Maliye Nezareti tarafından Osmanlı Ticaret Mahkemesi 2. Dairesi nezdinde açılan dava.

– Beyoğlu (Pera) Mahkemesi Sivil Dairesi nezdindeki, Deutsche Orient Bank tarafından açılan bir dava.

– İstanbul İstinaf Mahkemesi'nin Sivil Dairesi nezdindeki, Deutsche Orient Bank tarafından açılan bir dava.

– İstanbul İstinaf Mahkemesi'nin Ticaret Dairesi nezdindeki, Société des Quais, Docks et Entrepôts de Constantinople (Konstantiniye Liman Şirketi) tarafından açılmış bir dava.

– İstanbul İstinaf Mahkemesi'nin Ticaret Dairesi nezdindeki, Hikmet Paşa'nın açtığı bir dava.

Dilekçede, yukarıda belirtilen davaların güncelleştirilerek Karasu'nun, İtalya vatandaşı sıfatıyla, konsolosluk desteğinden istifade edebileceği düzeye getirilmesini talep ettiği bildirilmiştir.

Dilekçenin devamında ise İtalyan Yüksek Komiserliği, Osmanlı Adliye Nezareti'ne gerekli talimatları vererek; Karasu hakkında açılmış davaların, Osmanlı mahkemelerinin, Osmanlı vatandaşı ve yabancı vatandaşlar arasında yüzeye çıkan farklılıkları yargılamayı tekrar ele almaya başlayana dek askıya alınmasını talep etmiştir. ***(Edhem Eldem, "Emanuel Karasu Biyografisine Bir Devam" , Toplumsal Tarih 4 / 23 (1995), s. 43. Jo. N. , "Carasso, Emanuel", EJd, V, 158. Margulies, "Emanuel Karasu", YYOA, II. , Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999, s. 14. A. Şerif Aksoy, İttihat ve Terakki Cemiyeti Tarihi, Nokta Kitap, İstanbul 2008, s. 274.)***

Hakkında açılan davalardan birine göre Karasu, zor durumdadır. 9 Ocak 1922'de İtalya Yüksek Komiserliği tarafından, Karasu'nun İtalya vatandaşı olduğu belirtilen bir yazıda, İstanbul Ceza Mahkemesi'nin onun tüm varidâtına (gelirlerine) sınırlama getirildiği belirtilmiştir. Bu yazının devamında bunun hatalı bir davranış olduğu vurgulanarak kararın Karasu'ya uygulanamayacağı ifade edilerek Karasu'nun gelirleri üzerindeki bu tedbirlerin kaldırılması da talep edilmiştir. İtalya Yüksek Komiserliği tarafından, 24 Ağustos 1921'de, İmparatorluk Hâriciye Vekâleti'ne (Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na) yazılan bir başka dilekçede, Karasu'nun İtalya vatandaşı olduğu belirtilerek hakkında açılan davaları, bizzat kendilerinin takip ettiği ifade edilmiştir.

İtalya Yüksek Komiserliği'nin nezdinde takip edilen bir dava ise Karasu için çok önemlidir. Karasu bu yüzden İtalya vatandaşlığına geçmiştir. Karasu, kendisine ait olan Arimetea ve Bitynia adlı gemileri G. Rossi ismindeki İtalyan Denizcilik şirketine satmak istemiştir lakin gemilerin milliyetini bildiren sertifikasının teslimi gerekmektedir. Ancak bu gemilerin komisyonunun ödenmediğinden, gereken sertifika Osmanlı Devleti tarafından verilmemiştir. Hikmet Paşa'nın bu konuyla alakalı olarak Karasu aleyhine açtığı dava, birçok belgede bahis konusudur. Çünkü Karasu'ya ait olduğu belirtilen Arimetea ve Bitynia adlı gemilerin komisyonu olan 495. 000 kron yani 15. 246 Osmanlı Lirası, Hikmet Paşa tarafından talep edilmiş; ancak Karasu bu parayı ödememiştir.

Karasu, kendisinden istenen bu komisyon tutarını, ödememek için İtalya vatandaşı olarak kabul edilmesini istemiştir. Bu durum Karasu hakkındaki belgelerde, açıkca görülmektedir. Bu cezanın ödenmesini isteyen Hikmet Paşa ise Karasu'nun Osmanlı vatandaşı olarak kabul edilmesini istemiştir. 22 Haziran 1338'de (22 Haziran 1922'de) Adliye Nâzırı tarafından yazılan bir dilekçede, Hikmet Paşa tarafından verilen dilekçeye atıfta bulunularak Hikmet Paşa'nın, Karasu'nun İtalyalı olmadığını belirttiği yazılmıştır. Uzun yazışmaların sonucunda, Hikmet Paşa'nın Karasu'dan istediği komisyon tutarı tahsil edilmiştir. 7 Safer 1341/ 16 Ocak 1913 tarihli bir belge, bunu göstermektedir. Özetle, Karasu'nun vatandaşlığı konusunda; Karasu'nu doğumunda ailesi İspanyol vatandaşıdır.

Emanuel Karasu ve Siyonizm

Emanuel Karasu'nun Yahudi kimliği, ömrü boyunca kendisine hatırlatılmıştır. Özellikle mebusluğu döneminde yapılan tartışmalarda hemen Yahudi deyince verilen örnek Karasu olmuştur. Örneğin, Osmanlı Mebusân Meclisi'nde vatandaşların nüfus kütüğü yasa tasarısı bilgileri tartışılırken **Emanuel Karasu**'nun Yahudi kimliğine dikkat çekilmiştir. Nüfus kütüğü yasa tasarısı görüşülürken aynı dönem milletvekili olan Yorgo Boşo Efendi, kişinin adı Yorgi ise Hristiyan, Ahmet veya Mehmet ise Müslüman'dır, lâkin Karasu ismi yazıldığında mutlaka Yahudi olduğunun anlaşılacağından dem vurmuştur. Burada Serfice mebusu Yorgo Boşo, Musevi yerine Yahudi deyimini kullanmıştır. Çünkü Tanzimat'la birlikte başlayan millet isimlendirilmesinde "Yahudi Milleti" tabiri resmiyet kazanmıştır.

Emanuel Karasu, bir Yahudi olması nedeniyle zaman zaman Siyonist olmakla itham edilmiştir. Karasu'nun itham edildiği Siyonizm kelimesinin kökü olan siyon kavramı, Ahd-i Atik'te, Hz. Davut tarafından fethedilip krallığın merkezi yapılan Kudüs şehri için kullanılan bir isim olup, zaman içerisinde bütün İsrail topraklarını ifade edecek şekilde genişlemiştir. Siyon kelimesine dayanan

Siyonizm, Yahudi halkının tarihi yurtlarına geri dönüşlerini ifade eden ve Filistin'de bir Yahudi devleti kurmayı hedefleyen siyâsi bir harekettir. Bu konuda Osmanlı'nın Yahudi mebuslarından olan **Emanuel Karasu**, 3 Mayıs 1327 /16 Mayıs 1911 tarihli Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri (MMZC)'ne göre, "Siyonizm'i bilmiyorum" dediği için eleştirilmiştir.

Karasu'nun Siyonist olduğunu savunanların kullandığı malzemelerden biri de, Karasu'nun II. Abdülhamid'den toprak talebinde bulunan heyet içinde yer almasıdır. Siyonizm ve Yahudiler'in Filistin topraklarına toplanması meselesi, II. Abdülhamid'in otuz üç yıllık iktidarı sırasında, karşı karşıya kaldığı siyâsi problemlerdendir.

Filistin toprakları Yahudi sığınmacılar tarafından en uygun yer olarak görülmüştür. II. Abdülhamid'den toprak talebi için bir heyet oluşturulmuştur.

Bu fikre destek bulmak için de Vlademir Jabotinsky ve İstanbul'daki diğer Siyonist liderlerle işbirliği yapıldığı belirtilmiştir. Karasu'nun siyonizm için çalışan Yahudi liderlerden Jabotinsky'ye destek olduğu anlatılmıştır. Karasu'nun sadece destek olmakla kalmadığı, II. Abdülhamid'den toprak talebinde bulunan heyet içinde yer aldığı da belirtilmiştir. Karasu'nun II. Abdülhamid'den toprak talebi konusunda, 1898'deki Zürih Siyonist Kongresi kararlarına göre, Filistin'de kurulacak Yahudi Yurdu için, Kudüs Sancağı'ndaki Çiftlikât-ı Hümayun'u satın almak hususunda Sultan II. Abdülhamid'e teklifte bulunanlardan olduğu, fakat Padişah'ın Karasu'nun da içinde bulunduğu heyete, bu toprakların gerek satışını, gerekse doksan dokuz seneliğine kiralanmasını reddettiği belirtilmiştir.

Fikirleri

Emanuel Karasu, İstanbul'un Amerikan mandası altına verilmesi gündeme geldiğinde, İstanbul'un Türk Yönetimi'nde kalması gerektiğini savunanlar arasındadır. Bu hususta Şalom Gazetesi'nin Diaspora Yahudileri/Cumhuriyet Dönemi adlı yazısında, I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, işgal altına giren İstanbul'un Amerikan mandası altına verilmesi söz konusuyken, aralarında Emanuel Karasu'nun da bulunduğu kent Yahudileri, buna karşı olduklarını ve İstanbul'un Türk Yönetimi'nde kalması gerektiğini bildirdiler diye belirtilmektedir. Şalom Gazetesi, konuyu incelemek üzere İstanbul'a gelen Amerikan heyeti azınlık temsilcileriyle görüşüldüğünü ve diğer azınlıklardan olumlu cevap aldıkları halde, Yahudi kesimin muhâlefetiyle karşılaşıldığını belirtmiştir. Şalom Gazetesi, "Muhâlif Yahudi heyetini temsil edenlerin içinde, Hahambaşı Hayim Nahum, Emanuel Karasu, Aşkenaz cemaati başkanı Reisner ve Hukuk Profesörü Mişon Ventura da bulunuyordu" diye belirtmiştir.

Hakkında Söylenenler

Times Gazetesi, "Karasu'nun, savaş yıllarında İstanbul'un gıda stoklarının yöneticilerinden biri olduğu sırada, çok sayıda fakir açlıktan ve hastalıklardan ölürken, Karasu'nun £ 12. 000. 000 (pound) üzerinde olduğu tahmin edilen bir servet kazanmasından dolayı eleştirildiğini" yazmıştır. Karasu'nun ise, "Servetinin tamamını dürüst yöntemlerle kazandığını" ifade ettiği aktarılmıştır. Karasu'nun uluslar arası bağlantılarının da olduğu belirtilmiştir. Dünyayı saran devrim havası esnasında, Tıpkı Jön Türkler gibi, Rus Devrimi'nde (1917) çalışan Parvus adlı bir kişinin Rusya'yı tahrip etmek için, sadece Trotsky'den (Bolşevik siyâsetçiden) yardım almadığı, Karasu ile birlikte propagandacı olarak çalıştığı aktarılmıştır. Böylece Karasu'nun silah ticâreti vasıtasıyla, Parvus'u da zengin ettiği bildirilmiştir. Karasu edindiği servetten dolayı sevilmemiş ve bu durum vefât haberlerine de yansımıştır. Basında çıkan vefât haberlerine göre, Karasu'nun vefâtı üzüntü vesilesi olmamıştır. Karasu, sadece yabancı basında değil, Türk basınında da kötü anılmıştır. Özellikle Türk basınında Cevat Rıfat Atilhan, Karasu'nun ölüm haberini, "Bir Yahudi kodamanı geberdi" başlığı altında duyurmuştur. Atilhan, Karasu hakkında, "İttihat ve Terakkî devrinin en kötü adamı olarak lanetlenmiş roller oynamıştır" diye yazmıştır. Atilhan, yazının devamında, Karasu'nun "uluslararası vasıtalarla memlekete dâima fenalık ettiğini" eklemiştir. Atilhan, "Karasu isminin, Meşrutiyet tarihine, korkunç bir kâbus gibi girdiğiği", "Karasu'nun vefâtıyla sahnenin bu perdesinin de kapandığını" ifade etmiştir.

Basında Yazılanlar

Cevat Rıfat Atilhan, yazılarında, Emanuel Karasu'dan en çok bahseden ve aynı zamanda nefret edenlerin başında gelmiştir. Bunun sebebi hiç şüphesiz Karasu'nun 31 Mart Vakası'nda üstlendiği roldür. Cevat Rıfat Atilhan'ın oğlu, Atilla Atilhan'ın, Zaman Gazetesi'ne verdiği bir röportaja göre, Cevat Rıfat Atilhan'ın Karasu'ya olan nefretinin oluşmasında, savaş yıllarında gördüğü olaylar etkili olmuştur. Zaman Gazetesi, Atilla Atilhan'ın, Balkan Harbi ve I. Dünya Savaşı'na katılan Cevat Rıfat Atilhan'ın Filistin cephesinde, Osmanlı'nın aleyhine, İngiltere için casusluk yapan Yahudiler'i

gördüğünü ve bunun üzerine Cevat Rıfat Atilhan'ın Siyonist aleyhtarı olduğunu aktarmıştır. Zaman Gazetesi, Atilla Atilhan'ın, bu durumun sebebini, Karasu'nun da Siyonist olduğunu düşünmesindendir diye yazmıştır. Cevat Rıfat Atilhan, Reuters ajansı tarafından verilen, Emanuel Karasu'nun ölüm haberinin, önemli bir etki yapmadığını bildirmiştir. Atilhan, haberin devamında, Karasu için; "1908 inkılâbını kendi menfaatleri için kötüye kullanan, günahsız yabancıları ve bilhassa Fransız ve İtalyan masonlarını aldatan bu Yahudi avukatı kadar hiç kimsenin itimatsızlık hissi telkin etmediği" değerlendirmesinin yapıldığını aktarmıştır.

Karasu'nun vefâtı ile ilgili Türk basınında yazılanlar incelendiğinde, sevilmeme nedeni, hiç şüphesiz İttihat ve Terakkî'nin faaliyetlerinde yer almasından kaynaklanmaktadır. Yabancı basındaki olumsuz havanın sebebi ise, Karasu'nun haksız kazanç elde ettiği iddiasından dolayıdır.

TARİHTE 3 ÖNEMLİ YAHUDİ VE HAİM NAHUM DOKTRİNİ.!

Theodor Herzl, Emanuel Karaso, Haim Nahum; Siyonizm ve İsrail Devletinin Kurucusu 3 Irkçı Emperyalist.!

OSMANLI'NIN HAİM NAHUM EFENDİSİ

Haim Nahum (1873, Manisa, Osmanlı Devleti-1960, Kahire, Mısır), Türkiye (1908-19) ve Mısır (1925-60) hahambaşısı ve siyasetçi.Babası küçük bir memurdu. Genç yaşta büyükbabasıyla Filistin'e giderek İbranice ve Arapça öğrendi. Ülkeye döndüğünde arzusu İstanbul'da İslam hukuku ve diplomatlık eğitimi görmekti. Ailesinin maddi olanakları yeterli olmadığından 1891'de Alliance Israelite Universelle kuruluşuna başvurarak; hukuk, teoloji ve diplomatik öğrenimi görmek için yardım istedi. İsteği kabul edilen Nahum, 1893-1897 arasında Paris Ruhani Okulu'nda öğrenim gördü.

1897'de haham tayin edilmeden 1895'te Teoloji Yüksek Okulu'ndan; 1896'da ise yaşayan Doğu dillerinden edebi Arapça ve Farsça bölümlerinden diploma almayı başardı. Aynı yıllarda Paris'teki Yahudi okullarında ders verdi. Paris'te bulunduğu sürece sürgündeki Jön Türklerin çevresine katıldı. Kurmuş olduğu ilişkiler, İstanbul'a döndüğünde politik yaşamında büyük yararlar sağladı. Nahum 1897'de İstanbul'a dönüşünde Ruhani Okulu'nda ders vermeye başladı. Aynı zamanda hahambaşılığın yönetiminde de görev aldı. Çalışmaları, Alliance tarafından desteklenen Nahum 1898'de Bulgaristan, 1902'de ise Roma baş haham lığına aday gösterildiyse de seçilemedi.

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanıyla görevinden istifa eden Moşe Levi'nin yerine hahambaşı seçilen Haim Naum bu görevini 1919'a kadar sürdürdü. Seçimler sırasında Alliance ve yandaşlarının politik yönü zayıf ve silik bir kişiliğe sahip kayınpederi Abraham Danon'u desteklemiş olmaları, Nahum'un hahambaşı seçilmesini engellememiştir. Haim Nahum'un hahambaşı seçilmesi Osmanlı Yahudileri tarafından coşkuyla karşılandı.

Osmanlı topraklarında ve Doğu'daki çoğu hahamın dindarlıklarının bağnazlık mertebesine ulaştığı bir ortamda seçilen Nahum görevinde başarı elde edebilmek için o dönemde bağnazlıkla savaşan en önemli Yahudi kuruluşu Alliance'dan destek aldı. Böylece Türk Yahudilerinin tarihinde Fransız cephesi ve Alliance, Alman cephesi ve Hilfsverein karşısında önemli bir zafer elde etmiş oldu.

Görevde bulunduğu süre zarfında özellikle Alliance karşıtı Yahudi Cemaati Konseyi üyelerinin engelleriyle karşı karşıya kaldı. Siyonizmi benimseyen ve Osmanlı İmparatorluğu'nun o günkü zor koşullarında Filistin'de Yahudilerin bağımsız bir yönetimle yaşamalarına karşı olan Hahambaşı Nahum, tüm görev süresi boyunca bir Yahudi devleti fikrini savunan Siyonist Yahudi liderlerle Osmanlı yetkilileri arasında iletişimi sağlamaya çalıştı. Siyonizm'e karşı dernekler kurarak ve yazılar yazarak mücadele ettiği için Siyonistler tarafından düşman olarak görülmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu'nun en zor ve en hassas döneminde görev yapan Nahum, Fransa'ya ve Fransız kültürüne olan yakınlığıyla bilinmesine rağmen cemaatinin ve ülkesinin menfaatleri için Amerikan diplomatik çevrelerine de girmeyi başarmıştır. 1909-1917 arasında Amerika Birleşik Devletleri'nin üç Yahudi büyükelçiyi İstanbul'a atamasının, Nahum'un bu ülke diplomatik çevreleriyle kurmuş olduğu iyi ilişkilerin bir neticesi olduğu bilinmektedir. Bu ilişkileri Osmanlı yönetiminin dikkatini çekti. Nahum'un Amerika büyükelçisi olarak tayin edilmesi birkaç kez gündeme geldiyse de bu gerçekleşmedi.

Nahum'un hahambaşılık görevi öncesinde, sırasında ve sonrasında sarayla ve hükümet yetkilileriyle kurmuş olduğu ilişkiler 1910'da kendisine mebusluk teklif edilmesini sağladı. Ancak

Yahudi cemaati ileri gelenleri iki görevi yürütmesinin imkânsız olduğunu ileri sürerek Haim Nahum'un bu görevi kabul etmemesini sağladılar.

Nahum 1918'de Sadrazam Ahmet İzzet Paşa tarafından Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderildi. 1917'den beri kesilmiş olan ilişkilerin canlandırılması gerekmekteydi. Temaslarına Avrupa'dan başlayan Nahum gerekli ülkelerin giriş vizesi vermemesi üzerine görevini tamamlayamadı. Ahum 1919'da, Amerika Birleşik Devletleri'nin eski İstanbul büyükelçisi Henry Morgenthau'yla görüşmek üzere Avrupa'ya gitti. Konu Türkiye'nin geleceğiydi.

Seyahatinde yeni devletin sınırları, Kemalistlerin fikirleri ve Mustafa Kemal'in kişiliği hakkında sayısız temaslarda bulundu, basın toplantıları düzenledi. Fransız basınında röportajları yayımlandı. Nahum ayrıca Fransa ile Türk milliyetçi hareketi arasında yapılabilecek bir antlaşmayı muhtelif defalar dile getirdi. Görevinden istifa ettiği 1919'dan Kahire baş hahamı seçildiği 1926'ya kadar Paris'te oturan Nahum, bu dönemde de siyasetle ilgilendi.

Özellikle Fransız basınında kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti ve Kemalist akımla ilgili demeç ve röportajları yayımlandı. 1922'de Cumhuriyet'in ilanından önce yeni bir kampanyayla büyük güçlerin Ankara hükümetiyle barış anlaşmaları imzalamaları için çaba gösterdi. Kemalistlerin propagandasını yaptı. 1923'te Milli Mücadele'ye verdiği destekten, Avrupa'da geniş çevresi olduğundan ve çok iyi Fransızca bilgisinden ötürü Türk heyetinde yer alarak Lozan Barış Konferansı'na katıldı.

Bu hizmetinden ötürü Türk hükümeti tarafından Efendi unvanı verilerek ödüllendirildi. Ahum 1926'da başhamam seçilmesi üzerine Kahire'ye yerleşti. Kısa bir süre sonra senatör tayin edildi. Mısır'daki Yahudi Etütleri kuruluşunun kurucularından olan Nahum'un 1934'te iki eseri yayımlandı; Administration des biens privés et des palais royaux (Kraliyet Saraylarının ve Özel Mülkiyetinin Yönetimi) ve Recueil des firmans impériaux ottomans (Osmanlı İmparatorluğu Fermanları).Mısır toplumu tarihi üzerine çalışmaları özel önem taşır. 1944'te Mısır Yahudileri Tarih Araştırmaları Derneği'nin (Société d'Etudes Historiques Juives d'Egypte) yeniden kurulmasına yardım etti ve onursal liderliğini yaptı. Dünya Yahudilerinin birbirleriyle ilişki kurmasına yardımcı oldu.

İsrail'in kurulmasından sonra 1940'ların sonlarında ve 1950'lerin başlarında Mısır'da yükselişe geçen Arap milliyetçiliği Mısır Yahudilerini zor durumda bıraktı. Nahum bu dönemde Yahudilere dönük yaptırımların ve baskıların yumuşatılması için uğraştı.

IRKÇI EMPERYALİZMİN HAİM NAHUM DOKTRİNİ

Irkçı emperyalizm faizci kapitalizmi kullanarak parayı eline geçirdikten sonra Ortadoğu'da Büyük İsrail Devleti'ni kurma çalışmalarına hız verdi. İlk önce devletin kurulacağı topraklara ihtiyaç duyulmasından ötürü bu toprakları parayla satın almak istediler.

Aslen Avusturyalı olan ve o dönemin en ünlü Yahudi'si ve Siyonizm'in de kurucusu olarak bilinen Theodor Herzl Osmanlı padişahı Ulu Hakan Abdülhamid Han'a bir elçi gönderir. Şimdiki Filistin çevresinde bir miktar toprak talebinde bulunur.O dönemde Osmanlı Devleti Ruslarla savaş halindedir ve Paraya şiddetle ihtiyaç duyar. Buna rağmen Sultan Abdülhamid böyle bir teklifin gerçekleşmesinin asla mümkün olmayacağını elçiye bildirir ve elçi huzurdan ayrılır.

Sultan Abdülhamid'in huzurundan ayrılan elçi, Theodor Herzl'in yanına dönerek Sultan'ın teklifi kabul etmediğini bildirir. Bunun üzerine Theodor Herzl kendisini bu konu için görevlendirenlere.! Giderek hesap vermeye başlar. Söylediği sözler oldukça manidardır. *"Bu adam hayatta iken bırakın devlet kurmayı bizim yerimizden kıpırdamamız mümkün değil" der.*

Tüm bu olayların ardından Siyonistlerin sarf ettiği 3 başlık Theodor Herzl liderliğinde toplanan 1897 Basel Konferansı'nda karar haline getirildi. Bu kararlar; Birincisi, eğer müsaade etmez ise Sultan Abdülhamid'i tahttan indirmek.

İkincisi, Abdülhamid'in ardından tahta geçecek olan yeni Osmanlı Padişahı da aynı tutumu sergilerse yani Büyük İsrail'i kurmamız konusunda bize mani olursa Osmanlıyı yıkmak.

Üçüncüsü ise Büyük İsrail kurulduğunda etrafındaki Müslüman ülkeler başkaldırırsa 100 sene içerisinde İslam'ı ortadan kaldırmak.

Bu kararların 1897 Basel Konferansı'nda onaylanmasının ardından uygulanmaları için aranan isim ise Emanuel Karoso (Emanuel Karasu) oldu.

Emanuel Karoso İtalyan Hahambaşısıdır. Aynı zamanda İttihat ve Terakki'yi bir cemiyet olarak kuran kişidir. Karoso bu 3 maddenin uygulanabilmesi için 5 sene etüt çalışmalarında bulundu. İttihat ve

Terakki Cemiyeti'nin içerisinden bulunan birçok asker ve subayı mason yapmış ve cemiyet içindeki gücünü en yüksek seviyeye çıkarmıştır.

Karoso'nun Sultan Abdülhamid'i saltanattan göndermek için ilk vazifesi saltanata rakip bir yapı oluşturmaktı. Bu amacını gerçekleştirebilmek için 1908 yılında büyük uğraşlar sonucu (Meclis-i Milli) Millet Meclisi'ni açtırdı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni meclis açıldıktan sonra bir parti haline getirdi ve kendisi de Selanik milletvekili oldu.

Böylece elinde tuttuğu askeri gücün yanı sıra siyasi gücü de kendi bünyesine almış oldu. Meclis açıldıktan sadece 1 yıl sonra 1909'da Sultan Abdülhamid'in halline yönelik kararı meclisten çıkarmayı başardı.Bu kararın Sultan'a tebliği için meclis tarafından görevlendirilen ve 27 Nisan 1909 Salı günü sarayı ziyaret eden 4 kişilik heyetin başında bizzat Emanuel Karaso bulunuyordu.

Bugüne kadar öğrendiğimiz tarihin aksine !!! Libya'nın İtalyanlara bırakılmasında Karoso'nun etkisi büyüktür. Balkan harbinin çıkmasında da en etkili isimlerden olan Karoso Yunanları,Rusları ve Rumları bir arada toplamayı başarmış ve onların Yeşilköy'e kadar ilerlemelerine ortam hazırlamıştır. Hiç lüzum yok iken Osmanlı'nın 1.Dünya Harbi'ne girmesinde de Karoso'nun etkisi tartışılamayacak şekilde fazladır.

Bunun sonucu olarak Osmanlı 4 sene boyunca 30 cephede savaşmak zorunda kaldı. Fransızların Maraş'a, İngilizlerin Ürdün'e girmesinin amacının kendi hesapları için değil İsrail Devleti'nin oluşumuna zemin sağlamak olduğunu da unutmamak gerekir.

Theodor Herzl ve Emanuel Karaso'nun ardından Haim Nahum 3.ırkçı emperyalist olarak kabul edilir.Haim Nahum İnönü'nün 'sözde' müşavirliğini yapmış, İttihatçıların Mısır Hahambaşısıdır. Haim Nahum Lozan'da ileriye sürdüğü doktrin ile ön plana çıkmıştır. 1.Dünya Savaşı sonrasında galip devletlerin " biz Dünya Harbini Büyük İsrail'i kurmak için yaptık.Madem galip de geldik. Neden galip olduğumuz halde İsrail'i küçük kurup büyütmeye çalışalım, kurmuşken büyüğünü kuralım." diyerek Lozan'ı imzalamak istememesinin ardından Nahum, önerdiği doktrin ile galipleri ikna etmeyi başarır. Önerisinde Lozan'ı bir timeout anlaşması olarak görmelerini aslolanın zaten Sevr olacağını anlatır. Yaptıkları hesaba göre uzun vadede de olsa Büyük İsrail kurulduğunda etrafında ona tehdit unsuru olabilecek güçlü bir devlet olmayacaktır.

Haim Nahum Doktrini'nde Şu 6 Madde Dikkat Çekicidir.

Anadolu insanını aç ve işsiz bırak, borçlandır, dininden uzaklaştır, böl, birbiriyle çarpıştır, yumuşak lokma haline getirerek kolayca yut. Öne sürülen bu doktrine rağmen siyonizmin kontrolünde olan Amerikanın Lozan'ı imzalamaması da dikkat çekicidir.

Theodor Herzl'in 1897'de I.Siyonist Kongrede ***"Ben Basel'de İsrail Devleti'ni kurdum.En geç 50 yıl içinde bu gerçek olacak demesinden 50 yıl sonra 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin kuruluş deklerasyonu ilan edilmiştir.***

O dönemlerden bugüne, bizlere öğretilen tarihin ne derece doğru olduğunu anlamaya çalışmak herkesin üzerine düşen sorumluluklardan bir tanesidir. Yukarıda anlatılan Haim Nahum Doktrini'ni her Türk evladı büyük bir titizlikle analiz etmek ve tarihten günümüze yaşanan olayları bu bağlamda değerlendirmek zorundadır.

HAİM NAHUM DOKTRİNİ

Haim Nahum doktrini; şu ana fikir kümelerinden oluşmaktadır. Türkleri savaşla yıkamazsınız. Türkleri yıkmak için;

**Türk Milleti'ni aç bırakacaksınız. Yani ekonomik üretkenlikten el çektirerek kendisine özgüveni olmayan bir topluluk yapacaksınız.*

**Türk Milleti'ni işsiz bırakacaksınız. Yani üretkenlik melekelerini yok edeceksiniz. Gerekirse onlara bir tarım toplumu olmayı bile çok göreceksiniz. Onların ahırlarla, sığırlarla ve hayvanlarla meşgalesine bile yani hayvancılık yapmalarına bile meşakkatler getireceksiniz.*

**Türk Milleti'ni borca esir edeceksiniz. Türk Devleti'ni borçlandırmak yetmez.*

Fert fert bu milleti borçlandıracaksınız. "Onurum, ömrümden uzun olsun" şuur sadeliğindeki bir millet borçlandırılabilirse, yok edilmesi kolay olacaktır.

**Türk Milleti'ni dininden yani gerçek İslam'dan uzaklaştıracaksınız.*

İşte bu dört şartı yerine getirmeden Türk Milleti'ni tarih sahnesinden silmek için savaşmayınız. Eğer bu şartlar tekâmül etmeden savaşırsanız, kazanamaz yenilirsiniz.

Türkiye'yi pazarlıyoruz mantığı ve devleti küçültüyoruz iddiasının neticesinde, emperyalist ülkelerin şirketleri ülkemizde ezici ve orantısız bir boyutta devleşmiştir.

Milletimiz ekemez, biçemez, dikemez ve üretemez olmuştur. Bu gün milletimiz her türlü üretme becerisi unutturularak, himaye mantığı ile hayat sürdürmenin eğilme kolaycılığına alıştırılarak çok mübalağalı bir sadaka anlayışına terk edilmiştir. Milletimizin büyük çoğunluğunun zihin ve midesi; kapısına bırakılacak erzak ve iaşe ile geçinmenin zorluğuna terk edilmiştir.

Ülkemizde; üretimin önüne, tarımın önüne, hayvancılığın önüne, sanayileşmenin önünde son dokuz seneden beri takozlar inşa edilmiş, ancak emperyalizmi kanlandıracak tüketim sarhoşluğu ise adeta teşvik edilmiştir. Ülkemizde üretim ve tüketim dengeleri arasına müzakere edilmeyen ve tedbirine yanaşılmayan bir karakter öldürücü yaban virüsü girmiştir ve tüm bedeni her geçen gün daha da zayıf düşürmektedir.

Tüm bu nedenlerin neticesi olarak ülkemizde işsizlik oranları dağlar kadar yüksek seviyelere oturmuştur.

Bunlara ilaveten, ülkemizde özel teşebbüsün 200 milyar dolar borcu, devletin 220 milyar dolar borcu, millet olarak ferdin 110 milyar dolar borcu ve bu ülkenin nihai olarak toplam 530 milyar dolarlık devasa bir borç stoku her geçen gün daha da artarak yükselmektedir.

Avrupa Ülkeleri yaklaşık 200 yıldan bu yana, insan haklarını, adaleti, eşitliği, özgürlüğü ve kalkınmayı ulaşabildikleri tüm dünya ülkelerine cömertçe sunmanın gayreti içerisinde olduklarını, demokrasi bahanesini de öne sürerek kullanmışlardır. Gerçek olan ise, tüm bu çaba ve söylemleri ile sömürge karakterlerini tüm mazlum milletler üzerinde acımasızca icra etmekten başka bir kaygı taşımamışlardır.

Mısır hahamı olan Siyonist Haim NAHUM 1923 yılında Lozan antlaşması öncesinde Avrupalı dostlarına ve mason loca şeflerine şöyle seslenmiştir. "Yanlış yapıyorsunuz; Anadolu'yu işgal etmekle Müslüman Türkleri sindireceğinizi mi sanıyorsunuz.?Hayır, birkaç yıl içinde bu milletin yeniden dirileceğini, toparlanıp derleneceğini hesaba katmıyorsunuz.!

Öyleyse yapılacak şey; ***Lozan antlaşmasıyla bunlara bir fırsat tanıyıp, bu zaman içinde İslamiyet'ten uzaklaştıracak, din ve tarih şuurunu unutturacaksınız. Müslüman Türkler, bir iman ve ahlak tahribatı süreci geçirmelidirler. Ekonomileri çökertilmeli, siyasi partilerden gazetecilere, hepsi ele geçirilmelidir.***

Onlar, ülkelerini parsel parsel satacak hale getirilmelidirler. Yumuşak ve kolay lokma yapıldıktan ***sonra ise, Türkiye parçalanıp büyük İsrail'e katılmalıdır." demiştir.***

Bu kocaman cümle tamamen Siyonist Haim NAHUM'a aittir. Korkulacak bir şey yoktur. Korkudan bayılıp ölünecek bir durum vardır. Çünkü bizlerden hariç herkes görevini yapıyor. Yine çok korkunuz ve korkudan ölünüz. Çünkü herkeslerin haricindeki bu sessiz yığınlar, uyku suskunluğundadırlar. Çünkü bu ölüm uykusuna yatmış sessiz yığınlar ölümün sekaret nöbetindeler.

BİBLİYOĞRAFYA

Sultanı Tahtan İndiren Adam Emanuel Karasu - Payitaht Abdülhamid (YouTube, -10 May 2017), Emanuel Karasu Mustafa Kemal'in Yakın Arkadaşı mıydı? - Saklanan Tarihimiz (YouTube, 6 Eylül 2017), Emanuel Karasu kimdir? (yeniakit.com.tr, 29.03.2019), Emanuel Karasu kimdir? (timeturk.com, 29.03.2019), Emanuel Karasu kimdir? (salom.com.tr, 29.03.2019), Emanuel Karasu kimdir? (eksisozluk.com, 29.03.2019), Emanuel Karasu kimdir? (diziler.com, 29.03.2019), Halil Nedim Aşuroğlu - İsmail Dervişoğlu / Emanuel Karasu'yu Nasıl Yakaladım? (goodreads.com, 02.05.2019), Zeynep Uçak / Selanik Mebusu Emanuel Karasu Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (02.05.2019).Zeynep Uçak, Emanuel Karasu Ve FaaliyetleriA. Şerif Aksoy, İttihat ve Terakki Cemiyeti TarihiEdhem Eldem, "Emanuel Karasu Biyografisine Bir DevamOrhan Koloğlu, İslam Aleminde MasonlukE. E. Ramsaur, Jön Türkler ve 1908 İhtilaliStanford J. Shaw, Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde YahudilerMetin Hülagü, Sultan II.Abdülhamid'inSürgün Günleri (1908-1918) Hususi Doktoru Atıf Bey'inHatıratı

Ali Fethi Okyar, Üç Devirde Bir AdamFeridun Kandemir, "Yahudiler, Filistin ve İttihat-TerakkiEmanuel Carasso was one of the important person renowned and unknown in the last period of the Ottoman Empire. Carasso, attracting attention because of his different personal features, was Sephardic Jews and contended with Abdülhamid II. He was member of the committee that informed Sultan Abdulhamid II of his dethronement. Carasso was a police spy in the name of Abdülhamid II, it was another interesting feature of him. Three journals were submitted to sultan that belonged to him. As some memoirs said, he was a police spy. Key Words: Ottoman Empire, Emmanuel Carasso, Sultan Abdulhamid II, Young Turks, Young Turks

Revolution, Mason, Journal. 195 Kaynakça 1. Arşiv Vesikasılar BOA, Y.E.E., 15/95. BOA, Y.EE., 15/96. BOA, Y.PRK. SGE, 9/118. 2. Hatırat ve Araştırmalar Ahmad, Feroz: İttihatçılıktan Kemalizme, İstanbul 1985. Ali Cevat Bey: İkinci Meşrutiyetin İlânı ve Otuzbir Mart Hâdisesi, Faik Reşit Unat(Haz.), 2. Baskı, Ankara 1985. Avcı, Halil Ersin: İngiliz Gizli Raporu. Türkiye 1908, İstanbul 2005. Bayur, Yusuf Hikmet: Türk İnkılâbı Tarihi, 1. Cilt, 2. Kısım, 4. Baskı, Ankara 1991. Ergenekon, Ali(Yay.): , Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları. Sultan Abdülhamid, 4. Baskı, İstanbul 1996. Iacovella, Angelo: Gönye ve Hilal. İttihad-Terakki ve Masonluk, Tülin Altınova(Çev.), 2. Baskı, İstanbul 2005. İrtem, Süleyman Kâni: Abdülhamid Devrinde Hafiyelik ve Sansür. Abdülhamid'e Verilen Sansürler, Osman Selim Kocahanoğlu(Yay.), İstanbul 1999. : 31 Mart İsyanı ve Hareket Ordusu. Abdülhamid'in Selanik Sürgünü, Osman Selim Kocahanoğlu(Haz.), İstanbul 2003. Lewis, Bernard: Modern Türkiye'nin Doğuşu, Metin Kıratlı(Çev.), 3. Baskı, Ankara 1988. Macfie, A. L.: Osmanlının Son Yılları 1908-1923, Damla Acar/Funda Soysal(Çev.), İstanbul 2003. Mc Cullagh, Francis: Abdülhamid'in Düşüşü. Osmanlı'nın Son Günleri, Nihal Önol(Çev.),2. Baskı, İstanbul 2005. Okyar, Fethi: Üç Devirde Bir Adam, Cemal Kutay(Yay.), İstanbul 1980. Tuğay, Asaf: İbret. Abdülhamid'e Verilen Jurnaller ve Jurnalciler, İstanbul 1935. Ziya Şakir, Sultan Abdülhamid'in Son Günleri, İstanbul 2006. 3. Makaleler Encylopaedia Judaica, "Carasso, Emanuel", 2. Baskı, 4. Cilt, s. 460. Eldem, Edhem: "Emanuel Karasu Biyografisine Bir Devam?", Toplumsal Tarih, Sayı 4/23, İstanbul 1995, s. 43-45. Margulies, Roni: "Emanuel Karasu Biyografisine Bir Başlangıç", Toplumsal Tarih, İstanbul 1995, Sayı 21, s. 24-29. : "Hüseyin Cahit'in Ağzından Emanuel Karasu", Toplumsal Tarih, Sayı 5/26, İstanbul 1996, s. 55. "Wie Abdul Hamid abgesetzt wurde", Frankfurter Zeitung, 30 Nisan 1909, Sayı 119, Abend Blatt, s. 1-2. http://www.mason.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=27, 10 Ekim 2007

CEMALEDDİN AFGĀNÎ

(D.H. 1254.M. 1838.Afganistan. Ö. M.1897, İstanbul)

Yahudi kökenli Üst düzey bir mason. Rusya ve İngiltere hesabına casusluk yapmış. Dinler arası diyalog dedikleri gnostik doktirinin öncülerinden, ektiği fitne tohumları hala İslam âlemine zarar vermektedir.

Doğum tarihi ve yeri

Miladi-Kasım 1838-H.1254 tarihinde Kabil yakınlarında Kuner kasabasının Esedabad köyünde doğdu. İran-Hemadan'da da Esedabat köyü vardır doğum yeri hakkında bu benzerlikten dolayı farklı rivayetler olmuştur.

Afganistanlı Yahudi bir ailenin çocuğudur. Lakin kendisini Afganistan'lı bir Sünni olarak tanıtmıştır. Zira bu Şiilerin takıyye anlayışından ileri gelmiştir. Şii inancına göre, bir Şii Müslüman olmayan bir toplumda kendisini onların dininden gibi gösterebilir veya Sünnilerin yanında Sünni gibi tanıtabilir.

Babası: Safder. Künyesi; Seyyid Cemâlüddîn Muhammed b. Safder el-Efgānî el-Hüseynî (1838-1897)

İslâmî uyanışı etkileyen XIX. yüzyıl fikir ve siyaset adamlarından kendisini islam birliği'nin kurucusu gibi göstermiş, ingilizler'den destek alıp, osmanlı topraklarında istediği gibi cirit atacağını, propaganda yapabileceğini sanmıştır. Üst düzey masondur. Dinler arası diyalog dedikleri gnostik doktirinin öncülerindendir. Asla Müslüman veya rahmani değildir. Müslüman aktivist ve düşünür olarak lanse edilmiş,İslami modernizmin kurucularından ve ümmet birliğinin savunucularından gösterilmiştir. Oldukça ilginç bir kişiliği ve karışık bir hayatı olan bir adamdır.

Cemaleddin Afganinin gerçek yüzünü mektupları ortaya koymuştur. En önemli ayrıntı ise mektuplarında **"bu dinin başını kendi kılıcıyla vuracağız"** yazmasıydı. Bundan kastı ise Müslüman gözüken İlahiyatçı ve hocalarla tahrif hareketlerinin yapılması, kâfirlerin amacına hizmet edilmesidir. Cemaleddin Afgânî, kısa, fakat çok hareketli bir ömür sürmüş, Ancak faaliyetlerinin neticesini hayatta iken pek elde edememiştir. Ölümünden sonra, Abduh başta olmak üzere önde gelen talebelerinin meydana getirdiği Afgânî efsanesi, Afganistan'da doğumu ve tahsili gibi Sünnî arka plân ile başlayan, Şiî kimliği ispatlandığı halde, hâlâ Sünnî olduğu iddiasının sürdürüldüğü standart çarpıtılmış bir hikâyedir. Afgânî biyografileri, hep **sübjektif ve yanıltıcı** olan Abduh ve Corci Zeydan ile Afgânî'nin yeğeni Lütfullah'a dayanır.

O, kendisi hakkında hiç bir zaman gerçeği konuşmamış; hayatını dostları yazmıştır. Bunlar da, onu müslümanlar nezdinde aklama gayesi güder. Abduh, Afgânî'nin en sevdiği ve İngiliz işgal komiseri Lord Crommer'e tavsiye edip Mısır müftüsü yaptığı talebesidir. Oryantalistler ise, başka bakımdan Afgânî'yi çok över. Ama aklı başında ayakları yere basan biri, her ikisinden de doğru bir sey söylemez. İslama ve Müslümanlara telafisi mümkün olmayan zararlar verdiğini söyler.

Eğitimi ve Hocaları

Milliyeti hakkında birçok şüphe bulunan Cemâleddîn-i Afgânî'nin, Türk, Afganlı, İranlı ve Hindli olduğu hakkında çeşitli rivâyetler vardır. Ayrıca İranlı bir Şiî olduğu daisbat edilmiştir.

Afgānî on sekiz yaşına kadar Kâbil'de kaldı; ilköğrenimini âlim bir kişi olan babası Safder'den yaptı. Bilhassa lisanlara karşı kâbiliyetli olan Cemâleddîn; Farsça, Arapça, Fransızca öğrendi. Ülkenin meşhur bilginlerinden dil, tarih, din, felsefe, matematik, tıp ve siyaset alanında dersler aldı. Daha sonra tahsilini geliştirmek üzere Hindistan'a gitti. Afgānî'nin İranlı ve Şiî olduğunu ileri sürenlere göre ise ilköğreniminden sonra babası onu Kazvin ve Tahran üzerinden Necef'e götürmüş, burada meşhur Şiî müctehidi Şeyh Murtazâ el-Ensârî'den ders almış, Irak'ta dört yıl kaldıktan sonra Hindistan'a geçmiştir. Burada iki yıla yakın bir süre kalan Afgānî Avrupa bilim ve edebiyatı ile tanışmış, eskiden beri zihninde taşıdığı ıslahat düşüncesi Hindistan'da biraz daha netleşmiş ve güç kazanmıştır.

Afgānî hac maksadıyla çıktığı yolculukta birçok ülkeye uğradmış, çeşitli tabakalardan insanlarla görüşmüş ve 1273 (1857) yılında Mekke'ye ulaşarak hac ibadetini ifa etmişti. Muhtemelen bu hac mevsiminde zihninde Haremeyn merkezli bir İslâm birliği fikri filizlenmeye başlamıştır. Bir yıl süren hac seyahatinden sonra Afganistan'a dönen Afgānî, Dost Muhammed Han'ın iktidarında devlet hizmetine girdi. Muhammed Han'ın 1279 (1863) yılında vefatı üzerine baş gösteren iktidar kavgasını Afgānî'nin de desteklediği Muhammed A'zam kazandı ve Afgānî'yi de başvezir yaptı.

Tahsile gittiği Hindistan'da, din düşmanlarının etkisinde kalarak, Ehl-i sünnet yolundan ayrılan ve ilmi az olduğu hâlde hayâtı boyunca, kendini ilim ve din adamı gösteren Cemâleddîn-i Afgânî, İslâmiyetin aslının bozulmuş olduğunu ve reform yapmak gerektiğini iddiâ etti ve asırlardır yetişmiş ve İslâmiyetin yayılmasına çalışmış olan Ehl-i sünnet âlimlerinin çalışmalarını reddetti.

Tanzimat dönemi Osmanlı sadrâzamlarından Âlî Paşa tarafından 1868'de İstanbul'a dâvet edilerek, Meclis-i Maârif âzâlığı vazîfesi verildi. Osmanlı Dârülfünûnu'nun açılışında verdiği bir konferansta peygamberliğin sanatlardan bir sanat olduğunu, İslâmiyetin ilmî ilerlemeleri engellediğini iddiâ etti. Onun bu konuşması Osmanlı âlimlerince şiddetle tenkid edildi. Din ve devlet aleyhinde başka konuşmaları da bulunan Cemâleddîn-i Afgânî'nin fesatçılığı ortaya çıkınca, İstanbul'dan kovuldu. Osmanlı şeyhülislâmı Hasan Fehmi Efendi, onun câhilliğini ve yanlış yolda olduğunu bütün delîlleriyle ortaya koydu.

İstanbul'da kabul görmeyen Cemâleddîn-i Afgânî, 1872'de Mısır'a gitti. Orada da din ve siyâsette ıslâhî kalkınma (dinde reform) fikirlerini yaymaya çalıştı. İlk zamanlar pek dikkati çekmedi. Fakat bu sırada doğu kültürü ile batı kültürü arasında bocalayan Muhammed Abduh'u, kısa zamanda fikirlerinin etkisi altına alıp, hayâtı üzerinde büyük rol oynadı. Muhammed Abduh'tan başka bir kısım kimseler de onun reformcu fikirlerinden etkilendiler. Talebelerinden olan Edib İshak tarafından çıkartılan Mısır Gazetesinde; Mazhar bin Vazzâh, Es Seyyid Hüseynî veya Es-Seyyid imzâlarıyla yazılar yazarak fikirlerinin yayılmasına çalıştı. Mısır'da kaldığı sürede gizlice Özgür Mısır Milliyetçi Partisini ve Genç Mısır Teşkilâtını kurdu. Aynı isim altında bir gazete çıkardı. Genç Mısır Teşkilâtının üyelerinin çoğunun Yahûdî gençlerden olduğu dikkati çekiyordu.

1872-1879 seneleri arasında Mısır'da kalan Cemâleddîn-i Afgânî, Mısırda ayrıca Fransız Doğu Locasına bağlı bir Mason Locası Kurdu. Başbakan Riyâz Paşanın da yardımıyla çok sayıda etkili kimseleri bu locaya üye yaptı.

Onun fikirleri, Mısır'daki Ehl-i sünnet âlimleri tarafından çürütüldü. Bölücü fikirleri sebebiyle Mısır hükûmeti tarafından sürgün edilince, önce Hindistan'daki Haydarâbâd'a oradan da Paris'e gitti. Paris'te bulunduğu sırada talebesi Muhammed Abduh'la baş başa vererek, bütün Müslümanları reformcu fikirler etrâfında toplamak gâyesiyle **Urvet-ül Vüskâ** adlı bir cemiyet kurup, aynı adlı gazeteyi çıkardı. Urvet-ül-Vüskâ adlı gazetesinde ve verdiği konferanslarda İslâmiyet ve Müslümanlar hakkında küçültücü yazılar yazıp, çeşitli sözler sarf etti. Onun İslâmiyet hakkındaki düşünceleri, Fransız yazarı Renan'a, 18 Mayıs 1883 târihli Le Journal des Debats Gazetesi aracılığıyla verdiği cevaptan çok iyi anlaşılmaktadır. Cemâledîn-i Afgânî bu mektubunda İslâm dîninin ilmî gelişmelere engel, peygamberlerin bildirdikleri husûsların insanlık için boyundurukların en ağırı, Müslümanlık, Hıristiyanlık ve putperestliğin aynı kefede bulunup, hepsinin ilme mâni olduğunu yazdı. Böylece İslâm dîninin ilme ve ilerlemeye verdiği önemi inkâr ederek, Allahü teâlânın bildirdiği din ile insan kafasının mahsulü olan felsefenin savaştıklarını belirtmekte ve bu mücâdelede felsefenin gâlib olmasını arzulamaktadır. Fransız yazarı Renan da bu yazısından dolayı Cemâleddîn-i Afgânî'yi medh etmiştir.

Bu gazete sekiz ay kadar çıktıktan sonra yayınını durdurdu. Bu başarısızlıktan sonra, açıkça yürütemeyeceği propagandayı, gizliden gizliye konferanslar yoluyla yapmaya başladı. Fikirlerini anlatmak için birçok seyâhatlerde bulundu. Bir müddet Rusya'nın Petersburg şehrinde kaldı, sonraları Almanya'nın Münih şehrine gitti. Orada İran şâhı Nâsırüddîn ile karşılaştı. Şâh'ın dâveti üzerine İran'a giden Cemâleddîn-i Afgânî'ye İran dar gelmeye başladı. Bir ara kendi hâline köşeye çekilip yedi ay kadar insanlardan uzak kaldı. Şâh ile arası açıldı. İran şâhının halka karşı uyguladığı bâzı sevimsiz hareketleri fırsat bilerek, İran'da şiddetini artıran Bâbîlik ve Behâîlik hareketlerinin içinde bulundu. Şâh'ın aleyhinde hareket ederek isyâncı ve sûikastçıların öncüsü ve teşvikçisi oldu. Bu sırada Ruslar tarafından satın alınarak, anavatanı olan Afganistan aleyhinde câsusluk yaptı.

İran'dan da kaçarak Avrupa'ya gitti. Daha sonra Londra'ya giderek fikirlerini yaydı ve Osmanlı Pâdişâhı Sultan İkinci Abdülhamîd Han aleyhinde faâliyetlerde bulundu. Cemâleddîn-i Afgânî'nin İslâmiyete verdiği zararları gören Sultan İkinci Abdülhamîd Han, yaptığı zararları ortadan kaldırmak ve tesirsiz hâle getirmek için kendisini İstanbul'a çağırdı. Sultan, İstanbul'a gelen Cemâleddîn-i Afgânî'yi huzûruna çağırarak, fitneye sebeb olan söz ve hareketlerden kaçınmasını emretti. Fakat yine boş durmadı.

Behâîlerle, mason cemiyetiyle, Ermeni komiteleri ve Jön Türklerle gizli münâsebetlerde bulundu. Suriye ve Lübnan'dan gelen Dürzîleri ve Mısır'dan gelen mesleksiz ve ahlâkı bozuk kimseleri etrâfında toplayıp, fikirlerini aşılamaya çalıştı. Bu faaliyetleri kısa zamanda engellendi. Sultan İkinci Abdülhamîd Han, onun durumunu bildiği için, İstanbul'dan çıkmasını yasakladı.

Cemâleddîn-i Afgânî'nin en önde gelen talebelerinden Şamlı Selim Nakkaş ile onun yakın arkadaşı Edip İshak da Hıristiyandı. Özel doktoru Harun ise bir Yahûdîydi. Onun sohbet toplantılarında Müslüman, Hıristiyan ve Yahûdîler birlikte bulunuyordu. Kendisi Yahûdî hanında oturuyordu. Ekseriyetle Yahûdîlerin bulunduğu gizli bir teşkilat kurmuştu.

Cemâleddîn-i Afgânî'nin şahsı ile ilgili önemli hususlardan biri de masonluğudur. Hattâ yalnız kendisi mason olmakla kalmayıp, Mısır'da birçok kimsenin de bu teşkîlâta girmesine sebeb olmuştur. Afşar İreç ve Usgar Mehdevî'nin Farsça telif ettikleri Mecmua-i İsnâd ve Medârik adlı eserde, onun mason locasına kaydolmak üzere verdiği dilekçenin mâhiyeti ve şarkın yıldızı locasının 1355 Kâhire-Mısır 7. 1878/5878 sayı ile locaya kaydolduğuna ve locaya ihtirâm reisi seçildiğine dâir cevâbı vardır. Ayrıca Hannâ Ebî Râşid, masonluğu Arap memleketlerine Cemâleddîn-i Afgânî ile Muhammed Abduh'un yaydığını yazmaktadır. Abdülhamîd Han Hâtırât'ında Efgânî'yi İngilizlerin kullandığını yazmaktadır.

Cumhuriyet devri başbakanlarından Şemseddîn Günaltay'ın; "Şeyh, peygamber kadar şâyân-ı hürmet; ona îtirâz edenler, Ebû Cehl kadar lânete müstehaktır. Çünkü Peygamberin zamânındaki İslâmlığı yeniden diriltmeye kalkışmıştır." diyerek medh ettiği dünyâda birkaç zümre arasında meşhur edilen Cemâleddîn-i Afgânî'nin, küçücük bir Afgan Târihi ile maddeciliği tenkid etmek için yazılmış teolojik bir eser olmaktan ziyâde, siyâsî bir hiciv özelliğini taşıyan Red aled-Dehriyyîn adlı eseri vardır. Ayrıca çeşitli gazete ve dergilerde yazılmış makâleleri bulunmaktadır.***(Yeni Rehber Ansiklopedisi, İstanbul 1993, Cilt 4 s. 308-309)***

Cemâleddîn-i Afgânî'nin İslâmiyet'e verdiği zararları gören sultan İkinci Abdülhamîd Han, yaptığı zararları ortadan kaldırmak ve te'sirsiz hâle getirmek için kendisini İstanbul'a çağırdı. Sultan, İstanbul'a gelen Cemâleddîn-i Afgânî'yi huzuruna çağırarak, fitneye sebeb olan söz ve hareketlerden kaçınmasını emr etti. Fakat yine boş durmadı.

Cemâleddîn-i Afgânî, İstanbul'da bulunduğu sırada bâzı yazar ve şâirler üzerinde etkili oldu. Bilhassa Türkçülük ve İslâmcılık düşünceleri ile hareket edenler, ayrı fikir ve inançta olmalarına rağmen, onu hoca kabul etmişlerdir. Bu da cemiyette ayrılıklara yol açmıştır. Cemâleddîn-i Efgânî'nin asıl gâyesi de budur. Hayâtına bakılınca, gidip gezdiği yerlerde dâimâ tefrikadan yana olmuş ve fitneler çıkarmıştır.

Sadrâzam Halil Rıfat Paşa, sultan İkinci Abdülhamîd Han'a takdim ettiği 22 Nisan 1896 tarihli arızaya ilâve ettiği mektubda, Cemâleddîn-i Afgânî ile ilgili şu bilgileri verdi: **"***Malûmat ve mütâlaât-ı çâkerâneme gelince, Şeyh Cemâleddîn, Bâbîlik cemiyeti erkânından ve fesâd erbabından olduğu gibi, hiç bir tarafça hâiz-i îtibâr ve îtimâd olmamış, ehemmiyetsiz bir âdemdir. Ve merkumun mason cemiyeti,*

ermeni komiteleri ve Jön Türk takımı ile gizli bir muhâberât ve münâsebâtı vardır. Kendisini efendimize mensûb bildirerek, esasen hiç olduğu hâlde, bu şeref-i mensubiyetten dolayı kendisini ve mâhiyetini ve hakikatini bilmeyen bir takım âdemleri celb ve iğfal ederek, yavaş yavaş cemiyetini çoğaltmaya çalışıyor. Bâbîlik mezheb-i habîsi esasen dürzîlik mezhebine müşabih (benzer) olduğundan, merkum Cemâleddîn, Suriye ve Lübnan'dan buraya gelen dürzî gençlerin ahlâksız ve müfsid güruhunu kendisine celb ile tevsî-i mefâsid ediyor (bozgunculuğunu yayıyor) ve Mısırlılar dahî ekseriyetle mesleksiz ve ahlâkı bozuk oldukları için, onlardan da bir çok tarafdâr peyda etmeye uğraşıyor. Bu cümleden olarak, geçenlerde Dersaâdet'den (İstanbul'dan) uzaklaştırılması lüzumu arz edilen Mısırlı Abdullah Nadim adlı müfsîd dahî, Cemâleddîn'in mezhep ve meslekine tâbiiyyetle eski kıyafetini değiştirip, bu günlerde bâbî kıyafetine girdiği istihbar kılınmıştır."

Abdülhamit han, Afgani için şunları söylemiştir*:"Hilafetin elimde olması sürekli olarak ingilizleri tedirgin etti. Blund adlı bir ingilizle, Cemaleddin'i Afgani adlı bir maskaranın el birliği ederek ingiliz hariciyesinde hazırladıkları bir plân elime geçti, bunlar hilafetin türkler tarafından zorla alındığını ileri sürüyorlar ve mekke şerifi Hüseyin'in halife ilân edilmesini ingilizlere teklif ediyorlardı. cemaleddin efgani'yi yakından tanırdım. Mısır'da bulunuyordu. Tehlikeli bir adamdı. Bana bir ara "mehdi"lik iddiası ile bütün orta asya müslümanlarını ayaklandırmayı teklif etmişti. Buna muktedir olmadığını biliyordum. Ayrıca ingilizlerin adamı idi ve çok muhtemel olarak ingilizler beni sınamak için bu adamı hazırlamışlardı.*

Musul'daki ve Bağdat'taki (ingiliz) heyetlerin satıh çalışmalarını bırakıp kuyular açmaya başladıklarını öğrendim. O zaman maksatları ortaya çıktı... Aradıkları kırık küpler, küçük heykelcikler değil, petroldü! İttifak işi zaten istediğim şekilde yürümüyordu. Teklifi red ettim. Bununla yetinmedim, musul ve bağdat'ta açtıkları kuyuları da hükümetçe kapattım! ingilizler darılıp kazıları olduğu gibi bıraktılar. Fakat hemen ardından, Cemaleddin Afgani yolu ile hilafet meselesini kurcalamaya başladılar. Hicaz emirini ele geçirerek maksatlarına ulaşmak istiyorlardı."(ismet bozdağ, sultan abdülhamid'in hatıra defteri, pınar yay., istanbul-1992, s:73,78-7

Cemâleddîn-i Afgânî, İstanbul'da bulunduğu sırada birçok yıkıcı faaliyetler yapmak istediyse de engellendi. Bir ara Mısır hidivi Abbâs Hilmi Paşa'yla münâsebette bulunduğu anlaşılınca, sultan İkinci Abdülhamîd Han onu sert bir şekilde azarlayarak; "Abbâs Hilmi Paşa adına bir devlet mi kurdurmak istiyorsunuz?" dedi. Dışarıda daha çok zararlı olacağını farkeden Abdülhamîd Han, Cemâleddîn-i Efgânî'nin İstanbul'dan çıkışını yasakladı, ölünceye kadar göz altında tuttu.

Cemâleddîn-i Afgânî, İstanbul'da bulunduğu sırada bâzı yazar ve şâirler üzerinde etkili olmuştur. Bilhassa Türkçülük ve İslamcılık düşünceleri ile hareket edenler, ayrı fikir ve inançta olmalarına rağmen, onu hoca kabul etmişlerdir. Bu da cemiyette ayrılıklara yol açmıştır. Cemâleddîn-i Afgânî'nin asıl gayesi de budur. Hayâtına bakılınca, gidip gezdiği yerlerde dâima tefrikadan yana olmuş ve fitneler çıkarmıştır.

Afganinin Mason Oluşu

Mısırlı Edib İshak, Ed-dürer kitabında, bunun Kahire mason locası reisi olduğunu yazmaktadır. Bütün masonlar gibi, çeşitli kılıklara girerek, İslamiyet'i içerden yıkmaya çalışmıştır.

Afgani, sıradan bir mason olmayıp, masonların övgü ve takdirlerini kazanmış bir mason locası başkanıydı. Dr. Muhammed Reşad, dört yüzün üstünde önemli kaynaktan hazırladığı Afgani Etrafında Makaleler isimli kitabında özetle diyor ki: Çok önemli bir kaynak olan Sicilli Osmanide Efgani'nin İranlı bir Şii olduğu belirtilmektedir. Manastırlı Naibi Efendi ve o devrin Şeyh-ül-İslamı, büyük âlim Hasan Fehmi efendi tarafından kâfir olduğuna fetva verildi. Afganistan hakkında Ruslara casusluk da yapan, dinine ve vatanına hıyanet etmekten çekinmeyen Afgani, mason olmadan önce de, hiç bir zaman masonluğu kötülememiştir. Hatta dehrilere [dinsizlere] yazdığı reddiyede masonluktan hiç bahsetmemesi manidârdır. Gittiği her yerde, sicilli masonlar tarafından himaye görmüş, İngiliz masonları ile de işbirliği yapmıştır. Birden fazla mason locasına kayıtlı olan Afgani, Mısır'daki İskoç locasından kovulmuşsa da, kendisi bizzat mason locası kurmuş, çömezleri bu locaya girmiştir. Edward Brown, Afgani'nin özel mason eldiveni ile bir resmini neşretmiştir.

Afgani, hem Türkçü, hem İslamcı görünmeyi başarmıştır. Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp, A. Agayef hep Afgani'den destek görmüştür. Mesela M. Emin Yurdakul'un, "Ben bir Türküm,

dinim cinsim uludur" şiirini Afgani çok beğenmişti. O zamanki İslamcı **Sebilürreşad** dergisi, ırkçılığı tenkit eden makaleler neşrederken, ırkçılar da, Afgani'nin ırkçılığı öven makalesini tercüme edip yayınlayınca İslamcıların sesleri, solukları kesilmişti. **Afgani**, makalesinde diyordu ki: *"Irkçılık dışında saadet yoktur. İnsanları birbirine bağlıyan iki bağ vardır: Biri dil, biri de din birliğidir. Dil birliği, ırk ve milliyet birliği demektir. Şüphesiz, bu birliğin dünyadaki beka ve sebatı dinden daha devamlıdır."*

Afgani, Mısırda da Arap ırkçısıdır. (Arap ırkının sınırını belirleyecek ölçü din ve mezhep değil, Araplık ölçüsüdür) demiştir. İstanbul yüksek İslam enstitüsü eski müdürü ve öğretim üyesi **Ahmet Davudoğlu** hoca da diyor ki:1355 numara ile **Şarkın Yıldızı Locası**na kayıtlı bir mason olan, İslam'a duyduğu güvensizliği açığa vurmaktan çekinmeyen ve Peygamberlik sanatlardan bir sanattır diyen Afgani, bir ilim adamı değil, siyasetle uğraşan bir nankördür. Fesatçılığı sezilince ulema tarafından İstanbul'dan kovulmuş, Mısır'a kaçmıştır. ***(Din Tahripçileri)***

Afgani'nin çömezi Abduh da, hocasının yolundan ayrılmamış, o da mason locası başkanı olarak, reformlara devam etmiştir. Bu sadık talebesi Abduh, **İslamiyet ve Hristiyanlık** kitabında, **(Bütün dinler birdir. Dış görünüşleri değişiktir)** demekte, **İslam birliği** adı altında, Yahudi, Hristiyan ve Müslümanların, birbirlerini desteklemelerini istemektedir. Yani **"İslam birliği"** çığlıkları atan Afgani, Abduh ve bugünkü çömezlerinin asıl maksadı, Müslümanların birliği değil, bâtıl dinleri hak gibi göstermektir. Karışık yeni bir din meydana getirmek.

Abduh, Londra'da, bir papaza yazdığı mektupta da, bâtıl olan Yahudilik ve Hristiyanlığı büyük bir hak din gibi göstererek, **(İslamiyet ve Hristiyanlık gibi iki büyük dinin el ele vererek kucaklaşmasını beklerim. O zaman, Tevrat, İncil ve Kur'an birbirlerini destekleyen kitaplar olarak her yerde okunur ve her milletçe saygı görür)** demiştir.

Mason Abduh'un açtığı bu kötü çığır bugün de son hızla devam ediyor, ektiği kötü tohumlar dal budak salıyor. Dört İncil'i ve Tevrat'ı okuyorlar. Yahudiler ve Hristiyanlar da Cennete gidecek diye, bas bas bağırıyorlar.

Cemaleddin Afgani masondu! Kahire'deki Şarkın Yıldızı Locası'na 7 Temmuz 1868'de girmişti. Numarası 1355 idi. "Mısır'da kurulan mason localarının başına Cemaleddin Efgani ve ondan sonra Muhammed Abduh getirildi." (Yahudilik ve Masonluk İlhami Soysal sayfa. 350)

Masonik şeytani gizlenmeyi erken görenler de olmuştur.

***Cemil Meriç "Umrandan Uygarlığa" kitabında şöyle yazdı: "Zavallı Türk entelijanyası! Kimlerin peşinden gitmemiş. Düşmanları dost, dostları düşman olarak tanımış. Peygamber'in adını anmaya cesaret edemeyen bir Efgani'yi Peygamber kadar saygıya layık görmüş." Hala tüm Müslüman mankurtlar böyle görüyorlar*.** **(Cemalleddin Afgani: Milliyeti Ve Defnedildiği Yer Üzerine Bir Not (Çeviri Yazı)Hikmet Yurdu Düşünce - Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi)**

(Ademiyyet, Fereydün, Endişehaye Mirza Ağa Han Kirmani, Peyam Yayınevi, Tahran 1357. .Avery, Peter, Tarih-i Muasır-ı İran, C. III, çev: Muhammed Refi-i Mehrabadi, Atayi Yayınevi, Tahran 1379. .Devlet Abadi, Yahya, Hayat-i Yahya, C. I, Attar Yayınevi, Tahran 1362.. Karaman, Hayreddin, "Efgânî Cemâleddin" İslam Ansiklopedisi, C. X, İstanbul 1994. ss. 456-466. Melikzade, Mehdi, Tarih-i İnkilab-i Meşrutiyeti İran, C. I, Sohan Yayınevi, Tahran 1383. .Morteza, Müderresi Çehardehi, Seyyid Cemal Eleddin ve Endişehaye O, Neşr-ı Beynolmemlal Yayınevi, Tahran 1390. .Şemim, Ali Asker, İran Der Devrey-i Saltanat-ı Kaçar, Müdebber Yayınevi, Tahran 1375. Keddie, Nikki, The Cambridge History Of İran Mecmuasından Tarih-i İran Devrey-i Afşar-Zend ve Kaçar, Peter Avery, çev; Murteza Sakibfer, Cami Yayınevi, Tahran 1387. Ziya Karal, Enver, Osmanlı Tarihi, C. VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1988).

Cemaleddin Efgani'nin mason locasına yazdığı mektup:

"Mahruse-i Mısır'da felsefî bilgiler müderrisi, ömrünün 37. yılına ermiş bulunan Cemaleddin-i Kabilî der ki: "Ben İhvan-ı Safa'dan reca eder, Hıllan-ı vedadan, yani ayıp ve kusurlardan masum olan mukaddes mason cemiyeti erbabından bu nezih topluluğa kabulüm ve şayanı iftihar meclisinin sırasına dizilenlerin arasına katılmam suretiyle bana minnet ve ihsan buyurmalarını istifa eylerim.

Hürmetlerimle, Cemaleddin."

Bu mektuba verilen cevap ise şöyledir:

"Şarkın Yıldızı Locası

No:1355

Kahire, Mısır: 7 1878/5878

Muhterem Cemaleddin kardeşe,

Zât-ı âlinizce mâlum olsun ki, geçen ayın 38. celsesinde, bu yıl locaya bir ihtiram reisi seçilmeniz oy çokluğu ile vaki olmuştur. Bundan dolayı sizi tebrik ederim. Şimdiki muhterem reisin emri ile siz kardeşimizi bu ayın gelecek Cuma günü güneş kavuştuktan sonra Arabi saatle 2'de icap eden mutat terkiz tamamlandıktan sonra kadumu teslim almanız için bu loca yerinde bulunmaya davet eylerim. Sonra bu ayın 10. Perşembe günü akşamı alafranga saat ile 6'da muhterem loca konkardiye reisinin tekrizi olacaktır. Yapılacak işlere iştirak etmeniz için mezkûr günde teşrifiniz rica olunur. Her iki halde de elbiseniz siyah, boyun bağı ve eldivenleriniz beyaz olacaktır."

Cemaleddin Efgânî'nin bir panislamist olduğu söylenmektedir. Lakin bu da bir aldatmacadan başka bir şey değildir: "

"Afgânî; Mısır, Hindistan, Osmanlı ve birçok Avrupa ülkelerinde farklı siyasi hareketlerin veya oluşumların içine giren, birçok siyasi şahsiyetlerle temas kurup onları etkileyen Cemaleddin Afgani, Panislam ideolojisinin kurucusu ve ideologu olarak kabul edilir. İlk defa Afganistan'da siyaset sahnesinde görülen Afgani, kendisini İstanbullu Seyyid olarak tanıtarak, Afgan liderleri arasındaki kavgaya katılmış, desteklediği taraf yenilince Hindistan'a, Mısır'a ve İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'dan çıkarıldıktan sonra Mısır'a dönmüştür. Hidiv İsmail Paşa'ya, hidivlikten feragat etmeyince Abduh ile beraber suikast düzenlemiştir. Yaralı olarak kurtulan paşa hidivlikten ayrılmış ve Afgani'nin mensup olduğu mason locasına bağlı olan Tevfik Paşa yeni hidiv olmuş. Yeni hidiv Afgani'nin baskılarına bir süre dayanabilmişse de daha sonra Mısır'dan sürgün etmiştir. Bir müddet Hindistan'da kalan Afgani, daha sonra Paris'e gitmiştir. Paris'te Ürvetü'l Vüska'yı çıkarmaya başlıyorlar. Bu dergideki çelişkiler için Fevzi bin Abdüllatif Gazal şöyle demektedir: "… Afgani, Mısır'da doğulların birleşmesi için de çağrıda bulunmuştur. Çünkü halkın buna hasret duyduğunu ve bundan sahifeler dolusu sözler ettiğini görüyordu. Etrafına bakarak Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi karışımını müşahede ediyordu. Bunun üzerine "Mısır Mısırlılarındır" sloganıyla, Mısır milliyetçiliğine çağrıda bulunmaya başladı. İleride Edip İshak'ın tanınmış Hıristiyan olmasına rağmen buna nasıl çağrıda bulunduğunu göreceğiz.

İslam birliğine daveti ise Avrupa'da başlamıştı. Bu sırada masonluk gibi gizli kuruluşlara bağlı olan bir gizli kuruluşa ait Urvetü'l Vüska isimli mecmuasını yayınlıyordu.

Bu sebeble diyebiliriz ki, Cemmaleddin kendisi çizmiş olduğu çizgiden sapmayıp, duruma göre söz etmekteydi. Her makam için bir söz vardır.

Her halükârda Cemaleddin iki dâvet arasında bocalayan bir merhaleden geçiyordu. Neticede ikincisinde istikrar bulmuş. Zira o devirde bazı İslam devletlerinin kendi milliyetçilikleriyle tutunmaya ve milliyetçilikler arasında mücadelenin artmaya başladığını görüyordu."

Masonluğun Üç Sarıklı Şövalyesi Afganî, Abduh, Reşid Rıza

Şu üç ismi hiçbir uyanık ve şuurlu Ehl-i Sünnet Müslümanı hatırından çıkartmamalıdır: Bunların müşterek özelliği üçünün de sarıklı Farmason olmasıdır. Bunların üçü de İslam'da reform, yenilik, değişim taraftarıdır. Afganî, asıl kimliğini gizleyerek Müslümanları aldatmıştırO, aslen Yahudi-Şiî olduğu halde kendisini Sünnî göstermiştir. Böylece "Bizi aldatan bizden değildir" hadîsinin tehdidi altına girmiştir.

Bunların üçü de Osmanlı Hilafetinin yıkılmasında, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak rol oynamıştır. Bunların üçü de Ehl-i Sünnet ve Cemaat İslamlığına büyük zarar vermiştir.

Masonluk nedir? Evrensel, gizli ve özel bir kardeşlik hareketi perdesi altında dünyayı ve insanlığı hâkimiyeti altına almak isteyen Siyonist gizli bir teşkilattır. Her dine, her ırka sızmışlardır. Masonlar iki ana gruba ayrılır: Allah'a inanan Masonlar. Allah'a inanmayan, kimi agnostik, kimi ateist Masonlar. İki Mason grubu da İslam'a, Kur'ana, Şeriata, Hilafete karşıdır. Masonlar kendi aralarına Hıristiyanları ve Müslümanları alırlar ama Masonluğu diğer dinlerden üstün kabul ederler.

Afganî, Abduh, Reşid Rıza Masonluğun İslam dünyasında üç büyük ajanı, üç şövalyesi olmuştur. Afganî ve Abduh'un Masonlukları dışında Bahailikle de alakaları olduğuna dair iddialar ve belgeler vardır.Hindistan arşivlerindeki şu belge hayli dikkat çekicidir***:(C:S:B) Report of D. E. McCracken, dated 14 August 1897, in file foreign: Secret E, Sept. 1898, no. 100. pp. 13-14; national archives of the governement of India, New Delhi.)***

Muhammed Abduh bir yazısında;"Cemâleddîn'i görmeden önce, gözüm kör, kulağım sağır, dilim dilsiz imiş" diyor. Abduh, Bahai lideri,Abdul Baha ile şahsen görüşmüş ve onun hakkında

sitayişkar cümleler yazmıştır.***(Colm Juan R. I., "Rashid Rida on the Bahai Faith: A Utilitarian Theory of the Spread of Religions", Arab Studies Quarterly 5, 3 (Summer 1983): 278)***

Bugünkü İslam dünyasındaki modernist, reformist, bazısı aşırı, bazısı ılımlı akım ve hareketlerde bu üçlünün büyük tesirleri ve tuzu biberi vardır. Ehl-i Sünnet uleması, fukahası ve mürşidleri Masonluğa karşı olmuş, onu bir küfür ve fesat hareketi olarak görmüştür.

Hiçbir İslam âliminin, fakihinin, mürşidinin Bahailiğe en ufak bir sempatisi olmamış, görülmemiştir. Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin yıkılmasında Masonlar büyük rol oynamıştır. Hilafetin yıkılmasında Masonlar büyük rol oynamıştır. Şeriatın kaldırılmasında Masonların büyük rolü vardır. İslam medreselerinin kapatılmasında Masonların rolü büyüktür.

Bugün Türkiye'de bazı reformcu ve aykırı ilahiyatçılar Afganî'nin, Abduh'un, Reşid Rıza'nın hayranıdır ve onların izinden gitmektedir. Âlim, fakih, arif bir Müslümanın bu üç Masonun peşinden gitmesi, onları sevmesi, onların metot ve doktrinini benimsemesi dinen asla caiz olmaz. Âkil ve bilge Müslümanların bu konuyu tartışmaları gerekir. Kur'an tek hak, muteber, geçerli dinin İslam olduğunu, Allah'ın İslam'dan başka din kabul etmeyeceğini çok açık, çok seçik, çok vâzıh, çok sarih şekilde bildirmektedir.

Bir insan nasıl, hem Müslüman, hem Hıristiyan olamazsa; hem Mason, hem Müslüman olabilir mi? Birtakım reformcu, yenilikçi, değişimci, yeni İslamcı ilahiyatçıların, Afganî, Abduh ve Reşid Rıza vahhabilerin, şianın izini takip ederek, Mezhepleri, Tasavvufu, Sünneti, Hadisleri, inkâr cihetine gitmekte, Peygamber(s.a.v) Efendimizi postacı gibi görmekte, Hz.Meryem validemize, Hz.Aiş(r.anha)validemize, ashabı kirama, Ehli Sünnet âlimlerine, İmamı Azamlara, İmamı Buharilere, Mevlanalara, Yunus Emrelere dil uzatmakta, şirk gözlüğüyle bakmakta Kur'an'ın şu kadar ayeti yeniden yorumlanmalı bunlar Kur'andan çıkarılmalı diyecek kadar Hakdan sapmış, yeni bir din, ılımlı islam meydana getirmeğe çalışmaktalar. Bunlara Siyonist, Masonlar, Vatikan, ABD, Avrupa ülkeleri, Almanya, Fransa, İngiltere vs.siyasi, ekonomik, askeri her konuda destek çıkmakta ajanlarıyla yönlendirmektedir.

Sünnî Müslümanlar bu üç ismi, bu sacayağını, Masonluk dininin bu üç şövalyesini bir an bile hatırlarından çıkartmamalıdır. Onlar Osmanlı Hilafetini yıkarak, Müslümanlık âlemini perişanlığa, esarete, zillete sürüklemiştir. İslam âlemi onların ektikleri zehirli tohumların ekinleriyle kaplanmıştır. Onlar, bilerek veya bilmeyerek emperyalizme, sömürgeciliğe, global Kapitalizme ve Liberalizme hizmet etmiştir. Ehl-i Sünnet Müslümanları böyle şâibeli, bulaşık, karışık, bulanık adamların peşinden gitmez.

Peygamberimizin(s.a.v) zuhurundan, risaletini ilanından, tebligatından itibaren önceki dinler ve şeriatlar nesh olunmuş, yürürlüktan kaldırılmıştır. İslam, tek hak din oluşunda hiçbir ortaklık kabul etmez.

Cemaleddin Afganinin gerçek yüzünü mektuplarında ortaya koyuyor. "bu dinin başını kendi kılıcıyla vuracağız" Bundan kastı ise Müslüman gözüken İlahiyatçı ve hocalarla tahrif hareketlerinin yapılması, kâfirlerin amacına ulaşabileceğidir.

Her ne kadar yaşamı boyunca padişah ve emirleri kendi görüşüne dâhil etmeyi başaramasa da çağdaş fikirlerinin öğrencileri vasıtasıyla yayılması, İran ve Osmanlı İmparatorluğu gibi büyük Müslüman ülkelerdeki devrimci ve kültürel hareketlerin ortaya çıkmasına büyük fitnelere katkıda bulunmuştur.

Afgânî, İstanbul'da iken bazı okumuşlara tesir etti. Batıcılık, Türkçülük ve İslâmcılık gibi cereyanların mensupları, ayrı fikir ve inançta olmalarına rağmen, onu hoca kabul ettiler. Hayatı boyunca, gidip gezdiği yerlerde daima tefrika bırakan Efgânî'nin hayattaki tek muvaffakiyeti İran Şahı Nâsirüddin suikastıdır. Fikirlerinin mahsulleri, öldükten sonra, **İslâmiyetin çözülmeye başladığı** II. Meşrutiyet'ten itibaren revaç buldu. Abdullah Cevdet, Ahmet Agayef, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Şemseddin Günaltay tarafından benimsendi. Günaltay kendisini, **"Şeyh** [Afgânî]**, peygamber kadar şâyân-ı hürmet; ona itiraz edenler, Ebu Cehl kadar lânete müstehaktır. Çünkü Peygamberin zamanındaki İslâmlığı yeniden diriltmeye kalkışmıştır."** diyerek medheder.

Afgânî, talebeleri vasıtasıyla Musa Cârullah'a, Mehmed Âkif'e ve daha da şaşırtıcı bir şekilde Said Nursî'ye tesir etti. Âkif, Safahat'ta kendisinden övgüyle bahsetmiş; "yeni Cemâleddinler yetiştirme reçetesi" vermiştir. Hiç görmediği Afgânî'yi temize çıkarmak için yazılar yazmış; Afgânî'nin kovulmasını, İstanbul ulemasının hasedine bağlamıştır.

ÖLÜMÜ

Dinine ve vatanına hıyanet etmekten çekinmeyen, İngiliz masonları ile de işbirliği yaparak zengin olan, Osmanlı devletinin 110. Şeyh-ül-İslamı Hasan Fehmi efendi, onun cahilliğini ve zındıklığını ortaya çıkarmış, küfre düştüğünü İslam Dininden çıktığına Fetva vermişti.

Cemaleddin'in her eylem ve davranışı Osmanlı yönetimi tarafından kontrol edilmiş, Afgani'nin İstanbul'dan ayrılma isteğini II. Abdülhamid'e iletmesine rağmen ağır bir takibat altında tutulmuştu. Hiç kimsenin onunla görüşme imkânına sahip olmamasının yanı sıra mektupları da sansürlenmişti.

Cemaleddin Afgani, 1897'nin Mart ayında, İstanbul'daki yaşamının dördüncü yılında Nişantaşı'nda Sultan II. Abdülhamid'in tahsis ettiği köşkte, birkaç aydan beri tedavi görmekte olduğu çene kanseri hastalığına yenik düşerek (5 Şevval 1314 h.) öldü. Maçka Kışlası yanında, Şeyhler Mezarlığı'na gömüldü *Amerikalı yahudi mason Charles Cron afganinin mezarını 1926 da yaptırır.* İkinci cihan harbinden sonra kemikleri.*1944 de Afgan Yahudileri tarafından afganistana götürülür.* Afganistan'ın Kabil şelrinde inşa edilen büyük bir türbeye sembolik cenazesi konulur, mahalleye Cemaleddin Efgani mahallesi adı verilir.

Afgânî'bir şirinde:

"İngilizler benim Rus olduğuma inanır.
Müslümanlar ise Zerdüşt olduğuma.
Sünniler beni Şii zanneder.
Ve Şiiler Ali'nin bir düşmanı.
Dört mezhepten bazıları Vehhabî,
Erdem sahibi bazı imamlar Bâbi,
İnananlar bir materyalist,
Dindarlar takvadan yoksun bir günahkâr,
Âlimler hiçbir şey bilmeyen bir cahil,
İnananlar inançsız bir günahkâr,
Ne inançsız beni kendisine çağırır.
Ne de Müslümanlar kendisine addeder.
Camiden kovulmuş ve kiliseden uzaklaştırılmış ben,
Kime güveneceğimi ve kiminle kavga edeceğimi şaşırdım.
Birini ret için diğerini kabul şart.
Birini kabul diğer taraftaki dostları düşman ediyor.
Kaçmaktan kuşatılmaktan ve bir guruptan kurtuluşun bir çaresi yok.
Diğer taraftan kavga edebilmek için sabit bir mekânım yok.
Elleri bağlı ve ayakları kırık ben Kâbil'de Bâlâ Hisar'da,
Oturmuş bilinmezlik perdesinin bana ne hazırladığını.
Ve bu hain semanın yedeğinde bana nasıl kader gizlediğini
Görmek için bekliyorum…"

ESERLERİ

Afgānî, düşüncelerini büyük ölçüde konuşmalarıyla dile getirmiş olup az yazmış bir fikir ve aksiyon adamıdır; yazdıklarının da bir kısmı kaybolmuştur. Onun mizacının yanı sıra hayatındaki hareket, istikrarsızlık ve huzursuzlukların bu duruma yol açtığı kabul edilebilir).

Afgānî'nin belli başlı eserleri şunlardır:

1. *et-Taʿlîḳāt ʿalâ Şerḥi'd-Devvânî li'l-ʿAḳāʾidi'l-Aḍudiyye* (Kahire 1968; Beyrut 1979). Adududdin el-Îcî'ye ait *el-ʿAḳāʾidü'l-Aḍudiyye* üzerine Devvânî tarafından yapılan şerhe düşürülen notlardan ibaret olup Afgānî bu ta'lîkātını adı geçen kitabı Mısır'da okuturken yapmıştır.

2. *Risâletü'l-vâridât fî sırri't-tecelliyât* (Kahire 1968; Beyrut 1979). Mısır'da iken talebesi Muhammed Abduh'a dikte etmiştir.

3. *Tetimmetü'l-beyân* (Kahire 1879). Afganistan'ın siyasî, sosyal ve kültürel tarihini konu alan kitap iki bölümle bir ekten oluşmaktadır. Mutluluğun gerçek faktörünü konu edinen birinci bölümde insanın kendini beğenmesi ve bencil davranması sebebiyle birçok felâkete uğradığı belirtilmekte, bundan dolayı elden geldiğince aklın kullanılması ve kişinin kendisini başkalarının gözünde değerlendirmesi gerektiği vurgulanmaktadır. İkinci bölümde İngiliz milletinin karakteri tahlil edilmekte, onlarda "kendini dev aynasında görme" hastalığının bulunduğu, İslâm dünyasında yapıp ettiklerinin bundan kaynaklandığı ve sonunda pişman olacakları bildirilmektedir. Kitabın 1901 yılında Mısır'da basılan ve son zamanlara kadar meşhur olan nüshasında İngilizler aleyhindeki bölüm bulunmamaktadır. Ali Şeleş bu iki bölümü bularak kitabı *Silsiletü'l-Aʿmâlü'l-mechûle* içinde yeniden neşretmiştir.

4. *Ḥaḳīḳat-i Meẕheb-i Neyçerî ve Beyân-i Ḥâl-i Neyçeriyyân*. Afgānî'nin Hindistan'daki ikameti sırasında materyalist tabiatçıları red amacıyla kaleme aldığı bu Farsça eserinde, faaliyet programında siyasî ıslahata ve aksiyona öncelik tanıması sebebiyle olacaktır ki din, toplum, dinî düşüncenin felsefî temelleri, materyalist düşüncenin esasları, yeterli tahlil ve delillerle reddi konuları aceleye getirilmiş ve yetersiz kalmıştır. Kendisinin de bunu farketmesine ve daha mükemmelini yazmayı vaad etmesine rağmen her halde buna vakit bulamamıştır (Hâmid İnâyet, s. 105-116). Kitabın ilk baskısı Haydarâbâd-Dekken'de yapılmıştır (1298/1881). Daha sonra Urduca, Türkçe, Fransızca ve İngilizce'ye de çevrilen kitap Albert Kudsîzâde'nin bibliyografyasına göre bu dillerde otuz iki baskı yapmıştır (bk. *Sayyid Jamal al-Din al-Afghânî, an Annotated Bibliography*, s. 3-5). Muhammed Abduh tarafından yapılan ve baş tarafına on dört sayfalık biyografi ilâve edilen Arapça tercümenin (*er-Red ʿale'd-dehriyyîn*) ilk baskısı 1886'da Beyrut'ta yapılmış ve bunu birçok baskı takip etmiştir. Abduh bu çeviriyi, Efgānî'nin uzun yıllar hizmetinde bulunmuş olan Ârif Ebû Türâb'ın yardımıyla yapmıştır. Kitabın, Yâkubefendizâde Muhammed Münîr'in basılmamış tercümesinden sonra (İÜ Ktp., TY, nr. 4228) Aziz Akpınarlı tarafından *Tabiatçılığı Red* adıyla yapılan çevirisi yayımlanmıştır (Ankara 1956).

5. *el-ʿUrvetü'l-vüṯḳā*. 1884 yılında on sekiz sayı olarak çıkarılan aynı isimdeki derginin kitap haline getirilmiş şekli olup Kahire ve Beyrut'ta birkaç defa basılmış, bazı kısımları Urduca, İngilizce ve Fransızca'ya tercüme edilmiştir. Bütünü İbrahim Aydın tarafından Türkçe'ye de çevrilmiş ve Seyyid Hâdî Hüsrevşâhî'nin bir takdimiyle basılmıştır (İstanbul 1987).

6. *Ḫâṭırâtü Cemâliddîn el-Efġānî el-Ḥüseynî*. Beyrutlu gazeteci ve Meclis-i Maârif üyesi Muhammed Paşa el-Mahzûmî tarafından yazılıp düzenlenmiştir. Afgānî'nin son yıllarındaki özel sohbetlerinde bulunan Mahzûmî, sorular sormak suretiyle aldığı cevapları ve yaptığı açıklamaları yazıya geçirmiş ve kitabı adına varıncaya kadar Afgānî'nin iznini alarak yayımlamıştır. Mahzûmî, *Ḫâṭırât*'ın başında yer alan altmış dört sayfalık girişte eserin hikâyesini anlatmakta ve Efgānî'nin hayatıyla ilgili önemli bilgiler vermektedir. Geri kalan 350 sayfada ise Afgānî'nin gayesi, metodu, çeşitli konulardaki görüşleri kaydedilmiştir. Mahzûmî, başta *el-ʿUrvetü'l-vüṯḳā* olmak üzere bazı gazetelerde neşredilmiş olan makalelerden de faydalanmıştır. Kitap siyasî baskı sebebiyle uzun zaman yayımlanmadan kalmış, nihayet ilki 1931'de Beyrut'ta olmak üzere birkaç defa basılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

*BA, Yıldız Kısmı, 18-553/586, Zrf. 93.Cemâleddîn-i Efgānî, er-Red ʿale'd-dehriyyîn, Kahire 1320.a.mlf. – Muhammed Abduh, el-ʿUrvetü'l-vüṯḳā, Kahire 1957; a.e. (trc. İbrahim Aydın), İstanbul 1987, Hâdî Hüsrevşâhî'nin girişi, s. 54 vd.el-Veḳāʾiʿu'l-Mışriyye, 15 Mayıs 1884, s. 15.Ziyâʾü'l-ḫâfiḳayn, London 1892, Şubat, Mart ve Nisan sayıları.Mirza Lutfullah Han Esedâbâdî, Şerḥ-i Ḥâl ü Âṯâr-ı Seyyid Cemâlüddîn Esedâbâdî Maʿrûf be-Efgānî, Berlin 1304/1925, Tebriz 1326.a.mlf., Ḥaḳīḳatü Cemâliddîn el-Efġānî (trc. Abdünnaîm Haseneyn), Mansûre 1406/1986.Ḥaḳīḳatü Cemâliddîn el-Efġānî (Vesikalar: der. Asgar Mehdevî – Îrec Efşâr, trc. Abdünnaîm Haseneyn), Mansûre 1408/1988, II.Muhammed es-Senûsî, er-Riḥletü'l-Ḥicâziyye (nşr. Ali eş-Şennûfî), Tunus 1398/1978, s. 271-288.Reşîd Rızâ, Târîḫu'l-üstâẕ, Kahire 1931, s. 27.İbnülemin, Son Sadrıazamlar, III, 1584.E. Kedourie, Afghani and Abduh: An Essay on Religious Unbelief and Political Activism in Modern Islam, London 1966.Albert Kudsi-Zadeh, Sayyid Jamal al-Din al-Afghânî, an Annotated Bibliography, Leiden 1970, s. 1-73.a.mlf., "Sayyid Jamal al-Din al-Afghânî: A Supplementary Bibliography", MW, LXV/4 (1975), s. 279-291.N. R. Keddie, Sayyid Jamāl ad-Dīn al-Afghānī: A Political Biography, Berkeley 1972.a.mlf., "Afġānī", EIr., I, 481-486.Halil Fevzi Efendi, Efgânî'ye Reddiye (haz. Sadık Albayrak), İstanbul 1976.Türkiye Maarif Tarihi, II, 555, 559.M. Ebû Reyye, Cemâlüddîn el-Efġānî, Kahire 1980.Muhammed Paşa el-Mahzûmî, Ḫâṭırâtü Cemâliddîn el-Efġānî el-Ḥüseynî, Beyrut 1980.Ali Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam (haz. Cemal Kutay), İstanbul 1980, s. 103.Fazlurrahman, İslâm (trc. Mehmet Dağ – Mehmet Aydın), İstanbul 1981, s. 271.S. G. Wilson, Cemâlüddîn el-Efġānî (trc. Abdülbâsıt Muhammed Hasan), Kahire 1982.Abdurrahman er-Râfiî, ʿAṣru İsmâʿîl, Kahire 1402/1982, s. 140-164.Hüseyin G. Yurdaydın, İslâm Tarihi Dersleri, Ankara 1982, s. 216-237.Abdülbâsıt Muhammed Hasan, Cemâlüddîn el-Efġānî ve eṯeruhû fi'l-ʿâlemi'l-İslâmiyyi'l-ḥadîṯ, Kahire 1982.Enver el-Cündî, el-ʿÂlemü'l-İslâmî, Beyrut 1983, s. 274-285.Enver Abdülmelik, Nehḍatü Mışr, Kahire 1983, s.

303-305.Hânî Abdülvehhâb el-Mar'aşlî, et-Tecdîd fi'l-fikri'l-İslâmiyyi'l-muʿâṣır: Cemâlüddîn el-Efġānî, İskenderiye 1983.Muhsin Abdülhamîd, Cemâlüddîn el-Efġānî, Beyrut 1983.Muhammed İmâre, Cemâlüddîn el-Efġānî, Kahire 1984.Muhammed Abdülkādir Ahmed, el-Müslimûn fî Afġānistân, [baskı yeri yok] 1404/1984 (Matâbiu Sicilli'l-Arab), s. 317-327.Muhammed İkbal, İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu (trc. Ahmet Asrar), İstanbul 1984, s. 136.Ali Şeleş, Silsiletü'l-aʿmâli'l-mechûle li-Cemâliddîn el-Efġānî, London 1986, s. 14-15.Muhammed Harb, es-Sulṭân ʿAbdülḥamîd eş-Şânî, Dımaşk 1990, s. 172-185.Mâlik b. Nebî, İslam Davası (trc. Muharrem Tan), İstanbul 1990, s. 44.Azîz Ahmed, Hindistan ve Pakistan'da Modernizm ve İslâm (trc. Ahmet Küskün), İstanbul 1990, s. 155, 157.Alâeddin Yalçınkaya, Cemâleddin Efgani ve Türk Siyasi Hayatı Üzerindeki Etkileri, İstanbul 1991.J. O. Voll, İslam: Süreklilik ve Değişim (trc. Cemil Aydın v.dğr.), İstanbul 1991, s. 169, 271, 278, 293.Hâmid İnâyet, Arap Siyasi Düşüncesinin Seyri (trc. Hicabi Kırlangıç), İstanbul 1991, s. 99, 105-117, 122-131, 168, 181, 188, 240.Osman Emin, "Cemâleddin Afgânî" (trc. Kerim Urtekin), İslâm Düşüncesi Tarihi, İstanbul 1991, IV, 279-287.W. L. Cleveland, Batı'ya Karşı İslâm (trc. Selahattin Ayaz), İstanbul 1991, s. 41, 47, 230.Mümtaz'er Türköne, Siyasî İdeoloji Olarak İslâmcılığın Doğuşu, İstanbul 1991, s. 35, 37.a.mlf., "Cemaleddin Afgânî Efsanesi", Bilgi ve Hikmet, sy. 2, İstanbul 1993, s. 91-96.M. Muhît Tabâtabâî, Seyyid Cemâlüddîn Esedâbâdî, Tahran 1370 hş./1991.Azmi Özcan, Pan-İslamizm: Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1914), İstanbul 1992, s. 82-90.Ağaoğlu Ahmed, "Siyasiyat: Türk Âlemi", TY, I/3 (1328), s. 70-74, 200.F. A. Tansel, "Elie Kedourie, Afghani and Abduh", TTK Belleten, XXXII/125 (1968), s. 83-92.Abdullah Kudsîzâde, "Seyyid Cemâlüddîn-i Esedâbâdî", Râhnümâ-yi Kitâb, XIII/5-7, Tahran 1970, s. 355-366.M. Kaya Bilgegil, "Cemâleddîn Afgânî ve Türkiye", KAM, VI/3 (1977), s. 54-67; VI/4 (1977), s. 53-66.Hanefî b. Îsâ, "Te'sîru Cemâliddîn el-Efġānî ʿale'l-fikri'l-Cezâ'iri'l-muʿâṣır", eş-Şeḳāfe, VII/38, Cezayir 1977, s. 113-117.A. Abdürrahîm Mustafa, "Naẓra cedîde ilâ Cemâliddîn el-Efġānî", el-Mecelletü't-târîḫiyyetü'l-Mışriyye, XXVIII, Kahire 1981-82, s. 397-404.Kemâl H. Karpat, "Pan-İslâmizm ve İkinci Abdülhamid: Yanlış Bir Görüşün Düzeltilmesi", TDA, sy. 48 (1987), s. 13-37.a.mlf., "Türköne'nin C. Afgânî Değerlendirmesi", Bilgi ve Hikmet, sy. 3, İstanbul 1993, s. 174.I. Goldziher, "Cemâleddin Efgânî", İA, III, 81-85.a.mlf. – [J. Jomier], "Djamāl al-Dīn al-Afġhānī", EI² (İng.), II, 416-419. ***Afgani, Cemaleddin- Abduh, Muhammed. el-ʿUrvetü'l-vüskā (1884). Trc. İbrahim Aydın. İstanbul: Bir Yayıncılık, 1987 Âsım Efendi, Mütercim. Burhân-ı Kātı'. Haz. Derya Örs, Mürsel Öztürk, İstanbul: Türk Dil Kurumları Yayınları, 2009 Belhî, Celâleddin Muhammed. Mesnevi-i Ma'nevî. Haz. M. Ali Muvahhid, Tahran: Hermes, 1396 hş. Beyhan, Mehmet Ali. "Şirvânîzâde Mehmed Rüşdü Paşa", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 39: 209-210. İstanbul: TDV Yayınları, 2010 Çağın, Şerife - Huyugüzel, Ömer Faruk. Eşref, Bütün Eserleri, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006 Cevad Sahibî, Muhammed. İttihat Bayraktarı Seyyid Cemaleddin Hüseynî, Trc. Sedat Baran, Tahran: The World Forum For Proximity of İslamic Schools of Thought, 2010. Nezahat Başçı 1453 Dehhuda, Ali Ekber. Lugatname-yi Dehhuda, Cd-I-II, Tahran: İntişarat-e Danişgah-e Tehran. Lovh-i Fişordeh, 1391hş. El-Hûlu, Müştak. Nakş-i Seyid Cemaleddin Esedabâdi Der Tehavvülat-i Siyasi ve İctimai-yi İran, Tahran: İntişarat-ı Abid, 1380 hş. Emir Erduş, Muhammed Hüseyin. Teâmuli Ber Meseley-i Vahdet-i İslami Ez Dir-bâz ta Dirûz ba Tekiyeh ber Conbeş-i İttihad-i İslam, Tahran: Mecme-i Cihanî Tekarib-i Mezahib-i İslami, 1384 hş. Han Melik-i Sasani, Ahmed. Siyasetgeran-ı Dovre-yi Kacar, Tahran: Babek, ts. Hosro-şahî, Seyid Hadi. Esnad-ı Vezaret-i Hariceyi İran Der-bare-yi Seyid Cemaleddin Hüseyni (Esedâbâdi), Tahran: İntişarat-e İttilaat, 1395 hş. Hosro-şahî, Seyid Hadi. Esnad-ı Vezaret-i Umur-i Harice-ye İngiliz Der-bare-yi Seyid Cemaleddin Esedâbâdi, Tahran: İntişarat-e İttilaat, 1395 hş. Kahraman, Hayrettin. "Efgânî, Cemâleddin", Diyanet İslam Ansiklopedisi, 10: 456-466 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,1994) Karadeniz, Yılmaz. Osmanlı ve İran'ın İngiliz Paraleli Cemaleddin Esedâbadi (Afgani), Ankara: Gece Kitaplığı, 2017. Karaismailoğlu, Adnan. "Fars Edebîyatında Sakinâmeler", Diyanet İslam Ansiklopedisi 36:14-15, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009) Kortantamer, Tunca. "Sakinâmelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış", Türk Dili ve Edebîyatı Araştırmaları Dergisi II: 117-123 (Prof.Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı), (İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 1983) Kurbanov, Şamil. Cemaleddin Afgani ve Türk Dünyası, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2010. Mahzumî Paşa, Muhammed. Cemaleddin Afgani'nin Hatıraları, Ter. Âdem Yerinde, İstanbul: Klasik, 2010. Mehdevî, Asgār - Efşar, İreç. Mecmûa-i Esnâd ü Medârik-i Çâp-neşôde Der-bare-i Seyid Cemâleddin, Meşhur-be Afgani, Tahran: Çaphaneyi Danişgah-ı Tehran, 1342 hş. Mirza, Mansur. Ferhengnâme-i Kinaye, Tahran: Emir Kebir, 1382 hş. Mustefevi, Ali. Risale-i Manzum-i Nan û Helva-yi Şeyh Bahaî, Tahran: Nusha-yi elektroniki, ts. Şirazi, Hafız. Hafız Dîvânı, Çev. Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017. Şirazi, Hafız. Şah-ı Nebat-ı Hafız, Haz. M. Rıza Berziger Halikî, Tahran: Züvvar, 1382 hş. Tabatabaî, M. Muhit. Seyid Cemaleddin Esedâbâdi ve Bidari-yi Meşrik Zemin, Haz. Seyid Hadi Hosro-şahî, Tahran: Şuruk, 1380 hş. Cemaleddin Afgani'nin Edebi Kişiliği ve Şürleri 1454 EK (Afgani'nin kendi el yazısı ile kaleme aldığı şiirlerini gösteren bir varak) Makaledeki I nolu gazel ile*** III numaralı rubainin yer aldığı varak. (Mecmûa-i Esnâd, belgeler, tasvir III ve VI.)

MUHAMMED ABDUH
(1849-1905)

Mısırlı Türk eğitimci, yargıç ve reformcu. Çağdaşlaşmacığ'ın kurucusu, Mutezili, Mason, modern İslâm düşünürü, islam âleminde birçok fitnenin, itikad bozukluğunun öncülerinden.

Doğduğu Yer ve Ailesi

19. yüzyılda yaşamış 20. yüzyıl başlarında vefat etmiş olan Muhammed Abduh :H.1265-M.1849 de Aşağı Mısır'ın bir köyünde Buhayre'ye (Bahîre) bağlı Mahalletünnasr köyünde doğdu.Babası Türk, annesi Mısırlı'dır..

Künyesi; ***Muhammed Abduh b. Hasen Hayrillâh et-Türkmânî el-Mısrî.*** 11 Temmuz 1905 (56 yaşında)İskenderiye, Mısır da öldü.

Bilindiği üzere 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa, bilim, teknoloji, askeri ve ekonomik alanda hâkimiyeti eline geçirmiş durumdaydı. Avrupa'nın maddi alandaki üstünlüğü İslam dünyası üstünde hegemonya kurmasına neden olmuştu. İslam dünyası Batılıların sömürgesi durumuna düşmüş, Hollanda Endonezya'yı, İngiltere Hindistan'ı, Rusya Orta Asya'yı, Fransa ise Kuzey Afrika'yı işgal etmiştir. ***(Osman Keskioğlu, Muhammed Abduh, AÜİF, c.18, s.114-115.)***

İran, İngilizler ve Ruslar arasında bölüşülürken; Mısır, Fransız-İngiliz rekabeti sonucunda Fransızların işgali altına girmiştir. Mısır'ın Avrupa etkisine girişi Napolyon'un Mısır'ı işgali ile başlamıştır (1798-1801). Napolyon Mısır'da eşitliği, adaleti öven bir beyanname hazırlamış, bu beyannamede Osmanlılar ve Memluklar eleştirilmiştir. Napolyon Mısır'a sadece askeri bir operasyon düzenlemekle kalmamış yanına getirdiği bilginlerle Mısır insanının Fransız kültürüyle tanışmasını da sağlamıştır. Abduh'da böyle bir zamanda yetişmiştir.

Eğitimi ve Hocaları

Mısır'daki İslam modernizminin kurucularından birisi olan Muhammed Abduh, Cemaleddin Afgani'nin coşkulu bir öğrencisi ve ateşli bir takipçisiydi. Abduh, on beş yıllık yakın dostlukları süresinde üstadının derslerini öylesini iyi öğrenmişti ki; onu geçti ve geride daha somut, mühim ve kalıcı bir miras bıraktı. Bu mirası, yazılarında, konferans ve vaazlarında ve de Ezher'de hocalık, Yönetim Kurulu Üyeliği ve Mısır Baş Müftülüğü gibi zeminlerde oluşturdu.

Tanta civarına yerleşmiş Türkmen göçmenlerinden olan ailesi Mehmed Ali Paşa'nın baskıları yüzünden Nil nehri civarına taşınmıştı. Çiftçilikle uğraşan babasının ısrarla okumaya teşvik ettiği Muhammed Abduh, okuma yazmayı öğrenip hıfzını tamamladıktan sonra 1862'de tahsil için Tanta'ya gönderildi. Burada medrese öğrenimine başladı; ancak basmakalıp ders verme usulünden dolayı bir şey anlamadığını farkedince köyüne döndü. Okumak istemediğini söyleyip 1865'te evlendi. Fakat yine babasının ısrarı ile Tanta'ya döndü. Yolu üzerindeki Küneyse kasabasında babasının yakınlarından Şeyh Dervîş Hızır'la görüşmesi ilim sevgisi açısından hayatında bir dönüm noktası teşkil etti. 1866'da Kahire'de bulunan El-Ezher' e kayıt oldu. Burada mantık, felsefe ve gizemcilik öğrenimi gördü.

Yaz aylarında memleketinde Şeyh Dervîş'le irtibatını devam ettirdi. Onun teşvikiyle, Ezher'de okutulmayan mantık ve matematik gibi dersleri veren hocalar aradı. İstediği nitelikte hoca bulamayınca kitapları kendi başına okumaya karar verdi. Hâtıralarında yaşadığı bütün mânevî hazzı ve içindeki ilim aşkını bu zata borçlu olduğunu belirtir. O sırada Mısır'a gelen Cemâleddîn-i Afgānî'den 1871 yılından itibaren riyâziye, felsefe ve kelâm dersleri aldı. Aradığı her şeyi kendisinde bulduğunu söylediği Afgānî'nin yönlendirmesiyle sosyal ve siyasal konularla da ilgilenmeye, güncel meseleler üzerinde yazılar yazıp konuşmalar yapmaya başladı. *Daha öğrenciyken verdiği derslerde Mu'tezile'yi Eş'arî mezhebine tercih ettiği yolundaki suçlamalar yüzünden mezuniyeti tehlikeye girdi ve imtihanda başarılı olmasına rağmen 1877'de orta dereceyle mezun olabildi.*

Derslerde Mutezile mezhebini müdafaa ederdi. Ertesi yıl Ezher'e hoca olarak tayin edilen Muhammed Abduh, ayrıca Kahire Dârülulûmu'nda tarih, Dârü'l-elsüni'l-Hidîviyye'de Arap dili ve edebiyatı dersleri verdi.

Görünüşte İngilizlere karşı ayaklanan, ama Mısır'da İngiliz idaresinin kökleşmesinden başka bir işe yaramayan Arap milliyetçisi Urâbî'ye destek çıktı. Hıdiv Tevfik Paşa'nın azli için fetva verdi. Bu sebeple 1881'de Suriye'ye sürüldü. Suriye'den Paris'e geçti. Burada müsteşriklerle görüştü. Paris ve Londra arasında mekik dokudu. Böylece üç senelik sürgüne üç de kendisi ekledi. Üstadı Afgani ile beraber el-Urvetü'l-Vüskâ gazetesini çıkardı. Osmanlı hilafeti aleyhine neşriyat yaptıkları mecmuayı, Fransız diplomatik postasından istifade ile İslâm memleketlerine gönderdiler.

Hidiv İsmâil Paşa'ya karşı desteklediği Tevfik Paşa'nın yönetime gelmesi üzerine idarî reformlar yapmasını istedi. Fakat Tevfik Paşa başlangıçta gösterdiği yakınlığa rağmen Abduh'u köyünde ikamete mecbur etti. Ancak Riyad Paşa'nın araya girmesiyle Kahire'ye dönebildi ve yeni çıkan *el-Veḳā'i'u'l-Mışriyye*'nin yazarlarından biri oldu. Bu arada kendisine bürokratların uygulamalarını ve mahkeme kararlarını inceleyip eleştirme yetkisi verildi. Ayrıca ülkedeki eğitim faaliyetlerini denetlemek üzere kurulan yüksek meclise üye tayin edildi. Evinde özel dersler de veren Abduh, ilk derslerinde, bozuk fikirleri meşhur Kindî ve Fârâbî'nin talebesi olan İbn-i Miskeveyh'in **Tehzîb-ul-ahlâk'**ını okuttu.

1879'da Dârülulûm'a hoca olarak tâyin edildi. Bu yıl dînî ve siyâsî konulardaki bozuk fikirleri sebebiyle, Cemâleddîn Afgânî Mısır'dan sürüldü. Abduh ise köyüne gönderilip, buradan çıkması, makale yazması ve konuşma yapması yasaklandı. 1881'de meydana gelen Arabi Paşa isyanı ile alakasının görülmesi sebebiyle, önce hapsedildi, 1882'de de Mısır'dan çıkarıldı. Beyrut'a geldi. Fikirlerini yaymak için faaliyetlerde bulunduysa da, kendisine buradaki Ehl-i sünnet âlimleri fırsat vermediler.

Sonra Cemaleddin Afgani'nin daveti üzerine Paris'e gitti. 1884 yılı başında buluştular. Hocasıyla birlikte **El-Urvet-ül-Vüska** adıyla bir cemiyet kurup, bu isimle bir de gazete çıkardılar. Gazetenin, İslam dünyasında Arap milliyetçiliği fikirlerinin uyandırılmasında büyük tesiri oldu. Sekiz ay sonra gazetenin yayını durdurulunca, Afgani ile Abduh gizli konferanslar vererek, fikirlerini yaymak üzere birbirlerinden ayrıldılar. Tunus'a giden Muhammed Abduh, burada fikirlerinin propagandasını yaptı. 1885'te Beyrut'a döndü ve üç buçuk sene kalarak **Tevhid Risalesi**'ni yazdı.

Bazı kimselerin arabuluculuğuyla affedilen Abduh, 1888'de tekrar Mısır'a döndü. Hidiv Tevfik Paşa hükumeti onun zararlı fikirlerini bildiği için, mahkeme memurluklarında vazifelendirdi. Bir müddet sonra Cami-ül-Ezher Medresesi idare heyetine girdi. İlk iş olarak ders programlarını değiştirdi. Üniversite kısmındaki dersleri kaldırdı. Daha önce, Mason Reşid Paşanın tanzimat ile Osmanlı medreselerinde yaptığı gibi lise ve orta kısmındaki kitabların yüksek sınıflarda okutulmasını sağlayarak eğitim ve öğretimdeki kaliteyi düşürdü. Hocası ile masonluğa da giren Abduh, masonluğun Ezher'e girmesini temin etti. Bütün dinlerdeki insanların kardeş olduklarını iddia etti. 1899'da İngilizlerin desteği ile Mısır müftiliğine getirildi. Bu sırada banka faizinin caiz olduğuna dair fetva verdi.

İbn-i Teymiyye'nin zararlı fikirlerine sıkı bağlılığı bulunan Abduh, mezheb imamlarını taklitten (onların sözlerine bağlanmaktan) kurtulmayı ve serbest bir akılla hareket edilmesini istedi. **Medeniyet-i İslamiyye** kitabının müellifi (yazarı) Corci Zeydan onun hakkında: "Öncekilerin sözlerine bağlanmamış, onların koyduğu kaidelere değer vermemiştir." der.

Bir müddet sonra, hidiv İsmâil Paşa çekilip, yerine hidiv Tevfik Paşa gelince, Abduh, **Matbûât** gazetesi muharrirliğine getirildi. Bilâhare tahrîr hey'eti reisliğine (başyazarlığa) tâyin edildi.

(Mutlak müctehid), mezhep sahibi büyük imam, büyük âlim demektir. Hâlbuki M. Abduh, İslam âlimlerinin büyüklüğünü, üstünlüklerini bile anlayamayan bir zattır. Kahire mason locası reisi olan Cemaleddin-i Afgani'nin din adamı perdesi altında İslam'ı içerden yıkmak propagandalarına aldanmıştır. Müctehidlik bir yana avam müslüman olarak bile kalamamıştır.

1889'da Mısır'a dönen Muhammed Abduh siyasî faaliyetlerden ümidini kesip idarecilere karşı yumuşak bir tavır takındı ve Afgānî ile yaptığı iş birliğini azalttı. Önce taşrada, ardından merkezde hâkimlik görevleri aldı. II. Abbas Hilmi hidiv olunca yönetimle arası düzeldi ve başta Ezher olmak üzere ülkedeki eğitim ve yargı kurumlarının yeniden yapılandırılması için üst makamları ikna etti. Yabancı hukuk kitaplarını okumak amacıyla Fransızca öğrendi. Yaz aylarında Fransa ve İsviçre'ye yaptığı kısa seyahatlerde Fransızca'sını ilerletti.

1895 yılında kurulan Ezher İdare Meclisi'ne üye tayin edildi. Yaptığı teklifler ve hazırladığı programlar yönetimin ilgisini çekti ve 1899'da Mısır müftülüğüne getirildi. Hayatının sonuna kadar devam eden bu görevi sırasında bütün mesaisini ıslah çalışmalarına ayırdı. Şer'iyye mahkemeleri ve vakıfların idaresiyle ilgili yeni düzenlemeler yaptı. Meclisü'ş-şûra'l-kavânîn üyeliğinin yanı sıra el-Cem'iyyetü'l-hayriyye ile Cem'iyyetü ihyâi'l-ulûmi'l-Arabiyye'nin başkanlığını üstlendi; çeşitli kaynak kitapların basılmasını sağladı.

1903 yılında gittiği İngiltere'de filozof Herbert Spencer'le görüştü. Sidney Cockerell ve Edward Granville Browne eşliğinde Oxford ve Cambridge üniversitelerini de ziyaret edip incelemelerde bulundu. Bu gözlemleri ışığında birçok konuda reform niteliğindeki yoğun çalışmalarını sürdürürken Hidiv Abbas'ın Ezher ıslahat programını sekteye uğratan bazı girişimlerinden dolayı 1905 yılında Ezher İdare Meclisi üyeliğinden ayrıldı.

Abduh hakkında kitaplardaki bilgiler özetle şöyledir:

1)Beyrut mason locası başkanı diyor ki:(Mısır'da Afgani'den sonra mason locası başkanı olan imam Abduh, masonluk ruhunu yayarak çok hizmet etti.) ***[Daire-tül-mearif-ül-masoniyye s. 197]***

Afgani'den sonra, Abduh da, masonluğa çok yardım etti. ***(Les franco-maçons s. 127)***

2) Ezher Mecellesinde, "Mısır'da ilk mason locasını kuran Abduh'tur" diyor. ***(s. 81)***

İngilizler, yüzyıllardır İslam ülkelerini binlerce müslümanı ve din adamlarını aldatarak, mason yapmış, insanlığa yardım, kardeşlik gibi laflarla, dinden çıkmalarına, dinsiz olmalarına sebep olmuştur. İslamiyet'i büsbütün yok etmek için, birçok paşa, maşa olarak kullanılmıştır. Mesela, Mustafa Reşit Paşa, Ali Paşa, Fuat Paşa ve Mithat Paşa, Talat Paşa gibi masonlar, İslam devletlerini yıkmakta kullanıldıkları gibi, Afgani ve Abduh gibi masonlar ve yetiştirdikleri [Reşit Rıza gibi] çömezler de, İslam bilgilerini bozmaya, yok etmeye alet olmuşlardır. ***(Faideli Bilgiler)***

Abduh da, üstadı Afgani gibi mason olmuş, mucizeleri inkâr etmiş, sahih hadislere uydurma damgası vurmuş, Kadir gecesi gibi mübarek gecelerin hiçbir kıymeti olmadığını söylemiştir. Abduh yabancılar tarafından destek görmüştür.

Abduh kendisine neden hocası Cemaleddin Afgani ile birlikte Mason Locası'na girdiklerinin sorulması üzerine, bu kararı kendi siyâsî ve sosyal amaçlarını gerçekleştirebilmek için aldıklarını söylemişti.(***Journal of the American Oriental Society, cilt. 92, No. 1 (Ocak - Mart, 1972), sayfalar: 25-35."Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Ağ Sitesi, Ortadoğu Etütleri, SALIK, Nuri, S.236" (PDF).***

Mısır sömürge valisi Lord Cromer diyor ki:(Elbette İslami reformist hareketin geleceği Şeyh Muhammed Abduh'un çizdiği yolda ümit vaad ediyor. Ve o yolun yolcuları Avrupa'nın her türlü yardım ve teşviklerine layıktır.) ***[M. Muhammed Hüseyin, Modernizmin İslam Dünyasına Girişi, Tercüme Sezai Özel]***

Modern Selefiliğin önderleri

1-Muhammed bin Abdülvahhab, 2-Cemaleddin Afgani, 3-Muhammed Abduh. 4-Muhammed Reşîd Rıza, 5-Abdülaziz el-Suud.

İslam ve Özgürlükler gibi son kitaplarında yer alan görüşleri nedeni ile Yeni-Mutezilecilik'in de kurucusu olarak değerlendirildi. Bir Mason Üstadı olan *Abduh* Bahailik inancı ile de yakın ilişkiler içerisinde olan bir kişilikti.

MASON ABDUH!

Beyrut'taki mason locasının başkanı Hanna Ebu Raşid 1961'de yayınladığı "Dairet-ül me'arif-ül masoniyye" kitabının 197. Sayfasında diyor ki: "Cemaleddin Afgani, mısırda mason locası reisi idi. Âlimlerden ve devlet adamlardan 300'e yakın üyesi vardı. Ondan sonra imam üstad Muhammed Abduh reis oldu. Abduh, büyük bir mason idi. Bunun, masonluk ruhunu Arap memleketlerine yaydığını kimse inkâr edemez."

Bugün Abduh'un mason olduğunu kimse inkâr edememektedir. Ancak "yok şunun için mason oldu, bunun için mason oldu" gibi kendilerinde aklamaya çalışmaktadırlar. Koyu kara mason olan Abduh'un üzerine Karadeniz'i de dökseler aklayamazlar. Çünkü onun ehlisünnete olan düşmanlığı, düşünceleri ile meydana çıkmış, birçok ehlisünnet âliminden reddiye yemiştir.

Mısırda Mason Locasına Katılışı

28 yaşına geldiğinde üyelerinin arasında Mısır Hidivliği'nin şehzade ve veliahtı olan *Tevfik Paşa,* daha sonra başbakanlık görevi yapan *Muhammed Şerif Paşa,* Haziran - 27 Ağustos 1882 tarihleri arasında Mısır Hidivliği'nde Milli Eğitim Bakanlığı yapan *Abhaza Süleyman Paşa* ile *Saad Zaglul Paşa* şahsiyetlerin de bulunduğu *"Kavkabu'l-Şark" (Doğunun Uydusu)* ismindeki Mason Locası'na katıldı.

A. M. Broadbent'in tasvirine göre *Şeyh Abduh* tehlikeli görülmemesi gereken Cumhuriyetçi ve Müslüman bir Mason Locası Üstadı idi. Masonik ilkeler ile uyumlu olarak bütün dinî eğilimleri birleştirme amacına yönelik çalışmalar yaptı.

"İslâmiyet ve Hristiyanlık gibi İki büyük dinin bir gün elele vererek birbirlerini kucaklayacaklarını ümid ediyorum. Daha sonra Tevrat, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerîm biribirlerini destekleyen ve her yerde okunan kitaplar haline gelecekler ve bütün milletler tarafından saygıyla karşılanacaklar." dediği kaydedilen *Abduh,* bir gün Müslümanlar'ın Tevrat ile İncil'i okuyacaklarını ümid etmekteydi. Yeni bir din icad ediyordu. ***(Hourani, Albert (1962). Arabic Thought in the Liberal Age. Great Britain: Oxford University Press. s. 130.Raafat, Samir. "Freemasonry in Egypt: Is it still around?" Insight Magazine, March 1, 1999. Muhammad 'Abduh, Islam and Christianity, in Waqf Ikhlas, The Religion Reformers in Islam, Istanbul, 1995, p. 117.)***

Beyruttaki mason locasının başkanı Hanna Ebû Raşid, 1961'de yayınladığı (Dairetü'l-mearifü'l-masoniyye) kitabının 197. sayfasında diyor ki (Cemaleddin-i Afgani, Mısırda mason locası reisi idi. Âlimlerden ve devlet adamlarından 300'e yakın üyesi vardı. Ondan sonra, imam üstad Muhammed Abduh reis oldu. Abduh, büyük bir mason idi. Bunun, masonluk ruhunu Arap memleketlerine yaydığını kimse inkâr edemez). Osmanlı son devri Şeyhülislamı Mustafa Sabri Efendi Mısır'da yazdığı Mevkıfü'l-akl isimli 4 cildlik Arabi kitabında Abduh'u ve Ezher'deki dejenerasyonu hayretle anlatmaktadır.

Muhammed Abduh'un Mısır'daki İngiliz sömürge idaresiyle ilişkisi de dönemlere göre farklılık arzetmiştir. Muhammed Abduh'un görüşleri ve ıslahatçı düşünce çizgisi kendinden sonra Mısır'da ve İslâm dünyasında birbirinden farklı yönelişler halinde devam etmiştir. En yakın takipçisi M. Reşîd Rızâ, onun hayatında kurduğu *el-Menâr* dergisi ve yayınevinde Abduh'un makale ve eserlerini neşrederek görüşlerinin yayılmasına katkıda bulunmuştur.

Reşîd Rızâ'nın Menâr ekolü, hocasının ölümünün ardından I. Dünya Savaşı'nın İslâm dünyasındaki sonuçlarının da tesiriyle giderek daha katı bir Selefîliğe ve Batıcı modernleşme karşıtı radikal bir çizgiye kaymıştır. Bu çizgi İhvân-ı Müslimîn hareketinin doğmasını etkilemiştir. Abduh'un ıslahatçılığı ve İslâm düşüncesiyle Batı modernleşmesi arasında sentez yapmayı öngören akılcı yorumları, talebelerinden Muhammed Ferîd Vecdî ile sonraki Ezher şeyhlerinden Mustafa el-Merâgī, Mustafa Abdürrâzık ve Mahmûd Şeltût tarafından devam ettirilmiştir.

Abduh'tan etkilenenler arasında Ahmed Lutfî es-Seyyid ve Muhammed Kürd Ali gibi milliyetçi aydınlar yanında onun ılımlı yenilikçiliğini radikal laik bir modernizme dönüştüren Kāsım Emîn ve Ali Abdürrâzık gibi düşünürler de vardır.

Muhammed Abduh'un düşüncesi, Osmanlı Türkiyesi'nde Mehmed Âkif başta olmak üzere *Sırât-ı Müstakîm* ve *Sebîlürreşâd* çevresinde yer alan İslâmcı ekolün yanı sıra Ziya Gökalp ve *İslâm Mecmuası* etrafındaki modernistler üzerinde etkili olmuş, hatta *İctihad* grubundaki Abdullah

Cevdet ve Celâl Nuri gibi laik Batıcı kesimler tarafından bile kendi görüşleri doğrultusunda kullanılmıştır. Abduh'un izlerini kısa ziyaretlerde bulunduğu Tunus ve Cezayir ulemâsının faaliyetlerinde, ayrıca Mahmûd Şükrî el-Âlûsî'nin Irak'ta ve Cemâleddin el-Kāsımî'nin Suriye'de öncülük ettiği Selefî ıslahat hareketlerinde de görmek mümkündür.

1876 yılından itibaren **El-Vekâyi-ul-Mısriyye, El-Urvet-ül-Vüskâ, El-Menâr** gibi dergi ve gazetelerde yayınlanan makaleleri, talebesi Reşid Rızâ tarafından Abduh biyografisinin ikinci cildinde toplanmıştır. Abduh'un bozuk fikirlerini ihtiva eden, reformcular tarafından, büyük âlimin kitapları diye tanıtılan bâzı eserleri vardır.***(El-A'lâm; cild-6, sh. 152.Tefsîr-ul-menâr, cild-2, sh. 49.Tevhîd risalesi tercümesi; sh. 1-69. Rehber Ansiklopedisi; cild-1, sh. 235.Abduh ve Reşîd Rızâ'nın cumhura muhalif fikirlerinin tahlili ve tenkidi. Dîni Tamir Dâvâsında Din Tahripçileri (Ahmed Dâvûdoğlu)***

Abduh'un İslamî ıslahat çabaları ölümünden sonra onun bilgili ve yetenekli öğrencilerinden Reşid Rıza önderliğindeki Selefiye Hareketi ile sürdürüldü. Sözkonusu hareket selefin, yani İslam'ın belli başlı mezheplerinin ortaya çıktığı klasik dönemde yaşamış ilk nesillerin fikir ve ideallerine dönüp, onları günümüzün ışığı altında yeniden yorumlamayı amaçlıyordu. Selefiye Hareketi mensupları, yelpazeyi, selef terimini Peygamber ve müslümanların ilk kuşağıyla sınırlayan aşırı muhafazakârlardan, terimi İslam'ın hızla yayıldığı ve büyüdüğü ilk dönemlerdeki müslümanları da kapsayacak şekilde genişleten aşırı liberallere taşımışlardı.***(Aktaran, John L. Esposito, İslam and Politics (New York: Syracuse University Press, 1984), s. 49. 60-64.)***

Abduh'un takipçisi Muhammed Esed batıni sayılabilecek yorumlamalara gitmiştir. Yine Abduh'un vahyi insandaki irfan olarak tanımlaması, Fazlurrahman'ın tarihselci Kur'an anlayışının kapılarını açmıştır. Zira Fazlurrahman'a göre vahiy, fikir ve söz olarak Peygamber'in ruhunda ve zihninde meydana gelmiştir.

Ahkâma uygulanan tarihselciliğin bugün akaid alanına da taşınma çabalarının altında Abduh'un vahyi akli form içindeki izahı onun en fazla eleştiri aldığı noktadır.

Abduh ve Frenkleşen Mısır

Şeyhülislam Sabri Efendi, Mevkıf'da der ki: ***"Abduh, dinsizleri bir adım bile dine yaklaştıramadı ama Ezherlilerin çoğunu dinsizlere yaklaştırdı."***

İslâm dünyasında modernist fikirler ilk olarak eski bir ilim ve kültür merkezi olan Mısır'a girmiştir. Dini bütün bir şahsiyet olan Kavalalı Mehmed Ali Paşa'dan sonra gelen vâliler bu gidişe lakayt kalmış veya durduramamıştır. 1805'ten beri imtiyazlı bir eyalet olan Mısır, Süveyş Kanalı başta olmak üzere ölçüsüz masrafları yüzünden aldığı ve ödeyemediği dış borç sebebiyle 1882'de İngiliz işgaline uğramıştı.

Dinler Arası Diyalog

Abduh evvela Beyrut'a geldi. Burada "dinler arası diyalog" üzerine ders verip, yazılar yazdı. 1889'da Mısır'a döndü. Artık her şey İngilizlerin elindeydi ama Abduh, sanki İngilizlerin aleyhine çalışmamış gibi hüsnü kabul gördü. Kadılığa, ardından istinaf mahkemesi müsteşarlığına ve nihayet 1899'da Mısır müftülüğüne tayin edildi.

Muhipleri kendisini Mısır'ın son asırda yetiştirdiği yüksek bir ilim ve irfan sembolü olarak görür; müceddid, hatta müctehid kabul eder. Zekâsı ile Arapçayı kullanmaktaki mahareti bir araya gelince, yazıları göz kamaştırmıştır.40'ından sonra Fransızca öğrendi. Felsefeye dair nice eserleri tercüme edip, gazetelerde neşretti. Üstadının ölümüyle Kahire Mason Locası reisi oldu. Bu sebeple muhalifi arttı. Muhipleri, bunu ya dine hizmet, ya da o zaman bu cemiyetin hakiki hüviyetinin bilinmediği gerekçesiyle mazur göstermeye çalışırlar.

İttihad-ı İslâm oyunu

Abduh, ideallerinin tahakkuku için yeni kadrolar yetişmesi lâzım geldiğine inanırdı. Bunun için zamanın halifesi Sultan Abdülhamid'e maarife dair tabasbuskârâne (dalkavukça) ifadelerle dolu reform lâyihaları gönderdi. Afgani'yi iyi tanıyan Padişah, talebesine pek iltifat etmedi. Fikirlerini, İttihad-ı İslâm, yani dünya Müslümanlarının bir siyasî birlik altında toplanması sloganı altında lanse etmiştir. Ancak bu slogan çoklarını aldatmıştır. Burada fikirleri, İngiltere'nin emperyalist siyaseti ile örtüşüyordu. Misyonunu ifa ederken, önündeki en büyük engellerden biri olduğunu düşündüğü Osmanlı hilafeti ve bilhassa Sultan Hamid'in amansız muhalifi oldu. Arap milliyetçiliği kisvesi altında, Osmanlı hilafetini yıkma siyasetinin mimarı İngiliz istihbaratçı Blunt, Abduh'un dostuydu. Abduh, Padişah'a yazdığı mektupta "Osmanlı Devleti'nin muhafazası, Allah ve resulüne imandan sonra akaidin üçüncü şartıdır" derken; 1882'de arkadaşı Blunt'a yazdığı mektupta

Osmanlıların zalim olduğunu, Mısır'da sadece kötü bir miras bıraktığını ve bütün halkın onlardan nefret ettiğini yazabilmiştir.

Abduh'un, Lord Cromer'in desteği ile Mısır müftülüğüne getirilişi, modernistlerin kazandığı büyük bir stratejik zaferdir. Müftülüğü sırasında, şer'î mahkemelere, vakıflara ve medreselere el atmayı ihmal etmemiştir.

Şiî Fâtımîlerin kurduğu, ancak asırlarca Sünnîliğin kalesi mevkiindeki Ezher, böylece ilmî seviyesi cihetiyle eski parlaklığını ve Müslümanlar nezdindeki itibarını kaybetti. Öyle ki, lise ve orta kısımdaki kitaplar, yüksek sınıflarda okutulmaya başlandı. Modernist Tanci Hoca bile, medrese sisteminden mektep sistemine dönüş sebebiyle Ezher'de kalitenin düştüğünü söylerdi. Parlak yazıları sayesinde ecnebiler arasında da çok taraftar bulmuştur. İngiliz müsteşrik Edward Browne, Abduh'un ölümü üzerine yazdığı taziyetnamede kendisini göklere çıkarmaktadır. Sabri Efendi, Mevkıf'da der ki, "Abduh, dinsizleri bir adım bile dine yaklaştıramadı ama Ezherlilerin çoğunu dinsizlere yaklaştırdı."

Abduh, yaşadığı devirde ve vefatından sonra, başta Beyrut ulemasından Yusuf Nebhânî, Ezher müderrisi Yusuf Decvî, şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi olmak üzere, çok sayıda âlim tarafından tenkit edilmiştir. Sabri Efendi, Abduh'un, Hristiyan gazeteci Ferah Anton ile yaptığı münazarayı okuyunca, "Şeyh şöhreti, hasmı da davayı kazanmış" demekten kendisini alamamıştır.

Sacayağı

Afgani, İslâm dünyasını canlandırmayı hedefleyen büyük bir ıslahatçı pozunda gözükürdü. Ancak kimine göre kendisini Mehdi zanneden bir deli, kimine göre de İngiliz ajanı bir Şiî idi. Sultan Hamid, önce kendisine Irak'taki Şiî Arablar arasında, Osmanlı hilâfetini takviye vazifesini vermeyi düşünmüş; ancak İngilizlerle anlaşıp, Irak merkezli bir Arab hilâfeti kurmaya çalıştığına dair bilgilere ulaşınca vazgeçmiş; İstanbul'da göz hapsine almıştı.

Paris'teki üstadına yazdığı mektupta Abduh, ***"Sen bizim içimizi de, dışımızı da bilirsin. Biz görünüşte ibadetleri yapıyoruz. Ama aslında senin yolundayız. Dinin başını, dinin kılıcıyla keseceğiz"*** diyerek, misyonlarının görünüşte ***"saf ideal din" teranesiyle "yozlaşmış" buldukları ananevî dini yok etmek olduğunun işaretini veriyordu.*** Takıyye, Şiîliğin esaslarındandır.

Bu işte Afgani, plan; Abduh ise program kısmını üstlendi. Biri İslâmiyeti sivil dine, öbürü politik dine çevirmeye çalıştı. Afgani, Luther rolü oynadı. Afgani-Abduh-Reşid Rıza üçlüsü, sacayağı gibi birbirini tamamlamış; İslâm dünyasındaki modernistlerin düşünüş tarzını şekillendirmiştir. Dinî ilimlerde çok zayıf olan Afgani ve Abduh'un açıkları ve falsoları, onlardan daha bilgili olan Reşid Rıza tarafından tamamlanmaya çalışılmıştır.

Beldedeki İngiliz siyasetine bu üçlü kadar faydalı kimse olmamıştır. Şeyh Abduh'un tesiri, Musa Carullah, Mehmed Akif gibi çok geniş bir yelpazede yayıldı. Yazılarını Türkçe'ye çevirerek Türkiye'de tanıtan Akif, "Mısr'ın en muhteşem üstadı Muhammed Abduh" diye vasıflandırır. "İnkılab istiyorum ben de, fakat Abduh gibi" diyerek üstadının misyonuna işaret eder. [Şeyh Abduh'un mesaisi ve modernizmin İslâm dünyasına giriş serüveni şu kitaplarda güzel anlatılmaktadır: Muhammed el-Huseyn, el-İslâm ve'l-Hadarâtü'l-Garbiyye, Beyrut 1399/1979. (Modernizmin İslâm Dünyasına Girişi, trc. Sezai Özel, 1986.) Nikki R. Keddie, An Islamic response to Imperialism, Londra 1983, Elie Kedourie, Afghani and Abduh: An essay on religious unbelief and political activism in modern Islam, Londra 1997. Bedri Gencer, İslâm'da Modernleşme, 2014. Hasan Bulut, Siyah Papanın Casusu, 2017.]***Ekrem Buğra Ekinci / Türkiye Gazetesi***

ÖLÜMÜ

1889'da Kahire Müftüsü yapıldı ve ölümüne kadar bu görevde kaldı. 1890'da Mısır'da bulunan ilk derece mahkemelerinin yerel kürsüsüne yargıç olarak atandı.

Aynı yıl hastalandı ve hava değişimi için gittiği İskenderiye'de 11 Temmuz 1905 tarihinde vefat etti. Cenaze namazı İskenderiye'de kılındıktan sonra naaşı devlet töreniyle Kahire'ye getirilerek büyük bir tantanayla 13 Temmuz'da Karâfetü'l-mücâvirîn Mezarlığı'na defnedildi.

Erken yaşta ölümü onun zehirlendiği yolunda bazı spekülasyonlara yol açmıştır. ***(Blunt, My Diaries, s. 533, 764).***

Eserleri.

1. *Şerḥu Maḳāmāti Bedîʿuz-zamân el-Hemedânî* (Kahire, ts.; Beyrut 1306, 1908). Eserdeki kelimeleri açıklayan tahkik ve ta'lik tarzında bir çalışmadır.

2. *Risâletü't-tevḥîd*. Muhammed Abduh'un en meşhur eseridir. Beyrut Sultâniye Medresesi'nde okuttuğu ilmü't-tevhîd dersinin kardeşi Hammûde Bek Abduh tarafından tutulan notlarının geliştirilmiş şeklidir. Selef akaidi tarzında yazılan kitap M. Reşîd Rızâ'nın ta'likleriyle basılmış (1316; Kahire 1324) ve birçok dile çevrilmiştir.

3. *Taʿlîḳāt ʿalâ Beṣâʾiri'n-Naṣîriyye* (Bulak 1316). Ömer b. Sehlân es-Sâvî'nin mantık eseri üzerine yazılmıştır.

4. *Taḳrîru müfti'd-diyâri'l-Mışriyye fî ıṣlâḥi'l-meḥâkimi'ş-şerʿiyye*. Mısır müftülüğü yaptığı sırada şer'î mahkemelerin ıslahı hakkında Adalet Bakanlığı'na verdiği rapor olup Reşîd Rızâ tarafından neşredilmiştir. ***(Kahire 1317).***

5. *el-İslâm ve'n-Naṣrâniyye maʿa'l-ʿilm ve'l-medeniyye*. Fransız materyalistlerinden Ernest Renan'ın takipçisi Lübnan asıllı hıristiyan yazar Ferah Antûn'un *el-Câmiʿa* dergisinde yayımlanan, İslâm'da dinî ve siyasî otoritenin aynı şahısta toplanmış olması dolayısıyla farklı görüş ve inançlara müsamaha gösterilmediği iddialarını içeren makalesine cevaptır. 1901 yılında *el-Menâr*'da tefrika edilen eser Reşîd Rızâ tarafından kitap haline getirilerek birçok baskısı yapılmıştır. ***(Kahire 1320, 1341, 1373).***

6. *Tefsîru sûreti'l-ʿAṣr* (Kahire 1321). Abduh'un Cezayir'de verdiği tefsir dersinden oluşan eseri Mehmed Âkif (Ersoy) Türkçe'ye tercüme etmiştir (*SM*, III/73-77 [1325]).

7. *Şerḥu Nehci'l-belâġa* (Kahire 1321; Beyrut 1412/1992). Şerîf er-Radî'nin eserine düşülen kısa notlardan ibarettir.

8. *Tefsîru cüzʾi ʿAmme* (Kahire 1322). Eserdeki bazı sûreler *Sebîlürreşâd*'ın muhtelif sayılarında Türkçe'ye çevrilmiştir.

9. *Tefsîrü'l-Fâtiḥa*. M. Reşîd Rızâ tarafından bir mukaddime ve bazı ilâvelerle birlikte basılan eseri (Kahire 1323) Abdülkadir Şener ve Mustafa Fayda Türkçe'ye tercüme etmiştir (*AÜİFD*, XVI [1968], s. 1-16).

10. *el-İslâm ve'r-red ʿalâ münteḳıdîh*. Tarihçi Gabriel Hanotaux'nun Ârî ırkın Sâmî ırktan üstünlüğü iddiasından hareketle İslâm ve Hıristiyanlık arasında mukayeseler yapan makalesine reddiyedir. Abduh, *Le Journal du Paris* gazetesinde çıkan ve Arapça'ya çevrilip *el-Müʾeyyed* gazetesinde yayımlanan bu makaleye aynı gazetede bir yazı dizisiyle cevap vermiş, makaleleri daha sonra bir araya getirilip neşredilmiş (Kahire 1327), ayrıca Hanotaux'nun yazılarıyla birlikte *el-İslâm dînü'l-ʿilm ve'l-medeniyye* başlığıyla birçok defa basılmıştır (Kahire 1964; Beyrut 1409/1989). Eseri Talât Harb *l'Europe et Islam* adıyla Fransızca'ya (Le Caire 1905), Mehmed Âkif *Hanoto'nun Hücûmuna Karşı Şeyh Muhammed Abduh'un İslâm'ı Müdafaası* başlığıyla Türkçe'ye (İstanbul 1331) çevirmiştir.

Muhammed Abduh'un bütün eserleriyle dergilerdeki makalelerini Muhammed İmâre *el-Aʿmâlü'l-kâmile li'l-İmâm Muḥammed ʿAbduh* adıyla, diğer bazı yazılarını ise Ali Şeleş *Silsiletü'l-aʿmâli'l-mechûle* başlığıyla bir araya getirmiştir (bk. bibl.). Öte yandan *Tefsîrü'l-Menâr*'ın Nisâ sûresinin 125. âyete kadar olan kısmı, Reşîd Rızâ'nın Abduh'un derslerinde tuttuğu notlar olup onun görüşlerini ihtiva etmektedir. Ancak Reşîd Rızâ'nın ilâve ve değerlendirmelerini bunlardan ayırmak zordur. Muhammed İmâre, bazı ayıklamalar yaparak Abduh'a ait kısmı *el-Aʿmâlü'l-kâmile*'nin IV ve V. ciltleri içinde neşretmiştir. Muhammed Abduh, Cemâleddîn-i Efgānî'nin *el-ʿUrvetü'l-vüṯḳā* adıyla çıkardığı, daha sonra kitap haline gelen derginin (Beyrut 1328, 1389/1970) yazılarına da katkıda bulunmuş, onun *Ḥaḳīḳat-i Meẕheb-i Neyçerî* risâlesini de *er-Red ʿale'd-Dehriyyîn* ismiyle Arapça'ya çevirmiştir (Beyrut 1886; Kahire 1354).

Risâletü'l-vâridât fî sırri't-tecelliyât (Kahire 1344) ve *Ḥâşiye (Taʿlîḳāt) ʿalâ Şerḥi ʿAḳīdeti'l-ʿAḍuḍiyye* (Kahire 1322, 1377/1958) adlı eserler Abduh'a nisbet edilerek basılmışsa da bunların Abduh'a mı yoksa Afgānî'ye mi ait olduğu tartışmalıdır (*el-Aʿmâlü'l-kâmile*, neşredenin girişi, I, 206-219; Muhammed el-Haddâd, *Muḥammed ʿAbduh: Ḳırâʾe cedîde*, s. 68-72). Bu eserler, Abduh'un Efgānî'den aldığı dersler sırasında tuttuğu notlardan hareketle yazdığı ilk dönem çalışmaları olmalıdır (Abduh'un eserleri ve onun hakkında yapılan çalışmaların bir listesi için bk. Taşpınar, VII/2 [2003], s. 261-289).

DİNİ, MEZHEBİ. TASAFFUFU HAFİFE ALAN

Abduh'a göre inanç: **"Aklın ve naklin kesin delillerine, amelî hükümler de Kitab'a Sünnet'e ve selef uygulamalarına dayanmalı, her iki alanda da âlimler taklit edilmemelidir. Bir hüküm, düşünce, ictihad 'filan veya falan söyledi, filan kitapta böyle yazıyor' diye değil, delili sağlam ise doğrudur, alınır ve benimsenir. Her Müslüman'ın kitap ve sünnete bakarak Allah ve Resulünün ne dediğini ne istediğini anlama hakkı vardır. Bunun için eski veya yeni bir âlimin aracılığı gerekmez…"**

Son derece parlak, ilgi çeken, kulağa hoş gelen bu ifadelerin gerisindeki korkunç ve sinsi maksadı gözden kaçırmamak gerekmektedir. Bir defa Abduh bu ifadeleriyle Kur'ân-ı kerim, Sünnet ve Ashaptan sonra bütün âlimleri yıkmakta ve yok etmektedir. Bu görüşteki birine şu sualler tevdi edilemez miydi?

"1350 senedir sözü senet olan yani Kur'ân-ı kerim, Hadis-i şerif ve Ashab-ı kiramı doğru anlayan bir âlim gelmedi mi?

Mezhep imamları ictihadlarını yaparken Kur'ân-ı kerim, hadisler ve Ashab-ı kiramın dışında başka kaynaklardan mı aldılar? Kafalarına göre mi konuştular?

Dinin üçüncü delili olan İcma'yı inkâr mı ediyorsun? İcma'nın doğruluğu Peygamber efendimizin sünnetine dayanmıyor mu? 'Ümmetimin âlimleri dalalet üzere birleşmez', hadis-i şerifini inkâr mı ediyorsun?

Yine dinin temel delillerinden olan içtihadı kimler yapacak? Hem içtihattan söz etmek ve hem de bütün âlimleri silmek korkunç bir çelişki değil midir? Afgani'ye gelinceye kadar bir tek içtihat edecek âlim yetişmedi mi? O güne kadar gelen âlimler Kur'ân-ı kerimi ve sünnetleri anlamaktan aciz mi idiler?

Öte yandan bir taraftan eski yeni bütün âlimleri bir kalemde silip atarken diğer taraftan bütün insanları içtihat ehli kılmak nasıl bir zekâ ürünüdür? İmam-ı Gazaliler, İmam-ı Rabbaniler, İmam-ı Azamlar, Molla Gürani, Molla Hüsrev ve Seyyid Şerif Cürcaniler bir kalemde silinecek fakat neredeyse hiç okuma yazma bilmeyenler allame kesilecek(!)"

Müçtehid olmak için…

Abduh için içtihat yolu o kadar basit ki.. Arap dili ve Edebiyatını, Arapların sosyo-kültürel ve siyasi tarihlerini, vahiy gelirken meydana gelen hadiseleri ve haberlerin nesih ve mensuhunu bilmek yeterli olmaktadır. Abduh'a göre bunları da bilmeyenler bilenlere sorsun ve fakat delilini istesin.

Şu ifadeleri dinleyen ve birazcık düşünen bir kimse muhatabının aklıyla alay ettiğini rahatlıkla anlar. Hastanın doktora, ilaç alacak olanın eczacıya, ilkokul talebesinin öğretmenine delil sorması gibi bir şey! Sorsa ne olacak. Kur'ân-ı kerimin şu âyetinde veya şu hadis-i şerifte dese cahil ne anlayacak!

Demek ki müçtehitlerin tefsir, hadis, kelam, fıkıh ve usul ilimlerini dahi bilmelerine gerek yokmuş. Belki de Abduh ve Afgani ekolü ile yetişen Şemseddin Günaltay'ın Ankara İlahiyat Fakültesi'ni açarken bu ilimlerin bir tanesini dahi müfredata koymayıp tarih, sosyoloji, felsefe, psikoloji okutmalarındaki mantık da budur?

Aslında Abduh'un, herkesi kendi aklına göre hüküm çıkarmaya yönelttiği ifadelerinden açıkça belli olmaktadır. Onun arzusu, herkesin kendi aklıyla âyet ve hadislere mana vermesidir. **İngiliz misyonerlerinin aşıladığı bu girişim, İslam dinini bozma projesi idi. Ne hazindir ki başarılı da oldu.**

Nitekim bu zihniyetle dini anlamaya ve yorumlamaya çalışan Abduh'un, bir kısım âyetleri ve hadisleri kafasına göre nasıl çarpıttığına da dikkat kesilelim. Onun eski yeni bütün âlimleri yok saymasının maksadı da buradan anlaşılır.

Abduh'un hezeyanları!

Abduh tefsirinde (el-Menar), Cinler için **"muzır mikroplar"** tabirini kullanarak şöyle bir açıklık getirmektedir:

"Kelamcılar: Cinler hayat sahibi görülmeyen gizli cisimlerdir der. Biz ise Menar'da defalarca asrımızda mikroskoplarla görülen ve kendilerine mikrop denilen hayat sahibi gizli cisimlerin, cinlerden bir nevi oldukları doğrudur. Bunların birçok hastalıklara sebep oldukları da sabittir, dedik" ***(Tefsirü'l-Menar, c. 3, s. 95-96).***

Abduh bu konuda daha da ileri giderek cinleri gördüğünü iddia eden kimsenin vehim ve hayale kapıldığını, hâlbuki cinlerin hariçte hakikatlerinin olmadıklarını belirterek;

"Ya da bazı maymunlar gibi garip bir hayvan görerek bunları cin zanneder" demek suretiyle nice ayet ve hadislere muhalif bir tavır takınmaktadır.

Yine Abduh, **"sefer hâlinde su bulunsa dahi teyemmüm edilir"**, ***(Tefsirü'l-Menar, c. 5, s. 119-121)*** demek suretiyle Ehl-i sünnet ulemadan ayrılır. Reşid Rıza da aynı görüştedir.

Abduh burada **"En çok şaşılacak şey Kur'ân'ın ibaresinde bulunan şu sarih ruhsattan cumhur-ı fukahanın gafletidir"** demek suretiyle on dört asırdır gelip geçen ve İslamî kaideleri kılı kırk yararcasına çalışarak ortaya koyan cümle fukahayı da edepsiz bir tarzda gafletle karalamaktadır.

Abduh, Fil suresini açıklarken, **Ebabil** kuşlarını, sinek veya sivrisinek; **siccil** denilen taşları ise sineklerin ayağına yapışmış toz olarak açıkladığı gibi rüzgârın getirdiği mikroplar da olabilir diyerek ***(Tefsir-i Cüz'i Amme, s. 120)*** kudret-i ilahiyeyi yok sayıcı tertiplerin içine girmiştir. Aynı yorum Seyit Kutup, Yaşar Nuri Öztürk ve onların çömezlerinde de tekrar edilegelmiştir.

Abduh'un Ehl-i sünnet tefsir âlimlerine hiç uymadığı bir sözü de Hazret-i İsa'nın vefat etmiş olmasıdır. O, İsa aleyhisselamın normal olarak vefat ettiği ve göğe çıkarılma hadisesinin vuku bulmadığı görüşündedir. Bütün ehl-i sünnet tefsir âlimleri ayette geçen **müteveffike** kelimesini sekiz mana ile ifade ederken Abduh sadece **ölüm** kelimesi ile açıklamakta ve tefsir uleması yanında onlarca hadis-i şerife de mugayir hareket etmektedir.

Abduh'un talebesi Reşid Rıza ve bunlardan etkilenen günümüzde nice bunların yolunda yürüyen ve Ehl-i sünnet akidesinden bîhaber ilahiyatçı geçinen zavallılar da İsa aleyhisselamın öldüğünü ve bir daha yeryüzüne gelmeyeceğini iddia etmektedirler!

Öte yandan İngiliz Lawrence'leri de bu fikrin üzerinden yeni yollar açmaktan geri durmadılar. İsa aleyhisselamın şahs-ı manevi olarak geleceği tezini kırk yıldır bir örgütün (FETÖ) mensuplarına aşıladılar.

Abduh'un fikirleri, talebelerinden Reşid Rıza tarafından yayıldı. Yazdığı Tefsir-i Menar, Reşid Rıza tarafından tamamlanıp neşredildi. Reşid Rıza'nın, mezheb taklidini reddeden El-Muhaverat isimli kitabı, Türkçeye ilk defa Ahmed Hamdi Akseki tarafından **"Mezheblerin Telfiki ve İslam'ın Bir Noktaya Cem'i"** adıyla tercüme edildi. Aynı eser son olarak **Hayreddin Karaman** tarafından neşre hazırlanmış ve Diyanet İşleri Yayınları arasında yer almıştır.

Abduh'un reformcu fikirleri, **Selefilik** adıyla talebeleri ve sevenleri tarafından günümüze kadar devam ettirilmiştir. Bugün mezhepleri birleştirme ve mezheb sahibi âlimler gibi dinde kendilerini yetkili görmek, Abduh hayranlarının en bariz hususiyetlerindendir…

ABDUHUN EHLİSÜNNETE UYMAYAN GÖRÜŞLERİ

Onu fitnenin kaynağı olarak görenlerden biri de Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'dir.

Abduh'un mücadelesinin ana ekseni ıslaha dayanmaktadır. Islah hareketini üç temel üzerine inşa eden Abduh için dini ıslah, dil ıslahı ve siyasi ıslah en önemli konulardır. Bu konularda mücadele ederken, masonların, Siyonistlerin, haçlıların, İngiliz ve Fransızların etki alanına girmiş, Mason Yahudi dönmesi, şii Afganinin etkisine girerek Hak dan sapmış, Ehl-i Sünnet Vel Cemaatin dışına çıkmış, bugün bile, fitne çıkaran, itikad bozan, kâfirin ekmeğine yağ süren görüşleri tartışılmaktadır.

Müslümanların şu anki olumsuz konumlarının iki sebebi olduğunu savunan Abduh'a göre Müslümanlar dinlerine hurafeler ve bidatler koymuşlardır. Müslüman ülkelerdeki sultanların baskıcı idarecileri de Müslümanların gerilemesine neden olmuştur. Kaş yapayım derken göz çıkarmıştır.

1-Onun özellikle üç fetvası çok meşhurdur: Bir fetvasında o, müslümanlara yahudi ve Hıristiyanlar tarafından kesilen hayvanların etlerinin yenilebileceği iznini verdi. Çünkü onlar da Ehl-i kitap'tı. Bir diğer fetvasında o, faiz veren posta idaresine bağlı bankalara müslümanların para yatırmasının caiz olduğunu belirtti. Bu fetvaların üçüncüsünde, Kur'an'ın bir erkeğin dört eş almasına müsaade etmesine rağmen, bu pratiği onaylamadığını ifade etti. Ayrıca, Kur'an erkeklere eşlerinin hepsine eşit davranmalarını öğütlemektedir. Bu, Abduh'a göre dolaylı da olsa, çok evliliğin yasaklanmasına işaret etmektedir. Çünkü açıktır ki, hiç bir erkeğin eşlerine eşit olarak davranabilmesi mümkün değildir.(***James A. Bili ve Cari Leiden, Politics in the Middle East (Boston: Little Brovvn and Company, 2. Baskı, 1984), s. 50-51.)***

Abduh'un Mısır'da çıkan (Vakayiu'l-Mısrîye) gazetesindeki ve El-Menar mecmuasındaki ve El-Ahram gazetesindeki yazıları, bozuk düşüncelerini ortaya koymaktadır. O, bütün yazılarında İslamiyeti yıkmaya, masonların planlarını uygulamaya uğraştı. Masonların yardımı ile Kahire müftüsü oldu. Ehl-i sünnete saldırmaya başladı. İlk iş olarak, Camiu'l ezher medresesi ders programlarını bozmaya, gençlere kıymetli bilgilerin okutulmasını önlemeye başladı. Üniversite kısmındaki dersleri kaldırdı. Lise ve orta kısımdaki kitaplar, yüksek sınıflarda okutuldu.

Masonlar, daha önce Osmanlılarda da böyle yapmış, tanzimatta medreselerden fen dersleri kaldırılmış, din dersleri de, yüksek bilgilerden mahrum edilmişti. Çünkü İslam dini ilim üzerine kurulmuştur. İlim olmayınca, hakiki din adamı kalmayınca, İslamiyet bozulur. Bulut olmayınca, yağmur beklemek, mucize istemek olur. Allahü teâlâ bunu yapabilir. Fakat âdeti böyle değildir.

İslam âlimi yetişebilmesi için, İslam ilimleri meydana çıkıp, yayılıp, böyle 100 sene geçmesi lazımdır. Düşmanlar, İslam ın nurunu söndürmeye çalıştılar. islamın kökünü kazımaya çalıştılar. Allah'ın nurunu söndürmeye kimsenin gücü yetmez. Taze filizler yeniden yeşermeye devam edecektir. Bunların önderliğini, İngilizler yaptı.

2-Abduh, ayet-i kerimelere batılılaşmaya uyacak şekilde kendi aklına göre mana vererek tefsir âlimlerine muhalefet etti. Fil suresinde bildirilen Ebabil kuşlarına "sivrisinek", attıkları taşlara "mikrop" dedi. Elmalılı Hamdi, tefsirinde buna gerekli cevabı vermiştir. ***(s. 84, 87)***

3- Musa aleyhisselamın asası ile denizi yarma mucizesini med ve cezir hadisesidir diye tevil etti. Zilzal suresindeki **"Zerre ağırlığında hayır yapan, karşılığına kavuşur."** mealindeki ayet-i kerimeyi tefsir ederken; "Müslüman olsun, kâfir olsun, salih (iyi) amel işleyen herkes Cennet'e girecektir." diyerek Ehl-i sünnet âlimlerinden ayrıldı. Hayranı Seyyit Kutup bile, "Üstad Abduh, düşünüşünü nakzeden âyetleri hatırlamıyor" diyerek tenkit etmiştir.

4-"Abduh faize helal der, Kur'anı mahlûk kabul eder.***(Mehmet Sofuoğlu, Tefsir kitabı s.41)***Câmiulezher'in müdürlerinden Şaltût ile yaptığı Kur'ân-ı kerîm tefsirinde banka faizinin meşru olduğuna fetva verdi. Daha sonra din adamlarının ve çevresinin ağır baskısı altında kalarak bu fetvasından döndüğünü söyledi. Âyet-i kerîmelerle varlığı sabit olan cinleri İnkâr etti. Yine bedenen sağ olarak göğe çıktığı âyet-i kerîme ve hadîs-i şerif ile sabit olan hazret-i Îsâ'nın öldüğünü ve ruhunun göğe çıkarıldığını iddia edip, Kirâmen ve Kâtibîn meleklerini de inkâr etti.

5-Kur'an-ı kerimden sonra İslamiyette en kıymetli kitaplar olan **Sahih-i Buhari** ve **Müslim'**deki bazı hadis-i şeriflerin zayıf veya uydurma olduğunu söyleyerek binlerce hadis âlimine muhalefette bulundu.

Asırlarca, medreselerde matematik, mantık, tarih ve coğrafya dersleri okutulduğu halde, İslam âlimlerinin bu ilimlerden haberleri olmadığını, İslamı anlayamadıklarını söyleyerek, onları gözden düşürmeye çalışdı. Önce geçen İslam âlimlerinin büyüklüğünü, üstünlüğünü anlayamadı. Her şeyi ben bilirim tavrı içerisine girdi. İslam âlimlerinin din gayreti sebebiyle mes'eleleri kılı kırk yararcasına incelemelerini beğenmedi.

Abduh'un reformcu fikirleri, selefilik adıyla talebeleri ve sevenleri tarafından günümüze kadar devam ettirilmişdir. Bugün mezhepleri birleştirme ve mezheb sahibi âlimler gibi dinde kendilerini yetkili görmek, Abduh'un hayranlarının en bariz (açık) hususiyetlerindendir.

Abduh'un fikirleri, talebelerinden bilhassa Reşid Rıza tarafından yayıldı. Yazdığı **Tefsir-i Menar**, Reşid Rıza tarafından tamamlanıp neşredildi. Reşid Rıza'nın, mezheb taklidini reddeden **El-Muhaverat** isimli kitabı, Ahmed Hamdi Akseki tarafından **Mezheblerin Telfiki ve İslamın Bir Noktaya Cem'i** adıyla ilk defa Türkçeye tercüme edildi. Aynı eser son olarak Hayreddin Karaman tarafından neşre hazırlanmış ve Diyanet İşleri Yayınları arasında yer almıştır.

Muhammed Abduh'un, Elh-i sünnet âlimlerine muhalif olan fikirleri Muhammed Arabî'nin Mekke'de basılan **İfâdet-ül-ahyâr,** şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi'nin **Mevkıf-ül-akl vel-ilm vel-âlem** kitabında ve Câmi-ul-Ezher Medresesi yüksek ilim kurulu üyesi Yûsuf-ü Decvî'nin 1966'da Mısır'da çıkan Câmi-ul-Ezher Mecellesi'ndeki yazılarında kuvvetli delîllerle red edilmektedir. Ayrıca, Muhammed Hüseyin Zehebî, Ebû Hâmid Merzûk, Zâhid-ül-Kevseri ve Ahmed Dâvûdoğlu gibi selâhiyetli âlimler tarafından da Muhammed Abduh'un fikirleri delilleriyle çürütülmüştür.

Abduh'un zararlı fikirleri, selahiyetli âlimler tarafından reddedilmiştir. Muhammed Hüseyin Zehebi, Ebu Hamid bin Merzuk, Yusuf Decvi, Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, Zahid-ül-Kevseri, Muhammed Hamdi Yazır ve Ahmed Davudoğlu bunların önde gelenlerindendir. ***(Yeni Rehber Ansiklopedisi, İstanbul 1993, Cilt 2 s. 26-28)***

6) Şeytan, Cin gibi şeyleri kabul etmez. Mucizeler, ona göre İslam için birer kara lekedir. Mesela Hazret-i Musa'nın denizi yarma mucizesine med-cezir olayı der**.**

7) Kur'anda bulunan her şeye doğru demek gerekmediğini söyler.

8) Teselsülün bâtıllığına inanmaz.

Büyük İslam âlimi, 14. asrın müceddidi olan seyyid Abdülhakim Arvasi hazretleri buyuruyor ki:(Abduh, İslam âlimlerinin büyüklüğünü anlayamamış, İslam düşmanlarına satılmış, sonunda mason olarak İslamiyet'i içerden yıkan azılı mülhidlerden olmuştur.)

9-İslamiyet ve nasraniyyet kitabında, "Bütün dinler birdir. Dış görünüşleri değişiktir" diyor. Londra'daki papaza yazdığı mektupta, (İslamiyet ve Hristiyanlık gibi iki büyük dinin el ele vererek kucaklaşmasını beklerim. O zaman, Tevrat ve İncil ve Kur'an birbirlerini destekleyen kitaplar olarak her yerde okunur) diyor. (diyalogcular Abduh'un tavsiyesini uygulamışlardır)

Yine İslamiyet ve nasraniyet kitabında, "Bir kimseden, yüz bakımdan kâfirliği, bir bakımdan imanı bildiren bir söz işitilse, o kimse imanlı kabul edilir. Herhangi bir filozofun, fikir adamının yüz bakımdan kâfirliği gösterdiği halde, bir bakımdan imanı göstermeyen söz söylemiyeceğini düşünmek, ahmaklıktır. O halde, herkes imanlı bilinmelidir. İslamiyet'te zındık kelimesi yoktur. Sonradan meydana çıkmıştır" demektedir. Küfrü açıkça görülmeyen bir Müslümanın sözündeki bir iman, onu küfürden kurtarır, kaidesini yanlış anlatarak, bütün kâfirlere, filozoflara mümin demektedir. Kendi de zındık olduğu için, bu kelimenin söylenmesini istememektedir.

C. Zeydan, "Abduh, eski âlimlerin koyduğu kuralları beğenmezdi" diyor. ***(Medeniyet-i İslamiyye)***

İstanbul yüksek İslam enstitüsü eski müdürü ve öğretim üyesi Ahmed Davudoğlu Hoca, Din Tahripçileri kitabında diyor ki***:(Şeyh-ül-islam Mustafa Sabri efendinin Mevkıful akl kitabında dediği gibi, Abduh, Afgani vasıtasıyla Ezhere masonluğu sokup kadınların açılmasını destekledi.*** ***(s. 81)***

Muhammed Abduh'un yaptığı reformları, değişiklikleri görerek onu İslam âlimi sananlar az değildir. Ehl-i sünnet âlimleri, onun yazılarına cevap yazmış, maskesini yırtmışlardır. Ayrıca, Elmalılı Hamdi Efendi, (Fiil) sûresinin tefsirinde, bunun bozuk yazılarından bir kısmını ortaya koymaktadır. Bozuk düşünceleri, şöyle sıralanabilir:

1) Akıl ile dini, birbirinden ayrı sanarak, bunları ilk birleştiren ben olacağım demektedir.

2) Kendinden önce, İslam âlimlerinin mantık, matematik, tarih, coğrafya okumadıklarını, fen dersleri öğrenmenin günah sanıldığını, bu bilgileri İslama sokacağını bildirmektedir. Bunların, asırlardan beri, her medresede okutulduğunu ve bu konularda binlerce kitap yazılmış olduğunu inkâr etmektedir. Böylece, Ehl-i sünnet kitaplarının okutulmasına son verip, İslam düşmanlarının felsefe adı altında yazdıkları, dinsizlik propagandalarının, İslam memleketlerine yayılmasına çalışmaktadır. Bu düşman propagandalarına karşı koyan Camiul-ezher profesörlerine, ilim, fen, mantık düşmanı, gerici damgasını basmaktadır.

3) 1880 de resmi gazetede, 4 evlenmeye saldırmaktadır.

4) Kendinden önce gelen binlerle İslam âliminin "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în", dine, İslamlıkla ilgisi bulunmayan şeyler soktuklarını, nassları anlarken yanıldıklarını söylemekte, bunları düzeltmekte olduğunu bildirmektedir.

5) (İslamiyet ve nasraniyet) kitabında, *(Bütün dinler birdir. Dış görünüşleri değişiktir)* demekte, yahudi, hristiyan ve müslümanların, birbirlerini desteklemelerini dilemektedir. Londra'da, bir papaza yazdığı mektupta, *(İslamiyet ve hristiyanlık gibi 2 büyük dinin el ele vererek kucaklaşmasını beklerim. O zaman, Tevrat ve İncil ve Kuran birbirlerini destekleyen kitaplar olarak her yerde okunur ve her milletçe saygı görür)* diyor. Hıristiyanlığı, hak din sanmakta, müslümanların Tevrat ve İncil okuyacakları zamanı beklemektedir.

6) Müminler doğru yoldan ayrılmış, bugünkü hâle gelmiş. Din ilimle el ele verecek, o zaman Cenab-ı Hak nurunu bütünlemiş olacak demektedir. Allahü teâlâ nurunu, Resûlullah efendimiz zamanında tamamlamamış, İslam âlimleri ilim ile el ele vermemiş sanmaktadır.

7) (İslamiyet ve nasraniyet) kitabında, *(Bir kimseden, yüz bakımdan kâfirliği, bir bakımdan imanı bildiren bir söz işitilse, o kimse imanlı kabul edilir. Herhangi bir felesofun, fikir adamının yüz bakımdan kâfirliği gösterdiği hâlde, bir bakımdan imanı göstermeyen söz söylemesini düşünmek, ahmaklıktır. O hâlde, herkes imanlı bilinmelidir. İslamiyette zındık kelimesi yoktur. Sonradan meydana çıkmıştır)* demektedir. Küfrü açıkça görülmeyen bir müslümanın sözündeki bir iman, onu küfürden kurtarır, kaidesini yanlış anlatarak, bütün kâfirlere, felesoflara mümin demektedir. Kendi de zındık olduğu için, bu kelimenin söylenmesini istememektedir. (Künuzü'd-dekaik) da ve Deylemide yazılı **(Ümmetim arasında zındıklar çoğalacaktır)** hadis-i şerifini inkâr etmektedir.

8) Zilzal sûresindeki **(Zerre ağırlığında hayır işliyen, karşılığına elbet kavuşur)** mealinde olan âyet-i kerimeyi tefsir ederken, *(Müslim olsun, kâfir olsun, salih amel işliyen herkes Cennete girecektir)* diyor. En cahillerin, en kalın kafalı olanların bile güleceği bu yanlış ve haksız savunmasını, onun hayranları, hatta izinde yuvarlanan çömezleri bile kabul etmemiştir. Bunlardan, Abduhcu Seyyid Kutub, Nisa sûresi 124. âyet-i kerimesini tefsir ederken, *(Üstad Muhammed Abduh, düşünüşünü nakz eden âyet-i kerimelerin sarahatini hiç hatırlamıyor. Bu âyetler Abduh'un görüşünü nakz etmektedir)* demek zorunda kalmıştır. Evet, Abduh'a Paris'te yutturulan masonluk afyonunun dozu, o kadar çoktu ki aklı ve şuuru, âyet-i kerimeler arasındaki bağlantıları göremeyecek kadar altüst olmuştu.

9) Asr sûresi tefsirinde, *(İman; akıl ve vicdanın elde edemeyeceği şeylere, taklit ile inanmak değildir. Anadan, babadan işitilen birtakım sözleri ezberlemek, söylemek, iman olmaz. İslamiyet taklit düşmanıdır. Önceden gelmiş olmak, bir değer sağlamaz. Her şey akıl ile araştırarak çözülür)* demektedir. (Tevhid) risalesinde ise, *(Dinde bulunan bir şeyi akıl kavrayamazsa, ona inanması lazımdır)* demekte, sözleri birbirini tutmamaktadır.

10) Mısırdaki Hilal neşriyatının sahibi ve (Medeniyet-i İslâmiyye) tarihinin müellifi Curci Zeydan, Abduh için diyor ki (Muhammed Abduh, eskilerin sözlerine bağlanmamış, onların koyduğu kaidelere değer vermemiştir.)

11) Fâtiha sûresinin tefsirinde, *(Kur'ân-ı Kerîm, o zaman yaşayan kimselere hitab etmiş, bunlara bir üstünlükten değil, onlar da insan olduğu için, hitab etmiştir)* demekte, Ashâb-ı kiramın kavuştukları üstünlüğü bildiren hadis-i şerifleri inkâr etmektedir.

12) **(Facirlerin amel defteri Siccindedir)** mealindeki âyet-i kerimeyi kendisi tefsir etmeye kalkışarak, *(Bazı kimselerin kitabında (Sencum) Habeş dilinde çamur demek olduğunu gördüm. Bu kelime Habeşten Yemene gelmiş olabilir. Ayetin mânâsı, facirlerin amelleri çamur gibidir, oluyor)* diyor. Resûlullahın, Ashâb-ı kiramın, derin İslam âlimlerinin tefsirini beğenmeyip, âyet-i kerimelere, tesadüf ve ihtimal ile mânâlar veriyor.

13) Fiil sûresi tefsirinde, *(Ebabil kuşları, sivrisinek olabilir. Asker de çiçek veya kızamıktan ölmüş olabilir)* diyor. Yüzyıl daha sonra gelseydi, kimbilir nasıl mânâ verecekti. Hâlbuki bunların mânâlarını Resûlullah(s.a.v) açıkça bildirdi. Tefsir âlimleri, o manaları bulup, kitaplarına yazdı.

14) Vennas sûresini tefsir ederken, *(Her insanın içinde bir şeytan vardır. Fakat bu, insanın içinde kötülük arzularını doğuran bir kuvvet demektir. Cinne benzetilen bir tesirdir)* diyor.

İslam âlimlerinin kitaplarındaki bilgileri hafife alan, alay eden bu zavallı adam, akla, ilme, fenne uymalı diyerek ortaya çıkmakta, mezhep imamlarını taklit etmeyi inkâr etmektedir.

15) Bir Yahudi dönmesi olan Ali Mürteda'nın kardeşi Radi'nin yazdığı Nehcü'l-belaga adındaki kitabı şerh etti. Müslümanlar arasında bölücülük yapan bu kitabı daha önce, İbni Ebilhadid Abdülhamid Medaini şiî ve sonra Meysüm Bahrani şiî şerh etmişlerdir. Abduh'un şerhi 1885'de Beyrut'ta basılmıştır.

1885'de Beyrut'ta Medresetü's-sultaniye talebesine yaptığı propagandalarını bir araya toplayarak Risaletü't-tevhid kitabını meydana getirdi. Bu kitabı, ölümünden bir sene sonra basıldı.Abduh'u daha iyi tanımak için hocası Cemaleddin Efgani'yi tanımak gerekir.

Günümüzde duyduğu her hadis-i şerife mevdu demeyi marifet sayan, bir hadise mevdu diyebilmek için gerekli şartları dahi bilmekten aciz zavallıların kaynağının, Abduh olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Bakınız Abduh ve Afgani tesirinde kalan Mehmed Akif, bu düşünceleri nasıl şiire dökmüştür:

Yıkıp şeriatı bambaşka bir bina kurduk
Nebi'ye atf ile binlerce herze uydurduk
Hadisi vaz' ediyorken sevap uman bile var
Sevabı var mı imiş bir zaman gelir anlar
Lisan-ı paki nebiden yalanlar uyduruyor
Sıkılmadan da sevap işledim deyip duruyor (Safahat, sf.274-275)

Şeriatı yıkan kim? Binlerce hadis uyduran kim? Uydurulan hadisler hangileri? Hadis vaz' etmek sevap değil midir?.. Buyurun bu suallerin cevabını verebilirseniz verin! Günümüz mezhepsizlerine işte böyle gün doğmaktadır. İşine gelmeyen hadise mevdu de! Kur'ân-ı kerimi de kafana göre yorumla! Zira **"Sen 21. asrın çocuğusun"** ve hâşâ **"Peygamber efendimiz zamanında bilgisayar, internet var mıydı?"** deyip dur!

BİBLİYOGRAFYA

Muhammed Abduh, Risâletü't-tevḥîd (nşr. M. Reşîd Rızâ), Kahire 1366, s. 7-8, 19-20, 22-23, 47-58, 61-65, 89-114, 199-200.a.mlf., el-İslâm ve'n-Naṣrâniyye maʿa'l-ʿilm ve'l-medeniyye (nşr. M. Reşîd Rızâ), Kahire 1373, s. 56-61, 113-115, 138-139.a.mlf., el-İslâm dînü'l-ʿilm ve'l-medeniyye (nşr. Abdurrahman el-Cûzû), Beyrut 1409/1989, s. 95-99.a.mlf., Tefsîru cüzʾi ʿAmme, Kahire 1322, s. 158.a.mlf., Taḳrîr fî ıṣlâḥi meḥâkimi'ş-şerʿiyye, Kahire 1317/1900, tür.yer.a.mlf., el-Fetâvâ fi't-tecdîd ve'l-ıṣlâḥi'd-dînî, Sûse 1989, tür.yer.a.mlf., el-Aʿmâlü'l-kâmile (nşr. Muhammed İmâre), Beyrut 1979-80, I, 331-335, 393-395; II, 23-26, 78-99, 107-132, 319; III, 71-86, 194, 321-324, 511-527; IV, 11, 16-17, 20, 226, ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 35-36, 206-219.a.mlf., Silsiletü'l-aʿmâli'l-mechûle (nşr. Ali Şeleş), London 1987.A. M. Broadley, How We Defended Arabi and His Friends, London 1884, s. 227-237.W. S. Blunt, The Secret History of the English Occupation of Egypt, London 1907, s. VII, 105-107, 250-254, 344, 489-494.a.mlf., My Diaries, London 1932, s. 346, 480-482, 498, 533, 564-565, 764, 851-852.Earl of Cromer, Modern Egypt, London 1908, II, 179-180.Reşîd Rızâ, Tefsîrü'l-Menâr, III, 96, 309; IV, 323-326; VII, 319.a.mlf., Târîḫu'l-üstâẕi'l-imâm eş-Şeyḫ Muḥammed ʿAbduh, Kahire 1344-50/1925-31, I-III.a.mlf., Gerçek İslâm'da Birlik (trc. Hayreddin Karaman), tercüme edenin önsözü, İstanbul, ts. (Nesil Yayınları), s. 52-111.

Elmalılı, Hak Dini, VIII, 6126-6143.Osman Emîn, Râʾidü'l-fikri'l-Mıṣrî: el-İmâm Muḥammed ʿAbduh, Kahire 1955.M. H. Kerr, Islamic Reform: The Political and Legal Theories of Muḥammad 'Abduh and Rashīd Riḍā, Berkeley-London 1966, s. 103-152.E. Kedourie, Afghani and Abduh: An Essay on Religious Unbelief and Political Activism in Modern Islam, London 1966, s. 2, 11-13.Ch. Adams, Islam and Modernism in Egypt: A Study of the Modern Reform Movement Inaugurated by Muḥammed ʿAbduh, New York 1968.J. J. G. Jansen, "I Suspect that my Friend Abdu (...) was in Reality an Agnostic", Acta Orientalia Neerlandica (ed. P. W. Pestman), Leiden 1971, s. 71-74.a.mlf., The Interpretation of the Koran in Modern Egypt, Leiden 1974, s. 34.Abdül'âtî M. Ahmed, el-Fikrü's-siyâsî li'l-İmâm Muḥammed ʿAbduh, Kahire 1978.Abdülgaffâr Abdürrahîm, el-İmâm Muḥammed ʿAbduh ve menhecühû fi't-tefsîr, Kahire 1400/1980.A. Hourani, Arabic Thought in the Liberal Age: 1798-1939, Cambridge 1983, s. 130-160.Mehmet Zeki İşcan, Muhammed Abduh'un Dinî ve Siyasî Görüşleri, İstanbul 1998.E. Sirriyeh, Sufis and Anti-Sufis: The Defence, Rethinking and Rejection of Sufism in the Modern World, Surrey 1999, s. 86-98.Muhammed el-Haddâd, Muḥammed ʿAbduh: Ḳırâʾe cedîde fî ḫiṭâbi'l-ıṣlâḥi'd-dînî, Beyrut 2003.a.mlf., "ʿAbduh et ses lectures: Pour une histoire critique des lectures de M. ʿAbduh", Arabica, XLV/1, Leiden 1998, s. 22-49.R. Caspar, "Un aspect de la pensée musulmane moderne: le renouveau du mo'tazilisme", MIDEO, IV (1957), s. 141-202.W. Ende, "Waren Ğamāladdīn al-Afġānī und Muḥammad ʿAbduh Agnostiker?", ZDMG, I/2 (1969), s. 650-659.Khalid Detlev, "Some Aspects of Neo-Mu'tazilism", IS, VIII/4 (1969), s. 319-347.Osman Keskioğlu, "Muhammed Abduh", AÜİFD, XVIII (1970), s. 109-166.Talal Asad, "Politics and Religion in Islamic Reform: A Critique of Kedourie's Afghani and Abduh", Review of Middle East Studies, sy. 2, London 1976, s. 13-22.J. W. Livingston, "Muhammad Abduh on Science", MW, LXXXV/3-4 (1995), s. 215-234.Ahmad Bazli Shafie, "Conceptual and Circular Dimensions of Abduh's Educational Reform", Al-Shajarah, IV/2, Kuala Lumpur 1999, s. 199-230.Thomas Hildebrandt, "Waren Ğamāl ad-Dīn al-Afġānī und Muḥammad ʿAbduh Neo-Muʿtaziliten?", WI, XLII/2 (2002), s. 207-262.Halil Taşpınar, "Muhammed Abduh Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme", Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, VII/2, Sivas 2003, s. 261-289.J. Schacht, "Muḥammad ʿAbduh", EI² (İng.), VIII, 418-420.

M.REŞİD RIZA
(1865-1935)

Modern İslami reformun, Arap milliyetçiliğinin en üretken ve etkili yazarlarından, mezhepsiz biri. Vahhabiliğin ve Selefiliğin sözcüsü. Beyinlere, gönüllere ektikleri fitne tohumları hala bugün devam etmekte. İslam düşmanlarının, Siyonist, mason, haçlıların işine yaramış, İngilizlerin ekmeğine yağ sürmüş, koskoca cihan devleti Osmanlının yıkımında rol almış, birçok masum, mazlum Müslümanın kanına sebep olanlardan."

Doğduğu Yer Ve Ailesi

Bugün Lübnan'da bulunan o zamanlar ki Osmanlı Suriye'sinin Trablus Şam yakınlarındaki. 27 Cemâziyelevvel 1282 (18 Ekim 1865) tarihinde *El Kalemun* köyünde doğdu.

Babası; Ali Rızâ, Irak asıllı olup Hz. Hüseyin(r.a) soyundan geldiği için seyyid veya Hüseynî olarak bilinen saygın bir aileye mensuptur. M.Reşit, babası Ali Rıza, onun babası Şemmsettin, onun babası Muhammed Bahaüddün, onun babası da el-Bağdadi'nin halifesi Molla Ali. Orada büyüdü, Takva ve din ilmiyle tanınan Ehli Sünnet bir aileye mensuptur. Reşit Rıza'nın ailesinin manevi önderlik durumu da varki, meşayih arasında "Rıza'nın ehli beyti" diye meşhur olmuştur. Daha sonraları Afgani ve Abduh'un etkisiyle Haktan, Ehli Sünnetten sapmış, Mezhepsiz ligi, İslam'da Moderniz mi, Vahhabiliği, modern Selefiliği savunmuştur. 22 Ağustos 1935 (69 yaşında) Kahire, Mısır'da ölmüştür.

Reşid Rıza'nın hayatını bölümlendirdiğimizde şöyle bir manzara ile karşılaşırız

1- Çocukluk ve eğitim dönemi.

2- Muhammed Abduh ile tanıştıktan sonraki dönem. Bu dönemde etkin bir şekilde ıslah faaliyetlerine katılmıştır.

3- Aktif siyasete katıldığı dönem. Özellikle 1920'de Suriye Meclis Başkanı olması, 1924'te hilafetin kaldırılmasıyla birlikte hilafetin tesisi noktasındaki çalışmalarını hızlandırması ve 1926'da Hilafet Kongresi'nin toplanmasını sağlayacak çalışmalarda bulunmasıdır.

4- Hilafet Kongresi başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra, tekrar ilmî hayatına dönmesi. Menar Dergisi çalışmalarını ve diğer ilmî faaliyetlerini artırmasıdır.

Eğitimi ve Hocaları

Reşit Rıza eğitimine köyde başladı ve orada kısmen Kur'an'ı kerim ezberledi ve kısmen de hesap vs. öğrendi. Sonra Trablusta Türkçe eğitim yapan ilk mektebe girdi. Bir yıl sonra ayrıldı.

Oradan Milli ve İslami olan, tamamen Arapça eğitim yapan, Fransızca ve Türkçe lisanlarıda bulunan medreseye geçti. Burada şer'i ve Arabi ilimlerde ilerledi. Mantık, felsefe ve matematikte okudu. Daha sonra Siyasi sebepler yüzünden Türk idaresi bu medreseyi kapatmıştı.

Reşîd Rızâ, Trablus Rüşdiyesi'nde bir yıllık tahsilden sonra Hüseyin el-Cisr'in hocalığını yaptığı, programında modern bilimlerin de yer aldığı el-Medresetü'l-vataniyye'de okudu. Ayrıca özel çalışmalarla kendini yetiştirmeye gayret etti. Bilhassa Gazzâlî'nin İḥyâʾü ʿulûmi'd-dîn adlı eseriyle meşgul oldu ve ondan çok etkilendi. Cemâleddîn-i Afgānî ve Muhammed Abduh'un sürgünde iken çıkardıkları el-ʿUrvetü'l-vüṯḳā dergisiyle karşılaşması fikir hayatında bir dönüm noktası oldu. Dergideki yazılar kendi ifadesiyle onu "elektrik gibi" çarpmış ve aydınlatmıştı .***(Târîḫu'l-üstâẕ, I, 303)***

Tahsili esnasında, mecburi dersler dışında kitap okumayı çok sever ve bilhassa Gazzali'nin ihyasını çok okurdu. Bu kitap ona ilmi ve tasavvufu sevdirmiş ve hocası el-Cisr'e şu sözü söyletmiştir: "Reşid Rıza, bir yılda, yedi sene bende okuyan zeki talebeye eşit hale gelmiştir. Allah'ın hidâyet ve yardımı ile beraber bu başarıyı İmam Gazzali'ye borçludur".

Reşid Rıza'nın tahsil çağında çok okuduğu kitaplardan ikisi de Ebu'l-Ferec el-İsfehani'nin el-Eğani'si ile Hz. Ali (r.a)'nin nutuk, vecize ve sözlerini ihtiva eden Nehcu'l-Belâğa isimli eseridir. Hatta hocasına medresede, el-Hariri'nin Makamât'ı yerine bu üç kitabın okutulmasını teklif etmiştir.

İki önemli şahsiyetin etkisi altında kalmıştır. Biri yukarıda zikrettiğimiz şeyh, diğeri de Muhammed Abduh'tur. Kitap olarak İmam Gazzali'nin İhyau Ulumi'd-Din'inden, dergi olarak da "el-Urvetu'l-Vuska"dan çok etkilenmiştir

Afgānî ile görüşme fırsatı bulamadıysa da Abduh'la ilk Lübnan sürgününde (1882) tanıştı; daha sonra onun Paris dönüşünde 1889'a kadar yerleştiği Beyrut'taki derslerine katıldı ve yakın öğrencisi oldu. Abduh'un tesiriyle ıslahat düşüncesini benimsedi; onun izinde ilim ve yayın faaliyetlerine katılmak üzere 1898 yılı başında Mısır'a gitti.

Asr-ı saadette dinin ve dünyanın her problemi Rasulullah(s.a.v)'ın önünde hal ve fasl edilirdi. Her soru kesin cevabını bulurdu. Müslümanlar müşküllerini hallederdi. Efendimiz(s.a.v)den öğrendiklerini de Ashabı kiram, Efendimiz(s.a.v)den sonra çıkan meseleleri hallederdi.

Üçüncü safhada ise Tabiin sahabenin tavrını korumaya çalıştı. Ama ne var ki meseleler çoğalmış, dış ve içten yeni düşünceler ortaya çıkmış, cevap bekliyordu. Buna karşılık da, kitap (Kur'an)ortada ve sabit ise de; gerek onu anlamak ve izahta, gerekse Rasulullah(s.a.v)'ın hadislerini nakilde değişik metod ve anlayışlar zuhur etmişti.

Tabiin döneminde kısmen, tebe-i tabiin döneminde ise tamamen yeni ilim anlayışı takarrür etti. Önceki dönem " selef dönemi" diye anıldı. Yeni dönem ise "halef" diye anıldı. İşte bu dönemde ameli ve itikadi mezhepler ortaya çıktı. Oluşup takarrür etti. Biçimlendi ve kitlelerce benimsenenler, ulemaca doğrulananlar devam etti revaç buldu. Öbürleri ise silindi veya kenara atıldı.

19 Yüzyılın sonu 20.yüzyılın başında Müslüman kılıklı Yahudi, Hristiyan dönmesi, masonlar Şiiler ümmetin itikadını bozmak, millî birlik ve kardeşliğini zedeleme konusunda İslam'ın düşmanlarıyla, İslam topraklarını sömürge haline getirenlerle İngiltere, Fransa, Rusya ve Avrupa ülkeleri, Vatikan'la işbirliği yapmış, bilhassa Osmanlı devletini yıkmak, Osmanlı topraklarını sömürmek, tarihi ve doğal zenginliklerine el koymak için birçok İslam kisvesine bürünmüş, ilim adamları, siyasetçi, asker, aydın, Yahudi, ermeni, Rum, Kıpti vs. amaçları uğruna kullanmışlardır. Bunların başında gelen Afgani, onun yetiştirdiği, Abduh, Reşit Rızalar ektiği fitne tohumlarının bugün bile hala acı, kanlı faturası ödenmektedir. Kâfirlerin ekmeğine yağ sürmekten başka bir işe yaramamışlardır. Rabbim günümüzdeki fitneci takipçilerinin şerrinden korusun. Âmin.

Cemaleddin Afgani, halk efkârına şu fitne tohumları ekmekte idi:" ***Geçmiş fukahadan bize intikal eden görüş ve içtihatlar bizi bağlamaz. Bizim onlara uymamızda gerekmez aksine her insan, Kur'an ayetlerinden ne anlayabiliyorsa onunla yetinmelidir. Sünnet bizzat hidayete sebep değildir. Bununda manası şu olur: Fıkıh ilimleri, Tefsir, Hadis vb. abesle iştigaldir. Onlardan uzak kalınmalıdır."*** Nitekim müceddid kimseler, Cemaleddin'in görüşlerine sarıldılar. Fakat ne yazık ki, onların görüşleri Kur'an çerçevesinde bir türlü toparlanamıyor, ona uymuyor, cemiyeti ve dini de ıslah edemiyordu. Kur'an'la, hadislerle çelişkiye düşüyor, Kur'an'la, Hadisle sabit olan mucizeler, melekler, şeytanlar, cinler ve bunlara dair Kur'an kıssalarını inkâr ediyorlardı.

Ve zamanla bu tecdit yöntemi, eski Ehli Sünnet ulemamızı en bayağı sıfatlarla anmaya kadar vardı. Nitekim Zeki Mübarek, Risalenin 572. sayısında şöyle yazdı. ***"İslam sancağını cühelanın (din âlimlerini kastediyor.) elinden çekip aldık. Artık din esaslarının şerh ve izahında başvurulacak merci bizim kalemlerimizdir."***

Abdullah el-Kasımi de: ***"İşte esaret zincirleri"*** adlı kitabında, fukahayı ve muhaddisleri ***"Katil deccallar"*** diye tavsif etti. Cemaleddin'den sonra ise esas ulemaya açılan isyan bayrağını M. Abduh yüklenmiş ve bütün âlimleri hedef alarak hücum etmişlerdi.

Modern Selefiliğin önderleri

1-Muhammed bin Abdülvahhab

2-Cemaleddin Afgani

3-Muhammed Abduh

4-Muhammed Reşîd Rıza

5-Abdülaziz el-Suud

Afgani ile başlayan yenilikçi veya reformist üçlüsünün sonuncusu olan Reşid Rıza Afgani'yi görmemiş fakat O'nun yetiştirmesi Abduh ile yakın temas sonucu, mezhep düşmanı bir reformist olmuştur. Reşid Rıza'nın çeşitli dini ve siyasi fikir ve iddiaları arasında en dikkat çekicisi, O'nun mezheplere ilan-ı harp etmesidir. Bu maksatla yazdığı "Muhaveretü'ş-muslih ve'l-mukallid fi mes'eleti'l-ictihad ve't-taklid" isimli eser, değerli âlim Ahmed Hamdi Akseki tarafından 1914 yılında "Mezhebin telfiki ve İslam'ın Bir Noktaya Cem'i" adıyla Türkçeye tercüme edilmiş, önce Sebilürreşad Dergisi'nde tefrika edilmiş, sonra da kitap halinde basılmıştır.

Pan İslamcı görüşlere sahip bir kişi olarak tanındığı halde kurduğu *La Merkeziyye-i Osmaniyye* isimli örgüt Osmanlı'dan bağımsız bir Arap devleti kurma amacını güdüyordu. Osmanlı İdaresine karşı *Âdem-i Merkeziyet*çi görüşlerini savundu. 1920'de Birleşik Suriye'nin kralı olarak ilan edilen Mekke Şerifi Hüseyin'in oğlu Faysal'ın danışmanlığını yaptı. Ölümünden sonra dergisi *El-Manar*, Benna tarafından beş yıl sonra tekrar çıkartılmaya başlandı. *Rıza"*nın Benna'nın danışmanı olduğu görüşü kabul edilmektedir.

Reşîd Rızâ hakîki İslâm âlimlerinin bildirdiği doğru yoldan ayrılarak, kendi başına bir yol tutmuş ve asrın ihtiyaçlarını karşılamayı, dinde hurâfeler yapmakta arayacak kadar ileri gitmiştir. Bu hâli, yazdığı makâlelerde ve kitaplarda açıkça görülmekte hattâ kendisi bu vasfından öğünerek bahsetmektedir. **Eserleri incelendiğinde bozuk mûtezile fırkasının fikirlerinin hâkim olduğu görülür. Reşîd Rızâ'nın yazdığı eserlerde, yaymaya çalıştığı düşüncelerinden bir kısmı şunlardır:**

1- Mûcizeleri kendi düşüncesine göre tevil etmekte ve birçoğunu inkâr etmektedir.

2- Mûsâ ve Îsâ aleyhimesselâmın peygamberliklerine dil uzatmaktadır. Îsâ aleyhisselâmın diri olarak göğe kaldırıldığı Kur'ân-ı kerîmde bildirildiği ve Ehl-i sünnet âlimleri bunu açıklayıp îzâh ettikleri halde, o; "Îsâ aleyhisselâm öldü." demektedir.

3- Cinlerin varlığını kabul etmeyip, onları bir takım zararlı mikroplar olarak göstermektedir. (Tefsîr-i Menâr: c.3, s.95, 96) Hâlbuki cinlerin varlığı ve ateşten yaratıldığı Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmektedir.

4- Ehl-i sünnetin dört hak mezhebini kabul etmeyip, teyemmüm, vasiyet, talâk, gibi daha birçok meselede doğru yoldan ayrılmıştır.

Reşîd Rızâ'nın yazdığı kitaplar, okuyanları ve uyanları felâkete sürüklemiştir. Bu eserlerinden biri **Muhâverât** kitabıdır. Bu kitabında, üstâdı Abduh gibi, dört mezhebi tenkit etmiş, mezhepleri şahsî münâkaşalar şeklinde göstererek, "İslâm birliğini bozmuşlardır." diyecek kadar ileri gitmiştir. Dört mezhepten birine uyan ve bin seneden beri gelmiş milyonlarca hâlis Müslümanla âdeta alay etmiştir.

Muhâverât kitabında, dört mezhebe çatılmakta, İslâm bilgilerinin dört kaynağından biri olan "İcmâ-ı Ümmet" inkâr edilmekte, herkes; kitaptan, sünnetten kendi anladığına göre amel etmeli denilmektedir. Böylece, İslâm bilgilerini kökünden yıkmaktadır. Bu kitabında, güya bir dinde reformcu ile medrese tahsili görmüş bir vaizin konuşmalarını bildirmekte, bunların ağzından, kendi bozuk fikirlerini yazmaktadır.

5-Kelime-i şehadete gerek yoktur. Allah'ın rahmeti geniştir. Müşterek Tek Tanrı inancına sahip olan dinler ve insanlar, ameli ne olursa olsun, birbirleriyle kucaklaşmalıdır.

6-Namaz o günkü şartlarda normal bir idman idi. Bugün modern idman şekilleri vardır. Bu bakımdan namaza ihtiyaç yoktur. Araplar pis insanlardı, temizlenmeleri için abdest, gusül emredilmiştir. Bugün buna ihtiyaç yoktur. Kirlenen kirlerini elbette temizler.

7-Oruç, o günün bir diyet şekli idi. Bugün modern diyetler vardır. Oruca hiç gerek kalmamıştır.

8-Zekât ve uşur o günün vergi şekli idi. Bugün modern vergi sistemleri vardır, bu bakımdan zekât ve uşur denilen vergiye gerek yoktur.

9-Hac Müslümanların toplanıp istişare etme yeriydi. Bugünkü modern kongrelerle her yerde kolayca toplanma imkânları vardır. Belli bir yerde toplanmaya gerek yoktur.

10-Cahiliyet devrinde kadınlara hiç değer verilmez, kız çocukları diri diri gömülürdü. Kadına değer verilmediği için, miras taksiminde kadına erkeğin yarısı verilmekteydi. Bugün kadın erkek eşit olduğu için miras da eşit olarak taksim edilmelidir.

11-Kur'anda Yahudi ve Hıristiyanların kâfir oldukları, onlarla dostluk kurulmaması bildiriliyor. Bu o günkü kitap ehli içindir. Bugünküler Cennete gidecektir.

Ehl-i sünnet âlimleri, böyle kimselerin yanlış fikirlerine ve bozuk yazılarına cevaplar vererek çürütmüşler ve bu hususta birçok kıymetli kitap yazmışlardır. Bunlardan bazıları; Arapça olarak yazılan **Hulâsat-üt-Tahkîk fî Beyân-ı Hükm-it-Taklîd ve't-Telfîk, Hüccetüllahi alel Âlemîn. Seyf-ül-Ebrar** ve Türkçe **Fâideli Bilgiler** kitabıdır. Bu kitaplar İstanbul'da Fatih semtinde ki Hakikat Kitabevi tarafından yayınlanmıştır.***(Yeni Rehber Ansiklopedisi, İstanbul 1993, Cilt: 17 s. 60-61)***

Reşid Rıza'nın yaşadığı dönemin genel özellikleri

Reşid Rıza'nın yaşadığı dönem ve şartların yani 1865-1935 arasının genel özellikleri üzerine -özellikle Türk Akademi yasının yoğun olarak çalıştığı bir dönem olması hasebiyle- mevcut literatürde birçok bilgiye ulaşmak mümkün. Ancak Reşid Rıza'nın ilmî yaklaşımını da kısmen belirleyen siyasî-ideolojik duruşu özelinde bu süreci takip etmek istersek tek "bir dönemden" bahsetmek yerine "dönemlerden" söz etmek mümkün. Kuşkusuz üst çerçevede "modernleşme süreci" olarak adlandırılması mümkün olan bu dönem, Reşid Rıza için Osmanlı Devleti'nin bir tebaası olarak ve II. Abdülhamid'in muktedir idaresi altında başlar.

Bu dönemde önce sıkı bir Abdülhamid taraftarlığını dile getirir. Bu süreç Afganî'nin ölümü ve onun II. Abdülhamid'in uyguladığı siyaset uyarınca ortadan kaldırıldığı haberlerinin yayılması üzerine Osmanlı Devleti'nin idaresine doğrudan bağlı olan memleketi Kalemûn/Beyrut'ta artık rahat yaşayamayacağı varsayımıyla ve diğer bazı başka sebeplerle 1897 yılının son günlerinde "çalışma, konuşma ve ifade hürriyetinin" bulunduğunu düşündüğü, fiilen İngiliz işgali altındaki Mısır'a göç etmesiyle devam eder.

Burada artık Muhammed Abduh'la birlikte hareket etmeye başlar. Reşid Rıza bu dönemde de aslında Abdulhamid taraftarı yazılar kaleme alır ve Mısır'da çıkartmaya başladığı Menâr Dergisi'nde Osmanlı sultanının övgüsünü yapar.

Yazdığı bir şiirle ***"Ömer adaletine ve Ali cesaretine sahip"*** olarak nitelediği Abdülhamid, kısa bir süre sonra onun için ***"zâlim, kindar ve hasetçi"*** olacaktır. Bu dönemde Reşid Rıza, İttihatçıların safında görülür. Hatta onlara destek vermek ve kuracağı bir okul için destek bulmak amacıyla İstanbul'a dahi gelerek yaklaşık bir yıl payitahtta kalır.

I. Dünya Savaşı'nın patlak verdiği dönemde ise biz artık esaslı bir İttihatçı düşmanı olan Reşid Rıza'yı Şerif Hüseyin öncülüğündeki Arap isyanının ön saflarında buluruz. Zira Şerif Hüseyin ona göre "Arap Yarımadası'nı halis bir İslâmî hâkimiyete kavuşturmak isteyen" birisidir. Ancak daha zonra hâlihazırda dahi üzerinde spekülasyonların yapıldığı bir dizi sebep yüzünden Şerif Hüseyin'i ***"tağut" ve "şeytanın halifesi"*** ilan eder. Ardından Mustafa Kemal öncülüğündeki milli mücadeleyi destekler. ***"Gazi"*** olarak nitelediği bu şahsı ***"İslâm ve Müslümanların hizmetkârı, İttihatçıların Turancılık ideolojisinin dışında bir harp kahramanı"*** olarak selamlar.

Hilafetin tarih sahnesinden silinmesinden sonra ise Mustafa Kemal'e karşı kullandığı son derece ağır ifadelerle Türk hükümetine olan umutlarını kaybeder. Bir dönem Yemen İmamına yakınlık duyan Reşid Rıza, hayatının son döneminde de Mısır'da yaşamaya devam etmekle birlikte Suud emiriyle yakın bir ilişki içerisindedir. Bu süreçte Mısır da siyasî açıdan evrilir ve mesela İngiltere 1923 yılında Mısır'ın anayasal monarşi sistemine geçişine öncülük eder. Yani artık yavaş yavaş modern ulus-devletlerin

zuhuruna şahitlik eden bir dönem söz konusudur. Dolayısıyla zamanın tabir caizse çok hızlı aktığı bir dönemden bahsediyoruz ve tüm bu sürecin özelliklerini birkaç cümleyle özetlemek oldukça zor.

Aslında "Batı karşısındaki mağlubiyet" ve Müslümanların bu mağlubiyetlerinin geri kalmışlıklarından kaynaklanıyor olduğu kabulü dönemin esas belirleyici özelliği gibi. Batı artık eski dönemlerdeki gibi yalnızca askerî ve siyasî bir tehdit olarak görülmemekte, Müslümanlar üzerinde başta kültürel olmak üzere çok yönlü hegemonyası söz konusu olmaktadır. Konumuz özelinde bu hegomanyanın en önemli belirtisi "hukuk ve hilafet algısından kaynaklanan sebeplerle İslâm dünyasının geri kaldığı ve bu halini sürdürdüğü müddetçe ilerleme imkânı bulamayacağı" söyleminin Müslüman zihin üzerinde etkili olmaya başlamasıdır. Bu dönemde, kendilerini gayrimüslim tahakkümü altında oluşturulmuş yeni bir eğitim ve hukuk sistemi içerisinde bulan Müslüman entelektüeller değişik çıkış yolları aradılar. Reşid Rıza'nın çabaları da bu vadide yer almaktadır

Islah düşüncesini ortaya koyarken etkilendiği isimler

Reşid Rıza hayatının son demlerinde yaptığı bir değerlendirmede kendisini "ıslah"a hazırlayan unsurları zikrederken bir yandan beslendiği kaynakların neler olduğunu belirtmekte, öte yandan bu düşüncenin mahiyeti hakkında önemli ipuçları vermektedir: Bu kaynaklar arasında Gazzâlî'nin İhyâ'sı başat bir mevkidedir. Ardından Trablusşâm'daki hocası Hüseyin el-Cisr gelmektedir. Onun dinî ve modern ilimlerin birlikte okutulması gerektiği düşüncesi müellifte derin etkiler bırakmıştır. el-Urvetü'l-vüskâ dergisi İslâmî kalkınmanın gerekliliğini vurgulaması, sömürgeleştirme çabalarına karşı duruşu ve bu hususlarda ulemaya vazifeler yüklemesiyle düşüncelerini olgunlaştırmış, bu esnada okuduğu hadis ve tarih kitapları, İbn Haldun'un Mukaddime'si, Ahmed Cevdet Paşa'nın Tarih'i, Hıristiyan misyonerlerle yaptığı tartışmalar ve başta Abduh olmak üzere Mısır'da görüştüğü kişiler bir bütün olarak Reşid Rıza'nın düşünce dünyasını şekillendirmiştir. Kendisi doğrudan zikretmese de biz İstanbul merkezli Osmanlı düşüncesini de yakından takip ettiğini biliyoruz.

Ortaya koyduğu fikirleri uygulamak için yaptığı çabalar

Reşid Rıza'nın hayatını davasına vakfetmiş, Tüm maddî birikimini tüketme pahasına Menar Dergisi'ni otuz yılı aşkın bir süre boyunca çıkartabilmiş olması görüşlerini uygulamak için esaslı bir zemin hazırlamıştır. Yine kendisine gönderilen ve bir kısmı daha önce fetva verdiği konularla ilgili de olsa yüzlerce soruya bıkıp usanmadan cevap vermiş, ayrıca davası uğruna Hindistan'dan İstanbul'a, Hicaz'a, Suriye'ye ve Avrupa'ya seyahatler yapmış, Davet ve İrşad Okulu'nu kurarak teorik düşüncelerini pratik hayata aktarma imkânı bulmuştur. Yine basılmasına öncülük ettiği kitapları da bu çerçevede görmek mümkündür. Reşit Rıza araştırma, telif, konuşma, konferans ve farklı oturumlarla geçen otuz beş yıllık faaliyet hayatının sonunda el-Selefiye adlı bir hareket kurdu. Bu hareket her ne kadar israiliyat ve uydurma hadislerden kurtulmak için reformcu bir hareket olduysa da Şeyh Muhammed Abduh'un sahip olduğu akılcı özelliklerden uzaktı. Tabii onun şura, genel maslahat ve İslami birlik gibi unsurların tekrar gündeme getirilmesindeki rolü inkâr edilemez.

Reşid rızayı tenkidler

Şu üç ismi hiçbir uyanık ve şuurlu Ehl-i Sünnet Müslümanı hatırından çıkartmamalıdır: Cemaleddin Afganî, Muhammed Abduh, Reşid Rıza.Bunların müşterek özelliği üçünün de sarıklı Farmason olmasıdır. Bunların üçü de İslam'da reform, yenilik, değişim taraftarıdır. Afganî, asıl kimliğini gizleyerek Müslümanları aldatmıştır, aslen İran'ın Esedabad şehrine mensup olduğu halde kendisini Afgan göstermiştir, aslen Şiî olduğu halde kendisini Sünnî göstermiştir. Böylece "Bizi aldatan bizden değildir" hadisinin tehdidi altına girmiştir.

Bunların üçü de Osmanlı Hilafetinin yıkılmasında, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak rol oynamıştır. Bunların üçü de Ehl-i Sünnet ve Cemaat İslamlığına büyük zarar vermiştir.

Masonluk nedir?.. Evrensel, gizli ve özel bir kardeşlik hareketi perdesi altında dünyayı ve insanlığı hakimiyeti altına almak isteyen bir tür dindir.

Masonlar iki ana gruba ayrılır: Allah'a inanan Masonlar. Allah'a inanmayan, kimi agnostik, kimi ateist Masonlar.İki Mason grubu da İslam'a, Kur'ana, Şeriata, Hilafete karşıdır.Masonlar kendi aralarına Hıristiyanları ve Müslümanları alırlar ama Masonluğu diğer dinlerden üstün kabul ederler.Afganî, Abduh, Reşid Rıza Masonluğun İslam dünyasında üç büyük ajanı, üç şövalyesi olmuştur.Afganî ve Abduh'un Masonlukları dışında Bahailikle de alakaları olduğuna dair iddialar ve

belgeler vardır.Hindistan arşivlerindeki şu belge hayli dikkat çekicidir:***(C:S:B) Report of D. E. McCracken, dated 14 August 1897, in file foreign: Secret E, Sept. 1898, no. 100. pp. 13-14; national archives of the governement of India, New Delhi.Abduh Abdul Baha ile şahsen görüşmüş ve onun hakkında sitayişkar cümleler yazmıştır.(Colm Juan R. I., "Rashid Rida on the Bahai Faith: A Utilitarian Theory of the Spread of Religions", Arab Studies Quarterly 5, 3 (Summer 1983): 278)***

Bugünkü İslam dünyasındaki modernist, reformist, bazısı aşırı, bazısı ılımlı akım ve hareketlerde bu üçlünün büyük tesirleri ve tuzu biberi vardır. Hl-i Sünnet uleması, fukarası ve mürşitleri Masonluğa karşı olmuş, onu bir küfür ve fesat hareketi olarak görmüştür. Hiçbir İslam âliminin, fakihinin, mürşidinin Bahailiğe en ufak bir sempatisi olmamış, görülmemiştir. Türkiye'de Bahaî cemaati vardır.

Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin yıkılmasında Masonlar büyük rol oynamıştır. Hilafetin yıkılmasında Masonlar büyük rol oynamıştır. Şeriatın kaldırılmasında Masonların büyük rolü vardır. İslam medreselerinin kapatılmasında Masonların rolü büyüktür. Bugün Türkiye'de bazı reformcu ve aykırı ilahiyatçılar Afganî'nin, Abduh'un, Reşid Rıza'nın hayranıdır ve onların izinden gitmektedir. Âlim, fakih, arif bir Müslümanın bu üç Masonun peşinden gitmesi, onları sevmesi, onların metot ve doktrinini benimsemesi dinen caiz olur mu? Akil ve bilge Müslümanların bu konuyu tartışmaları gerekir.

Kur'an tek hak, muteber, geçerli dinin İslam olduğunu, Allah'ın İslam'dan başka din kabul etmeyeceğini çok açık, çok seçik, çok vazıh, çok sarih şekilde bildirmektedir. Bir insan nasıl, hem Müslüman, hem Hıristiyan olamazsa; hem Mason, hem Müslüman olabilir mi? Birtakım reformcu, yenilikçi, değişimci, yeni İslamcı ilahiyatçıların, Afganî, Abduh ve Reşid Rıza sevgilerini Ümmet'e açıklamaları ve savunabilirlerse kendilerini savunmaları onlar için bir vicdan vazifesidir. Sünni Müslümanlar bu üç ismi, bu sacayağını, Masonluk dininin bu üç şövalyesini bir an bile hatırlarından çıkartmamalıdır.

Onlar Osmanlı Hilafetini yıkarak, Müslümanlık âlemini perişanlığa, esarete, zillete sürüklemiştir. İslam âlemi onların ektikleri zehirli tohumların ekinleriyle kaplanmıştır. Onlar, bilerek veya bilmeyerek emperyalizme, sömürgeciliğe, global Kapitalizme ve Liberalizme hizmet etmiştir. Hl-i Sünnet Müslümanları böyle şaibeli, bulaşık, karışık, bulanık adamların peşinden gitmez. Bizim yakın tarihteki imamlarımız Şeyhülislam Mustafa Sabri, Muhammed Zâhid el-Kevserî, Yusuf İsmail en-Nebhanî, Halid-i Bağdadî, Şeyh/İmam Şâmil, Ahmed Zeyni Dahlan, Abdülhakim Arvasî, Muhammed Zâfir el-Medenî, Ebu'l-Hüda es-Sayyadî ve benzeri ehl-i Sünnet uleması, mürşitleri ve mücahitleridir.

Peygamberimizin zuhurundan, Risâlet'ini ilanından, tebligatından itibaren önceki dinler ve şeriatlar nesh olunmuş, yürürlükten kaldırılmıştır. İslam, tek hak din oluşunda hiçbir ortaklık kabul etmez. Masonluk, kendini dinlerin üzerinde gören bir doktrin olarak Kur'an'a, Sünnete, Şeriata göre merduttur. Afganî, Abduh, Reşid Rıza merduttur. Onlar Müslümanlara önder olmaz, baş olmaz, örnek olmaz. Onların yolundan gidilmez. Onların eteklerini tutarak Mevla bulunmaz.

Gerçek, icazetli, muhlis, muttaki Ehl-i Sünnet ulemasının, fukarasının, mürşitlerinin peşinden gidenler Resulullahın (Salat ve selam olsun ona) hidayet yolunda olur ve Mevla'sını bulur. Afganî'nin, Abduh'un, Reşid Rıza'nın yolundan gidenler, silsilenin sonunda Masonların Hiram Ustasını bulur. Hiram Usta'nın yolu necat yolu değildir. Hiram Usta'nın eteğine tutunarak ebedî saadet bulunmaz, Cennete girilmez. Bunların en başta geleni Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi (rh. a.)'dir. O, Mevkıfü'l-Akl isimli kitabında bu akımın maskesini düşürdü. Bu akımın gerçek yüzünü bilmek için; Mustafa Sabri Efendi'nin bu kitabı mutlaka okunmalıdır.

Büyük İslam âlimi, 14. asrın müceddidi olan seyyid Abdülhakim Arvasi hazretleri, Ezher Mecellesinde, Mehmet Sofuoğlu, İstanbul yüksek İslam enstitüsü eski müdürü ve öğretim üyesi Ahmed Davudoğlu Hoca, Din Tahripçileri kitabında, C. Zeydan, medeniyeti islamiyede, M. Şevket Eygi. Allame Abdu'l-Hüseyin, el-Gadir adlı eserinde Reşit Rıza'nın Şia karşıtı görüşlerine değinmiş ve doğru olmayan beyanlarını göstermiştir. Muhammed Hüseyin Kaşifu'l-Ğita, Ebu'l-Hasan el-Hanizi ve Şerafettin Amuli Musevi gibi âlimler de Reşit Rıza'nın görüşlerini eleştirmişlerdir.

DİNİ BAZI KAVRAMLARI BİLMEK GEREKİR

İÇTİHAD:

Allah ve Resulünün hüküm koyma yetkisini kullanmak ve üstlenmek diyebileceğimiz ağır bir yük, çetin bir vazife ve sorumluluk. Dindeki ehliyeti tam olan âlimin dini konuda, delil bulunmayan hususta hüküm koymasıdır. Ehliyeti şöyle sıralayabiliriz:

1-) Dinde, kitap-sünneti ve ondan kaynaklanan her hususunu, usul ve furuunu tam bilmek.

2-) Bunu ehil bir üstaddan, disiplinli şekilde almış bulunmak,

3-) Üstün zekâ, geniş görüşçe yorum gücü,

4-) Dünyevi ilimleri daha çok iyi tanımak,

5-) Tam iman, sağlam amel, üstün ahlak sahibi olmak,

6-) İhlaslı kişi olup, gösteriş, şöhret arzusu, makam hırsı, inalcılık ve yabancıları taklitle din kurtarıcılığı hastalıklarından uzak ve beri olmak. İçtihat kapısı, bu tür kimselerin yetişmemesinden ötürü kapalıdır. Üstelik tarih boyu her mesele esasa bağlanmıştır. Yeni durumlara ehil kişiler fetva verebilir.

TECDİD:

Dinin yenilenmesi. Bizce bu, dine yeni bir hız, halka yeni bir aksiyon kazandırmak, unutulanları hatırlatıp, sünneti dirilmektir. Günümüz bilgiçleri ise, dini islah edip, yürümez hükümleri değiştirmek diye anlar. Mesela: Z. Gökalp, Türkçe Kur'an istiyor. Bazıları namazı üç vakite indirmek istiyor. Bazıları ise namazın sünnetlerini kaldırmak istiyor. Hatta bazıları bunu bile politize etmişlerdi. Hâlbuki hadiste müjdelenen her asır başında gelecek müceddid, dini kendi öz ayakları üzerinde, öz gücüyle yayıp yürürlüğe koyacaktı.

TELFİK:

Mezheplerin farklı görüşlerini birleştirmek manasınadır. Günümüzde dört mezhepten karma bir mezhep çıkarma isteğidir. Çağa uygun, kolay ve ihtilafsız içtihatları toplayıp mezheplere işiniz bitti, yeni bir terkip yaptık demektir.

BİD'AT:

Sonradan çıkan şeydir ve merduttur. Fakat her sonradan çıkan şey bid'at olmaz. Kur'an-ı Kerim'in kitap halinde derlenmesi, harekelenmesi, tefsir edilmesi, hadislerin derlenip şerh edilmesi nasıl bid'at değilse; cumada iç ezana ek dış ezan okunması kubbeli cami yapılması da bid'at olamaz.

MEZHEP:

Dinde izlenen yol, uyulan içtihad. Peygamberin tavsiye edip uygun bulduğu, ulemaya vazife gösterdiği hayırlı çığır. Hak mezhepler amelde dört; Usulü ve furuu ile kişinin tutununca **Hakk'a** varacağı ulema yolu. Cahiller ona uyacak, âlimler onu öğretecek. Müçtehitler ise, kendi içtihatlarına göre davranacak.

TAKLİD:

Mezhebe uymaya denir. Yani içtihada yapamayan bir mezhebin görüşüne, yani kitap ve sünnetten çıkardığı ahkâma uyar. Böylece insan ile Peygambere ulaşır. Aksi halde sapsız balta gibi kalır. Aklını ve zevkini din edinir.

Reşit Rıza Ve Hz. İsa (As.)

Bu bölümde İsa (as)'nin öldürülmeden diri olarak göğe kaldırılması ve konuyla ilgili hadisler tartışılmıştır. İsa (as)'mın göğe diri olarak kaldırılması yahut öldürülmesi mevzu hakkında son devir âlimleri arasında epeyce itilaf olmuştur. R. Rıza bunlardan büyük bir kısmını tefsirine almıştır.

Gerçekte bunların hepsinin ihtilaf merkezini keveni mucizelerin vuku bulup bulamayacağı münakaşası teşkil eder. Keveni mucizeleri inkâr eden kimse kolayca hadisleri de inkâr eder kabul etmez. Ravi'leri ne kadar çok olursa olsun sağlamlıkları hakkında şüphe eder... R. Rıza hadisin rivayet ve dirayet dalında geniş bilgisi olmasına ve İsa (as) semaya kaldırıldığını ifade eden yetmiş kadarda hadis bulunmasına rağmen bunları bir kalemde reddeder... Kıyamete yakın bir zamanda onun, tekrar yeryüzüne indirileceğini aklın kabul etmeyeceğini iddia eder. Bu bölümün devamında Hz. İsa ile ilgili hadisler verilerek, Reşit Rızanın bu hadisleri muhalif olan görüşleri tartışılarak çürütülmektedir.

Sure Birliği(Sureler Arasında Tenasüp)

Bu bölümde Menar tefsirinde yer alan Fatiha ve Bakara sureleri diğer surelerden farklı bir özellikte ele alınır. Her biri için o surenin taşıdığı mana ve hükümlerden neler kastedildiğini açıklayan

bir mukaddime verilir. Bu suretle yazar, surenin bütün ayetlerinin her bakımdan birbirine uygun olduklarını, benzediklerini, sure bütünlüğünü; üslup benzerliği ve fikirlerinin tertibi ile Kur'anın belağatını göstermiştir. Bu noktada büyük bir gayret sarfeder. Ardından o surenin yepyeni bir şekilde ayet ayet değil de bir bütün halinde tefsirine girişir. Bu geniş bir kültürle birlikte akıl, zevk, incelik ve vicdan büyüklüğüne delalet eder.

R. Rıza Nazarında Faiz:

Faiz, İslam gelmeden önce Arap Yarımadasında yaygın bir hastalık halinde idi, Arap toplumu, geçim sıkıntısı ve iktisadi çöküntü içinde idi. İslamiyet'le birlikte faiz yasaklandı bu konu ile ilgili pek çok ayeti kerime yer almaktadır. Bazı kişiler arasında R. Rıza'nın faize helal dediği söylentileri bulunmaktadır. Bu bölümde ise R. Rıza' nın faiz konusunda Kur'an'ı Kerim ayetleri ile muvafık görüş bildirdiği anlatılmaktadır.

Reşit Rıza Ve "Taaddüd-ü Zevcatı" Yasaklaması:

Araştırmacılar arasında taaddüdü zevcatı (birden fazla kadınla evlenme) yasaklama veya sınırlandırma fikrinin M. Abduh'a ait olduğu bu fikri, onun ileri sürdüğü, bu hususta fetva verdiği ve öğrencilerinin de aynı fikirleri benimsediği görüşü yaygındır. İslam şeriatı bir erkeğin kendinde kudret hissettiği takdirde dört kadınla evlenmesini Mubah görmüştür. Taaddüdü zevcatın men edilmesi hakkında R. Rıza'nın fikirlerine gelince onları çelişkili görüyoruz. Bazen yasaklar, bazen serbest bırakır, bazen de sınırlandırır bir tutum içinde olduğunu görmekteyiz.

Reşid Rıza yı Süleyman Ateş, Yaşar Nuri Öztürk,M.İslamoğlu,M.Okuyan,Tastaman, gibi ilahiyatçılar Türkiye'de takip eden takipçilerdendir

Reşit Rıza, süper bir mezhepsizdir. Ebu Cehil, Nemrut, Mao ve Stalin'in masonluk kaydı yoktur. Bunların kayıtlarının olmaması iyi biri olmalarını gerektirmediği gibi, Reşit Rıza'nın üstatları gibi masonluk belgesinin bulunmaması, onun mezhepsiz olmadığını göstermez. Hocası mason olan ve hocasını seven birinin sağlam ayakkabı olması mümkün değildir. Bu sicilli mezhepsizi, mason değil diyerek savunmaktaki maksat ne olabilir?

El Muhaverat'ül Muslih ve'l Mukallid isimli kitabında Ehl-i Sünnete ve fıkıh kitaplarına saldırdı. Bu eseri de Prof. Dr. Hayrettin Karaman, İslam'da Birlik ve Fıkıh Mezhepleri adıyla, 1974 senesinde Türkçeye tercüme etmiştir. Reşid Rıza; bu kitabında dinde reformcu bir genç ile medrese tahsili görmüş bir vaizin konuşmalarını bildirmekte, bunların ağzından kendi fikirlerini yazmaktadır. Dinde reformcuyu, genç, ilerici ve mantıklı olarak, vaiz efendiyi ise gerici, taklitçi, aklı ermez, ince düşünemez biri olarak göstermektedir. Dinde reformcunun ağzından vaize nasihat vermekte, onu gafletten uyandırıcı pozu takınmaktadır. Nasihat olarak Ehl-i Sünnet âlimlerine saldırmakta, sapıkları ve mezhepsiz mülhitleri; geniş kültür sahibi ve İslam âlimi olarak tanıtır. Bu kitaptan vereceğimiz parçada nasıl itikadımızla oynandığını göstereceğiz:

"Muslih: Büyük Halife Ömer de birçok meselede Asr-ı Saadette câri olan hükümlere aykırı hükümler vermiştir. Mut'a nikâhı bunlardandır. Müslim ve diğerlerinin rivayet ettikleri Cabir hadisi gösteriyor ki; Hz. Peygamber ve Ebubekir devirleri ile Hz. Ömer'in ilk yıllarında mut'a nikâhı geçerlidir. Bilâhare Hz. Ömer, Müslümanların fayda ve maslahatları için zararlı gördüğünden ictihadıyla bunu haram ilan etmiştir. Bu ictihadıyla o, Allah ve Resulünün emrine aykırı davranmış olmadı."

Bu apaçık bühtandır. Çünkü Hz. Ömer (r.a.)'in mut'a nikâhını yasaklamasındaki mesnedi Hz. Resulullah Efendimiz (s.a.v.)'den işittiği son ve kat'i nehyidir. Hadis-i şerifte buyruldu ki: "İbn-i Ömer dedi ki: Ömer, halife tayin edildiği vakit bir konuşma yaptı.

Konuşmasının bir kısmında şöyle dedi: "Peygamber (s.a.v.) üç defa bize mut'aya izin verdi. Sonra yasakladı. Yemin ederim ki hangi evli bunu yaparsa ben onu recm ederim. Ancak bir daha Resulullah (s.a.v.) tarafından helal kılındığına dair dört şahit getirirse o vakit kendisi recimden kurtulur."

Yine İbn-i Mâce, eserinin aynı sayfasında şu hadisi nakleder: "Ey nas, ben muvakkat nikâh için size izin vermiştim. Haberiniz olsun. Onu artık Allah kıyamete kadar yasak etti."

Ve yine Muhaverat kitabında: "Faziletli, reformcu genç, Müslümanları saadete kavuşturmak için, sonradan ortaya çıkan taklid belasından kurtarmak, Kitaba, sünnete ve selefin yoluna sarılmalarını temin etmek istiyor. İlk zamanda koyun çobanları bile din bilgilerini doğruca Kitap ile sünnetten alıyorlardı."

Muhaverat'ında şunları da dile getiriyor: "Ahireti görmedik ki, Şaranî'nin Mevkıf denilen yerin coğrafi konumuna ait sözlerini, Sırat, Mizan, Cehennem ve Cennet için yazdığı haritayı ortaya tatbik

edelim. Biz bu gibi şeyler için Kitab, sünnet, akıl ve hikmet delillerinden hiçbir delile rastlamadık. Ne garipdir ki, sizin şeyhlerinizin çoğu, dünyanın en meşhur ve faideli coğrafyasından yüz çeviriyor, görülemeyen ahiret için haritalar çiziyorlar."

Reşid Rıza; Hz. İsa (a.s.)'ın öldüğünü söylüyor: "Müfessirler ve diğer bilginler arasında meşhur olan görüşe göre Allahu Teâlâ, İsa Aleyhisselamı, semaya ruh ve cesediyle kaldırmıştır. Buna Miraç hadisesini delil göstermektedirler. Çünkü o gece, Peygamber (s.a.v.); İsa Aleyhisselamı ve teyzesinin oğlu Yahya (as)'ı ikinci kat semada gördü. Eğer bu, onun ruh mealcesed semaya kaldırıldığına delalet ediyorsa, Yahya (as)'ın vesair semalarda gördüğü diğer peygamberlerin de semaya kaldırılmasına delalet eder ki, böyle bir şeyi hiç kimse söylememiştir."

İsa Aleyhisselam'ın semaya kaldırılmasına dair hangi âlim Miraç olayını delil getirmiştir? Biz bulamadık, herhalde Reşid Rıza'da bulamadığı için kaynak gösterememiştir.

Mucizeleri inkâr etmek yetmiyor yenilikçiler için, cinleri ve melekleri de tabiata uygun biçimde açıklaması lazım gelir. Reşid Rıza tefsirinde cinleri nasıl yorumluyor bir bakalım: "Kelamcılar: 'cinler, hayat sahibi görülmeyen gizli cisimlerdir.' derler. Biz Menar'da; defalarca: 'Asrımızda mikroskoplarla görülen ve kendilerine mikrop denilen hayat sahibi gizli cisimlerin, cinlerden bir nevi oldukları doğrudur. Bunların birçok hastalıklara sebeb oldukları da sabittir.'"

Hâlbuki Hz. Allah, ayet-i celilede buyuruyor ki: "Andolsun, biz insanı kuru bir çamurdan, suretlenmiş bir balçıktan yarattık. Canı da daha önce çok zehirleyici ateşten yarattık."

Hz. Aişe Validemiz (r.a.h.) tarikiyle gelen bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "Melâike nurdan, cinler ateşten, Âdem ise size vasfedilen (topraktan) yaratılmıştır."

Eğer cinler hastalık mikrobuysa şu ayeti nasıl anlamak icab eder:"De ki: Andolsun, ins ü cin şu Kur'an'ın benzerini getirmeleri için bir araya toplansa, yekdiğerine yarımcı olsalar yine onun benzerini getiremezler."

Allahü Teâlâ, hiç mikroplara kulluk mesuliyeti yükler mi? "Ben İnsanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım." ayet-i celilesini, tefsir yazarken Reşid Rıza ve modernistler atlıyorlar mı acaba?

Ve yine şu ayet-i kerime de cinlerin nefisleri olan birer varlık olduklarına delildir:"Andolsun ki, ben cehennemi bütün insan ve cinden dolduracağım."

Bir gece Resul-i Ekrem (s.a.v.), ashabıyla birlikte Ukaz havalisindeki Nahl denen mevkide sabah namazını kılarken Kur'an-ı Kerim ayetlerini yüksek sesle okuyordu. Çıkmaya men edildikleri gökteki inkılâbın sebebini araştıran bir grup cin oradan geçerken Peygamberimizi dinlemişlerdi.

Sihrin varlığını da inkâr eden Reşid Rıza şunları söylüyor: "Sihir bir ilim ve fendir, ancak görüş ve anlayış sahibi için olur. Onlar iman ettiler, çünkü onlar âlim, müstakil akıl sahibi, anlayış ve görüş sahibi kimselerdi. Sihir de onların ilimlerinden ve sinai fenlerinden talimle öğrenilen şeylerdendi…"

Lanetlenen sihri, modern bir ilim ve akıl sahibi kimselerin ilgi alanları gibi göstermek Müslümanlığın neresinde vardır. Hiç fen ilimleri lanetlenir mi? Ama sihirle uğraşanın dinden çıkacağı bildirilmiştir. Bir fen değil ancak habis ruhlu kişilerin meşgul olduğu bir melanettir.

Tefsirinde, Kur'an'ın müsaade buyurduğu taaddüd-ü zevcadı yani birden fazla kadınla evlenme iznini yasak ilan ediyor.

Reşid Rıza, günah-ı kebair işleyenlerin tevbe etmeden ölmeleri durumunda ebediyen cehenneme gideceklerini söyler.

Bütün modernistlerin ortak özelliği olan büyük imamlara ve Allah dostlarına düşman olmalayı, Reşid Rıza'nın tefsirinde de görüyoruz: "Şirkin bir takım çeşitleri vardır: En aşağı mertebesi, avam Müslümanların, hemen akıllarına gelen; Allah'tan başkasına rükû' ve sücud gibi hareketlerle ibadet etmektir. En şiddetlisi ise, 'Allah'a dua ediyoruz ve ondan şefaat diliyoruz' deyip de, Allah'a onlarla vesile edinmek ve onları kendileriyle Allah arasında vasıta kabul etmektir." Tevessül meselesini hem İbn Teymiyye hem de Tasavvuf Düşmanlığı başlıkları altında açıkladık.

El Menar dergisinde şunları yazar: "Bu dönemde toplum cahiliyet devrinden daha kötü bir cehalet içinde idi. Ağaca, taşa, hayvana, ölüye, diriye tapar, namaz kılmaz, zekât vermez, başkasının malını gasbeder, adam öldürmüş olmak için adam öldürürdü. Cenab-ı Allah bu topluma Şeyh Muhammed İbn-i Abdülvehhab'ı ve hafidini yolladı. Bunlar oralarda selefin akidelerini, esere dayanan tefsiri, hadis kitaplarını ve İmam Ahmed Bin Hanbel'in fıkhını neşretmek suretiyle İslam'ı yenilediler. Bu hareketin tesiri ile halk dine öyle sarıldı ki memleketlerinde namazı terkeden, zekâtını vermeyen, kötülüğü irkap eden kimse kalmadı." Bu iddianın yanıtı için Vehhabilik ve İbn Teymiyye bölümlerini inceleyiniz.

Reşid Rıza, mezhep düşmanlığını Müslümanlara devamlı iftira ederek dile getiriyor: "Adam Muhammedi olmayı bırakıyor da Hanefî veya Şafiî oluyor ne tuhaf şey. Herhangi bir mezhebe bağlanan ondan başkasını görmez onun gözünde Kitap, Sünnet, din hâsılı hepsi o mezheptir''

"Zaten sen zannediyor musun ki, halk doğrudan doğruya mezhep imamlarını takip ediyorlar? Eğer böyle düşünüyorsan onların içine biraz gir hemen yanıldığını anlayacaksın. Bunların hepsi birbirini taklit ederler bunlar, itikât ve inanç konusunda bildikleri şundan ibarettir: Allah birdir ve göktedir. Peygamber semaya çıkarak Allah'ı gördü." Tevhidin ve Miraç hadisesinin alenî alaya alındığı dikkati çekmiyor mu?

Reşid Rıza, mucizeleri inkâr eder ama kendi kerametlerini anlata anlata bitiremez: "1908 Osmanlı Anayasasını müteakip ziyaret için gittiğim Trablus'ta, er-Rafii'nin evindeydim. 'Allah bilir ya, kar yağacağa benzer.' dedim. Birkaç dakika geçmeden az bir kar yağdı. Hâlbuki bizim sahil bölgelere kar yağması nadir olaydı. Ama soğuk olurdu sık sık. O anda Kalmun'dan Ris Sayd Bahri orada idi. 'Nereden bildin kar yağacağını?' dedi. Ben de; 'Bu bir ilim değil, soğuğun ve havanın durumundan gelen, bir şuurdur.' dedim. Bu sefir: 'Biz nelerle uğraşıyoruz?' dedi. Yani demek istedi ki, denizciler bu işi daha iyi bilmesi lazım. Ve az sonra kar kesildi. Adam kalkıp gitmek istedi. Ben pek önemsemez edayla: 'Allah bilir ya, kar tekrar yağacak gibi.' dedim. Ve hemen başladı. Adam: 'Peki ya bu?' dedi. Ben de: 'Bu da o.' deyince adamın gözleri yaşardı.

Yine bu adam, ben Mısır'a hicret etmeden önce, bana o derece bağlanmış ve güvenmişti ki, oğlunun eğitimi ve geleceği hususunda bana danıştı. Ben de ne yapması gerektiğini ve nasıl olacağını tafsilatıyla anlattım. Ve kimseye söylememesini tembih ettim. Hepsi olduğu gibi çıktı."

Aynı eserinde, evliya düşmanı Reşid Rıza bakın kendisiyle alakalı ne diyor: "Evimizdeki hademeler, benim atığım olan yemeklerden teberrüken yerler ve sokağa çıktığımda da kadın ve çocuklar bana bakarak, Allah'ı zikredip, Peygambere salât ü selam getirirlerdi."

Reşid Rıza'nın Politik Eylemleri

Muhammed Abduh'un ölümüyle, 1905'de El Menar dergisinde Reşid Rıza ipleri ele alır. R. Rıza'nın siyasi faaliyetleri bu tarihten sonra başlar. 1907'de, ed-Da'vâ ve'l-İrşâd Cemiyeti'ni kurar. 1909'da Menar'da "Vatan" üzerine ilk yazılarını yazar ve kendisini "Arap bir Müslüman, Müslüman bir Arap" olarak isimlendirir. II. Abdülhamid'in tahtan indirildiği zaman da Menar'da: "Bugün Osmanlılar özgürlüğün tadını soludu" diye yazar. II. Abdülhamid'in tahtan indirilişini ve yeni durumu lehine kabul ederek okul için maddi kaynak bulmak üzere 1909'da İstanbul'u ziyaret kararı alır.

Görüşmelerde iki hususun altını çizer: İlki mezunlarının İslam'ı savunacak ve gerçek İslam'ı öğrenecek modern bir okul kurmak, ikincisi ise imparatorluğun iki büyük unsuru olan Araplar ve Türkler arasında son zamanlarda var olan yanlış anlaşılmayı ortadan kaldırmak. Hükümet okulun dilinin Türkçe olması ve Şeyhülislam'ın denetimi ve yönetimi altında olması şartıyla ödenek verileceğini söyler. Fakat bu Reşid Rıza'yı memnun etmez, çünkü o eğitim dilinin Arapça olmasını ve denetimin kendisinde olmasını ister. Kendisinin oyalandığını düşünerek düş kırıklığıyla İstanbul'u terk eder.

Tauber'e göre, İstanbul Reşit Rıza'yı Arapçı fikirleri nedeniyle güvenilmez bulmuş olabilir. Muhtemelen kendisi hakkında İstanbul'a gelen bilgiler şühelidir. R. Rıza, Ekim 1910'un başında Mısır'a döner dönemez Türkler ve İstanbul'daki Hükümet aleyhine çok sert eleştirilerde bulunmaya başlar. 1911'de "Cemiyyetu'l-Câmi'ati'-Arabiyye" diye gizli bir Arap Derneğinin kurucuları arasında yer alır. Dernek için bir yemin metni yazar: "Arap Derneği'nin belirlediği ilkelere göre Arapların bütünlüğünü, emirlerinin birliğini ve onlar için yeni bir krallığın kurulmasını sağlama çabasına… Destek vereceğine… Derneğin hedeflerini ve sırlarını koruyacağıma ve onun sırlarından tek birisini bile ifşa etmeyeceğime ve bu yemini Allah ile yapılmış bir ahit kabul edileceğine yemin edilir."

Aynı yıllarda Kahire'deki İngiliz İstihbarat Departmanı ile görüşmelere başlar. Eliezer Tauber, Reşid Rıza'nın yazdığı siyasi notları (memorandum) ve karşılıklı yazışmaları İngiliz arşivlerinde çalışarak deşifre etmiştir. Reşid Rıza anlaşılıyor ki, İngilizleri büyük Arap Krallığını kurmak için ikna etmeye çalışıyordu.

Suriye'de Osmanlı ordusunda görev yapan Arap subayların Mısır'a ilerlemeleri emredildiğinde isyan edecekleri, Türk ve Alman komutanlarını öldürecekleri ve hükümetin dizginlerini kendi ellerine alacaklarını İngilizlere söyledi. Öngörülen isyanın geniş ve kitlesel olması için Rıza, İngilizlerden Arap subaylara manevi ve maddi desteklerini temin etmelerini istedi. Rıza Britanya istihbarat yetkililerini, Britanya'yı İslam düşmanı olarak sunan Suriye'deki Osmanlı propagandasına karşı rekabet etmek zorunda kalacakları konusunda uyardı. Toplumu, İngilizlerin İslam'ın düşmanı olmalarının aksine,

Arapların bağımsızlıklarını kazanmalarına yardım etmeye istekli olduğu konusunda ikna edebileceğini savundu.

İngilizler, savaşın başında Arapların desteğini kazanmaya çalıştı ve hem Mekke'deki Haşimi ailesi hem de Kahire'deki Rıza'nın kurduğu Âdem-i Merkeziyet Partisi liderleri ile görüşmelere girdiler. Rıza ile yaptıkları görüşmelerde, İngiltere'nin Arapların kendilerini Osmanlı boyunduruğundan kurtarmalarına yardım etmeye hazır olduğunu ve İngiltere'nin Arap ülkelerinde emelleri olmadığını savundular. Rıza'ya göre daha da ileri gittiler ve ona savaş sırasında Türkleri sürmek için Arap ülkelerini işgal etmek zorunda kalırlarsa savaş biter bitmez bu ülkeleri tahliye edeceklerine söz verdiler.

Rıza, Şubat 1915'te savaş sırasındaki Arap-İngiliz ilişkilerine ilişkin görüşlerini detaylandırdığı uzun bir memorandum sundu. Bu siyasi notun bir ekinde Rıza, İngilizleri, savaş sırasında işgal edecekleri tüm alanlardan çekilecekleri ve Araplara bağımsızlık vereceklerini açıklamaya çağırdı. Bu İngiliz yönetimi altındaki 100.000.000 Müslüman dâhil herkesi sakinleştirecek ve İngiltere'nin İslam ve Halifeliğin hükümdarlığını sona erdirme niyetinde olduğu suçlamalarına son verecektir. İngiltere Araplarla dostluğunu garanti etmeli ve böylece bağımsızlık mücadelelerinde müttefiki olduğunu göstermelidir. Bunu yapmazsa Arapların, Almanya yanında yer alacağı konusunda onları uyardı. Osmanlı'nın Cihad-ı Ekber ilan ettiği günlerde o, Osmanlıya karşı isyanları desteklemek için İngilizlerle görüyordu.

24 Ekim 1915'te, Mısır'ın İngiliz Yüksek Komiseri Arthur Henry McMahon, ünlü mektubunu Mekke Şerif Hüseyin'e gönderdi ve bu mektubunda, İngilizler ile yaptığı iş birliği karşılığında, Mekke'deki bölgesel taleplerin çoğunu yerine getirmeyi kabul etti. Ancak mektup, gelecekteki Arap Devleti'nin sınırları, özellikle de kuzeybatı sınırlarıyla ilgili çeşitli çekinceler içeriyordu. Haziran 1916'da Şerif Hüseyin, İngilizlerin yardımıyla Osmanlılara karşı Arap isyanını başlattı. Rıza, rüyalarının gerçekleşmesinin başlangıcı olarak gördüğü isyanı coşkuyla destekledi. El-Menar'da: "Genel olarak Müslümanların isteği, Arap ülkelerinin kendi başlarına güçlü olmaları ve onları savunmak için dışarıdan bir güce bağımlı olmamalarıdır.", diye yazdı. El-Ahrâm ve el-Menâr'da yayınladığı makalelerinde; Müslümanların, Hüseyin'in isyanının, dış etkilerden uzak, güçlü ve bağımsız bir Arap İmparatorluğunun kurulması konusunda umut olduğunu dile getirdi. R. Rıza, Şerif Hüseyin'in ona verebileceği herhangi bir ofiste, onun için çalışabileceğini yazdı. Fakat Şerif Hüseyin, kendisine cevap verme gereği bile duymadı. Hayal kırıklığına uğramıştı. Mısır'dan ayrılmayı düşündü. İngiliz ajanı Ronald Storrs, R. Rıza'nın Mısır'dan ayrılmasının önlenmesi gerektiğini söylemiştir. Kısa süre gözetim altında tutuldu. Bu sırada kurduğu Cemiyyetu'l-Câmi'ati'-Arabiyye için yazdığı yemin metnini yeniledi: Filistin, Suriye, Lübnan, Dicle ile Fırat arasındaki bölge ve Irak'tan oluşan Arap ülkelerini, parlamenter bir meclise dayalı, seçimle gelen üyelerden oluşan ve kendi yaptıkları yasalarla yönetilen bağımsız bir devlete kavuşturmak için yemin ediyordu.

Osmanlı'yı sekülerleştirmekle suçlayan Reşit Rıza, şimdi tam da Cumhuriyet fikrini Araplar için istemektedir. Şerif Hüseyin, İbn Suud'a karşı büyük bir hezimete uğrayınca da bu sefer Reşid Rıza dümeni tekrar Suud ailesine kırdı. Belki de değişmeyen tek fikri, bir Arap Halifesinin altında bir Arap Devleti görmekti. 1924'de onları öven meşhur eserini yazdı: El-Vahhabiyyun ve'l-Hicaz. Muhammed b. Abdulvehhab'ın Necd'de, İslam'ı şirk ve bid'at bataklığından kurtardığını söyledi. İngilizler onun için fanatik, ne yapacağı belli olmayan, pragmatist bir Arap milliyetçisidir, diye yazmışlardı. Haksız da değillermiş.

Arapların İslam'ın en şanlı zaferini temsil ettiğine ve Arapların Osmanlı ve Türkler sayesinde bu şanlı zaferden uzaklaştığına, muhtemelen Arapların zaferinin aynı zamanda İslam'ın zaferi olacağına inandı. Bunun yolu da İslam'a sokulan tüm bidatlerden temizlemek ve Arapların temsil ettiği o İslam'ın saf öz haline geri dönmekti. Böylece Arapçılık ile Selefilik İslam'ın zaferi için ortak bir yolda birleşmiş oldu. Anlaşılan hem Osmanlı'yı yıkma hem de Osmanlı'nın kültürel hafızasını tüm coğrafyadan silmek için, Arapçılık ile Selefilik kol kola yürüdüler. İlk yaptıkları işin de kabir ve türbeleri yıkmak olması da boşuna değil.

Selefî hareketin Mısır'daki en etkin ismi Muhammed Reşid Rıza, Menâr matbaasında Selefî âlimlerin kitaplarını yayımlamakla kalmamış, el-Menâr dergisinde Muhammed b. Abdülvehhâb ve onun başlattığı hareketten her zaman övgüyle sözetmiştir. O, bir değerlendirmesinde Vehhâbiliği şöyle tarif etmiştir: "Vehhâbiler hakka davet etmektedirler. Onlar tevhidi şirkten arındırmak için uğraşan muvahhidlerdir. Onlardan önce bu davayı İbn Teymiyye savunmuştur. Bununla birlikte onlar sadece kendi lerinin tevhid üzere olduklarını ve diğer Müslümanların şirk üzerinde olduklarını iddia etmemişlerdir. Onlar yeni bir fırka ve mezhep kurduklarını da iddia etmemişlerdir. Zaten bütün İslâm

âlimlerinin de hedefi tevhid inancına insanları davet etmektir." ***(Reşid Rıza, Muhammed, el-Vehhâbiyyune ve'l-Hicaz, Matbaatu'l-Menâr, Mısır 1344, s. 11-12)***

Reşid Rıza yorumları ile **İhvan'ül Müslimin**'in kurucusu Hasan El Benna, Seyyid Kutub ve Cemaat-i İslami lideri Mevdudi gibi birçok 20. yüzyıl Siyasal İslamcısını etkilemiştir.

ÖLÜMÜ

Reşid Rıza, Suriye'nin Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine 1920'de orada bir yıl kalıp kurtuluş mücadelesine ve Suriye Kongresi'ne destek verdi 1925'te bazı Avrupa ülkelerine seyahat etti ve yeni kurulan Suud Krallığı'nın himayesinde Mekke'deki Hilâfet konferansına katıldı. İslam üniversitesi kuruluş çalışmalarında Filistinliler' in yanında olmak için1931'de Kudüs'e gitti. Bütün bu geziler sırasında el-Menar Dergisi ve daru'l menar yayınlarının aksamaması için büyük çaba gösterdi Yaşamının sonlarına doğru Suudi Arabistan'da karşıtlarının *Vehhâbîlik* olarak tanımladığı akımın kurucusu Muhammed bin Abdülvahhab'ı yakın zamanın büyük ıslahatçılarından biri olarak niteledi. İbn-i Suud'u görmek için çıktığı yolculuğunda Süveyş'ten Kahire'ye dönüş yolunda ***23 Ağustos 1935 vefat etti.***

ESERLERİ

1-Tefsiru'l Kur'ani'l hakîm Muhammed Abduhun el-Menarda yayımlanan tefsir notlarının onun ölümünden sonra Reşid Rıza tarafından Yusuf suresinin sonuna kadar devam ettirilmesiyle ortaya çıkan bir eserdir

2-Nübüvvetin ısbatı Kur'an'ı kerimin icazı vahyin mahiyeti ve geliş maksadı gibi konuların ele alındığı bir eser olup Salih özer tarafından Muhammedi Vahi adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir

3-er-Riba ve'l muâmelât fi'l islâm büyük bölümü el menar dergisinde yayımlanan soru cevap şeklindeki eseridir.

4-el – fetâva el-Menarın her sayısında okuyucuların sorularına verilen cevapların el-Müneccid ve Yûsuf k. Huri tarafından derlenmesiyle oluşmuştur .

5-muhaveratu'l muslih ve'l mukallid fî mes'eleti'l ictihad ve't-taklid ictihad ve yenilik düşüncesinin önemi İslam birliği bit'at ve hurafeler gibi konuları ihtiva etmektedir.

R. Rıza'nın hadis, edebiyat, tarih, tefsir, siyaset sahalarında kaleme aldığı diğer eserleri;

6-Tefsiru Sureti Yusuf.

7-Tercemetü'l-Kur'an ve mafiha minel-mefasid ve münafati'l-İslam.

8-Tarihu'l-Üstazi'l-lmam, eş-Şeyh Muhammed Abduh.

9-Zikra el-Mevlidi'n-Nebevi.

10-Şubuhalü'n-Nasara ve Hucecu'l-İslam.

11-Akidetü's-Salh ve'l-Fida.

12- El-Müslimun ve'l-Kıbt ve'l-Mutemaru'l-Mısri.

13-El-Hilafe ve'l-İmametu'l-Uzma.

14-Es-Sünne ve'ş Şia ev el-Vahhabiyye ve'r-Rafida.

15- El-Menar vel Ezher.Nidaun li'l-Cinsi'l-Latif Yevme'l-Mevlidi'n- Nebeviyyi'ş-Şerif.(İslam'da kadın haklarına ilişkin bir eser.)

16-El-Vahdetu'l-İslamiyye ve'l-Uhuvvetü'd-Diniyye.

17- El-Vahhabiyyun ve'l-Hicaz.

18-Yusru'l-İslam ve Usulü't-Teşri. İncilü Barnaba.

Reşit Rıza'nın en belirgin ve önemli uğruna koştuğu ve herkesi teşvik ettiği ıslahatının yayın organı olan Menar Dergisi idi

Menar Dergisi:

1898 Yılı Şaban ayının altısında Reşit Rıza üstazı Muhammed Abduh'la buluşarak,yapacakları ıslahatların gerçekleşmesinde "Urvetül-vüska"dergisinin yerini tutacak İslami renkte bir dergi üzerin de tartışıldı, M. Abduh'u, ikna etti.

Menar dergisinin ilk sayısı sekiz sayfa olarak 1310 Hicri Şevvalinin ikinci günü (yani, 17 Mart 1898) çıkar. Bu derginin son sayısı (olan 3. cildin 2. cüzü)29 Rabiülahir 1354 (1935)'te çıkar. R. Rıza'nın ölümü ile dergi kapanır.

Menar Tefsiri:

Reşit Rıza'nın, ulema arasında sürekli anılmasına vesile olacak eseri budur. Yani Kur'an'ı Kerim tefsiridir.

Öteki Eserleri:

İlk telifi, onun saffet devrine aittir:

1-) Kadiri ve Rufai düşüncesinin hikmet-i teşriyesi,

2-) İbn-i Düreyd'in maksuresine dair,

3-) İmam Gazali'ye dair risale,

4-) Nida'ül-Cins-il-Latif, (İslamda Kadın Hakları - Bu eser bazı dillere çevrilmiştir.)

5-) Tarih'ülÜstazil-İmam: (Bu eser de üç bölümdür ve Cemaleddin İrani ile Muhammed Abduh'un hayat eserleri ile bir yönüyle Mısır tarihi ve Mısır'da hayatı ele almaktadır. Dördüncü bölümü tamamlamadan vefat etmiştir.)

6-) El-Vahy'ül-Muhammedi: (Bu da menar tefsirindeki dağınık olarak işlenenlerin toplanmasından ibarettir. Daha sonra ilaveler yapılmış ve bütünlemiştir. Bazı dillerede tercüme edilmiş ve bir kaç baskı yapılmıştır.)

7-) El-Menar v'el-Ezher: (Bu da Menar dergisinde çıkan yazılar, Nur'ül İslam dergisinin tenkitlerine cevablar ve kendi hayat hikayelerinden oluşmaktadır.)

8-) Menasik'ül-Haccı ve Ahkamü'hü. (Bu kitapta bir müçtehid gibi görülmektedir. Çünkü;H accı anlatırken hiçbir mezhebi ihtiyar etmiyor, fakat bütün söyledikleri yinede dört mezhebin içtihadlarıdır. Sonuç olarak mezhebleri telfik etmiştir adeta. Fakat kendi içtihadı gibi göstermiştir.

9-) Fatiha ve altı surenin tefsiri,

10-) Hakikat'ür-Riba, (Bunu, Abduh, önsözü ile bütünleştirmiş ve el-Baytar'da övmüştür.)

11-) Müsavat'ül-Mer'eti b'ir-Recül. (Mahmud Azmide tartışmadır.)

12-) Risalet'üt-Tevhid, sualli, cevaplı.

BİBLİYOGRAFYA

Reşîd Rızâ, el-Menâr ve'l-Ezher, Kahire 1353, tür.yer.; a.mlf., Tefsîrü'l-Menâr, I-XII, tür.yer.; a.mlf., el-Vaḥyü'l-Muḥammedî, Kahire 1380/1960, s. 18, 126-140; a.mlf., Muḥâverâtü'l-muṣliḥ ve'l-muḳallid fî mesʾeleti'l-ictihâd ve't-taḳlîd (el-Vaḥdetü'l-İslâmiyye ve'l-uḫuvvetü'd-dîniyye içinde), Kahire 1367, s. 50, 59; a.mlf., Nidâʾ li'l-cinsi'l-laṭîf fî ḥuḳūḳı'n-nisâʾ fi'l-İslâm (nşr. İsâmüddin Seyyid es-Sabâbatî), Kahire 1992, s. 12-17; a.mlf., er-Ribâ ve'l-muʿâmelât fi'l-İslâm, Beyrut 1986, s. 74-84; a.mlf., el-Ḫilâfe, Kahire 1994, s. 85-86; a.mlf., Târîḫu'l-üstâẕi'l-imâm eş-Şeyḫ Muḥammed ʿAbduh, Kahire 1350/1931, I, 303, 1002-1003; a.mlf., Fetâvâ (nşr. Selâhaddin el-Müneccid - Yûsuf K. Hûrî), Beyrut 1390-92/1971-72, I-VI, tür.yer.; a.mlf., Maḳālâtü'ş-Şeyḫ Reşîd Rızâ es-siyâsiyye (nşr. Yûsuf Hüseyin Îbiş - Yûsuf K. Hûrî), Beyrut 1994; a.mlf., Raḥalâtü'l-İmâm Muḥammed Reşîd Rızâ (nşr. Yûsuf Hüseyin Îbiş), Beyrut 1971, s. 311-384; a.mlf., Gerçek İslâm'da Birlik (trc. Hayreddin Karaman), İstanbul 2003, tercüme edenin girişi, s. 141-214; a.mlf., el-Menâr, I, Kahire 1315, s. 869-870; II/5 (1316), s. 68-71; VIII/12 (1323), s. 784-789; IX/10 [1334], s. 745-746; XIX/2 [1334], s. 128; XXX/2 (1348), s. 119-121; Emîr Şekîb Arslan, es-Seyyid Reşîd Rızâ ev iḥâʾü erbaʿîne sene, Dımaşk 1357/1937; J. Jomier, Le commentaire coranique du Manâr, Paris 1954, s. 22-44, 272, 290; M. H. Kerr, Islamic Reform: The Political and Legal Theories of Muḥammad 'Abduh and Rashīd Riḍā, Berkeley-London 1966, s. 153-208; Ahmed eş-Şerebâsî, Reşîd Rızâ ṣâḥibü'l-Menâr: ʿAṣruhû ve ḥayâtühû ve meşâdiru ş̲eḳāfetih, Kahire 1389/1970; Hasîb es-Sâmerrâî, Reşîd Rızâ el-müfessir, Bağdad 1397/1977; M. Sâlih el-Merrâküşî, Tefkîrü Muḥammed Reşîd Rızâ min ḫilâli mecelleti'l-Menâr: 1898-1935, Tunus 1985; M. Ahmed Dernîka, es-Seyyid Muḥammed Reşîd Rızâ: Işlâḥâtühü'l-ictimâʿiyye ve'd-dîniyye, Trablus 1406/1986; Muhammed b. Abdullah es-Selmân, Reşîd Rızâ ve daʿvetü'ş-Şeyḫ Muḥammed b. ʿAbdilvehhâb, Küveyt 1409/1988; Ahmed Fehd Berekât eş-Şevâbike, Muḥammed Reşîd Rızâ ve devrühû fi'l-ḥayâti'l-fikriyye ve's-siyâsiyye, Amman 1409/1989; A. Hourani, Arabic Thought in the Liberal Age: 1798-1939, Cambridge 1993, s. 222-244; Emad Eldin Shahin, Through Muslim Eyes: M. Rashīd Riḍā's and the West, Herndon 1415/1994; a.mlf., "Muḥammed Ra<u>sh</u>īd Riḍā's Perspectives on the West as Reflected in al-Manār", MW, LXXIX/2 (1989), s. 113-132; E. Sirriyeh, Sufis and Anti-Sufis: The Defence,

Rethinking and Rejection of Sufism in the Modern World, Richmond-Surrey 1999, s. 98-102; a.mlf., "Rashīd Riḍā's Autobiography of the Syrian Years, 1865-1897", Arabic and Middle Eastern Literature, III/2, Abingdon 2000, s. 179-194; Suat Mertoğlu, "Reşid Rıza'da Hilafet Düşüncesi: Bir Kronoloji ve Tahlil Denemesi", Hilafet Risâleleri (haz. İsmail Kara), İstanbul 2005, V, 45-93; Assad Nimer Bussol, "Shaykh Muhammad Rashīd Riḍā's Relations with Jamāl al-Dīn al-Afghānī and Muḥammad 'Abduh", MW, LXVI/4 (1976), s. 272-286; E. Tauber, "Rashīd Riḍā as Pan-Arabist before World War I", a.e., LXXIX/2 (1989), s. 102-112; a.mlf., "Rashīd Riḍā and Faysal's Kingdom of Syria", a.e., LXXXV/3-4 (1995), s. 235-245; Mahmoud Haddad, "Arab Religious Nationalism in the Colonial Era: Rereading Rashīd Riza's Ideas on the Caliphate", JAOS, CXVII/2 (1997), s. 253-277; J. Skovgaard-Petersen, "Portrait of the Intellectual as a Young Man: Rashid Rida's Muhawarat al-muslih wa-al-muqallid (1906)", Islam and Christian-Muslim Relations, XII/1, Birmingham 2001, s. 93-104; Mustafa Öztürk, "Neo-Selefilik ve Kur'an-Reşid Rıza'nın Kur'an ve Yorum Anlayışı Üzerine", Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, IV/2, Adana 2004, s. 77-106; W. Ende, "Rashīd Riḍā", EI² (İng.), VIII, 446-448.. Müslüman Kardeşlerden Yeni Osmanlılara İslamcılık, Selin Çağlayan, İmge Kitabevi, S.163,165**.**Özgür Kavak, "Reşid Rıza'nın hayatı ve eserleri", İttihad-ı Osmaniden Arap İsyanına, Klasik Yayınları, İstanbul 2007 içinde s. 1-61.Rida, Muhammad Rashid. 1934. Al-Khilafa aw al-Imama al-Uzma [The caliphate or the great imamate]. Cairo: Matba'at al-Manar bi-Misr, p. 57-65.

ARABİSTANLI LAWRENCE
(1888-1935)

Albay **Thomas Edward Lawrence,** İngiliz Arkeolog, asker, casus ve yazar. Profesyonel olarak T.E.Lawrence veya T.E.Shaw isimlerini kullanmış,1916-1918 Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'na karşı isyanlarda bilhassa Arap isyanlarını organizede büyük rol almış, Arabistanlı Lawrens olarak tanınmış Yahudi kökenli bir casustur. İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerinde casus olarak 1914–1918-1923–1935 görev yaptı. Albaylıktan emekli oldu. Britanyalı arkeolog, asker ve diplomat. İngiliz Üstün Hizmet Madalyası ve Fransız Şeref Lejyonu Madalyası aldı. Elinde birçok masum insanların, Müslümanların kanı var.

Doğumu ve Ailesi

Sarı saçlı, açık tenli ve mavi gözlü Thomas Edward Lawrence, 16 Ağustos 1888 tarihinde İngiltere'nin Kuzey Galler bölgesinde Bir İngiliz soylusunun gayrimeşru çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Annesi; Sare Maden Junner 'dir. Oxford Üniversitesi mezunu bir arkeologdur. 19 Mayıs 1935 (46 yaşında)Bovington Camp, Dorset, İngiltere'de suikastla öldürüldü.

Oxford Üniversitesi'nde Arkeoloji tahsil etmiştir. Arabistan, Suriye, Mısır ve Filistin'de etütler yapmış; bir Arap kadar Arap dil ve adetlerini, Bir Müslüman kadar Müslümanlığın şartlarını ve inceliklerini öğrenip, her haliyle Şark'a intibak etmiştir.

Bütün doğu lisanlarını şive farklarına kadar kusursuz öğrenen genç bir casus., Kimine göre Çölün Kralı kimilerine göre şehir efsanesi... Lawrence'ın Birinci Dünya Savaşı'ndaki önemi bugün hala tarihçiler arasında tartışma konusudur. Bir kesim Lawrence'ın oynadığı rolün fazla abartıldığı görüşüne sahiptir

Bundan iki bin yıl önce dünyaya yön vermek isteyen bir hükümdarın mutlaka Ortadoğu'ya sahip olması gerekirdi. İki bin yıl sonra yani günümüzde de dünya siyasetine yön vermek isteyen bir devlet başkanı için mutlaka ülkesinin Ortadoğu'da söz sahibi olmasını sağlamak zorundadır.

Ortadoğu'nun sınırları ideolojik saiklerle farklı farklı belirtilse de Arabistan çöllerinden Suriye ovalarına, Filistin'den Nil Nehrine hatta çoğu zaman kabul etmesek de Anadolu bozkırına kadar uzanır. Nüfusunun büyük bir kısmı Müslüman olan bu coğrafya, aradan binlerce yıl geçmesine rağmen dünya siyasetinin bugün hala hem belirleyici noktası hem de ilk gününde olduğu gibi ateşten gömlek olma vasfını sürdürüyor. Bugün dünyanın bir ucundan, Çin, ABD, Rusya veya coğrafyanın artık demirbaşlarından olan İngiltere gibi birçok ülke dünya siyasetindeki etkin konumunu sürdürebilmek için Ortadoğu'ya sıkı sıkıya tutunmuştur.

Görünen o ki medeniyetler var oldukça bu coğrafya önemini korumaya devam edecek. Ortadoğu yalnızca bilinen bütün semavi dinlerin, efsanelerin veya masalların değil; ekonominin, siyasetin, enerjinin ve sayısız birçok vasıfla dünya siyasetinin en büyülü coğrafyası konumundadır.

İngilizlerin Orta Doğu'ya yayılma siyaseti istikametindeki faaliyetlerine katılıp, 1910 yılında Türkiye'ye geldi. Fırat Nehri kıyısında arkeolojik araştırmalar adı altında, Zeugma'da kazı yaparak bilgiler topladı.

Mezopotamya, Suriye, Filistin ve Mısır'ı gezip, İslam adetlerini öğrendi. Daha sonra İngiltere'ye dönerek 1911 yılında Oxford'da doktorasını verdi. Ardından yeniden Orta Doğu'ya döndü. Adalet ve barışın hüküm sürdüğü bu topraklardaki Arapları, Osmanlı Devleti'ne karşı kandırıp kışkırttı. Arapların bir çoğu, Osmanlı ve Avrupalı devletlerin hâkimiyetine karşı verdikleri özgürlük mücadelesine katkılarından dolayı(!) onu bir halk kahramanı olarak kabul etmektedirler.

Babası Baron Edward Robert Chapman, ilk eşini ve dört kız çocuğunu dadıları olan Sare Maden Junner için terk ederek Dublin'e yerleşti. Lawrence Sare'den dünyaya gelmişti; ama babasının ilk eşi boşanma taleplerini reddedince Edward Robert soyadını değiştirip Lawrence yaptı. Yine de üzerindeki baskıları azaltamayınca babası, Edward Lawrence ve kardeşi Bob'u yanına alarak Sare'yi terk etti

Bu sancılı boşanma ve soyadı krizi yüzünden Thomas Edward Lawrence statü olarak gayrimeşru duruma düşmüştür. Babası ile yaşadığı sorunların üstesinden gelemediği için evden kaçarak orduya katılmıştır. Daha sonra askerden ayrılmak isteyince babası onu ordudan almış ve okuması için desteklemiştir. Lakin Lawrence parlak bir öğrenci değildir, girdiği birçok sınavdan başarısız olmuştur. Öte taraftan sıkı bir Kalvinist olan annesinin onu Haçlı Seferleri ve şövalye hikâyeleri ile büyütmüş olması Lawrence'ın güçlü bir tarih perspektifine sahip olmasını sağlamıştır. Oxford imtihanlarını başarıyla verir ve tıpkı Gertrude Bell gibi onun da hem eğitim hem de istihbarat hayatı Oxford'ta tarih okumasıyla başlayacaktır.

Babasının aksine Lawrence'ın üzerinde büyük bir etkisi bulunan annesi Sare'nin anlattığı tarihi öyküler hayatında belirleyici olmuştu. **Annesinin öyküleri Lawrence'ın çocukluğundan beri tarihe karşı büyük bir ilgi duymasını sağlamıştı.** Annesinin bu geniş tarih birikimi ise Hristiyan bir Kalvinist olması sebebiyleydi. Genç Lawrence, özellikle **Haçlı Seferleri** ve **şövalyelere karşı içinde büyük bir hayranlık duyuyordu. Orta Doğu** ve **'Kutsal Topraklar'** çocukluğundan beri hayallerini süslüyordu. Bu hayaller **Oxford Üniversitesi**'nin açtığı sınavı kazanmasıyla ona bambaşka dünyaların kapısını aralayacaktı.

Eğitimi ve Hocaları

Lawrence'in ilk eğitimini değişik bölgelerde yapması onun çeşitli dilleri ve farklı hayat tarzlarını tanımasını sağladı. Ancak anne ve babasının resmen evli olmadıklarını öğrenmesi psikolojik durumunu etkiledi. Zaman zaman ailesinden uzaklaşan Lawrence 1906'da bisikletle Fransa turuna çıktı. Geri döndüğünde asker olmak için Cornwall'daki bir topçu birliğine yazıldı. Burada yaklaşık sekiz ay kaldı. Cornwall'a giden babası askerlikten ayrılması için gereken tazminatı ödeyerek eve dönmesini sağladı.

Üniversitede casusluk öğrenimi başladı

Lawrence üniversite yıllarında **David George Hogarth** ile tanıştı. **Ashmolean Müzesi Müdürü** görevini yürüten Hogart'ın tek ilgi alanı tarih değildi, Hogarth aynı zamanda İngiliz Gizli Servisi için **Orta Doğu**'da **istihbarat çalışmaları yapıyordu**. Osmanlı topraklarında yaptığı birçok çalışma için genç **arkeolog Thomas Lawrence**'ı da yanında götürdü.

Aynı yıl St. John's College için yaptığı burs başvurusundan sonuç alamayan Lawrence 1907'de Oxford'daki Îsâ Okulu'nun tarih bursunu kazandı. Lawrence'in geleceği için endişelenen babası, onu Canon Christopher aracılığı ile Oxford Üniversitesi'nin iki şarkiyatçısıyla tanıştırdı. Bunlardan ilki ***Oxford'da Arapça profesörü olan David Margoliouth, ikincisi Ashmolean Müzesi müdürü, arkeolog***

ve İngiliz istihbarat örgütünde danışmanlık yapan D. G. Hogarth idi. Hogarth Lawrence'in âdeta babalığını üstlendi. Ona arkeoloji zevkini aşıladı. Kendisini İngiliz milliyetçiliği fikrini savunan *Round Table* dergisi etrafındaki bir grup ile tanıştırdı. Bu grubun Lawrence'in fikir dünyasının oluşmasında önemli katkısı olmuştur.

Hogarth'ın yönlendirmesiyle 1907'de Fransız şatoları ve savaşları konusunda çalışmalar yapan Lawrence, ertesi yıl Suriye ve civarında Haçlı askerî mimarisi konulu bir tez yapmaya karar verdi. Çalışmaları için gereken malzemeleri Hogarth sağladı. Osmanlı topraklarındaki araştırmalarında kendisine kolaylık sağlanması için resmî izinler alındı. Arap topraklarında nasıl davranması gerektiği hususunda Oxford'da yaşayan Arap arkadaşı N. Udeh ve seyyah Charles Doughty'den bilgi edinen Lawrence 1909 Haziranında Londra'dan yola çıktı ve 7 Temmuz 1909'da Beyrut'a vardı. Yaptığı plana ve Hogarth'ın kendisine verdiği haritalara göre o zamanki Suriye topraklarında 1000 millik bir seyahat gerçekleştirerek yolu üzerindeki Haçlı kalelerini inceleyecekti. Beyrut'tan hareketle yaya olarak Sayda'ya, oradan Safed, Taberiye, Nâsıriye ve Hayfa'ya gidip tekrar Akkâ üzerinden Sayda'ya döndü. Turistten ziyade bir yerli gibi hareket eden, Arap yiyecekleri yiyip Arap kıyafetleri giyen Lawrence, Arap topraklarındaki bu ilk tecrübesinin ardından Trablusşam'a yöneldi. Oradan Lazkiye, Antakya, Halep ve Urfa'ya gitti. Daha sonra Şam'a geçti. Bu gezisinde bir yandan Arapça öğrenip toplum yapısını tanırken öte yandan teziyle ilgili malzeme topladı. 1910'da İngiltere'ye dönerek tezini sundu ve çok başarılı bulundu.

MODERN ARAP MİLLİYETÇİSİ

Arapçasının düzgünlüğü hatta yer yer zenginliğiyle çölün şeyhlerinden en başta Faysal'ı büyüledi. Faysal tabii ki Arap milliyetçisi değildi. Monarşiye de ne kadar bağlı olduğu tartışılır. Lawrence, Arapların bütün Doğu dünyasının aksine İslami dönemlerine hayran olmaktan çok çöl medeniyetine ve Arabistan'ı bağladığı eski Sami uygarlıklara hayrandı. Lawrence modern bir Arap milliyetçisi oldu. Zannetti ki İngiltere'yi de bu konuda ikna eder ve Araplara bağımsızlık verilebilir. Tabii ki İngiliz istihbaratı onu kullandı. Görevi de zaten oradaydı. 25 yaşındaki bir askerin, bu görevini istihbarat servisinde yapması normaldi, bütün filologlar ve bilgili coğrafyacılar askerliklerini böyle yapıyorlardı. Ama o çok iddialıydı.

1910 yazında Hogarth, Lawrence'den Nizip'in güneydoğusunda Suriye sınırındaki Kargamış'ta British Museum adına sürdürdüğü Hitit arkeolojik kazılarına katılmasını istedi. O sırada Osmanlı Devleti üzerinde etkin olan ve İngilizler'i rahatsız eden Alman nüfuzuna karşı İngiliz istihbaratı Anadolu'daki bu tür faaliyetlerle yakından ilgilenmekteydi. Lawrence'in bu kazıya katılması dolaylı da olsa onu ilk defa İngiliz istihbaratının şemsiyesi altına soktu. Ancak başta Hogarth olmak üzere Lawrence'i yetiştirenler henüz onu yeterli bulmadıklarından önce Beyrut yakınlarında Cübeyl'de Amerikan Misyoner Okulu'na göndererek Arapça'sını geliştirmesini sağladılar.

Hogarth 1911 Şubatında Lawrence ile Cübeyl'de buluşup birlikte seyahate çıktılar. Beyrut, Hayfa, Nâsıriye, Yermük gibi yerleri dolaşarak Der'a Hicaz Demiryolu İstasyonu'na kadar gittiler; oradan Humus ve Halep üzerinden Kargamış'a ulaştılar. Hogarth kısa bir süre sonra kazı işini Lawrence'e bırakıp Londra'ya döndü. Bu dönemde bedevî Arapların arasına karışarak onların hayat tarzlarını, geleneklerini öğrenen Lawrence'in bedevîler arasında sık sık dolaşması Osmanlı yetkililerinin dikkatini çekti ve bir defasında hapse atılacak kadar takibata uğradı.

1913 yazında Londra'ya giden Lawrence birkaç ay sonra tekrar Kargamış'a döndü. 1914 yılı başında Hogarth'ın tâlimatıyla Filistin Araştırma Vakfı adına bilimsel bir inceleme gezisine katıldı. İngiliz ordusundan Yüzbaşı S. F. Newcombe'un nezaretinde gerçekleşen bu gezi, aslında Sina çölünde geçitlerin ve su kaynaklarının yerini belirlemek için yapılan bir askerî istihbarat çalışmasıydı. Böylece Lawrence'in o güne kadar İngiliz istihbaratı ile dolaylı ilişkisi doğrudan ilişkiye dönüştü. Altı hafta süren çalışmalar sırasında geçitlerin ve su kaynaklarının haritasını çıkaran ekip Osmanlı yetkilileri tarafından Akabe'ye sokulmadı. Ancak Lawrence bir yolunu bularak kasabaya girdi ve önemli bilgiler edindi. Osmanlı demiryollarıyla ilgili bilgiler toplamaya devam eden Lawrence, özellikle Toroslar'daki demiryolu geçitleri hakkında İngiliz istihbaratına raporlar hazırladı ve raporlarını takdim etmek üzere Haziran 1914'te Londra'ya döndü.

Lawrence, I. Dünya Savaşı başlayınca Hogarth'ın tavsiyesi üzerine Kahire'deki Askerî Haberalma Örgütü'nde görevlendirildi. Sonradan Arap Bürosu adı verilen bu örgütte teğmen rütbesiyle çalışmaya başlayan Lawrence, askerî haritalar hazırlama ve özellikle Kanal Harekâtı'nın ardından İngilizler 'in eline geçen Osmanlı esirlerini sorgulama ve bilgi toplama çalışmalarında görev yaptı. Kısa zamanda yüzbaşılığa yükseldi, ancak sınırlı yetkilere sahipti. Büro hizmetleri dışında kendisine verilen ilk görev, Kûtül'amâre'de İngiliz kuvvetlerini kuşatan Osmanlı kuvvetleri kumandanı Halil Paşa'yı kuşatmayı kaldırması için ikna etmekti. Mart 1916'da Basra'ya giderek Halil Paşa'ya kuşatmayı kaldırması için 1 milyon -bazılarına göre 2 milyon- sterlin rüşvet teklif etti. Paşadan ret cevabı alınca ilk operasyon görevinde başarısız oldu. Bu olaydan sonra Irak'ta bir Arap isyanı planlayan İngilizler bunun için Lawrence'i görevlendirdiler. İlk iş olarak eski Osmanlı Meclis-i Meb'ûsanı üyelerinden Süleyman Feyzi ile görüşerek kendisinden İngilizler 'in hazırlayacağı isyana öncülük etmesini isteyen Lawrence bu girişimden de istediği neticeyi alamadı. Mayıs 1916'da Kahire'ye döndü.

Haziran 1916'da Hicaz'da Şerîf Hüseyin'in Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmasının ardından Lawrence bu bölgede görev almak istedi. Ekim 1916'da Kahire'deki İngiliz Bürosu sekreterlerinden Ronald Storrs ile Cidde'ye giderek Şerîf Hüseyin ayaklanmasında yer aldı. İngilizlerle Şerif Hüseyin ve oğulları arasında aracılık yapmak ve isyanın İngilizler 'in lehinde sonuçlanması için faaliyet göstermek üzere görevlendirilen Lawrence bedevîlere dağıtılmak üzere bol para ile desteklendi. Lawrence'in, 1916 yılının son günlerinden 1918 Ekiminde Şam'ın İngiliz kuvvetlerince alınmasına kadar geçen yirmi iki ay boyunca ayaklanan Arapların başında bulunduğu ve bütün eylemleri onun yönettiği iddia edilmiştir. Hâlbuki isyanın planlanmasından bile haberi olmamış, isyandan sonraki sürenin bir yıla yakın kısmını Kahire, Cidde ve Süveyş'te, alınışından sonra da Kudüs'teki karargâh merkezinde geçirmiştir. Fiilen askerî harekâta ve cephe gerisindeki bilgi toplama faaliyetlerine katıldığı süre beş ay kadardır. Bu sürede başlıca faaliyetleri Medine'deki Türk birliğine yardım sağlayan Hicaz demiryolunun tahrip edilmesi, bazı Türk birliklerine baskın yapılması ve rütbesinin binbaşılığa yükseltilmesine vesile olan Akabe Limanı'nın ele geçirilişinde bulunmasıdır.

Şerif Hüseyin isyanındaki rolü askerî olmaktan ziyade siyasîdir. Savaşın ardından Batı kamuoyuna, âdeta Osmanlı Devleti'nin karşısında tek başına mücadele eden ve Osmanlı ordularının Arap yarımadasından çıkarılmasını sağlayan yegâne kişi gibi sunulması ayaklanmadaki rolünün abartılmasına sebep olmuştur. Savaş sonrasında İngiliz hükümetinin Araplara karşı politikalarında Lawrence'in düşüncelerini önemsememesi de onun İngiliz istihbaratının ortaya koyduğu suni bir kahraman olduğunu göstermektedir.

Şam'ın İngilizler 'in eline geçmesi üzerine Londra'ya dönen Lawrence, burada Şerif Hüseyin'in oğulları yönetiminde üç Arap devletinin kurulması için faaliyet gösterdi. Bu sırada İngiltere'ye giden Şerif Faysal'a danışmanlık yaptı, Siyonistlerle onun arasında ara buluculuk girişimlerinde bulundu. Siyonist hareketin, komşuları Arapların hayat seviyesini yükselteceğini savundu. Faysal'ın Paris Barış Konferansı'na girebilmesi için çalıştı, ancak hiçbir girişiminde başarılı olamadı. Lawrence'i kullanıp albay rütbesine yükselten İngiliz istihbaratı artık onu devre dışı bırakmaya başlamıştı. Lawrence de 1922'de albay rütbesini terk edip kimliğini gizleyerek Ross adıyla hava kuvvetlerine girdi. Kimliği anlaşılınca Shaw ismiyle tank birliğine geçti, ardından tekrar hava kuvvetlerine döndü. 1927-1930 yılları arasında Hindistan'da çalıştı, burada kendisine verilen görevler tamamen masa başı işlerdi. 1935 Şubatında emekliye ayrıldı. Kullandığı motosikletle yaptığı kaza, bazılarına göre ise suikast sonucunda 19 Mayıs 1935'te öldü.

Yazdığı Eserler

Fırsat buldukça bir şeyler yazmayı âdet edinen Lawrence'in tanınmasını sağlayan eseri *Seven Pillars of Wisdom* adıyla yayımladığı hâtıratıdır. Hâtıralarını 1919'da kaleme almaya başlamış, ancak muhtemelen İngiliz istihbaratının istekleri üzerine yaşadığı bütün olayları anlatmamıştır. Olayları daha ziyade İngiliz şovenizmine ve propaganda amacına yönelik olarak abartılı bir dille aktardığı, Türkler'e karşı duyduğu aşırı nefreti Arap sempatizanlığı ile örtmeye çalıştığı, sürekli değişken bir kimlik ortaya koyduğu, bu arada yanlış, yalan ve hatta iftira niteliğinde bilgilere de başvurduğu görülmektedir. İngiliz araştırmacıları bile zaman zaman bu çelişkilere dikkat çekmişlerdir.

İlk olarak 1926'da 128 adet basılıp özel kişilere gönderilen kitabın ertesi yıl *Revolt in the Desert* başlığıyla bir özeti yayımlanmış, tam metni ise 1935'te ölümünden sonra basılmıştır. 1910 yılında tamamladığı tezi *Crusader Castels* ile (1936, Oxford 1988) hava kuvvetlerinde çalıştığı yıllarda tuttuğu günlüğün yanında (*The Mint*, London 1955) gazete ve dergilerde yayımlanmış birçok makalesi bulunmaktadır.

İngilizler Lawrence'ı büyük savaş kahramanlarından biri olarak kabul etmektedirler. Lawrence, yaşadığı bu dönemi, 1926 tarihli "Bilgeliğin Yedi Sütunu" (Seven Pillars of Wisdom) adlı otobiyografik eserinde anlatmıştır. Kitabında gerçekle hayali karıştırmaktan zevk aldığı aşikardır. Kitabında süslü bir anlatımla dile getirdiği iddiaların bir kısmı sonradan yalanlanmış ve aksi ispat edilmiştir. Türkler hakkında küçük düşürücü bir dil kullanmış, hatta tecavüze uğradığını iddia etmiştir. Daha sonradan bu iddia da yalanlanmış ve çürütülmüştür.

Büyük savaş öncesi Osmanlı'nın Arap stratejisi

Sultan İkinci Abdülhamid, iktidarda bulunduğu sürede yalnızca dış politikada değil, iç siyasette de ciddi bir denge siyaseti izlemiştir. Doğu'da Ermenileri Kürtler ile dengelerken Balkanlar'da kiliseler arasındaki güç mücadelesini Osmanlı lehine kullanmayı başarmıştır. Arap coğrafyasında ise aşiretlerin birbiriyle olan rekabetini her zaman dengede tutarak bölgede ciddi bir sorun çıkmamasını sağlamıştır.

1908 yılında Sultan Hamid devrildiğinde Arap coğrafyasında iki önemli fikir de çökmüştür: İlki İslamcılık düşüncesi, ikincisi Arap aşiretlerini birbirine karşı dengeleme siyaseti. İttihat ve Terakki Partisi devrimin getirdiği hürriyet havasında devlet namına dağıttığı ulufe daha sonrasında farklı sorunlara sebep olmuştur. İttihatçılar hata yaptığını düşünerek verdiği sayısız makam, itibar ve hakkı geri almaya kalkması birçok krize neden olmuştur. Bu krizlerden biri de Haşimi ailesine verilen gücün daha sonrasında elinden alınması teşebbüsü olacaktır.

Sultan Abdülhamid

Sultan İkinci Abdülhamid, bölgede bir ulusçuluk fikrinden ziyade aşiret gücü potansiyelinin daha önemli bir tehdit olduğunu düşünerek Haşimi ailesini uzun süre İstanbul'da misafir etmiş, bölge dengelerini gözeterek zaman zaman onlara görev vermişse de çoğunlukla İstanbul dışında faaliyet göstermelerine müsaade etmemiştir.

İttihat ve Terakki iktidara geldiğinde yaptığı ilk icraatlardan biri 1908 yılında Şerif Hüseyin'i Mekke şerifi olarak tayin etmek olmuştur. Şerif Hüseyin ile ilişkilerde yapılan stratejik hataların yanında diğer Arap coğrafyalarında da korkunç yanlışlar yapılmıştır. Türkçe'nin Arap bölgelerinde zorunlu resmi dil ilan edilmesi, bölge değerlerini yansıtmayan vekillerin meclise sokulması, Arap onurunu rencide edici eylemler ve kabinede evkaf dışında bir nazırlığa Arapların uygun görülmemesi rahatsızlıkları artırıyor devlet ile Araplar arasındaki psikolojik ayrılığı derinleştiriyordu.

Şerif Hüseyin ve yolların sonu

Şerif Ali Paşa'nın oğlu Şerif Hüseyin 1853 yılında İstanbul'da dünyaya gelmişti. Sultan Hamid, rütbe-i tenzil olarak Devlet-i Şura'da kendisine vezir görevi vermiştir. Bu görevini sürdürdüğü sırada 1908 yılında gerçekleşen İttihat ve Terakki Darbesi ile Mekke Şerifliğine tayin edildi.

Lawrence buraya atandıktan sonra Haşimi sülalesiyle yakın ilişkiler kurmayı başararak milis kuvvetleri Osmanlı Devleti aleyhine örgütleyecekti.

Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle Orta Doğu'da kartlar yeniden dağıtılmaya başlandı.

İttihat ve Terakki Cemiyeti ardı ardına üç kritik hataya imza attı: **İlk hata,** Meşrutiyetle beraber bölge için yanlış milletvekili tercihlerinin yapılmasıydı. Üstelik radikal Arap vekilleri mecliste yer

bulurken sınırlı sayıda olmaları ve İttihatçıların Türkçü yaklaşımları onları mecliste hizipleştirmişti. **İkinci hata,** Şerif Hüseyin'in Hicaz bölgesine emir atandıktan sonra Medine yönetiminin Haşimi yönetiminden ayrılması oldu. **Üçüncü ve en önemli hata,** tecrübesiz ve liyakatsiz devlet adamlarının bölgeye yönetici olarak gönderilmesi oldu.

Bütün bu gelişmeler coğrafyayı yakından tanıyan **Lawrence**'ın, **Şerif Hüseyin'in oğlu Abdullah** ile yakın bir ilişki kurmasını sağladı.

Şerif Hüseyin, başta açık bir Osmanlı karşıtlığı yürütmüyordu; ama Lawrence'ın ve oğlu Abdullah'ın telkinleriyle fikir değiştirdi.

Medine'nin doğrudan hükümete bağlanması hacıların güvenliğini sağlamakla sorumlu olan Haşimi ailesi için büyük bir ekonomik kayıptı. Ayrıca diğer aşiretlere karşı savaşırken zayıf bir merkezi yönetime sahip Osmanlı ile yan yana mücadele etmek pek kârlı bir plan değildi. Bu süreçte bağımsız bir devlet vaadine kendisini kaptıran **oğlu Abdullah'ın aksine Şerif Hüseyin, İngiliz toplarına sahip olmak arzusuyla bu ittifaka yanaştı.**

Sonuç olarak, oğul Abdullah ve Lawrence, Şerif Hüseyin'i ikna ettikten sonra kurdukları milis güçleriyle Osmanlı askerine karşı bombalı eylemler, su kuyularını tahrip ve tren raylarını kullanılmaz hale getirmek gibi eylemlere girişti. Bu eylemlerde Araplar Osmanlı'ya ihanet etti gibi bir yaklaşım söz konusuysa da **Lawrence** ve **Kral Abdullah** birliklerinin toplamı 25 bin kişiyi bulmuyordu.

Şerif Hüseyin -

Şerif Hüseyin başlarda Osmanlı'ya karşı bir isyan fikrine sahip değildir. Şerif Hüseyin'in başlarda böyle bir isteği de olmamıştır; ama iki hadise fikirlerinin değişmesine sebep olacaktır: İlki, demir yolu projeleriyle bölge halkının ciddi bir gelir kaybına uğrayacağı endişesi, ikincisi de Medine yönetiminin Hicaz yönetiminden ayrılarak doğrudan Dâhiliye Nazırlığına bağlanacağı dedikoduları. Bu gelişmeler Şerif Hüseyin'i tedirgin edecek ve oğlu Abdullah vasıtasıyla İngilizlerle temas kurmasına sebep olacaktır. Bu temas için gönüllü olan kişi ise daha önce verilen birçok görevi eline yüzüne bulaştırmış genç Binbaşı Edward Lawrence'tan başkası değildir. Yolların sonu tam olarak bu temas ile başlayacaktı.

Kimine göre Çölün Kralı kimilerine göre şehir efsanesi

Lawrence'ın Birinci Dünya Savaşı'ndaki önemi bugün hala tarihçiler arasında tartışma konusudur. Bir kesim Lawrence'ın oynadığı rolün fazla abartıldığı görüşüne sahiptir. Buna delil olarak iki olay örnek verilebilir. İlki ordu namusu içinde en ahlaksız vazifelerden biri olarak görülen bir emrin tevdi edilmesi için Lawrence'ın tercih edilmesidir.

Bu emre göre Lawrence, Medine savunmasını yapan Halil (Kut) Paşa'ya gelerek yüklü miktarda rüşvet teklif eder. Halil Paşa'nın bu teklifi reddetmesi için ciddi bir sebep yok gibidir; savunduğu şehrin savaş strateji açısından da ciddi bir ehemmiyeti kalmamıştır. Öte taraftan şehrin kutsallığı ve İslam Peygamberi Hazreti Muhammed'in kabrinin bulunduğu bir bölgeyi savunmadan düşmana hem de rüşvet karşılığı terk etmenin doğru olmayacağına karar veren Halil Paşa, Lawrence'ın teklifini reddeder. Bundan sonra 147 günlük Kut'lu bir direniş başlayacaktır.

Halil(Kut) Paşa

Lawrence'ın tarihi öneminin gereğinden fazla abartıldığını savunan görüşe göre verilen bir diğer örnek; savaş sonrası Araplara Lawrence aracılığıyla verilen hiçbir vaadin gerçekleşmemesidir. Lawrence kendisiyle beraber isyana kalkışan aşiretlere bir millet ve devlet vaadinde bulunurken Birleşik Krallık, Arapları millet bilincine sahip olmayan aşiretler olarak görüyordu. Bu yüzden kontrol altında tutulması zor, tek ve bütün bir Arap Devleti yerine Şerif Hüseyin ve oğullarına çeşitli emirlikler vererek

kontrolü altında tutmayı tercih edecektir. Lawrence'ın bütün protestolarına rağmen bu kararın uygulamaya konulmuş olması Krallığın onu çok ciddiye almadığı şeklinde yorumlanabilir.

Lawrence'ın hatıraları

Lawrence çocukluğundan itibaren Haçlı Seferlerine, şövalyelik ruhuna ve Orta Çağ mimarisine büyük hayranlık duymuştur. Tezini de Orta Çağ mimarisi üzerine hazırlayan Lawrence'ı Ortadoğu'ya getiren temel motivasyon kendisinin de itiraz etmediği üzere bu Haçlı hayranlığıdır.

Savaşta gösterdiği yararlılıktan dolayı Albaylık rütbesine kadar yükselen Lawrence daha sonra hatıralarını yazmaya karar verdi. Haçlı estetiğine uygun olarak ismini Bilgeliğin Yedi Sütunu (Seven Pillars of Wisdom) verdiği hatıralarını tamamlamak üzereyken eser esrarengiz bir biçimde ortadan kayboldu. Eserin yazıldığı dönemde henüz Ortadoğu'ya dair birçok meselenin çözüme kavuşturulmamış olması eserin İngiliz istihbaratı tarafından ortadan kaldırıldığı tartışmalarına sebep oldu.

Emir_Faisal, T.E. Lawrence -

Lawrence yıllar sonra hatıralarını tekrar kaleme aldığında bu kez maddi imkânsızlıklar sebebiyle yayınlayamadı. Bu sebeple önce eserin bir özetini yayınladı. Ancak 1926 yılında eserin tamamını yayınlayabildi.

Osmanlı ordusunda ise **Çanakkale, Kafkasya ve Irak cephesinde savaşan yaklaşık 350 bin Arap asker bulunuyordu.** Zaten İngiliz merkezi hükümeti de Lawrence'ın birliklerine gerçek anlamda değer vermiyor ve ilkel kabilelerden ibaret görüyordu.

Akabe'nin Lawrence tarafından Osmanlı'dan alınması meşhur İngiliz Komutan Allenby'in Lawrence'a destek vermesini sağladı.

Lawrence'ın Türk katliamı

Lawrence savaş boyunca Irak Cephesi komutanı Sakallı **Nurettin Paşa**'nın sınırlı kuvvetle düzenli İngiliz birliklerine karşı elde ettiği muazzam zaferler ve **Fahrettin Paşa**'nın Medine'de gösterdiği destansı direniş sebebiyle **Türk askerine karşı büyük bir nefret hissine kapılmıştı.**

Kut'ül Amare'deki Osmanlı zaferinden sonra **Lawrence'ın beklediği fırsat, Şam kuşatmasıyla Eylül 1918 yılında eline geçecekti. Çoğu teslim olmak için ateş etmeyen binlerce Türk askerini "Esir almak yok" emri vererek katlettirmişti. Paralı askerlerden ve bedevilerden oluşan Lawrence birlikleri teslim olan 10 bin civarında Osmanlı askerinin kafasını kesmek suretiyle şehit etmişti. Lawrence 5 bin Osmanlı askerinin başını koparttırıyor.** Lawrence askerlerin esir alınmayacağı emrini verdikten sonra şu itiraflarda bulunuyor;

Evet, onları isyana ben kışkırtmıştım. Ama böylesine vahşice kan dökeceklerini hiç tahmin etmemiştim. Bazı mahalleleri gezerken silahsız Türk askerlerinin nasıl öldürüldüklerine bakamadım; tiksindim bu vahşetten…

İngiltere hükümeti Lawrence'in vaatlerini kısmen olsun yerine getirip Şerif Hüseyin'in oğullarından Faysal'ı Irak krallığına Abdullah'ı Ürdün emirliğine getirmişti. Fakat ihtiyar şerif bunları kâfi görmemiş, isyan etmişti. İngiltere asi şerifi Kıbrıs'a sürdüğü için Lawrence de devletin kendisine verdiği paye ve nişanları reddetti.

Harp bitmiş fakat bu adamın işleri, bitmemişti. O, yıllarca Hind'i, Çin'i, Afgan'ı birbirlerine kattı. Afganistan kıralı Emanullah Han' ın tahttan indirilmesiyle biten büyük isyan tamamen Thomas Edward Lawrence' in eseriydi.

1930 da Ağrı Dağı isyanında Kürt aşiretlerini başkaldırmaya teşvik eden, hudut hadiseleriyle İran'la aramızı bozmaya çalışan gizli kuvvetlerin başında bulunan gene Lavrance'di

Bütün bu icraatına, 20 yıl ateş ve barutla oynamasına rağmen, o bir manga asker karşısında veya bir darağacında can vermeyen müstesna casuslardan biridir. Albay Thomas Edward Lawrence, maceracı ruhuna çok yaraşan bir şekilde bütün şuurunu kaybettiren bir motosiklet kazasından sonra 19 Mayıs 1935'te Londra'da öldü.

İngiliz Casusun Son Yılları

26 Şubat 1935 tarihinde İngiliz ordusundan emekli olan Lawrence**,** bir zaman sonra **Oxford Üniversitesi**'ne geri dönerek arkeoloji çalışmalarının yanı sıra anılarını yazar. "**Bilgeliğin Yedi Sacayağı** " adlı kitabı ölümünden sonra basılmasına rağmen İngiliz edebiyat tarihinde önem arz eder. Sıradan insanların ölümsüz kahramanlara dönüşünü anlatan bu eserin bazı yerlerinde edebi zorlanmalara rastlansa da akıcı ve dinamik bir anlatımı vardır. Sıradan hayatına alışmaya çalıştığı dönemde, 1935 yılında bir kaza geçirir ve bir haftalık hayat mücadelesini kaybeder.

ÖLÜMÜ

19 Mayıs 1935 günü Dorsetshire'da motosiklet kazası sonucu 46 yaşında öldü. Kaza yaptığı yol kenarındaki yer, küçük bir anma ile işaretlenmiştir. Naaşı Eric Kennington tarafından St Paul Katedralinin kilise mahzenine yerleştirildi. ***("T.E. Lawrence, To Arabia and back (İngilizce)". BBC. 2 Temmuz 2009. 28 Mayıs 2016 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 24 Nisan 2014. "Dorset's oldest church". BBC. 5 Ağustos 2012. 2 Temmuz 2015 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 22 Ocak 2014).***

Ölümü de hayatı kadar gizem dolu oldu

İngiltere'nin güneyindeki Wareham kasabası yakınlarında gerçekleşen kazayı müteakiben altı gün komada kaldıktan sonra ölmüştür. Eski İngiltere Başbakanı Winston Churchill, Lawrence'ın ölümü hakkında, "Lawrence'ın vefatıyla birlikte dönemimizin en önemli şahsiyetlerinden birini kaybettik" ifadelerini kullanmıştı.

Bir araştırmacı film yapımcısı; Mark Griffin Lawrence'ın ölümüyle ilgili yapılan resmi soruşturma kapsamında yeni bir delil bulunduğunu, Lawrence'ın ölüm nedeninin motosiklet kazasının ötesinde bir suikast olabileceğini belirtmiş. İddiaya göre Lawrence, Churcill'in kendini İstihbarat Teşkilatı'na başkan olarak atama planlarına önemli şahsiyetlerin itiraz etmesinin ardından İngiliz İstihbaratı üyelerinin emriyle öldürüldü.

Bu suikast örtbas edildi. Bu konuda her türlü yayın yasağı getirildi. ' "O dönemde Lawrence emekli olmuştu. Sivildi. Neden konuyu kapatmak Bunu neden örtbas etmek istediler?'

O her ne kadar kendisini unutturmaya çalışsa da, ölümünün bizzat Winston Churchill'in emriyle gerçekleşen bir suikast olduğunu düşünenler de az değil. Örneğin İngiliz tarihçiler Rodney Legg ve Desmond Stewart, Lawrence'ın önüne siyah bir arabanın kasten çıkarıldığını, olayın arkasında da İngiliz gizli servisi MI5'in bulunduğunu savunuyor. Legg ve Stewart, Lawrence'ın orada hazır bekleyen bir kamyonla hemen askeri hastaneye götürülmesini, şahitlerin çelişkili ifadelerini ve basın mensuplarına hiçbir şekilde kazayla ilgili net bilgi verilmemesini de, bu tezlerini güçlendiren unsurlar olarak görüyor.

Churchill anılarında 'Türkler, beni bir kaza ile öldürmeye kalktı. Şans eseri kurtuldum. Ancak dostum Lawrence, benim kadar şanslı değildi. Türkler için çok önemli bir tarih olan 19 Mayıs'ta öldü! Motosiklet kazasından sonra... Ben de bunun kaza olmasını diledim. Ancak Lawrence, Türkler'in suikastı ile öldü diyor...'

Hayatıyla da ölümüyle de hep tartışmaların odağında yer alan Thomas Edward Lawrence, genellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla sonuçlanan 'Arap İsyanı' sürecinin mimarı olarak görülür. Kendisine atıf yapılan makale ve kitaplarda çizilen Lawrence portresi, "Arapları ayartan, yönlendiren, yol gösteren, onlara para ve bilgi akışı sağlayan, aşırı kurnaz bir ajan" şeklindedir. Bu yargıların birinci kaynağı Osmanlı'nın parçalanmasının izahı sadedinde bir sorumlu arama düşüncesidir. Diğeri ise, bizzat Lawrence'ın kendi yazdığı hatıratıdır.

Yine tarihin dönüm noktalarından birine şahitlik ediyoruz. 100 yıl önce, 1916-17'de yaşananların neredeyse tıpatıp aynısı, gözlerimizin önünden geçip gidiyor. O dönemlerin Lawrence'ları, Şerif Hüseyin'leri, Emir Faysal'ları, Abdulaziz bin Suûd'ları vb. günümüzde de aynen mevcut. Verilen kavgalar da, kavgaların verildiği coğrafyalar da -insanı korkutacak biçimde- aynı.

Ortadoğu coğrafyasının kabaca 100-120 yıllık zaman dilimleri içinde büyük dönüşümler geçirdiğini ve yapısal anlamda değiştiğini savunan tarih tezine kulak verecek olursak, bir asır sonra da bizden sonrakiler şimdikine benzer şeylere şahit olacak.

Arabistanlı Lawrence'ın söylediği sözler:

"Kesin başarıda övünülecek bir onur yoktur ancak kesin bir yenilgiden; çok fazlası zorla elde edilebilir."

"Annemden farksız, bildiğim her şeyi ondan öğrendim. ***İngiliz kadın ajan Gertrude Bell ile ilgili olarak söylediği söz."***

"Osmanlı zabitlerinin üniforma düğmelerinin altın kaplama olup her kim zabit düğmelerinden beş adet getirirse, bu düğmeler, iki İngiliz lirasına satın alınacaktır."

"Osmanlı İmparatorluğu'nu Ortadoğu'da parçalama başarısını, yöredeki etnik mozaiği birbirine karşı kullanarak elde ettim."

BİBLİYOĞRAFYA.

Edward Lawrence, Seven Pillars of Wisdom, Publisher Londra: 1926.MLitt, Lawrence of Arabia: A Romantic Cavalier in Modern Times: 2013.Arap İsyanı 1916 – 1918, Recep Boz Temer, Mülkiye Dergisi, Sayı: 272.İslam Ansiklopedisi LAWRENCE, Thomas Edward Maddesi.Taner Bilgin T.Edward Lawrence'ın Ölümünün Basındaki Yansımalarına Dair Bazı Gözlemler, Akademik Bakış Dergisi, Sayı:52, 2015.Kral Abdullah, Biz Osmanlı'ya Neden İsyan Ettik, çev. Halit Özkan. İstanbul: Kalasik Yayınları, 2006.Arabistanlı Lawrence öldürüldü mü?T. E. Lawrence, Seven Pillars of Wisdom, Jonathan Cape 1964, tür.yer.L. Massignon, Parole donnée, Paris 1962, s. 286-291.L. Thomas, With Lawrence in Arabia, London, ts., s. 73, 293.Ph. Knightley – C. Simpson, The Secret Lives of Lawrence of Arabia, London 1969, s. 7-50.Subhî el-Ömerî, Lavrens kemâ ʿaraftühû, Beyrut 1969.J. E. Mack, A Prince of Our Disorder, The Life of T. E. Lawrence, Boston 1976, s. 138-146.Vincent Mansour Monteil, Lawrence d'Arabie le lévrier fatal 1888-1935, Paris 1987, tür.yer.J. Wilson, Lawrence of Arabia, London 1989, tür.yer.L. James, The Golden Warrior: The Life and Legend of Lawrence of Arabia, London 1990, tür.yer.A. Hourani, Islam in European Thought, Cambridge 1991, s. 116-128.Orhan Koloğlu, Bedevi Lavrens Arap Türk, İstanbul 1993.Suleiman Mousa, "T. E. Lawrence and His Arap Contemporaries", Ar.S, VII (1985), s. 7-21.Salahi R. Sonyel, "Albay T. E. Lavrence, Haşimi Araplarını, Osmanlı İmparatorluğuna Karşı Ayaklanmaları İçin Nasıl Aldattı (İngiliz Belgelerine Göre)", TTK Belleten, LI/199 (1987), s. 231-255."Lawrence, Thomas Edward", EBr., XIII, 829-830.

ŞERÎF HÜSEYİN
(D.1852-Ö.1931)

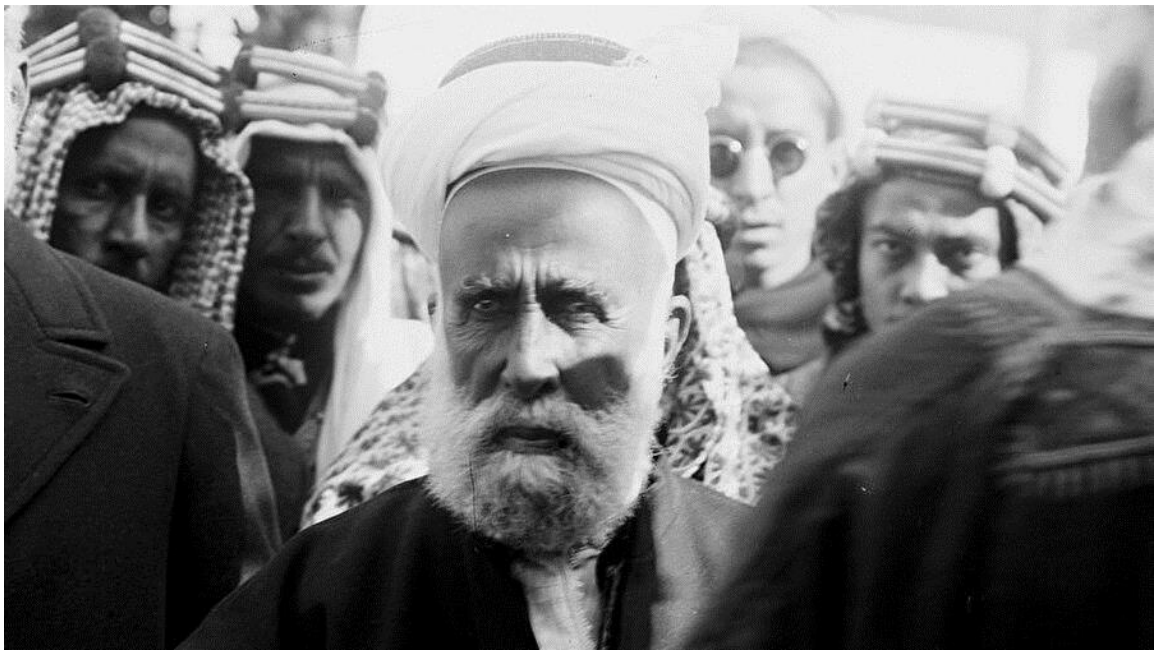

El-Melikü'ş-Şerîf Hüseyn b. Alî b. Muhammed el-Hasenî el-Hâşim'i. İngilizlerin oyununa gelip, Arap yarımadasında isyanları başlatan, birçok masum Müslümanın katline sebep olan, Osmanlı devletine, hilafetine başkaldıran Hicaz Emiri, Son pişmanlığı fayda vermeyen Hain.

Doğum Yeri ve Ailesi

Hüseyin bin Ali el-Haşimi, bilinen adıyla **Şerif Hüseyin** d. 1852, İstanbul - ö. 4 Haziran 1931, Amman), 1908-1916 yılları arasında Mekke Şerifi, 1916-1924 arası Hicaz Kralı olan Arap lideri.

Babası: Ali Paşa bin Muhammed

Annesi: Bezm-i Cihan

Eşleri : Abdiye.Adile

Çocukları: Ali bin Hüseyin. Prens Hasan. Ürdün Kralı I. Abdullah. Prenses Fatma. Irak ve Suriye Kralı I. Faysal. Prenses Saliha. Prenses Sarra.Prens Zeyd

Künyesi;: *"Şerif Hüseyin bin Ali bin Muhammed el-Haseni bin Abdül Muin bin Avn el-Haşimi"*dir. İstanbul'da doğdu. Babası Haşimi Zevi Avn kabilesinden Şerif Ali Paşa'dır. Annesi Yemenli dul bir kadındır. Dedesi Muhammet bin Abdülmuin, Osmanlı Devleti'ne isyan eden Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın desteğiyle 1827-1858 yılları arasında Hicaz emirlik görevini üstlenmiştir. 1856-1858 yıllarında dedesinin son emirliği döneminde Mekke'de kaldı. 1858'de İstanbul'a döndü.

Abdülmuin'in görevi esnasında Osmanlı Devleti'ne gösterdiği sadakat ve yerinde idare neticesinde emirlik görevi kendisinden sonra oğullarına verilerek düzen devam ettirilmek istenmiştir. Şerif Hüseyin, Emir Abdülmuin öldükten hemen sonra, 10 yaşında İstanbul'a gelip; üç yıl İstanbul'da kalmış, babasının ölümü üzerine 1861 senesinde tekrar Mekke'ye dönmüştür. Bu yıllarda Hicaz Emirlik görevi amcası Abdullah Paşa tarafından yürütülmüştür. Hüseyin bin Ali peygamber soyundan mı sorusunu birçok kişi sormaktadır.

Şerif Hüseyin'in soyunun gerçekten de Peygamber'e dayandığına inanılmaktadır. Haşimi ailesinin o dönemdeki reisi olduğundan dolayı şerif unvanını da o almıştır. **Peygamber(s.a.v)Efendimiz 'in büyük dedesi Hâşim bin Abdümenâf'a nispetle "Hâşimîler" olarak anılan aile, Şerif Hüseyin'in Mekke Emiri olmasının ardından, önlerine konulan vaatlerin cezbesi ve Ortadoğu'nun içine düştüğü türbülansın da etkisiyle, çok daha büyük rollere soyunacaktı.**

Eğitimi ve Hocaları

İstanbul'da başladığı eğitimini Emir Amcası'nın vasiliği altında Mekke'de tamamlamış, bedevi adetlerini, Arap aşiretlerinin kültürünü öğrenmiştir. Şerif Hüseyin; tıknaz sayılabilecek, ortanın biraz altında kısa boylu, açık tenlidir. Gençlik yıllarından itibaren sakal bırakıp, daha sonra sakalını kesmediği

bilinmektedir. Kaynaklar, fikri sabit, muhteris, kurnaz ve acımasız bir kişiliği olduğunu kaydeder. Gençlik yıllarından itibaren babasının elde edemediği emirlik görevini üstlenmek için bir dizi gizli faaliyette bulunmuş, bu amaçla amcasının kızı Abdiye Hanım ile evlenmiş, Hicaz emirlerine karşı kurulan entrikalarda adı sıkça geçmiştir. Eşi Abdiye Hanım 1886 yılında ölmüş, Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın torunu Adile Hanım ile evlenmiştir. Dördü erkek olmak üzere toplam yedi çocuğu vardır. Üç kızı İstanbul'da doğmuştur.

Özellikle Amcası Avnürrefik'in Emirliği'ne karşı birkaç tertipte adı geçmiş, amcasını azlettirip yerine emir olmaya çalışmıştır.

1861'de babasının vefatı üzerine amcası Emîr Abdullah'ın yanına Mekke'ye gitti. Eğitimini burada tamamladı ve 1880'de Zevî Zeyd ailesinden Abdülmuttalib b. Gālib'in emîr tayin edilmesiyle İstanbul'a geldi. Ekim 1908'de Mekke Emîri Şerîf Ali görevinden alınarak yerine amcası Abdullah Paşa b. Muhammed tayin edildi. Ancak Abdullah Hicaz'a hareket etmeden vefat edince uzun süredir vezir rütbesiyle Şûrâ-yı Devlet üyeliği yapan Şerîf Hüseyin Kasım 1908'de Mekke emîri tayin edildi. 1908'de II. Abdülhamid tarafından Mekke Şerifi olarak atandı. I. Dünya Savaşı sırasında Arapların bağımsızlığı için ayaklanma başlattı ve Birleşik Krallık'tan İngiltere'den destek gördü. 1916 yılında bağımsızlığını ilan ederek kendini Hicaz Kralı ilan etti. Arabistanlı Lawrence ile birlikte isyana önderlik etti.

Osmanlı Devleti yükselme döneminde üç kıtada en geniş sınırlarına ulaşmıştı. Cennet mekan Yavuz Sultan Selim Han'in Mısır seferinden sonra Ortadoğu, Osmanlı topraklarına katılmıştır. Mısır seferi sonrası Mekke ve Medine'nin ve Hicaz bölgesinin kendiliğinden Osmanlı imparatorluğuna katılması ile Yavuz Sultan Selim, Halifelik makamını elde etmesinin yanında mukaddes beldelerin de sultanı olmuştur. Osmanlı Devleti Hicaz Bölgesi'ne ayrı bir önem vermiş ve buraların yönetiminde Mekke ve Medine'den dolayı hassasiyet göstermiştir. Sultan Yıldırım Beyazıt döneminde başlayan surre alayları ile mukaddes bölgelere her yıl düzenli olarak yardımlar yapılmıştır. Osmanlı Devleti Hicaz bölgesinin Mekke Emirleri ile yönetmiştir.

Hz Hasan(r.a) soyundan gelen Şerifler Osmanlı Padişahlarının atamaları ile Mekke Emiri sıfatını alarak Hicaz'ın yerel lideri olarak hac ibadetinin huzurlu bir şekilde eda edilmesinden padişaha karşı sorumlu olmuşlardır. Şerifler arasında meydana gelen huzursuzluk ve anlaşmazlıklara İstanbul tarafından müdahale dilmiş ve gerektiğinde Şerifler görevden alınarak değiştirilmiştir. Bölgenin İstanbul'dan bir hayli uzak olması Şeriflerin bazen kendi nüfuzlarını arttırarak kontrolden çıkmalarına sebep olsa da Osmanlı Devleti, zamanında müdahale ederek siyasi bir krizin meydana gelmesine fırsat vermemiştir. 18 ve 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ile batılı devletler ve Rusya Osmanlı Arap topraklarını elde etmek için çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmaların en belirgini din yayma bahanesi ile eğitim ve sağlık hizmetleri sunarak planlı faaliyetler yapan misyonerlerdir.

Misyonerlerin faaliyetleri, Osmanlı- Arap topraklarında Hıristiyanlarda bir canlanma meydana getirdiği gibi Arap milliyetçiliğinin oluşumunda katkıda bulunmuştur. Halifeyi dini liderleri olarak gören Müslüman Araplar Osmanlı Devleti'ne son derece bağlı idiler. Bu bağlılık batılı devletlerin ve Rusya'nın çalışmaları sonucunda giderek zayıflamıştır.

Osmanlı Devleti'nin askeri ve mali olarak zayıflaması ve Mısır'ın Osmanlı Devleti'nden İngilizlere geçmesi Osmanlı Devleti'nin bölgeyi kontrol etmede elini zayıflatmıştır. Rus nüfuz sahasının genişlemesini önlemek maksadı ile Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumaya çalışan İngiltere, Hindistan yolunun güvenliğini sağlamak amacı ile Ortadoğu ve Hicaz bölgesini ele geçirmeye çalışmıştır. İngilizler Hicaz bölgesindeki yerel liderler ile ilişkilerini arttırıp onları kendi saflarına çekmeye çalışmışlardır.

Sultan II. Abdülhamit, İngilizlerin bu çabalarından haberdar olarak İngilizler tarafından kullanılma ihtimali olan Şerif Hüseyin'i vapur tahsis ederek ailesi ile İstanbul'a getirmiştir. Devlet tarafından kendisine maaş bağlanan ve oğulları şehzadeler gibi yetiştirilen Şerif Hüseyin, İstanbul'da bulunduğu sırada İngilizler ile temas kurmayı ihmal etmemiştir.

Arap milliyetçiliğinin ve Türk milliyetçiliğinin yükseldiği bir dönemde yönetimde etkili olan İttihat ve Terakki partisi Sultan Abdülhamit'in son döneminde Şerif Hüseyin'i Mekke Emiri olarak atanmıştır. Abdülhamit döneminde İttihatçılar ile arası son derece iyi olan şerif Hüseyin Mekke'ye

döndükten sonra İttihatçılar ile sorunlar yaşamaya başlamıştır. I. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar Şerif Hüseyin Hicaz'da nüfuzunu güçlendirmiş ve Hicaz valilerini İstanbul'a şikâyet ederek değişmelerini sağlamıştır. Savaş başlamadan bir yıl önce Hicaz valiliğine atanan Vehip Paşa, Şerif Hüseyin'i tamamen çözmüş ve İstanbul'un gücünü Hicaz bölgesinde yeniden sağlamışken Cemal Paşa tarafından Kanal Cephesine çağrılmıştır. Vehip Paşa'nın gidişine çok sevinene Şerif Hüseyin kendisine karşı daha müsamahakâr olan Galip Paşa döneminde yeniden Hicaz'da otoritesini tesis etmiştir.

Şerif Hüseyin, savaş öncesinde oğlu Abdullah'ı İngilizler ile görüştürerek Osmanlı Devleti'nin kendisini azletmesi durumunda destek talebinde bulunmuştur. Şerif Hüseyin isyanı I. Dünya Savaşı'nın en hengâmeli döneminde Osmanlı Devleti'nin Çanakkale ve Kutül-Amare savaşlarının kazanmasından sonra Hicaz topraklarında Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in İngiliz vaatlerine kanarak isyan etmesidir. İsyanın özelliğinden birisi de daha önceden Osmanlı imparatorluğunda meydana gelen isyanlardan farklı olmasıdır.

Çünkü isyan Mekke Emiri tarafından Osmanlı Devleti'ne karşı başlatılan bir isyan olmasının yanında dış güçlerden yardım ve destek görerek başlatılmıştır. Şerif Hüseyin'in yeni bir devlet kurma ve hilafeti elde etme amaçları ile başlattığı bir isyandır. Bu isyanın hazırlanma safhası bizzat İngiliz Savaş Bakanı Lord Kiciner'in devreye girip Şerif Hüseyin'in oğlu Abdullah ile görüşmesi ve Mısır Yüksek Komiseri Mc Mahon'un Şerif Hüseyin ile Arap yarımadasında kurulacak devlet için pazarlıklılar yaparak devlet sınırlarının dahi pazarlıkta ele alınması tarihi bir gerçektir.

İngilizler Şerif Hüseyin'in taleplerine olumlu karşılık vererek Osmanlı Devleti'nin içinden bir müttefik kazanmak amacı ile onu isyana teşvik etmişlerdir. Şerif Hüseyin taleplerini İngiltere'ye kabul ettirmek için kendisini güçlü göstermeye çalışmış ve tüm Arapları arkasında toplayabileceğini söylemiştir. İsyan başladığında kısa sürede Şerif'in bahsettiği güce sahip olmadığı İngilizler tarafından anlaşılmıştır. Ancak İngiltere, Cihad ruhunu kırmak ve Ortadoğu'dan Osmanlı'yı çıkarmak için Şerif Hüseyin'e isyan sırasında istediği her türlü desteği vermiştir.

Cemal Paşa'nın Ağustos 1915 ve Mayıs 1916'da Beyrut ve Şam'da devlete ihanetle suçladığı bazı Arapları idam ettirmesiyle oluşan gergin ortamı değerlendiren Şerîf Hüseyin Haziran 1916'da Mekke'de isyanı başlattı ve 27 Haziran tarihli bildirisinde İttihat ve Terakkî yönetimini dinsizlikle suçlayıp isyanını meşrulaştırmaya çalıştı. 16 Haziran'da Cidde, 17 Eylül'de Tâif düştü. Böylece Medine dışındaki önemli Hicaz şehirleri isyancıların eline geçti (Medine Ocak 1919'a kadar Osmanlı yönetiminde kaldı). Şerif Hüseyin Kasım 1916'da kendisini Arap ülkelerinin kralı ilân etti. Ancak isyan ederken beklediği desteği bulamadı. Pek çok yerden ardı ardına yapılan açıklamalarda Şerif Hüseyin ihanetle itham edildi ve Müslüman bir devlete karşı İngilizlerle iş birliği yapmış olmaktan dolayı lânetlendi. 1917 Bolşevik İhtilâli'nden sonra savaştan çekilen Ruslar tarafından 1916 tarihli Sykes-Picot Antlaşması'nın ifşa edilmesiyle Filistin topraklarında bir Yahudi devletinin kurulmasını destekleyen Kasım 1917 tarihli Balfour Deklarasyonu, Şerif Hüseyin'in gücünü kıran gelişmelerdi.

İsyan başladığında Osmanlı kuvvetleri karşısında Şerif Hüseyin'in bedevilerden oluşan birlikleri bir varlık gösterememiştir. Şerif Hüseyin'e Mekke, Cidde ve Medine'de oturan halk destek vermemiştir. Şerif, para ve altınla savaşan, kervan basan bedevilerden birlikler oluşturmuştur. Şerif Hüseyin isyanı sırasında hicaz demir yolu muhafızları insanüstü bir gayret göstererek tahrip edilen rayları tamir edip Medine savunmasının 1919'a kadar sürmesini sağlamışlardır.

Cemal Paşa tarafından gizlice Medine'ye gönderilip emir komutayı ele alan Fahrettin Türkkan Paşa'nın Medine savunması şanlı bir destan olmuştur. İngilizler Akabe'nin düşmesinden sonra Kudüs Şam gibi önemli ve Müslümanlar tarafından kutsal kabul edilen şehirlere kendileri girmeyip önce Şerif Hüseyin'in oğlu Faysalı göndererek Müslümanlarda kendilerine karşı ortak tepki oluşmasına mani olmuşlardır.

Savaş sona erip Mondros Ateşkes Anlaşması imzalandığında Şerif Hüseyin büyük beklentilerine yaklaştığını umuyordu. Paris Barış Konferansında muhatap bile alınmayan Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı kendilerini kullandığını anlamıştır. İsyan öncesi Arap coğrafyasında devlet kurmak için İngilizler ile pazarlık yapan Şerif, ayakta kalmak için İngiliz yardımlarına muhtaç idi.

İngilizler Siyonistlere verdikleri sözleri tutmak için kararlı idiler ve Filistin'e İngiliz manda idaresi kuruldu. Savaş biter bitmez İngiltere'nin kadim müttefiki Suudlar ile Şerif Hüseyin arasında Hicaz hâkimiyeti mücadelesi başladı. Yapılan tüm savaşları İngilizlerin el altından desteklediği Suudlar kazandı. İngiltere kendileri ile Şam'a giren Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'a Suriye Devleti'ni kurdurdular.

Faysal iki sene Suriye kralı olarak kaldıktan sonra Fransa ile yapılan Sykes Picot anlaşması gereği Suriye, Fransa'ya bırakıldı ve Faysal ülkeden kovuldu. İngilizler Şerif'in oğlu Abdullah'a Ürdün Devleti'ni kurdurdular. İsyan öncesinde Şerif Hüseyin ile İngilizler arasındaki görüşmeleri gerçekleştiren ve İngilizlerin kendilerine yakın gördükleri Abdullah'ın adı kraldı, fakat tüm önemli kararları Filistin manda idaresi yüksek komiseri Samuel'e danışarak almak zorundaydı.

İngiltere Suriye'den kovulan Faysal'ı Irak'ta çıkan isyan sonrasında Irak kralı olarak tanıdılar. Faysal'ın görevi baştan beri belli idi "İngiliz menfaatlerini ırakta korumak". Şerif kendisi Hicaz Bölgesi'ne hâkim olabilmek için Suudlar ile sürekli mücadele etti. İngilizler iki lideri barıştırma çabasında görünüp Suudları desteklediler.

Aynı tarihlerde son Osmanlı Sultanı **Vahdettin**, iki ay kaldığı Malta'dan ayrılarak Şerif Hüseyin'in davetiyle Hicaz'a gelmiştir. Lozan'da Mustafa Kemal Paşa ile askerî ittifak kurmaya çalışan Şerif Hüseyin diğer taraftan Sultan Vahdettin vasıtasıyla Halifeliği ele geçirmeye çalışmıştır. Sultan Vahdettin, Şerif'in sonu gelmeyen entrikalarına alet olmayı katı bir tutumla reddetmiştir. Şerif Hüseyin, Sultan Vahdettin'in ağzından, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını suçlayan, Halifelik hakkının kendisinde olduğunu, Şerif Hüseyin'e büyük bir minnet duyulduğunu dile getiren bir manifesto yayınlamıştır. Bu fırsatçı davranışı öğrenen Sultan Vahdettin'in şiddetli itirazı üzerine düzmece manifesto mecburen geri çekilmiştir.

Hilafetin kaldırılmasından iki gün sonra, 5 Mart 1924 tarihinde kendisini Halife ilan eden Şerif Hüseyin'in Halifeliği, baskıcı bir anlayışla idare ettiği Hicaz'da bile kabul görmemiştir. Aynı yıl 4 Ekim'de Suud işgalinin Hicaz'a ulaşması üzerine tahttan çekilmek mecburiyetinde kalmış, 10 gün sonra bir daha dönmemek üzere Hicaz'ı terk etmiştir. Bir süre Akabe'de Suud işgaline ve İngilizlere karşı direnmeye çalışmış, 18 Haziran 1925 tarihinde İngiltere tarafından Kıbrıs'a sürgün edilmiştir.

Şerif Hüseyin tarafından isyanın ilk resmî mektubunun yazıldığı Kahire Doğu İşleri Sekreteri Ronald Storrs 1926 yılında Vali olarak Kıbrıs'a atanmıştır. Beş yıl Kıbrıs'ta Ronald Storrs'un gözetimi altında tutulan Şerif Hüseyin hastalığının ilerlemesi üzerine İngiltere'nin izniyle 26 Kasım 1930 tarihinde Kıbrıs'tan oğlu Abdullah'ın Kral olduğu Ürdün'ün başkenti Amman'a nakledilmiştir. Bu tarihte diğer oğlu Faysal da Irak Kralı'dır. Amman'da sağlığı daha da kötüleşen Şerif Hüseyin, 4 Haziran 1931 tarihinde 83 yaşında ölmüş, ertesi gün Mescid-i Aksa'ya defnedilmiştir.

Böylece Şerif Hüseyin Hicaz'a dahi sahip olamayıp küçük bir cep krallığı kurmuş oldu. Şerif Hüseyin isyan öncesinde Osmanlı idarecilerini kandırıp onlara sürekli bağlılık yeminleri etmişti. Kurmayı düşündüğü ve pazarlığını yaptığı topraklarda 1924 yılı itibari ile kurulan devletler Suriye, Irak, Ürdün, Hicaz Krallığı, Suud Emirliği ve Flistin Manda İdaresi idi. Fransızlar Suriye'de dört farklı devlet kurmuşlardı. Şerif Hüseyin, Hicaz'a hâkim olduğu birkaç yıl içerisinde halka zulüm etmiştir. İngiliz saha elemanlarının Hicaz'da yapmış oldukları incelemelerde ve düzenledikleri raporlarda Hicaz halkı, Türk yönetimini aradıklarını söylemişlerdir.

Hicazlılar, İngiliz saha elemanlarına savaş sırasında Osmanlı Devleti'ni daha çok sahiplenmedikleri için pişmanlıklarını açıkça ifade etmişlerdir. Sonunda İngilizler ile de anlaşamayan Şerif Hüseyin Büyük Arap Devleti yerine kendisi için sürgün yeri beğenmeye davet edilmiş, İngilizler ile hayatının son döneminde sürgün yeri pazarlığı yapmıştır. İngilizler isyan sırasında sahiplenip para yağdırdıkları Şerif Hüseyin ile son zamanlarında muhatap olmayıp Londra'ya gelmesine müsaade etmemişlerdir. Şerif Hüseyin İngilizler tarafından Kıbrıs adasına sürgün edilmiştir. Şerif Hüseyin'in oğulları, sürgün yeri arandığı zamanlarda kendisine kucak açmamışlardır. Osmanlı Devleti'ne ihanetin en aktif neferleri olan Ürdün Kralı Abdullah, Irak Kralı Faysal kral olmalarına rağmen babalarını kendi devletlerinde ağırlama gücüne sahip değildirler.

Şerif Hüseyin'in başlattığı isyan, dönemin şartları ve takip eden yıllarda doğrudan ilgili pek çok çevrenin siyasî-ideolojik tutumuna bağlı olarak farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bunlar arasında yer

alan, Osmanlılara karşı bütün Arap âlemini temsil eden topyekûn bir bağımsızlık hareketi tezi mevcut bilgi ve belgeler ışığında bugün artık geçerliliğini yitirmiştir. Şerif Hüseyin, İngilizlerle pazarlığında 100.000'i aşkın bir kuvvet toplayabileceğinden söz etmiş olsa da İngilizler' in muazzam para ve lojistik desteklerine rağmen Osmanlılara karşı savaşmak için ancak 4-5000 civarında silâhlı bir güç oluşturabildiği, bunların da Mekke-Maan hattında İngilizlere destek oldukları kayıtlarda yer almıştır. Bu gücün I. Dünya Savaşı'nın Suriye-Filistin bölgesindeki gelişmesi üzerinde ne kadar etkili olduğu tartışmalı bir husustur. Bunların dışında Arapların çoğunlukla Osmanlı Devleti'ne sadık kaldıkları bilinmektedir.

ABDÜLHAMİD, ŞERİF HÜSEYİN ve LAWRENCE

Sultan Hamid dâhice bir politika güderek, herhangi bir isyan çıkartmalarını önlemek için Arabistan'ın Hicaz ileri gelenlerini Şura-yı Devlet üyesi olarak İstanbul'da tutuyordu. Bunların arasında bulunan Şerif Hüseyin'in, Mekke'ye "Emir" olmak isteğini defalarca reddetmişti Sultan Hamid.

Sultan Hamid'in tahttan indirilmesiyle birlikte Şerif Hüseyin'in bu isteği yerine getirilerek, Mekke'ye "Emir" olarak tayin edildi. Hemen ardından da Şerif Hüseyin, Osmanlı'ya karşı isyan bayrağını açtı. Çok sonraları İngiliz Başvekil Llyod George'un Avam Kamarası'nda: ***"Şerif Hüseyin, Mekke Emiri olduktan sonra kendisi ile Arap milliyetçiliği ve isyan konusunda anlaştık. Bu isyana karşı ona ayda 40 bin altın vermiştik."*** şeklindeki cümleleri, Hüseyin'in aslında ne kadar tehlikeli biri olduğuna şahitlik ediyordu.

Arapları aldatarak Osmanlı Devleti aleyhinde kışkırtıp isyana sevk eden İngiliz casusu Lawrence, yardımcıları Nuri Said, Faysal ve Şerif Hüseyin ile birlikte Şam'da Türkleri katlettikten sonra: ***"Evet, onları isyana ben kışkırttım. Ama böylesine vahşice kan dökeceklerini hiç tahmin etmemiştim. Bazı mahalleleri gezerken silahsız Türk askerlerinin nasıl öldürüldüklerine bakamadım; tiksindim bu vahşetten."*** diyerek itirafta bulunmuştur. Bu iftira kan donduran cinstendi. Sultan Abdülhamid'in ileri görüşlülüğü ve muteber devlet adamlığı portresi, bu olayda da gözler önündeydi.

İHANETLE GELEN SONSUZ ACI

Sultan II. Abdülhamit, Şerif Hüseyin'in İstanbul'da olduğu yıllarda kendisini yakından tanımak istemiş, kullanılmaya müsait bir şahsiyet olduğunu anlayarak onu kontrolü altında tutmak istemişti. Bu maksatla Şerif Hüseyin ve ailesine bir yalı bahşederek İstanbul'da kalmasını sağlamış, dış güçlerin oyuncağı olmasını engellemeye çalışmıştı. Bununla da kalmamış çocuklarını da en güzel okullarda okutmuştu. Şerif Hüseyin böylece görünüşte büyük imkânlara sahip olduğunu sansa da Sultan II. Abdülhamit'in iktidarı boyunca hep denetim altında tutulmuştu. II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte İttihat ve Terakki yönetimi Şerif Hüseyin üzerindeki denetimli kontrolü kaldırdı ve memleketine gitmesine göz yumdu. Bu yanlış politika ve ardından Şerif Hüseyin'in Mekke Emiri tayin edilmesi, Osmanlı'nın Arap topraklarında gelecekte yaşayacağı sıkıntıların da nüvesini oluşturmuştu. Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa girmesi İngilizlerin Şerif Hüseyin'i kararlı bir şekilde desteklemesine neden oldu. Çünkü Almanya'nın Hindistan deniz yolu ve petrol bölgelerini ele geçirme riski bulunuyordu. 1914 yılına gelindiğinde Hicaz vali ve kumandanlığına tayin edilen Vehib Paşa, Şerif Hüseyin ile tam bir güç mücadelesi yaşadı. Vehib Paşa, Şerif Hüseyin'in bağımsız tavırlarından şikâyet ediyor, Şerif Hüseyin de bölgesel gücünü kullanıp Vehib Paşa'nın otoritesini sınırlandırmaya çalışıyordu. Hatta paşa, merkezi idareden, İngilizlerle Osmanlı Devleti'ni yıkmak için işbirliği içinde olan Şerif Hüseyin'in emirlikten azledilmesini ve İstanbul'daki mebus oğullarının şehirden ayrılmalarına müsaade edilmemesini talep etmişti.

Şerif Hüseyin, I. Dünya Savaşı başladığında Osmanlı Devleti ve hilâfeti için desteğini ilân ederken oğlu Abdullah da gizlice İngilizlerle görüşüyordu. Bu gizli görüşmede Abdullah, babasının Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanması karşılığında kurmayı hedeflediği Büyük Arap Krallığı için İngilizlerden destek istedi. Görüşmeler tarihte Şam Protokolü adı verilen bir mutabakatla sonuçlandı ve İngilizlerle Şerif Hüseyin Osmanlıya ihanet konusunda anlaştı. Cemal Paşa'nın Suriye'de görevli iken Beyrut ve Şam'da devlete ihanetle suçladığı bazı Arapları idam ettirmesini bahane eden Şerif Hüseyin, 1916 Haziran ayında Ecyad Kalesi'ne saldırmak suretiyle ihanetin ilk fitilini ateşledi.

İsyanı meşrulaştırmak için de İttihat ve Terakki yönetimini 'dinsizlik' ile suçladı ve taraftar kazanmaya çalıştı. Hicaz Bölgesi Arapları da isyanın destekleyicisi olmuşlardı. Önce Cidde'yi ardından Taif'i ele geçiren Şerif Hüseyin, 1916 yılının Kasım ayında kendisini Arap ülkelerinin kralı ilân etti. Ancak beklediği desteği bulamadı ve İngilizlerle işbirliği yaptığı için diğer Müslüman bölgelerin ileri gelenleri tarafından lanetlendi. 1918'de I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Arap krallığı

kurma girişimlerine yine devam eden Şerif Hüseyin, 1919 yılında düzenlenen Paris Barış Görüşmelerinde aradığı desteği bir kez daha bulamadı. İngilizler klasik politikaları gereği verdikleri sözü yerine getirmemiş, Şerif Hüseyin'e sadece Hicaz bölgesinin krallığını vermişti. Büyük oğlu Abdullah'ı Ürdün kralı diğer oğlu Faysal'ı da Irak kralı yaparak Arap topraklarını parçalayan İngilizler, büyük Arap krallığı projesini de böylece ortadan kaldırmış oldu.

AH BEN NE YAPTIM!

Hala umutlarını koruyan ve bu yönde tehlikeli adımlar atabileceği kanaatine varan İngilizler, bir diğer büyük aile Suudlar ile de görüşerek Şerif Hüseyin'i Hicaz'dan kovma konusunda anlaştı. İngilizlerin etkisiyle başlatılan Suud İsyanı ile Şerif Hüseyin, Ürdün'e kadar kovalandı ve sonunda Kıbrıs'a kaçmak zorunda kaldı. Aldatıldığını geç de olsa anlayan Şerif Hüseyin'in Kıbrıs'taki sürgün hayatı, Osmanlıya ihanetinin vicdan azabıyla geçti. 1930 yılında Ürdün'de bulunan oğlu Abdullah'ın yanında kaldığı sırada vefat etti ve Kudüs'te defnedildi. KKTC I. Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, aile dostu Şerif Hüseyin'in Kıbrıs'taki vicdan azabı günlerine tanık olmuş ve o günleri şu sözlerle anlatmıştı: ***"Babam onun elini öper, Şerif Hazretleri'de anlatmaya başlardı: 'Ahhh, ben ne yaptım. Niye Osmanlı'ya ihanet ettik? Yaptığımızın cezasını çekiyoruz şimdi! Çünkü İngilizler kendisine "Arapların kralı ve Müslümanların Halifesi" olacağını vadetmişlerdi. Hâlbuki Filistin'e İngilizler yerleşti. Oraya Yahudiler Mütemadiyen göç ediyorlardı. Suriye'ye Fransızlar kültür dilini yaymışlardı. İngilizler 'de Irak'a kendi dil ve kültürlerini götürmüşlerdi. Şerif Hüseyin babamın yanında hep iç geçirirdi. Babamda bir iki cümle ile teselli ederdi. Babama derdi "Raif anlatta İstanbul'u dinleyeyim." Babam anlatırken "ah İstanbul… ah Payitaht…" diye ağlamaya başlardı.***

Bana da 'Rauf yanıma gel' deyip el öptürür, avucuma bir altın bırakırdı.

YILANIN BAŞI: ŞERİF HÜSEYİN

Osmanlı'nın Arap topraklarında yaşadığı sıkıntıların en temelinde Şerif Hüseyin yatmakta. Bilindiği üzere ittihatçıların Abdülhamid Han'ı devirmesinden hemen sonra göz hapsinde tutulduğu İstanbul'dan Mekke'ye gönderilen Şerif Hüseyin, burada İngiliz kaynaklı bazı ayaklanma faaliyetlerinde bulunmuş ve bölgeyi kısa sürede alt üst etmişti.

Birinci Dünya Savaşı'na giren zor durumdaki Osmanlı'yı içten çökertmek isteyen İngilizler, Lawrance üzerinden planlar kurgulattırmış ve Şerif Hüseyin hep istediği ***"büyük Arap isyanı"*** hayalini Lawrance'nin sağladığı finansman ile gerçekleştirmişti.

"TÜRKLER DİNDEN ÇIKTI" DİYE BİLDİRİ YAYINLADI

Arap İsyanı hayali için harekete geçen Şerif Hüseyin, yoldaşı Lawrance'dan aldığı altınlar ile bölgede ayaklanmaya teşvik hareketi başlattı. 1916 yılında kendini Hicaz Kralı ilan eden Hüseyin, sonrasında ***''isyan''*** ve ***''cihad''*** bildirisi yayınlayarak ***''...Türkler dinden çıktılar. ...Araplar'ın Türkler'e karşı cihadı farzdır...''*** diyordu. Yani Hüseyin, haçlıların İslam'a açtığı savaşta Müslümanları, Müslümanlara vurdurmak için harekete geçti. Yine Lawrance'in siyasi yardımları ile Hüseyin ailesi Arap coğrafyasına adeta emir/kral edildi. Oğulları çocukları Ürdün, Filistin ve Irak'a kral tayin edilerek bölgede İngiliz kolonilerinin temelleri atıldı.

OSMANLI'NIN ÇÖKÜŞÜ VE BÜYÜK PİŞMANLIK

I. Dünya Savaşı'nın ardından çöküş yaşayan Osmanlı Devleti, savaştan sonra Arap coğrafyasındaki gücünü kaybetti. Bu duruma da en büyük etken Şerif Hüseyin ve onun ailesi sebep oldu. Her ne kadar kendileri amaçlarına ulaşarak halifeliği dahi ilan ettilerse de ilerleyen zamanlar onlara beklediklerinden daha da acımasız davrandı, tabiri caizse ilahi adalet tecelli etti.

ŞERİF HÜSEYİN SÜRGÜNDE ÖLDÜ

Tahtını 1924 yılında Suudi Arabistan'ın şimdiki hâkimi olan Suud ailesine devretmek durumunda kalan Hüseyin'in hayatı sürgün içinde geçti. Kıbrıs'a kaçıp sonrasında Amman'a sığınan Şerif Hüseyin burada 1931 yılında öldü.

Ölümü sırasında oğlunun yanındadır, Şerif Hüseyin'in pişmanlığı şu cümlelerle rivayet edilir: ***"Şerif Hüseyin yatağında ölmeyi beklerken pencereden içeri İzmir Marşı'nın sesleri dolar. Ve oğlu I. Abdullah babası rahatsız olmasın diye pencereyi kapamak üzere ayağa kalkar. O sırada Şerif Hüseyin oğluna, bunu dinlemesinin kaderi olduğunu ve isyan ettiği için pişmanlık duyduğunu dile getirir."*** İşte Şerif Hüseyin'in ölümü bu hazin sahneyle olmuştur. Lakin bu pişmanlıktan ziyade tarihe bakmak gerektir. Sykes-Picot Antlaşması'yla birlikte, İngilizlerin vadettiği toprakları kabul ederek Osmanlı'yı sırtından bıçaklamıştır. Buna kısaca Şerif Hüseyin'in ihaneti denmektedir.

Şerif Hüseyin'in hem kendisine hem de çocuklarından üçüne krallık nasip olmuş. Kendisi 8 sene Hicaz Kralı olarak görev yapmış. Krallık nasip olan oğulları ise, Ali bin Hüseyin, Abdullah ve Faysal. Ali bin Hüseyin

Ali bin Hüseyin, babasının İngilizlerin desteğini kaybetmesi üzerine 1924 yılında Hicaz Kralı ilan edilir. Ancak bölgede büyük güce sahip olan Suudiler tarafından 1925 yılında devrilir ve tahtını bırakmak zorunda kalır. O günden bu güne de bölgede (Suudi Arabistan'da), Ali bin Hüseyin'i devirip başa geçen Suudi ailesi hâkimiyet sürüyor.

Mekke Emirini ağlatan vicdan azabı

Büyük Arap Krallığı vaadi karşılığında devlete ihanet ederek İngilizlerle hareket eden Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in Kıbrıs'taki son günleri, Osmanlı Devleti'ne yaptığı ihanetin ağır vicdan azabı ile İzmir Marşı eşliğinde ağlayarak geçmişti.

Şerif Hüseyin'in akıbeti çok kötü olmuş bu korkusunu şöyle dile getirmiştir: ***"Kendisi için rivayet edilen bir kıssada ölüm döşeğinde sayıklarken ''Osmanlı'ya kılıç çekmemeliydim'' dediği ve lânete uğrama endişesi içerisinde olduğu belirtilirken, bu pişmanlık ve endişe dolu cümleler yıllar sonra haklılık payını ortaya çıkardı.***

ÇOCUKLARI VE TORUNLARI YATAKLARINDA ÖLEMEDİ

Kendisinden sonra tahta geçen çocuklarıyla torunlarının hiçbiri yataklarında can veremedi..."

FAYSAL BASİT BİR AMELİYATTA ÖLDÜ

Daha öncesinde Hüseyin'in yaşamı sırasında yine Lawrance ve İngilizlerin desteği ile Suriye Kralı yapılan Faysal, Irak'ta da krallık yapmış, 1933 yılında İsviçre'de girdiği basit bir cerrahi müdahale sırasında hayatını kaybetmişti.

GAZİ OTOMOBİL KAZASINDA ÖLDÜ

Yerine geçen oğlu **Gazi**'nin hükümdarlığı altı sene devam etti ve o da 1939'da bir otomobil kazasında can verdi.

İKİNCİ FAYSAL PARÇALARA AYRILDI

Gazi'nin oğlu **İkinci Faysal** ise, 1958'deki darbede ailesiyle beraber parça parça edildi.

BİR OĞLU KUDÜS'TE KURŞUNLANDI, ONUN OĞLU DA DELİRDİ

İngilizler' in Şerif Hüseyin'in çocuklarına peşkeş çektiği Arap toprakları da yine o kavime yâr olmadı. Hüseyin'in 1921'de Ürdün Kralı ilan edilen oğlu 51 yılında Kudüs'te kurşunlanırken, onun da oğlu olan Talâl akıl hastalığı geçirerek delirdi ve tahttan indirilerek yerine Hüseyin getirildi. Meczup kral İstanbul'a yollanırken, Ortaköy Şifa Yurdu'na kapatıldı ve 1972'deki ölümüne kadar tam 19 sene orada yaşadı.

ARAPLAR MI, HAİN HÜSEYİN AİLESİ Mİ?

Gelelim günümüze. Günümüzde halen bu olaylar nedeniyle "***Araplar Osmanlı'ya ihanet etti"*** sözleriyle yaftalanırken, Arapların tamamı sanki bu ihanetin bir parçasıymış gibi davranılıyor. Ancak burada durum tam da gözümüzün önünde duruyor. Arapların tamamının hain olmadığını, Şerif Hüseyin'in yalnızca bir kaç kavimi kandırarak isyana teşvik ettiğini Çanakkale'de bulunan şehit mezarlarına bakarak görmek ve anlayabilmek mümkün.

Orada vatan müdafaası için Yemen'den, Irak'tan, Ürdün'den ve bunun gibi birçok Arap diyarlarından gelen Osmanlı askeri vatan, din ve namus uğruna ittifak devletlerine karşı mücadele vermiş, kahramanca can vermiştir. Özellikle Medine ve Mekke müdafaalarıyla birlikte İngilizlere karşı alınan şanlı Kut-ül Amare zaferinde de bizlerle birlikte olan ve Osmanlı için çarpışan Arap askerleri unutmamak gerek...

Şerif Hüseyin Arap kaynaklarında ve diğer bazı kaynaklarda Filistin'in Yahudilerce elde edilmesinden Hilafet 'in düşmesinden sorumlu ve Araplara ihanet etmiş bir kişi olarak anlatılmıştır.(***Hülagü, Metin (1995) İngilizlerin Hicaz İsyanına Maddi Yardımları, OTAM, S:,6 , s.145-146. 57 Köse, s.81. 58 Men Hüveşerif Hüseyin, 2018.)***

Medine'yi Terk etmeyen Fahreddin Paşa ve Askerleri

Savaş bitmesine rağmen Fahreddin Paşa Medine'yi düşmana teslim etmedi. Osmanlı'nın yenilmesine rağmen bu kutsal şehri düşmana teslim etmedi. Açlık ve yoklukla ve bir de Arap ihanetiyle uğraşarak Medine'yi hep müdafaa etti.30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes anlaşması imza edildi ama Fahreddin Paşa yine Medine müdafaasından vaz geçmedi. Medine müdafaasının bırakılıp, Mondros ateşkesi gereği, Osmanlı ordusunun teslim olması ve Mısır'a gönderilmesine ilişkin kararlar alındığında dahi, vazgeçmedi!

Bakın Fahreddin Paşa'nın halka dağıttığı şu bildiriye;"***Türk, Arap, Kürt, Çerkez, Laz, Arnavut, Boşnak, ey ümmeti Muhammed! Mademki bir cariye gibi Mısır'a esir gidecekmişiz, ya beş senedir niçin kan içinde yüzdük? Niçin ocaklarımızı söndürdük? Niçin bunca aziz kardeşlerimizi kurban ettik? …Hamdolsun, süngümüz hala elimizdedir. Dişimizden, tırnağımızdan, aç kalıp bugünlere sakladığımız erzak ise aylarca idaremize kâfidir.***

Biz Mısır'a, esir kampına değil, anavatanımıza gidebiliriz. Asi Şerifler tarafından yağmaya çağrılan ve ellerine bir aslan pöstekisi geçeceğini ümit eden keçi çobanları, etrafımızda boşuna bekliyorlar. Biraz daha tevekkül ve gayret edelim.

Sulha kadar düşmanın takazası altında, Mısır'da sürünmekten, orada tahkimatta, yol inşaatında çeşitli angaryalar altında ölmektense, şimdiye kadar bizi aç bırakmayan Allah'ın inayetine sığınarak, burada Peygamberimize misafir olmak elbette hayırlıdır, aziz dindaşlar! Son konuşmasında; Medine minberinde, bir elinde silah, Bir elinde seccadesi, Efendimize(s.a.v)dönerek, Ya Resulallah kanımızın son damlasına kadar, Seni ve Şehrini terketmiyeceğim" diyordu.

Fahreddin Paşa, ne zamanki Halife Sultan Padişah, Medine'nin ve Fahreddin Paşa ile askerlerinin İngilizlere teslim olması için bir irade-i seniye çıkarır ve bunu Fahreddin Paşa'ya gönderir, işte o zaman Fahreddin Paşa, çaresiz kalır. Yine bırakmak istemez. Yakınındaki bazı subaylar, Fahreddin paşayı etkisiz hale getirip, razı razı ederler ve Medine'yi bırakır.Bıraktığı tarih 7 Ocak 1919, yani ateşkesten tam iki ay bir hafta sonradır.

Ayrılışı ise şöyledir; "Fahreddin Paşa'nın Medine'den ayrılıp teslim olmaya gitmesi için, yapılacak başka bir şey yoktu. …Makam odasındaki masasının başından kalktı. Dışarı çıktı…'Harem-i Şerif'e gidelim' , emrini verdi.Şehre ayak basıldığı anda olduğu gibi, ayrılırken de Harem-i Şerif'e varılmak, Hazret-i Peygamber'e veda ziyareti yapılmak her mümin için bir vazifedir. Fahreddin Paşa işte bu veda ziyaretine gidiyordu…

Fakat bu yollarda, daima sağda ve solda saygı ile selamlayanlara, yüzüne başka bir asalet veren o pek tatlı gülümseyişiyle karşılık vererek geçen Paşa, şimdi kimseyi görmeden ve kimseye görünmeden geçmek istiyormuş gibi son derece dalgın ve mahzundu. Harem-i Şerif'te, öyle bir saat içinde yıllarca yaşlanmış hissini verecek derecede yorgun ve mecalsiz görünerek girip, ağır ağır Ravza-i Mutahhara'ya yaklaşan Fahreddin Paşa, tam Ravza'nın gümüş parmaklığının önüne gelince, bütün bütün kendinden geçer gibi bir halsizlik içinde, el bağlayıp duaya dalmıştı…" ***(Medine Müdafaası, s.190)***

Fahreddin Paşa teslim olur. Mısır'a sürgüne gönderilir, oradan da Malta'ya…

BUNLAR TESADÜF DEĞİL

Ama bizim uğradığımız bütün bu kayıplar Şerif Hüseyin'e de birşey kazandırmadı ve hayalleri boş çıktı. Krallığından sonra ilán ettiği hilafetini kendisine bağlı birkaç kabile dışında hiç kimse tanımadı, sonra talihi tersine döndü ve Arabistan Krallığı tahtını 1924'te Suudi Arabistan'ın şimdiki hâkimi olan Suudi hanedanının kurucusu İbn-i Suud'a terkedip Kıbrıs'a kaçmak zorunda kaldı.

Şerif Hüseyin, 1931 Haziran'ının ilk haftasında Amman'da, sürgünde öldü. Başında bekleyenler ölümünden birkaç gün önce, henüz kendisini kaybetmediği sırada 'Osmanlı'ya kılıç çekmemeliydim. İhanetimin bedelini ödüyorum' diye sayıkladığını ve liderliğini yaptığı isyanın ailesinin üzerine bir lánet, bir şeamet getirmesi endişeleri içerisinde can verdiğine şahit oldular. Derken, oğullarının hiçbiri yatağında can veremedi, ya bir suikastte yahut şaibeli ameliyatlarda ölüp gittiler. Uğursuzluk torunlarına kadar uzandı ve soyundan gelen birçok kral hayattan aynı şekilde ayrıldı.

Aradan tam 73 yıl geçtikten sonra bir başka Arap liderin 'Osmanlı Türk'ünün kıymetini bilemedik. İhanetin bedelini ödemeye devam ediyoruz' demesi bana hiç de tesadüfmüş gibi gelmiyor.

Filistin'in halini padişah torunundan okuyun

KUDÜS'te 401 sene boyunca devam eden hákimiyetimiz, İngiliz Generali Sir Edmund Henry Hynmann Allenby'nin 1917'nin 9 Aralık günü Arapların 'Babu'l-Halil' yani 'Hazreti İbrahim Kapısı' manasına gelen 'Halil Kapısı' dedikleri Yafa Kapısı'ndan şehre girmesiyle noktalanmıştı.

1914'te durup dururken girdiğimiz dünya savaşı sonrasında çöken cephelerimizin arasında Filistin de vardı. İngiliz ordusunun 7 Kasım 1917'de başlattığı son saldırıya karşı koyamamış ve çekilmeye başlamıştık. Önce Gazze'yi verdik, sonra 120 kilometre geriye gittik ve Suriye'de tutunmaya çalıştığımız sırada Filistin'in tamamı bir anda elimizden çıkıverdi.

Tam 401 sene boyunca başında İstanbul'dan giden idarecilerin bulunduğu Kudüs artık İngilizler' indi. 'Böyle kutsal bir şehre at üzerinde girilmez' diyen General Allenby, 9 Aralık'ta Yafa Kapısı'ndan Kudüs'e adımını attığı sırada birçok Avrupa ülkesinde kiliseler 'zafer çanı' çalmadaydı.

Şimdi, bütün bunları yazdığım için her zamanki malum teranelerle ‘Araplar isyan değil, bağımsızlık hareketi içerisindeydiler. Üstelik Filistin’de Türklere karşı savaşmamışlardı’ diyecek olanlara peşinen söyleyeyim: Oturun ve en azından Allenby’nin hatıralarını okuyun!

Yazık, Osmanlı’ya karşı Arapları kışkırtan ve Osmanlı’nın beş cephede savaştığı bir dönemde, bir de içeriden isyan çıkartan bu casusun bir kahraman gibi anlatılması, gerçekten yazık.

Bizler, mühlet veren ancak asla ve asla ihmal etmeyen bir Allah’a(c.c)inanıyoruz. Bunun örneklerini tarihten okurken, yaşadığımız günlerin kayıtlarını buna göre tutuyor ve dolayısıyla hatıraları da, hak ettikleri ölçüde hatırlamaya veya unutmaya gayret ediyoruz.

Ürdün sarayında kim kimdir?

ANA KRALİÇE ZEYN

Kral Hüseyin'in annesi. Kocası Kral **Talâl** gibi o da Haşimi soyundandı. 1915'te doğdu, 1934'te **Talâl'**la evlendi, bir yıl sonra oğlu **Hüseyin'**i dünyaya getirdi ve **Talâl'**dan altı çocuğu daha oldu. 1994'te İsviçre'de öldü.

PRENS HASAN

Kral Hüseyin'in kendisinden 12 yaş küçük anne-baba bir kardeşi Ürdün veliahdı. İngiltere'de çok iyi bir egitim gördü, 1965'te veliahd ilân edildi ve 24 yıl boyunca Ürdün'ün ikinci adamı olarak kaldı.

KRALİÇE DİNA

Kral Hüseyin'in ilk karısı. Annesi İstanbullu bir Çerkez aileden; babası Mekke Şeriflerinden, yani peygamber soyundandı. Cambridge Üniversitesi'nde İngiliz Edebiyatı okudu ve 1955'te, daha 20'sine varmadan **Kral Hüseyin'**le evlenip Amman'a gelin gitti. Evliliği sadece üç yıl devam etti ve çift, kızları **Prenses Aliye'**nin doğumundan sonra ayrıldı. Kraliçe Dina Kahire'ye yerleşti, 1970'lerde El Fetih Örgütü'nün önde gelen isimlerinden **Salâh Tameri** adında bir Filistinliyle evlendi. **Tameri,** İsrail'in 1982 yazında Lübnan'ı işgali sırasında tutuklandı ve kapatıldığı zindandan **Dina'**nın başlattığı uluslararası kampanya sayesinde kurtuldu. Türkçeyi mükemmel şekilde konuşan **Kraliçe Dina,** hayatını **‘‘Özgürlük İkilemesi’’** isimli kitabında anlattı.

PRENSES MONA EL HUSEYN

Kral Hüseyin'in ikinci karısı. Asıl ismi **Tony Gardiner'**di ve İngilizdi. Kraliçe ilân edilmedi ve Hüseyin'le 11 yıl evli kaldıktan sonra 1972'de ayrıldı. Ürdün'ün yeni veliahdı **Prens Abdullah, Muna'**nın oğluydu.

KRALİÇE ALİYE

Kral Hüseyin'in üçüncü karısı. Ürdün'ün dört yıl boyunca kraliçesi oldu ve 1977'de bir helikopter kazasında can verdi. Amman havaalanı ve Ürdün'deki birçok kuruluş bugün onun ismini taşıyor.

KRALİÇE NUR

Kral Hüseyin'in beşinci karısı. Asıl adı **Elizabeth Halaby** idi, Amerikan vatandaşıydı ve babası hristiyan Arap, annesi Amerikalıydı. Kralla 1978'de evlenip Müslüman olduktan sonra **‘‘Nuru'l-Huseyn’’** adını aldı.

Biz Osmanlı'nın 700'ünü, onlar Osmanlı kesmenin 100'ünü kutluyorlar

Biz Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. yıldönümünü kutlamaya hazırlanırken, Suudi Arabistan'da ‘‘Osmanlı'dan kurtuluşun 100. yıldönümü’’ şenlikleri yapılıyor. Suudiler 100 yıl önce küçük bir çöl kasabası olan şimdiki başkentleri Riyad'ın Abdülaziz El Saud tarafından işgalini ve Suudi Arabistan'ın kuruluşunu kutluyorlar.

Türkiye Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. yıldönümünü kutlarken, bizden öyle pek uzaklarda olmayan bir başka ülkede **‘‘Osmanlı'dan kurtuluşun 100. yıldönümü’’** şenlikleri yapılıyor. Suudiler bugünlerde, devletlerinin kurucusu olan **Abdülaziz El Saud'**un hicri tarihle 1319'da Riyad'ı ele geçirerek bağımsızlığını ilân etmesinin bayramını kutluyorlar. Hicri 1319 tarihi milâdi takvimle 1902'ye rastlıyor, Suudiler hicri tarih kullandıkları ve Riyad'ın işgalinin 100. yıldönümünü de hicri tarihle hesapladıkları için bayram 2002 yerine bu yıla, 1999'a geliyor. Riyad o zamanlar bizden gönderilen valilerin yahut bizim tarafımızdan idareci olarak tayin edilen kabile reislerinin hâkimiyetinde olan bir kasabaydı. 1902'de henüz 22 yaşında olan **Abdülâziz el Saud,** İstanbul'un bölgeye idarecisi olarak tayin ettiği **El Raşid** ailesinin hâkimiyetini kırdı, birkaç yüz savaşçısıyla beraber **El Musmak** kapısından kasabaya girdi ve Suudiler bu girişi devletlerinin kuruluşu ilân ettiler. Şimdi yapılan şenlikler, işte bu işgalin kutlamaları.

BİBLİYOGRAFYA

Dahiliye Muhaberât-ı Umûmiyye İdaresi, nr. 69/3.Meclis-i Vükelâ Mazbatası, nr. 192.Genelkurmay Askerî Tarih ve Strateji Enstitüsü Arşivi, Klasör 159, Dosya nr. 759; Klasör nr. 164, Dosya nr. 144/179, Fihrist, VIII; Klasör nr. 165, Dosya nr. 159/725; Klasör nr. 533, Dosya nr. 52/2085; Klasör nr. 533, Dosya nr. 52/2085, Fihrist, IV; Klasör nr. 2285, Dosya nr. 6/4.Public Record Office, FO 141/431-3, FO 141/460, FO 141/460-8, FO 141/461-2, FO 141/462-1, FO 141/817-9, FO 686/52, FO 882/2, Arab Question, 882/13, India Office Records, L/P.S/18/B222, L/P.S/10/895, L/P.S/18/B446.Cemal Paşa, Hâtırat (İstanbul 1922) (haz. Metin Martı), İstanbul 1996, s. 161-162, 261-262, 270-274.Süleyman Mûsâ, el-Ḥareketü'l-ʿArabiyye, Beyrut 1970, s. 66-72.a.mlf., "A Matter of Principle: King Hussein of the Hijaz and the Arabs of Palestine", IJMES, IX/2 (1978), s. 183-194.E. Kedourie, In the Anglo-Arab Labyrinth: The McMahon-Husayn Correspondence and Its Interpretations: 1914-1939, Cambridge 1976.Saleh Muhammad Al-Amr, The Hijaz Under Ottoman Rule, 1869-1914: Ottoman Vali, the Sharif of Mecca and the Growth of British Influence, Riyadh 1978.R. Baker, King Husain and the Kingdom of Hejaz, Cambridge 1979.Ömer Kürkçüoğlu, Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi: 1908-1918, Ankara 1982.İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Mekke-i Mükerreme Emirleri, Ankara 1984, s. 141-144.D. Fromkin, A Peace to End All Peace, New York 1989.T. E. Lawrence, Seven Pillars of Wisdom, London 1990, s. 25-29, 42.The Origins of Arab Nationalism (ed. Rashid Khalidi v.dğr.), New York 1991, s. 54-61, 204-221.Ahmed Sibâî, Târîḫu Mekke, Mekke 1994, s. 560-566, 614.Hasan Kayalı, Arabs and Young Turks: Ottomanism, Arabism, and Islamism in the Ottoman Empire: 1908-1918, Berkeley 1997.H. Alangari, The Struggle for Power in Arabia: Ibn Saud, Hussein and Great Britain, 1914-1924, Ithaca 1998.Ali Fuad Erden, Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları (haz. Alpay Kabacalı), İstanbul 2003, s. 89-90.Kral Abdullah, Biz Osmanlı'ya Neden İsyan Ettik (trc. Halit Özkan), İstanbul 2006.M. Talha Çiçek, Şerif Hüseyin İsyanının Türk ve Arap Kimlik İnşa Süreçlerindeki Etkisinin Analizi (yüksek lisans tezi, 2007), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.Süleyman Yatak, "1914-1916 Yıllarında Osmanlı Devleti ve Mekke Emiri Şerif Hüseyin", İlim ve Sanat, sy. 30, İstanbul 1991, s. 70-80.E. Karsh - I. Karsh, "Myth in the Desert, or Not the Great Arab Revolt", MES, XXXIII/2 (1997), s. 267-312.J. Teitelbaum, "Taking Back the Caliphate: Sharif Husayn Ibn Ali, Mustafa Kemal and the Ottoman Caliphate", WI, XL/3 (2000), s. 412-424.Azmi Özcan, "Osmanlı Devletinin Son Döneminde Araplar Arasında Hilâfet Karşıtı Faaliyetler (1877-1909)", Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, sy. 12, İstanbul 2005, s. 77-100.S. H. Longrigg, "al-Ḥusayn b. ʿAlī", EI² (İng.), III, 605-606._Arab Bulletins, Bulletin of the Arab Bureau in Cairo, 1916-1919, Vol. I, Archive Editions: London, 1986. s. vii-xxviii.ArabBulletin, No. 3, Secret, SharaiLazoghli, Cairo, On theMiddle East, April 1, 1920.Arab Bulletin, Nos. 104, 105 and 106, Excerpts relating to advance of Faisal's Northern Army to Damascus, September-October 1918.Arab Bulletin,Secret, ArabBureau, November 1918-January 1919.ArabBulletin, No. 2, Savoy Hotel, Cairo, June 12, 1916.Arap Bulletin, No. 13, Savoy Hotel, Cairo, August 1, 1916.TBMM Gizli Celse Zabıtları, İ. 1, C. 4, 24 Nisan 1336 [1920].TBMM GizliCelseZabıtları, İ. 13, C. 3, 9 Mayıs 1336 [1920].TBMM GizliCelseZabıtları, İ. 21, C. 2, C. 3, 29 Mayıs 1336 [1920].Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, 18 Şubat 1331 [1915], D. 1, C. 2, İS: 2.Ali A. Allawi, Irak Kralı I. Faysal, (çev. Hakan Abacı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.Aydemir, Şevket Süreyya, Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa, C. III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.Ayman, Mahmoud, [Arap İhtilalini Takip Eden Mısır Gazetelerindeki Politik Trendler Üzerine Bir Çalışma],University of Suez, Egypt, 2016.Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Sina-Filistin Cephesi, Harbin Başlangıcı'ndan İkinci Gazze Muharebeleri Sonuna Kadar, IV. Cilt 1. Kısım, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları: S: 3, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1979.Cemal Paşa, Hatıralar, 5. Baskı, ed. Alpay Kabacalı, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010.Çopur, İzzettin, "Hicaz, Filistin ve Suriye Cephesinde Arap Ayaklanması, Bu Ayaklanmada İngiliz Lawrence'in Rolü", Stratejik Araştırma ve Etüt Bülteni, Genelkurmay ATASE Yayını, S.1, Y.1, (Eylül 2001), Ankara, 2001.Kandemir, Feridun, Fahrettin Paşa'nın Medine Müdafaası, 4. Baskı, Yağmur Yayınları: İstanbul, 2006.Kıcıman, Naci Kaşif, Medine Müdafası Hicaz Bizden Nasıl Ayrıldı?, Sebil Yayınları, İstanbul, 1971.Kılıç, Selami, "Alman İmparatorluğu'nun Kutsal Savaşı: 'Cihat' Mimarları, Söylem ve Girişimleri", Kuruluşundan Günümüze Türk Ordusu, On İkinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri-I, 20-22 Mayıs 2009, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009.Köse, İsmail, Büyük Oyun'unKüçükAktörüŞerif Hüseyin,2. Baskı, Kronik Yayınları, İstanbul, 2020.Köse, İsmail, İngilizArşivBelgelerinde Arap İsyanı, 4. Baskı, Kronik Yayınları, İstanbul, 2021.Kurşun, Zekeriya, "İbn. Avn, Muhammed b. Abdülmuin", İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, C.19, Ankara 1999. s. 341.Nutuk, (ed. Nejat Bayramoğlu, Kurtuluş Güran) Kaynak Yayınları: İstanbul, 2015.Öztürk, Taha, "Şerif Hüseyin'in Mekke Emirliği'ne Atanma Sürecinde Ailesiyle İstanbul'da Geçirdiği Yıllar", Vakanivüs, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, (Mart 2017) 2/1. s. 154.Sabri, El-Omari, [Büyük Arap İsyanı Belgeleri],Riyadh Al RayesforBooksand Publishing, 1992.Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi, Büyük TaarruzaHazırlıkve Büyük Taarruz, C II, K. 6, Kitap 1.Williams, M. V. Seton, Britain and The Arab States, Luzac& Company Ltd.: London, 1948.

ENVER PAŞA
(1881-1922)

İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin liderlerinden, Osmanlı Harbiye nâzırı. Son pişmanlığı fayda vermeyen, elinde birçok masumun, Müslümanın kanı bulunan, vatanını terk eden, Turan hayaliyle viran olan gafil..

Doğum Yeri ve Ailesi

Asıl adı İsmail Enver'dir**;23 Kasım 1881.** İstanbul Divan Yolu'nda dünyaya geldi. **Babası** bayındırlık teşkilatında inşaat teknisyeni Hacı Ahmet Paşa (kendisi aynı zamanda Malta sürgünlerindendir), **annesi** Ayşe Dilara Hanım'dır. Annesi Kırımlı bir Türk'tür. Baba tarafından soyu Gagavuz Türklerine dayanır. Ailenin 5 çocuğundan en büyüğüdür. Önce Nafia Nezareti (Bayındırlık Bakanlığı)'nda fen memurluğu yapan daha sonra Surre Emini (Surre-i Hümâyûn Alayı Emini) görevine getirilen ve sivil paşalığa yükselen Hacı Ahmet Paşa'nın tayinleri nedeniyle çocukluğu farklı şehirlerde geçmştir..

Kardeşleri; Nuri (Nuri Paşa-Killigil), Kâmil (Killigil-Hariciyeci), Mediha (General Kazım Orbay ın hanımı) ve Hasene'ydi (Selanik Merkez Kumandanı Nazım Bein hanımı). Enver Paşa, Genelkurmay eski başkanlarından Kazım Orbay'ın da kayınbiraderiydi.

Eşi; sultan Abdülmecit Han'ın oğlu ve Sultan Vahdeddin Han'ın kardeşi Şehzade Süleyman Efendi'nin kızı olan Naciye sultandır.

Çocukları: Türkân Mayatepek,Ali Enver Akoğlu, Mahpeyker Ürgüp.

Eğitimi

Üç yaşında evlerinin yakınındaki İptidai Okulu'na (ilkokul) gitti. Daha sonra Fatih Mekteb-i İptidaisine girdi ve ikinci sınıftayken babasının Manastır'a tayin olması nedeniyle bırakmak zorunda kaldı. Yaşı küçük olmasına karşın 1889'da Manastır Askeri Rüştiyesi 'ne (ortaokul) kabul edilmeyi başardı ve oradan 1893'te mezun oldu. Eğitimine 15. sırada girdiği İdadisinde devam etti ve 1896 yılında 6. sırada mezun oldu. Harp Okulu'na geçti ve bu okulu 1899'da 4. sırada piyade teğmeni olarak bitirdi. Harp Okulu'nda okurken kendisi gibi henüz öğrenci olan amcası Halil Paşa ile birlikte tutuklandı ve Yıldız mahkemelerinde yargılanıp serbest bırakıldı. Harp Akademisini 2. olarak bitirdi ve 23 Kasım 1902'de Kurmay Yüzbaşı olarak Üçüncü Ordu'nun emrinde Manastır 13. Topçu Alayı 1. Bölüğü'ne verildi.

Askerliği

Manastır, Koçana ve Üsküp'te çeşitli askeri görevlerde bulunduktan sonra 1904'te kolağası (önyüzbaşı), 30 Ağustos 1906'da binbaşı oldu. Ekim 1907'de Manastır civarında eşkıya takibi ile görevlendirildi. 1908 yılına kadar devam ettiği bu görev sırasında Bulgar çetelerine karşı

verdiği mücadeleler, onda milliyetçilik fikrinin gelişmesinde rol oynadı. Çatışmalarda bacağından yaralanarak bir ay hastanede kaldı. Bu bölgedeki çalışmalarından ötürü 4. ve 3. Mecidiye, 4. Osmaniye nişanlarıyla altın Liyakat Madalyasına layık görüldü.

Amcası Yüzbaşı Halil Bey ile konuşarak merkezi Paris'te bulunan Jön Türk Hareketi'nin Selanik'teki bir kolu olan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne (sonraki adıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti) katılmayı kabul etti. (Tahminen Mayıs 1906) Bursalı Mehmet Tahir Bey'in rehberliği ile cemiyete, on ikinci üye olarak kabul edildi. Kendisine cemiyetin Manastır şubesini kurma görevi verildi.

İttihat ve Terakki'nin başlattığı ihtilal hareketleri içinde yer alan Binbaşı Enver Bey, kız kardeşi Hasene Hanım'ın eşi olan ve sarayın adamı olarak bilinen Selanik Merkez Kumandanı Kurmay Albay Nazım Bey'i öldürme planı içinde yer aldı. 11 Haziran 1908 günü gerçekleşen suikast girişimi Nazım Bey'in ve onu öldürmekle görevli fedai Mustafa Necip Bey'in yaralanması ile sonuçlanırken Enver Bey, Divan-ı Harbe sevk edildi. Ancak İstanbul'a gitmek yerine 12 Haziran gecesi dağa çıkıp ihtilal başlatmak üzere Manastır'a doğru yola çıktı. Resne'de Resneli Niyazi Bey'in dağa çıktığını öğrenince Manastır yerine Tikveş'e yöneldi ve cemiyeti orada yaymaya çalıştı. Ohrili Eyüp Sabri Bey de onu izledi. Bu hareket padişah tarafından II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinde önemli rol oynadı. Dağa çıkan subaylar arasında en kıdemlisi olduğu ve önemli faaliyetler gerçekleştirdiği için Enver Bey, bir anda "*hürriyet kahramanı*" olarak kabul edildi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin askeri kanadının en önemli isimlerinden birisi oldu. Meşrutiyetin ilanından sonra Makedonya Genel Müfettişliği ve Berlin Askeri Ataşeliği gibi görevlerde bulundu.

Berlin Askeri Ataşeliği

5 Mart 1909'da Berlin Askeri Ataşesi olarak görevlendirilen Enver Bey, bu görev sırasında Alman kültürü ile tanıştı ve çok etkilendi. İşte bu gezide yani bu eğitim sürecinde çok sıkı bir alman hayranı olur.

İstanbul'da Olayların patlak vermesi üzerine geçici olarak yurda döndü. İsyanı bastırmak üzere Selanik'ten İstanbul'a giden ve komutanlığını Mahmut Şevket Paşa'nın üstlendiği Hareket Ordusu'na katıldı; hareketin kurmay başkanlığını Kolağası Mustafa Kemal Bey'den devraldı. İsyan bastırıldıktan sonra II. Abdülhamit Han, Masonlar tarafından tahttan indirilmiş, yerine Mehmet Reşat geçmişti. Kurulan İbrahim Hakkı Paşa kabinesinde Harbiye Nazırlığı görevi beklenildiği gibi Enver Bey'e değil, Mahmut Şevket Paşa'ya verildi.

Enver Bey, isyan bastırıldıktan sonra tekrar Berlin'e gitti. 1911'de İstanbul'a döndü ve Sultan Mehmet Reşat'ın yeğeni Naciye Sultan ile nişanlandı. Arnavutluk'ta çıkan isyan üzerine gittiği İşkodra'da isyanın bastırılmasında etkili oldu. Daha sonra Berlin'e geçtiyse de İtalyanların Trablusgarp'a saldırmaları üzerine yurda döndü.

Trablusgarp Savaşı

Afrika'daki son Osmanlı toprağını savunmak için resmiyette Harbiye Nezareti'nin bilgisi dışında, Osmanlı ordusunun vatansever genç subayları çeşitli sahte kimlik ve kıyafetlerle, türlü yollardan Trablus'a, Bingazi'ye, Derne'ye gittiler. Enver Paşa, İtalyanlara karşı savaşmak için Trablus'a giderken, bir mektubunda şöyle der: **"Trablus artık kaybolmuş sayılır. Buna rağmen neden gidiyorum? Bütün Müslüman dünyasının bizden beklediği bir vazifeyi yerine getirmek için gidiyorum."** Gerekli olan erzak, cephane gibi malzemeyi satın alabilmek için para bulunmadığından Enver Paşa, halifenin damadı olması hasebiyle kazandığı nüfuzu kullanarak adına burada kâğıt para bastırdı ve tedavüle çıkardı.

Enver Paşa'nın Bingazi'ye gelişinin ardından subaylarımızın olağanüstü bir gayret ve çalışması neticesinde 500-600 kişiyi bulmayan direniş güçleri kısa sürede 20 bin kişiye ulaştı. Bu şartlar ve yokluklar içerisinde Osmanlı subayları gönüllü Arap birliklerle 1 yıl süren savaşta, son teknoloji silahlarla donatılmış üstün **İtalyan güçleri**ne karşı başarıyla karşı koydular ve onları adeta kıyıya çivilediler.

Enver Bey, İtalyanlara karşı bir gerilla savaşı yürütülmesi fikrini İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerine kabul ettirdikten sonra Kolağası Mustafa Kemal Bey ve Paris Ataşemiliteri Binbaşı Fethi (Okyar) Bey gibi isimlerle bölgeye gitmeye koyuldu. İstanbul'dan bir gemiyle 25 Eylül 1911 tarihinde yola çıktı. Gizli görevde olduğu için önce bir doktor, daha sonra da Suriyeli bir tüccar kılığında yolculuk

yaptı. 15 Ekim 1911'de İskenderiye'ye ulaştı, oradan da deve üstünde çok zorlu bir yolculuğun ardından 22 Ekim 1911'de Trablusgarp'a geçti. Bingazi ve Derne'deki kuvvetlerin başına geçti; Hanedan damadı olmasının da kazandırdığı saygınlıkla 20 bin kişiyi seferber etmeyi başardı ve adına para bastırarak bölgeye hâkim oldu. Hatta derler ki şehzade kızı olan Naciye Sultan'a aynı anda iki kişi talip olur. Tabi gidip saraya kızla konuşmak tanışmak bir şeyler içmek kimin haddine. İki resim gider saraya iki vesikalık fotoğraf Naciye Sultan kendisine talip olan bu iki genç Osmanlı subayının fotoğraflarını eline alır uzun uzun inceler sonra;" Ben sarışın sevmem" der Elindeki sarışın mavi gözlü subayın resmini masaya koyar," Bu esmer olan gelsin der" Sarışın sarılığından kaybeder esmer karanlığından kazanır. Sarışın olduğu için padişah torunu ile evlenemeyen ve resmi masaya konan sarı saçlı mavi gözlü subay Mustafa Kemal Paşa'dır. Enver paşa ile Mustafa Kemal Paşa aynı kıza talip olmuşlar ama kader Enver Paşa'nın yüzüne gülmüştür. 1914'te Padişah Abdülmecit'in torunu (Şehzade Süleyman'ın kızı) Naciye Sultan'la evlenerek Osmanlı hanedanına damat olmuştur

Bir yıl süren mücadele sonunda, Balkan Savaşı'nın başlaması üzerine diğer Türk subaylarla birlikte İstanbul'a çağrıldığı için bölgeyi 25 Kasım 1912'de terk etti. İtalyan kuvvetlerine karşı verdiği başarılı mücadele nedeniyle 1912'de yarbaylığa yükseldi.

Balkan Savaşı ve Bâb-ı Âli Baskını

Balkan Savaşı'na katılmak üzere diğer gönüllü subaylarla birlikte Bingazi'den ayrılan Yarbay Enver Bey, düşman kuvvetlerinin Çatalca'da durdurulmasında önemli rol oynadı.[I. Balkan Savaşı yenilgi ile sonuçlanmıştı. Kamil Paşa hükûmeti, kendilerine Londra Konferansı'nda önerilen Midye-Enez sınırını kabule yanaşıyordu. İttihatçıların kendi aralarında yaptığı ve Enver Bey'in de katıldığı toplantıdan zor kullanarak hükûmeti devirme kararı çıktı. 23 Ocak 1913 günü Enver Bey'in öncü rolü oynadığı Bâb-ı Âli Baskını gerçekleşti. Baskın sırasında Harbiye Nazırı Nâzım Paşa, Yakup Cemil tarafından öldürüldü; Enver Bey, Mehmet Kamil Paşa'ya istifasını imzalattı ve padişahı ziyaret ederek Mahmut Şevket Paşa'nın sadrazam olmasını sağladı. Böylece İttihat ve terakki Cemiyeti askerî darbe ile iktidarı ele geçirmiş oldu.

Baskınından sonra, Enver Bey, Bulgar ordusu başka cephelerde savaşmakta olduğundan, direnişle karşılaşmadan, 22 Temmuz 1913'te Edirne'ye girdi. Bu gelişme üzerine saygınlığı artan Enver Bey, "*Edirne Fatihi*" unvanını aldı. Rütbesi albaylığa (18 Aralık 1913), kısa bir süre sonra da generalliğe (5 Ocak 1914) yükseltildi. Hemen ardından istifa ettirilen Harbiye Nazırı Ahmet İzzet Paşa'nın yerine Harbiye Nazırı oldu. Bu arada, Sultan Mehmet Reşat'ın yeğeni Emine Naciye Sultan ile Balta Limanı'ndaki Damat Ferit Paşa Konağı'nda yapılan düğünle evlenerek "*Damad-ı Şehriyari*" oldu (5 Mart 1914).

Harbiye Nazırlığı

Harbiye Nazırı olduktan sonra orduda bazı düzenlemeler yapan Enver Paşa, binden fazla yaşlı subayı ordudan tasfiye etti, genç subayları önemli görevlere getirdi. Orduda Fransız modeli yerine Alman stilini uyguladı, birçok Alman subayı Türk ordusunda danışman olarak görevlendirildi. Alaylı subayların çoğunun işine son verdi, ordunun gençleşmesini sağladı. Üniformalar değiştirildi; orduda okuryazarlığın artmasına çalıştı ve bunun için "*enveriye yazısı*" denilen bir alfabe uygulamaya kondu. Mahmut Şevket Paşa'nın suikast sonucu öldürülmesinden sonra kurulan Said Halim Paşa kabinesinde ve onun görevden çekilmesi üzerine 1917'de kurulan Talat Paşa kabinesinde de devam ettiği Harbiye Nazırlığı, 14 Ekim 1918'e kadar sürdü.

I. Dünya Savaşı'na giriş

Harbiye Nazırı Enver Paşa, 2 Ağustos 1914'te Rusya'ya karşı gizli bir Türk-Alman ittifak anlaşması imzalanmasında önemli rol oynadı. 10 Ağustos'ta Boğazlardan girmesine izin verilen iki Alman kruvazörünün 29 Ekim'de Rus Çarlığı liman ve gemilerine saldırması için gerekli onayı verdi. 14 Kasım'da Fatih Camii'nde okunan Cihad-ı Ekber ilanı ile devlet, resmen I. Dünya Savaşı'na katılmış oldu.

Sarıkamış Harekâtı

Enver Paşa, ülke I. Dünya Savaşı'na girdikten sonra Harbiye Nazırı olarak askerî harekâtın yönetimini eline aldı. 3. Ordu'nun Doğu Cephesi'nde Rus kuvvetlerine karşı giriştiği Harekâtı'nın komutanlığını üstlendi. Ocak 1915'te gerçekleşen harekâtta Türk birlikleri tam bir bozguna uğradı. 90

binden fazla şehidimiz Allahuekber dağlarında dondu. Enver Paşa, ordunun komutasını Hakkı Hafız Paşa'ya bırakıp İstanbul'a döndü ve savaş boyunca başka hiçbir cephede komutanlık üstlenmedi. Uzun bir süre İstanbul basınında Sarıkamış hakkında herhangi bir haber veya yayın yapılmasına izin vermedi. 26 Nisan 1915'te Nazırlığının yanı sıra Başkomutan Vekili olan Enver Paşa, Eylül ayında korgeneralliğe yükseldi.

Ermeni Tehciri

1877-1878'deki 93 Harbi sırasında da yerli Ermenilerin Osmanlı'ya karşı yayılmacı Rus ordularının yanında çarpıştığını ve de cephe gerisinde isyanlar çıkarttığını bilen Enver Paşa, 2 Mayıs 1915'te Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'ya gönderdiği gizli telgraf ile isyancı Ermenilerin bölgeden uzaklaştırılmasını istedi. Uygulama, Talat Paşa tarafından başlatıldı ve 27 Mayıs'ta Tehcir Kanunu çıkartılarak yürürlüğe konuldu.

1917'de Kut ül-Amare'de İngiliz General Townshend'in tutsak alınması ve Kafkasya cephesinde Ruslara karşı elde edilen başarılar üzerine Enver Paşa'nın rütbesi orgeneralliğe yükseltildi.

Yurt dışına kaçışı

Filistin, Irak ve Suriye'de Osmanlı ordusunun İngilizler karşısında sürekli yenilgiye uğraması üzerine Osmanlı Devleti'nin savaştaki yenilgisi kesinleşti. 14 Ekim 1918'de Talat Paşa kabinesi, ateşkes anlaşmalarını kolaylaştırmak için istifa ettiğinde Enver Paşa'nın harbiye nazırlığı görevi de sona erdi. İngilizlerin İttihat ve Terakki üyeleri hakkında yakalatma emri çıkarmasından sonra partili arkadaşlarıyla birlikte bir Alman torpidosuyla yurt dışına kaçtı. Önce Odessa'ya, oradan da Berlin'e gitti; daha sonra Rusya'ya geçti. ***İstanbul'da Divan-ı Harp, rütbelerini geri aldı ve gıyabında ölüm cezasına çarptırdı. 1 Ocak 1919'da hükûmetçe askerlikten ihraç edildi.***

İttihat ve Terakki'yi örgütleme çalışmaları

1918-19 kışlarını kimliğini gizleyerek Berlin'de geçiren Enver Paşa, İttihat ve Terakki'yi yeniden örgütleme çalışmalarına girdi. Almanya'daki devrimci ayaklanmalara katılmak için Berlin'de bulunan Sovyet siyaset adamı ve gazeteci Karl Radek ile görüştü ve onun davetiyle Moskova'ya gitmek üzere yola çıktı. Ancak üçüncü denemesinde, 1920'de Moskova'ya gitmeyi başardı ve orada Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin'le, Lenin'le görüştü. 1-8 Eylül 1920 tarihinde Bakü'de gerçekleşen Birinci Doğu Halkları Kurultayı'na Libya, Tunus, Cezayir ve Fas'ı temsilen katıldı. Ancak kongre önemli sonuçlar getirmedi. Sovyetlerin Türkiye ve başka Müslüman ülkelerdeki milliyetçi hareketleri gerçekten desteklemediği izlenimi alarak Ekim 1920'de Berlin'e döndü. 15 Mart 1921'de Talat Paşa'nın ermeniler tarafından öldürülmesinden sonra İttihat ve Terakki'nin başlıca önderi durumuna geldi.

1921'de tekrar Moskova'ya giden Enver Paşa, Ankara Hükümeti'nin Moskova'ya gönderdiği Bekir Sami Bey başkanlığındaki Türk delegeleriyle görüştü. Anadolu'daki Millî Mücadele hareketine katılmak istediyse de kabul edilmedi. TBMM'de bulunan bazı eski İttihatçılar, onun Mustafa Kemal Paşa'nın yerini almasını istiyorlardı. Temmuz 1921'de Batum'da bir İttihat ve Terakki kongresi topladı. 30 Temmuz'da Ankara'ya Yunan saldırısı başlayınca bir kurtarıcı gibi Anadolu'ya girmeyi umut eden Enver Paşa'nın bu umudu Eylül ayında kazanılan Sakarya Meydan Muharebesi ile boşa çıktı.

İttihad-ı İslam kurma çabaları

1921 yılının Ekim ayında Orta Asya Müslümanlarını, sömürgeci İngilizlere karşı birleştirme ve bir İslam birliği kurma niyetiyle Teşkilât-ı Mahsusa eski liderlerinden Kuşçubaşı Hacı Sami ve diğer İttihatçılarla birlikte Batum'dan Buhara'ya gitti. Enver Paşa'nın el yazısı vesikalarına sahip olan Murat Bardakçı da Enver Paşa'nın Turancı değil, İslamcı olduğunu yazar. İslam Devleti'ni kurmak için büyük uğraşlarda bulundu ve Ruslara karşı savaşan Basmacıları örgütlenip İsyanının başlamasına destek verdi; fakat sonucu değiştirmesi mümkün olmadı.

1922 Şubat'ında komutasında topladığı Basmacı birlikleri ile Duşanbe'yi ele geçirdi ve oradaki Sovyet garnizonunu tutsak aldı. Ardından Horasan üzerine yürüyerek Kızıl Ordu birliklerinin Buhara ve Horasan'dan çekilmelerini istedi.

ÖLÜMÜ

Enver Paşa, I. Dünya Savaşı'nın mağlubiyetle sonuçlanması üzerine diğer İttihatçılarla birlikte yurtdışına kaçtı. Önce Kafkasya'ya, oradan da Berlin'e daha sonra **Moskova**'ya gitti. Sovyetlerden beklediği desteği göremeyince Buhara'ya gitti ve Ruslara karşı savaşan Özbekleri teşkilâtlandırmaya

çalıştı. Halifenin damadı ve orduların başkomutanlığını yapmış birisi olarak çok ilgi gördü ve Ruslarla büyük bir mücadelenin içini girdi.

28 Haziran 1922'deki Kafiran Savaşı'nı kaybettikten sonra dağlara çekilmek zorunda kaldı. 4 Ağustos 1922'de Kurban Bayramı sırasında Tacikistan'da, Belcivan yakınlarında Yakov Arkadiyeviç Melkumov (Hagop Melkumyan) komutasındaki Bolşevik Ruslara karşı yapılan bir çarpışmada Agop Melkovian komutasındaki Kızıl ordunun kuşatmasını yarmak için yalın kılıç girdiği çarpışmada. Rus mitralyözünün açtığı ateş sonucu yaralandı, ardından vefat etti. **Cenazesi** Tacikistan sınırları içerisinde kalan Abıderya Köyü'ndeki Çegan Tepesi***ne*** gömüldü. Enver Paşa'nın eşyaları müfreze kumandanı Kulikof tarafından Taşkent'e gönderildi. Bu eşyalar daha sonra Moskova'daki askerî müzeye nakledildi.

Naaşının Türkiye'ye getirilmesi

Naaşının taşınması, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Eylül 1995'te yaptığı Tacikistan gezisi sırasında gündeme geldi. Yetkililerin temaslarından sonra, başkent Duşanbe'nin yaklaşık 200 km doğusundaki Belcivan kentine bağlı Obtar köyünde bulunan Enver Paşa'nın mezarı, Cumhurbaşkanlığı Başdanışmanı Münif İslamoğlu başkanlığındaki uzmanlar ve bilim adamlarından oluşan sekiz kişilik bir heyet tarafından 30 Temmuz 1996'da açıldı. Diş yapısından Enver Paşa'ya ait olduğu anlaşılan cenaze, Tacikistan'daki siyasi karışıklıklar nedeniyle zorlukla başkent Duşanbe'ye getirilebildi. Burada Türk bayrağına sarılı tabuta konularak İstanbul'daki resmi tören için hazırlandı.

3 Ağustos 1996'da İstanbul'a getirilen naaşı bir gece Gümüşsuyu Askeri Hastanesi'nde tutuldu. Ölüm yıl dönümü olan 4 Ağustos 1996 tarihinde, Şişli Camii'nde sekiz imamın kıldırdığı cenaze namazının ardından Şişli'deki Abide-i Hürriyet Tepesi'nde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Kültür Bakanlığı'nca ortak olarak hazırlanan, Talat Paşa'nın yanındaki mezara defnedildi. Törene dönemin cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Millî Savunma Bakanı Turhan Tayan, Devlet Bakanı Abdullah Gül, Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna, Kültür Bakanı İsmail Kahraman, ANAP Milletvekili İlhan Kesici ve İstanbul Valisi Rıdvan Yenişen'le Enver Paşa'nın torunu Osman Mayatepek'le diğer yakınları katıldı.

ENVER PAŞA'NIN YER ALDIĞI SAVAŞLAR NELERDİR?

- Trablusgarp Savaşı
- Balkan Savaşları
- I. Dünya Savaşı
- Sarıkamış Harekâtı
- Bakü Muharebesi
- Rus İç Savaşı
- Çanakkale Savaşı

Enver Paşa Kahraman mı yoksa hain mi?

Gelelim asıl sorumuza. Enver Paşa hain mi yoksa kahraman mı? Enver Paşa, vatanı seven, vatanını kurtarmak için canını feda etmekten çekinmeyen birisidir. Ama bir hamle yaptığında ilerisini pek göremeyen, A planından başka B,C,D vs. planı olmayan birisidir. Yani vatansever aynı zamanda cesur biri ama zekâ olarak devlet yönetemeyecek kadar basiretsizdir.

İstiyordu ki Osmanlı devletini tıpkı Kanuni Sultan Süleyman Han Dönemindeki gibi dünya hâkimi ve süper bir güç kılalım ama buna ne kendi zekâsı, feraseti ve ilmi yetmiyordu. İşte bütün problem burada. Çok temiz niyetli, memleketi için yapıyor ama bu arada üç beş el sonrasını düşünemediği için çokta zeki olmadığından attığı bir hamlenin sonunun ne olacağını kestiremediği için kendisini de zor duruma soktu devletini de.

İyi niyetli olduğu için çok kişi tarafından kullanılmıştır. Mason ve Yahudi, İslam düşmanlarının kurduğu İttihat ve Terakki cemiyetinin önderlerinden biridir. Yani dönemin padişahı Cennet mekân Abdülhamid Han'a koyu muhalefet eden birisidir. İttihat ve Terakki cemiyeti 31 Mart Vakası'nı düzenleyip Abdülhamid Han'ı tahttan indiren cemiyettir. Kandırılmıştır Enver Paşa. O da Abdülhamid Han'ı anlayamayanlardandı. Hatta padişahın tahttan indirilmesinde de parmağı olduğu söylenir. Daha sonra Abdülhamid Han'ı anlayıp şu cümleleri söyleyecektir: **Turan yapacaktık, viran olduk. Bizim en büyük günahımız, hatamız Sultan Hamid'i anlayamamaktır. Yazık paşam, çok yazık!**

Siyonistlerin oyununa âlet olduk ve onların hıyanetine uğradık!" Enver Paşa'bu itirafı Mersinli Cemal Paşa'ya söylemiş,yanındada Cemal Paşa'nın yaveri Cevat Rıfat Atilhan'vardır.

Enver Paşa'nın siyasî ve askerî kariyeri hakkında değişik ve birbiriyle çelişen yorumlar yapılmıştır. 1908 ihtilâlinde oynadığı rol, Trablusgarp Harbi'ndeki başarıları sebebiyle kamuoyunda büyük prestij kazanan Enver Bey'in aleyhine Mondros Mütarekesi'nin ardından bir kampanya başlatılmış, 1922 sonrasında ise yeni rejim Enver Paşa ve arkadaşlarını gereksiz yere I. Dünya Savaşı'na girilmesinden sorumlu tutmuş, Mütareke dönemi faaliyetleri de maceracılık olarak yorumlanmıştır. Belirli dönemlerde lehine ve aleyhine yoğun yayın yapılması, Enver Paşa hakkında objektif bir değerlendirmede bulunulmasını güçleştiren temel sebebi oluşturur.

Yetiştiği dönemin Osmanlı zabitanı içinde kendini geliştiren Enver Paşa Makedonya'daki çete savaşlarında gösterdiği başarılarla sivrilmiştir. 1908 hareketinde öncü rolü onu halk kahramanı mertebesine getirdiği gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti içindeki durumunu da güçlendirmiş, 1913 Bâbıâli Baskınından itibaren gerek bu örgütün askerî kanadının gerekse Teşkilat-ı Mahsûsa'nın lideri haline gelmiştir. Bu dönemde kendi kaleminden çıkan mektuplar, Enver Paşa'nın Fransızca ve Almancayı iyi düzeyde kullanabilen ve Batı düşünürlerinin kitaplarını okuyan bir kişi olduğunu göstermektedir.

Enver Paşa'nın askerî faaliyetlerini değerlendiren yakın arkadaşları ve maiyetindeki subaylar, kendisinin Balkan Harbi'ndeki tensîkatı büyük bir dirayet ve başarı ile gerçekleştirdiğini, ancak I. Dünya Savaşı'nda Doğu cephesi harekâtında aşırı atak girişimi yüzünden Sarıkamış faciasına yol açtığını belirtirler. Enver Paşa'nın I. Dünya Savaşı'na girilmesindeki sorumluluğu ve rolü ise son dönemlerde yayımlanan Alman ve Avusturya belgelerinden anlaşıldığına göre daha ziyade Goeben ve Breslau zırhlılarının Boğazlardan geçirilmesi ve Rus limanlarının bombardımanı emrinin verilmesi çerçevesinde şekillenmektedir. Enver Paşa'nın Alman zaferine olan büyük inancı sebebiyle bu olaylarda birinci derecede sorumluluk sahibi olduğuna şüphe yoktur. Onun Mütareke sırasındaki faaliyetleri ise özellikle son dönemlerde yayımlanan belgelerin ışığı altında şahsî girişimler olmaktan ziyade İttihat ve Terakkî kadrosunun faaliyetleri olarak değerlendirilmelidir. Ancak Enver Paşa'nın maceracılık boyutlarına varan hareketleri konusunda yorumda bulunulurken içinde yaşadığı çağın da bir maceracılar çağı olduğu hesaba katılmalıdır.

Talat Paşa, 1921'de Berlin'de ve Cemal Paşa 1922'de Tiflis'te Ermeniler tarafından, Enver Paşa'da 1922'de Ruslarla girdiği bir çatışma vurularak öldürüldüler.

BİBLİYOGRAFYA

Enver Paşa hakkında en önemli bilgiler Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde bulunmaktadır. Alman Dışişleri Bakanlığı (Auswaertiges Amt) arşivlerinde bir dosya (Kafkasya'daki faaliyetleri).Public Record Office, General Correspondance, FO 371/6353 E 1093, 371/7947-6421 (1918-1922 dönemindeki faaliyetleri).BA, BEO, Rumeli Vilayeti Müfettişliği Şifre Defteri, nr. 1259 (dağa çıkışı ile ilgili).Enver Paşa ile ilgili bazı biyografik bilgiler, İbrahim Temo'nun Mecidiye'den Karl Süssheim'a gönderdiği ve Nachlass Süssheim/Preussischer Kulturbesitz/Orientabteilung'da (Berlin-Almanya) bulunan mektuplarda verilmektedir. The Green Crescent under the Red Star: Enver Pasha in Soviet Russia 1919-1922 (nşr. M. Yamauchi), Tokyo 1991 (Enver Paşa hakkında TTK Arşivi'nde bulunan belgelerin önemli bir bölümüdür).Kendi Mektuplarında Enver Paşa (nşr. M. Şükrü Hanioğlu), İstanbul 1989 (The University of Yale, Ernst Jaeck belgeleri 1911-1913 döneminde bir Alman hanıma yazdığı mektuplar).Friedrich Perzynski, Enver Pasha um Tripolis (nşr. Hugo-Brukmann Verlag), Münich 1918; a.e.: Müzâkerâtu Enver Paşa fi Ṭrablusġarb (trc. Abdülmevlâ Sâlih el-Harîr), Trablusgarb 1979 (mektuplardaki Avrupa aleyhtarı ve panislâmist fikirler sansür edilmiştir).

Enver Paşa'nın Anıları 1881-1908 (nşr. Halil Erdoğan Cengiz), İstanbul 1991.Kurt Okay, Enver Pasha der Grosse Freund Deutschlands, Berlin 1935.Ziya Şakir, Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı: Talat, Enver, Cemal, İstanbul 1944 (bu iki eserde önemli hatalar bulunmaktadır).Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Ortaasya'ya: Enver Paşa, İstanbul 1970-72, I-III (Enver Paşa'nın otobiyografik bir defterinden istifade edilerek yazılmıştır, metinde bazı küçük hatalar vardır).E. J. Zürcher, The Unionist Factor: The Role of the Committee of Union and Progress in the Turkish Nationalist Movement 1908-1926, Leiden 1984.Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat-Terakki Erkânı, İstanbul 1990."Enver Paşa'nın Dul Eşi Naciye Sultan'ın Hatıraları", Vatan, İstanbul 15 Aralık 1952 - 21 Ocak 1953.Azade-Ayşe Rorlich, "Fellow Travellers: Enver Pasha and the Bolshevik Government 1918-1920", As.Af., LXIX (1982), s. 286-296.Ahmed Niyâzi, Hâtırat, İstanbul 1326.Said Halim ve Mehmet Talat Paşa Kabinelerinin Dîvân-ı Âlî'ye Sevkleri Hakkında Dîvâniye Meb'ûsu Fuad Bey Tarafından Verilen Takrir Üzerine Berâ-yı Tahkikat Kur'a İsabet Eden Beşinci Şube Tarafından İcra Olunan Tahkikat ve Zaptedilen İfâdâtı Muhtevidir, İstanbul 1334.Cemal Paşa, Hâtırat 1913-1922, İstanbul 1922, tür.yer.C. Mühlmann, Deutschland und die Türkei 1913-1914, Berlin 1929, tür.yer.P. Muratoff, Caucasian

Battlefields, Cambridge 1953, tür.yer.Ali Fuad Cebesoy, Moskova Hatıraları, İstanbul 1955, s. 50-57, 157-188.Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, İstanbul 1960, tür.yer.Zeki Velidi Togan, Hâtıralar, İstanbul 1969, s. 384-405, 455-458.Feroz Ahmad, The Young Turks, London 1969, tür.yer.Ali Bademci, 1917-1934 Türkistan Milli İstiklâl Hareketi ve Enver Paşa, İstanbul 1975, I.Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, İstanbul 1989, III, bk. İndeks.J. Pomiankowiski, Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşü (trc. Kemal Turan), İstanbul 1990, tür.yer.Türkkaya Ataöv, "1-7 Eylül 1920 Doğu Halkları Birinci Kongresinde (Bakü) Enver Paşa'nın Konuşma Metni ve Bununla İlgili Kongre Kararı", SBFD, XXXIX (1974), s. 43-51.Charles D. Haley, "The Desperate Ottoman: Enver Paşa and the German Empire-I", MES, XXX/1 (1994), s. 1-51.D. A. Rustow, "Enwer Pasha", EI² (İng.), II, 698-701.

Vehbi Vakkasoğlu, "31 Mart Oyunu", Köprü, Sayı: 61, Nisan 1982, s.25; aktaran: Ümit Doğan, "Derin Sultan Abdülhamid", Kripto Basım Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, Mayıs 2019, s.353.Mustafa Armağan, "Abdülhamid'in Kurtlarla Dansı", İstanbul 2006, s.288; aktaran: Ümit Doğan, "Derin Sultan Abdülhamid", Kripto Basım Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, Mayıs 2019, s.353.Cevat Rifat Atilhan, "Abdülhamid ve Siyonizm", Sebilürreşad, Kasım 1948, s.333.Samih Nafiz Tansu, "İki Devrin Perde Arkası", İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, Kasım 2016, s.88-89.Ali Fuat Türkgeldi, "Görüp İşittiklerim", Türk Tarih Kurumu, 5. Baskı, yıl 2010, s.128-129.Tarihin Arka Odası – Basmacılar ve Enver Paşa / 20 Nisan 2013.Orhan Koloğlu, "İttihatçılar ve Masonlar", Pozitif Yayınları, Ocak 2012; İsmail Küçükkılınç "Jön Türklük ve Kemalizm Kıskacında İttihadçılık", Ötüken Yayınları, mart-2016 s. 94-117; Paul Dumont, "Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk" çev. Ali Berktay. Ayrıca, Erol Şadi Erdinç, Murat Bardakçı, Vahdettin Engin, Erhan Afyoncu ve.s konu ile ilgilenenler İttihatçıların saklanmak için mason localarını kullandığını vurgulamıştırlar.Orhan Koloğlu, "Curnalcilikten Teşkilatı Mahsusaya", Kırmızı Kedi Yayınları, Nisan 2016, 2. Basım, istanbul s.55-56. "Enver Paşa'nın Anıları", yay. Halil Erdoğan Cengiz, Türkiye İş Bankası Yayınları, Mart 2017, İstanbul, 9. basım s.13. "Talat Paşa'nın Anıları", yay. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Yayınları, Temuz 2019, İstanbul, 12. Basım, s.16-17.Murat Bardakçı, "Enver", 1. Basım, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları 2015, s.280.General Sami Sabit Karaman, "İstiklal Mücadelesi ve Enver Paşa. Trabzon ve Kars Hatıraları 1921-1922)", İstanbul, s.142-143; aktaran: Murat Bardakçı, "Enver", 1. Basım, İstanbul,Türkiye İş Bankası Yayınları 2015, s.280

TALAT PAŞA
(1874-1921)

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucu lideri , İttihat ve Terakki'nin kurucularından ve önde gelen liderlerinden olan Osmanlı sadrazamı.

Son pişmanlığı fayda vermeyen, elinde birçok masumun, Müslümanın kanı bulunan, vatanını terk edip kaçan gafil.

Doğum Yeri ve Ailesi

Asıl ismi Mehmet Talât;1 Eylül 1874, Edirne'de doğdu. 15 Mart 1921, Almanya-Berlin'de 46 yaşında bir Ermeni suikastçı tarafından öldürüldü. Babası Kırcaali'ye bağlı Çepleci köyünden Kadı Ahmet Vâsıf Efendi, annesi de Kayseri Dedeler köyünden buraya göçmüş Pomak ve Türk soylu bir aileye mensup Hürmüz Hanım'dır. Talât Bey üç yaşında iken ailesi Doksan üç Harbi'nin şiddetli günlerinde İstanbul'a göçmüş, burada Çatladı kapı civarında oturmuştu. Bir yıl kadar İstanbul'da kaldıktan sonra Edirne'ye geri dönmüşlerdi.

Eğitimi ve Hocaları

İlk eğitimini Vize'de aldıktan sonra Edirne Askerî Rüşdiyesi'ni bitirdi. Babasının vefatı üzerine annesi ve iki kız kardeşinin sorumluluğunu erken yaşta üstüne almak zorunda kaldı. Ailesinin geçimini sağlamak için Edirne Posta ve Telgraf İdaresinde kâtiplik, Alyans İsrail Okulu'nda Türkçe öğretmenliği yaptı 1891'de telgraf deposu mukayyidi oldu. 1898 ile 1908 arasında, Selanik Postanesinde posta memuru olarak görev yaptı. Bu posta biriminde 10 yıl hizmet ettikten sonra, Selanik Postane başkanı oldu. Memuriyeti sırasında Fransızca dersleri aldı, ayrıca Rumca da konuşabilmekteydi. Burada bir yandan Posta İdaresi'nde çalışırken, bir yandan da Selanik Hukuk Mektebi'ne devam etti, ancak yükseköğrenimini tamamlayamadı. Talât Bey'in eniştesi İsmail Yörük'le 1885 yılında tanışması ve eniştesi ile olan münasebetleri Talât Bey'in fikri ve siyasi hayatında dönüm noktasını teşkil etmişti.

Genç yaşta eniştesi İsmail Yörükoğlu aracılığıyla Jön Türk düşüncesinden haberdar oldu Bu sıralarda siyasete katılarak, II. Abdülhamit yönetimine karşı yürütülen gizli Jön Türk hareketine katıldı. Bulgaristan Türkeri'nden olan ve daha sonra *Şark* adında bir muhalefet gazetesi çıkaran İsmail Yörükoğlu, Ahmet Zeki Bey ile beraber Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Rusçuk teşkilâtında çalıştı.

Talât Bey'in yönetim aleyhine fikirlerinin gelişmesinde etkili olan bir diğer kişi de, o dönemde kimsenin dikkatini çekmeyen kirli sarıklı, yırtık cüppesiyle ortalarda dolaşan, daha sonraları mebusluk da yapan Hafız İbrahim idi.

Talat Bey, Edirne'de daha sonra İpek mebusluğu yapacak olan Hâfız İbrâhim Efendi'nin çabalarıyla gerçekleşen ve alt düzey bürokrat ve zabitlerden oluşan bir muhalefet örgütlenmesine katıldı. Ancak hükümet bu gelişmeyi öğrenince Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Paris ve Cenevre teşkilâtlarıyla gizli muhaberatta bulunan örgüt üyeleri tutuklandı (1896). Talat Bey diğer sivil üyelerle yargılandığı mahkeme tarafından üç yıl hapse mahkûm edilerek Edirne Hapishanesi'ne gönderildi ve

memuriyetten azledildi (1897). Jön Türklerle saray arasında gerçekleşen ve Contréxeville Anlaşması diye adlandırılan uzlaşmanın ardından muhalefete karşı uygulanan siyasetin yumuşatılması neticesinde 1898 yılı Şubat ayında bir irade ile diğer arkadaşlarıyla beraber Talat Bey de affedildi. Bununla birlikte Edirne'de kalmasına izin verilmeyip Selânik'e sürüldü.

1908 ihtilâlinin hazırlanmasında önemli rol oynayan Talat Bey, 1908-1918 arasında Osmanlı Devleti siyasetine yön veren en önemli aktörlerden biri olmuştur. Bâb-ı Âli Baskını sonrasında Said Halim Paşa kabinesinde Dâhiliye Nazırlığına getirildikten sonra devlet siyasetinin en önemli belirleyicilerinden biri hâline geldi. Enver Paşa ve Cemal Paşa ile birlikte Üç Paşalar iktidarını kuran Talat Bey, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesinde ve Ermeni Tehcirinde rol oynamış,1917 yılında sadrazamlık yapmış, Savaşın kaybedilmesinden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni feshedip Enver ve Cemal Paşalarla birlikte ülkeden kaçmıştı.

Osmanlı Devleti'nin son yılları, birçok Türk gencinin bağımsızlık aşkına ve bu aşkla birlikte verdikleri uzun soluklu mücadelelere sahne olmuştur. Bugün tarihçilerin ve meraklıların yakın tarihimizle ilgili sık sık adını andığı paşalar, sadrazamlar, âlimler, şairler ve devlet görevlileri bilhassa bu dönemde ortaya çıkmıştır. 1908 İhtilâli'ni düzenleyen ve bu tarihten itibaren 1918'e kadar devletin yönetiminde birinci derecede rol oynayan, mason ve Yahudilerin kurduğu siyasî cemiyet İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı'nın son yıllarına damgasını vurmuş, koskoca cihan devletinin yıkılmasında, yüzbinlerce masum insanın kanının dökülmesine, yerinden yurdundan edilmesine, vatan topraklarının sömürgeci batı devletler tarafından işgaline sebep olmuştur.

Cemiyetin kurucularından olan Talât Paşa, özellikle 1908-1918 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin hem iç hem de dış siyasetine yön vermiş bir devlet adamıdır. Ermeni Devrimci Federasyonu Daşnaksutyun'un aldığı İttihat ve Terakki erkânının öldürülmesi kararı neticesinde 15 Mart 1921 günü Berlin'de Soghomon Tehliryan adındaki bir Ermeni tarafından tabanca ile vurularak öldürülmüştür.

Jön Türk Hareketi

Jön Türk düşüncesinden genç yaşta haberdar olmuş, alt düzey bürokrat ve zabitlerden oluşan bir muhalefet örgütlenmesine katılmış,1896'da arkadaşlarıyla beraber tutuklanan Talat Bey, üç yıl hapse mahkûm edilerek Edirne Hapishanesi'ne gönderilmiş ve memuriyetten azledilmişti. Bir buçuk yıl kadar hapis yattıktan sonra 1898 yılı Şubat ayında bir irade ile diğer arkadaşlarıyla beraber affedilmiş, ancak Edirne'de kalmasına izin verilmeyerek Selanik'e sürüldü.

1899'da Selânik Vilâyeti Posta ve Telgraf İdaresi'nde kâtip, 1903'te başkâtip oldu ve 21 Kasım 1907 tarihinde azledilinceye kadar bu görevde kaldı. Posta idaresindeki görevi ona memleket dışındaki muhaliflerin yayınladıkları gazeteleri gizlice alıp Selanik'e getirme fırsatı verdi. Selanik'te resmi işleriyle uğraşmanın dışında Selanik Hukuk Mektebi'ne devam etti. Bu vazifesine devam ettiği yıllarda, gizli olarak, masonlarla, Siyonist Yahudilerle ve siyasetle de meşgul oluyordu

1903'te İtalyan Obediyası'na bağlı Macedonia Risorta mason locasına girdi. Kimi kaynaklara göre aynı zamanda Bektaşî tarikatı mensubu idi ve her iki kanalı da muhalif siyasi örgütlenme için kullandı. Pek çok rejim aleyhtarının katıldığı bu loca, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin dâhil olduğu daha sonraki örgütlenmelere ciddi katkılar sağladı.

Muhalifler 1906 yılı Temmuzunda yeni bir örgütlenmenin gerçekleştirilmesine karar verdiler. Talat Bey ile İsmail Canbulat ve Mithat Şükrü Bey'den oluşan bir heyet, adı sonradan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti adını alan örgütün kurulmasına karar verdi. Talat Bey, İsmail Canbolat ve Mustafa Rahmi Bey ile birlikte örgütün idaresini üstlendi. Özellikle düşük rütbeli subayların üye kaydolduğu cemiyet, merkezi Paris'te bulunan "*Osmanlı Terakkî ve İttihat Cemiyeti*" ile 17 Eylül 1907'de birleşti; "*Osmanlı Terakkî ve İttihat Cemiyeti Dâhilî Merkez-i Umûmîsi*" adını aldı. Talat Bey bu yeni teşkilâtın kâtibi olarak görevlendirildi. "*Hâricî Merkez-i Umûmî*"'de benzer bir görevi üstlenen Bahâeddin Şâkir Bey ile beraber örgütün teşkilatlanmasını denetleyen iki kişiden biri oldu.

Bir jurnal üzerine Kasım 1907'de Posta İdaresi'ndeki görevinden azledilen Talat Bey, memuriyet hayatının bitmesi sayesinde bütün zamanını cemiyet için kullanma imkânı bulmuştur. Meşrutiyet'in İlanından önce iki kere İstanbul'a giderek cemiyetin İstanbul şubesinin kurulması için çalıştı.

1908 İhtilalinden sonra

1908 ihtilalinden sonra örgüt "*Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti*" adını aldı. Cemiyetin en önemli idarecilerinden biri hâline gelen Talat Bey, 1908-1918 döneminde Osmanlı Devleti'nde en önemi siyaset yapıcılardan biri oldu. Siyasi görevlerinin yanı sıra 1909 yılında kurulan Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locasının ilk büyük üstadı olarak bir yıl görev yaptı.

Talat Bey, Kasım-Aralık ayları içinde yapılan 1908 seçimlerinde memleketi Edirne'den aday olmuş ve doksan oy alarak Mebusuna girmiştir. Meclisin açılışında Ahmet Rıza Bey 205 oy alarak başkan seçilirken Talat Bey'de 116 oy alarak birinci reis vekili seçildi.

31 Mart isyanı

31 Mart İsyanı'nda isyancıların boy hedeflerinden biri hâline gelen Talat Bey, isyanın üçüncü günü Hareket Ordusuna katılmak, Meclis-i Mebusan ve Ayan azalarını toplayabilmek için Doktor Nâzım Bey'le birlikte Ayastafanos'a gitti. Yat kulübünde toplanan diğer mebusan ve ayanla birlikte padişahın "*Kanun-u Esasi*"ye sadık kaldıkça saltanat haklarının korunacağına dair sadarete çekilen telgrafa imza attı. Sultan Abdülhamit'in hal edilmesinden sonra Talat Bey, ayan ikinci başkanı Gazi Ahmet Muhtar Paşa ile birlikte Reşat Efendi'ye tahta çıktığını bildiren heyetin başkanlığını yaptı.

31 Mart hadisesinden sonra İngiltere'ye seyahate giden 17 kişilik meclis heyetine başkanlık etti. İngiltere'de resmi ziyarette iken Hüseyin Hilmi Paşa kabinesine Dâhiliye Nazırı tayin edildiğini öğrendi.

Bakanlıkları

8 Ağustos 1909 ve 4 Şubat 1911 tarihleri arasında bir buçuk yıl Dâhiliye nazırı olarak görev yaptıktan sonra "efkârı umumiyeyi ve matbuatı" hoşnut etmediği gerekçesiyle istifa etti; Edirne mebusu olarak meclisteki görevine devam etti.

4 Şubat 1912 - Temmuz 1912 arasında Sait Paşa kabinesinde Posta ve Telgraf nazırı olarak kabinede yer aldı.

Balkan Savaşı sırasında gönüllü asker olarak Edirne'de görev aldıysa da siyasi propaganda yaptığı gerekçesiyle İstanbul'a geri gönderildi. Bâb-ı Âlî Baskını'nın düzenleyici ve uygulayıcıları arasında yer aldı. Baskından sonra Dâhiliye Nazırı vekili olarak görev yaptı ancak kabinede yer almadı. Baskından sonra kurulan hükûmet, savaşa devam etme kararı almıştı. Talat Bey, II. Balkan Savaşı esnasında Edirne'nin geri alınması için askerî harekât kararı verilmesinde önemli rol oynadı ve ardından Bulgar temsilcileriyle yapılan barış görüşmelerinde Osmanlı heyetine başkanlık etti.

Mahmut Şevket Paşa suikastının ardından kurulan Said Halim Paşa kabinesinde 12 Haziran 1913'te yeniden Dâhiliye nâzırlığına getirildi. Bu tarihten itibaren Talat Bey devletin siyasetinin en önemli belirleyicilerinden biri oldu. Devrin diğer iki önemli yöneticisi Enver Paşa ve Cemal Paşa ile birlikte *Üç Paşalar* iktidarını kurarak Osmanlı Devleti'nin son dönemine damgasını vurdu.

Balkan harbinde "hıyanetleri görülen unsurlardan memleketi temizlemeyi" bir devlet politikası hâline getiren Talat Bey, memleketin etnik yapısı hakkında araştırmalar yaptırttı; İttihat ve Terakki Cemiyetinin teşkilatı yoluyla Rumları ürkütüp göçe sevk etti; boşalan yerlere Makedonya Türklerini yerleştirdi.

Mehmet Talat Paşa, I. Dünya Savaşı sırasında İttihat ve Terakki Cemiyetinin en belirleyici isimlerindendi. Savaşa girme konusunda İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde beliren fikir ayrılığında savaşa katılma taraftarı gruba dolaylı destek vererek Osmanlı Devleti'nin böyle bir karar almasında etkili oldu. 27 Mayıs 1915 tarihli Tehcir Kanunu'nun çıkarılması ve uygulanmasında cemiyet liderlerinden biri ve Dâhiliye nâzırı sıfatıyla önemli rol oynadı.

Sadrazamlığı

3 Şubat 1917 tarihinde Said Halim Paşa'nın sağlık sebeplerini ileri sürerek istifa etmesinden sonra Talat Bey, vezir rütbesiyle sadrazamlığa getirildi. Böylece Osmanlı tarihinde sadrazamlığa getirilen ilk mebus oldu.

Sadrazamlık döneminin en önemli konularından bir tanesi, devletin I. Dünya Savaşı'na girmesi ile ortaya çıkan iaşe meselesi olmuştur. 18 Ağustos 1917'de "*İaşe-i Umumiye Kararnamesi*" ile bütün yetkiler orduya devredilmesi, "*Talat- Enver*", "*sivil-asker*" çatışması olarak ifade edilmiş; bu çatışmada Talat yenilmiş ve halkı besleme görevi Talat ve sivillerden Enver ve askerlere geçmiştir. İaşe işlerinin

askerlerden alınıp yeniden sivillere verme çabasına giren Talat Paşa, İaşe Nezareti'ni kurarak başına Kara Kemal'i getirdi.

Bolşevik Devriminin gerçekleşmesiyle savaştan çekilen Rusya ile yapılan barış görüşmelerine Talat Paşa bizzat katıldı. Lev Troçki, Karl Radek gibi ihtilalciler ve Çiçerin ile Lev Mihayloviç Karahan gibi Sovyet diplomasisinde önemli rol oynayacak olan şahsiyetlerle tanışma imkânı buldu. 3 Mart 1918'de imzalanan Brest Litovsk Barış Antlaşması'na Osmanlı Devleti temsilcisi olarak imza atan Talât Paşa'nın çabaları neticesinde Rusya, 93 Harbi sırasında işgal ederek aldığı tüm toprakları (Ardahan, Kars, Artvin ve Batum) Osmanlı Devleti'ne geri vermiştir.

1918 yılı Temmuz ayında Sultan Reşad'ın vefatı üzerine usûlen hükûmetin istifasını sunan Talat Bey, Sultan Vahdettin tarafından yeniden sadrazamlığa atandı. Devletin savaşta yenilgiye uğraması üzerine 8 Ekim 1918'de sadrazamlıktan istifasını sundu ve 14 Ekim'de Ahmed İzzet Paşa sadâretinde yeni kabinenin kurulmasıyla görevi resmen sona erdi.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesinde Enver ve Cemal paşalarla birlikte karar veren Talat Paşa idi. Tehcir Kanunu'nun çıkarılması ve uygulanmasında Dâhiliye Nazırı sıfatıyla önemli rol oynadı.

Talat Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında, en mühim icraatlarından biri de Yahudi çevreleri ele geçirebilmek için giriştiği mücadelede görünecektir. Bu konuda Almanlar da kendisini desteklemekteydi. Yahudiler Filistin'de toprak alımı ve otonom idare elde etme konusunda Talat Paşa'dan oldukça istifade etmişlerdir. Abdülhamid Han'ın hal tebliğini bildirenlerden büyük dostu Yahudi Emanuel Karasu bu işlerde başı çekmiştir.

YURT DIŞINA KAÇIŞ

Savaşın kaybedilmesi ve Talât Paşa'nın sadrazamlıktan istifasının ardından, İttihat Terakki ve Umum Merkezi, Talât Paşa, Enver Paşa ve Merkezi Umumi azalarından Doktor Nazım, Doktor Bahaeddin Şakir ve Doktor Rusuhi'nin İstanbul'da kalmalarının sakıncalı olacağı, ülke dışına çıkmasına karar verdi. Ortalık durulup, memleket yabancı işgalinden kurtulduktan sonra tekrar İstanbul'a dönmek üzere geçici bir süre için, Almanya'ya gidilmesine karar verildi.

Talat ve Enver Paşalar memleket dışına çıkacak olurlarsa bütün düşmanlığın onlarda toplanacağı ve fırkanın diğer üyelerinin bu düşmanlıktan uzak kalacakları ileri sürülüyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin örgütün feshine karar veren son kongresi 1 Kasım 1918'de Talat Paşa'nın başkanlığında yapıldı. Talat Paşa, o gece Enver ve Cemal paşalar gibi önde gelen cemiyet liderleriyle birlikte bir Alman torpido gemisiyle Karadeniz üzerinden Sivastopol'a geçerek oradan Berlin'e kaçtılar.

Talât Paşa ve arkadaşlarını taşıyan Alman denizaltısı 2 Kasım'da Kırım yarımadasında ve Sivastopol'un yakınında Gözleve, yani Evpatorya'ya vardı. Almanlar, Talât Paşa ve arkadaşlarını Gözleve'de bekliyorlardı. Türk heyetinin Almanya'ya hareketleri için bir askeri tren hazırlamışlardı. Bu trene binen Talât Paşa ve arkadaşları, Gözleve'den ayrılarak, hiçbir zorlukla karşılaşmadan 8 Kasım 1918'de Alman sınırına geldiler. Bu günlerde Almanya'da da siyasi çalkantılar olmaktadır ve karışıklıklar çıkmıştı.

Yurt dışına çıkmadan önce Sadrazam Ahmed İzzet Paşa'ya bir mektup bırakan Talat Paşa, mektubunda muhakeme olmak istediğini ama arkadaşlarının ısrarı ile bunu geleceğe bıraktığını, sahip olduğu para ile ilgili bilgi verdikten sonra da memleketin işgalden kurtulduğu gün ilk telgrafta geleceğini ve hesap vereceğini söylüyordu. Talat Paşa'nın yazdığı mektubun Kasım'da Sadrazam İzzet Paşa'ya verilmesiyle olay ortaya çıktı. Talat Paşa ve arkadaşlarının yurt dışına çıkmaları hükûmeti çok zor bir duruma düşen kabine 8 Kasım'da istifa etti; yerine kurulan Tevfik Paşa kabinesi çıkarttığı bir kararname ile Talat Paşa ve arkadaşlarının memlekette kalan mallarına el koydu.

Ardından 2 Şubat 1919 tarihinde "*Tehcir ve Taktil*" olaylarını inceleyecek heyetler kurulmasına dair Meclis-i Vükela kararı çıkarılarak, Talat Paşa ve arkadaşları gıyaben yargılandı. Damat Ferit Paşa hükûmeti kurulduktan sonra İttihat ve Terakki'nin ileri gelenlerini yargılamak için yeni bir Divan-ı Harp kurulmuş; ayrıca Talat Paşa'nın paşalık rütbesi ile nişanlarının geri alınmasına karar verilmiştir.

Türkiye, tarihinin en çalkantılı ve bunalımlı dönemini onun iktidarda bulunduğu yıllarda yaşadı. Koca bir İmparatorluğu cehaleti, beceriksizliği yüzünden kısa bir sürede çok kötü bir duruma düşürenlerin önde gelenlerinden biri olduğu halde, bu korkunç sorumluluğun hesabını millete vermekten

kaçarken, Sadrazam İzzet Paşa'ya bıraktığı mektupta***; "Mesuliyet kabul ediyorum, millete karşı hesap vermek ve muhakeme edilerek verilecek cezayı çekmek isterim. Size söz veriyorum, müsait bir vaziyet hâsıl olunca geleceğim"*** diyordu. Arkadaşları arasında memleketinden kaçmayarak sorumluğunun sonucuna katlanmak dürüstlüğünü gösterenler olmuştu. Talat Paşa bunu da yapamadı. Arkasında yıkılmış ve zor durumda bir vatan bırakarak Berlin'e kaçtı.

Talat Paşa Berlin'de görüştüğü (1921) ünlü İngiliz casusu Aubrey Herbert'e yakınırken Sultan II. Abdülhamid Han'a darbe yaptıkları dönemden itibaren kendilerine karşı nasıl bir teslimiyetçi ruhla hareket ettiklerini fakat onların buna aldırmadıklarını belirterek şöyle diyecektir:

"Sanıyorum dünya tarihinde hiçbir güç, bir başkasına, bizim ihtilal yaptığımız dönemde İngiltere'nin Türkiye'ye davrandığı kadar buyurgan bir tutum içinde olmamıştır. Oysa ihtilalin ileri gelenleri sizden hoşlanıyor, halk ise âdeta size tapıyordu. Bir gün büyükelçinin atlarını arabasından çözdüler ve arabayı elçilik binasına kadar çekip götürdüler. Bu pek küçük bir şey, bir sembol… Elçi isteseydi, arabanın kendi üzerlerinden geçmesine bile ses çıkarmazlardı. Oysa siz bizden uzak duruyordunuz. Elçi soğuktu, Fitz Maunce ise düşmanca bir tutum içindeydi. Biz de kendimizi ayakta tutmanın bir yolunu bulmaya çalışıyorduk. Aramızın soğumasından sonra bile sizinle yeniden dost olmaya çabaladık; bunun için onulmaz muhalifimiz Kâmil'in sadrazamlığını kabul ettik. Ne bu, ne de yaptığımız başka şeyler sizi hoşnut etti. Bizi Almanya'nın kollarına attınız. Bizim başka seçeneğimiz yoktu. Öteki seçenekler ya ölüm, ya paylaşılma demekti."

Bu ifadeler İttihatçıların II. Abdülhamid Han'ı tahttan indirdikleri sırada, nasıl teslimiyetçi bir ruh içerisinde olduklarını göstermeye yeterlidir.

Talat Paşa, bu tarihten itibaren İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin yurt dışında yeniden başlattığı faaliyetin idaresinde Ali Sâî takma adıyla görev aldı, Bolşevikler ve galip devletlerle temaslar yaptı. Kendisi bu dönemde ayrıca Mustafa Kemal Paşa ile muhaberede bulundu. Damad Ferid Paşa hükümetince Dîvân-ı Harb-i Örfî'ye sevkedilen Talat Paşa'nın vezaret rütbesi henüz gıyabî yargılanması başlamadan çıkan bir irade ile geri alındı (12 Mart 1919).

Yurtdışındaki faaliyetleri

Talat Paşa, kaçışından itibaren İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yurt dışında yeniden başlattığı faaliyetin idaresinde "*Ali Sâî*" takma adıyla görev aldı. Bütün faaliyetleri bir araya toplamak ve oradan kontrol edebilmek amacıyla bir büro kiraladı. Arkadaşlarıyla burada Türkiye'nin siyasi durumuna ait haberler özetleyip rapor hâline getiren Talat Paşa, bir gazete çıkarmayı istiyordu. Parasızlık nedeniyle bunu gerçekleştiremeyen Talat Paşa, iktidarda iken Avrupa'da tanıdığı insanlara siyaseti hakkında açıklamada bulunmak için hatıralarını yazdı. Berlin'deki en önemli faaliyetlerinden birisi *Şark Kulübü* adlı bir kulüp kurması idi. Kulüp adına toplanan paralarla fakir doğulu öğrencilere yardım edilecek, doğuluların Avrupa'yı tanımaları kolaylaştırılacak, doğu hakkında eserler yayınlanacak, doğunun propagandası yapılacaktı.

Talat Paşa ayrıca Tevfik Rüştü, Halide Edip, Celal Bayar, Ankara temsilcisi Bekir Sami Bey ve Galip Kemali beyler ile mektuplaşmalar, Cami Bey, Nuri Conker ile görüşmeler yaptı. Çalışmalarının amacı; Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında anlaşma sağlamak; İngiltere ve öteki Batılılarla ilişki kurmak; Anadolu hareketini desteklemek idi. Bu amaçlarla Avrupa ülkelerinde seyahat etti; Bolşevikler ve galip devletlerle temaslar yaptı. Kendisi bu dönemde ayrıca Mustafa Kemal Paşa ile haberleşti.

Talât Paşa, Berlin'e yerleştiği ilk dönemlerde, nasıl bir siyasi faaliyet yapması gerektiği konusunda çalışmalarda bulunmuş, bu çerçevede, Almanya içerisinde çıktığı iki seyahatin ardından diğer Avrupa ülkelerine de gitmeye karar vermişti. Talât Paşa, Lahey'de Huysmans ile görüşmesinin ardından Bolşevizme karşı duymuş olduğu alaka neticesinde, Bolşeviklerle temasa geçmek için girişimlerde bulunmuştu. Talât Paşa ve arkadaşlarının bu görüşmelerden maksadı; Anadolu'daki milli hareketin İngiltere'nin başını çektiği batılı emperyalistlere karşı birlikte hareket edebilecek duruma getirilmesi idi.

Daha sonraki dönemlerde Talât Paşa'nın, Bolşeviklerle münasebetlerini kestiği görülür. Paşa'nın bu düşüncesindeki en büyük etken, Bolşeviklerin Türklere ve Müslümanlara karşı uyguladıkları politikalarıdır. Yeni Sovyet idarecilerini ve onların düşüncelerini Brest-Litovsk

müzakerelerinden beri iyi tanıyan Talât Paşa; Bolşevikler, Müslümanlara bağımsızlık ve özgürlük konusunda vaat ettikleri her şeyi imha ettiklerini, tekrar çarlık döneminin eski politikalarını uygulamaya koyduklarını iddia ediyordu.

Talât Paşa, Berlin'de geçirdiği, yaklaşık iki buçuk yılı aşkın bir zaman zarfında, kendisine yakın gördüğü yabancı çevrelerle temasa geçmiş ve bu arada elde ettiği bilgileri ve belgeleri Anadolu'daki Millî Mücadelenin lideri Mustafa Kemal Paşaya mektupla haber vermiştir.

Talât Paşa Mustafa Kemâl'e yazdığı ilk mektubunda, hem Mustafa Kemâl'e memleketin kurtuluşuna dair kendi düşüncelerini belirtmiş, hem de yurt dışındaki İttihatçıların faaliyetlerini anlatmış, onların lideri olarak Mustafa Kemâl'e ortak çalışmalar konusunda bazı teklifler de bulunmuştur.

Söz konusu mektupta Talât Paşa, yurt dışına çıktığı andan itibaren yaptığı bütün siyasi faaliyetlerini ve Avrupa kamuoyunda Türklere karşı oluşan düşünceleri belirtiyor, ardından bütün bunlara karşı ortak hareket planlarını aktarıyordu.

Mustafa Kemâl Paşanın bu mektuba 20.11.1920 tarihinde verdiği cevap da teknik açıdan Talât Paşanınki gibi kaleme alınmıştır. Mustafa Kemâl Paşa, mektubunda o güne kadar Millî Mücadele uğrunda yaptıklarını özetlerken, diğer taraftan da teşkilatlanma ve mücadelenin başarısıyla ilgili bir strateji çizmektedir. İlk bakışta bu stratejinin kademeli olduğunu ve bunun için de Avrupa'daki İttihatçıların rollerinin ne olması gerektiğinin de açıklandığı söylenebilir.

Mustafa Kemâl Paşa, o zamana kadar Erzurum ve Sivas kongrelerinin toplanarak Türk istiklâlinin temini için kararlar aldığını, Sivas Kongresi'nde bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin birleştirildiğini ve bu teşkilâtların birbirinden haberli kılındığını; ayrıca, bütün bu faaliyetleri tekelden yönetmek için bir "Heyet-i Temsiliye" oluşturulduğunu, bunun riyasetinin de kendisinde bulunduğunu anlatmaktadır.

Talat Paşa, yurtdışındayken Sovyetler Birliği'nde faaliyet gösteren Enver Paşa ve Afganistan'ın hizmetine giren Cemal Paşa ile ilişkilerini sürdürdü. Anadolu'da ulusal kurtuluş hareketini örgütleyen Mustafa Kemal Paşa ile mektuplaştı ama dostluğunu kazanamadı. Enver Paşa'nın tersine, Sovyetler Birliği ile işbirliği konusunda daha çekingen; Anadolu'daki harekete el konulması konusunda ise acele edilmemesinden yanaydı.

ÖLÜMÜ

Talât Paşa, Berlin'e taşındıktan bir müddet sonra, sıhhatinin de bozulduğu ve şeker hastalığına yakalandığı biliniyor. Bu nedenle doktorun tavsiye ettiği üzere günlük hayatına dikkat ediyordu. Sokağa yalnız sabahları çıkıyor, mutadı olan aheste yürüyüşüyle hayvanat bahçesine giriyor, orada bir tur yapıyor, bahçedeki Şark Kahvesi'nde oturuyor, bazı dostlarıyla konuşuyor, yemek vaktinden evvel yine evine dönüyordu.

Öldürüldüğü gün Talât Paşa, mutadı olan saatte sokağa çıkarak yine aheste yürüyüşü ile hayvanat bahçesine doğru yürümeye başladı. Cinayeti işleyen Solomon Teilirian ve arkadaşları, kendisini karşıdaki kaldırımdan takip ediyorlar, gözden kaybetmemeye çalışıyorlardı. Teilirian yalnız bulunuyor, arkadaşları bir otomobil ile onu beş on adım geriden takip ediyordu. Talât Paşa, hayvanat bahçesine girdi. Sırtında kurşuni renkte bir pardösü vardı. Bahçede bir tur attı ve Şark Kahvesi'nde oturup bir kahve içtikten sonra evine gitmek üzere kalktı, yürümeye başladı. Talât Paşa, evinin bulunduğu Hardenberg sokağına girdi. Tam 17 numaralı evin önüne geldiğinde, katil Paşa'nın omzuna dokunarak "Talât, Talât!" diye seslendi. O da arkasını dönünce katil başına bir kurşun sıkıp, silahı olay yerine bırakıp kaçtı. Talât Paşa can vererek yere yığıldı. Civarda bulunanlar kaçmak üzere olan katili yakaladı ve polise teslim ettiler.

Talat Paşa, 15 Mart 1921 tarihinde Salı günü saat 11 sıralarında Berlin'de Ermeni Törer örgütü, Daşnaktsutyun'un aldığı İttihat ve Terakkî erkânının öldürülmesi kararını icra eden Soghomon Tehliryan adındaki bir Ermeni tarafından tabanca ile vurularak öldürüldü.

Berlin, Tampelhof'ta inşasına öncülük ettiği camide kılınan cenaze namazına kalabalık bir katılım oldu; imparatorun başmabeyncisinin yanı sıra Cumhurbaşkanı, Başbakan, Dışişleri ve Adalet Bakanlarının temsilcileri cenazede hazır bulundu. Berlin'deki Türk mezarlığına defnedildi.

Bu suikastın ardından cenaze morga kaldırıldı, sonra, 19 Mart Cumartesi günü yapılan cenaze töreninin ardından, daha sonra memlekete getirmek amacıyla tahnit edilerek, Berlin'de Müslüman mezarlığında bulunan özel bir mekânda koruma altına alındı. Naaşı yirmi iki yıl sonra İstanbul'a getirilerek Hürriyet-i Ebediye tepesine defnedildi (25 Şubat 1943).

Yakalanan Tehliryan cinayeti işlediğini itiraf etti. İki günlük yargılamadan sonra, Türk tarafının gösterdiği savunma tanıkları dahi dinlenmeden hakkında beraat kararı verildi. Karara gerekçe olarak Tehliryan'ın tehcirden dolayı travma ve cinnet geçirmesi gösterildi.[***Şimşir, Bilal (2000). Şehit Diplomatlarımız (1973-1994) (2015 bas.). Ankara: Bilgi Yayınevi. ISBN 975-494-924-7.)***

İkinci Dünya Savaşının bütün şiddetiyle devam ettiği günlerde, Türkiye ve Alman devletleri arasında yapılan müzakereler sonunda, Hitler Hükümeti, Talât Paşa'nın, 1921'de öldürülmesinin ardından tahnit edilerek özel bir şekilde gömülen cesedini Türkiye'ye iadesine karar verdi. Bunun üzerine cenazenin nakil işlemleri için bir heyet teşkil edilerek Almanya'ya gönderildi.

Talât Paşa'nın naaşı, 20 Şubat 1943'te, Berlin'den İstanbul'a gelirken, özellikle, Talât Paşa'nın doğum yeri olan Edirne'de, Paşa'nın cenazesi büyük heyecan uyandırmıştı. Paşa'nın naaşını taşıyan tren 25 Şubat 1943 sabahı erken saatlerde, Sirkeci Garına gelmiş, naaş buradan alınarak Şişli Sıhhat Yurdu'na oradan da Hürriyet-i Ebediye Tepesine nakledilmişti.

Talât Paşa'nın cenaze korteji, Şişli tramvay caddesini takiben Hürriyet-i Ebediye Tepesine getirilmiş ve orada, abidenin Kâğıthane tarafına bakan parmaklığın iç tarafında bir çam ağacının altında hazırlanan kabrine defnedilmişti.

Talat Paşa dünyadaki diğer benzerleriyle karşılaştırıldığında zamanının şartlarına göre en insânî bir biçimde uygulamaya çalıştığı tehcir kanunu sebebiyle Ermenilerin boy hedefi haline gelmişti. Savaşın galibi İngiltere, siyasi ve askerî üstünlükle dünyayı kendi menfaatleri doğrultusunda şekillendirirken Türklere, Osmanlı Devleti'ne biçtiği rolü belirlediği sırada bazı engelleri kaldırmayı planlamıştı. Talât Paşa'nın yurt dışında yaptıklarını, siyasi faaliyetlerini, Türkiye ve onun menfaatleri için girişimlerini tasvip etmediği için onu hedef haline getirmişti. Onu öldürmek için Ermeni örgütleri ve militanları hazırdı. İngilizlerin yol göstermesi, teşvik ve tahrikleriyle yola çıkan Ermeni örgütleri, Talat Paşa'yı kendi idealleri için ortadan kaldırmış gibi görünseler de, aslında İngilizlerin isteklerini yerine getirmiş oluyorlardı.

Talât Paşa'nın siyasi kimliği ve adının karıştığı olaylar, ölümünden sonra görülen davayı da siyasallaştırmıştı. Almanya'da meydana gelen hükümet değişiklikleri ve iç siyasi çekişmelerin doğurduğu yeni Türkiye politikası, Paşanın katilinin yargılanması esnasında kendini belli etmişti. Öyle ki Talât Paşa davası ve jürinin kararı, Batı dünyasında bugüne kadar "Talât Paşa'nın suçunun ispatı" sayılmıştır. Almanya'daki dava, yıllardır "Soykırım Mahkeme Önünde" başlığıyla kitaplara bile konu olmuştur.

ESERLERİ

Talat Paşa'nın ölümünden sonra yayımlanan hatıraları dışında yazılı bir eseri yoktur. Bu hatıran özeti New York Times Current History dergisinde Ekim 1921'de ve bir kısmı Yeni Şark gazetesinde Kasım-Aralık 1921'de sansürlenerek yayımlanmış; 1945'te Tanin gazetesinde tefrika edilmiş, 1946'da Hüseyin Cahit Yalçın tarafından kitap halinde yayımlanmıştır. Yeni Şark gazetesinde çıkan sansürlü metin, eksik bölümler, Tanin'deki tefrikadan tamamlanıp 2006 yılında Kaynak Yayınları tarafından yayımlandı. İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin bilhassa savaş sırasındaki icraatını savunmak amacıyla hazırlanan bu metinlerin orijinali elde bulunmaz ve gerçekten Talat Paşa'nın kaleminden çıkıp çıkmadığı hususu tartışmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

BA, Sicill-i Ahvâl, nr. 70/87."Lebensgeschichte Talaat Bey", Ernst Jäckh Papers, Yale University, Ms. 466, Kutu 2. Dosya 44, s. 3-6.Talat Paşa, Hatıralarım ve Müdafaam, İstanbul 2006.Ziya Şakir, Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı: Talât, Cemal, Enver Paşalar, İstanbul 1943, s. 5-8, 79.Hüseyin Cahit Yalçın, Talat Paşa, İstanbul 1943.İbnülemin, Son Sadrıazamlar, s. 1933-1935, 1945.Şinasi Orel, Ermenilerce Talat Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü, Ankara 1983, tür.yer.M. Şükrü Hanioğlu, Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902-1908, New York 2001, tür.yer.Talat Paşa Davası (2-3 Haziran 1921): Bilinmeyen Belgeler/Yorumlar (haz. Tessa Hofmann, trc. Doğan Akhanlı), İstanbul

2003.Talat Paşa Davası (2-3 Haziran 1921): Tutanaklar (haz. Doğan Akhanlı), İstanbul 2003.Hasan Babacan, Mehmed Talât Paşa, 1874-1921: Siyasi Hayatı ve İcraatı, Ankara 2005, tür.yer.Cem Özgönül, Der Mythos eines Völkermordes, Köln 2006, tür.yer.R. W. Olson, "The Remains of Talat: A Dialectic between Republic and Empire", WI, XXVI/1-4 (1986), s. 46-56.Mete Soytürk, "İttihatçı Paşalar Nasıl Yurtdışına Çıkarıldı?", Popüler Tarih, sy. 63, İstanbul 2005, s. 46-52.İbrahim Alâeddin Gövsa / Türk Meşhurları (1946), Milliyet Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (c. 2, 1986), Kâzım Karabekir / İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı (1990), Niyazi Hüseyin Bahtiyar / Balkanlar'da Türk Ünlüleri (1999, s.243-246), Alpay Kabacalı / Talat Paşa'nın Anıları (2000), Sema Dülger / Dünden Bugüne Devletin Zirvesindekiler (2007).

Arif Cemil (Denker) (1992), İttihatçı Şeflerin Gurbet Maceraları, İstanbul.Avcı, Halil Ersin (2012), "Dış Destekli Uluslararası Terör Örgütü Örneği: Daşnaksutyun ve Faaliyetleri (1890-1922), Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, Cilt 3 (1), s. 89-101.Babacan, Hasan (2014), Mehmed Talât Paşa, Ankara.Bleda, Mithat Şükrü (2010), İmparatorluğun Çöküşü, İstanbul.Çavdar, Tevfik (1995), Talât Paşa Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü, Ankara.Gazigiray, A. Alper (1982), Ermeni Terörünün Kaynakları, İstanbul.Karataş, Zeynep (2007), Ermeni Terör Örgütü: ASALA, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.Özdemir, Hikmet (2014), "Kör İnanç Olarak İntikamcılık ve Taşnak-Asala Suikastleri", Avrasya İncelemeleri Merkezi, AVİM Report, No 6, Mart 2014, s. 15-24.Şakir, Ziya (2011), Yakın Tarihimizin Üç Büyük Adamı, Talât-Enver-Cemal Paşalar, İstanbul.Şıracıyan, Arşavir (1997), Bir Ermeni Teröristin İtirafları, İstanbul.Tasvir-i Efkâr (1942), 13 Kanunuevvel 1942, s. 3.Ünal, Şeref (2004), Salomon Teilirian Davası -Talât Paşa Suikastı- (Berlin, 2-3 Haziran 1921).Zaptçıoğlu, Dilek (1993), "Talât Paşa Davası", Cumhuriyet, 23 Nisan 1993 Cuma, s. 14.

Abdurrahman Şeref, "Sultan Hamid'in Tahttan İndirilişi", Yakın Tarihimiz, C 1, 1962, s.131-132.

AHMAD, Feroz, İttihatçılıktan Kemalizm'e, İstanbul 1996.Ahmet İzzet Paşa, Feryadım, İstanbul 1992.AKŞİN, Sina, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, İstanbul 1987.ALKAN, Ahmet Turan, İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset, Ankara 1992.AMCA, Hasan, Doğmayan Hürriyet, Bir Devrin İçyüzü 1908-1918, İstanbul 1989.AUBREY, Herbert, "Talât Paşa", Birikim, Çev. Bingöl Erdumlu, S 2, Nisan 1975, s.47-57.AYDEMİR, Şevket Süreyya, Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa, Cilt 1, İstanbul 1970.Babıali Evrak Odası (Sadaret) Defterleri.Başbakanlık Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Evrakı.Başbakanlık Kararlar Dairesi Müdürlüğü Evrakı.BAYAR, Celal, Ben De Yazdım: Millî Mücadeleye Giriş, Cilt I-VIII, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.BAYUR, Yusuf Hikmet, Türk İnkılâbı Tarihi, Ankara 1991.BİRİNCİ, Ali, Hürriyet ve İtilâf Fırkası, İstanbul 1990.BLEDA, Mithat Şükrü, İmparatorluğun Çöküşü, İstanbul 1979.BOLAYIR, Enver, Talât Paşa'nın Hâtıraları, İstanbul 1946.BOSTAN, M. Hanefi, Bir İslâmcı Düşünür Said Halim Paşa, İstanbul 1992.Cemal Paşa, Hatırat, İstanbul 1996.CLEVELAND, William L., Batı'ya Karşı İslâm Şekip Arslan'ın Mücadelesi, İstanbul 1991.ÇAVDAR, Tevfik, Talât Paşa Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü, Ankara 1995.Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti (DH. EUM).Dâhiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği Kalemi (DH HMŞ).Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdürlüğü (DH. KMS).Dâhiliye Nezareti Siyasi İradeler Kataloğu (DH. SYS.).Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi DH. ŞFR.DENKER, Arif Cemil, İttihatçı Şeflerin Gurbet Maceraları, İstanbul 1992.Dosya Usulü İradeler Tasnifi (DUİT).DURU, Kazım Nami, İttihat ve Terakki Hatıralarım, İstanbul 1957.Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekât-ı İhtilâliyyesi: İlan-ı Meşrutiyetten Evvel ve Sonra, Ankara 1983.ERTÜRK, Hüsamettin, İki Devrin Perde Arkası, İstanbul 1996."Eşi Hayriye Hanım Talât Paşayı Anlatıyor", Yakın Tarihimiz, C 2, 1962, s.193-195.HALE, William, Türkiye'de Ordu ve Siyaset, 1789'dan Günümüze, İstanbul 1996.Hüseyin Nazım Paşa, Ermeni Olayları Tarihi, Ankara 1994.IACOVELLA, Angelo, Gönye ve Hilal İttihad-Terakki ve Masonluk, İstanbul 1998.İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları, İstanbul 1987.İNAL, İ. Mahmut Kemal, Son Sadrazamlar, Cilt III, İstanbul ty.İrade-Meclis-i Mahsus.KANSU, Aykut, 1908 Devrimi, İstanbul 1995.KARABEKİR, Kâzım, İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı, İstanbul 1967.KARABEKİR, Kâzım, İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909, İstanbul 1995.KIZILDOĞAN, Hüsrev Sami, "Vatan ve Hürriyet=İttihat ve Terakki", Belleten, C 1, S 3-4, Ankara 1937.KURAN, Ahmet Bedevi, İnkılap Tarihimiz ve İttihad ve Terakki, İstanbul 1948.KURAN, Ahmet Bedevi, İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler, İstanbul 1945.KURŞUN, Zekeriya, Küçük Mehmed Said Paşa (Siyasi Hayatı, İcraatı ve Fikirleri) 1838-1914, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1991.KUTAY, Cemal, "Talât Paşa'nın Berlin'deki Son Günleri", Tarih Konuşuyor, C I, S 2, Mart 1964.

KUTAY, Cemal, Şehit Sadrazam Talât Paşa'nın Gurbet Hatıraları, C I-III, İstanbul 1983.KUTAY, Cemal, Talât Paşa'yı Nasıl Vurdular?, İstanbul 1956.Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MVM).MENTEŞE, Halil, Halil Menteşe'nin Anıları, İstanbul 1986.Mevlanzâde Rıfat, Türkiye İnkılâbının İçyüzü, İstanbul 1993.Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920), Ankara 1994.POMİANKOWİSKİ, Joseph, Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşü "1914-1918 I. Dünya Savaşı", İstanbul 1990.RAMSAUR, Ernest Edmondson, Jön Türkler ve 1908 İhtilali, İstanbul 1972.SÂBİS, Ali İhsan, Harp Hatıralarım: Birinci Dünya Harbi, Cilt I-VI, İstanbul 1991.Sicill-i Ahval Defteri.SOKU, Ziya Şakir, Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı: Talât, Cemal, Enver Paşa'lar, İstanbul 1943.Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi II. Meşrutiyet Olayları (1908-1909), Ankara 1996.ŞİMŞİR, Bilâl N., Atatürk İle Yazışmalar (1920-1923), Ankara 1992.Tahsin Paşa, Abdülhamit ve Yıldız Hatıraları, İstanbul 1931.TANSU, Samih Nafiz, İttihat ve Terakki İçinde Dönenler, İstanbul 1960.TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim, "İttihat ve Terakki Hareketinin Oluşumunda Selânik'in Toplumsal Yapısının Belirleyiciliği", Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920), Ed. Osman Okyar, Halil İnalcık, Ankara 1980.TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim, "Kurtuluş Savaşında Talât Paşa ile Mustafa Kemâl'in Mektuplaşmaları", Belleten, C XLIV, S 174, Nisan 1980, s.301-346.Telgraf ve Posta Nezareti İradeleri.TEPEDELENLİOĞLU, Nizamettin Nazif, Sultan Abdülhamit ve Osmanlı İmparatorluğunda Komitacılar, İstanbul 1992.TROÇKİ, Leon, Balkan Savaşları, İstanbul 1995.TÜRKGELDİ, Ali Fuad, Görüp İşittiklerim, Ankara 1987.UNAT, Faik Reşit, "Atatürk'ün II. Meşrutiyet İnkılâbının Hazırlanmasındaki Rolüne Ait Bir Belge", Belleten, S 26, 1962, s.339-

349.UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, "1908 Yılında II. Meşrutiyetin Ne Şekilde ilân Edildiğine Dair Vesikalar", Belleten, C XX, S 77, 1956, s.103-174.ÜNER, Ragıp, "İttihad ve Terakki'nin İki Önemli Adamı: Talât Paşa ve Küçük Talât Bey", Hayat Tarih Mecmuası, S 5, Mayıs 1976, s.78-83.YALÇIN, Hüseyin Cahit, Talât Paşa, İstanbul 1943.YALMAN, Ahmet Emin, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, İstanbul 1997.Yıldız Esas Evrakı (YEE).YÖNTEM, Ali Canip, "Selânik'te 10 Temmuz Sabahı", Yakın Tarihimiz, C 2, 1962, s.257-259.ZAPTÇIOĞLU, Dilek, "Talât Paşa Davası", Cumhuriyet, 20-25 Nisan 1993.

CEMAL PAŞA
(1872-1922)

İkinci Meşrutiyet döneminde mason ve Yahudilerin kurduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üç liderinden biri, Bahriye nâzırı. Özellikle "Üç Paşalar İktidarı" olarak da bilinen 1913-1918 arasında Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyasetinin belirlenmesinde etkin rol oynamıştır. I. Dünya Savaşı'nda Filistin Cephesi'nin komutanı olarak görev yaptı.2.Abdulhamide darbe yaptıktan 5 yıl geçmeden koskoca cihan devletinin parçalanmasını, İslam topraklarının sömürgeci kâfirlerin eline geçmesinde büyük bir vebali olan, **Son pişmanlığı fayda vermeyen, elinde birçok masumun, Müslümanın kanı bulunan, vatanını terk edip kaçan gafil.**

Doğum Yeri ve Ailesi

Asıl adı Ahmed Cemal olup 6 Mayıs 1872'de Midilli'de doğdu. Babası askerî eczacı Mehmet Nesib Bey'dir. Annesi ise Mehmet Nesib Bey'in ikinci eşi olan Binnaz Hanım'dır. Cemal Paşa, 1899 yılında Selanik'te Seniha Hanım'la evlendi. Bu evlilikten Ahmed, Mehmed, Kamuran, Nejdet ve Behçet isimli beş çocuğu oldu. ***(Behçet Cemal, "Başlarken", Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa, Hatıralar, Selek Yayınları, İstanbul, 1959,s.11)***

Cemal Paşa, 1908 - 1918 döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen yöneticilerindendi. Özellikle "Üç Paşalar İktidarı" olarak da bilinen 1913 - 1918 arasında Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyasetinin belirlenmesinde önemli rol oynadı. Birinci Dünya Savaşı'nda en önemli cephenin, Sina Cephesi'nin komutanı olarak görev yaptı. Bundan dolayı devleti savaşa sokmanın, yenilginin ve İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetiminin birinci dereceden sorumlularından sayıldı.

Talat Paşa, Enver Paşa ve Cemal Paşa.. O dönemin dünya gücü olan İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nu tasfiyede kullanılmış bu tarihi şahsiyetler iyi bilinmeden, yakın tarihimizi anlamamız mümkün değildir.

Eğitimi ve Hocaları

1890 yılında Kuleli Askeri İdadisinden mezun olan Cemal Bey, 13 Haziran 1890'da Mektep-i Harbiye-i Şahanenin harp sınıfına kayıt yaptırmıştır. Bu okuldan 1893'te ikincilikle ve teğmen olarak mezun olmuştur. Kurmaylık eğitimi almak üzere Erkan-ı Harbiye'ye girmiş olan Cemal Bey, 1895 yılında Erkan-ı Harp Yüzbaşısı rütbesini alarak Seraskerlik Erkan-ı Harbiye Dairesi Birinci Şubesi'nde göreve başlamıştır.***(Nevzat Artuç, Ahmet Cemal Paşa Askeri ve Siyasi Hayatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008,s.28)***

Bir süre İkinci Ordu'ya bağlı Kırk kilise İstihkâm İnşaat Şubesi'nde çalıştıktan sonra 1897 yılında Kolağası olmuş ve Bekir Paşa'nın kerimesiyle evlenmiştir. Fakat eşi doğum sırasında evladıyla

birlikte hayatını kaybetmiştir. Bu yüzden sağlığı bozulan Cemal Bey, sıhhi sebeplerle naklini istemiş ve Selanik Redif Fırkası Kurmay Başkanlığını ifa etmek üzere 1898 yılında Selanik'teki III. Ordu emrine gönderilmiştir. Cemal Bey bu görevdeyken 2 Haziran 1898'de Seres Fırkası Kumandanı Mehmet Paşa'nın yeğeni, Binbaşı Hasan Bey ve Ayşe Hanım'ın kızı Seniha Hanım ile evlenmiştir.

1905'te binbaşı oldu. Ertesi yıl Rumeli Demiryolları müfettişliğine getirildi. Bu görevi sırasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Rumeli'de örgütlenmesinde etkin rol oynadı; cemiyetin bölük adı verilen yerel birimlerini oluşturdu. 1907'de 3. Ordu kurmay heyetine atandı. Burada Binbaşı Ali Fethi Bey ve Kolağası Mustafa Kemal ile birlikte çalıştı.

Cemâl Paşa, Osmanlı Devletinin içinden sarsılıp, daha sonra yıkılmasına zemin hazırlayan meşhur İttihat ve Terakki Cemiyetinin ileri gelen reislerinden ve faal elemanlarından idi. Nitekim adı geçen cemiyetin 1899 yılında Selânik'te Talat Paşa ve arkadaşları tarafından kurulması üzerine Cemâl Paşaya, bu yıkıcı cemiyetin ordu içinde teşkilâtlandırılması ve Sultan İkinci Abdülhamîd Han gibi bir pâdişâhın, istibdat yaygaralarıyla tahttan indirilmesini sağlayacak faaliyetleri yürütmek vazîfesi verilmişti. Neticede Cemâl, Enver, Talat ve diğer cemiyete üye paşaların yıkıcı çalışmaları etkisini gösterdi ve Sultan Abdülhamîd Han zorla tahtından indirildi. Padişah'a tahttan indirildiğini bildirmek için saraya gelen heyet arasında Ermeni Aram, Yahûdî Emanuel Karasu'nun bulunması, cemiyetin vatan hainleri ile ne derece irtibat hâlinde olduğunu açıkça göstermektedir.

İkinci Meşrutiyet

II. Meşrutiyet 'in ilanının (1908) ardından Selanik'teki İttihat ve Terakki Cemiyeti genel merkezi tarafından İstanbul'a gönderilen on kişilik temsil heyetinde yer aldı. Ardından cemiyetin genel merkez üyeliğine seçildi. Aynı yıl kaymakamlığa (yarbay) yükseltilerek Anadolu'ya gönderilen Heyet-i İslâhiye üyeliğine getirildi.

31 Mart Olayının (13 Nisan 1909) çıkması üzerine İstanbul'a dönerek Yeşilköy'de ayaklanmayı bastırmakla görevlendirilen Hareket Ordusu'na katıldı. Ayaklanmanın bastırılmasının ardından Üsküdar muhafızlığına atandı (Mayıs 1909).

31 Mart Olayından kısa bir süre sonra Çukurova'da patlak veren Ermeni ayaklanmasını denetim altına almak üzere Adana valiliğine getirildi (8 Ağustos 1909). 1910 sonlarında hastalandığı için İstanbul'a döndü.

Ağustos 1911'de Arap aşiretlerinin çıkardığı ayaklanmaları bastırmak üzere Bağdat valiliğine atandı. İttihatçıların desteğindeki Mehmet Said Paşa hükûmetinin istifa etmesi üzerine, Temmuz 1912'de bu görevinden ayrılarak İstanbul'a döndü.

Bir süre sonra Konya Redif Fırkası komutanı oldu. Ekim 1912'de miralaylığa (Albay) yükseldi. Kasım 1912'de tümeniyle Balkan Savaşı'na katıldı. Pınarhisar-Vize'de Bulgarlara karşı ağır bir yenilgiye uğrayınca fırkası ile birlikte Çatalca'ya çekildi. Aralık 1912'de İstanbul menzil müfettişi ve ordu idare reisi oldu.

Bâb-ı Âli Baskını

Bâb-ı Âli Baskını (23 Ocak 1913) olarak bilinen hükûmet darbesinin ardından İttihatçılar başa geçince İstanbul muhafızlığına getirildi. Bu görevi sırasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı gelişen muhalefeti bastırarak partinin yönetimine destek sağlamaya çalıştı. Aynı yıl Bulgarlarla yapılan barış görüşmelerine askeri üye olarak katıldı.

İstanbul muhafızlığının kaldırılması üzerine 1. Kolordu komutan vekili oldu. Aralık 1913'te mirlivalığa (Tuğgeneral) yükseldi.

26 Şubat 1914'te Nafia (bayındırlık), 11 Mart 1914'te bahriye nazırlığına atandı. Bahriye Nezareti'nde (bakanlık) ve donanmada yeni düzenlemeler yaptı.

Öteden beri Fransız yanlısı olarak bilinen Cemâl Paşa, I. Dünya Savaşı öncesinde Fransa'nın desteğini kazanmak amacıyla Fransa'ya gitti. Ama siyasal ittifak sağlayamadı ve bunun üzerine Alman yanlısı Enver Paşa ve Talat Paşa ile birlikte 2 Ağustos 1914'te yapılan Osmanlı - Alman İttifakı'nı isteksizce destekledi.

Onun hayatındaki dönüm noktası ise 31 Mart Vakası sonrası Hareket Ordusu ile İstanbul'a beraber girmesi oldu. İttihatçılar, İstanbul'u kontrol altına aldıktan sonra oluşturdukları Divan-ı Harb-i Örfi (Mahkeme) üyelerinden birisi de Cemal Paşa'ydı.

Cemal Paşa'ya verilen görevlerin içerisinde en önemlisi ise Adana'ya vali olarak gönderilmesi oldu. Meşrutiyetle gelen bahar havasını bir anda tersine çeviren olayların başında *"Adana Olayları"* geliyordu. Bölgede yaşayan Ermeniler, Adana'da bağımsız bir devlet kurmak için harekete geçmiş; ama bu teşebbüs büyük katliamlarla sonuçlanmıştı.

Hem Ermenilerden hem de Türklerden binlerce masum insan bu isyan neticesinde hayatını kaybetmişti. Cemal Paşa, bölgeye vardığında şahit olduklarını hatıralarında şöyle nakledecekti: *Adana'da, Tarsus'ta, Hamidiye'de, Misis'te, Erzin'de, Dörtyol'da, Azizli'de hülasa Ermenilerin çokluk olduğu her yerde öyle müthiş katliamlar başlamıştı ki, bunları tafsilatını okumak, insanı cidden nefretlere duçar eder.**(Cemal Paşa - Hatıralar)***

Cemal Paşa, birçok kesim tarafından zalimane bir yönetici olarak görülse de Adana'daki mağdur Ermenilerin ve isyanda zarar gören Türk ailelerin yaralarını kısa sürede sarmasına büyük katkı sundu. Cemal Paşa, karşılaştığı yürek burkan insan manzaralarını ve siyasi ihtirasların meydana getirdiği yıkımı hükümete şöyle bildirecekti: *Dünyanın her köşesinde samimi bir teessür bulmuş olan Adana fecia-yı ahiresi, şehri büyük bir kısmıyla sahipsiz, birçok aileleri meskensiz, hamisiz, servetsiz bırakmıştır. Çadır altında hükümetten bir nasib-i istirahat bekleyen aileler, kucağındaki yetimin yeis-i istikbali ile gözlerinde siyah bir zill-i endişe titreyen sakat valideler, kendisini ağuş-ı şefakat-i ebeveyninden ayıran sevk-i mukadderata karşı boynunu bükerek, aczin medar-ı teselliyati olan gözyaşlarından başka, tadil-i hüsran ve ziya edecek vasıtaları olmayan ve bikes çocuklar. Yirminci asır medeniyetinin şu parlak devr-i terakkisiyle istihfaf ediyor. Zannedilen bir kurun-ı vustâ faciası teşkil ediyordu. Memleket o kadar harab, felaketzedeganın hali o kadar acıklı, perişan olan ailelerin enkazı o kadar feci ki, gözyaşlarını zaptederek bakabilmek için insandan başka bir zi-hayat olmak lazımdır.*

İşte bu sahne-i fecianın enkaz-ı tarumarı üzerinde zayiat-ı maziyeyi sür'atle telafi edebilecek bir hükümet, şefik ve rahim, faal ve muktedir, genç ve cesur bir Adana Hükümeti tesis edildi. Cemal Paşa, büyük bir isyan ile yıkılan Adana'yı kısa sürede ayağa kaldırmayı başardı. Su kuyuları, liyakat sahibi memurlar ve güçlü jandarma sistemiyle Adana'nın süper valisi konumuna gelmişti.

Adana'da böylesi müşfik bir yönetim sergileyen Cemal Paşa'nın Bağdat Valiliği görevi sırasında takındığı sert mizacı, hatta şedit denilebilecek yapısıyla bölgede korkunun mücessem simgesine dönüşecek ve Arap hafızasında Türk imajını menfi anlamda sarsacak kadar etkili bir figür olacaktı.

Cemâl Paşa, 1909'da Adana vâlisi 1912'de Bağdât vâlisi oldu. Vâliliği sırasında yaptığı zulümler ve haksızlıklar meşhurdur. Bilhassa Adana'da Ermenilerin hatırı için, Erzin Kazâsı müftîsi dâhil yüzlerce Müslümanı idam etti. Bu yaptığı zulümleri **Hâtırât**'ında açıkça îtiraf etmektedir. 1912'de Bulgarlarla yapılan muharebede kumandan idi, ancak muvaffak olamayıp, Çatalca hattına kadar çekilmek zorunda kaldı. Aynı yıl menzil müfettişi ve ordu idâre reisi oldu. İttihat ve Terakki Cemiyeti hükûmeti ele geçirince, Cemâl Paşa 1913 yılında İstanbul muhâfızı yapıldı. Enver Paşa Harbiye Nâzırı olunca, Cemâl Paşa önce Nâfiâ Nâzırı, sonra da Bahriye Nâzırı oldu. Enver ve Talat Paşalara uyarak 1914'te Almanya ile yapılan ittifak anlaşmasını kabul etti. Zaten Balkan Savaşlarından büyük bir zararla çıkan Osmanlı Devleti, böylece Birinci Dünya Harbine sokulmuş oldu. Savaşta yüzbinlerce vatan evlâdı şehit olurken, altı asırlık Osmanlı Devleti de yıkılıp, memleket işgal edildi.

Fransa'nın yanında savaşa girilmesini istedi

1914 yılında Bahriye Nazırlığına atanan süper Vali Cemal Paşa, göreve geldiğinde enerjisini büyük oranda Osmanlı'nın Fransa yanında savaşa girmesi üzerine harcadı; ancak bu girişimlerden sonuç alamadı. Osmanlı'yı resmen savaşa sokan Sivastopol Saldırısı gerçekleştiğinde Bahriye Bakanı Cemal Paşa olduğu düşünüldüğünde Paşa'nın savaşı kaçınılmaz gördüğü ama son saate kadar Almanları son seçenek olarak gördüğü aşikârdı.

Savaş başladıktan sonra Mısır'a yapılacak harekâtın başına da Cemal Paşa getirilmiş, bu da onun hükümet içerisindeki konumunu perçinlemişti. Üstelik Gazze Muharebelerindeki başarısından dolayı *"Murassa Osmani Nişanı"* payesine layık görülen Cemal Paşa, *Kudüs'ün düşmesini engelleyemeyen komutan* olarak tarihe geçti.

Cemal Paşa, ülkesine olan bağlılığına rağmen Enver ve Talat Paşalar ile birlikte 1 Kasım 1918 gecesi bir Alman zırhlısıyla önce Odesa Limanı'na oradan da Berlin'e kaçacaktı.

I. Dünya Savaşı

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesi üzerine Cemal Paşa, bahriye nazırlığının yanı sıra Filistin'deki 4. Ordu Komutanlığı ve Suriye askeri valiliği görevlerini de üstlendi.

1915'te ferikliğe (korgeneral) yükselen Cemal Paşa savaşın ilk yıllarında Suriye'de büyük bir bayındırlık çalışmasına girişmiş ve toplumsal hizmetlerin düzenli olarak yürümesini sağlamaya çalışmıştır. Cemal Paşa Suriye'de bulunduğu sırada çeşitli toplumsal hizmetlerin ve bayındırlık etkinliklerinin yaygınlaştırılması için çalıştı. Yörenin arkeolojik özellikleriyle yakından ilgilendi. Bu dönemde Arap ileri gelenleri arasında ortaya çıkan siyasi hoşnutsuzluğa ve düşmanca yönelimlere sert önlemlerle tepki gösterdi. Şerif Hüseyin önderliğindeki ayaklanma 4. Ordu'nun bölgedeki durumunun sarsılmasında önemli bir etken olmuştu.

1915 ve 1916'da Mısır'ı İngilizler 'den geri almak için girişilen ve tarihe "Kanal Harekatı" adıyla geçen savaşlarda komuta ettiği Osmanlı ordusu ağır kayıplar verince geri çekilmek zorunda kaldı.

İngilizler 'in Filistin ve Suriye' yi ele geçirmesinin sorumlusu olarak görülen Cemal Paşa ordu komutanlığından ayrılarak İstanbul'a döndü. Ardından bahriye nazırlığından da alındı. Temmuz 1917'de Yıldırım Orduları Grubu kurularak 4. Ordu kaldırıldı.

1917 yılı Aralık ayında İngiliz Generali Allenby'nin ilerlemesi karşısında, Osmanlı ordusunun peş peşe mağlubiyet yaşaması üzerine 4. Ordu Komutanlığı görevinden ayrılarak İstanbul'a geldi.

1916'da Enver Paşayı devirmek için darbe planladığı ama sonra korkarak bundan vazgeçtiği söylenir (Falih Rıfkı Atay'ın anılarında geçer).Bunu Filistin Cephesindeki başka yenilgiler izledi. Gittikçe kötüleşen durumu düzeltmek amacıyla Temmuz 1917'de Yıldırım Orduları Grubu kurularak 4. Ordu kaldırıldı. Cemâl Paşa da göstermelik bir görev olan Suriye ve Batı Arabistan Orduları Genel Komutanlığına (Suriye, Filistin, Hicaz, Yemen ve Asir bölgesi komutanlığı) atandı ve birinci ferikliğe (Orgeneral) yükseltildi. 1918'de bölgenin denetimi Yıldırım Orduları Grubu'na verilince bu görevden de alındı.

Bu arada Arap ileri gelenleri arasında ortaya çıkan siyasi hoşnutsuzluğa ve düşmanca yönelimlere sert önlemlerle tepki gösterdi. Bölgede *Kasap Cemâl* ve *Seffah Cemâl* lakabı takılan paşa, levanten bölgesindeki Arap milliyetçilerini öldürtmüştür. Beyrut ve Şam'da öldürdükleri milliyetçilerin adlarının verildiği iki ana meydan bulunmaktadır.

Savaş sonrası

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması üzerine 1-2 Kasım 1918 gecesi Enver Paşa ve Talat Paşa ile birlikte bir Alman denizaltısıyla Odessa'ya, oradan da Berlin'e gitti. Tam bu sırada İstanbul'daki sıkıyönetim mahkemesince (*Âliye Divan-ı Harb-i Örfi*), Osmanlı'da yaşayan Arap unsurlarının isyanına sebep olmak suçundan gıyabında önce ordudan atılmasına, sonra da idamına karar verildi (5 Temmuz 1919).

Ardından İngilizlere karşı mücadele eden Afgan ordusunun modernleştirilmesi için Afganistan'a gitti. Bolşeviklerin siyaset değişikliği sonucu Tiflis'e geçti. Burada bir süre Enver Paşa ile bir grup İttihatçının Rusya ve tüm Asya'daki Türkleri antiemperyalist ve Turancı amaçlar etrafında birleştirmeye yönelik etkinliklerine katıldı. Anadolu'daki Türk Kurtuluş Savaşı'nın önderleriyle ilişki kurdu.

YURTDIŞINA KAÇIŞ

I. Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı Devleti yenik düşünce Talat Paşa kabinesinin istifasından sonra 1-2 Kasım 1918 tarihinde İttihat ve Terakki'nin yedi lideriyle birlikte bir Alman denizaltısıyla Odessa'ya kaçan Cemal Paşa, önce Berlin, daha sonra da Münih ve İsviçre'ye giderek İttihatçıların yurt dışı faaliyetlerinin düzenlenmesinde görev aldı.

İstanbul'daki sıkıyönetim mahkemesince, Osmanlı'da yaşayan Arap unsurlarının isyanına sebep olmakla suçlanan Cemal Paşa 5 Temmuz 1919 tarihinde gıyabında önce ordudan atıldı. Ardından gıyaben idama mahkûm edildi. Cemal Paşa önce Rusya'ya gitti. Daha sonra Afgan ordusunun modernleştirilmesi için Afganistan'a gitti.

Eylül 1921'de Rus yöneticileri ve Enver Paşa ile görüşmeler yapmak üzere Moskova'ya döndü. Enver Paşa'yı Özbekistan'da giriştiği hareketlerden ve Mustafa Kemal'e karşı takındığı tavırdan caydırmaya uğraştı.

Afganistan'a dönerken uğradığı Tiflis'te iki Ermeni komitacı tarafından 21 Temmuz 1922 tarihinde 50 yaşında arabasında kurşunlanarak öldürüldü. Mezarı Kazım Karabekir tarafından Erzurum Kars kapı Şehitliği'ne getirildi.

Afgan isyanı ve Anadolu Mücadelesine katkıları

Cemal Paşa, önce Berlin ardından da Münih'e geçmişti. Almanya'dan İsviçre'ye geçen paşa, Davos'ta bir süre inzivaya çekildi; ama gençliğinden beri hareketli bir yaşamı olan Cemal Paşa daha fazla dayanamayarak Afganistan'da İngilizlere karşı bir ihtilal tertiplemek için harekete geçti.

Rusların da desteğini arkasına almayı başaran Cemal Paşa, 14 Eylül 1920'de Afganistan Emiri Amanullah Han'dan aldığı davet üzerine Afganistan'a geçti. Hareketli Valilik yıllarının verdiği tecrübeyi burada da kullanmayı başaran Cemal Paşa, kısa sürede Afganistan'da harp okulu, tercüme ofisleri ve hastaneler gibi birçok önemli kuruluşu hayata kazandırdı. Tüm bu hamlelerinin amacı İngilizleri Afganistan'da meydana gelecek bir isyanla tehdit etmek suretiyle İngilizlerin Anadolu'daki mütecavizine bir son vermekti.

Bu hamleler İngilizleri ciddi bir endişeye sevk etmeyi başarmıştı. Cemal Paşa için şimdi sırada Mustafa Kemal ve Ankara ile arayı düzeltmek vardı. Bu yüzden Mustafa Kemal'e mektuplar yazan Cemal Paşa, hem nedamet getiriyordu hem de Mustafa Kemal'in emrinde olduğunu bildiriyordu. Mustafa Kemal Atatürk de Cemal Paşa'yı kazanmak istiyordu; ama Enver Paşa ile arasına keskin hatlarla bir set çekmesini istiyordu.

Hatta Ali Fuat Paşa'ya Cemal Paşa'nın Enver Bey ile olan tüm münasebetini kesmesi ricasını ilettirmiş, Cemal Paşa bu teklifi memnuniyetle kabul etmişti. Mustafa Kemal, Cemal Paşa'ya doğrudan kaleme aldığı mektubunda Afganistan'daki samimi gayretlerini överken Enver Paşa konusundaki uyarılarını bu kez açıkça isim zikrederek yapacaktı: *Evvela, Türkiye halkının idare ve akide şekillerinde inayet-i hak ile gelmiş olan inkılabın mahiyetini ehemmiyetle tetkik ediniz. Saniyen, memleket ve millet nazarında iade-i mevki ve itibar için sakin ve mütevekkil ve herhalde acelesiz müspet ve maddi mesai sarf etmek zarureti vardır. Bu takdirde sizi seven dostlarınız sizin için çalışmak zeminine malik olabilirler. Aksi takdirde isminizi yad etmekten bile içtinap edebilirler. Salisen, Ef'al ve harekâtınzda isabet için behemehâl Ankara'nın sık sık talimat ve nesayihine ihtiyaç zaruridir. Enver'in sözü ile hareketin ve hatta her hangi bir noktada onunla teşrik-i mesainin mucib-i nikbet ve vahamet olduğunda hala tereddüde mahal yoktur. Sizin mazideki en büyük hatanız, ağleb-i ihtimal vicdanınıza muhalif olarak onların içinde kalıp kendi inisiyatifinizi terk etmiş olmanızdır.*

Mustafa Kemal, bu sözlerle Cemal Paşa'ya kibarca geçmişte Enver Paşa'nın arkasından giderek hata yaptığını; eğer bu defa aynı yanlışı tekrarlamazsa Ankara Hükümeti'nin Afganistan'da giriştiği mücadeleyi destekleyeceğini ima ediyordu.

Cemal Paşa, cevaben yazdığı mektubunda geçmişte körü körüne Enver ve Talat Paşaların peşinden gittiği iddialarını kabul etmek istemese de Mustafa Kemal'e tam bağlılığını şu sözlerle bildirecekti: *Fakat hülasaten ve sarahaten şunu tekrar edeyim ki, siz sulh-i milliyi istihsal edinceye kadar bütün kudret ve mevcudiyetimle sizinle beraber çalışacağım. Sizin mevkiinizi zaafa uğratacak her teşebbüsü telin edeceğim. Bütün teşebbüsat-ı hariciyemde sizden mülhem olarak her teşkilatımı sizin bir şubeniz addedeceğim. Hülasa sulh imza edilinceye kadar, sizden ayrılmayacağım. Sulhun imzasın müteakip memlekete gelerek evvela kendimi temizleyeceğim. Yani eski arkadaşlarım sayesinde şahsıma sürülen lekeleri kökünden tathire çalışacağım ve mesai esnasında sizden de azami muavenet talep edeceğim.*

Ondan sonra sizinle uzun uzadıysa görüşerek siyasi kanaatlerimle siyasi kanaatleriniz arasında tevafuk-ı tam görürsek sizinle beraber sonuna kadar çalışacağım. Eğer kanaatlerimizde ihtilaf görürsek yine hayatımın sonuna kadar size dost kalmak şartıyla bir suret-i tesviye bulacağım. İşte azizim hiç tebeddül etmesi imkân olmayan bir hatt-ı hareket. Bundan sonra size her ne yazarsam, her ne söylersem sanki hep sizin muvaffakiyetinizi temin emeli olduğuna itimat ediniz.

İMPARATORLUĞUN TASFİYESİ

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi üzerine Bahriye Nazırlığının yanı sıra İkinci Ordu komutanı olarak da görevlendirildi. Kısa bir süre sonra da Filistin'deki 4.Ordu Komutanlığı'na atandı ve 1915'te Ferikliğe (Korgeneral) yükseldi.

Kanal Seferi olarak bilinen, Mısır'ı İngilizlerden almak amacıyla düzenlenen savaşlarda komuta ettiği Osmanlı güçleri, ağır kayıplar verince, geri çekilmek zorunda kaldı. Bunu Filistin Cephesindeki başka yenilgiler izledi. Cemal Paşa'nın 12 bin kişilik orduyu Sina Çölü'nden geçirme teşebbüsü, başarısızlıkla ve büyük asker kaybıyla tarihe geçen bir çılgınlıktı.

Gittikçe kötüleşen durumu düzeltmek amacıyla Temmuz 1917'de Yıldırım Orduları Grubu kurularak 4. Ordu kaldırıldı. Cemal Paşa da göstermelik bir görev olan Suriye ve Batı Arabistan Orduları Genel Komutanlığına (Suriye, Filistin, Hicaz, Yemen ve Asir bölgesi komutanlığı) atandı. 1918'de bölgenin denetimi Yıldırım Orduları Grubu'na verilince, bu görevden de alındı.

Suriye'de bulunduğu dönemde krallar gibi lüks içinde yaşadı, Arap eşrafa zulüm yaptı.. Cemal Paşa'nın Suriye mezalimi yüzünden Arap milliyetçiliği ve Osmanlı düşmanlığı yaygınlaştı. Cemal Paşa Suriyeli Müslümanlara karşı Suriye'ye tehcir ettiği ve işbirliği yaptığı Çukurova Ermenilerini kullandı.

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun güneyde Filistin cephesinin çözülmesi, batıda da müttefik Bulgaristan'ın yenilmesi ile birdenbire sona erdi. Altı asırlık Osmanlı İmparatorluğu yıkılıyordu; ülke İngiliz, Fransız ve İtalyanlar tarafından işgal edildi. İstanbul'da İttihat ve Terakki hükümeti düşürüldü. Ülkeyi iyi tanıyanlar, düşürülen hükümet üyelerinin sonlarının hiç de iyi olmayacağını tahmin edebilirlerdi: 1-2 Kasım 1918 gecesi Cemal Paşa, Enver Paşa ve Talat Paşa ile birlikte bir Alman denizaltısıyla Odessa'ya, oradan da Berlin'e kaçtı. Tam bu dönemde İstanbul'daki sıkıyönetim mahkemesince (Âliye Divan-ı Harb-i Örfi), Osmanlı'da yaşayan Arap unsurlarının isyanına sebep olmak suçundan gıyabında önce ordudan atılmasına, sonra da idamına karar verildi (5 Temmuz 1919).

Bu insanlar, Enver, Talat ve Cemal paşalar, bir şehirden ötekine, Berlin'den Münih'e, Münih'ten Paris'e, Paris'ten Bakû'ye, Bakû'den Buhara'ya, Kâbil'e, Moskova'ya, Roma'ya sürekli bir trafik halindedirler. Bu trafik nedir? Bu bir arayıştır, yenilginin, ezikliğin verdiği ıstırabın her gün yedi kat yerin dibine soktuğu bu insanlar bir şeyi aramaktadırlar. Tasfiyesinde kullanıldıkları Osmanlı'yı mı? Hiç olmayan şahsiyetlerini mi? Kullanıldıktan sonra fırlatılıp atılma durumu gerçekten zordur. Saddam da, Kaddafi de sonun yaklaştığını gördüklerinde Batı'yı Haçlı Seferi düzenlemekle suçlamışlardı..

Yurt dışında arayış içindeki Cemal Paşa İngilizlere karşı mücadele eden Afgan ordusunun modernleştirilmesi için Afganistan'a gitti. Bolşeviklerin siyaset değişikliği sonucu Tiflis'e geçti. Burada bir süre Enver Paşa ile bir grup İttihatçının Rusya ve tüm Asya'daki Türkleri antiemperyalist ve Turancı amaçlar etrafında birleştirmeye yönelik etkinliklerine katıldı. Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı'nın önderleriyle ilişki kurdu.

ÖLÜMÜ

21 Temmuz 1922'de, Türkiye'ye dönme hazırlıkları içindeyken Tiflis'te **Karakin Lalayan** ve **Sergo Vartanyan** adlı iki terörist Ermeni komitacı tarafından suikaste uğradı. Kim vurdurdu? Rusya'daki Müslümanları kışkırtmalarından rahatsız olan Ruslar mı? Afganistan'daki ve Hindistan'daki (bugünkü Pakistan) Müslümanları kışkırtmalarını fark eden İngilizler mi? Savaş suçlusu olarak yargılanmalarından korkan Almanlar mı? Hayal kırıklığına uğrayan Ermeniler mi? Ankara'ya döndüklerinde rakip olacaklarını düşünen iktidardakiler mı? Hala çözülebilmiş değil..

Cemal Paşa, günahı ve sevabıyla her daim tartışmaların odağında olan bir isimdi. Ermeniler onu *'müşfik bir Türk Vali'* olarak hatırlarken, Araplar kendisini her daim *'zalim bir Türk yönetici'* olarak yâd etmektedir.

Cemal Paşa, öldüğü son ana kadar tıpkı Enver Paşa gibi bir gün ülkesine dönme hayaliyle yaşadı; ama o da tıpkı Enver ve Talat Paşa gibi bir tabutun içerisinde vatanına dönebilecekti. İttihatçıların üç paşasından Cemal Paşa 21 Temmuz 1922'de, yanında yaverleri Nusret ve Süreyya Beylerle, Tiflis'te, gece saat on buçuk sularında Orient Otel'e dönerken, Büyük Petro Caddesi'yle Bolşeviklerin gizli polis örgütü ÇEKA'nın bulunduğu Yukovski Sokağı'nın köşesinde bir otomobilden

çıkan silahlı adamların saldırısına uğradı. Önce **Süreyya Bey** ardından da **Cemal Paşa**'yla **Nusret Bey** kanlar içinde yere yuvarlandı. Ensesine ve beline üç kurşun yiyen Cemal Paşa olay yerinde ölmüştü!

Ertesi gün Taşnak fedailerinden **Karakin Lalayan** ve **Sergo Vartanyan** adlı iki Ermeni subay tutuklandı. **Cenaze Merasimleri Cemal Paşa için biri Tiflis'te diğeri de Erzurum'da ölmek üzere iki cenaze merasimi** yapılmıştır. Cemal Paşa'nın cenazesi geçici olarak Tiflis'te Şah Abbas Camii'ne konduktan sonra halk, yabancı temsilciler ve Kızıl Ordu birliklerinin katılımıyla, görkemli bir cenaze töreni yapıldı. Daha sonra Anadolu'ya getirilerek Erzurum'da Kars Kapısı'ndaki şehitliğe defnedilmiştir

Ancak, ***The Times*** gazetesi, Celal Paşa'yı Ermenilerin değil, Sovyet etkisini yok etmek amacıyla, Mustafa Kemal Paşa ve Enver Paşa'yı barıştırmak için çalıştığından kuşkulanan ÇEKA'nın öldürttüğünü öne sürüyordu! Ermeni gazeteleriyse olayı üzüntüyle karşılamış, katilin kimliği ortaya çıkmadan Ermenileri suçlamanın haksızlık olduğunu belirtmişlerdi. Derken Ermeni subayları Lalayan ve Vartanyan'ın yargılamaları başladı ancak, ***yeterli kanıt bulunamadığından beraat etti ikisi de. Ve böylece hala süren esrar perdesi Cemal Paşa suikastının üzerine iniverdi.***

Hem bizim resmi tarihçiler hem de ulusalcı Ermeniler bu tezi savunur. Suikastten sonra Tiflis Taşnak Partisi'nin 199 üyesinin tutuklanmasını da kanıt olarak öne sürerler. Ermeni Hükümeti gerek Tiflis Osmanlı Temsilciliğine gerekse de Kazım Karabekir Paşa'ya başsağlığı telgrafları çekerek, suikastle ilgileri olmadığını vurgular. Eski Maliye Nazırı Cavit Bey, işin içinde İngiliz parmağı olduğunu ancak tetiği bir Ermeni'nin çektiğini yazar hatıralarında.. Gazeteci Hüseyin Cahit, Lozan'da Sovyet Hariciye Nazırı Çiçerin'in kendisine Cemal Paşa'yı Ermenilerin öldürdüğünü ve cezalarını çektiklerini söyler kesin bir dille. Zeki Velidi Togan, Cemal Paşa'yı öldürenlerden Karapet adlı bir Ermeni'yle 1923 yılında tanıştığını yazar.

Cemal Paşa'yı Bolşevikler öldürmüş olamaz mı? Evet olabilir. Bugün ağırlık kazanan tez de budur zaten. Suikastı ÇEKA düzenlemiş tetiği ya Ermeni komitacıları ya da Gürcü Mafyası çekmiş. ÇEKA Cemal Paşa'nın Enver Paşa'yla ilgisi olmadığına inanmayarak Moskova'yı terk etmesini istemişti. ÇEKA'nın Moskova'yı terk etmesini istediği kişiler arasında Halil Paşa da vardı. Halil Paşa, Bolşevik önde gelenlerinden birinin, ***"Sovyet Merkez Şurasında Cemal Paşa'nın öldürülmesine karar verildi. Ancak suikast Moskova'da değil Tiflis'te yapılacak ve suç Ermenilere atılacak"*** dediğini anlatır. Halil Paşa Cemal Paşa'yı uyarır. Cemal Paşa, **"Ermeniler benim onlara Suriye'de yaptığım yardımı çok iyi bilir. Beni öldürmezler; Ruslar da böyle bir şeye kalkışmaz"** der.

Mustafa Kemal Paşa döneminde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği yapan Tevfik Bıyıklıoğlu, ***"Bolşevikler, Cemal Paşa Afganistan'a geçerse Enver Paşa'yla birlikte Ruslara karşı cephe alacaklarından çekindikleri için, önce Cemal Paşa'yı sonra da Enver Paşa'yı Buhara'da şehit etmişlerdi!"*** demiştir.

Cinayetin failleri hakkında çeşitli iddialar bulunmaktadır. En kuvvetli ihtimal, kendisinin Ermeni komitelerinin başlattığı ve ilk kurbanları Talat ve Said Halim paşalar olan suikastlar zinciri çerçevesinde öldürülmüş olmasıdır. Ermeni kaynakları, Cemal Paşa'yı Kerekin Lalayan ve Sergo Vartaryan adlı iki Ermeni fedainin öldürdüğünü iddia etmekte ve bu iddiayı çeşitli delillerle desteklemektedirler. Buna karşılık Halil Paşa, Cemal Paşa'ya Rus gizli servisinin bir suikast yapacağı konusunda kendisine özel olarak bilgi verildiğini iddia etmektedir. Bu konuda yakında yayımlanan bir makaleye göre ise Cemal Paşa, Moskova'nın emri üzerine Gürcü komitesi tarafından öldürülmüştür (F. Nuza, s. 455).

Cemal Paşa, Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin askerî kanadı içerisinde Enver Paşa'dan sonra gelen ikinci adam olmuş ve asıl ününü bu yolla sağlamıştır. Mustafa Kemal Paşa dâhil pek çok önde gelen Osmanlı subayı Cemal Paşa'ya destek vermiştir. Ancak Cemal Paşa'nın İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin gerek askerî gerekse genel politikaları içerisindeki rolü Enver Paşa'ya nazaran oldukça sınırlı kalmıştır.

Türk basınının bir kısmı Cemal Paşa'nın suikast sonucu öldürülmesinin ardında Ermenilerin olduğu konusunda hiç şüphe etmemektedir. Bu görüş üzerinde duran gazetelere göre, Cemal Paşa cinayeti siyasi bir cinayettir ve bu cinayeti İttihat ve Terakki ricalini katle memur Ermeni teşkilat-ı hafiyesi tertip etmiştir. Cemal Paşa da Talat Paşa, Sait Halim Paşa, Bahattin Şakir ve Cemal Azmi beylerden sonra bir sıra ve tertip dâhilindeki Ermeni suikastına kurban olmuştur.

Talat Paşa kadar zeki, Enver Paşa gibi inançlı bir kişi değildi; ama ülkesine olan sevgisi her şeyin önündeydi. Öyle ki ölümü Ankara'yı, hatta bizzat Mustafa Kemal'i dahi, büyük bir üzüntüye sevk eden belki de tek İttihatçı lider Cemal Paşa'ydı.

Doğu cephesi komutanı Kazım Karabekir Paşa, Cemal Paşa'nın cenazesiyle ilgilendi, Ankara'yla gerekli yazışmayı yaptı, izin çıkardı. Cemal Paşa'nın kardeşi Kemal (Doğuluoğlu) Tiflis'e gitti ve cenazeleri Erzurum'a getirdi.

28 Eylül 1922 günü, Cemal Paşa ve yaverleri, Kars Kapısı'nda merhum Hafız Hakkı Paşa'nın kabri yanında sade bir merasimle defnedildi.

Tarihçiler, hiçbir zaman Cemal Paşa'nın adını temize çıkaramayacaklar. Koca koca üniversiteler ne kadar profesör seferber ederse etsin, o romantik anlatımlar, onun tarihteki rolünü ve milletimiz aleyhine yaptıklarını hiçbir zaman değiştiremeyecekler.

Fakat Türk ileri gelenlerinin peş peşe öldürülmesiyle zamanla yurt dışında bulunan Türk devlet adamlarına karşı bir duyarlık oluşmaya başlamıştır.

Türk devlet adamlarının suikastlar sonucu öldürülmeleri, faillerinin çoğunun yakalanamaması, yakalananların tahliye edilmesi, oluşan bu duyarlılığı öfkeye çevirmiştir. Özellikle Cemal Paşa'nın öldürülmesi Türk kamuoyunda büyük bir tepki yaratmıştır. Milli Mücadele karşıtı gazetelerle Ermeni ve Rumca gazeteler hariç tüm gazeteler bu konuyla ilgili tepkilerini sayfalarına taşıdıkları gibi, Anadolu'nun her yerinden gelen üzüntü ve öfke telgraflarına da sayfalarında yer vermeye özen göstermişlerdir.

Suikastın ardında Ermenilerin, İngilizlerin ve Rusların olduğuna dair iddialar ortaya atılmıştır.

Gazetelerin bu konuyla ilgili haberleri incelendiğinde İstanbul ve Ankara basını arasında görüş ayrılıkları olduğu göze çarpmaktadır. İstanbul basınında suikastın Ermeniler ve Ruslar tarafından yapıldığına dair yazılar ağırlık kazanmaktayken Ankara kaynaklı gazeteler İngilizler üzerinde durmaktadır. Fakat gazetelerde yer alan bu yazılar ve cinayetin ardından 67 uzun yıllar geçtikten sonra yapılan araştırmalar cinayetin arkasında hangi güçlerin olduğunu kesin olarak ortaya koyamamıştır. Cemal Paşa suikastı kamuoyunun ortak görüşüyle Türk milletinde milli bir uyanışa, birlik ve beraberliğe duyulan ihtiyacın öneminin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Kamuoyu artık bu cinayetlerin son bulması için gereken tedbirlerin mutlaka alınması yolunda Ankara Hükümeti'ne ve yabancı hükümetlere çağrılar yapmıştır.

Talat ve Cemal Paşa Ermeni komitacılar tarafından öldürüldü, Enver Paşa ise Rus İç Savaşı sırasında Belçivan yakınlarında bir çarpışmada öldü.

ESERLERİ

1-1898 Plevne Müdafaası

2-1918 Alte Denkmaeler aus Syrien,Palastina und West Arabien (Suriye, Filistin ve Batı Arabistan'daki Eski Anıtlar)

3-1923 Cemal Paşa Hatırası (1913-1922)

4-2003 Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları (Ali Fuad Erden)

Cemal Paşa'nın *Hâtırat: 1913-1922* adıyla 1922'de yayımlanan hâtıratı, bilhassa 1913-1917 yılları arasındaki siyasî gelişmelere ışık tutan çok önemli bir kaynaktır. *Erinnerungen eines türkischen Staatsmannes* adıyla 1922 yılında Münih'te Almanca ve daha sonra *Memories of a Turkish Statesman 1913-1919* başlığı ile Londra'da İngilizce olarak yayımlanan bu hâtırat, İttihat ve Terakkî liderleri tarafından yazılan en geniş hâtırat olma özelliğini taşır. Eser *Hatıralar* (Selek Yayınları, 1959) adıyla yeni harflerle de yayımlanmıştır. Cemal Paşa ayrıca özel ilgi duyduğu arkeoloji konusunda *Alte Denkmäler aus Syrien, Pälastina, und West Arabien* adlı bir eserin yazılması için destek sağlamış ve bu kitap 1918 yılında Berlin'de neşredilmiştir. Eserin Cemal Paşa tarafından yazıldığı hakkında da çeşitli iddialar ileri sürülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA

Cemal Paşa, Hâtırat: 1913-1922, İstanbul 1922.Nevsâl-i Millî (1330), s. 288-289.Said Halim ve Mehmet Talat Paşa Kabinelerinin Dîvân-ı Âlî'ye Sevkleri Hakkında Dîvâniye Meb'ûsu Fuad Bey Tarafından Verilen Takrir Üzerine Berâ-yı Tahkikat Kur'a İsabet Eden Beşinci Şube Tarafından İcra Olunan Tahkikat ve Zaptedilen İfâdâtı Muhtevidir, İstanbul 1334.Âliye Dîvân-ı Harb-i Örfîsi'nde Rü'yet Olunan Mes'ele-i Siyâsiyye Hakkında İzahat, İstanbul 1916.M. Yamauchi, The Green Crescent Under The Red Star: Enver Pasha in Soviet Russia, Tokyo 1919, s. 288-289, 299.F. Crutwell, A History of Great War, Oxford 1936, s. 351.F. Kazamzadeh, The Struggle for Transcaucasia, Princeton 1951, s.

27-30.Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasî Partiler: 1859-1952, İstanbul 1952, s. 199.a.mlf., Türkiye'de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki, İstanbul 1989, III, 221-222, 572-573.Ali Fuad Erden, Birinci Dünya Harbinde Suriye Hâtıraları, İstanbul 1954, s. 12-17, 129-138, 208-214, 240-244.Ali Fuat Cebesoy, Moskova Hâtıraları, 21/11/1920-2/6/1922, İstanbul 1955, s. 61-62, 274-299, 317.Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, İstanbul 1960, s. 756-757, 760-764.a.mlf., İttihat ve Terakki Cemiyeti: 1896-1908, İstanbul 1982, s. 177.a.mlf., İstiklâl Harbinde Enver Paşa ve İttihat ve Terakki Erkânı, İstanbul 1990, s. 354.E. H. Carr, The Bolshevik Revolution 1917-1923, Harmondsworth 1966, III, 213.L. B. Poullada, Reform and Rebellion in Afghanistan 1919-1929, Ithaca 1973, s. 239-250.E. J. Zürcher, The Unionist Factor: The Role of the Committee of Union and Progress in the Turkish Nationalist Movement (1905-1926), Leiden 1984, s. 59-66, 84.D. Fromkin, A Peace To End All Peace, New York 1985, s. 214-215.Mahmud Şevket Paşa, Sadrâzam ve Harbiye Nâzırı Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü, İstanbul 1988, s. 167-169.Mim Kemal Öke, Hilâfet Hareketleri, Ankara 1991, s. 87-88.F. Nuza, "Cemal Paşa'yı Kimler Öldürdü veya Öldürttü?", TK, XXI/243 (1983), s. 454-464.D. A. Rustow, "Djemāl Pasha", EI² (İng.), II, 531-532.

JOSEPH STALİN

(1879-1953**)**

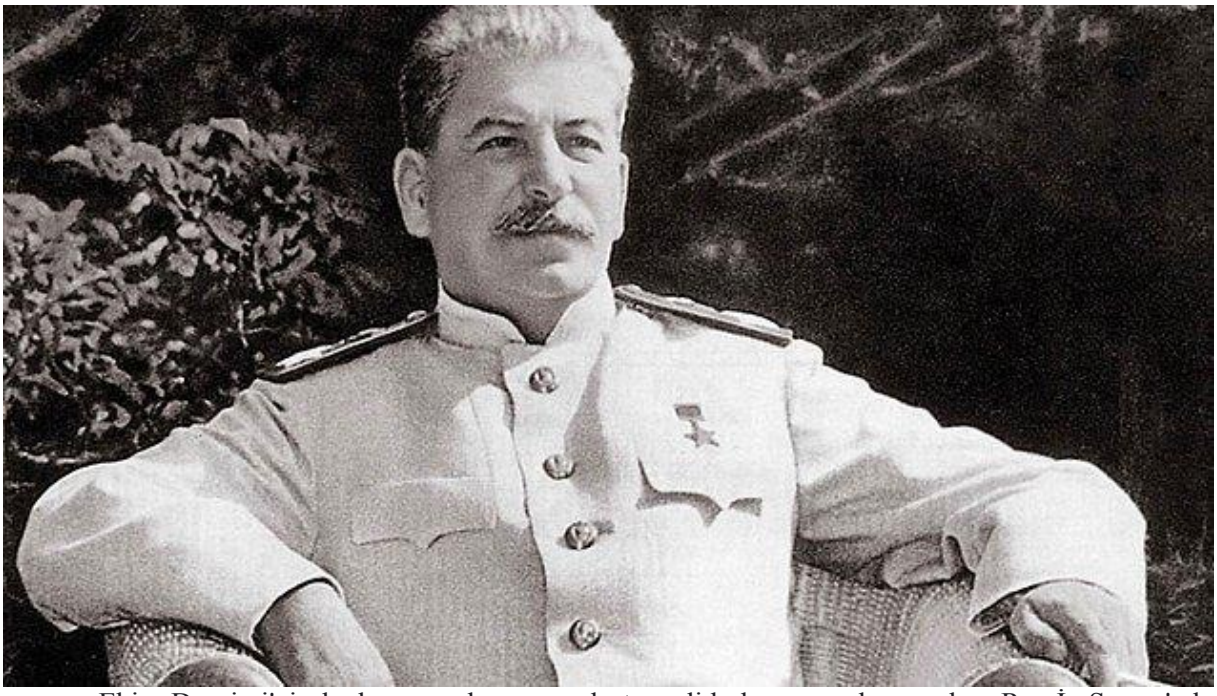

Ekim Devrimi'ni planlayan ve başarıya ulaştıran liderler arasında yer alan, Rus İç Savaşı'nda cephe komutanlığı yapan ve II. Dünya Savaşı'nda muzaffer olan Kızıl Ordu'nun başkomutanı Stalin özellikle 1930'lu yıllarda Sovyet ekonomisindeki büyük kalkınma ve II. Dünya Savaşı'ndaki zaferden dolayı Rusya'da önemli bir devlet adamı olarak kabul edilmektedir. Milyonlarca insanın yerinden yurdundan edilmesine, malının mülkünün zorla elinden alınmasına, çocuklarının zorla komünist eğitim verilmesine, binlerce cami, klise, türbelerin yok edilmesine, 20 milyondan fazla insanın ölümüne sebep olmuştur.20 yüzyılın tarihe geçen diğer katilleri Mao,Hitler,Mussoloni ile zulüm ve katliamda yarışan diktatör.

Tarihte oynadığı önemli rol dolayısıyla pek çok tarihçi ve yazarın hakkında araştırma yaptığı Stalin'e dair 1108 eser yazıldı. Stalin bu özelliği ile hakkında en fazla eser yazılan 17. kişi oldu.

Sovyetler Birliği'ni 1920'lerin sonundan ölümüne kadar diktatörlük rejimi ile yönetti. Stalin; Sovyetler Birliği'ni endüstriyel ve askeri bir süper güce dönüştürdü, fakat bunu gerçekleştirirken totaliter politikalar uyguladı ve milyonlarca Sovyet vatandaşı diktatörlüğü sırasında hayatını kaybetti. 1929'dan 1953'e kadar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) lideriydi. Marksist-Leninist ideolojinin ülkedeki uygulayıcısı oldu. Lakabı, Gürcü dilinde "Çivi" anlamına gelen "Koba"dır.

Bu insanlar çalışma kampları, zorunlu kolektivizasyon, kıtlık ve yargısız infazlardan dolayı ölmüştür.

Doğduğu Yer ve Ailesi

Gerçek adı **Josef Vissarionovich Dzhugashvili** olan **Josef Stalin,** 21 Aralık 1879 tarihinde, günümüzde Gürcistan'ın başkenti olan Tiflis yakınlarındaki Gori kasabasında doğmuştur. **Babası,** geçimini ayakkabıcılık ile sağlayan **Vissarion Dzhugashvili, annesi ise Yekaterine Geladze'dir**.

Gürcü asıllı Kominist Sovyet lideri ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri (1922-1953)diktatörlük yapmış, 5 Mart 1953'te Moskova'da. (74 yaşında) şaibeli şekilde öldü..Defin yeri 31 Ekim 1961,Moskova Lenin'in Mozolesi,Kremlin Duvarı Mezarlığına gömüldü.

Evlilikleri ve Çocukları

1906'da Stalin, bir terzi olan **Ekaterina "Kato" Svanidze** (1885-1907) ile evlendi. Çiftin II.Dünya Savaşı sırasında Almanya'da esir olarak ölen bir oğlu Yakov (1907-1943)diğer bir oğlu da bebekken 1918'de tifüsten öldü. Stalin bir Rus devrimcinin kızı olan ikinci eşi Nadezhda "Nadya" Alliluyeva (1901-1932) ile evlendi. İki çocuğu vardı, bir erkek ve bir kız Nadezhda 30'ların başında intihar etti. Stalin aynı zamanda evlilik dışı birkaç çocuğa da baba oldu

Çocukları; Yakov Cugaşvili.Vasiliy Stalin.Svetlana Alliluyeva

Eğitimi ve Hocaları

İki kardeşi de bebekken ölen ve evin tek evladı olan Stalin'in çocukluk yılları sıkıntılar içerisinde geçmiş, alkolik olan babası tarafından sürekli şiddete maruz kalmıştır. 7 yaşında yakalandığı çiçek hastalığı, yüzünde girintili çıkıntılı izler bırakmıştır. 12 yaşında geçirdiği at arabası kazasında sol kolu kalıcı şekilde hasar görmüştür. Diğer köy çocukları ona acımasız davrandı. Bu nedenle Stalin, onunla dalga geçenlere karşı acımasız bir çizgi geliştirdi.

Genel olarak Ortadoks Kilisesi'nin etkisinde olan Gürcistan'da dini ağırlıklı bir eğitim sisteminin varlığı ve dindar olan annenin etkisiyle Stalin, 9 yaşında Gori Klisesi okuluna kaydolmuştur. Rusça dilinde verilen dini eğitime devam eden Stalin'in ana dili Gürcüce olduğu için bu konuda zorlansa da altı yıl sonra bu okludan mezun olmuştur.

Stalin'in annesi, dindar bir Rus Ortodoks Hristiyandı ve rahip olmasını istedi. Bu nedenle rahip okuluna gitti ve burada Rusça eğitimi aldı. Okuldayken Alman sosyal filozofu ve "Komünist Manifesto" yazarı Karl Marx'ın çalışmalarını gizlice okumaya başladı ve Rus monarşisine karşı devrimci hareketle ilgilenmeye başladı.

1894 yılında doğduğu şehirde bulunan Rus Ortodoks Kilisesi'ne bağlı ve ilköğrenim seviyesinde eğitim veren Gori İlahiyat Okulu'nu bitirdikten sonra Tiflis'e giderek yine aynı kiliseye bağlı Tiflis Ruhban Okulu'na devam etmiştir. Bu süreçte Transkafkasya'da yaşayan Rus Marksistlerinden etkilenerek devrim hareketlerine katılan Stalin, 1896-1897 yıllarında Marksistlerin düzenlediği yasadışı toplantılara iştirak ederek Marx, Engels, Lenin ve Plehanov'un yazılarını okumuştur. 1898 yılında Tiflis bölgesinde işçiler ve zanaatkârlar arasında Marksist ideoloji propagandası yapan *Mesame-Dasi* grubunun üyesi olmuştur.

Tiflis Ruhban Okulu'nda sürdürdüğü dini eğitimini 29 Mayıs 1899 tarihinde sonlandırarak tüm zamanını Marksizm propagandası ve yasadışı devrimci faaliyetler ile geçirmeye başlamıştır. 1901 itibariyle Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDİP)'nin Tiflis teşkilatına katılmış ve takma ad olarak Koba'yı seçmiştir. Daha sonra talimat üzerine Batum'da Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin örgütlenmesi faaliyetlerinde de yer almıştır. 1902 yılında Batum'da siyasî bir işçi gösterisine liderlik ettiği gerekçesiyle tutuklanmış ve üç yıllığına Sibirya'ya sürgüne gönderilmiştir. 1904 yılında sürgünden kaçmış ve Şubat 1904'te Tiflis'e dönmüştür. Aralık 1904'te P.A. Japaridze ile Bakü'de gerçekleşen işçi grevlerini organize eden Stalin, bu süreçte işçiler arasında yayılmakta olan sosyalist görüşler içerisinde Leninizm'i, Menşevizm ve diğer başka görüşlere karşı açıkça savunmuştur.

Gençlik Dönemi ve Çalışmaları

Stalin, kilise eğitimden sonra 1894 te Tiflis Teoloji Seminer'de burs kazanmıştır. 5 yıl boyunca bir sessizlik dönemi geçirmiştir. Burada başarılı olmasına rağmen 1899 yılında okuldan ayrılmıştır. Aynı zamanda isyankâr bir kişiliğe sahip olan Stalin, ilk gençlik yıllarında Marksizm ile alakadar olmuştur. Bunun yanında, Lenin'in eserlerinden etkilenerek 1901 yılında ***Rusya Sosyalist Demokrat İşçi Partisi***'ne üye olarak devrimci kimliğini kazanmış ve örgüt içerisinde aktif görevler üslenmiştir.

Stalin'in ilk tutuklanma nedeni devlete olan vergi borcunu ödeyememek olmuştur. 1902 yılında tutuklanıp hapse girmiş, oradan da sürgün yeri olan Sibirya'ya gönderilmiştir. 1904 senesinde Sibirya'dan kaçarak Tiflis'e tekrar dönen Stalin Bolşeviklerle Menşevikler arasındaki çatışmada Lenin'in fikirlerini benimsemiştir. Aynı dönem, Ermeni ve Yahudi hareketlerinin önüne geçmek için Stalin önderliğinde önemli bir girişim yapılır ve güçlü bir gösteri düzenlenir.

Ancak, 1905 yılında yapılan ihtilâl başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu olaydan sonra Lenin tarafından Bakü Bolşevik liderliğine getirilmiştir. Ancak, artık karanlık bir dönem başlamıştır. Olayların hemen sonrasında Stockholm kongresi toplanmıştır. Stalin, Bolşevik olarak Gürcistan adına katılan tek delege olmuştur. Böylelikle ***Lenin*** ile tanışma ve beraber mücadele çalışmalarında bulunma fırsatı doğmuş olacaktır. Komünistler Duma seçimlerinde 6 milletvekili çıkartmayı başarırlar, fakat bunlardan ikisi ajandır ve Stalin'i ihbar etmişlerdir. Böylelikle önceki tutuklamaları aratacak bir tutsaklık yılları başlamıştır. Bu dönemde Stalin, Sibirya'nın en ücra köşesi olan Turnhansk'da 4 tutsaklık yılı geçirmiştir.

Stalin'in 1917 ihtilâlinde hiçbir rolü olmamıştır. Fakat daha sonra bulunduğu dönemi iyi analiz eden Stalin, Lenin ile birlikte muhteşem bir çalışma sergileyecektir. 1917 ile 20 arasında Stalin'in çok yoğun olarak çalıştığı dönemler olmuştur.

Stalin'in Kişiliği

Josef Stalin kimdir? Her zaman yükselen bir karakter sergilemesine rağmen kişiliği son derece tartışmalı olmuş ve bir sır olarak kalmıştır. Stalin katı, acımasız ve bazı önemli durumlarda da oldukça

tutucu bir adam olmuştur. Politik hayatta temkinli ve yavaş hareket etme eğiliminde olmuştur. Ancak Stalin zaman zaman zeki bir konuşmacı ve şiddetli bir tartışmacı izlenimi de sergilemiştir. Sınırsız bir enerjiye ve ayrıntılı bilgiyi özümseme kabiliyetine sahip olduğu görünümü vermiştir.

Stalin'in özel hayatı hakkında, her zaman yalnız bir adam olduğu gerçeğinin ötesinde çok az şey bilinmektedir. İlk karısı Ekaterina Svanidze adlı bir Gürcü kızı olup, akciğerlere ve kemiklere saldıran korkunç bir hastalık olan tüberkülozdan ölmüştür. İkinci karısı Nadezhda Alleluyeva, Stalin'in partinin diktatörlük egemenliği üzerine, 1932'de kendini öldürmüştür. İlk evliliğinden olan Jacob, II. Dünya Savaşı sırasında Almanların eline geçmiş ve öldürülmüştür.

Stalin'in Siyasi ve Ekonomik Faaliyetleri

Arka arkaya beş yıllık planlarla, Sovyetler Birliği (modern fikirleri ve stilleri kabul etmek için) modernleşmeye başlamıştır. Her ne kadar ülkenin askeri ihtiyaçları kıymetli kaynaklardan arındırılmış olsa da, II. Dünya Savaşı birçok şehre toplu ölüm getirmiş ve milyonlarca vatandaş ölmüştür.

Sovyetler Birliği'nin bu büyük başarı için ödediği diyet şaşırtıcıdır. Hem şehir hem de kasabadaki tüm serbest girişim (iş örgütleri) imha edilmiştir. 1930'ların başlarında Sovyet tarımının kollektiflere (yönetilen çiftlik grupları) dönüşmesi, ülkenin gıda üretimine büyük zarar vermiştir. Yaşam standartları ilk başta büyük ölçüde azalmış ve bir milyondan fazla insan açlıktan ölmüştür. Bu arada, Stalin çok sayıda parti üyesini, özellikle eski devrimcileri ve diğer birçok alanda liderleri hapse attırmış ve idam etmiştir. Stalin, şiddetli polis kontrolü, hükümetin güçlendirilmesi ve kişisel diktatörlük ile karakterize yeni bir tür siyasi sistem oluşturmuştur. Dünya meselelerinde ise Stalinist sistem izolasyoncu olmuştur, yani ülke yabancı milletlerle ilişkilerin kurulmasından uzaklaştırılmıştır.

1930'ların ortalarından itibaren Stalin, kurduğu geniş politik ve ekonomik sistemi bizzat yönetmiştir. Resmi olarak, Bakanlar Kurulu Başkanlığı görevini üstlenmiş, Almanya Sovyetler Birliği'ni işgal ettikten sonra, Stalin tüm askeri kurumun resmiyetini de üstüne almıştır.

Komünist Parti Liderliği ve Gelişen Olaylar

Şubat 1917'de Rus Devrimi ile beraber Mart ayında Rus Çar'ı, tahttan feragat etmiş ve ev hapsinde tutulmuştur. Bu dönemde devrimciler, iktidarın yumuşak bir geçiş dönemi yapabileceğine inanarak geçici hükümeti desteklemişlerdir. Değişen Sovyet hükümeti, devrimden sonra, 1922'de Stalin, ***Komünist Parti*** genel sekreteri tarafından yeni oluşturulan ofise atanmıştır. O dönem için önemli bir görev olmamasına rağmen, Stalin'e bütün parti üyesi atamalarını kontrol etmesini sağlamış ve böylece merkezi komuta üyelerinin neredeyse tamamı kendine bağlı üyelerden oluşmuştur.

Lenin açısından Stalin'in ne yaptığını anlayana kadar kontrol artık elden çıkmıştır. Lenin'in ölümünden sonra, 1924'te Stalin, eski parti liderliğini yok etmeye ve toplam kontrolü ele geçirmeye başlamıştır. İlk başta, bürokratik kargaşa ve suçlamalarla halkı iktidardan çıkarmıştır. Birçoğu, Avrupa'ya ve Amerika'ya sürgüne gönderilmiştir. Bununla birlikte, çok fazla paranoya oluşturulmuş ve Stalin çok geçmeden, gece boyunca tutuklanan ve muhteşem gösteri denemelerinin önüne geçen geniş bir terör saltanatı gerçekleştirilmiştir. Potansiyel rakipler, "halkın düşmanları" olmaktan suçlu bulunan ve özet olarak yürütülen kapitalist milletlerle beraber olmakla suçlanmışlardır. Tasfiyeler sonunda, parti elitinin ötesinde karşı-devrimci faaliyetlerden şüphelenilen yerel yetkililere kadar genişlemiştir.

1905 ve sonrası

Yosif Cuğaşvili 1905 Devrimi sırasında Tiflis'te bulunmaktaydı. Aralık ayında önce Sankt-Peterburg'da yapılması planlanan ancak sonradan Finlandiya'ya alınan Bolşevik Konferansına delege seçildi ve 24 Aralık 1905 günü Tampere'de yapılan toplantıya katıldı.

Tiflis'e döndüğünde Çarlık askerlerinin ve Karayüzlerin devrimi bastırdığını ve katliamlara başladığını gördü. Tiflis'i kana bulayan Çarlık Ordusu komutanı General Fyodor Griyazanov'a düzenlenen başarılı suikast saldırısında yer aldı. 1906 yılı Nisan ayında Stockholm'de yapılan 4. Kongreye katıldı. Burada sonradan birlikte çalışacağı Kliment Voroşilov, Feliks Dzerjinski, Grigori Zinoviev, Aleksey İvanoviç Rikov ile tanıştı ve eski dostları Mihail Kalinin ve Stepan Şaumyan ile yeniden buluştu.

15-16 Temmuz 1906 akşamı Yekaterina Svanidze ile evlendi. Bu evlilikten ilk oğlu Yakov dünyaya geldi. Bolşevik Parti banka soygunlarını yasakladığı için geçici bir süre partiden resmen istifa etti ve bir banka soygunu düzenleyerek Bakü'ye kaçtı. Bakü'de yeraltı faaliyetlerini sürdüren Stalin, Çarlık taraftarlarına karşı örgütlenmeyi hızlandırdı. 27 Nisan (10 Mayıs) 1907 günü Stepan Şaumyan ile birlikte Birleşik Krallık'a geçerek 5. Kongreye gözlemci delege olarak katıldı. Bu dönemde tifo hastalığına yakalanan eşi *Kato* 22 Kasım 1907 günü Bakü'de öldü. Eşinin çok genç yaşta ölümü Stalin'i çok derinden etkiledi.

Stalin, Bakü'de bulunduğu dönemde Müslüman işçiler arasında örgütlenme faaliyeti gösterdi. Parti içindeki işçiler tarafından sevilmekteyse de partili aydınlar tarafından kaba davranışları ve sertlik yanlısı politikaları beğenilmedi. Bakü'de Çarlık yanlısı Karayüzler örgütü ile mücadele etti ve Bolşevikler için petrol madeni sahibi zenginlerden zorla para topladı. Bu yıllarda Kafkasya'daki parti tabanında Lenin'den sonra en etkili kişi olduğu belirtilir.

Kafkaslardan sonra ilk kez 1911 yılında Bolşeviklerin büyük örgütlerinin bulunduğu Moskova veya St. Petersburg'a gitmek istediğini belirtti. Bunun üzerine 1911 Eylül ayında Sankt-Petersburg örgütüne katıldı. Ocak 1912'de yapılan ve Bolşeviklerin ayrı bir parti olduklarını açıkladıkları ilk toplantı olan Prag Parti Konferansına delege olmasına rağmen katılamasa da ilk kez Merkez Komitesine seçildi. Bu dönemde yine Merkez Komitesinde bulunan ve aynı zamanda Bolşevik Duma vekili olan Ohranka ajanı Roman Malinovski sayesinde Çarlık rejimi tüm Bolşevik liderleri yakalamayı başardı. Nisan 1912'de Sankt-Petersburg'da Pravda'nın yayınlanmasında görev aldı. Artık yazılarında ve parti içinde Rusça çelik adam anlamına gelen Stalin mahlasını kullanmaya başladı. Temmuz ayında yakalansa da sürgün edildiği Sibirya'daki Narym kasabasından kısa sürede firar etmeyi başardı.

Bu dönemde Bolşevikler ile Menşevikler arasında birlik sağlanmasını savundu ve Lenin tarafından Polonya sınırları içinde bulunan Kraków'a çağrıldı. Lenin kesinlikle Bolşeviklerin ayrı bir siyasi hatta kalmasını savunuyordu ve Rusya'da bulunan Merkez Komitesi üyelerinden Stalin'i bu görüşe ikna etmeye çalıştı. Stalin Kraków'da bulunduğu bu dönemde Viyana'daki Bolşeviklerin yanına gitti. Burada Mart 1913'te yayınlanacak ünlü eseri *Marksizm ve Ulusal Sorun*'u yazdı.

Şubat 1913'te Sankt-Petersburg'a döndü. Malinovski tarafından burada tuzağa düşürüldü ve 4 yıl sürecek son sürgünü olan Kuzey Kutup dairesindeki çok soğuk bir yer olan Turhansk bölgesi küçük Kureika köyüne gönderildi. 1916 yılının Aralık ayında I. Dünya Savaşından zor durumdaki Çarlık rejimi tarafından orduya alınmak üzere diğer siyasi sürgünlerle beraber çağrıldı. Şubat 1917'de Yenisey Nehri kıyısındaki Krasnoyarsk'a ulaştı,ancak çocukluğundan beri sakat olan sol kolu nedeniyle askere alınmadı. Şubat Devrimi'nin patlak vermesiyle beraber özgür kaldı ve 12 Mart günü Sankt-Petersburg'a geldi.

Ekim Devrimi ve kuruluş

1917 Şubat Devriminin ardından sürgünde beraber bulunduğu Lev Kamenev, Matvei Muranov ile birlikte Petrograd'a döndü. Bu dönemde Bolşevikler Şubat Devrimi'ne hazırlıksız yakalanmışlardı. Lenin dahil olmak üzere önde gelen tüm liderler Batı Avrupa ülkelerinde veya yurt içinde sürgündeydi. İkincil derecedeki önderlerden Vyaçeslav Molotov ve Aleksandr Şlyapnikov yönetimi ele aldı. Bolşevik yayın organı Pravda'da Geçici Hükümeti şiddetle eleştiriyordu. Stalin, Kamenev ve Muranov şehre gelir gelmez Pravda'nın başına geçti ve Geçici Hükûmete karşı ılımlı bir siyaset sergilemeye başladı. Ayrıca Menşeviklerle birlik yapılmasını önerdi. Sürgünde bulunduğu İsviçre'den durumu izleyen Lenin bu siyasi hatta karşı çıkmakta ama duruma müdahale edememekteydi. Ülkeye acilen dönmek isteyen ancak sürmekte olan savaş yüzünden İsviçre'den dışarı çıkamayan Lenin İsviçreli komünist Fritz Platten'in aracılığıyla Alman İmparatorluğu ile görüşmelere başladı. Sonunda anlaşma sağlandı ve Mühürlü Tren olarak adlandırılan yolculukla Lenin ve diğer Rus sürgünler Nisan ayı başında Petrograd'a geldiler. Lenin gelir gelmez Pravda'nın hükûmet yanlısı politikasını şiddetle reddetti ve Nisan Tezleri olarak bilinen kararlarını ilan etti. Buna göre parti Geçici Hükûmete kesinlikle destek vermeyecek, tersine tüm iktidarın Sovyetlere verilmesi için örgütlenecekti. Temmuz Günleri olarak bilinen tabandaki işçi ve asker ayaklanmasından sonra geçici hükûmet Bolşevikler üzerinde kovuşturma başlattı. Stalin bu dönemde toplanan Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi 6. Kongresinde Lenin'in Geçici Hükûmet tarafından aranması üzerine teklif edilen ve Lenin'in teslim olmasını içeren görüşlere şiddetle karşı çıktı. Kovuşturmaya uğrayan Bolşeviklerin toparlanmasını ve Lenin'in gizli bir şekilde saklanmasını sağladı. Bu dönemde Lenin Finlandiya'da yeraltında olduğundan Sverdlov'la birlikte partinin yönetimini üstlendi. Kornilov Olayının bastırılmasından sonra popülerliği olağanüstü derecede artan Bolşevikler Ekim Devrimi ile iktidarı aldı. Petrograd'da toplanmakta olan 2. Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde iktidar Lenin önderliğindeki Bolşeviklere bırakıldı. Bolşeviklerin ve müttefikleri Sol SR'ların çoğunlukta olduğu kongre Lenin'in başkanlığındaki ilk Sovyet hükûmeti olan Sovnarkomu onayladı. Gürcü asıllı olan Stalin de bu kabinede Milliyetler Halk Komiseri olarak görev aldı.

İktidar

Stalin 1922 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri seçildi. Merkez Komite toplantısında alınan bu karar Stalin'in iktidara yürümesinde önemli bir etken oldu. Lenin tarafından

önce Troçki'ye teklif edilmesine karşın onun önemsiz kabul ederek reddettiği bu makam daha sonra Stalin'in iktidarı ile birlikte Sovyetler Birliği'nin en yüksek yönetim merci oldu.

1922 yılında Beyaz Terör'ü kesin olarak yenilgiye uğratan ve monarşi taraftarlarını ülkeden kovan Bolşevikler devletin federal yapısı konusunda tartışmaya başladılar. Milliyetler Halk Komiseri olan Stalin diğer cumhuriyetlerin Rusya Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti içinde özerk nitelikte teşkilatlanmaları gerektiğini savundu. Lenin buna şiddetle karşı çıkarak tüm cumhuriyetlerin eşit statüde, egemenlik haklarının korunduğu birleşik bir federasyon planı hazırladı. Gürcistan Komünist Partisi'nin özerk hareket etme talepleri Gürcü asıllı olmasına karşın Stalin'in sert müdahalesine sebep oldu. Lenin bu olay üzerine Stalin'in genel sekreterlikten uzaklaştırılmasını önerdi. Ancak Stalin'in önerisiyle Abhazya ve Güney Osetya bölgeleri Gürcistan'da özerk cumhuriyetler olma hakkını kazandı.

Lenin'in 21 Ocak 1924'teki erken ölümünden sonra kolektif bir yönetim idareyi devraldı. Birlik ve beraberlik yönünde verilen onca demeç partideki rekabeti gizlemeye yetmedi. Troçki'nin uzlaşmaz tavırlarına karşın Zinovyev ve Kamenev de Stalin ile ittifak kurdu. Bu ittifak Troçki'yi sürgün etmeyi başardı. 1927'de Stalin'in mutlak iktidarına geçilirken ekonomik alanda da I. Beş Yıllık Plan kabul edildi. Sanayi ve tarım alanında ayrı ayrı belirlenen planın normları hızlı bir kalkınmayı hedef alıyordu.

Lenin'in enerjiyi kalkınmanın temeli olarak kabul ettiği komünizm Sovyet iktidarı ve elektirifikasyonla sağlanır sözüne dayanarak enerji yatırımlarına ağırlık verildi. Ülkenin her yerinde hidroelektrik santralleri kuruldu. Sanayide ağır sanayi üretimine öncelik verildi. Tarımsal alanda ise kolektivizasyona geçilerek topraklar sovhoz ve kolhoz olarak iki kısma ayrıldı. 210 bin kolhoz çiftliği ve 6 bin tarım istasyonu kuruldu. Bu istasyonlarda 500 bin kadar traktör mevcut hale getirildi. Kolektif üretim tarımsal üretimi artırmakla birlikte eski toprak aristokratlarının koletivizasyona katılmayı reddederek sabotaj ve yağma faaliyetlerine başlamaları bazı bölgelerde verimi düşürdü. Özellikle Batı Ukrayna'da kolektif çiftlikler yağmalanarak tarlalar ve istasyonlar ateşe verildi. Bu durum bölgede kıtlığa yol açarken Stalin'in sert tedbirler almasına sebep oldu. Yağma ve talan hareketlerine girişenler çalışma kamplarına gönderildi. Böylece Birinci Beş Yıllık Planın hedeflerine dört yıl üç ay gibi bir sürede ulaşıldı.

1933'te başlatılan İkinci Beş Yıllık Plan döneminde SSCB'de 4500 fabrika ve enerji tesisi yapılarak hizmete açıldı. Üçüncü Beş Yıllık Planın 1938-1941 arasındaki döneminde 3000'e yakın sanayi tesisi kuruldu. Böylece II. Dünya Savaşı öncesi planlı dönemde 9000 dolayında büyük ölçekli sanayi tesisi açılmış oldu. 1940 yılı sonunda SSCB ağır sanayi üretimi 1913'tekinin 12 katına ulaştı.

Siyasi mücadeleler ve tasfiye hareketleri

Sovyetler Birliği'nin ilk önder kadrosu, tarihteki ilk işçi sınıfı devletinin istikamet yönünü tayin ederken daha önce tarihte benzer bir örnek olmamasının her türlü sıkıntısını çekti. Ayrıca kendisine hısım duyan kapitalist devletlerce çevrelenmiş olması onu zor bir durumda bıraktı. Lenin'in ölümünden 1930'lu yıllara kadar süren derin tartışmalar, yargılamalar ve verilen idam cezaları, kısmen farklı istikamet tayin etmek isteyen Bolşevikler arasında gelişen siyasal ve ideolojik kavgalardan kaynaklanıyordu. Bunlar kısmen de emperyalizmin ve yerli işbirlikçilerinin Sovyetler Birliği üzerindeki oyunlarının bir sonucu olarak görülebilir. Lenin'in ölümünden sonra ilk büyük ayrılık 1923 sonunda Troçki ile Stalin, Zinovyev ve Kamenev üçlüsü arasında çıktı. Temel konu sanayileşmeydi. Troçki ve arkadaşları NEP politikasına karşı çıkıyorlardı ve "sol" muhalefet/sapmayı oluşturdular. Buna karşılık Buharin, Rykov ve ekibi NEP'i destekliyor ve sağ muhalefet/sapmayı temsil ediyordu, Bu iki grup Stalin ekibinin ana muhalifleriydi. Stalin 1924 sonunda Troçki'nin "kesintisiz devrim" tezine karşı çıktı ve tek ülkede sosyalizm tezini benimsedi. Bunun üzerine Zinovyev ve Kamenev'le arası bozuldu ve "sağ muhalefet"le arası biraz düzeldi. 1926 başında Zinoviev ve Kamenev Troçki'ye katıldılar. Troçki ve önderiliğindeki "sol muhalefet" üyeleri 1927 sonlarındaki 15. Kongre'de anti-Sovyet tutumlarından ötürü partiden ihraç edildiler. Zinovie ve Kamenev hatalarından pişman olunca 1928'de partiye geri kabul edildi. Troçki ve taraftarları ise 1929'da sürgüne gönderildi. Bu dönemlerde NEP siyasetinden çıkılması, kolektivizasyon ve kulak karşıtı mücadele Buharin öncülüğündeki "sağ muhalefet"in tepkisini çekti.

Stalin'in ekonomik programlarının başarılı olması ve halkın geniş kesimleri tarafından sevilip benimsenmesi muhalefette umutsuzluk yarattı. Bunun sonucunda 1930'larda hem Troçkist hem de "sağcı" muhalefet bir dönüşüme uğradı. Uğradıkları dönüşüm sonucunda Troçkist ve "sağcı" muhalefet birleşti ve sabotaj, suikast ve çeşitli komplolara başvurarak iktidara gelmenin yollarını denediler.1934'te Politbüro üyesi Kirov suikasta uğradı. 1934 ile 1938 arasında bir dizi komploda bulunuldu. Bu

komploların sorumluları Moskova Davaları ve Tuhaçevski Olayı gibi çeşitli davalarda yargılanıp cezalandırıldılar.

Stalin'in ölümünden sonra Kruşçev, iktidara geldiği ilk parti kongresinde hiçbir kanıt göstermeden bu davaların düzmece olduğunu ve gerçekte herhangi bir komplonun olmadığını iddia etti. Ancak tarafsız araştırmalar gösteriyor ki Kruşçev'in o kongrede Stalin'e yönelttiği tüm iftiralar asılsızdır ve o dönemde gerçekten devleti tehdit eden ciddi komplolar söz konusuydu. Bu komploların arkasındaki grupların pek çoğu Alman Nazileri ve Japon militaristleriyle de yakın ilişki içindeydiler. Kimi yazarlar; Büyük Temizlik adıyla Batı'da bilinen, Rusya'da ise "Yejovşçina" ya da "Yejov'un dönemi" diye anılan yaygın şiddet dönemi bu bağlamdan bağımsız düşünülemeyeceğini belirtir. Zira ülkede ciddi komplolar varken ve Nazi tehdidi yaklaşıyorken Sovyet yönetimi ciddi önlemler alma ihtiyacı hissediyordu.

Stalin'in uyguladığı Büyük Temizlik ile ordudan çok sayıda deneyimli ve eğitimli subay ve er öldürüldü. Tutuklanan 90 generalden sadece 6'sı, 180 tümen komutanından 36'sı ve 57 kolordu komutanından 7'si hayatta kalmayı başarabildi. Toplam olarak yaklaşık 30 bin Kızıl Ordu personeli idam edildi. **Stalin'in uyguladığı Büyük Temizlik'te binlerce Kızıl Ordu personeli infaz edildi. 1937'de imzalanan genelge ile Sovyet karşıtı suç içeren olaylara karışan suçlulara ve isyancılara karşı eyleme geçildi.**

1937 ortalarında Tuhaçevski Olayı yaşandı ve bu olayda ordunun Japon desteğiyle hükûmete darbe girişimi ortaya çıkarıldı. Bu olaydan bir ay sonra siyasi polis örgütü NKVD'nin başındaki Yejov, Stalin'e Batı Sibirya'da Japon destekli bir isyan çıktığı haberini verdi. Daha sonra Stalin, Sovyet karşıtı suç içeren olaylara karışan suçlulara ve isyancılara karşı eyleme geçileceğini belirten bir genelge imzaladı. İmzalanan genelgenin ardından ülkenin her köşesinden isyan ve komplo haberleri gelmeye başladı. Stalin doğal olarak devletin güvenlik örgütünün raporlarına inanıyordu. Ancak gerçekte Yejov ve NKVD içindeki birçok görevli kendi komplolarını hayata geçiriyordu. Yejov Nazilerle işbirliği içindeydi ve hükûmeti devirmek isteyen "sağcı" bloka mensuptu. Stalin ise bunları bilmiyor ve ilk başlarda her gönderilen rapora inanıyordu. 1938'den itibaren bu durum yavaş yavaş fark edilmeye başlandı.

İlerleyen zamanda baskıların ve temizliklerin son bulması emredildi. 1939'da Yejov ve zulümden sorumlu diğer yöneticiler yargılanıp idam edildi. Aynı yıl, suçsuz yere tutuklanan ve çalışma kampına gönderilen 100 bin kişi serbest bırakıldı. Daha sonra davaları tekrar incelenen yüz binlerce kişi de özgürlüğüne kavuştu. ***Bu olaylar yüzünden bir yıl içinde 600 binden fazla insan öldü.***

1941-45 "Büyük Yurtseverlik Savaşı"

II. Dünya Savaşı sırasında parti liderliği, hükûmet başkanlığı ve Sovyet orduları başkomutanlığı görevlerini bir arada yürüttü. 1939'da Adolf Hitler'in Nazi Almanyası'yla Molotov-Ribbentrop Paktı diye de bilinen bir saldırmazlık anlaşmasını imzaladı. Bu sayede Nazi ordularına karşı savaş hazırlığı yapmak için vakit kazanmış oldu. Bu anlaşma müzakereleri sırasında, Stalin, Hitler'den, Polonya'nın doğusunun, -ki bu topraklar Rus Devrimi sırasında, devrimi doğduğu gün boğmak isteyen Polonya hükûmeti tarafından işgal edilmişti- Finlandiya'nın güneyinin, Estonya, Letonya ve Litvanya'nın Nazi ordularının güzergahları dışında bırakılmasında diretti ve bu bölgelerin Sovyet nüfuz alanında olduğunu belirtti. Bu sayede diplomatik bir manevrayla Baltık Denizi'nden Karadeniz'e kadar Nazilerin -eğer yapmış oldukları anlaşmayı ihlal etmeselerdi- asla yaramayacağı tampon bölgeler oluşturdu. Bu büyük bir diplomatik başarıydı. Savaş sırasında Stalin'in Türkiye'den de toprak talepleri olduğu iddiası savaşın çeşitli taraflarınca Türk-Sovyet ilişkilerini germek amacıyla pek çok kereler farklı amaçlarla dillendirildi. Bu propagandanın savaş sonrası dönemde ABD'nin Türkiye'deki nüfuzunu artırmasında ve Türkiye'nin NATO'ya üye yapılmasındaki etkisi büyüktür.

Bu tartışmalı tarihsel dönemle ilgili olarak, Stalin'e düşman veya Stalin'den yana olan her iki tarafın da farklı tezleri vardır. Stalin karşıtlarının tezlerine göre, Hitler'le aralarındaki açıklanmayan gizli protokole bağlı olarak Finlandiya, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya ve Polonya'nın Nazi Almanyası veya Sovyetler tarafından işgalinin yolu açılmıştır. Stalin'in doğru yaptığını savunanlara göre ise, 1937'deki Münih görüşmelerinde açıkça ortaya çıktığı gibi, İngiliz ve Fransız devletleri ve dolaylı olarak da Amerikalılar, Nazi Almanyası'nı kışkırtıyorlardı ve onların Sovyetler Birliği'ne saldırısının önünü açmaya çalışıyorlardı. Bu amaçla Avusturya'nın Almanya'ya katılmasına (Anschluss) ve Çekoslovakya'nın işgaline göz yummuş ve onaylamışlardı. Ne var ki, özellikle Çekoslovakya'nın işgalinden sonra Sovyetler Birliği'nin Büyük Britanya ve Fransa ile ilişki kurma çabalarına rağmen bu

iki ülke Nazi tehdidini birlikte ortadan kaldırma girişimini reddetti. Böylece Sovyetler Birliği, kendi sınırlarını güvence altına almak için bu protokolü imzaladı. Stalin'in amaçlarına göre, Polonya ve Baltık ülkelerinde oluşturulacak tampon bölgeler, Nazilerin Sovyetler Birliği'ne ulaşmasını engelleyecekti. Böylece 1939 yılında Nazi işgalinden sonra Sovyetler Polonya'nın kalan yarısını işgal edip Estonya, Litvanya ve Letonya'yı sınırlarına kattı. Sovyetler'in kuzeyindeki saatli bomba niteliği taşıyan Finlandiya'ya saldırdı ve büyük kayıplar vermesine rağmen Mart 1940'ta Kış Savaşı olarak bilinen bu savaşı da kazandı. ***Polonya'nın Kızıl Ordu tarafından işgal edilen bölgelerinden Katyn ormanlarında yaklaşık 22.000 silahsız savaş esiri Polonyalı subay, Stalin'in emriyle katledilmiştir.***

Barbaros'sa Harekâtı

Nazi Almanya'sı, 22 Haziran 1941'de Barbaros'sa Harekâtı ile Sovyet topraklarına girdi. Hitler'in Saldırmazlık Paktı'na güvenen Stalin bu ani saldırı karşısında çok büyük bir şok yaşadı ve hazırlıksız yakalandı. Naziler kısa sürede Leningrad ve Moskova önlerine ulaştı. Leningrad şehri ablukaya alındı. Ancak Sovyetler, Moskova'da güçlü bir savunma hattı kurdu. Stalin, Hitler'in saldırısından sonra Müttefikler'in yanında yer almayı tercih etti.

Naziler, Moskova'ya girmeyi başaramayınca 1942 yılında Stalingrad'a yöneldi. Hitler, Merkezi Rusya'yı doğudan abluka altına almayı ve Hazar petrollerine ulaşmayı amaçlıyordu ve bunun için ordusuna hücum etmesini emretti. Volga nehrinin iki yakasında kurulan şehrin batı yakası Nazi güçlerinin denetimine girdi ve şehirde partizan savaşları başladı. Binlerce subayını partizan direnişinde kaybeden Naziler bozguna uğradı ve geri çekilmeye başladı. Kızıl Ordu, 1943'te Nazi güçlerini Sovyet topraklarından defetti. Stalin, Kızıl Ordu'ya Berlin'e kadar ilerleme emri verdi. Kızıl Ordu askerleri, düşman toprakları ele geçirildiğinde sistematik tecavüz ve yağma yaptılar.

Nazi Almanya'sının müttefiki olan Macaristan, Romanya ve Bulgaristan dâhil olmak üzere Kızıl Ordu askerleri işgal ettikleri her yerde 8-64 yaş arası kadınlara toplu veya bireysel olarak tecavüz ettiler ve tecavüz edilen kadınlar çoğu zaman öldürüldü. ***Toplam 2 milyon Alman kadının tecavüze uğradı tahmin edilmektedir.*** Nazi Almanya'sı dışında *Macaristan'da 200 bin Macar kadına tecavüz* edildi. Kızıl Ordu, müttefiki Yugoslavya'da bile yağma ve tecavüz suçlarını işledi. Stalin tecavüz suçlarını işleyen askerlere karşı herhangi bir ceza vermedi, aksine onlara hak verdi. Yugoslav komünist Milovan Đilas, Kızıl Ordu askerlerinin Yugoslavya'da işlediği tecavüzleri şikâyet edince Stalin ona, "***Binlerce kilometre yol kat etmiş, kan ve ateşin içinden ilerleyen bir askerin bir kadınla biraz eğlenmesinde ne var?"*** dedi.

1939'da ve 1940'ların başında 300.000 Polonyalı tutsak alındı ve toplamda 25.700 Polonyalı tutsak idam edildi. Stalin'in iki oğlu da II. Dünya Savaşı boyunca Nazi Almanya'sına karşı mücadelede görev aldı. Büyük oğlu Yakov Cugaşvili Nazilere esir düştü ve babası aleyhine anlaşma yapmayı kabul etmediği için infaz edildi. Küçük oğlu Vasili Stalin ise hava subayı olarak batı cephesinde savaştı ve 5 Mart 1943'te bir sorti sırasında yaralandı. Vasili savaş boyunca 12 kez general rütbesine uygun görüldü, ancak terfi etmesi her defasında babası tarafından reddedildi.

Stalin yönetimi Nazilere askerî açıdan yardım ettikleri iddiası ile Kırım Tatarlarını Sibirya'ya ve Orta Asya'ya sürdü. NKVD iddialarına göre 20.000 Kırım tatarı partizanlara karşı savaştı. Ukraynalı tarihçi Sergey Gromenko'ya göre sadece 3.500 Kırım Tatarı Nazilerle işbirliği yaptı o sırada Kızıl Ordu'nun bünyesinde 20-30 bin arası Kırım tatarı asker vardı ama Stalin bütün Tatarları sürgün etti. Savaştan sonra Kızıl Ordu'da görevli Kırım Tatarları ordudan atıldı ve kamplara yollandı. NKVD raporlarına göre sürgün edilenlerin %20'si Kırım Tatarı aktivistlere göre %46'sı sürgün sırasında öldü. Sürgün sırasında 34.300 - 195.000 arası kişi öldü.

Türkiye Cumhuriyeti hükûmetlerinin savaş sırasında Nazi Almanya'sı ile yakın ilişkiler tesis etmesi, Nazi Almanya'sı ile dış ticareti Alman para birimi Reichsmark ile yapması,Türk lirasının banknotlarını Nazi Almanya'sında bastırması, Nazi Almanya'sına paslanmaz çeliğin ham maddesi olan kromun sevkiyatını yapması, bakan Şükrü Saracoğlu'nun ırkçı ve nasyonal sosyalizm sempatizanı söylemleri, Sovyetler Birliği'ne dahil olan Kırım ve Kafkasya'da askerî harekât yapmakta olan Nazi ordusunu cephede takip etmek için Türk hükûmetinin komutanlar yollaması sebepleriyle ilişkiler iyice gerildi. SSCB 19 Mart 1945'te Türkiye'ye bir nota vererek, 1925 tarihli Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın süresini uzatmayacağını bildirdi. Pravda gazetesinde bir makale kaleme alan iki Gürcü profesörün Kars ve Ardahan'ın Gürcistan'ının tarihsel topraklarına dahil olduğunu ileri sürmesi Türkiye'deki çevrelerde Sovyetler Birliği'nin bu illeri ilhak etmek istediği şeklinde algılandı. Stalin İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının olası bir saldırıya karşı ortak savunulmasını teklif etti. "Ortak Savunmadan kast edilen, Montrö Boğazlar Sözleşmesi hükümlerinin değiştirilmesi ve SSCB'ye

Boğazlarda askerî üs verilmesiydi. Türkiye bu talepleri geri çevirdi. Süratle Batı Bloku'na yanaştı. 12 Mart 1947'de ilan edilen Truman Doktrini ile Türkiye Batı ile olan bağlantısını sağlamlaştırdı.

Stalin ve Katyn Katliamı

1939'da ve 1940'ların başında 300.000 Polonyalı tutsak alındıktan sonra, 5 Mart 1940'ta Lavrenti Beriya'nın Stalin'e gönderdiği bir nota istinaden 25.700 Polonyalı tutsağın idam edildiği iddia edilmektedir. Bu olay Katyn Katliamı olarak bilinir. İddiaya göre Stalin şahsen bir Polonyalı generale Mançurya'da kaybolduklarını söylerken, Polonya demiryolu işçileri 1941 Nazi istilasından sonra toplu mezarı buldu.

Barbarossa Harekâtı sırasında Naziler 1941 yılında Smolensk şehrini ele geçirdi. Daha sonraki süreçte birkaç görgü tanığının ifadesi üzerine ormanda kazılar yapıldı ve üst üste sıra hâlinde gömülmüş Polonyalı askerlerin cesetlerini bulundu. Naziler katliamı basın yoluyla dünyaya duyurdu. Sovyet yönetimi 1990 kadar katliamı kendilerinin yaptığını reddetti ve suçu Nazilere attı. Ancak 1990 yılında Mihail Gorbaçov yaşananların Sovyet Birliği tarafından gerçekleştirildiğini kabul etti. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından 1992 yılında Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, Polonya Devlet Başkanı Lech Walesa'ya infaza dair Josef Stalin'in imzaladığı emrin orijinal belgelerini verdi. 2010 yılında Rusya Parlamentosu yayınladığı deklerasyon ile katliam emrini Stalin'in verdiğini açıkladı.

Savaştan sonra

Stalin, II. Dünya Savaşı'nın sonlarında Kızıl Ordu tarafından Nazi işgalinden kurtarılan Doğu Avrupa ülkelerinde komünist partilerin iktidara gelmesine destek sağladı. Çekoslovakya, Doğu Almanya adı verilen Doğu Almanya, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Polonya, Yugoslavya Federasyonu, Macaristan ve Romanya'da sosyalist halk cumhuriyetleri kuruldu. Bu ülkelerin kapitalist ekonomiden sosyalist ekonomiye geçmesine ve Sovyetler Birliği'nin tecrübelerinden yararlanmalarında yardımcı oldu. ABD öncülüğünde Avrupa'da uygulanmaya konan Marshall Planına karşı sosyalist ülkelerin ekonomik ve siyasi birliğini amaçlayan ve sosyalist ülkeler arasındaki ticareti geliştiren COMECON'u kurdu. II. Dünya Savaşı'nda lağvedilen III. Enternasyonal yerine IV. Enternasyonal'i örgütledi ve yeni kurulan sosyalist ülkelerdeki partilerin örgütlü mücadelesi için çaba sarf etti. 1946 yılında SBKP Merkez Komitesi Dış Politika Bölümü Başkanlığına getirdiği Mihail Suslov ideolojik propaganda şefi olarak sosyalizmin diğer ülkelere yayılmasında etkili oldu.1950'li yıllara gelindiğinde artık yaşlı bir lider olan Stalin ülkenin geleceği açısından halefini belirlemekten çekinmedi. Rus siyasi analist Jores Medvedev'e göre Stalin en çok Suslov'a güveniyordu ve hatta ölümünden sonra onu genel sekreterliğe varis tayin etmişti.

Dünya tarihinde gelmiş geçmiş enbüyük diktatörlerden birisi sıfatıyla anılmaktadır. Bununla birlikte Nikita Kruşçev'in Sovyetler Birliği Komünist Partisi 20. Kongresi'nde söylediği sözlerden sonra (Gizli söylev olarak da bilinir) SSCB ve Doğu Bloku ülkeleri içerisinde Stalin'e karşı karalama kampanyası başlatılmış, heykelleri sökülmüş ve ismi silinmeye çalışılmıştır.

Buna karşın Enver Hoca, Mao Zedong, Kim İl-sung gibi kominist liderler Stalin'e sahip çıkmış onlarda ondan aşağı zulüm ve katliamda aşağı kalmamışlardır.

Yönetimde olduğu dönemde ölen kişi sayısı

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce, Stalin rejimi altında öldürülen insan sayısını hesaplamaya çalışan araştırmacılar 3 ila 60 milyon arasında değişen tahminlerde bulundu. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra 799.455 (1921-1953) kişinin infazını içeren resmî kayıtlar gibi Sovyet arşivlerinden elde edilen kanıtlar da mevcuttu. Yaklaşık 1.7 milyon kişi Gulag'da, 390,000 kişi ise zorunlu göç sırasında öldü. Bu kategorilerde toplam 2.9 milyon resmî kurban var.

Stalin'in cinayetleri

NKVD (İçişleri Halk Komiserliği) belgelerine göre, 1929 ile 1953 yılları arasında Gulag kamplarında ve kolonilerinden gelen mahkûmların sayısı 18 milyon olarak tahmin ediliyor.Stalin'in şahıs kültünü ortaya çıkaran, yani onun cinayetlerini açıklayan Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Hruşçov, *"1937 ilâ 1953 yılları arasında çalışma kamplarından 17 milyon kişi geçti"* diye bahsetmiştir.

Lenin ve Stalin dönemlerinde (1921-1952) siyasi bahanelerle tutuklananların sayısı 4 milyon olarak tahmin edilmektedir.

Bunların 800 bini kurşuna dizilerek, 600 bini çalışma kamplarındaki insanlık dışı şartlara dayanamayarak öldü.

Gulag'lar, SSCB'de milyonlarca insanın çok ağır şartlarda çalıştırıldığı kamplardır. Kendisi de Gulag mahkûmu olan Nobel Edebiyat Ödüllü Rus yazarı Alexander Soljenitsin'in *Arhipelag Gulag* adlı

iki ciltlik romanı 1973'te Paris'te yayımlandı.Eser Gulag'daki şartları çok iyi açıklanmaktadır. Eser Gulag Takımadamları adıyla Türkçeye de çevrildi. Başka bir Gulag mahkûmu Tatar yazarı İbrahim Salahov'un Kolıma Hikâyeleri (Kazan, 1989) adlı eseri de aynı konuyu işler.Bu konuyla ilgili en kapsamlı eser ise Pulitzer ödüllü Amerikalı yazar Applebaum, A. [(2008), *GULAG*, (çev. U. Demirtaş), Ankara: Arkadaş] tarafından kaleme alındı.

Çalışma kampına mahkûm edilen siyasi tutuklular dışında savaş esirleri, savaş sonrası mahkûmları, kolektifleştirme sırasında sürülen kulak'lar (varlıklı köylüler) da vardı.

1939'dan sonra yurtlarından sürülen Polonyalılar, Baltık halkları ile Volga boyu Almanları, savaş sonrasında Volga boyundan sürülen Moğol asıllı Kalmuklar, Kırım'dan Tatarlar, Ermeniler ve Yunanlılar, Kuzey Kafkasya'dan Çeçen, İnguş, Karaçay, Balkarlar ve Gürcistan'dan Ahıska Türkleri bu mahkûmiyet kervanına dâhil oldular.

İşte bu özel sürgünlerden kulak'ların sayısı iki milyonu biraz aşarken, diğerleri de eklendiğinde toplam sayı 6 milyona ulaşır. Bütün yukardaki rakamları topladığımızda SSCB'deki zorunlu çalıştırılanların sayısı 28 milyon 700 bini bulmaktadır.

GULAG'ların Nazilerin toplama kamplarından tek farkı, gaz odalarında değil de, Sibirya'nın soğuğu, yetersiz beslenme, bakımsızlık, sağlıksız şartlar ve aşırı çalışma nedeniyle gelen ölümlerdi. Hitler ile Stalin'in kamplarını işlevsel olarak da birbirinden ayırt etmek mümkün; Hitler, kamplarında sadece yok etmeyi hedef almışken, Yoldaş Stalin bir yandan insanları sömürüp öldürüyor, diğer yandan ekonomiye katkı sağlıyordu.

Öldürdükleri insan sayısı birbiriyle yarışan diktatörlerden faşist olanıyla sosyalist olanının arasında gaddarlık ve işledikleri cürümler açısından hiçbir fark yoktu. Ancak sosyalist olan diktatör halkının 'iyiliğini' istediği, ideallerinin uğruna fedakârlık yaptığı için yüceltildi, faşist olansa tarihin kara sayfalarına gömülerek utançla anıldı. Bunlardan en çok göze çarpanı, Hitler'den 3 kat fazla insan öldürdüğü halde, tarihin 1 numaralı diktatörü olarak Stalin'in değil de Hitler'in adının anılması oldu.

Tüm dünyada diktatörlüklerin revaçta olduğu 1900'lü yılların ilk yarısında, ideolojileri ne olursa olsun halkı işkence ederek, döverek, öldürerek, gayri insanî şartlarda çalıştırarak veya aç bırakarak yola getirme düşüncesi hâkimdi. İtalya'da Benito Mussolini, SSCB'de Joseph Stalin, Almanya'da Adolf Hitler dönemin diktatörlerinin en meşhurları. Öldürdükleri insan sayısı birbiriyle yarışan bu diktatörlerden faşist olanıyla sosyalist olanının arasında gaddarlık ve işledikleri cürümler açısından hiçbir fark yoktu. Ancak sosyalist olan diktatör halkının 'iyiliğini' istediği, ideallerinin uğruna fedakârlık yaptığı için yüceltildi, faşist olansa tarihin kara sayfalarına gömülerek utançla anıldı. Bunlardan en çok göze çarpanı, Hitler'den 3 kat fazla insan öldürdüğü halde, tarihin 1 numaralı diktatörü olarak Stalin'in değil de Hitler'in adının anılması oldu.

Hitler'den 3 kat fazla insan öldürdüğü halde, tarihin 1 numaralı diktatörü olarak Stalin'in değil de Hitler'in adının anılması oldu.

İdeolojileri açısından baktığımızda Hitler, Darwin ve Nietzsche'den etkilenmişti ve Alman ırkının üstünlüğünü savunan bir faşist, aslında Nasyonal Sosyalist 'ti. Stalin ise Marx'tan beslenen ve Lenin'in yanında çıraklık dönemini geçiren bir komünist. Biri ırk temelli bir üstünlük savunurken, diğeri sınıfsız bir toplum hayaliyle katliamlarını işliyordu. Ancak benzerlikleri farklılıklarından daha çoktu. İkisi de otoriterlik ve zalimlikte birbiriyle yarış halindeydi. Komünist Parti Genel Sekreterliği görevini yürüten Joseph Stalin, 1924'ten 1953'e kadar Sovyetler Birliği'ni tam bir diktatörlükle yönetti ve SSCB halkı arasında terör estirdi.

GULAG (Devlet Çalışma Kampları Yüksek İdaresi)'lardaki yaşam koşullarının, Sovyetler Birliği'ndeki çalışma kamplarında geçirilen ilk aylarda görülen ve yüzde 80'lere varan yüksek ölüm oranının başlıca nedenleri, aşırı üretimin hedeflenmesi, açlık, acımasızlık ve zulümdür.

Kerestecilik ve madencilik en yaygın faaliyetler oldukları kadar, en ağırlarıdır da aynı zamanda. GULAG madeninde bir kişinin günlük üretim kotası 13 bin kilograma kadar çıkabilirdi.Bu kota daha yukarı çekilerek, mahkûmlar gardiyanlarla iyi ilişkiler kurmaya, hilekârlığa, rüşvete, cinsel tacize sevk ediliyor, bunlar yoluyla yapılandan fazla iş, yapılmış gibi gösterilebiliyordu.Kotayı tutturamamak hayati maddelerin eksiltilmesine yol açabilirdi. Örneğin bir kişiye günde verilen kara çavdar ekmeği 300 grama, un 5 grama, makarna veya karabuğday 25 grama, et 27 grama ve patates 170 grama düşürülebilirdi.Daha az gıda, daha az üretim demekti. Bunun için ise o şahıs cezalandırılırdı.

Bir çalışma kampında veya hapishanede bulunan birisi için mahkûmiyet sonrası iş seçenekleri de fazla değildi.Daha önce mahkûm olmak yeniden yargılanma olasılığını içinde barındırıyordu. Ancak Sovyet kamplardan tahliye edilenlere büyük şehirlere yerleşmek bile yasaklanmıştı.

İnsanoğlu kötülükleri unutmaya meyyaldir. Ancak bu kötülükler hatırlanmaz ise daha fenaları tekrarlanabilir. Rusya'da Sovyet rejimi çok kanlı şekilde yerleştirildi, ancak 70 yıldan fazla dayanamadı. Sebebi belki zulüme, haksızlıklara, sefalete her toplumun bir dayanma gücü ve süresinin olmasıydı. Ancak Putin, halkın hafızasızlığından faydalanarak Stalin'i kendine idol seçti. O akıllı bir politikacı. Hem eski komünistleri hem Ortodoks ruhanîleri hem Rus faşistlerini kendi safına çekme becerisini gösteriyor.Bu kâbus hortlatılıp günümüz Rusya'sında rejim muhaliflerine yeni bir GULAG mezalimi uygulanır mı, bilinmez. Fakat çeşitli istatistikler gösteriyor ki, Rusya'yı pek parlak günler beklemiyor.

ÖLÜMÜ

Hastalığı ve ölümü

Tarihin gelmiş geçmiş en acımasız en eli kanlı diktatörlerinden biri olan Josef Stalin'in ölüm nedeni kesin değil. Kaynaklarda inme olarak geçse de bu konuda farklı görüşler de mevcut ancak ölümünün manidar bir yanı olduğu kesin.

İkinci Dünya Savaşından sonra sağlığı günbegün kötüye giden Stalin, hayatı boyunca birçok sağlık sorunu yaşamıştı. Ağır sigara içmesi, Zafer geçidi töreni sırasında (Mayıs 1945) hafif bir felç geçirmesi ve Ekim 1945'te şiddetli bir kalp krizi nedeniyle aterosklerozdan muzdaripti.

Sol ayağındaki iki parmağı bitişik doğan Stalin henüz 7 yaşındayken geçirdiği çiçek hastalığı dolayısıyla yüzünde bir yara izi taşıdı. 12 yaşındayken at arabasıyla yaptığı kaza sonucunda kırılan kolu dolayısıyla kalıcı zarar gören Stalin, babasından da çok şiddet görmüş biriydi.

Yetişkinliğinde sedef hastalığından da muzdarip olan Stalin, 70 yaşına geldiğinde zihnî ve fizikî olarak son derece sağlıksız bir duruma düşmüştü. Stalin'in kişisel doktoru olan Vladimir Vinogradov, hipertansiyon tespit ettiği Stalin'e hap ve iğnelerle tedavi uyguluyordu. Doktor Vinogradov tarafından kendisine "devlet yönetiminden çekilip dinlenmeye başlaması gerektiği" söylenen Stalin, sadece bu teklifi değil, ilaç kullanmayı da reddederek Vinogradov'un işine son verdi.

Tıp Konseyi'nin kendisine karşı bir komplo hazırlığı içerisinde olduğunu düşünen Stalin, ülke genelinde 37 doktoru tutuklatarak işkenceden geçirdi. Ocak 1953'ün son günlerinde özel sekreteri hiçbir iz bırakmadan kaybolan Stalin'in özel korumalarının lideri ise 15 Şubat 1953'te idam edildi.

Ülke genelinde ortadan kaybolan, öldürülen ve işkenceden geçirilen insan sayısı günbegün hızla artarken, bu curcunayı durdurabilecek tek şey, Stalin'in mart ayında ölmesiydi.

Stalin'in hayatının son üç günü, önce Pravda'daki resmi Sovyet duyurularında ve ardından kısa bir süre sonra Sovyet Basının Mevcut Özetinde tam bir İngilizce çevirisinde ayrıntılı olarak anlatıldı. Volkogonov tarafından 28 Şubat 1953'te tarif edildiği gibi, Stalin ve Malenkov, Molotov, Beria ve Kruşçev ile birkaç kişiden oluşan yakın çevresinin bir kısmı eğlence ve alkollü içkilerin içildiği bir akşamda bir araya geldiler. Konuklar 1 Mart günü saat 4:00 civarında dağıldı ve Stalin, uyandığına dair sesler duyulana kadar rahatsız edilmemesi gerektiğine dair katı talimatlar vererek özel dairesine çekildi. Zaman geçti ve gün boyunca kendisinden hiçbir ses duyulmadı. 1 Mart'ta, saat yaklaşık 11:00'de kâhyası dikkatlice odasına girdi ve onu yerde pijama pantolonu ve gömleği içinde yerde yatarken buldu. Bilinçsizdi, ağır nefes alıyordu, idrarını tutamıyordu ve onu uyandırma girişimlerine tepkisizdi. Beria çağrıldı ve onu görünce bilinçsiz olduğu gerçeğini göz ardı ederek bunu alkol tüketimine bağladı ve oradan ayrıldı.

2 Mart sabah saat 7:00'de Beria ve bir grup tıp uzmanı onu muayene etmek için çağırıldı. 190/110 tansiyonu ve sağ taraflı hemiplejiyi ortaya çıkaran muayenelerine dayanarak, kontrolsüz hipertansiyon öyküsü olan Stalin'in sol orta serebral arterde hemorajik inme geçirdiği sonucuna vardılar. Sonraki iki gün boyunca çeşitli tedaviler gördü; 210/120'ye yükselen kan basıncını düşürmek amacıyla, iki gün boyuna ve yüzüne her biri sekiz sülükten oluşan iki ayrı uygulama uygulandı. Ancak durumu kötüleşmeye devam etti ve 5 Mart 1953'te, akşam 9:50'de öldü. Cesedi daha sonra belirsiz bir yere götürüldü ve otopsi yapıldı, ardından halkın gözü önünde mumyalandı. Özgün otopsi raporunu bulma girişimleri yakın zamana kadar başarısızlıkla sonuçlandı ancak en önemli bulgular 7 Mart 1953'te Pravda'da özel bir bültende şu şekilde bildirildi:

"J. V. Stalin'in Vücudunun Patolojik-Anatomik İncelenmesi" ***"Patolojik incelemede, sol serebral hemisferin subkortikal merkezlerinin bulunduğu bölgede büyük bir kanama görüldü. Bu kanama beynin önemli bölgelerini tahrip etti ve solunum ve dolaşımda geri dönüşü olmayan değişikliklere neden oldu. Beyin kanamasına ek olarak, sol ventrikülde (kalbin) önemli hipertrofisi, miyokardda, mide ve bağırsak mukozasında çok sayıda kanama bulundu; damarlarda aterosklerotik değişiklikler, serebral arterlerde daha belirgindir. Bunlar hipertansiyonun sonucudur. Patolojik***

incelemenin sonuçları, J.V. Stalin'in hastalığının beyin kanaması anından itibaren geri döndürülemez karakterini ortaya çıkardı. Bu nedenle, tüm tedavi girişimleri olumlu bir sonuca yol açıp ölümcül bir sonun önüne geçemezdi."

Yukarıda özetlendiği gibi, Molotof'a "Onu dışarı çıkardım" dediği için şüphe uyandıran Beria'nın, bir noktada Stalin'in tıbbi tedavi görmesini isteyerek geciktirdiği için, otopsi sırasında görülen fiziksel değişiklikler, genellikle felç kurbanlarında meydana gelen ekstrakraniyal değişikliklerle tutarlıydı. Lavrenti Beria'nın oğlu Sergio Beria daha sonra Stalin'in ölümünden sonra annesi ve Lavrenti Beria'nın eşinin Lavrenti'ye "Şu anki konumunuz Stalin'in yaşadığından çok daha güvencesiz" dediğini anlattı. Bu öngörüsü doğru çıktı; Birkaç ay sonra, Haziran 1953'te Beria tutuklandı ve çeşitli suçlarla suçlandı, ancak önemli ölçüde Stalin'in ölümüyle ilgisi yoktu. Daha sonra eski Politbüro meslektaşlarının emriyle idam edildi, ancak bunun ne zaman ve nerede meydana geldiğine dair çelişkili hikayeler bulunmaktadır.

Stalin 5 Mart 1953 yılında 74 yaşında ölmüştür. 'Bir insanın ölümü trajiktir, on insanın ölümü dramatiktir, bir milyon insanın ölümü ise sadece bir istatistiktir.' Bu sözler Rusya'nın en acımasız liderleri arasında gösterilen Josef Stalin'e ait. Stalin, tarihe adını kanla yazdırmış ve bir toplumun kaderini değiştirmiş bir liderdir.

Hastalığı ve vefatı sürecinde Türk basını Stalin'in sağlık durumunu yakından takip etmiştir. Ulus, *Rus Mareşali Stalin Koma Halinde* başlıklı haberi ile konu hakkındaki ilk haberi yayınlamıştır. 2 Mart gecesi geçirmiş olduğu beyin kanaması neticesinde komaya girdiğinin bildirildiği habere göre Stalin, aynı zamanda solunum sıkıntıları yaşamaya başlamıştır. Anadolu Ajansı ise 5 Mart 1953 tarihinde Sovyetler Birliği'nden edindiği bilgiye istinaden Stalin'in Moskova saatine göre 21.50'de öldüğü bilgisini kamuoyuna duyurmuştur.

Stalin öldükten sonra naaşı Lenin'in naaşının yanında kaldırıldı. Ancak 31 Ekim 1961 tarihinde alınan kararla naaşı Kremlin Duvarı Mezarlığına defnedilmiştir. Doğduğu ev Gürcistan'ın Gori kentinde bulunan Stalin Müzesi kompleksi içerisinde korunmaktadır. Gori kentinde kendisine ait heybetli bir heykel de kent meydanında bulunmaktaydı. 1950 de dikilen 6 metrelik dev heykel, 25 Haziran 2010 tarihinde sessiz sedasız bir şekilde kaldırıldı. Gürcistan'da Mihail Saakaşvili'nin seçimlerden yenik ayrılmasının ardından ülkede büyüyen Saakaşvili icraatlarına karşı çıkma hareketi sonucunda Gori'deki Stalin heykeli yeniden yerine konmuştur.

Milyonlarca insanı, sırf işine gelmediği için öldürmüş ve bu kadar öfkeyi üzerinde toplayan biri olarak da hep suikasttan korkarak yaşamış biri. Kendi ölüm nedeni ise tamamen gaddarlığı ve aptallığından. Kendisini koruyan askerlere, ne olursa olsun yatak odasına girilmemesini emretmiş. Bir gün, adamlarını denemek için odasında acı çeker gibi bağırmış ve kendisini kurtarmak için içeri giren askerleri ölüm cezasına çarptırmış. Ve o gün gerçekten geldiğinde kimse odasına girmeye cesaret edememiş doğal olarak. Kumandan peter lozgachev tarafından bulunduğunda odasında yerde, bilinci yarı kapalı bir haldeymiş. Ülkenin en iyi doktorlarını bile öldüren veya hapseden bu diktatör suikasttan çok korktuğu için yatak odasına giden koridorları labirent şeklinde yaptırmış ve yolu sadece kendi biliyormuş. Öldüğünün anlaşılması ve cesedinin bulunması zaman almış haliyle... **Not:** zehirlendi diyenler de var, intihar etti diyenler de.

Dört günlük ulusal yas ilan edildikten sonra 9 Mart'ya Moskova'da düzenlenen devlet töreni ile cenazesi kaldırılmıştır. Naaşı Lenin'in naaşının yanında kaldırılmıştır, ancak 1961 yılında Nikita Khrushchev tarafından Kremlin Duvarı Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Stalin'den sonra ülkenin başına geçen Nikita Kruşçev'in hatıralarında yer alan bilgiye göre, Lavrenti Beriya, ülkenin politikalarını belirleyen en üst karar organı olan Politbüro'ya itirafta bulunarak, "Stalin'i ben öldürdüm. Onu öldürdüm ve herkesi kurtardım." dedi.

Stalin'in ölümünden bir gün sonra harekete geçen Beriya, ülke genelinde cadı avına maruz kalan doktorlarla ilgili soruşturmayı kapatmış ve haklarındaki bütün suçlamaları düşürmüştü.

Stalin döneminin izlerini silmeye başlayan Kruşçev ise, Aralık 1953'te Beriya'yı tutuklattı. Bunun hemen ardından yargılanarak ölüme mahkûm edilen Beriya, 23 Aralık 1953 tarihinde idam mangası tarafından kurşuna dizilerek öldürüldü.

Ölümünden sonra Kruşçev ünlü 20. Kongre ile Stalin'in yanlışlar yaptığını iddia ederek anti-Stalinizasyon kampanyasını başlattı. Kongrede Stalin portreleri ve heykellerinin halkta tepkiye yol açmamak ve infial yaratmamak için sessizce ve yavaş yavaş kaldırılması kararı alındı. Bu kampanya kendisinden sonra gelen Brejnev dönemine kadar sürdü. 1977 yılında Sovyetler Birliği Marşı'nın sözleri de yeniden düzenlendi ve Stalin'e yönelik atıflar marştan çıkarıldı. Daha sonra Gorbaçov döneminde

Sovyetler Birliği'nin içinde bulunduğu sorunların sebebi olarak Stalin suçlandı ve anti-tez olarak Glasnost ve Perestroyka kavramları gündeme getirildi. Gorbaçov 1987'de Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin 70. yıldönümü kutlamasında yaptığı konuşmada 1930'lu yıllardaki tasfiyelerin parti ve devlete büyük zarar verdiğini belirtmekle birlikte Stalin'in Sovyetler Birliği'nin ekonomik kalkınmasındaki önemli rolünü de kabul etti.

Stalin'in ölümü dolayısıyla Ankara'da bulunan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Büyükelçiliği'nde bayraklar yarıya indirilmiş, açılan taziye defteri Türk hükümeti yetkilileri ve siyasetçiler tarafından imzalanmıştır. İsmet İnönü, Kasım Gülek, Cumhurbaşkanı adına Nurullah Tolon ve Başyaver Albay Nurettin Alpkartal ile Dışişleri Bakanlığı adına Büyükelçi Cevat Açıkalın taziye defterini imzalayanlar olmuştur.

Cevat Açıkalın, Korgeneral Fevzi Mengüç ile Kurmay Albay Nurettin Alpkartal'dan oluşan Türk heyeti 8 Mart 1953 tarihinde Stalin'in cenaze törenine katılmak için Ankara'dan hareket etmişlerdir. 9 Mart 1953 tarihinde gerçekleşen cenaze töreni sonrasında Stalin, Kızıl Meydan'da Lenin Mozolesi'nin yanına defnedilmiştir.

Stalin'in ölümünün yankıları sadece Sovyetler Birliği'nde değil, Doğu Bloğu içinde bulunan diğer ülkelerde de hissedilmiştir. *The Times* gazetesinin 14 Mart 1953 tarihli nüshasında yayınlanan bir haberinde TASS'ın ve Sovyet radyolarının Polonya, Romanya ve Çekoslovakya başta olmak üzere bütün Doğu Bloğu ülkelerinde Stalin için taziye mesajlarının yayınlandığını ve halkın Stalin'i coşkuyla andığı haberlerine yer verilmiştir.

Tarihin gördüğü en acımasız sürgün

Dünya'nın en büyük sürgünleri olarak tarihe geçen Stalin sürgünleri, batıda Fin ve Polonya halklarını, güneyde Kırım Tatarlarını, Volga havzasında Almanları, Kafkasya'da Karaçay, Balkar, Çeçen, İnguş ve Avar halklarını, Güney Kafkasya'da Ahıska Türklerini, Hemşinli Müslüman Türkleri ve Kürtleri, Hazar kıyısında Kalmukları, Uzakdoğu'da Kore halkını kapsamıştı. Buna ek olarak Sovyetler Birliğinde yüzlerce rejim muhalifi, toprakların devletleştirilmesine karşı gelen her halktan köylüyü de "kulak" sıfatına koyarak bu sürgün kervanına kattı. Bahanesi ise Almanlarla işbirliği ve vatana ihanet. Asıl amacı milliyetçilik tehlikesine karşı farklı milletleri bölmek ve birbirine düşman etmek.

Türkleri yok etmek

Sürülen Müslüman halklar nüfuslarının yarısından fazlasını bu uzun yolculuklarda ve gittikleri çalışma kamplarında yitirdiler. Ahıska Türklerinin sürgünü Sovyet arşivlerinde "Karadeniz çevresinin Türklerden temizlenmesi" ifadeleriyle yer alıyor. Sürülen Müslüman halklar nüfuslarının yarısından fazlasını bu uzun yolculuklarda ve gittikleri çalışma kamplarında yitirdiler.

Zira Ahıskalılar, Sovyetler Birliği içinde yaşayan halklar arasında kimliğinde "Türk" ifadesi yer alan tek topluluk. Bu halkların geri dönüşüne Stalin'in ölümünden sonra izin verildi. Tabi birçoğu maddî yetersizlik ve yasal engeller nedeniyle geri dönemedi.

ESERLERİ

1-*Anarşizm mi Sosyalizm mi?*, 1907
2-*Marksizm ve Ulusal Sorun*, 1913
3-*Leninizmin İlkeleri*, 1924
4-*Troçkizm mi Leninizm mi?*, 1924
5-*Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm*, 1938
6-*Leninizm Üzerine*, 1946
7-*Marksizm ve Dil Üzerine*, 1950
8-*SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları*, 1952

Ayrıca Stalin'in gençken yazdığı şiirler özellikle Gürcistan'da yaygın olarak bilinmektedir.

Hakkında yazılan eserler

1-Bertram D. Wolfe, *Devrimi Yapan 3 Adam: Lenin, Troçki, Stalin*, BFS Yayınları
2-Kemal Okuyan, *Stalin'i Anlamak*, Yazılama Yayınları, 2008
3-Simon Sebag Montefiore, *Young Stalin*, Vintage Books, Ekim 2008 *(İngilizce)*[71]
4-Doğu Perinçek, *Stalin'den Gorbaçov'a*, Kaynak Yayınları, 2010
5-William Bill Bland, *Jozef Stalin Söylence ve Gerçek*, Su Yayınevi, 2009
6-George Orwell, Hayvan Çiftliği, Can Yayınları, Çeviri: Celal Üster, 2014 *(George Orwell'ın bu romanında Stalin, Başdomuz Napoleon karakterinde temsil edilmiştir.)*

7-Feliks İvanoviç Çuev, Molotov Anlatıyor: Stalin'in Sağkolu ile Yapılan 140 Görüşme, Yordam Yayınevi

JOSEF STALİN'İN SÖZLERİ

- 'Doğadaki her şeyin ölen bir yanı ve gelişen bir yanı vardır.'
- 'Politikada hata yapmamak için hep ileriye bakılmalıdır, geriye değil.'
- 'Emperyalizm, geniş sömürgelerin ve bağımlı ülkelerin yüz milyonlarca insanının en utanmazca sömürülmesi, onlara en insanlık dışı zulüm demektir'
- 'İnsanların varlığını belirleyen bilinçleri değil, tersine, bilinçlerini belirleyen sosyal varlıklarıdır.'
- 'İpek eldivenlerle devrim yapamazsınız.'
- 'Üretimi genişleten ve milyonlarca işçiyi kocaman fabrika ve işyerlerinde toplayan kapitalizm, üretim sürecine sosyal bir nitelik verir ve böylece kendi temelini kendisi sarsar.'
- 'Bir insanın ölümü trajiktir, on insanın ölümü dramatiktir, bir milyon insanın ölümü ise sadece bir istatistiktir.'
- 'Zor, yeni bir topluma gebe olan her eski toplumun ebesidir.'
- 'Dünyadaki her şey hareket halindedir... Yaşam değişir, üretici güçler büyür, eski ilişkiler çöker.'

STALİNİN İNFAZCISI BLOKHİN

Stalin'in titizlikle seçtiği ve karanlık işleri için maşa olarak kullandığı, Stalin rejiminin baş infazcısı Vasily Mikhailovich Blokhin ardında on binlerce ceset bıraktı. Üstelik karşılığında Liyakat Nişanı ile ödüllendirilerek…

Karanlık bir dönemin en önemli aktörlerinden olan Sovyet generali Blokhin'in, bizi insanlığımızdan bir kere daha utandıran toplu katliamlarına dair en çarpıcı detaylara bir göz atalım.

Rusya'nın bir köyünde, mütevazı bir ailenin ferdiyken kendini bir anda savaşın ortasında bulan Blokhin, I. Dünya Savaşı sırasında Çarlık ordusuna katıldı.

Ordudaki hizmetlerinin ardından ise Sovyetler Birliği'nin ilk istihbarat teşkilatı olan ÇEKA'ya dahil oldu. Sert mizacı ve karanlık işlere olan yatkınlığı ile kısa zamanda 'işe yarar' bir asker olduğunu herkese kanıtlamıştı Blokhin…

İşkence, suikast ve infazlarda oldukça etkili bir isim haline gelen Blokhin, Stalin'in de dikkatini çekmeyi başarmıştı.

Gizli işlerde Stalin'in gözdesi haline geldikten sonra, terfi ettirilip İçişleri Halk Komiserliği'nin üst düzey yetkililerinden biri oldu. Blokhin'in karargâhı Moskova'daki Lubyanka Cezaevi'nde bulunuyordu. Burası, gerçek görevini kayıt dışı olarak gerçekleştirebilmesi için ideal bir yerdi.

Sıradan infazlara karışmayan Blokhin, üst düzey yetkililerin infazlarını ise bizzat gerçekleştiriyordu. Blokhin'in en dikkat çeken eylemi ise Katyn Ormanı Katliamı idi.

Ostaşkov Subay Kampı'ndaki 7 bin Polonyalı subay, birbiri ardına öldürülmüş ve infazlar 28 gecede tamamlanmıştı. Önce üstünkörü bir şekilde kimlik kontrolüne giren subaylar, ardından 'Leninist oda' adı verilen infaz odasına getiriliyorlardı.

Oda ses geçirmeyecek şekilde yapılmış ve duvarlar kırmızıya boyanmıştı. İçerde yanızca mahkûmun sırtını dayaması için bir kütük bulunuyordu.

Blokhin, infaz sırasında üniformasına kan sıçramaması için deri bir kasap önlüğü, dirseklerine kadar gelen eldivenler ve şapka giyiyordu. İnfaz içinse Alman yapımı bir tabanca kullanıyordu. Bunun sebebi, yakalanma durumunda infazların Sovyetler tarafından gerçekleştirildiğini inkâr etmekti.

Bir gecede 300 infaz yapılması planlanırken bu sayı Blokhin tarafından 250'ye düşürüldü. İnfazların karanlık basınca yapılması daha uygun görülmüştü.

Karanlık çöker çökmez işe koyulan Blokhin, şafak sökene kadar subayları öldürmeye devam ediyordu. Kafalarına sıktığı tek kurşun ile subayları ölüme yollayan Blokhin'in ardında bıraktığı kan ve cesetleri temizleme görevi ise emrindeki askerlere aitti. Subayların cesetleri üst üste kamyonlara yığılıp iki gecede bir Mednoye adı verilen yerde buldozerlerle kazılmış çukurlara atılıyordu.

Blokhin'in subayları öldürmesi yaklaşık üç dakikasını alıyordu. Gerçi bir insanın canını almak için değil üç dakika, üç asır geçse fark eder mi... İşin sonu her türlü katliama çıkıyor.

İnsanları katletmeyi bir marifet olarak gördüğünden midir bilinmez, infazların üstüne emrindeki diğer askerlere votka ikram ediyordu. Stalin tarafından Liyakat Nişanı ve Kızıl Bayrak Nişanı'na layık görülen Blokhin'e 'üstün hizmetleri' için bir de aylık ikramiye bağlanmıştı. Yalnızca 28 gecede 7 bin kişiyi katlettiği için adını tarihe kazıdığı muhakkak...

Her ne kadar Stalin'in göz bebeği olsa da, onun ölümüyle birlikte Blokhin'in yıldızı da sönüverdi.

Önce zorla emekli edildi, ardından rütbeleri elinden alındı. Söylentilere göre, yaşadıkları yüzünden bunalıma giren ve alkol batağına saplanan Blokhin, 1955'te intihar etti ve kendi yaşamına dahi bizzat kendi elleriyle son verdi.

Hangisi daha diktatör

Alman Nazi Partisi lideri Adolf Hitler 1934-1945 yılları arasında Almanya'nın tartışmasız tek diktatörüydü. Amacı ârî ırk oluşturmak için Alman olmayanlardan kurtulmak ve Avrupa'da hegamonya kurmaktı. Onun faaliyetleri de 17 milyondan fazla insanın ölümüne sebep oldu. Ama Stalin'in öldürdüğü insan sayısına ulaşamadı. Gel gelelim günümüzde 1 numaralı diktatör olarak yerini korumayı başardı. Bunun bir sebebi sosyalistlerin entelektüel dünyayı domine etmesi olabilir. Zira kendilerine yapılan haksızlıkları romantikleştirerek dile getirirken, sosyalizm adına yapılanlara da 'faydacı' bir kılıf bulmakta üzerlerine yok.

İsrail'e destek için…

Hitler-Stalin karşılaştırması bundan ibaret olmasa gerek. Zira her ikisi de Müslümanlar ve diğer kavimlerin yanı sıra fakir Yahudileri de hedef yaptılar. Sonrasında anlaşılmıştı ki, ikisinin de Yahudileri hedef almasının gizli bir amacı vardı. O da Filistin topraklarında kurulma hazırlıkları yapılan İsrail için Yahudi nüfusu sağlamak. Zîra Almanya'daki fakir Yahudilerin ölümüne daha çok Hitlerin ordusundaki Yahudi SS subayları neden olnuştu. Böylece yoğun olarak Almanya ve SSBC topraklarından hayat endişesi taşıyan Yahudiler Filistin'e göç edecekti.

Böylece yoğun olarak Almanya ve SSBC topraklarından hayat endişesi taşıyan Yahudiler Filistin'e göç edecekti.Öyle de oldu. SSCB ve Almanya vatandaşı yüzbinlerce Yahudi, kendilerine sağlanan özel imkânlarla Filistin'e taşındı. Benzer bir durum İstanbul'da da yaşanacaktı. Tarihe "6-7 Eylül Hâdiseleri" olarak geçen ve İstanbul'daki Gayrimüslimleri hedef alan komplo ile hem Menderes suçlandı, hem de pek çok Yahudi'nin Filistin'e göçü sağlandı. Bu arada Rumlar da bu haksızlıktan nasibini alacaktı.

Kaderin cilvesi

Yakın tarihe kadar Batı'da halklar arasında fitne fesat çıkaran Yahudiler insan yerine bile konulmuyordu. Yahudilerden bıkan Batı, onların ülkelerini terk etmesinden büyük memnuniyet duymaktaydı. Ancak para da Yahudilerdeydi. İsrail devleti için nüfus gerekiyordu. Zenginlerin gitmek istedikleri topraklara fakirler neden gitsindi? Nihayetinde şiddet ve bazı ölümler gözleri korkuttu.Böylece bir taşla iki kuş vuruldu.

Neticede Stalin her şeyi halkının iyiliği(!) için yapmıştı ve günümüzde de buna inanan insanlar azımsanmayacak kadar çok. Yahudileri komünizme ve oluşturduğu rejime karşı tehdit olarak gören Stalin de birçok Yahudi'yi katletmişti aslında. Fakat kaderin bir cilvesi olarak Yahudi soykırımıyla anılan kişi olarak tarihe o değil Hitler geçti. Buradan bakınca hiçbir zaman 1 numaralı diktatörlüğe terfi edememiş olmasının sebeplerini saymakla bitiremeyiz.

BİBLİYOĞRAFYA

Gazeteler;Pravda (6 Mart 1953).The Times (5 Mart 1953-14 Mart 1953).Ulus (5 Mart 1953- 9 Mart 1953).ALEKSANDROV, G. F., vd., J.V. Stalin (Kısa Biyografisi), Evrensel Basım Yayın, İstanbul 1990.ASLAN, Zehra, TEMEL, Mehmet, "Lenin (Vladimir İlyiç Ulyanov), Atatürk Ansiklopedisi, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Ankara 2020.BENHÜR, Çağatay, "Stalin Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S 15, Konya 2004, s.325-337.BENHÜR, Çağatay, Stalin Dönemi Türk Rus İlişkileri (1924-1953), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2008.BRACKMAN, Roman, The Secret File of Josefh Stalin: A Hidden Life, Frank Cass, Londra 2005.GETTY, John Archibald, NAUMOV, Oleg V., The Road to Terror: Stalin and the Self-Destruction of the Bolsheviks, 1932-1939, Yale University Press, New York 1999.LOVELL, Stephen, The Soviet Union: A Very Short Introduction, Oxford University Press, New York 2009.MONTEFİORE, Simon Sebag, Stalin: The Court of the Red Tsar, Phoenix, Londra 2004.RAUCH, Georg von, GUSTAV, Hilger, Lenin, Stalin, Feniks, Rostov-Na-Donu 1998.İASANOVSKY, Niholas V., STEINBERG, Mark D., Başlangıçtan Günümüze Rusya Tarihi, Çev. Figen Dereli, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2016.SAKWA, Richard, The Rise and Fall of the Soviet Union 1917-1991, Routledge, Londra 1999.STALİN, Bolşaya Sovetskaya Entsiklopediya, Ed. A. M. Prohorov, İzdatelstvo "Sovetskaya Entsiklopediya", C.24/1, 3. Baskı, Moskova 1977.STALİN, Sovetskaya İstoriçeskaya Entsiklopediya, Ed. E. M. Jukov, İzdatelstvo "Sovetskaya Entsiklopediya", C.13, Moskova 1971.WOOD, Alan, Stalin and Stalinism, Routledge, New York 2005.YEL, Selma, "1936 Yılından Sonra Değişen Dünya Şartları Rusya Federasyonu ve Türkiye Arasında Boğazlar Meselesi", Soğuk Savaş'tan Günümüze Türk-Rus İlişkileri, Çev. Ve Yay. Haz. İlyas Kemaloğlu , İrina Svistunova, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015, s.5-56.

ADOLF HİTLER
(1889-1945)

İnsanlık tarihinin özelliklede Yakın tarihin en acımasız ve en kötü diktatör liderleri arasında kendine yer bulan Adolf Hitler, çağdaşı Stalin, Mao, Mussoloni gibi eli kanlı, milyonlarca insanının malına, canına, namusuna zarar vermiş, şehirlerinde taş taş üstünde bırakmamış, esir kamplarında, işkence ve gaz odalarında milyonlarca insanı katletmiş diktatör, Hristiyan, kominist katillerdir. Almanya'nın adını bile anmaktan çekindiği Adolf Hitler, birçok cinayetin ve işkencenin baş sorumlusu olarak kabul edilmiş, Alman politikacı, demagog ve Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi lideridir. 20. yüzyılın en güçlü ve kötü şöhretli diktatörlerinden biri olarak kabul edilir

Doğum Yeri ve Ailesi:

20 Nisan 1889,Braunau am Inn, Yukarı Avusturya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğunde doğdu.30 Nisan 1945 (56 yaşında)Führerbunker, Berlin, Nazi Almanya'sında intihar ederek öldü.'Wolf' takma adını kullandı. Hatta bu durum Avrupa kıtasındaki çeşitli merkezlerin isimlerinde de etkili oldu. Doğu Prusya'da Wolfsschanze, Fransa'da Wolfsschlucht, Ukrayna'da Werwolf gibi.)

Babası; gümrük memuru Alois Hitler (1837–1903)

Annesi; Klara Pölzl (1860–1907). Alois'in üçüncü eşi (aynı zamanda ikinci dereceden kuzenidir ve evlenmek için kiliseden izin alınmıştır.) Hitler,Koyu bir Katolik ailenin, Alois'in altı çocuğundan dördüncüsüdür.

Kardeşleri; Ayrı annelerden: Ağabeyi Alois (1882–1955), Angela (1883–1949), Klara'dan: 1. ağabeyi Gustav (1885–1887), 2. ablası Ida (1886–1888), 3. Otto (1887 – birkaç gün yaşadı), 4. Adolf, 5. kardeşi Edmund (1894–1900), 6. kızkardeşi Paula (1896–1960)

Eğitimi ve Ailesi

Yasal olarak Hitler soyadı ile dünyaya gelen Adolf'un baba tarafından gelen atalarının erkek bireyleri 'Hiedler' soyadına sahiplerdi. Amerikalı gazeteci William L. Shirer, *Nazi İmparatorluğu* adlı kitabında, Hitler'in soyağacı ve soyadı konusunda şunları yazmaktadır: "Hitler'in büyükbabası, Johann Georg Hiedler, gezici bir değirmenciydi. Aşağı Avusturya'da köy köy gezerdi. 1824'te ilk evlenmesinden beş ay sonra bir oğlu oldu. Ama ne çocuk ne annesi yaşadı. On sekiz yıl sonra Duerrenthal'da çalışırken, Strones köyünden kırk yedi yaşında bir köylü kadın olan Maria Anna Schicklgruber ile evlendi. Bu evlenmeden beş yıl önce, 7 Haziran 1837'de Maria'nın gayrimeşru bir çocuğu olmuş, adını Alois koymuştu. Bu çocuk sonradan Adolf Hitler'in babası oldu. Alois'in babasının, her ne kadar kesin kanıtlar yoksa da Johann Hiedler olması ihtimali çoktu. Ne olursa olsun, Johann kadınla evlenmiş, ama bunun gibi olaylara uygulanan geleneğe aykırı olarak, çocuğu meşrulaştırmak zahmetine katlanmamıştı. Çocuk, Alois Schicklgruber olarak büyüdü. Anna 1847'de öldü, Johann Hiedler bu ölümden sonra otuz yıl ortalıktan yok oldu. Seksen dört yaşında Waldviertel'de Weitra kasabasında yeniden ortaya çıktı. Bu sefer adını Hitler diye yazıyordu. Bir noterle üç şahit huzurunda kendisini Alois Schicklgruber'in babası olarak kaydettirdi."

Aile, 1892 yazında babalarının gümrük idaresinin başına getirilmesi nedeniyle Almanya sınırındaki Passau kasabasına taşındı. 1895 baharında aile Avusturya'ya döndü ve Hafeld'deki Rauschergut'a taşındı, böylece Hitler mayıstan itibaren Fischlham'daki tek sınıflı ilkokula devam etti. Temmuz 1897'de Lambach'a taşınmasıyla, Leonding'e taşınarak ikinci ve üçüncü sınıfı ve son olarak

dördüncü sınıfı tamamladı. İyi ve zeki bir öğrenci olarak kabul edildi. 1900'den itibaren K. k. State Realschule Linz, öğrenmeye isteksiz olduğunu gösterdi ve iki kez performans hedefini kaçırdığı için bir sonraki sınıfa geçemedi. Franz Sales Schwarz'ın dini eğitimini hor gördü, sadece Leopold Pötsch'ten coğrafya ve tarih dersleri ilgisini çekti. *Mein Kampf*'ta (1925) Pötsch'ün olumlu etkisini vurguladı. Hitler, lise günlerinde hayatı boyunca hayranlık duyduğu Karl May'ın kitaplarını okumayı severdi. Babası onu bir devlet memuru kariyeri için seçmişti ve öğrenme konusundaki isteksizliğini sık, başarısız dayaklarla cezalandırmıştı. 1904'te annesi Hitler'i Steyr'deki ortaokula gönderdi. Orada düşük okul notlarından dolayı dokuzuncu sınıfa terfi etmedi. Geçici bir rahatsızlıktan dolayı ortaokuldan herhangi bir vasıf olmadan ayrıldı ve Linz'deki annesinin yanına dönebildi.

Hitler ilk tahsilini doğduğu kasabada yaptı. Orta tahsiline Linz şehrinde başladı. Linz'de başladığı lisede ise 1. sınıfı yeniden tekrarlamak zorunda kaldı. O sıralarda, ileride memur olmasını isteyen babasıyla zıtlaşıyor, ressam olmak istediğini söylüyordu. Sevmediği dersleri asıyor, hiç ilgilenmiyordu. İleride öğretmenlerini çok sert biçimde eleştirmiş, sadece tarih öğretmenini çok sevdiğini ve ona çok şey borçlu olduğunu belirtmiştir. Çizimlerine ve resimlerine çok güvenen Adolf, bu konudaki direnişine hiç ara vermiyordu. (I. Dünya Savaşı'na katılmasından önce, Hitler'in 2000'den fazla çizimi ve resmi vardı.)

Hitler, *Kavgam*'da şöyle anlatır:" En çok tarih ve coğrafya derslerinde başarı gösteriyordum. İşte bu sıralarda "milliyetçi" oldum ve tarihin gerçek anlamını anlamayı, idrak etmeyi ve bu konuya nüfuz edebilmeyi öğrendim. Zevklerim, beni babamın hayatına benzer bir hayata itmiyordu. Konuşma yeteneğim, çocukluk arkadaşlarıma verdiğim, ikna edici ve daha doğrusu kandırıcı söylevlerle oluşmaya başladı. Kendi kendimi zor idare edebilen küçük bir lider olmuştum. Bu arada iyi bir öğrenci olduğumu da söyleyebilirim. Çalışmak bana kolay geliyordu. Boş zamanlarımda "Lambach Chanoine"lerin yanında şan dersleri takip ediyordum. "

Hitler, ressam olma konusunda inat ediyor, bir sanatçı olma hayallerinde kendisine çok güveniyordu. Sanatçılık onun için tam anlamıyla bir idealdi. Buna rağmen babasının "yaşam mücadelesi" konusundaki öğütlerinde haklı olduğunu düşünüyordu. Oğlunun güvenle para kazanabileceği iyi bir mesleğe sahip olması gerektiğine inanan babasına hak veriyordu:" Bir vakitler kendi hayatının en büyük halkalarını oluşturan şeyin, benim tarafımdan kabul edilmemesine bir türlü akıl erdiremiyordu, işte bu yüzden babamın kararı basit, emin ve çok doğaldı. Hayat kavgasının kazandırdığı çelik gibi bir karaktere sahip olan babam, benim, daha doğrusu tecrübesiz bir delikanlının geleceği hakkında karar vermesine izin vermiyordu. Fakat sonunda iş bambaşka oldu. "

On üç yaşında tüberkülozdan babasını kaybetti (3 Ocak 1903). Daha sonra ağır bir ciğer hastalığı geçirmiş, doktorun tavsiyesiyle bir yıl kadar okuldan ayrı kalmış, sonra da maddi sorunlar nedeniyle okula geri dönememiştir. Annesine bakma sorumluluğuyla inşaatta işçi olarak çalışmaya başladı. Bu dönem boyunca çizimlerine devam etti. Benim için meslek problemi, tahmin ettiğimden çok daha kısa bir süre içinde çözülecekti. Çünkü, babam daha ben on üç yaşındayken ansızın öldü. Bir felç darbesi, babamı en güçlü döneminde iken yere vurdu. O dünyadaki hayatını acı çekmeden sona erdirdi. Fakat bizi büyük bir üzüntünün içine attı. Babamın en büyük isteği, oğlunu, kendisinin ilk günlerinde çektiği yokluklardan kurtarmak için bana meslek sahibi olmamda yardım etmekti. Bu isteğini gerçekleştiremedi. Fakat bilinçsiz bir biçimde benim içime, ikimizin de aklımızdan geçirmediğimiz bir geleceğin tohumlarını ekmişti."

Okuduğu kitaplar içindeki antisemitizm (Yahudi düşmanlığı) ise o zamanlar ortaya çıktı. İlk başlarda bu fikre karşı çıksa da Yahudilerin birbirlerini kültür, sanat, politika, iş hayatı gibi bütün alanlarda kayırdıklarını düşünmeye başlayınca, Yahudileri sevmemeye başladı. Kendisi bu konuyu şöyle izah eder:" Ne zaman bir tiyatro gösterisi, bir müzik abartılırsa Yahudi yapımı bir şey olduğunu görüyordum. Bunu abartanlar da Yahudilerdi. Birçok alanı ele geçirdikleri için tüm alanlarda birbirlerini kayırıyorlardı. Güzel bir Alman yapıtı 10 üzerinden 5 alamazken Yahudi yapıtları 10 alıyordu. Bu yüzden bir antisemitist olmaya karar verdim. "

Viyana dönemi

Annesinin hastalığı ortaya çıktığında geçim kaynakları neredeyse kurumak üzere olan Hitler, kendisine bağlanan yetim aylığıyla geçiniyordu. Bu yüzden Viyana'ya gitme kararı aldı.

« Bir çanta dolusu elbise ve çamaşırla Viyana'nın yolunu tuttum, içimde sarsılmaz bir irade vardı. Babam elli yıl önce kaderini zorlamayı başarmıştı. Babam gibi yapacaktım. Ama ben "adam" olacaktım, memur değil. »

1907 yılında başvurduğu Viyana Güzel Sanatlar Akademisi tarafından ressamlığa uygun olmadığı gerekçesi ve yeteneklerini mimarlık alanında geliştirmesi öğüdüyle reddedildi. Adolf, bu öğüdü yerine getirmeyi çok istemesine rağmen bunun için teknik alt yapısı ve lise diploması olması zorunluydu.

On dokuz yaşına geldiğinde annesini göğüs kanserinden dolayı kaybetti (21 Aralık 1907).[16] Annesiyle hep ayrı bir bağı olduğundan söz eder ve o öldüğünde babasının ölümünden daha fazla üzüldüğünü anlatır. Annesinin ölümünden sonra, Hitler'in tek isteği Güzel Sanatlar Akademisi'ne girebilmekti.« Babama saygı ile bağlanmıştım, annemi ise sevmiştim. »

1908'de bir kez daha başvurduğu akademinin, onu yeniden reddetmesinin ardından umutlarını da yitirmiş bir şekilde tamamen parasız kaldı. Yetim maaşının kendi payına düşen kısmını da kardeşi Paula'ya veren Hitler, 21 yaşındayken halasından kalan az miktardaki miras parasının da bitmesiyle 1909'da evsizler yurduna yerleşti. Posta kartlarından kopyaladığı manzara resimlerini, dükkânlara ve turistlere satarak geçinmeye çalışan Hitler, 1910 yılında, çalışan fakir adamların kaldığı bir eve yerleşti.

« Nihayet on dört on beş yaşıma geldiğimde siyasetten bahsedildiği sıralarda Yahudi kelimesini duymaya başladım. Bu sözler ben de az da olsa bir itiraz etme duygusu uyandırıyordu. Mezhepler dolayısıyla çıkan kavga ve çekişmeleri gördüğüm vakit içimde nahoş hisler kabarıyordu.

Alman ile Yahudi arasındaki farkın sadece dinler arasında olduğunu zannediyordum. Hatta sürekli zulümlere hedef olmalarını, din farkına veriyor ve bu yüzden de kendilerine antipati beslemiyordum.

İşte kafam bu düşüncelerle dolu olarak Viyana'ya geldim. O günlerde Viyana′da iki milyon kişi yaşıyordu ve bu nüfusun iki yüz bini Yahudi idi. İşte ben bunun farkında değildim. İlk günlerde gözlemlerim ve düşüncelerim, yeni değer ve fikirlerin giriştikleri hücuma pek o kadar karşı koyacak kuvvette değildi. Nihayet içimde ağır ağır sükunet ortaya çıkmaya başladığı ve bu hummalı hayaller açıklığa kavuştuğu sıralarda, Yahudi meselesi ile burun buruna geldiğim an ki, etrafımı çepeçevre saran dünyaya çok daha dikkatli bakmaya başladım.

Yahudi meselesi ile karşılaşmamdaki şekil bana pek hoş gelmedi. Ben o sıralarda Yahudi'yi sadece başka bir dine mensup bir kimse olarak kabul ediyordum. Dini çekişmelerden ve dini inanışlardan çıkan her türlü düşmanlığı, hoşgörü ve insaniyet adına daima kınamaktan da kendimi alamıyordum. Bu arada Viyana'nın Yahudi aleyhtarı basınının tutumu da bana medeni bir milletin örf ve geleneklerine yakışmaz gibi geliyordu. »

Hitler Viyana'dayken, ilk kez içinde Doğu Avrupa'daki birçok Ortodoks Yahudi (Hitler'e göre ırkçı teorilerle karışık, geleneksel dinci ve önyargılı, geniş bir Yahudi kitlesi) için antisemitist düşünceler barındırmaya başladı. Zamanla Lanz von Liebenfels'in ırk ideolojileri ve antisemitizm hakkındaki yazılarından ve Viyana Belediye Başkanı, aynı zamanda Hristiyan Sosyal Partisinin kurucusu ve tarihin en şiddetli demagoglarından Karl Lueger ve pan-Cermenist Georg Ritter von Schönerer gibi politikacıların yarattığı polemiklerden etkilendi. Daha sonra Kavgam (Mein Kampf) adlı kitabında, dine bağlı antisemitizm karşıtlığından, nasıl tam tersi bir zemine (antisemitizmi ırkçı zeminde desteklemeye) geçiş yaptığını anlattı.

Münih dönemi

Babasından kalan mal varlığının son parçasıyla Mayıs 1912'de, Münih'e gitti. Her zaman gerçek Almanya'da yaşamak istemişti. Mimariyle ve Houston Stewart Chamberlain'ın yazılarıyla daha da ilgilenmeye başladı.

Hitler Yahudileri, kendi tanımladığı ari ırkın doğal düşmanları olduğunu iddia etmeye başladı ve Avusturya'daki krizden de onları sorumlu tuttu. Aynı zamanda kendi antisemitizmini Marksizm karşıtlığı ile birleştirerek sosyalizmin ve özellikle de liderleri arasında birçok Yahudi bulunduran Bolşevizmin keskin hatlarını tanımladı. Almanya'nın uğradığı askeri bozgundan 1917 Devrimlerini sorumlu tutarak Yahudileri Alman İmparatorluğu'nun askeri yenilgisinin ve sonuç olarak ortaya çıkan ekonomik problemlerin de suçlusu kabul etti.

Çokuluslu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Parlamentosundaki oturumları uzunca bir süre inceledikten sonra, demokratik parlamenter sistemin aşağılığına ve bayağılığına ilişkin sabit bir inanç geliştirdi. Bu da kendi politik görüşlerinin temelini biçimlendirdi.

« 1912 yılının baharında Münih'e gittim, sanki yıllarca orada oturmuşum gibi şehir bana hiç yabancı gelmedi, incelemelerim beni defalarca bu Alman sanatının merkezine götürmüştü. Münih bilinmezse Almanya görülmüş sayılamayacağı gibi, Münih tanınmadıkça Alman sanatı hakkında da bir fikre sahip olunamaz. »

Münih'e gitmesi, bir süreliğine Avusturya'daki askerlik görevinden de kaçmasını sağladı fakat sonrasında Avusturya ordusu tarafından tutuklandı. Yapılan fiziksel inceleme ve pişmanlık savunması sonrasında askerlik için elverişsiz sayıldı ve Münih'e dönmesine izin verildi. Buna rağmen Ağustos 1914'te Almanya I. Dünya Savaşı'na girdiğinde acilen Bavyera Kralı III. Ludwig'den Bavyera alayında savaşmak için izin ricasında bulundu. İsteği kabul edildi ve Hitler gönüllü olarak Bavyera ordusuna katılmış oldu.

Askerlik

Hitler, Batı Cephesi'nde Albay Julius List komutasındaki 16. Bavyera Yedek Piyade Alayı'na ("List Alayı") verilmiştir. Birinci Ypres Muharebesi, Somme Muharebesi, Arras Muharebesi ve Passchendaele Muharebesi'ne katılmıştır. Fransa ve Belçika'da, 16. Bavyera Yedek Alayı karargâhında haberci olarak aktif hizmette bulunan ve düşman ateşine maruz kalan Hitler, yanındaki diğer askerlerin aksine yemeklerden ya da zor koşullardan asla şikâyet etmedi. Bunun yerine sanat ya da tarih hakkında konuşmayı tercih eden Hitler, şiirler yazdı, ordu gazetesi için bazı karikatürler ve eğitsel çizimler yaptı. Görevini yaparken gösterdiği sürati ve başarısı nedeniyle ilki Aralık 1914'te İkinci Sınıf Demir Haç ve diğeri de 4 Ağustos 1918'de ve onbaşı düzeyindeki bir askere nadir olarak verilen bir onur olan Birinci Sınıf Demir Haç olmak üzere iki askeri nişan aldı. Madalyaya onu aday gösteren subayın –Teğmen Hugo Gutmann– Yahudi olması ironik bir rastlantıdır. 18 Mayıs 1918'de Siyah Yara Rozeti aldı.

Hitler alayı terk etmek istememesine rağmen, gene de 'liderlik özelliklerinin yeterli çerçevede olamadığı' gerekçesiyle rütbesi yükseltilmedi. Bazı kaynaklara göre ise yükseltilmemesinin asıl nedeni Alman vatandaşı olmamasıydı. Alay karargâhındaki görev mevkisi çokça tehlike içermesinin yanı sıra ona sanat çalışmalarını sürdürmesi için de zaman veriyordu. Ekim 1916'da Fransa'nın kuzeyinde bacağından yaralanan Hitler, Mart 1917'de ön saflardaki görevine geri döndü.

15 Ekim 1918'de savaşın sona ermesinden kısa bir süre önce, Hitler zehirli gaz saldırısından dolayı geçirdiği geçici körlük nedeniyle, savaş meydanındaki askerî hastaneye götürüldü. David Lewis ve Bernhard Horstmann gibi bazı psikologlara göre ise bu geçici körlüğün sebebi geçirdiği bir histeri kriziydi. Hitler, hayatının amacının Almanya'yı kurtarmak olduğuna iyice ikna olmuştu.

Uzun zamandır Almanya'ya hayran olan Hitler, hâlâ Alman vatandaşı olmamasına rağmen savaş sırasında da tutkulu bir vatansevere dönüştü. Alman ordusu hâlâ düşman topraklarını tutmaktayken, Kasım 1918'de Almanya'nın teslim olmasıyla şoka uğradı. Birçok Alman milliyetçisi gibi o da savaş alanında değil masada yenilmelerini tasvir eden 'sırtından bıçaklanma efsanesine' inandı. Buna neden olan politikacılar daha sonra 'Kasım Hainleri' olarak adlandırıldılar.

Siyasete girişi

Thule Cemiyeti ile Guido von List Cemiyetine katılımı

Viyana'da komşusu olan Dietrich Eckart vasıtasıyla Adolf Josef Lanz ile 1914'te tanışan Hitler aynı yıl List Cemiyetine üye oldu. Nitekim Hitler'in kişisel kütüphanesindeki okültik kitapların II. Dünya Savaşı sonrasında muhafaza edildiği ABD Kongre Kütüphanesi'ndeki kitaplarından yazarı Guido von List olan Deutsch-Mythologische Landschaftsbilder adlı kitabın üzerinde Sevgili Armanen Kardeşim Adolf Hitler'e ithafı mevcuttur. Armanen tabirinin ilk olarak Guido von List tarafından ortaya atılmış olması ve sadece List Cemiyeti üyelerine ithafen yazılmasından ötürü Hitler'in List Cemiyetine üye olduğu düşünülmektedir.

I. Dünya Savaşı'ndan 2 yıl sonra Adolf Hitler, 31 Mart 1920 tarihinde ordudan aldığı resmî emirle sivil hayata geçti. Ünlü tarihçiler Alan Bullock ve Ian Kershaw'ın ortaya çıkarttığı ve resmî olarak da bilindiği gibi Hitler aynı gün Münih'te ünlü Thierschstrasse adlı konuttaki 41 numaralı odaya taşındı. Bu odanın hemen yanında ise Thule Cemiyetinin kurucusu Baron Sebottendorf'un sahibi olduğu ve daha sonra Hitler'in üzerine hibe ettiği dönemin Almanya'daki en popüler milliyetçi gazetesi olan Völkischer Beobachter'ın ofisi bulunmaktaydı. Hitler, Sebottendof'la Münih'te bizzat tanıştıktan sonra önce Alman İşçi Partisine, daha sonra ise 555-7 üye numarasıyla Thule Cemiyetine katıldı.

Alman İşçi Partisine katılması

Hitler Münih Devrimi'ne katılmış ve bir ara sosyalist bir aktivist olmuştur. Daha sonra Yüzbaşı Karl Mair başkanlığındaki Bayerische Reichswehr Gruppennkommando Nr.4'te, yani Bavyera ordusunun istihbarat şubesinde eğitim alıp karşı devrim eylemlerinde bulunmuştur.

I. Dünya Savaşı'ndan ve Alman mağlubiyetinden sonra Hitler, hiçbir resmî eğitimi ve iş kariyeri olmadığı için mümkün olduğunca uzun süre için ordu içinde kalmaya çalıştı. Hitler bu sıralarda 1914'ten beri dostluk kurduğu ve manevi babası olarak tanımladığı Dietrich Eckart vasıtasıyla Nazilerin başöğretmen olarak tanımladıkları Rudolf von Sebottendorf'un kurduğu ve Nazizm'in doğduğu Thule

Cemiyetine üye oldu ve kısa bir süre sonra Nazilerin okültik lider olarak tanımladığı Adolf Josef Lanz'ın 1905–1917 yılları arasında yayınladığı Ostara dergisini okumaya ve beyaz ırkın üstün olduğu düşüncesi, antisemitizm ve antikomünizm fikirlerine sahip olmaya başladı.

Kış mevsimini Avusturya sınırı yakınlarında Traunstein'daki esir kampında gardiyanlık yaparak geçirdi. 1919'un ilkbaharında Münih'e döndü. Münih'te kısa süren Sovyet rejiminin sorumlularını incelemek amacıyla, 2. Piyade Alayı tarafından kurulmuş olan tahkikat komisyonuna bilgi topluyordu. Hizmetlerinden dolayı Ordu bölge komutanlığındaki Siyasi Şube Basın ve Haberler Bürosu'nda kendisine yeni bir iş verildi. Ordu, tutucu görüşlerini yaymak amacıyla askerler için siyasi eğitim kursları açtı. Hitler bu kurslardan birinin dikkatli bir öğrencisiydi. Bir gün derste Yahudiler için iyi bir kelime kullanılınca hemen derse müdahale etti ve tam tersine Yahudileri kötüleyen uzun bir nutuk çekti. Bu sırada Yahudiler üzerine çektiği nutuktan üstleri çok memnun kaldılar ve onu Münih alayına Bildungsoffizier (eğitim subayı) tayin ettiler. Başlıca görevi, tehlikeli fikirlerle, barışçılıkla, sosyalizmle ve demokrasi ile savaşmaktı. Böylece Hitler, söz söyleme yeteneğini denemek fırsatını elde etti. Çünkü söz söylemek, kendi görüşüne göre, başarılı politikacılığın ilk şartıydı.

1919 yılının Eylül ayında bir gün Ordu Siyasi Şubesi'nden bir emir aldı: Münih'te Rudolf von Sebottendorf'un kurduğu Thule Cemiyeti tarafından kurulan Alman İşçi Partisi adında küçük bir siyasi grubu inceleyecekti. Hitler, incelemeye memur edildiği partinin toplantısındaki konuşmacılardan birini tanıyordu. Bir hafta önce, ordu eğitim kurslarının birinde, Gottfried Feder adında bir inşaat mühendisinin konferansını dinlemişti ve bu konferanstan çok memnun kalmıştı. Feder'in bu parti toplantısındaki konuşması bittikten sonra Hitler kalkıp gidecekti. Bu sırada bir profesör ayağa kalktı ve Feder'in ileri sürdüğü fikirlerin doğru olup olmadığını ele aldı. Bavyera'nın Prusya'dan ayrılmasını, Avusturya ile birlikte bir Güney Alman ulusunu teşkil etmesini teklif etti. Bu fikir o sıralarda Münih′te çok yaygındı. Ama bu fikrin burada açıklanması Hitler'i çok kızdırdı ve ayağa kalkarak verdiği cevap o kadar sert oldu ki dinleyiciler şaşkın yüzleriyle bu bilinmeyen genç konuşmacıya bakarken, profesör salondan çıkıp gitmişti. Dinleyicilerden biri Hitler'in yanına koştu ve eline küçük bir broşür sıkıştırdı. Bu kişi demircilik işi ile uğraşan Anton Drexler'di. Drexler'e nasyonal sosyalizmin siyasi teşkilatlanma açısından gerçek kurucusu denilebilir.

Hitler, ertesi gün kendisine gönderilen Alman İşçi Partisine kabul edildiğini bildiren bir kartı alınca çok şaşırdı. Hitler aslında kendi partisini kurmak istiyordu. Bu yüzden bu fikrini bir mektup ile bildirmek üzereyken içinde bir merak uyandı ve çağrıldığı komite toplantısına gitmeye ve kendilerine neden partilerine katılmak istemediğini şahsen anlatmaya karar verdi. Toplantıya gitti ve iyi karşılandı fakat katılmama isteğini söyleyemedi. Toplantıdan sonra kışlasına döndü. İki gün boyunca uzun uzadıya düşündü ve sonra bu tanınmamış partiye katılmaya karar verdi. Adolf Hitler böylece mühendis Gottfried Feder ve altı kişi tarafından kurulmuş olan Alman İşçi Partisi (Deutsche Arbeiterpartei, DAP) isimli bir partiye yedinci üye olarak katıldı.

Hitler, 1920 yılının başlangıcında partinin propagandasını eline aldı. 24 Şubat 1920'de Alman İşçi Partisinin adı Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP) olarak değiştirildi. NSDAP'nin taraftarlarına komünistler ve sosyal demokratlar tarafından küçümseme maksadıyla kısaca "Nazi" ismi verildi.

Sebottendorf, Thule'nin Almanya'daki en büyük propaganda aracı olan ve sahibi olduğu Völkischer Beobachter gazetesini Thule Cemiyeti riyasetine katılan ve Führer olarak seçtiği Hitler'in üzerine devretti. Bu arada Joseph Goebbels bu gazetenin tamamen parti bülteni hâlini almasını sağladı. Gazetede partisinin fikirlerini açıklayan makaleler yayımladı. Gazetenin patronu olan Hitler, partinin üst basamaklarına kadar ilerleyip 29 Temmuz 1921'de liderlik makamına geldi.

Parti 25 maddelik bir program hazırladı. Bu programın ilk maddesi Almanya'yı Versay Antlaşması'nın getirdiği güçsüzlükten kurtarmaktı. Sonra da Hitler 1926'da taktik nedenlerden ötürü, bu maddeleri değişmez ilan etti. Alman vatandaşlığının yalnız Alman kanını taşıyanlarda olması gerektiği önemli başlıklardan biriydi.

Birahane Darbesi ve Mein Kampf

Benito Mussolini'nin Roma Yürüyüşü'nü taklit ederek 8-9 Kasım 1923'te Münih'teki Bavyera hükûmetini devirmeye yönelik Birahane Darbesini düzenledi. Düzenli orduya karşı paramiliter birlikler oluşturmak ve meşru yönetimi yıkmak suçundan yargılanmaya başladı. 1 Nisan 1924'te 5 yıllık hapis cezasına çarptırıldı. O dönem Tibet'te araştırmalar yapan Rudolf von Sebottendorf Ekim 1924'te Almanya'ya döndü. Sebottendorf'un 4 Ekim 1924'te Bavyera Halk Mahkemesi hâkimlerinden Georg Neidhardt'a yazdığı 4 sayfalık mektubun akabinde bilindiği gibi 20 Aralık 1924 günü hakim

Neidhardt'ın da kararıyla Hitler Bavyera Halk Mahkemesi tarafından kamu düzeni ve halk için tehlike oluşturmadığı ve meşru yönetimi devirmeye yönelik faaliyetlerde bulunan paramiliter teşkilatlarla bağlantısı olmadığı gerekçesiyle serbest bırakıldı.

Bu dönemde Rudolf Hess aracılığıyla Mein Kampf (Kavgam) adlı kitabı yazan Hitler, hapisteyken otobiyografisini ve fikirlerini içeren bir kitap yazmış olması neticesinde, kendisine partinin geleceğe dönük hedeflerini topluma açıklayabilme olanağı sundu. Kitap, partinin bundan sonraki faaliyetlerine yön verdi. Hitler hapisten çıktıktan sonra partiyi yeniden düzene soktu. Partisi 1929 yılına kadar başarısız oldu. Ancak Dünya Ekonomik Krizinden sonra daha fazla oy kazanabildi (1929). 1930 seçimlerinde %18 oy ile SPD'densonra ikinci büyük parti oldu. Hitler'in oyları Katoliklerden çok Protestanlardan, şehirlilerden çok kırsal kesimden ve işçilerden çok orta-üst tabakadan geldi.

İktidara yükselişi

1925'te kendi isteği ile Avusturya vatandaşlığından çıkan Hitler hâlen Alman vatandaşı değildi ve seçimlere adaylığını bile koyamaması tehlikesi ile karşı karşıyaydı. Bu onun için büyük bir sorundu. 25 Şubat 1932'de Brunswick Devleti'nin nasyonal sosyalist olan İçişleri Bakanı, Hitler'i Berlin'deki Brunswick temsilciliğine Ataşe tayin ettiğini açıkladı. Bu komik manevra ile Hitler otomatik olarak bir Brunswick ve dolayısıyla Alman vatandaşı oldu ve Almanya Cumhurbaşkanlığına adaylığını koymaya hak kazandı. Bu engeli kolaylıkla atlatan Hitler kendisini büyük bir enerjiyle seçim kampanyasına attı.[48] 13 Mart 1932'deki Cumhurbaşkanlığı seçimlerine NSDAP'nin adayı olarak katılan Hitler'in rakipleri, 1925'ten beri Cumhurbaşkanlığı makamında bulunan bağımsız aday Paul von Hindenburg, KPD'nin adayı Ernst Thälmann ve Stahlhelm/DNVP'nin adayı Theodor Duesterberg idi. Hitler seçimlerde 11.339.446 oy aldı, bu sayı %30.1'e tekabül etti. Karşısındaki en güçlü rakibi olan Hindenburg ise 18.651.497 oy aldı. Hindenburg'un aldığı oylar %49.6'ya tekabül etti, buna rağmen Cumhurbaşkanlığını çok ufak bir farkla (%0.4) kaçırmış oldu ve seçim ikinci tura kaldı. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turu 10 Nisan 1932'de gerçekleştirildi. Hitler bu turda 13.418.547 (%36.8) oy aldı. Hindenburg ise 19.359.983 oy aldı ve %53'lük bir oran elde ederek Cumhurbaşkanı seçildi. Hitler, bu seçimlerden ikinci olarak ayrıldı.

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden birkaç ay sonra, 31 Temmuz 1932'de, parti üçüncü kez genel seçime katıldı. Seçim sonuçlarından yine parlamentoda çoğunluğu sağlayabilen bir parti çıkmadı. Toplam oyların %37'sini alan Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi, parlamentoda çoğunluğu sağlayamamakla birlikte en çok sandalye sayısına sahip partiydi.

1933 yılının Ocak ayında, komünistlerin bir genel grevle tüm ekonomiyi işlemez hâle getirerek bir "devrimci durum" yaratacakları ya da ülkede iç savaş çıkacağı konusundaki endişeler o derece derinleşmişti ki, Cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg Hitler'i, Katolik Merkez Partisi ile koalisyon kurarak istikrarlı bir hükûmet teşekkül ettireceği umuduyla şansölye atadı. Ancak Katolik Merkez Partisi ile bir anlaşma sağlanamadı. Buna karşın medya patronu Alfred Hugenberg'in liderlik ettiği Alman Ulusal Halk Partisinin (DNVP) desteğini alan Hitler, bu partiyle koalisyon kurdu.

Reichstag Yangını

27 Şubat 1933 akşamı Reichstag'ta bir yangın çıktı. Bu yangının NSDAP'nin polis örgütü olan Gestapo tarafından başlatıldığı da iddia edilmesine rağmen polis soruşturması daha çok komünistler üzerinde yoğunlaştı. Ertesi gün Hitler Hindenburg'a, anayasanın kişi hak ve özgürlükleriyle ilgili maddelerini ortadan kaldıran bir kararname imzalattı. İzleyen günlerde NSDAP ve DNVP dışındaki tüm partilerin yayınları ve seçim çalışmaları durduruldu.

Hitler 5 Mart 1933 tarihinde ülkeyi yeniden bir genel seçime götürdü. Seçim kampanyası sırasında endüstri, finans ve sigorta devlerinden büyük miktarda mali destek sağladı. 5 Mart 1933 seçimlerinde Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisinin oyları %44 düzeyine çıktı. Nasyonal sosyalist olmayan Alman Ulusal Halk Partisinin ve diğer milliyetçi veya muhafazakâr partilerin oyları düşmüş olmakla birlikte, parlamentoda çoğunluk sağlanabiliyordu.

Yetki Kanunu

Seçimlerin hemen ertesinde parlamentodan bir "yetki kanunu" çıkartıldı. Bu kanun, Reichstag'ın tüm yetkilerini dört yıl süre ile kabineye devrediyor ve çalışmalarına bu süre için ara veriyordu. Ancak böyle bir kanun için parlamentoda üçte iki çoğunluk kararı gerekmektedir. Bu çoğunluk kararının nasıl sağlandığı Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi[52] tutanaklarına da geçmiştir. Oylamanın yapılacağı gün parlamento SA tarafından kuşatılmış, bazı sosyal demokrat parlamenterler içeri alınmamıştır. Zaten 81 komünist parlamenter de seçimlerden önce gözaltına alınmıştı.

Adolf Hitler, 21 Mart 1933 tarihinde Potsdam'daki Garnizon Kilisesi'nde düzenlenen bir törenle göreve başladı. "Potsdam Günü" (Tag von Potsdam) adıyla anılacak bu olay, nasyonal sosyalist hareket ile eski Prusya elitleri ve ordu arasındaki birliği göstermek için yapıldı. Hitler bir frak giymiş hâlde ortaya çıktı ve alçak gönüllülükle Cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg'u selamladı.

23 Mart 1933 günkü parlamento oturumunda "Halkta ve İmparatorlukta Sıkıntının Kaldırılmasına Dair Yasa" (Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich) adındaki yetki tasarısı kabul edildi. Almanya'da parlamenter demokrasi böylece sona erdi. Yeni nasyonal sosyalist rejimin politik düzenlemeleri doğrultusunda, Alman halkının en önde gelen temsilcisi hâlini alan Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi tarafından Üçüncü Reich ilan edildi. Artık gerçek seçim yapılmayacak ve parlamento üyelerini Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi seçecekti. Hitler'in geniş yetkilere sahip olduğu Führer makamının meşru temeli, yalnızca bu yetki yasasıdır. Parlamentonun kendisine geniş yetkiler sunmasının sonucunda Hitler, 23 Mart 1933'ten sonra Alman İmparatorluğu'nun tek lideri oldu. Parlamentonun ya da günlük işlerde Cumhurbaşkanı Hindenburg'un baskısından kurtuldu ve onu etkisiz bıraktı. Çünkü bu kararnameyle yasama ve yürütme erklerini eline almıştı. 1933 senesi içerisinde çıkarılan yasalar aracılığıyla diğer partileri yasakladı. Büyük bir propaganda faaliyeti yürüterek ve olağanüstü hitabet ve ikna kabiliyetini kullanarak bütün Alman halkını nasyonal sosyalizmin bayrağı altında birleştirdi. Kendisini, Almanların yanılmaz büyük lideri ilan etti ve Alman halkı da onu destekledi. Bundan sonra Alman halkı, ölümüne kadar Hitler'in peşinden gitti.

Halka, ülkeyi içinde bulunduğu durumdan kurtaracağına söz verdi ve bu yolda çalışmalarına başladı. Almanya'da aşırı artış gösteren işsizliği savaş hazırlığı için kullanarak iş sahası oluşturdu. Ülke genelinde büyük otobanlar inşa ettirdi. Naziler, Büyük Buhran'ın ortasında iktidara geldi. O dönemde işsizlik oranı %30'a yakındı. 1938'de Almanya'da işsizlik ortadan kalktı.[54] Naziler'in iktidara geçişinden (1933) II. Dünya Savaşı'nın başlangıç yılına (1939) kadar Almanya'da Haftalık kazançlar reel olarak %19 arttı.[55] Hitler liderliğindeki Nazilerin iktidara geldiği 1933 yılından itibaren Almanya ekonomisi üzerindeki gelişmeler ve Hitler'in izlediği ekonomi politikaları günümüzde dahi olağanüstü başarı olarak değerlendirilmektedir.

2 Ağustos 1934'te Paul von Hindenburg öldü. Bunun üzerine Hitler Cumhurbaşkanlığı makamını da üstlendi. Onun Cumhurbaşkanlığı makamına yükselişinin halkın onayına sunulması için 19 Ağustos 1934 tarihinde bir referandum düzenlendi (Volksabstimmung über das Staatsoberhaupt des Deutschen Reichs).

Referandumun sonucunda %89.93 "evet" oyu çıkarak Hitler'in Cumhurbaşkanı olmasına, bununla birlikte Şansölyelik görevini de sürdürmesine halk tarafından onay verildi.

Devlet Başkanlığı Referandumu (1934)	Oy	%
Evet	38.394.848	89.93
Hayır	4.300.370	10,07
Boş veya geçersiz	873.668	–
Toplam	43.568.886	100
Kayıtlı seçmen/Seçmen katılımı	45.552.059	95,65

Uzun Bıçaklar Gecesi

Hitler iktidarının ikinci yılında pek çok üst düzey SA elemanının öldürülmesini emretti. 30 Haziran 1934'ü 1 Temmuz 1934'e bağlayan gece en az 85 kişi SS subayları tarafından katledildi. Hitler'in ordunun güvenini kazanmak için böyle bir emir verdiği ileri sürülmektedir. Operasyondan sonra Hitler ordu üzerinde tam otorite kurmayı başarmış, önce Avrupa, sonra da dünya fethi için güçlü bir Alman ordusu yaratma hazırlıklarına hız vermiştir. Tarihçiler tarafından Üçüncü Reich için bir dönüm noktası olduğu ileri sürülmektedir.

Nazi Almanyası

İç politika

Antisemitizm ve öjeni

Hitler, ülkedeki bütün aksaklıkların nedeni olarak Yahudileri ve Çingeneler gibi bazı azınlıkları gösteriyordu. Alman halkının bir kısmını bu ve benzeri demagojik söylemlerine inandırmayı başararak büyük destek aldı. Almanya'yı ekonomik anlamda Yahudi sermayesinden arındırmanın yanı sıra politik ve kültürel alanlardan da defetmek için harekete geçti.

Yahudileri toplama kamplarında topladı. Çalışabilecek durumda olanlar ayrıldıktan sonra diğerleri gaz odalarında öldürülüp cesetleri fırınlarda yakıldı. Bu faaliyetler sadece Almanya'da değil,

daha sonra işgal edilen bütün ülkelerde de gerçekleştirildi. Bu şekilde Avrupa'da milyonlarca Yahudi öldürüldü.

Hitler'in erken öjeni politikaları Brandt Operasyonu adlı bir programda fiziksel ve gelişimsel engelli çocukları hedef aldı ve daha sonra ciddi zihinsel ve fiziksel engelli yetişkinler için bir ötanazi programı onaylandı, şimdi T4 Operasyonu olarak anılacaktır.

İktisat politikası

Hitler, iktidara gelmesinin hemen ardından Alman ekonomisinin düzenlemesini hedef almıştır. Gerek I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasının, gerekse de 1929 yılındaki genel ekonomik buhranın sonucunda Alman ekonomisi ciddi sıkıntılar içindeydi. Yaşanan hiper enflasyon, aşırı boyutlara varan işsizlik ve bunlara bağlı olarak sanayideki kapasite düşüklüğü, Hitler'in izlediği ekonomi politikalarıyla kısa sürede kontrol altına alınmıştır.

Hitler'in iktidara geldiği 1933 yılını izleyen yıllardaki Alman ekonomisinde gözlenen gelişmeler, çoğu kez Hitler'in olağanüstü başarısı olarak kabul edilir. Hitler'in iktidarın tüm kontrolünü ele geçirmesinin hemen ardından tüm sendikalar kapatılmış, tüm çalışanlar bir "işçi birliği" çatısı altında toplanmış, işçi aidatları, genel bütçeye aktarılmıştır. Ücret artışları ve bunun sonucu olan grev olasılığının kalktığı ekonomide, doğal olarak bir istihdam artışı yaşanmıştır. İş gücü maliyetinin düşmesi ve iş dünyasındaki barış ve istikrar, iş gücü talebini artırmıştır. Teknolojik ve askeri alanlarda büyük yatırımlar yapmıştır.

Dış politika

Vatikan ile işbirliği sağlanması

Adolf Hitler Katolik bir ailede dünyaya gelmişti. Onun bir Katolik olarak yaşayıp öldüğü iddia edilse de, bu kesin bir ihtimal değildir. Çünkü Alman ırkının üstünlüğünü kutsayan, ulusal mitlerle süslü, Cermen topluluklarına ait Hristiyanlık öncesi pagan inanışlarını benimsemiş olabileceği ihtimali üzerinde de durulmaktadır. Hitler'in dinî inancı ne olursa olsun, onun döneminde Almanya'nın politik çıkarları gereği Vatikan'la olan ilişkileri hep olumlu yönde olmuştur.

Yeniden silahlandırma (16 Mart 1935)

Alman ekonomisinin canlandırılmasının ardından Hitler, izleyeceği dış politikanın temelini oluşturan askeri stratejisini hayata geçirmeye yönelmiştir. Bu stratejinin ilk adımında Alman kara, deniz ve hava kuvvetlerinin, Versay Antlaşması ile getirilen sınırlamalardan kurtulmasını sağlamıştır. Bunun sonucunda büyük tonajlı savaş gemileri ve denizaltı, zırhlı kara savaş araçları üretimine geçilmiş, kara ordusunun mevcudu artırılmıştır.

Almanya-Britanya Donanma Antlaşması (18 Haziran 1935)

Almanya'nın yeniden silahlandırmasını önlemek için Birleşik Krallık, Fransa ve İtalya, 11-14 Nisan 1935 tarihleri arasında Stresa'da görüşmüş ve Stresa Cephesi oluşturulmuştur. Fakat 18 Haziran'da Birleşik Krallık, Almanya ile anlaşarak Birleşik Krallık Donanmasının toplam tonajının %35'e (420.595 ton) kadar denizaltı dışındaki savaş gemilerine sahip olmasını kabul edince Stresa Cephesi çökmüştür.

Anti-Komintern Paktı (25 Kasım 1936)

Japonya Büyükelçiliği Askerî Ataşesi Korgeneral Hiroshi Ōshima ile nasyonal sosyalist Almanya'nın Abwehr Başkanı Wilhelm Canaris'in girişimleriyle 25 Kasım 1936 tarihinde Komintern'in uluslararası komünizm hareketinin kendi ülkelerine bulaştırmamak için Anti-Komintern Paktı imzalanmıştır.

Anschluss (12 Mart 1938)

Avusturya'nın ilhakı (Anschluss) 12 Mart 1938'de Hitler'in hayalindeki Büyük Almanya'yı oluşturma çabalarının ilk adımı olmuştur.

Avusturya'nın ilhakını (Almancadaki karşılığı Anschluss) Versay Antlaşması gereği 15 yıldır Milletler Cemiyetinin kontrolünde olan Saar bölgesinin Almanya'ya verilmesi, Çekoslovakya'nın Südet bölgesinin Almanya'ya verilmesi, Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgali ve en sonunda Polonya'nın işgali takip etti.

İlhaka giden yolun başlangıcı Almanya'nın yasa dışı Avusturya Nasyonal Sosyalist Partisinin Avusturya tarafından tanınması ve hükûmet ortaklığının kabul edilmesi yolundaki baskıları oluşturdu. 1938'de Avusturya Şansölyesi Kurt Schuschnigg, bağımsızlığı korumak ümidiyle son bir hamle yaparak Almanya'yla birleşme ya da bağımsızlık üzerine bir referandum yapmaya karar verdi. O zaman Almanya Schuschnigg'e iktidarı Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisine devretmesi için baskı yaptı. Bu çok iyi planlanmış darbe sonucu Avusturya Nasyonal Sosyalist Partisi Viyana'da 11 Mart'ta kontrolü

ele geçirince Alman orduları Avusturya'ya girdiğinde hiçbir direnişle karşılaşmadı. Avusturya'nın ilhakına uluslararası tepki yumuşak oldu. Versay Antlaşması'na göre Avusturya ve Almanya'nın birleşmesi yasaklanmıştı ve bunu gözetmekle görevli I. Dünya Savaşı'nın İtilaf Devletleri sadece diplomatik protesto ile yetindiler. Bağımsız Avusturya ancak II. Dünya Savaşı sona erdiğinde yeniden ortaya çıkmıştır.

Münih Konferansı (29-30 Eylül 1938)

Hitler'in ikinci stratejik hedefi, Almanca konuşan nüfusun yaşamakta olduğu bölgelerin, Alman topraklarına katılmasıdır. Bu stratejik evrenin adımları, 12 Mart 1938'de, Avusturya'nın ilhak edilmesiyle başlamıştır. Ardından ikinci adım olarak Çekoslovakya toprakları içindeki Südet bölgesidir. Hitler'in baskısıyla 29 Eylül 1938 günü imzalanan Münih Anlaşması'yla Südet bölgesi Almanya'ya veriliyor. Konferans; Alman, İtalyan, İngiliz ve Fransız başbakanlarının katıldığı, Çekoslovakya'nın temsilci bulundurmadığı bir anlaşmadır. Antlaşmanın hayata geçirilmesi konusunda Hitler, hiç zaman kaybetmemiştir. 1 Ekim 1938'de yine silah kullanılmaksızın, uluslararası anlaşmalara dayanılarak nüfusunun %50'den fazlasını Almanların oluşturduğu Südet bölgesi Almanlarca işgal edilecektir. 15 Mart 1939'da ise Çekoslovakya'nın kalanını da topraklarına ekleyeceklerdir. Fransa ve İngiltere, buna sessiz kalmışlardır. Çünkü Avrupa çapında yeni bir savaş istemiyorlardı. Çek endüstrisinin Almanya'ya katılmasıyla, Almanya'nın savaş hazırlıklarını daha da kolaylaştırmıştır.

II. Dünya Savaşı

Hitler, Wehrmacht'ı güçlendirdikten sonra ideolojisi gereği Alman milleti için oluşturması gereken "Lebensraum"un temellerini atmaya başladı. Öncelikle Avusturya ile birleşimi (Anschluss) gerçekleştirdi. Hemen ardından Münih Anlaşması ile Südet bölgesini elde etti. Daha sonra anlaşmaya uymayarak Çekoslovakya'nın geri kalanını müttefiki Macaristan ile işgal etti. Litvanya'dan Memel bölgesini istedi ve aldı. En son yapılması gereken Doğu Prusya ile ana toprakların birleştirilerek Prusya'nın toprak bütünlüğünün garanti altına alınması idi. 23 Ağustos 1939 tarihinde Sovyetler ile anlaşarak ortak bir şekilde Polonya'nın ve Doğu Avrupa'nın bölüşülmesini sağladı. 1 Eylül akşamı Danzig şehrinin Almanya'ya ilhakı için Polonya'ya bir nota verdi ve nota reddedildi. Bunun üzerine Hitler Polonya'ya askerî müdahalede bulundu. İlerleyen süreçte Birleşik Krallık ve Fransa da Almanya'ya savaş ilan etti, böylece II. Dünya Savaşı fiilen başlamış oldu.

Japonya ile ittifak

Şubat 1938'de, yeni atanan dışişleri bakanı, güçlü bir şekilde Japon yanlısı Joachim von Ribbentrop'un tavsiyesi üzerine Hitler, Çin Cumhuriyeti ile Çin-Alman ittifakını sona erdirerek bunun yerine daha modern ve güçlü Japonya İmparatorluğu ile ittifaka girdi. Hitler, Mançurya'daki Japon işgali altındaki devlet olan Mançukuo'nun Almanya tarafından tanındığını duyurdu ve Almanların Japonya'nın elindeki Pasifik'teki eski kolonileri üzerindeki iddialarından vazgeçti.[60] Hitler, Çin'e silah sevkiyatına son verilmesini emretti ve Çin Ordusu ile çalışan tüm Alman subaylarını geri çağırdı.[60] Misilleme olarak, Çinli General Chiang Kai-shek Almanları birçok Çin hammaddesinden mahrum bırakarak tüm Çin-Alman ekonomik anlaşmalarını iptal etti.

Polonya

Almanya, 1 Eylül sabahı herhangi bir savaş ilanı olmaksızın Polonya'ya saldırdı. Alman planına göre Batı Cephesi'nden kaydırılan birlikler sayesinde 1 ay içinde Polonya işgal edilecek ve hemen ardından ordu bütün gücünü batıya çevirecekti. Savaş boyunca Wehrmacht generallerinin kullandığı Blitzkrieg taktiklerinin ilk örnekleri Polonya'da görülmüştür. Kısa sürede Alman birlikleri Varşova'yı ele geçirmiştir. Ülkenin doğusunu ise Almanlar ile anlaşan Sovyetler ele geçirmiştir.

"Sarı durum" ve "kırmızı durum"

Almanya Polonya'yı ele geçirdikten sonra askeri güç ve yığınağını batıya kaydırdı. Ancak Müttefik generalleri arasında Almanya'nın saldırıp saldırmayacağı veya Fransa'ya saldırırsa nereden saldıracağı tam olarak kestirilemiyordu. Almanlar ise ikinci bir Marne Bozgunu yaşamamak için deniz kıyısından saldırmayı öngören Schlieffen Planı'nı tekrar kullanmayacaktı. Alman Genelkurmayı Müttefikler'e kendilerinin yenileştirilmiş bir Schlieffen Planı'nı kullandıklarını düşündürmek için Hollanda'yı da işgal bölgesine kattı. Ancak esas vurucu darbe Ardenler bölgesinden saldıracak zırhlılardı. Nitekim Müttefikler Ardenler bölgesindeki ormanlık alanın herhangi bir zırhlı saldırısını engelleyeceğini veya kısıtlayacağını düşünüyordu. Ancak planlar boşa çıktı. BEF ve Fransız ordusu 20 günde Almanlara yenildi. BEF ve Fransa'ya ait 1.400.000 kadar askeri İngiltere'ye esir olmaktan Dunkerque Tahliyesi'yle kurtardı. Bunun üzerine zaten bir çıkarmaya sert bir şekilde direnecek olan

Birleşik Krallık ana topraklarının güvenliğini sağladı. Kısa bir süre sonra Fransız ordusu teslim oldu ve işbirlikçi Vichy Fransası kuruldu.

Barbarossa Harekâtı

Almanya, sırası ile Polonya, Danimarka-Norveç, Fransa cephelerinde galip geldikten sonra Çelik Paktı'ndan askeri bir darbe ile ayrılan Yugoslavya'ya bir cezalandırma saldırısı uyguladı, ardından işgal etti. Daha sonra müttefiki İtalya Krallığı ile savaşta olan Yunanistan'ı Bulgaristan ile birlikte işgal etti. Hitler, I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinde Alman komünistlerin büyük etkisi olduğunu düşünüyor ve Sovyetler'in ise esas kışkırtıcı olduğunu ima eden hareketlerde ve konuşmalarda bulunuyordu. Başarısız Birahane Darbesi sonrasında cezaevinde iken yazdığı politik görüşlerini öne süren Kavgam'da açık açık Alman ırkının yaşayabilmesi için "Lebensraum"unu doğuya doğru genişletmesi gerektiğini söylemiştir.Stalin ise pek çok sorunu görmezden gelerek Müttefikler'in de kibirli davranışları sonucu Molotov-Ribbentrop Paktı'nı imzalamış ve Nazi Almanyası ile birlikte Doğu Avrupa'yı işgal etmişti. Ancak Hitler tarafından Kızıl Ordu'nun bazı sorunları Kış Savaşı sırasında ortaya çıkmıştı.

Viyana Diktası ile Romanya'da faşist bir yönetim kurulmuş olan Bulgaristan ise Yunan Makedonyası ile Dobruca'nın bir kısmı karşılığı Mihver Devletleri safında savaşa girmişti. Finlandiya ise Kış Savaşı ile aksak bir barışa sahip ve kaybettiği toprakları geri almak ister bir durumda idi. Ayrıca Kızıl Ordu'nun agresif hareketleri sürekli sınır ülkelerinde daha radikal hükûmetlere yol açıyordu. Alman ordusu kısa sürede Doğu Cephesi'ne bütün gücünü yığdı. 1941 yazı sonunda bir savaş ilanı olmaksızın ilk Alman birlikleri Sovyetler'e saldırdı ve dört sene sürecek olan Doğu Cephesi Savaşları başladı.

Afrikakorps ve İtalya Cephesi

Almanya'nın müttefiki İtalya, Libya'da başlarda İngilizlere karşı başarı alıyormuş gibi gözükse de daha sonradan Libya'nın çok önemli mevkilerinden birini kaybetmiş ve başarısızlığa uğramıştı. Bunun üzerine Alman Genelkurmayı İtalya'ya yardım etme kararı aldı. Esasen Afrikakorps efsanevi komutan Erwin Rommel ile başarılı olsa da sürekli desteklenen İngiliz Ordusu -ki Afrikakorps öncelikli bir cephede değildi, öncelik Doğu Cephesi'ndeydi- ve Japonya ile imzaladığı anlaşma gereği Almanya'nın Pearl Harbor baskınından sonra ABD'ye savaş ilan etmiş olmasıyla ve bunun sonucu ABD'nin Vichy Fransası'na saldırmasıyla sıkıştı. Ayrıca İngilizlerin, Almanların Enigma şifreleme sistemini çözmesi ile Afrika'ya göndereceği yardımların güzergâhı ve saati önceden biliniyor ve Kuzey Afrika limanlarına ulaşamadan Akdeniz'deki hakim konumdaki İngiliz donanmasınca imha ediliyordu. Belli bir süre sonra ise Tunus üzerinden Sicilya ve Güney İtalya'nın savunmasına atandı. Ancak Müttefikler başarılı Sardinya, Anzio ve Sicilya çıkarmalarından sonra Roma'ya doğru ilerlemeye başlayınca İtalyan Hükûmeti kayıtsız şartsız teslim oldu. Buna rağmen yenilen İtalyan Ordusu'nun artıkları Roma'nın kuzeyinde bazı savunma hatları kurdular. Savaş burada durgun bir şekilde geçti.

Normandiya

Amerika'nın savaşa girmesi güç dengelerini değiştirmişti. Müttefikler İtalya'da savaşı kazanmış, ancak Almanya'ya karşı gerçekçi bir ilerleme kazanmamış hatta durdurulmuştu. Kara Avrupası'na farklı noktalardan saldırılması gerekiyordu. Başlarda yaklaşan Sovyet işgaline karşı Balkanlar'a bir çıkarma düşünüldüyse de daha sonra Fransa'da karar kılınmıştır. 1944 yılı yazında Müttefikler Normandiya Kıyıları'ndan dört sahilden çıkarma yapmış, Caen ve Cherbourg gibi bölgelere ise hava indirme tümenleri ile saldırmışlardı. Kanlı mücadelelerden Sonra Alman Ordusu Müttefik ordusunu Alsas-Loren ve Belçika sınırlarında durdurabildi. Ardenler gibi belli başlı karşı taarruzlarda bulunabilse de tam anlamıyla bir yenilgi aldı ve Almanya'nın insan ve kaynak gücü tükendi. Müttefikler yavaş yavaş Almanya'yı batıdan işgal etmeye başladı. Hitler'in 1944'teki Normandiya Çıkarması'na yanıt vermekte gecikmesi, Müttefiklere sahili güvence altına almak için gerekli zamanı verdi.Hitler, sığınağında generalleri ile görüşüyor (Mart 1945)

Sovyet ilerleyişi ve Berlin Muharebesi

Doğu Cephesi'nde dengeler, Almanya'nın İtalya'da ve Fransa'da savaşa girmesi ile değişti. Değişen dengeler sonucunda Sovyetler hızlı bir ilerlemeye başladı. Stalingrad'da esir düşen asker sayısının da fazla olması nedeniyle Alman Ordusu güçsüz bir konuma geldi. Sırasıyla Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Finlandiya taraf değiştirdi. Yugoslavya topraklarında ise partizan gruplar belli başlı bölgelerde yönetimi ele geçirdiler. 1945 baharında ise Sovyet birlikleri Polonya'yı ele geçirdi ve Pomeranya'da ilerlemeye başladı. Ocak 1945'te Almanya'nın çoğu harap durumdayken, Hitler radyoda şunları söyledi: "Kriz şu anda ne kadar vahim olursa olsun, her şeye rağmen bizim değişmez irademiz tarafından yönetilecektir." *16 Nisan'da başlayan Berlin Muharebesi 2 Mayıs'ta sonuçlandı.*

Reichstag'da Sovyet bayrağı dalgalanıyordu. Hitler 30 Nisan 1945'te intihar ederek yaşamına son vermişti.

Kişisel özellikleri

Hitler'in genel olarak ele alınan en önemli özelliği insanları çabuk etkileyebiliyor olmasıydı. Bu, nasyonal sosyalizm propagandasıyla birleştirilerek halka sunuluyordu. Hitler'in üstün bir insan olduğu lanse ediliyor, konuşmalarındaki tavırlarıyla bunu, onu dinleyen kitleye hissettirmeye çalışıyordu. Çoğu NSDAP yöneticisinin onu saplantılı bir biçimde benimsemesi ve bu yöneticilerin halkla bir araya geldiklerinde kendi içyapılarının Hitler'e bağımlı olduğunu bariz şekilde göstermesi yapılan propagandanın etkilerindedir. Nazi Almanyası Hava Kuvvetleri Komutanı olan Hermann Göring, Hitler için şöyle demiştir: Ben vicdansız biriyim. Benim vicdanım Adolf Hitler'dir.

Hitler, mücadeleci bir kişilik sergilemeye çalışıyor ve üstün niteliklere sahipmiş izlenimi vermek için vücut dilini etkin bir biçimde kullanıyordu. Sert bakışlar, ani hareketler ve uzun konuşmalar propaganda amacı ile yapılan ayrıntılardı. Kendisini yanılmaz, hata yapmaz bir lider olarak göstermeye çalışıyor, eskiden savunduğu görüşleri hâlen sıkı sıkıya savunduğunu belirtiyordu. Goebbels onun için şöyle demiştir: Führer hiç değişmez. Çocukken nasılsa şimdi de öyledir.

Saplantılarla dolu hayatında sanata çok önem vermiş, özellikle resim konusunda kendisini otorite olarak kabul etmiştir. Annesinin ölümünden sonra sulu boya resimler yaparak otel odalarında yaşadığı biliniyor, kazandığı parayla müzeleri geziyor, umarsızca parasını tüketiyordu.

Opera müziğine saplantılı derecede hayrandı. Gençliğiyle ilgili anılarında anlatmış olduğuna göre, harçlığının bir kısmını düzenli aralıklarla operaya gitmek için harcamaktaydı. Alman opera bestecisi Richard Wagner'a tutkuyla bağlıydı. *Hitler'in Wagner takıntısı 12 yaşında başladı. Besteci, onun üzerinde oldukça etkili olmuştu.* Adolf Hitler, kitabı Kavgam'ın ilk bölümünde şöyle yazmıştı: 12 yaşıma geldiğimde, hayatımdaki ilk operayı gördüm, Lohengrin. Bir anda bağımlısı oldum. Bavyera Ustası (Richard Wagner) için olan gençlik coşkum sınır tanımıyordu.

Ölümsüzlük hissi Hitler'in başka bir saplantısıdır. Bu fikre, ondan önce doğan kardeşlerinin ölmüş olması yüzünden kapılmış olabilir. Diğerleri ölürken kendisinin hayatta kalması özel olduğu hissini uyandırmıştır. Kendisini ilahi koruma altında görmesini sağlayan dayanaklardan biri de I. Dünya Savaşı'nda cephedeyken içinden bir sesin yerinden kalkıp başka bir yere gitmesini söylemesidir. Bu içsel sesten sonra bir bombanın terk ettiği cepheye düşmesi ve oradaki arkadaşlarının ölmesi inandığı düşünceyi saplantılı hâle getirmesine sebep olmuştur. *Hitler'e 42 kez suikast girişiminde bulunulmuştur. Bunların çoğundan aldığı ufak yaralarla kurtulmayı başarmıştır.*

Özel hayatı

Aile

Hitler, kendisini tamamen siyasi misyonuna ve millete adamış, ev hayatı olmayan bekâr bir adam olarak kamusal bir imaj yarattı. 1929'da sevgilisi Eva Braun ile tanıştı ve her ikisi de intihar etmeden bir gün önce 29 Nisan 1945'te onunla evlendi. Eylül 1931'de üvey yeğeni Geli Raubal, Münih'teki dairesinde Hitler'in silahıyla intihar etti. Günümüz söylentileri arasında arasında Geli'nin kendisiyle romantik bir ilişki içinde olduğu ve ölümünün derin, kalıcı bir acı duyduğu söylentileri vardı. Hitler'in küçük kız kardeşi ve yakın ailesinin yaşayan son üyesi Paula Hitler, Haziran 1960'ta öldü.

Din üzerine görüşleri

Hitler, Katolik bir anne ve antiklerikal görüşleri olan bir babanın çocuğu olarak dünyaya geldi; Hitler evden ayrıldıktan sonra bir daha asla kiliseye veya ayinlere katılmadı.Albert Speer, Hitler'in kiliseye karşı siyasi arkadaşlarına saldırdığını ve kiliseyi hiçbir zaman resmi olarak terk etmemiş olmasına rağmen, kiliseye bağlı olmadığını belirtir. Hitler'in, organize bir dinin yokluğunda insanların gerici olduğunu düşündüğü mistisizme döneceğini hissettiğini ekliyor. Speer'e göre Hitler, Japon dinî inançlarının veya İslamın Almanlar için "uysal ve gevşek" Hristiyanlıktan daha uygun bir din olacağına inanıyordu.

Tarihçi John S. Conway, Hitler'in temelde Hristiyan kiliselerine karşı olduğunu belirtir. Bullock'a göre, Hitler Tanrı'ya inanmıyordu, antiklerikal görüşteydi ve Hristiyan etiğini küçümsüyordu çünkü onun tercih ettiği "en güçlünün hayatta kalması" fikrine aykırıydılar. Protestanlığın kendi görüşlerine uyan yönlerini tercih etti ve Katolik Kilisesi'nin hiyerarşik organizasyonunun, ayinlerinin ve deyimlerinin bazı unsurlarını benimsedi. Hitler kiliseyi toplum üzerinde önemli bir siyasi muhafazakâr etki olarak gördüve kilise ile "acil siyasi amaçlarına uygun" stratejik bir ilişki benimsedi. Halk arasında Hitler, Yahudilere karşı savaşan bir "Aryan İsa"ya inandığını iddia etse de, Hristiyan

mirasını ve Alman Hristiyan kültürünü sıklıkla övdü. Hristiyanlık yanlısı söylemlerine karşı, Hristiyanlığı "saçmalık" ve "yalanlara dayanan saçmalık"olarak tanımlayan ifadeleriyle çelişiyordu.

ABD Stratejik Hizmetler Ofisi'nin (OSS) "Nazi Master Plan" adlı raporuna göre, Hitler, Reich içindeki Hristiyan kiliselerinin etkisini yok etmeyi planladı. Nihai hedefi Hristiyanlığın tamamen ortadan kaldırılmasıydı. Bu hedef, Hitler'in hareketini erken dönemde bilgilendirdi, ancak o, bu aşırı pozisyonu alenen ifade etmenin uygunsuz olduğunu gördü. Bullock'a göre Hitler, bu planı uygulamadan önce savaşın bitmesini beklemek istemişti.

Speer, Hitler'in Heinrich Himmler'in ve Alfred Rosenberg'in mistik fikirlerine ve Himmler'in SS'i mitolojileştirme girişimine olumsuz bir bakış açısına sahip olduğunu yazdı. Hitler daha pragmatikti ve tutkuları daha pratik kaygılara odaklandı.

Sağlığı

Araştırmacılar çeşitli şekillerde Hitler'in irritabl bağırsak sendromu, deri hastalıkları, düzensiz kalp atışı, koroner skleroz, Parkinson hastalığı, Frengi, dev hücreli arterit ve Kulak çınlamasından muzdarip olduğunu öne sürdüler. 1943'te OSS için hazırlanan bir raporda, Harvard Üniversitesi'nden Walter C. Langer, Hitler'i "nevrotik bir psikopat" olarak tanımladı. Tarihçi Robert G. L. Waite, 1977 tarihli The Psychopathic God: Adolf Hitler adlı kitabında, borderline kişilik bozukluğundan muzdarip olduğunu öne sürer. Tarihçiler Henrik Eberle ve Hans-Joachim Neumann, Parkinson hastalığı da dahil olmak üzere bir dizi hastalıktan muzdarip olmasına rağmen, Hitler'in patolojik sanrılar yaşamadığını ve kararlarının her zaman tamamen farkında ve dolayısıyla sorumlu olduğunu düşünüyorlar.

Hitler'in tıbbi durumuyla ilgili teorileri kanıtlamak zordur ve bunlara çok fazla ağırlık vermek, Nazi Almanyasının birçok olayını ve sonuçlarını bir bireyin muhtemelen bozulmuş fiziksel sağlığına atfetme etkisine sahip olabilir. Ian Kershaw, Holokost ve II. Dünya Savaşı için yalnızca bir kişiye dayanarak dar açıklamalar peşinde koşmak yerine, hangi sosyal güçlerin Nazi diktatörlüğüne ve politikalarına yol açtığını inceleyerek Alman tarihine daha geniş bir bakış açısının daha iyi olduğunu düşünüyor.

1930'larda bazen Hitler, 1942'den itibaren tüm et ve balıklardan kaçınarak esas olarak vejetaryen diyetini benimsedi. Sosyal etkinliklerde bazen misafirlerinin etten uzak durmalarını sağlamak amacıyla hayvanların katledilmesi ile ilgili grafik anlatımlara yer verdi. Özel sekreteri Martin Bormann, Hitler'e düzenli olarak taze meyve ve sebze tedariki sağlamak için Berghof yakınlarında (Berchtesgaden yakınlarında) bir sera inşa ettirdi.

Hitler vejetaryen olduğu dönemde alkol içmeyi bıraktı ve bundan sonra sadece çok nadiren sosyal ortamlarda bira veya şarap içti. Yetişkin hayatının çoğunda sigara içmiyordu, ancak gençliğinde çok sigara içiyordu (günde 25 ila 40 sigara); sonunda alışkanlığını "para kaybı" olarak nitelendirerek sigarayı bıraktı.Alışkanlığı kırabilecek herkese altın bir saat hediye ederek yakın arkadaşlarını sigarayı bırakmaya teşvik etti. Hitler, 1937'den sonra ara sıra amfetamin kullanmaya başladı ve 1942'nin sonlarında bağımlı hâle geldi. Speer, bu amfetamin kullanımını Hitler'in giderek artan düzensiz davranışına ve esnek olmayan karar verme sürecine bağladı (örneğin, cephelerde nadiren askeri geri çekilmelere izin veriyordu, Normandiya Çıkarması'na yanıt vermekte gecikti).

Savaş yıllarında özel doktoru Theodor Morell tarafından 90 ilaç reçete yazılan Hitler, kronik mide sorunları ve diğer rahatsızlıklar için her gün birçok hap alıyordu. Düzenli olarak amfetamin, barbitüratlar, opiatlar ve kokain ile potasyum bromür ve atropa belladonna tüketiyordu. 20 Temmuz 1944'te kendisine yapılan suikast girişiminde patlayan bomba sonucu kulak zarı yırtıldı ve bacaklarından 200 ağaç kıymığı çıkarıldı. Hitler'in haber filminde sol elinde titreme ve savaştan önce başlayan ve hayatının sonlarına doğru kötüleşen yürüyüşü görülmektedir. Ernst-Günther Schenck ve hayatının son haftalarında Hitler ile tanışan diğer birkaç doktor da kendisine Parkinson hastalığı teşhisi koymuştur.

Eylül 1944'te Otto Skorzeny, Wolfsschanze'de Hitler ile bir araya geldi ve savaşın Hitler üzerinde belirgin bir baskı oluşturduğuna dikkat çekti. Skorzeny:

"Başkomutanın ortaya çıkışıyla derinden sarsıldım, onu en son bir önceki sonbaharda gördüğümde nasıl göründüğünü hatırladım. Eğildi ve çok daha yaşlı görünüyordu, sesinde yorgun bir ton vardı. Bir hastalığa yakalanıp yakalanmadığını merak ettim. Sol eli o kadar şiddetli titriyordu ki, ayağa kalktığında sağ elini tutmak zorunda kaldı.„Hitler'in Parkinson hastası olduğu iddiasına karşı çıkan uzmanlar da bulunmaktadır.

Ölümü

28 Nisan'da Hitler, Reuters kaynaklı bir BBC raporu aldığında; rapor, Reichsführer-SS Heinrich Himmler'in Batı Müttefiklerine teslim olmayı teklif ettiğini belirtiyordu. Müttefikler bu

teklifi reddetti. Himmler, Müttefiklere, Hitler'in vatana ihanet olarak değerlendirdiği bir teslimiyet için pazarlık yapma yetkisine sahip olduğunu ima etmişti. O öğleden sonra, Hitler'in acısı Himmler'e karşı bir öfkeye dönüştü. Hitler, Himmler'in tutuklanmasını emretti ve Hermann Fegelein'ın (Himmler'in Führerbunker'deki SS temsilcisi) sığınaktan habersiz bir şekilde firar ettiği için vurularak infaz edilmesini emretti.

Bu zamana kadar Kızıl Ordu, Potsdamer Platz'a ilerlemişti ve tüm göstergeler, Başbakanlık'a saldırmaya hazırlandıklarına dair belirtilerdi. Bu rapor ve Himmler'in ihaneti, Hitler'i hayatının son kararlarını vermeye sevk etti. ***29 Nisan gece yarısından kısa bir süre sonra Eva Braun ile Führerbunker içindeki bir harita odasında küçük bir resmi törenle evlendi. Hitler daha sonra yeni karısıyla mütevazı bir düğün kahvaltısına ev sahipliği yaptı ve ardından sekreter Traudl Junge'yi başka bir odaya götürerek ona son vasiyetini yazdırdı.***

Kendisinin ölümünün hemen ardından Büyük Amiral Karl Dönitz ve Joseph Goebbels'in sırasıyla devlet başkanı ve şansölye rollerinin yerine getirilmesi için talimatlar bıraktı. Hitler bu belgeleri saat 04.00'da imzaladı ve sonra yatağına gitti. Bazı kaynaklar, son vasiyetini düğünden hemen önce dikte ettiğini söylüyor; ancak tüm tanıklar imzanın zamanlaması konusunda hemfikirdir.

29 Nisan günü öğleden sonra Hitler, müttefiki Benito Mussolini'nin İtalyan partizanlar tarafından infaz edildiğini öğrendi. Mussolini ve metresi Clara Petacci'nin cesetleri benzin istasyonunda topuklarından yukarı asılıp halka teşhir edilmişlerdi. Cesetler daha sonra İtalyan muhalifler tarafından tükürülüp, tekmelenip alaya maruz kalmışlardı. Bu olaylar, daha önce vasiyetinde kaydettiği gibi, Hitler'in kendisine veya karısına da buna benzer "gösteri" yapılmasına izin vermeme kararlılığını güçlendirmiş olabilir. SS doktoru Dr. Ludwig Stumpfegger tarafından dağıtılan siyanür kapsüllerinin etkinliğinden şüphe duyan Hitler, Dr. Haase'ye, köpeği Blondi üzerinde bir tanesini test etmesini emretti.

Sovyet güçlerinin 23 Nisan 1945'te Berlin'e girmesi ile Almanya'nın yenilgisi kesinleşmişti. Alfred Jodl'ın 7 Mayıs 1945'te imzalayıp ertesi gün yürürlüğe giren teslim belgesiyle Büyük Alman İmparatorluğu son buldu.

Hitler'in saldırgan dış politikası, Avrupa'da II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinin ana nedeni olarak kabul edilir. Onun Yahudi karşıtı politikaları ve ırkçı ideolojisi, aşağı ırk mensubu olarak gördüğü en az 5,5 milyon insanın ölümüne neden oldu.

Savaş sonucunda Almanya'nın yenilgisinin kesinleşmesi ve ümitsizliğin iyice artması üzerine 30 Nisan 1945'te Berlin'de eşi Eva Braun'la birlikte intihar etmeye karar verirler. Kendilerini bir odaya kaparlar ve önce Eva Braun içinde siyanür bulunan bir kapsülü ısırır ve zehir saniyeler içinde etkisini gösterir, hemen ardından ise Hitler bir siyanür kapsülünü ısırır ve eş zamanlı olarak tabancayla sağ şakağına ateş eder. (Hitler'in çene kemiğinde hiçbir barut kalıntısı tespit edilmedi, bu da Hitler'in ağzından bir kurşun yarasıyla ölmediğini göstermektedir. Kendi isteğiyle Führerbunker bahçesinde benzinle cesetleri, bombaların neden olduğu bir çukura yerleştirilip yakılmıştır. Hitler'in bunu istemesinin sebebinin Sovyet ordusu tarafından yakalanıp teşhir edilmek istememesi olduğu iddia edilmektedir. İntihar etmeden önce yanındaki generallere "Cesedimi Rusların eline asla vermemelisiniz, beni Moskova'da heykel yaparlar." demiştir.

Rus güçleri içeri girip cesetleri bulduğunda ise diş kayıtlarıyla yapılan otopside teşhis edilen Hitler'in ve Eva Braun'un cesetleri, bir çeşit türbe hâline gelmelerini önlemek için bir süre dolaştırıldıktan sonra, gizli Sovyet departmanı SMERSH tarafından Magdeburg'daki yeni başmerkezlerinde gömüldü. 4 Nisan 1970'te bir Sovyet KGB ekibi tarafından, Magdeburg'da bulunan SMERSH'in tesisinde bulunan mezardan Hitler ve Braun'un kalıntılarını çıkarılarak tamamen yakıldı ve külleri Elbe Nehri'nin bir kolu olan Biederitz nehrine döküldü.

Hitler, ölümünün ardından yıkıma devam edilmesi için emirler bırakmış ve vasiyetnamesinde diğer NSDAP liderlerini görmezden gelerek Karl Dönitz'i Almanya cumhurbaşkanı, Joseph Goebbels'i de Almanya şansölyesi olarak göstermişti. Buna rağmen Joseph Goebbels ve eşi Magda Goebbels de 1 Mayıs 1945'te intihar etti.

Vasiyeti

Hitler, iki vasiyetnamesinden ilki olan siyasi vasiyetnamesinde "Almanya'nın bütün milletler ve Alman ulusu için zehir gibi tehlikeli olan Yahudileri ve Bolşevizm'i kovalamaktan asla vazgeçmemesi" gerektiğini belirtmekteydi. Hitler'e göre Almanya'nın geleceğini tartışmasız bu olgu belirleyecekti. *Hitler, savaşa girmekte haklı olduğunu savunuyor ve yenilgiden "korkak ve yalancı" olmakla itham ettiği generalleri sorumlu tutuyordu.* ***İkinci vasiyeti olan özel vasiyetnamesinde ise tüm***

hayatı boyunca topladığı sanat eserleriyle doğduğu şehir olan Linz'de bir müze kurulmasını istedi. Tüm şahsi mallarını partiye, eğer parti kalmamışsa devlete bıraktığını ifade etti.

Hitler'in cesedini yakan adam… Nazilerin en önemli ikinci ismi Bormann'

Adolf Hitler'in görüşmelerini ayarlayan, güvenliğini sağlayan ve birçok emrini bizzat yerine getiren, intihar ettikten sonra Hitler'in cesedini yakan ve o günden beri hiç bulunamayan, Nazilerin en önemli ikinci ismi: Martin Bormann

Bormann, Adolf Hitler'İn Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nde vekil olarak görev yapan Rudolf Hess'in yardımcısı olarak siyasete atıldı.Rudolf Hess, o dönemde Hitler'in yardımcılığını yapıyordu.

1943 yılında Hitler'in özel sekreteri görevine getirilen Martin Bormann Nazi İşçi Partisi'nin tüm faaliyetlerini yürüten isim oldu.

Görevinin ilk döneminde Hitler'in diplomatik görüşmelerini düzenlemekle uğraşan Bormann, daha sonraki süreçlerde birçok katliam emrini bizzat yerine getiren kişi oldu.

Bormann, Hitler'in yardımcılığını yaptığı süre boyunca Slav halklarının ve Yahudilerin fabrikadaki çalışmalarını denetleme görevini üstlendi.

Nazi Toplama Kampları'nın başındaki isim de yine Martin Bormann'dı.

Hitler'in cesedini yakıp kaçtı

1945 yılında Nürnberg'de kurulan mahkemelerde birçok Nazi üyesi yargılandı. Bu mahkemelerde Bormann'ın öldüğü bilgisi yer alıyordu.

Ancak bazı iddialar onun komşu bir ülkeye sığındığını belirtiyordu. Nürnberg Mahkemesi, 1945'in Kasım ayında yapılan duruşmada insanlığa karşı suç işlediği gerekçesiyle Bormann için asılarak idam kararı verdi ama Bormann hiçbir zaman bulunamadı.

Mossad gibi birçok uluslararası istihbarat teşkilatları, Arjantin'de yapılan bir operasyonda Bormann'a en yakın isimlerden biri olan Adolf Eichmann'ı yakalamış, ancak Bormann'ın izine bir türlü rastlayamamıştı.

1960-1970 arasında Danimarka'ya kaçtığına dair birçok iddialar vardı. Bazıları onun Mısır'da güvenli bir yerde saklandığını söylüyordu. Ancak İstihbarat servisleri çeyrek asır boyunca onun Güney Amerika ülkelerinden birine kaçtığını doğruladı.

Uzun süre sonra kafatasına ulaşıldı

Nazi Gençlik Örgütü lideri Artur Axmann ve Alman gazeteci Albert Krumnow'un ifadesinden yola çıkan Alman yetkililer 1965 yılında Berlin'de Bormann'ın cesedini aradı ancak bulamadı.

ADOLF HİTLER HAKKINDA BİLİNMEYENLER

- Adolf Hitler 4 yaşındayken, bir rahip tarafından boğulmaktan kurtarıldı. Bu yüzden küçüklüğünde bir rahip olmak istiyordu.
- Hitler ailesi, zamanında ekonomik sıkıntıları olduğu için onlardan ücret almayan Yahudi bir aile doktoruna sahipti. Hitler başa geçince ona koruma verdi ve onu "asil Yahudi" olarak adlandırdı
- Hitler'in ilk aşkı bir Yahudi'ydi. Ancak hiç bir zaman cesaretini toplayıp ona bu hislerini açıklayamadı.
- Birinci Dünya Savaşı sırasında bir İngiliz asker, yaralı bir Alman askerin hayatını bağışladı. Fakat bu hayatında yaptığı en büyük trajik hatasıydı. Çünkü o asker Adolf Hitler'di.
- Hitler tarihte halk için sigaraya karşı hareket başlatan ilk liderdir.
- Hitler bir vejetaryen idi ve hayvanların kesilmesini zorlaştıran yasalar çıkarttı.
- Hitler 1939 yılında Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterilmiştir.

ÖLÜM KAMPLAR

-Adolf Hitler, yirminci yüzyılın en kötü şöhretli diktatörü olarak tanınıyor. Hitler, Yahudi karşıtı görüşleri ile yanına birçok insanı çekmiş, hatta bir süre halkın da desteğini çok yüksek oranda almıştır. Ancak daha sonra "ölüm kampları" olarak anılan kamplarda Çingenelere,Yahudiler'e Esirlere,yaptığı işkenceler ile kendi halkının da tepkisini çekmiştir. Adolf Hitler'in liderliğinde gerçekleştirilen ve "Holokost" olarak anılan Yahudi Soykırımı'nda, 10 – 11 milyon insan'nin öldüğü biliniyor.

Yahudi düşmanlığı ile bilinen Adolf Hitler'in en bilinen ölüm kamplarından biri olan Auschwitz, günümüzde hala en çok trajedinin gerçekleştiği kamp olarak biliniyor. Auschwitz ile beraber 5 tane daha ölüm kampı düzenleyerek, burada özellikle Yahudi, homoseksüel ve komünist düşüncedeki insanları çalıştırıyordu. Ancak, yeterli beslenmeyen, aşırı çalıştırılan ve işkenceye maruz kalan bu kişiler; açlık, yorgunluk ve hastalık gibi sebeplerden ölüyorlardı.

GAZ ODALARI

Gaz odaları olarak da bilinen işkence odalarına alınan kişiler, başta tamamen younduruluyordu. Tüm eşyaları alınan Yahudiler'e bu odaların duş ve dezenfektan odaları olduğu söylenirdi. Gaz odalarının kapılarında "Duş" ve "Sauna" yazıyordu. Bu şekilde sorun çıkarmadan odaya giren kişiler, gaz odalarına girdiklerinde acı sonla karşılaşıyordu.

Odalar dolduğunda ve kapıları tamamen kapatıldığında, odaların içine katı Zyklon-B topakları duvardaki deliklerden atılırdı. Bu topaklar, zehirli Hidrojen Siyanür yayardı. Odaların içindeki herkes 20 dakika içerisinde ölürdü. Ölümlerin hızı, kişilerin duvardaki gaz deliklerine ne kadar yakın olduklarına göre değişirdi. Höss'e göre, kurbanların üçte biri hemen ölürdü.

Gaz odadan vakumla çekilirdi, cesetler odalardan alınırdı. Altın dişler ve dolgular, dişçi mahkûmlar tarafından alınırdı ve kadınların saçları kesilirdi. Odanın tabanı temizlenirdi ve duvarları tertemiz yıkanırdı. Bu işler, Sonderkommando olarak adlandırılan Yahudi mahkûmlar tarafından yapılırdı.

İlk önce, cesetler oldukça derin çukurlara gömülürdü ve alçıyla kaplanırdı ama Eylül ve Kasım 1942 arasında, Himmler'in emriyle, çukurlardan çıkartılıp yakıldılar.

BİBLİYOĞRAFYA

*Jeremy Roberts (1 Şubat 2001). "Adolf Hitler: A Study in Hate". Rosen Yayın Grubu. ISBN 978-0-8239-3317-4. "Adolf Hitler: Dictator 1933–39". ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA.*Aytunç Altındal, Bilinmeyen Hitler, s.124- 193**.** Ian Kershaw, Hitler, Cilt 1, s. 749**.** *II. Dünya Savaşı Ansiklopedisi*, Yener Yayınları, 4. cilt s:1204**.** Nazi İmparatorluğu – William L. Shirer. İnkılap Kitabevi, 2002. Cilt 1, s. 26**.**Alan Bullock, 1962, Hitler: A Study in Tyranny, Londra, Penguin Books, s. 121**.** *"Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi tutanakları".* ^ DeLong 1997 Lee, Stephen (1996). Weimar ve Nazi Almanyası. Oxford: Heinemann. P. 85. ISBN 043530920X. Tarihi Değiştiren Askerler, Ali Çimen, s. 315. Walter C. Langer, *Hitler'in Psikopatolojisi*, s. 69-71- 141-194.*Bullock, Alan (1962) [1952]. Hitler: A Study in Tyranny. Londra: Penguin Books. ISBN 978-0-14-013564-0.Kershaw, Ian (2008). Hitler: A Biography. New York: W. W. Norton & Company. ISBN 978-0-393-06757-6.Rißmann, Michael (2001). Hitlers Gott. Vorsehungsglaube und Sendungsbewußtsein des deutschen Diktators (Almanca). Zürich München: Pendo. ISBN 978-3-85842-421-1.Conway, John S. (1968). The Nazi Persecution of the Churches 1933–45. Londra: Weidenfeld & Nicolson. ISBN 978-0-297-76315-4.Steigmann-Gall, Richard (2003). The Holy Reich: Nazi Conceptions of Christianity, 1919–1945. Cambridge; New York: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-82371-5.Hitler, Adolf (2000) [1941–1944]. Hitler's Table Talk, 1941–1944. Londra: Enigma. ISBN 978-1-929631-05-6.Sharkey, Joe (13 Ocak 2002). "Word for Word/The Case Against the Nazis; How Hitler's Forces Planned To Destroy German Christianity". The New York Times. 4 Mart 2009 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 7 Haziran 2011.Bonney, Richard (2001). "The Nazi Master Plan, Annex 4: The Persecution of the Christian Churches" (PDF). Rutgers Journal of Law and Religion. 4 Mart 2016 tarihinde kaynağından (PDF) arşivlendi. Erişim tarihi: 19 Nisan 2020.Phayer, Michael (2000). "The Response of the Catholic Church to National Socialism" (PDF). The Churches and Nazi Persecution. Yad Vashem. 21 Eylül 2013 tarihinde kaynağından arşivlendi (PDF). Erişim tarihi: 9 Eylül 2020.Evans, Richard J. (2008). The Third Reich At War. New York: Penguin Books. ISBN 978-0-14-311671-4."Parkinson's part in Hitler's downfall". BBC News. 29 Temmuz 1999. 21 Ocak 2011 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 13 Haziran 2011.Redlich, Fritz C. (22 Mart 1993). "A New Medical Diagnosis of Adolf Hitler: Giant Cell Arteritis—Temporal Arteritis". Arch InternMed. **153** (6):693697. doi:10.1001/archinte.1993.00410060005001. PMID 8447705.Redlich, Fritz R. (Eylül 2000). Hitler: Diagnosis of a Destructive Prophet. New York: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-513631-9.Langer, Walter C. (1972) [1943]. The Mind of Adolf Hitler. New York: Basic Books. ISBN 978-0-465-04620-1.Waite, Robert G. L. (1993) [1977]. The Psychopathic God: Adolf Hitler. New York: Da Capo Press. ISBN 978-0-306-80514-1.Gunkel, Christoph (4 Şubat 2010). "Medicating a Madman: A Sober Look at Hitler's Health". Spiegel Online International. 26 Haziran 2019 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 12 Aralık 2013.Jones, Bill (creator, director) (1989). The Fatal Attraction of Adolf Hitler (television documentary). İngiltere: BBC. Erişim tarihi: 27 Nisan 2016.Wilson, Bee (9 Ekim 1998). "Mein Diat – Adolf Hitler's diet". New Statesman. Birleşik Krallık: Questia. 13 Aralık 2013 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 22 Mayıs 2008.McGovern, James (1968). Martin Bormann. New York: William Morrow. OCLC 441132.Linge, Heinz (2009) [1980]. With Hitler to the End: The Memoirs of Adolf Hitler's Valet. Intro. Roger Moorhouse. New York: Skyhorse Publishing. ISBN 978-1-60239-804-7.Proctor, Robert (1999). The Nazi War on Cancer. Princeton, New Jersey: Princeton University Press. ISBN 978-0-691-07051-3.Heston, Leonard L.; Heston, Renate (1980) [1979]. The Medical Casebook of Adolf Hitler: His Illnesses, Doctors, and Drugs. New York: Stein and Day. ISBN 978-0-8128-2718-7.Ghaemi, Nassir (2011). A First-Rate Madness: Uncovering the Links Between Leadership and Mental Illness. New York: Penguin Publishing Group. ISBN 978-1-101-51759-8.Murray, Williamson; Millett, Allan R. (2001) [2000]. A War to be Won: Fighting the Second World War. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press. ISBN 978-0-674-00680-5.Haffner, Sebastian (1979). The Meaning of Hitler. Cambridge, MA: Harvard University Press. ISBN 978-0-674-55775-8.*

MAO ZEDONG
(1893-1976)

İnsanlık tarihinin özelliklede Yakın tarihin en acımasız ve en kötü diktatör liderleri arasında kendine yer bulan Mao, çağdaşı Adolf Hitler, Stalin, Mussoloni gibi eli kanlı, milyonlarca insanının malına, canına, namusuna zarar vermiş, şehirlerinde taş taş üstünde bırakmamış, esir kamplarında, işkence ve gaz odalarında milyonlarca insanı katletmiş diktatör, Hristiyan, kominist katillerdir. Mao ve ekibi birçok cinayetin ve işkencenin baş sorumlusu olarak kabul edilmiş, Kültür Devrimi, Çin kominist parti lideridir. 20. yüzyılın en güçlü ve kötü şöhretli diktatörlerinden biri olarak kabul edilir

Mao Zedong, Marksist-Leninist ideolojisi, politik, askeri stratejileri ve politikalarıyla birlikte **,** Çinli devrimci ve siyasetçi. 1949 yılında Çin'de milliyetçi lider Çan Kay Şek'i iç savaşta yenerek Komünizm ideolojisi altında Çin Halk Cumhuriyetini kurmuş, Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) kurucusu olup ayrıca ÇKP Politbüro (1943-1976) ve ÇKP Merkez Komitesi Başkanı (1945-1976) idi. Mao Zedong, 2008 yılında yapılan bir araştırmada hakkında en çok eser yazılan ilk 100 kişi listesinde 15. sırada yer almıştır. Açlık, zorla çalıştırma, intihar ve infaz yoluyla yaklaşık 70 milyon insanın hayatını kaybetmesinden sorumlu diktatör eli kanlı ateist.

Mao Zedong hayatında dört kez evlendi,

Evlilikleri: Luo Yixiu (1907-1910)
Yang Kaihui (1920-1930)
He Zizhen (1930-1937)
Jiang Qing (1939-1976)

Çocukları: Toplam 10 çocuk (6 tanesinin ismi bilinmekte;
Mao Anying
Mao Anqing
Mao Anlong
Mao Anhong
Li Min
Li Na

Kominist Çin Devrimi lideri Mao Zedong'un oğlu **Mao Anying** Kore Savaşı sırasında savaşırken bir hava saldırısı sonucu 28 yaşında hayatını kaybetti. - 25 Kasım 1950, Kuzey Pyongan)

Doğduğu yer ve Ailesi

M.26 Aralık 1893 Çin'in Hunan eyaletinde doğdu.9 Eylül 1976-(82 yaşında) Pekin, Çin'de öldü)

Babası; Mao Yichang. **Annesi;** Wen Qimei. Dörtkardeşi vardı.. Babası bölgenin en zengin çiftçilerinden biriydi ve Mao Zedong oldukça rahat bir çocukluk geçirdi.

Kardeşleri: Mao Zejian (1905-1929), Mao Zemin (1895-1943), Mao Zetan (1905-1935)

Eğitimi ve Hocaları

1918'de mezun olduktan sonra Dört Eylül Hareketi sırasında Pekin'e gitti; burada, ileride kayınpederi olacak Profesör Yang Changji ile karşılaştı. Pekin'de derslerine katıldığı ve kendisini etkileyen diğer kişiler Li Dazhao ve Chen Duxiu'dur. Burada kütüphaneci olarak iş bulmuştu; zaten okumayı seven Mao, Çin ve dünya tarihi ile ilgili birçok eser okudu. Yine aynı yıllarda Yang Kaihui ile tanıştı ve evlendi.

13 yaşına kadar sabahları tarlada çalışan öğleden sonraları da okula giden Mao Zedong, Öğretmenlik eğitimi almak üzere köyden ayrıldıktan sonra, 1911 devriminde Hunan eyalet **Guomindang ordusuna katıldı**. Daha sonra okula geri döndü ve fiziksel dayanaklılık ile kolektif hareket üzerine çalıştı.

Bu ordu 1912 yılında Mançu Hanedanı'nı devirerek cumhuriyet ilan etti. Mao, 1920'lerde Çin'i gezmeye çıktı. Seyahati yine Hunan'da bitti; ancak artık Çin siyaseti üzerine sabit fikirlere sahipti.

Marksist fikirlerle de öğretmen okulunda okurken tanıştı; bu fikirler Pekin'e yaptığı bir gezi sırasında pekişti; bu gezi aynı zamanda ÇKP'yi kuracak olan öncülerle tanışma fırsatı verdi Mao'ya. Mao, soydaşı olan Li Dazhao'dan çok etkilendi ve Li'nin "Çin'deki devrimin ancak köylü tarafından başarılabilir" fikrini daha sonraki mücadelelerinde ana düstur olarak benimsedi.

Mao, ilk siyasal faaliyetlerini Hunan'da özerklik yanlısı bir hareket içinde yürütmeye ve bu hareketin sosyalist gençlik bölümünü örgütlemeye koyuldu. Ardından ÇKP'nin eylemlerine katılacak ve onun desteklediği işçi sendikalarıyla bağlantılı bir madenciler grevi örgütleyecektir. 27 yaşında, Temmuz 1921'de Çin Komünist Partisinin Şanghay'daki ilk kongresine katıldı.. ÇKP kongresinde Mao sekreter oldu.. İki yıl sonraki üçüncü kongrede ise merkez kurul üyeliğine seçildi. İlk Kuomintang-ÇKP birleşik cephesi sırasında Kuomintang'ın Köylü Eğitim Enstitüsü yöneticisi oldu. Yine bu yıllarda, 1927 başlarında yazdığı "*Hunan'da köylü sorunu*" üzerine incelemesi; Mao'nun ilk ciddi teorik yazısı olarak bilinir.

ÇKP'nin ilk taktiği, birleşik milliyetçi taktiği oldu; bu cephede anarşistlerle omuz omuza mücadele yürütüldü ve hatta Cumhuriyetçi Sun Yat-Sen'in Guomindang'ı ile bütünleşildi. ÇKP, 1925 yılındaki ilk devrimci ayaklanmasını organize etti ve bu ayaklanma kanlı bir şekilde bastırıldı.

Bu ayaklanma ÇKP için sonun başlangıcı gibiydi; 1927'ye gelindiğinde hemen hemen sıfır noktasına gelmişti. On yıl sonra parti Japon işgalcilerine karşı bir kez daha Guomindang ile işbirliği yaptı; ancak bu kez, kendi birliklerinin bağımsızlığını korudu; çünkü rüzgâr artık Mao'nun kızıl devrimcilerinden yana esiyordu. Aslında Mao, 1925 yılından itibaren parti ile ters düşen tezleri savunuyordu. Büyük ayaklanmalar geleneğini sürdüren Mao, Hunan eyaletinde ilk köylü birliklerinin kuruluşunu destekledi. Mao, yabancı etkisine açık olan şehirlerinden ziyade bu etkiye kapalı olan köylülerin harekete geçirilmesinin daha kolay olduğunu düşünüyordu. Ayrıca ÇKP'nin şehirli yöneticilerinin SSCB'nin sözcülüğünü yapmaktan başka bir iş yapmadığını düşünüyordu. Bu hareket Mao'nun liderliğe yükselmesinde önemli bir dönüm noktası oldu. ***("The Cultural Revolution and the History of Totalitarianism". Time. 16 Mayıs 2016 .Johnson, Ian (5 Şubat 2018). "Who Killed More: Hitler, Stalin, or Mao?". The New York Review of Books (İngilizce). 5 Şubat 2018 .Fenby, Jonathan (2008). Modern China: The Fall and Rise of a Great Power, 1850 to the Present. Penguin Group. s. 351. ISBN 978-0-06-166116-7.Schram, Stuart (Mart 2007). "Mao: The Unknown Story". The China Quarterly (189): 205. doi:10.1017/s030574100600107x.Evangelista, Matthew A. (2005). Peace Studies: Critical Concepts in Political Science (İngilizce). Taylor & Francis. s. 96. ISBN 978-0-415-33923-0.)***

UZUN YÜRÜYÜŞ VE İKTİDAR

Komünistler, 1934 sonbaharında bir yıl sürecek bir Uzun yürüyüş için Jiangxi'yi boşaltmak zorunda kaldılar: yola çıkan yaklaşık 100 000 kişiden yürüyüşün sonunda ancak onda biri hayattta kalabilmiştir. Kızıl Ordu birlikleri, düşman kuşatmasından kurtulmak için kendinden daha kalabalık ve daha iyi silahlanmış hükümet kuvvetleriyle çarpışa çarpışa kuzeybatıya doğru zorlu bir dağlık arazide 10 000 kilometre yol yürümüşlerdi.. İşte bu Uzun Yürüyüş'ün mimarları ve kalan 10 000 kişi, Çin devriminin de seçkinlerini oluşturdu.

Uzun yürüyüş ve daha sonraki dönemde ÇKP ve Mao, milliyetçi tepkiden de destek alarak kendi yönetimi altındaki topraklarda karşılıklı yardımlaşma ekipleri oluşturarak ekonomik örgütlenmeyi sürdürdü. Bu tarz örgütlenme şu ilkeden hareket ediyordu: "Parti otoritesi, ilke olarak tabana ifade özgürlüğü tanıyan ama yukarıdan alınan kararların tartışılmasını yasaklayan bir demokratik merkeziyetçilik ve dünşünceyi baskı altına alan "özeleştiri". Mao, Makyavel'den itibaren siyasette geçerli olan bir ilke ile başlangıçta, Parti'nin genel direktiflerine aykırı olarak (hedef için her yol

meşrudur), zengin köylülerin desteğini yitirmemek için, aşırı sert bir tarım reformundan uzak durma politikasını uyguladı.

Mao, Guonmindang'a karşı üç yıl süren savaş ve Kuzey Çin köylülerinin yoğun bir biçimde hareket geçirilişi sonucunda, 1 Ekim 1949'da Pekin'de Tian An Men Meydanı'nda bir bildiri okuyarak Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilan etti. (Kaynak: Büyük Ansiklapedi) 1954 yılında Devlet başkanı seçilen Mao, artık rejimin ideolojik güvencesi ve yeniden kavuşulan birliğin simgesiydi.

Savaş ve devrim

Mao, Çin'de gerilla savaşının örgütleyicisi, planlayıcısı ve lideridir. O zamanlar 400 milyonu bulan bu köylü ülkesinde gerçekleşen devrim, esas olarak Mao Zedong'un eseridir.

1927 bahar ve yaz aylarında Kuomintang'ın birleşik cepheye ihanetiyle ortaya çıkan kaos ortamından zorlukla kaçtı. Karısı öldürüldü. Aynı yıl Hunan'da Güz Hasadı Ayaklanması'nı yönetti, ancak başarısız oldu. Burada da Kuomintang askerlerinin elinden kurtulmayı başardığında kurşuna dizilmeye götürülüyordu. Artık bir avuç kalmış takipçileriyle birlikte Güneydoğu Çin'deki Jinggang Dağlarına gitti. Burada 1931-1934 yılları arasında bir kurtarılmış bölgede *Çin Sovyet Cumhuriyeti* kuruldu ve Mao da onun başkanı seçildi. Aynı yıllarda He Zizhen ile tanıştı ve evlendi.

Mao burada Zhu De'nin yardımlarıyla küçük ama etkili bir gerilla ordusu kurdu. Toprak reformu hareketi başlattı. Şehirlerdeki komünist kırımından kaçanlara sığınak sundu. Bu sırada Kuomintang baskısı artarken Çin Komünist Partisi içinde de liderlik yarışı ortaya çıkmıştı. Mao görevinden uzaklaştırıldı. Yerine o sırada Moskova'dan yönlendirilen (veya ÇKP yöneticilerinin Moskova'dan yönlendirildiğini iddia ettikleri) çizgiye sadık olan Zhou Enlai'ın da içinde olduğu kişiler geçirildi. *Bunlar "28 Bolşevik" olarak tanınacaklardır.*

Komünizm karşıtlarının başındaki isim olan Kuomintang lideri **Çan Kay Şek**, komünistleri ortadan kaldırmaya kararlıydı. Gerek bu dönemde ÇKP içinde şabloncu çizginin hâkim olmasının, gerekse de Çan Kay Şek'in bu kararlılığının neticesi olarak komünistler "uzun yürüyüş" olarak anılan bir geri çekilmeye başladılar. Çin'in güneydoğusundan kuzey batısına kadar yürüdüler; bu mesafe toplamda 9.600 km kadardır. Mao'nun en üst seviyedeki komünist lider olarak tanınması bu yürüyüş sırasında olmuştur. Bunda en etkili olay ise, Zunyi Konferansı ve Zhou Enlai'ın Mao'nun saflarına geçmesidir. Bu konferansta Mao, ÇKP Politbürosu'nun İcra Komitesi'ne seçildi.

1937-1945 arasındaki Çin-Japon Savaşı'nda Japonlara karşı direnişi, Uzun Yürüyüş'ün sona erdiği Yan'an'daki üs bölgesinden Mao yönetti. 1942'de ise ÇKP içindeki rakip önderlere karşı düzeltme harekâtı başlatarak önderliği kesin olarak ele aldı.

Yine bu dönemde He Zizhen'den ayrıldı ve oyuncu Lan Ping ile (Jiang Qing olarak bilinir) evlendi.

Çin-Japon Savaşı sırasında Mao ısrarla Kuomintang'la bir ittifak arayışına girdi ve başarılı oldu. İttifak kuvvetleri içinde zaman zaman çatışma çıksa ve hatta Kuomintang ÇKP kuvvetlerini çatışmaların büyük bölümünde yalnız bıraksa da sonuç Halkın Kurtuluşu Ordusu'nun ve ÇKP'nin yüz milyonlarca insanın kafasında meşrulaşması oldu. *Bu dönemde ÇKP sadece düşman birliklerinden yardım alıyordu; oysa ABD sürekli olarak Kuomintang kuvvetlerini teçhiz ediyordu.*

Bununla birlikte o dönemde ABD, Mao'nun kuvvetlerinin önemini daha yeni kavramaya başlamış görünüyordu. Bunun en belli başlı örneği, 1944'te Yan'an bölgesine gönderilen Amerikan diplomatı Dixie misyonudur.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra da ABD Çan Kay Şek kuvvetlerine yardıma devam etti. Oysa bu sırada ÇKP ve Kuomintang arasındaki ittifak sona ermiş ve yeni bir iç savaş başlamıştı. Dolayısıyla ABD açıkça bu çatışmada taraf oluyordu.

Bu dönemde Stalin önderliğindeki Sovyetler Birliği de ÇKP birliklerine yardımda bulunuyordu ama bu yardımlar çok azdı. Ayrıca bu yardımların Japon birliklerinden kalan teçhizatlar olduğu bilinmektedir.

21 Ocak 1949'da Kuomintang kuvvetleri ÇKP kuvvetlerine karşı çok ağır yenilgiler aldı. Kurtuluşun ilanından sonra Kıta Çin'inde kalan son Kuomintang çekirdeği de 10 Aralık 1949'da Chengdu'da yok edildi. Çan Kay Şek de aynı gün Tayvan'a kaçtı.

Çin'de Komünist Parti iktidarı

Çin'in kuruluşu bu savaşlar neticesinde olmuştur. Savaş Çin'de, önce savaş ağaları ittifakı olan Kuomintang partisiyle iç savaş, sonra Japonlara karşı direnme savaşı ve son olarak da bir kez daha Kuomindang partisiyle iç savaş biçiminde gelişmiştir. *Mao'nun 1 Ekim 1949'da Pekin'deki Tiananmen Meydanı'nda yaptığı açıklamayla Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuştur.*

İktidardayken Büyük İleri Atılım'la Çin'in sanayileşmesini sağlamaya çalışmıştır. Stalin'in 1953'te ölümü ve Kruşçev'in 1956 da, 20. Kongre raporuyla birlikte Sovyetler Birliği'yle Çin arasındaki ilişkiler gerginleşmiş, daha sonra da Sovyetler Birliği'nin sosyalist emperyalist bir yönetim olduğu teorileri ortaya çıkmıştır. Mao bu gerginliğin başlarında haklı bir noktadayken daha sonra milliyetçi bir anlayışa kaydı. Bu durum bütün Çin'in geleceğini de etkiledi. 1966'da başlatılan Büyük Proleter Kültür Devrimi ile birlikte bütün Çin sathında geniş kapsamlı bir ideolojik eğitim başlatılmış; ama *"İki Çizgi Mücadelesi Teorisi"* nedeniyle hiziplerin meşru görülmesi sonucu bu da kalıcı bir sonuca ulaşamamıştır. Sosyalizmin inşasında yapılan yanlışlar ve parti içi mücadeleye yanlış bakış, Çin'in uzun bir süre bir ileri bir geri gidiş gelişlerinin de nedenidir.

1954-1959 yılları arasında Mao Çin başkanı olarak görev yaptı. Bu dönemde Pekin'deki Yasak Şehir'de bulunan Zhongnanhai'da kaldı. Yasak Şehir'de o dönemden kalma yüzme havuzu ve diğer binalar hâlâ vardır. Mao çalışmalarını çoğunlukla buradan sürdürüyordu.

İktidarı aldıktan sonra Mao 1958'e kadar süren bir kolektivizasyon kampanyası başlattı. Bu sırada enflasyona karşı sert bir fiyat kontrolü ve eğitimsiz köylü nüfusu için de yaygın bir okuma yazma kampanyası başlatıldı. Toprak, toprak ağalarından alınarak yoksul köylülere dağıtıldı. Geniş kapsamlı sanayileşme programları uygulanmaya çalışıldı. Bu dönemde Çin'in yıllık büyümesi, kültürel gelişme bir tarafa konulacak olursa, %4-9 arasındadır.

Yine bu dönemde Yüz Çiçek Kampanyası başlatıldı. Buna göre, herkes Çin'in nasıl yönetilmesini istediğini söylemekte serbestti. İfade hürriyeti tanınmasıyla ÇKP'ye yönelik burjuva liberal çevrelerin eleştirileri de arttı ve bunlar örgütlenmeye başladılar. Parti bunların yapıcı eleştiriler olduğunu düşünüyor ve bu yüzden cesaretlendiriyor ve hoşgörü gösteriyordu. Bununla birlikte birkaç ay sonra tehlike büyüdü ve Sağa Karşı Harekât başlatıldı.

1958'de ise Büyük İleri Atılım başlatıldı. Bu, Sovyet sanayi modelinin dışındaydı; bu yüzden parti içinde de muhalefetle karşılaştı. Buna göre Çin tarımı ortaklaştırılacak ve kırsal alanda endüstri özendirilecekti.

Başlangıçta Büyük İleri Atılım gerçekten büyük başarı gösterdi. Ancak Mao'nun da içinde olduğu parti çevrelerinde bu başarının daha da artırılabileceği düşünceleri de yaygınlaştı. Artan sayıda köylüler çelik üretimine kaydırıldı.

Bu nedenlerle 1959'da Büyük İleri Atılım bir felakete yol açtı. Gerçi çelik üretim hedeflerine ulaşılmıştı ama açığa çıktı ki bunların önemli bölümü kullanılamaz durumdaydı.

Yine aynı dönemde Çin-Sovyet ilişkileri de bozuluyordu. Kruşçev bu nedenle Çin'e Sovyet yardımını kesti; buna karşı tepki ise Çin'de Sovyet düşmanlığıyla karakterize olan milliyetçiliğin tırmanması oldu. Artık Sovyetlerle sınır çatışmaları bile görülmeye başlanmıştı. ÇKP tarafında ise ekonomide hatalar sürüyordu. Gerçekçi olmayan miktarda tahıl talep ediliyordu. Böylece savaş sonrası yeniden sanayileşme hamleleriyle bir parça düzelen ekonominin bozulması açlıkla sonuçlandı. Bu dönemdeki felaketin sonuçları tam olarak bilinmiyor. *Ancak aralarında Amerikalı tarihçi Edwin Moise'nin de bulunduğu bazı araştırmacılar bu süreçte 12 milyon kadar insanın öldüğünü iddia ediyor.*

Bunların sonucu olarak parti içinde çatışmalar da arttı. Liu Shaoqi ve Deng Xiaoping'in de aralarında olduğu bazı liderler Mao'yu iktidardan uzaklaştırarak ona sembolik görevler yüklemek istiyorlardı. Bu yüzden onu marjinalize etmeye başladılar. 1959'da da Liu Shaoqi devlet başkanı oldu. Mao ise parti başkanı oldu.

Kültür Devrimi'ni başlatan esas olay da parti içi bu muhalefettir. *1966'da başlayan Çin Kültür Devrimi'yle parti hiyerarşisi hiçe sayılarak iktidar doğrudan doğruya Kızıl Muhafızlar'a verildi*. Kızıl muhafızlar çoğunlukla gençlerden teşkil edilmişti. Bu birliklere kendi mahkemelerini oluşturma gibi yetkiler dahi verilmişti. Sonuçta yüz milyonların kitle inisiyatifleri bu hareketle ayağa kaldırıldı; ancak bedeli ağır oldu. Ekonomik ve sosyal kargaşa artarken yüzyıllara dayanan kültürel değerler de tahrip ediliyordu. Bu dönemde Mao halefi olarak savaş yıllarından tanıdığı Lin Piao'yu seçti. Ancak çatışmalar öyle noktalara dayanmıştı ki, Lin'in Mao'ya karşı askeri bir darbe düzenlemeye çalıştığı iddia edildi. Lin ise resmi açıklamaya göre Çin'den Sovyet Rusya'ya kaçmaya çalışırken Moğolistan üzerinde şüpheli bir uçak kazasında öldü.

1969'da Mao, Kültür Devrimi'nin sona erdiğini açıkladı. Kültür Devrimi suresince çok sayıda bilim adamı ve aydın tasfiye edildi. Resmi Çin tarihi ise Kültür Devrimi'nin Mao'nun 1976'da ölümüyle sona erdiğini iddia eder. Mao hayatının son yıllarında Parkinson hastalığına yakalandı. Ayrıca akciğer ve kalbi de teklemeye başlamıştı. Komünist Partisi içinde pek çok grup Mao'nun ayrılmasından sonra iktidara sahip olmak için harekete geçerken Mao sessiz kaldı.

9 Eylül 1976'daki ölümünden sonra Çin'de iktidar mücadelesi ortaya çıktı. Bunların birisi daha sonra Dörtlü Çete olarak anılan ve Mao'nun karısının da içinde olduğu gruptu. Bu kişiler kitle seferberliği siyasetine devam edilmesini istiyorlardı. Hua Guofeng'in önderlik ettiği bir diğer grup, Sovyet modelinde bir merkezi planlamayı savunuyorlardı. Reformistlerin lideri olan Deng Xiaoping ise Çin ekonomisinin faydacı bir siyaset temelinde inşasını savunuyordu ve ekonomik ve siyasi gelişmelerde ideolojinin tayin edici önemini reddediyordu. Sonuç olarak iktidarı Deng Xiaoping kazandı.

DÜŞÜNCESİ

1956'da Hrusçov'un Stalin'in kişiliğini tapınmayı eleştiren ve hatalarını ortaya koyan raporundan sonra, Çinli yöneticiler, ölmüş totoliter şefi savunmaya kalkıştılar; böylece Mao'ya yönelebilecek eleştirilerin önünü kesmek istediler. Nitekim Mao da, 1957'de verdiği Halkın İçindeki Çelişkilerin Adil Çözümü konulu söylevinde Marksist ve Leninis anlayışlarla arasındaki mesafeyi dile getirdi.

Sosyalizme geçiş evresi boyunca, Marksiszm-Leninizm, önceliği ekonomik etkenlere verir ve partinin ideolojisinin egemen olduğu kültürel alanı her türlü çelişkiden uzak tutar. Mao, Taocu yin ve yang geleneğine yaslanmakta tereddüt göstermeyerek, çelişkili etkenlerin ortadan kalkması nedeniyle, ideolojik devrimin ekonomik devrimden önce geldiği "kitle çizgisi" halinde kollektif enerjiyi seferber edecek ard arda devrimlerin zorunlu olduğunu ileri sürdü. Bu bağlamda, İleriye Doğru Büyük Sıçrama (1957-1960) gönüllü stratejisini benimsedi; bu doğrultuda "tarım cephesi askerleri" haline getirilmiş köylülerden ölçüsüz bir üretim çabası istendi. *Büyük Sıçrama'nın sonucu 13 milyon kişinin açlıktan ölmesine yol açan bir kıtlık oldu. Bunun üzerine "Büyük Önder(!)" ülkenin doğrudan yönetiminden çekildi.*

Mao'nun önemli fikir kaynaklarından biri de Charles Darwin'di. Daha sonra anlatılacak olan Kültür Devrimi*'nin temelinde de bu fikirlerin olduğu görülecektir. K. Mehnert, bu konuda "Mao, kurduğu bu düzenin felsefi dayanağını ***"Çin sosyalizminin temeli, Darwin'e ve Evrim Teorisi'ne dayanmaktadır" diyerek açıkça belirtmişti"*** demektedir.

II. DÖNEM İKTİDAR

1963'ten itibaren, belli başlı Maocu tezlere dayalı olarak olağanüstü bir propaganda saldırısı, bir sosyalist eğitim kampanyası başlatıldı: partinin kitleler tarafından denetlenmesi, hiyerarşiye son verilmesi, el emeğiyle kafa emeği, şehirle köy arasındaki faklılığın kaldırılması. Halk Kurtuluş Ordusu'nun yöneten Lin Biao, Mao'nun kişiliğinde gerçek bir tapınmayı örgütledi. Mao, bir kez daha ekonomi uzmanlarına karşı çıktı ve iktidarı ele geçirmek üzere parti aygıtına karşı Kültür Devrimi'ni (1965-1969) yönetti. Dört Eski'yi (eski düşünceler, eski kültür, eski alışkanlıklar ve eski adetler) yok etmeyi, Kültür Devrimi, bürokrasiyi eleştiriyordu.

Liselerde ve üniversitelerde şiddet hareketleri başladı, öğretmenler dövüldü; 1966'da çoğunluğu öğrencilerden, fanatik gençlerden oluşan milyonlarca Kızıl Muhafız'ın seferber edilmesiyle terör doruk noktasına ulaştı. Bu döneme hakim olan Kaostu. Komünizmin Kara Kitabı adlı eserde bu dönem şöyle tasvir ediliyordu: ***"Hepsi ölüme mahkûm edilen devrim karşıtları, bütün halkın davet edildiği açık duruşmalarda, Kızıl muhafızlar tarafından parçalanıyorlardı. Halk ise bu esnada "öldür öldür!"*** diye bağırıyordu. Kızıl Muhafızlar bazen parçaları kızartıp yiyor ya da hala canlı olan mahkûmun gözleri önünde ailesine yediriyordu; herkes "***eski mülk sahibi"nin karaciğerinin ve kalbinin yendiği ziyafetlere ve konuşmacının yeni kesilmiş kafalardan yapılmış bir kazık dizisi önünde konuştuğu toplantılara davetliydi."***

Çin'de yamyamlığa varacak kadar şiddetlenen nefret ve vahşet hâkimdi. (***Komünizmin Kara Kitabı, s. 617)***" Kızıl Muhafızlar, şehirleri denetim altına aldılar ve geçmişin simgesi dedikleri her şeyi yakıp yıktılar. Kendi içlerinde de bölünmüş haldeki Kızıl Muhafızlar, ordu tarafından düzene uymaya çağrıldı. Bu düzenleme bizzat Mao tarafından yönetildi. Mao'nun en çok eleştirilen yönü de bu oldu.

Kendisinden sonra gelen yöneticiler tarafından Mao'nun uyguladığı Kültür Devrimi, rejimin uğradığı tüm başarısızlıkların nedeni olarak gösterildi. Aynı şekilde, İleriye Doğru Büyük Sıçrama'dan başlayarak, ***Mao'nun tüm hataları, ihtiyarlayan otokrat üzerinde büyük etkisi olan eşi Jiang Quing**'in yönettiği Dörtlü Çete'ye mal edildi. Kültür Devrimi'nin hem örgütlenmesine hem bastırılmasına katılmış olan bu önde gelen Maocular, 9 Eylül 1976'da Mao'nun ölmesinden sonra iktidarlarını sürdüremediler.***

Çin Kültür Devrimi nedir?

Çin Komünist Partisi lideri Mao Zedung 1966'da "kapitalizmin etkilerini tamamen silmek" için Kültür Devrimi'ni başlattı. 10 yıl süren hareket Çin tarihininde tutuklama ve infazların en çok yaşandığı dönemlerden biri.

Dörtlü Çete kimdir?

Söz konusu devrimin başlıca liderlerine ***"Dörtlü Çete" ismi verildi. Bu önderler Mao Zedong'un karısı Jiang Qing, Wang Hongwen, Zhang Chunqiao ve Yao Wenyuan idi.***

Kültür Devrimi büyüdükçe Dörtlü Çete'nin üyeleri yönetimde ve Komünist Parti içinde etkili bir konuma geldiler. Kızıl Muhafızlar'ın gücünden yararlanarak aydın eğitimi, öğretmen-öğrenci ilişkileri, bilim ve teknolojide temel kurallar gibi konular denetim altına alındı.1969'da Kültür Devrimi'nin yarattığı ilk karışıklık dindikten sonra Dörtlü Çete basın-yayın organlarını ve propaganda araçlarını da ele geçirdi.

Ancak, 1976'da Mao'nun ölümü üzerine Dörtlü Çete'nin üyeleri güçlerini kaybederek hapse atıldı. Daha sonra 1981'de, Kültür Devrimi sırasındaki eylemleri nedeniyle yargılandılar. Jiang ve Zhang ölüm cezasına çarptırıldıysa da cezaları ertelendi; Wang ömür boyu, Yao ise 20 yıl hapis cezası aldı.

MAO'NUN İBRETLİK ÖLÜMÜ

Mao hayatının son yıllarında Parkinson hastalığına yakalandı. Ayrıca akciğer ve kalbi de teklemeye başlamıştı. 1976' da mao kalp krizi geçirdi ve ilerleyen saatlerde durumu kötüleşerek yatağa bağımlı hale geldi. akciğerlerinde de enfeksiyon vardı. Hastanede kaldığı dönemde eşi uzun süredir sol tarafına yattığını söyledi, hastabakıcılardan mao yu çevirmelerini istedi. Doktorlar, sadece bu pozisyonda nefes alabildiğini söyleseler de dinlemedi ve Mao yu sağ yanına çevirdi. Birkaç dakika içinde mao'nun solunumu ve kalbi durdu. Doktorlar uzun br uğraş sonucu Mao'yu hayata döndürdüler fakat artık yaşam destek ünitesine bağlıydı. 9 Eylül'de, eşi ve yakınları Mao'yu yaşam destek ünitesinden ayırmaya karar verdiler. 9 Eylül 1976 -82 yaşında acı çekerek öldü

Mao Zedung'un ölümünü resmen açıklayan halefi Hua Guofeng, Mao'nun ilaçlarının etkisini görmekiçin, onun yutması gereken ilaçları, boruları, önce kendi bedeninde deneten sadık bir Mao hayranıydı. Konuşamayan Mao, son olarak bir peçetenin üzerine, "Hua Guofeng benim halefimdir" diye yazarak, Çin siyasetine -son günlerinde bile- istediği yönü vermiştir. Mao, "Kültür Devrimi"nin aşırı solcularına geçit vermedi. Eski karısı Jiang ve onun üç arkadaşı, "Dörtlü Çete" adı ile tasfiye edildiler. Jiang Qing, 1991'de, yalnız kaldığı hücresinde intihar etti. Ama en ilginç gelişme, Mao'nun ameliyatına izin vermediği ve 1976 başında ölen Zhou Enlai ile ilgilidir. Zhou'nun ölümüne üzülen ve büyük bir gösteri yapanların sayısı, Mao'nun ölümü ardından gösteri yapanlardan çok daha fazla ve gösteri çok daha sahiciydi. O büyük gösteride Zhou'nun kişiliği konusunda bir konuşma yapan Deng Xiaoping adlı Sechuan'lı ufak tefek bir adam, Çin'in çok kısa süren Hua Guofeng döneminin ardından ülkeyi tamamen değiştirdi. Çin'in kapitalizme kontrollü açılışı ve bu güne gelişi, Mao'nun hiç hazetmediği, ama Zhou'nun daima koruyup savunduğu Deng sayesinde oldu. Mao'nun mumyalanmış, CPC bayraklı vücudu bir hafta boyunca Büyük Halk Salonunda eyalette yattı. Bu dönemde, bir milyon insan (hiçbiri yabancı diplomat ve pek çoğu açıkça ağlamıyor veya bir tür üzüntü sergiliyor) , son saygılarını sunmak için Mao'nun yanından geçti. Başkan Mao'nun resmi portresi, Eylül'e kadar "Başkan Mao'nun bıraktığı davayı devam ettirin ve proleter devrimi davasını sonuna kadar devam ettirin" yazılı bir pankartla duvara asıldı. 17 Eylül'de, Başkan Mao'nun cesedi, Halkın Büyük Salonundan, Liu Zhisui'nin yönettiği 305 Hastanesine Maojwang'a götürüldü ve Mao'nun iç organları formaldehit içinde korundu.

Cenaze ve anma töreni

Cenaze komitesi üyeleri

1-Hua Guofeng (ÇKP Merkez Komitesi Siyasi Büro Daimi Komitesi üyesi, ÇKP Merkez Komitesi Birinci Başkan Yardımcısı, Danıştay Başbakanı, Kamu Güvenliği Bakanı)

2-Wang Hongwen (CPC Merkez Komitesi Siyasi Büro Başkanı, CPC Merkez Komitesi Başkan Yardımcısı)

3-Ye Jianying (ÇKP Merkez Komitesi Siyasi Büro Başkanı, Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi Başkan Yardımcısı, Merkez Askeri Komisyonu Genel Sekreteri, Milli Savunma Bakanı)

4-Zhang Chunqiao (CPC Merkez Komitesi Siyasi Büro Başkanı, Devlet Konseyi Başbakan Yardımcısı, Merkez Askeri Komisyonu Daimi Komitesi, PLA Genel Siyasi Departmanı Direktörü)Wei Guoqing , Liu Boçeng'in , Jiang Qing , Xu Shiyou , Ji Dengkui , Wu De , Wang Dongsing , Chen Yonggui , Chen Xilian , Li Siannian , Li Desheng , Yao Venyuan , Wu Guixian , Su Zhenhua , Ni Zhifu , Saifuddin Azizi , Soong Ching Ling , Guo Moruo , Xu Xiangqian , Nie Rongzhen , Chen Yun , Tan

Zhenlin , Li Jingquan , Zhang Dingzhen , Cai Chang , Ulanhu , Ngapoi Ngawang Jigme , Zhou Jianren , Xu Dezhen, Hu Yuwen, Li Suwen, Yao Lianwei, Wang Zhen , Yu Qiuli , Gu Mu , Sun Jian , Su Yu , Shen Yanbing , Pagbalha Geleg Namgyai ve Jiang Hua .

Çin halkı, Komünist Lider Mao Zedong'un ülkeye yaşattığı tarihinin en sancılı dönemlerinden olan bu devrimi zihinlerinden silmeye çalışıyor.

Mao hakkındaki tartışmalar ölümünden yıllar sonra bile hâlâ devam etmektedir. Taraftarlarına göre Mao, büyük bir devrimci önderdir ve görüşleri Marksizm'in gelişmiş yorumunu oluşturur. Çin'deki destekçileri, Mao'yu 20. yüzyıldaki büyük Çin devletini yaratan siyasi ve askeri lider olarak görürler. Günümüz modern Çin'inde Sun Yat-sen'den sonraki mimarı olarak görülmektedir.

Mao, Büyük İleri Atılım (1958-1962), Sağcı Karşıtı Hareket (1957-1959), Sosyalist Eğitim Hareketi (1963-1964), Kültür Devrimi (1966-1976) gibi isimler verdiği, ortaklaştırmayıda kapsayan çeşitli sosyo-ekonomik projeler geliştirdi. Bu projeler sayesinde güçlü, müreffeh ve eşitlikçi bir Çin yaratmayı hedefledi. Günümüzde Çin'de hâlâ resmen saygı görmekle birlikte Çin hükûmeti adını nadiren anmakta, Maoist siyasetten gitgide uzaklaşmaktadır. Ölümünden sonra Mao'nun Çin siyaseti üzerine olan etkisi giderek azalmıştır.

Çin'de hala Mao fanatikleri bulunuyor mu?

Kendilerini devrim askerleri ilan eden Mao taraftarlarının çoğunluğu 14 ve 30 yaş arasındaki gençlerden oluşuyordu.

Zhao Shunli ise onlardan biriydi. Devrim başladığında 13 yaşındaydı. Devrim hakkında hiç bir olumsuz düşünceye sahip olmayan Shunli o günleri nostaljiyle anıyor:" Geçen son 30 yıllık reform ve açılım süreci bunun kötü bir seçenek olduğunu gösterdi. Reformlar ülkemize ve hayatımıza hiç bir avantaj sağlamadı. Ülkemize ve sanayimize hiç bir katkı ve gelişimde bulunmadı."

Mao taraftarları, Çin Kültür Devrimi'nin hiç bir zaman gerçek anlamda uygulanmadığını savunuyor: Tarihçi yazar, Zhang Lifan: "Kültür Devrimi hakkında hala bir nostalji besleyenler genellikle emekliler, yaşlı çalışanlar veya Mao döneminde üst düzey yetkili olanlar. Evet, biraz aptalca. Şöyle bir Çin atasözü var: ***" Size ihanet edene siz yine de güvenin."*** Bu durum hala devam ediyor çünkü toplum çok istikrarsız. Mali kaynakların eşitsiz bir şekilde dağıtılması insanları mutsuz ediyor ve Mao dönemini arıyorlar."

Kültür Devrimi'nin tek kalıntıları Chengdu müzesinde?

Dünya tarihinde eşi benzeri görülmedik bu dönemin tek kalıntıları Chengdu kentindeki bir müzede toplanıyor. Buraya gelen gençler tarihte yaşananların tekrar yaşanabileceğine ihtimal vermiyor:"Bu gibi çılgınlıklar bir daha yaşanmayacak. Sanırım Parti'miz, ülkemiz ve liderlerimiz asla bir daha böyle bir kötü yöne sapmayacak."

Küçük Kırmızı Kitap

Mao, kültürel devrim üzerine düşüncelerini "Küçük Kırmızı Kitap" başlığıyla yayımladı. Bu kitap kısa sürede milyonlarca kopya olarak çoğaltılarak halka dağıtıldı.

Toplu cinayetler

Devrim döneminde 10 milyon kişi doğrudan öldürüldü, 30 ila 45 milyon kişi ise kıtlık nedeniyle yaşamını yitirdi."Karşı devrimci " olarak nitelenen 20 milyon kişi ise ömürlerinin önemli bir bölümünü Çin komünizminin vahşetinin sergilendiği ceza evlerinde geçirdi. Pek çok köylü kollektivizasyona direndiği için öldürüldü, üniversite profesörlerine ise insanlık dışı işkenceler yapıldı.

Yirminci yüzyılda komünist rejimler altında katliamlar yapılmıştır. Tahmin etmekte kullanılan yönteme göre katliamlarda ölenlerin sayısı oldukça büyük farklılıklar göstermektedir. Akademik araştırmalar tek bir toplum içinde katliamların nedeni üzerine odaklaşır ancak katliamların bazı ortak sebepleri olduğuna dair iddialar da bulunmaktadır. Katliamlarda ölenlerin sayısının yüksek olduğu tahminler yalnızca siyasi rakiplerin yok edilmesi, iç savaşlar, terör seferberlikleri ve toprak reformları sırasında gerçekleşen katliam ve idamları değil aynı zamanda savaş, kıtlık, hastalık ve çalışma kamplarında tükenme sonucu olan ölümleri de hesaplamalarına dâhil etmektedir. Bu facialara hükûmet politikalarının ve idarede yapılan yanlışlıkların neden olduğuna inanan ve dolayısıyla da çeşitli terimlerle tanımlanan farklı ölüm nedenlerini de bir arada değerlendiren akademisyenler vardır. Bu akademisyenlere göre tanımlandığında toplam ölü sayısı onlarca milyonu aşar ancak bu yaklaşımın geçerliliğini kabul etmeyen akademisyenler de bulunmaktadır. ***Komünizmin Kara Kitabı'nda yer alan tahminlerin özetinde Martin Malia ölü sayısını 85 ila 100 milyon olarak önerir.***

2011 yılı itibarıyla aralarında komünist rejimle yönetilen devletler de olmak üzere, devletler tarafından yapılan büyük katliamların nedenleri üzerinde akademik bir görüşbirliği sağlanamamıştır. Özellikle nedenler üzerine yapılmış karşılaştırmalı araştırmaların sayısı azdır. ***Komünist ülkelerde en yüksek ölüm sayıları Josef Stalin idaresindeki Sovyetler Birliği'nde, Mao Zedong idaresindeki Çin'de ve Kızıl Kmerler idaresindeki Kamboçya'da kaydedilmiştir. Yalnızca bu üç rejim tarafından öldürülen sivillerin sayısı en düşük tahminlerde 21 milyondan en yüksek tahminlerde 70 milyona ulaşmaktadır.*** Kuzey Kore, Vietnam ile bazı Doğu Avrupa ve Afrika ülkelerinde daha küçük ölçekli katliamlar kaydedilmiştir.

Komünist rejimler "Komünist rejimler" ile tarihinin bir döneminde kendilerini Marksist-Leninist ya da Maoist tanımlama ile sosyalist devlet olarak ilân etmiş ülkeler kastedilmektedir.

Akademisyenler sivillerin kasıtlı olarak öldürülmesini tanımlamak için çeşitli terimler kullanmışlardır. Aşağıdaki terimler Komünist hükûmetler tarafından yapılan katliamları tanımlamak için kullanılmıştır:

Soykırım — Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi siyasal ya da sosyal grupların kitlesel katliamını soykırım olarak nitelendirmemektedir. Siyasal grupların korunması maddesi ikinci oylamadan sonra BM kararından çıkarılmıştır çünkü aralarında Stalin'in SSCB'sinin de bulunduğu çok sayıda devletkendi ülkelerindeki iç kargaşayı kontrol altına alma hakları için gereksiz bir sınırlama koyacağını tahmin etmiştir.

Siyasi katliam (**Politisid**) — "Politisid" terimi Soykırım Sözleşmesi'nin kapsamı dışında kalan siyasal ya da ekonomik grupların kitlesel katliamını tanımlamak için kullanılmıştır.[7] Manus I. Midlarsky "politicide" terimini Sovyetler Birliği'nin batı bölgelerinden çin ve Kamboçya'ya kadar uzanan kitlesel katliamları tanımlamak için kullanır.Şablon:Kdşm *The killing trap: genocide in the twentieth century* (*Ölüm Tuzağı:Yirminci yüzyılda soykırımlar*) adlı kitabında Midlarsky, Stalin ile Pol Pot'un katliamları arasında bulunan benzerlikleri ortaya çıkarır.

Halk katliamı (**Demosid**) — R. J. Rummel içinde soykırım, politisid ve katliamı barındıran "demosid" terimini ortaya atmıştır. Helen Fein Sovyetler Birliği ve Kamboçya'da meydana gelen kitlesel katliamları "jenosid ve demosid" olarak tanımlamıştır. Frank Wayman ve Atsushi Tago terminolojinin önemini "demosid" (devletin önayak olduğu genel katliamlar) ya da "politisid" (siyasi muhalefet gruplarının katliamı) olarak veri tabanına alınması için seçilen kriterlerin kitle ölümleri arasında bir bağlantı kurmaya çalışmak için yapılan istatistikî analizleri önemli ölçüde etkilediğini ve rejim tipinin önemi da dahil olmak üzere çok farklı sonuçlar doğurabileceğini göstermiştir.

İnsanlığa karşı suçlar — Jacques Semelin ve Michael Mann] Komünist rejimler tarafından yapılan şiddetten bahsederken "jenosid" ya da "politisid" terimleri yerine "insanlığa karşı suçlar" tanımının daha uygun olduğuna inanmaktadırlar.

Sınıf katliamı (**Klassisid**) — Michael Mann "sosyal sınıfların tamamını ortadan kaldırmayı amaçlayan kitlesel katliamlar" için "sınıf katliamı" anlamına gelen "klassisid" terimini önermiştir.[

Terör — Stephen Wheatcroft Sovyetler Birliği dikkate alındığında "terör", "tasfiye" ve "baskı" gibi terimlerin konuşma dilinde aynı olayları kastettiğine dikkati çeker ve içlerinde en tarafsız terimlerin "baskı" ve "katliam" olduğuna inanır.

Katliam — bu terim Benjamin Valentino tarafından "büyük sayıda sivilin kasten öldürülmesi" olarak tanımlanır ve büyük sayı ile beç yıl ya da daha az bir süre içinde en az 50.000 kişinin öldürülmesi kastedilmektedir. Bu tanımı Stalin yönetimindeki SSCB'ye, Mao yönetimindeki Çin Halk Cumhuriyeti'nde ve Kızıl Kmerler yönetimindeki Kamboçya'ya uygular ancak daha küçük çaplı katliamların Kuzey Kore, vietnam, Doğu Avrupa ve Afrika'da da olduğunu kabul eder.

Komünist holokost — Amerika Birleşik Devletleri Kongresi katliamların tamamından "benzeri görülmemiş emperyal komünist holokostu" diye sözederkenABD Kongresi tarafından kurulan Victims of Communism Memorial Foundation (Komünizm Kurbanlarını Anma Vakfı) konudan "Komünist holokost" diye bahseder. "Kızıl Holokost" terimi Alman tarihçi Horst Möller tarafından kullanılmıştır; Steven Rosefielde ise konu hakkında 2009 yılında *Red Holocaust* (*Kızıl Holokost*) adlı bir kitap yayımlamıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti

Çin Komünist Partisi Çin'de iktidarı 1949 yılında, komünistler ile milliyetçiler arasında uzun süredir devam eden kanlı iç savaşın Çin komünist devrimiyle sonlandırılmasıyla eline geçirmiştir. Mao Zedong'un iktidarı eline geçirmesinden sonra politikaları ve siyasal tasfiyelerinin doğrudan ya da indirekt olarak onlarca milyon insanın ölümüne neden olduğu konusunda tarihçiler arasında genel bir

görüşbirliği vardır.Sovyet deneyimini örnek alan Mao, Marksizm'den kaynaklanan ideal topluma ulaşmak için şiddetin gerekli olduğuna inanarak büyük çaplı şiddet eylemlerini planlayıp gerçekleştirmiştir.

Toprak reformu ve karşıdevrimcilerin tasfiyesi

Mao'nun yönetimi altında ilk büyük çaplı katliam toprak reformu ve karşıdevrimcilere karşı girişilen harekât sırasında meydana gelmiştir. 1948'de yayımlanan resmi araştırma belgelerinde Mao tarım reformunun kolaylaştırılması için "köylülerin onda birinin" (yaklaşık 50.000.000 kadar) "yok edilmek zorunda olunduğu"nu planlamıştır. Toprak reformu sırasında öldürülenlerin sayısının çok daha az olduğuna ama en az bir milyon olduğuna inanılır.

Karşıdevrimcilerin tasfiyesi asıl olarak eski Kuomintang resmî görevlilerini ve sadakatinden şüphelenilen aydınları hedeflemiştir. En azından 712.000 kişi idam edildi, 1.290.000 kişi çalışma kamplarına gönderildi ve 1.200.000 kişi "çeşitli zamanlarda kontrole tabi tutulmuşlar"dır.

Büyük İleri Atılım

Benjamin Valentino Büyük İleri Atılımın Büyük Çin Kıtlığının nedeni olduğunu ve kıtlığın en kötü etkilerinin rejim düşmanlarına doğru yönlendirildiğini söyler.Daha önceki kampanya sırasında "kara ögeler" olarak etiketlenen dinî liderler, sağcılar ve zengin köylüler kıtlık sırasında besin dağıtımında en düşük öncelik verilmesi nedeniyle bu gruplarda ölenlerin sayısı çok yüksektir. Mao's Great Famine (Mao'nun Büyük Kıtlığı) adlı kitabında tarihçi Frank Dikötter "baskı, terör ve sistematik şiddet Büyük İleri Atılımın ana temelleriydi" ve Büyük İleri Atılım "insanlık tarihinin en ölümcül katliamlarından birini tetiklemiştir" diye yazar. Yerel ve bölgesel Çin arşivlerinde yaptığı araştırmalar ölü sayısının en az 45 milyon olduğunu gösterir ve "Çoğu durumda parti kendi insanlarını açlıktan öldürdüğünün farkındaydı" diye belirtir. 1959'da Şanghay'da yapılan gizli bir toplantıda Mao kırsal bölgelerde bulunan tahılın üçte birinin toplanması emrini verdi. "Yeteri kadar yiyecek olmayınca insanlar açlıktan ölür. Halkın yarısını ölmeye bırakmak diğer yarısının doymasını sağlamak için iyidir" der. Dikötter bu dönem sırasında en az 2,5 milyon insanın yargısız infazla ya da işkence ile öldürüldüğünü tahmin eder.

Büyük Proleter Kültür Devrimi

Sinologilar Roderick MacFarquhar ve Michael Schoenhals, Kültür Devrimi sırasında şiddet nedeniyle yalnızca kırsal kesimde 750,000 ila 1,5 milyon kişinin öldüğünü tahmin ederler. Mao'nun Kızıl Muhafızlarına devrimin düşmanlarını suiistimal etmek ve öldürmek için açık çek verilmiştir. Örneğin 1966 Ağustos'unda yalnızca Batı Pekin'de 100'den fazla öğretmen öğrencileri tarafından öldürülmüştür.

Kamboçya (Demokratik Kampuçya)

Kamboçya'da Kızıl Kmerler rejiminin kurbanlarının kafatasları.

Kamboçya'da Choeung Ek'te bebeklerin gövdelerine çarpılarak öldürüldüğü Çankiri Ağacı (Katliam Ağacı)Soykırım akademisyeni Helen Fein, her ne kadar Kamboçya liderleri tarımsal komünizm doktrininin alışılmamış bir türüne bağlı olduklarını bildirseler de Kızıl Kmerlerin zenofobik ideolojisinin daha çok bir nasyonal sosyalizm ya da faşizm olgusuna benzediğine dikkati çeker. Daniel Goldhagen, Kızıl Kmerlerin Kmer halkının "gerçek komünizmi kurmaya muktedir tek gerçek halk" olduğuna inanmaları nedeniyle zenofobik olduklarını açıklar. Sosyolog Martin Shaw ise Kamboçya soykırımını "Soğuk Savaş döneminin en mutlak soykırımı" olarak tanımlar.

Ölüm Tarlaları, Vietnam Savaşı'nın bitişinin hemen ardından 1975 ila 1979 yılları arasında ülkeyi yöneten Kızıl kmerler rejimi sırasında katledilerek gömülen çok sayıda insanın toplu mezarlarının bulundukları yerlere verilen isimdir. En azından 200.000 kişi Kızıl Kmerler tarafından idam edilmiştirve hastalık ile açlıktan ölümler de dahil olmak üzere Kızıl Kmerlerin uyguladığı politikalar yüzünden ölenlerin toplam sayısına ait tahminler 1,4 ila 2,2 milyon arasında değişmektedir ki ülke nüfusu 7 milyon civarındaydı.

Demokratik Kampuçya (Kızıl Kmerler yönetimi altında Kamboçya) savaşın etkileri ve ekonomik aktivitelerin sekteye uğraması nedeniyle ciddi zorluklara maruz kalmıştır. Michael Vickery'e göre nüfusu 7 milyon civarında olan Kamboçya'da 740.800 kişi hastalık, aşırı çalışma ve siyasal baskılar nedeniyle ölmüştür. Diğer tahminler yaklaşık olarak 1,7 milyon insanın öldüğünü önermektedir ve Yale Üniversitesi Kamboçya Soykırımı Programı bu soykırımı "son yüzyılın en kötü insanlık trajedilerinden biri" olarak tanımlar.

Kamboçya Dokumentasyon Merkezi'nde araştırmacı Craig Etcheson ölenlerin toplam sayısının 2 ila 2,5 milyon arasında olduğunu ve "en olası" rakamın 2,2 milyon kişi olduğunu önerir. 5 yıl boyunca

20.000 civarında toplu mezarı araştırdıktan sonra "bu toplu mezarlar infaz edilen 1.112.829 kurbanın kalıntılarını içermektedir" diye sonuca ulaşır.

Steven Rosefielde kişi başına düşen ölüm temel alındığında Demokratik Kampuçya'nın komünist rejimler içinde en ölümcül rejim olduğunu iddia eder çünkü esas olarak "sürdürülebilir bir üretici grubu yoktur" ve "katliamlara sınırlama getirmeyi başaramamıştır."

1997 yılında Kamboçya hükûmeti soykırım mahkemesi kurmak için Birleşmiş Milletler'den yardım istemiştir. İddia makamı tarafından soruşturma yargıçlarına beş olası şüphelinin adı verilmiştir. 19 Eylül 2007'de Kızıl Kmerlerin iki numaralı adamı ve yaşayan en kıdemli üyesi Nuon Chea savaş suçları ve insanlığa karşı suçlarla itham edilmiş ama soykırım suçlaması yapılmamıştır.

DOĞU TÜRKİSTAN'DA MÜSLÜMAN KATLİAMI

Komünist Çin devletinin uyguladığı soykırım neticesinde şimdiye kadar 60 milyon müslüman öldürüldü. Çin'in, Doğu Türkistan'daki halka uyguladığı zulmün en önemli nedeni halkın Müslüman olmasıdır. Çünkü komünist Çin, bölge üzerindeki hâkimiyet ve sultasını kuvvetlendirmeye karşı en büyük engel olarak halkınİslami kimliğini görmektedir.

Halkı dininden vazgeçirmek için her türlü yıldırma ve baskı yöntemini kullanan Çin şovenizmi, en fanatik dönemini komünist diktatör Mao'nun 1966-1976 yılları arasında uygulattığı Kültür Devrimi esnasında yaşadı. Camiler yıkıldı, toplu ibadet yasaklandı, Kuran kursları kapatıldı ve bölgeye yerleştirilen Çinliler Müslümanları taciz etmek için her yolu denediler. Okullarda dinsizlik propagandası yapıldı. Ayrıca bütün iletişim araçları vasıtasıyla insanların dinden soğutulmaları için yoğun çaba harcandı. Dini ilimlerin öğrenilmesi ve dini bilgilere sahip öncü kişilerin halkı eğitmeleri ise tamamen yasaklandı. Buna rağmen halkın İslami kimliği yok edilemedi.

Günümüzde Müslüman halka uygulanan sindirme ve baskı yöntemlerinden biri ise eğitim alanında kendini göstermektedir. Bölgedeki üniversitelerde eğitim Çince'dir. Bu üniversitelerde okumasına imkan tanınan Müslüman öğrencilerin oranı ise ancak %20'dir. Ekonomik güçlükler ise, Müslüman halkın eğitim seviyesini düşüren önemli bir etkendir. Çince eğitim yapan orta dereceli okullar gelişmiş imkanlara sahipken, Uygur okullarında sıra bile bulunmamaktadır. Okullarda din dersi programlarının esası ateizm üzerine bina edilmiştir.

Otuz yılda dört defa alfabelerinin değiştirilmiş olması da yine bölgedeki Müslümanlara yapılan asimilasyon uygulamalarının bir parçasıdır. Mao, kültür devrimine rağmen Çin alfabesine dokunmazken, Uygur alfabesini İslam harflerinden Kirilce'ye çevirmiştir. Bir müddet bu alfabe kullanıldıktan sonra Latin harflerine geçilmiş, ancak bu defa da Türkiye ile kültür köprüleri kurulmasın diye tekrar İslam harflerine dönülmüştür. Alfabe ile bu kadar sık oynamanın nesiller arası anlaşmayı ne kadar zor bir hale getireceği ise açıktır.

İslam coğrafyası, Suriye'de savaş, Mısır'da siyasi kaos ve katliamlar, Burma'da Budist çetelerin terörü ile zor günler yaşarken, Çin zulmü altında ezilen Doğu Türkistan'daki Uygurlar ise dünyanın sessizliğinin gölgesinde yaşam mücadelesi vermeye devam ediyor.

Birleşmiş Milletler'in soykırım için yaptığı tanım, Çin işgali altındaki Doğu Türkistan'daki duruma tam olarak uymaktadır. Buna rağmen Doğu Türkistanlılar, Birleşmiş Milletler'in koruyucu şemsiyesi altına girememektedir. Birleşmiş Milletler'e yapılan tüm başvurular geri çevrilmektedir. 25 milyon Doğu Türkistanlı Müslüman, halen Çin baskısı altındadır ve dünya bu zulme göz yummaktadır. Binlerce siyasi tutuklu vardır ve bazıları hapishanelerde "kaybolmuş" durumdadır. Tutuklulara işkence yapılması ise artık sıradan bir olay haline gelmiştir.

ÇİN'İN HEDEFİ ZENGİN YERALTI KAYNAKLARI

Siyasi, ekonomik ve askeri yönden oldukça ehemmiyetli olan Doğu Türkistan coğrafyası; petrol, volfram (silah sanayisinde kullanılan önemli bir maden), altın, gümüş, platin, kömür (2.2 trilyon ton) ve uranyum gibi stratejik ham maddeler ve sayısız yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip bir ülkedir. Çin genelinde 148 çeşit madenin 124'ünün çıkarıldığı Doğu Türkistan, Çin'in petrol ve doğal gaz alanındaki en stratejik bölgesi haline gelmiştir. Nitekim Çin'in petrol rezervlerinin %25'ini, doğal gaz rezervlerinin ise % 28'ini barındırmaktadır. Bu oranlar Japonya'da çıkan Fuji Sankei Business Gazetesi'nin 07.09.2004 tarihli sayısında açıklanmıştır. Doğu Türkistan'ın petrol rezervleri İran ve Irak'ın rezervlerinin 10 katıdır. 910 bin km²'lik alanda petrol tespit edilmiştir. Her yıl 10 milyon ton petrol Çin'e taşınmaktadır. Buna rağmen Petrol Çin'den daha pahalıdır. Tarım Havzası (petrol rezervi 74 milyar varil), Karamay Bölgesi (yılda 1.286.000 ton petrol çıkarılmakta), Kumul-Turfan Bölgesi (petrol rezervi 75 milyon ton) Taklamakan Çölü (petrol rezervi 50 milyar ton) önemli petrol sahalarıdır. Doğu Türkistan 17.4 trilyon metreküp doğal gaz rezervlerine sahip bulunmakta ve 30 bölgeden doğal gaz

çıkarılmaktadır. Özellikle Cungarya ve Tarım havzaları doğal gaz bakımından oldukça zengindir. Ekonomik imkânları yeterli olmasına rağmen Çin Devleti'nin sömürü politikaları ile uzun süredir devam eden ve son zamanlarda hızlandırılan göç ve asimile politikaları nedeniyle Çinli nüfusun hızla artması Doğu Türkistan'da açlık ve sefalete yol açmış, işsizlik çoğalmıştır.

ÇİN GELİRİNİN YÜZDE 40'INI DOĞU TÜRKİSTAN'DAN SAĞLIYOR

Kızıl Çin yıllık millî gelirinin % 40'ını Doğu Türkistan'dan temin ettiği halde, Uygur Türkleri yoksulluğa mahkûm edilmiştir. % 80'i açlık sınırında bulunan Doğu Türkistan'daki Türkler arasında kişi başına düşen millî gelir ortalama 100 dolar iken (çoğu yerde bu rakam 40-50 dolardır), Çinliler arasında bu rakam 360 dolardır. Bütün yeraltı ve yerüstü zenginlikleri Çin'e akıtılmakta, Doğu Türkistan dünyada emsali görülmemiş şekilde sömürülmektedir. Fabrikada çalışan Türk asıllı işçiler Çinlilerin onda birine bile ulaşamamaktadır. Mesela başkent Urumçi'deki 200 bin endüstri işçisinin % 10'u Türk'tür. Tekstil çalışanlarının da % 90'ı Çinlidir. Yüksekokullarda öğretmenlerin % 25-26'sı Türk'tür. Çinlilere sağlanan lojman ve sıhhî tesisler Türklere sağlanmamakta, Türkler adeta sefalete itilmektedirler. Devlet dairelerinde memurların % 90'ı Çinli geri kalanı Türk'tür.

İSLAMI'I ÖĞRETENLER KURŞUNA DİZİLİYOR

Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası'nın 36. maddesindeki "Her Çin vatandaşı dinî inanç ve hürriyete sahiptir. Devlet normal vatandaşların dini faaliyetlerini korur" şartına rağmen, Çin idaresi tarafından Uygur Türklerinin İslam dinini öğrenme ve ibadet haklarına zorbalıkla kısıtlamalar getirilerek, Uygur gençleri arasında dinsizliğin yaygınlaştırılması için özel gayretler sarf edilmektedir. Kâğıt üzerinde devlet güvencesi altında olan din ve ibadet hürriyeti yöneticiler tarafından engellenmektedir. Ailelerin çocuklara dinî eğitim vermeleri yasaktır. Hac ibadetine kısıtlamalar getirilmiştir. Hacca giden devlet memurlarının işine son verilmektedir. Nitekim okullara 200 metreden yakın olan camiler, Kur'ân kursları, medreseler kapatılarak dinî kitaplar yakılmış, âlimler ve Uygur aydınları tutuklanarak öldürülmüşlerdir.

120 BİN DİN ALİMİ İDAM EDİLDİ

Öyle ki, zamanın Doğu Türkistan Genel Valisi Burhan Şehidi'nin ifadesine göre 1952'de çoğu din adamlarından oluşan 120 bin kişi idam edilmiştir. Bugün dahi 18 yaşından küçüklerin, devlet memurlarının, işçilerin, emeklilerin, kadınların, öğrencilerin camilere girmesinin yasak olduğu Doğu Türkistan'da, yetişkinlerin de gruplar halinde ibadet etmelerine, vaaz verilmesine, uzun dua ve Kur'ân-ı Kerim'deki bazı ayetlerin okunmasına da kısıtlamalar getirilmiştir. Yasaklara uymayanlar ise sorgusuz sualsiz en ağır şekilde cezalandırılmışlardır ve halen de cezalandırılmaktadırlar. 1949-1979 yılları arasında Doğu Türkistan'da 29 bin cami yok edilmiş, 54 bin din görevlisi ağır çalışma kamplarına gönderilmiş ve yalnız Urumçi'de 370 bin Kur'ân-ı Kerim yakılmıştır. 1997 yılından bu yana sadece Hoten bölgesinde 1200 cami kapatılarak birçoğu da baraka, komünist parti merkezi, büro hatta mezbaha hâline getirilmiş ve Cuma hutbeleri de diğer bazı bölgelerde olduğu gibi yasaklanmıştır.

11-12 YAŞLARINDAKİ ÇOCUKLARA AĞIR İŞKENCE

Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra Müslümanlar üzerindeki dinî baskılar büyük oranda artmış, sahte patlama ve şiddet olayları bahane edilerek milliyetçi Uygur gruplarına terörist damgası vurularak gençler yargısız infaz edilmişlerdir. Çin işi o kadar ileri götürmüştür ki, terörist diye 11-12 yaşındaki çocukları işkencenin en yoğun yaşandığı sağ çıkmanın mucize olduğu ilkel hapishanelere atmışlardır (mesela Urumçi'de yaşları 7-12 arasında iki yüze yakın çocuk yasadışı dinî eğitim aldıkları gerekçesiyle hapis yatmışlardır). 1990 Nisan ayında Kaşgar'ın Barin kasabasında binlerce Uygur Türkünün şehit edilmesi ve tutuklanması ile sonuçlanan olaylardan sonra, 2009 yılı Ocak ayının sonunda Urumçi'de gerçekleşen ve ancak haftalar sonra haberdar olunan olay oldukça vahimdir. "Şin-ciang Uygur Özerk Bölgesi" Komünist Parti Sekreteri Wang Le-quan'ın Hong-kong'daki bir televizyon kanalında yaptığı açıklamaya göre, 'devleti parçalama' faaliyetinde bulunmak için toplanan Uygur gençleri yakalanıp araba ile götürülürken, onları kurtarmak için bisikletle arabaya yakınlaşan iki Uygur genci (yaşlarının çok genç olduğu söylenmekte) öldürülmüştür. Bu beyan Çin gazetelerinde verilen haberlerle çelişki göstermektedir. Çünkü gazetelerde yazılanlarda iki Uygur gencinin çatışma sırasında öldürüldüğü bildirilmişti. Hadise, Uygur gençlerinin asılsız iddia ve isnatlarla sorgusuz-sualsiz kurşunlandıklarının ve her an da katledilebileceklerinin göstergesidir.

BAŞÖRTÜSÜNÜ ÇIKARMAYANLAR DİRİ DİRİ YAKILDI

2013 yılı yazında Kaşgar bölgesinde İslami hassasiyetleriyle tanınan ve çevresinde sevilen, sayılan bir aile, kadınların başörtülerini çıkartmasını reddetmeleri üzerine ayrılıkçı terörist damgasıyla evlerinde diri diri yakılmıştır. Akabinde Karılıkta (Kargalık yakınlarında) işgalci, katil Çin yönetimi

insansız hava araçlarından silahsız ve savunmasız bir grup Uygur gencini vahşice açılan ateşle katletti. Manzara o kadar vahim olmuştur ki, şehit gençlerin kimlikleri ancak et parçalarının DNA analizi sonucu tespit edilebilmiştir (edilmeye çalışılmıştır). Ağustos ayında Doğu Türkistanlı büyük İslam âlimi Abdulkadir Karihacım vefat etmiş. Kaşgar'da 30 bin Uygur sabah namazı sonrasında son yolculuğuna uğurlamıştır.

60 MİLYON MÜSLÜMANIN ÖLDÜRÜLDÜĞÜ ÜLKE

Kaşgar Hitgah Camisinin imamı Karihacım'ın naşı Çinliler tarafından Uygurların elinden alınmak istenmiş, direnen ahaliye zorbalıkla karşılık verilmiştir. Doğu Türkistan'ın her caddesinde vur emri almış, elleri tetikte gezinen Çin askerleriyle doludur. Her gün tren dolusu serseri Çinlinin yerleşmek gayesiyle getirtildiği Doğu Türkistan Uygur Türklüğü; öz yurdunda baskı, zulüm, korku, dram, acı ve katliamlarla varlık mücadelesi vermektedir. Sonuçta Doğu Türkistan'da Çin işgalinden bu yana 60 milyon (?) Müslüman Türk hayatını kaybetmiştir ki, bu sayı Bosna, Irak, Afganistan, Çeçenistan, Filistin'de ölenlerin on katıdır.

TİBET

Komünizmin Kara Kitabı'na göre Çinli Komünistler Tibetlilere karşı kültürel soykırım uygulamışlardır. Jean-Louis Margolin öldürülenlerin orantısal olarak Tibet'te Çin'den daha fazla olduğunu belirterek "soykırımsal katliamdan söz etmek ölenlerin sayısı göz önüne alındığında haklı bir ifadedir" diye iddia eder. Dalay Lama ve Merkezî Tibet Yönetimi'ne göre, "***Tibetans yalnızca vurularak öldürülmedi aynı zamanda ölene kadar dövüldü, çarmıha gerildi, canlı canlı yakıldı, suda boğuldu, sakat bırakıldı, aç bırakıldı, boğazları sıkılarak boğuldu, asıldı, canlı canlı kaynar suya atıldı, canlı canlı gömüldü, kolları ve bacakları kesildi ve başları kesildi."***

Soykırım uzmanı Adam Jones,1959 Tibet ayaklanmasından sonra, tepki gösterenlere Çinliler tarafından "mücadele celse"leri düzenlenmesine onay verdiler ve bu celselerde "...komünist kadrolar halk düşmanlarını açıkça suçladı, işkence etti ve sıklıkla da idam etti" diye belirtir. Bu celselerin sonucunda 6 milyonluk nüfusun içinde 92.000 kişi öldürülmüştür. Jones bu ölümlerin yalnızca soykırım olarak değil aynı zamanda Tibet nüfusunda daha iyi eğitimli ve liderlik vasfına sahip olanların hedeflendiği bir "elitisid" olduğunun altını çizer.

Milyonlarca Çinli'nin Ölümüne Sebeb Olan Serçe Katliamı

Buna inanın ki tabiatta ki her şey ama her şey zincirleme olarak birbirine bağlıdır. Her canlı çok değerli ve hiçbirinin diğerinden bir üstünlüğü yoktur. Her ne kadar bilginin bedenine inmediği insanlarca hiyerarşi bir düşünce ile kendi üstünlüğünü savunsa da Tarih bunu kanıtlayacak olaylarla doludur. Bunlardan bir tanesi 1949′ da çin halk cumhuriyetinin kurucusu Mao Zedong Pekin'in "serçelere hücum harekâtı"nı başlatmasıyla yaşandı.

Biyolog Zhou Jian' ın dört hayvanın soyunun kurutulmasıyla tarımın şahlanacağı fikri Mao ' yu ikna eder. 1958 ' de ileriye doğru büyük sıçrama (the great leap forward) uygulamasını başlatır.

Uygulamanın tarım politikaları ile ilgili alt dalı karasinek, sivrisinek, fare ve serçelerin soyunu kurutmak, harekâtın adı serçelere hucum ve ya serçelerin soyunu tüketme harekâtı taktik buraya dikkat! Yemleme ve tuzağa düşürme yöntemleri işe yaramayınca, aç bırakmaya yormaya karar verilir. Ülkede genci yaşlısı, torunu torbası, erkeği kadını sabahtan akşama kadar tencere, çanak, çığlıklar ıslıklar tabi serçeler havada çırpınıp durur. Çünkü bu küçücük hayvanlar havada onbeş dakikadan fazla kalamazlar. Bitkin halde kütlesel olarak ölürler beraberinde küçük kuş türleri de…Ölü serçelerden dağlar yapılır. Fotoraflar yayınlanarak halk coşturulur. Çocukların ellerine sapan En çok öldürene sertifikalar verilir. Bir yıl içinde iki milyar serçenin öldürüldüğü söylenir.1958 sonunda çin neredeyse tamamını yok ettiği serçelerin zaferini kutlar.

Tabiki Bir Bedeli Olacaktır.

1959- 60 tırtıl, çekirge, yaprak biti vs korkunç bir oranda artar. Okullar endüstriler bu sefer tırtılları toplamak için seferber olur. Ama nafile mahsullerin yok olmasıyla 30 milyona yakın çinlinin ölümüne sebeb olan kıtlık yaşanır. Çin, Sovyetler birliği ve Kanadadan yardım talep eder ve onlarca vagonlar dolusu serçe gelir. Problem çözülür. Mao bedelini çok ağır ödedikleri olayda şu tarihi sözleri dökülür dudaklarından "Boşverin Gitsin. "

KOMİNİST MAO'NUN MEŞHUR SÖZLERİ

Kişisel çıkarları birinci plana alır, devrimci çıkarları ikinci plana iter ve bu da ideolojik, politik ve örgütsel liberalizme yol açar.

Liberalizm, oportünizmin bir ifadesidir ve Marksizme tamamen aykırıdır. Olumsuzdur ve nesnel olarak düşmana hizmet eder; içimizde sürüp gitmesinden düşmanın hoşnut olması bundandır. Bu niteliğinden dolayı liberalizmin devrim saflarında yeri olmamalıdır.***(Liberalizmle Mücadele, 7 Eylül 1937)***

Olumsuz bir özü olan liberalizmin üstesinden gelmek için olumlu bir özü olan Marksizmi kullanmalıyız.

Yol ne kadar uzun olursa olsun ilk adım atılmalıdır.

Yüz çiçek yan yana açsın, yüz fikir birbiriyle yarışsın.

Ülkeni kalbinde yaşatırken, ufkunda dünya olsun.

Din bir zehirdir.

Politik güç bir silahın namlusundan çıkar.

Ve yollar, hep göğe doğru!

Devrim yapmak için devrimci bir parti olması gerekir. Devrimci bir parti olmadan, Marksizim-Leninizm devrimci kuramına ve devrimci parti olmadan, emperyalizmi ve uşaklarını yenmek için, işçi sınıfını ve geniş halk yığınlarını yönetmek mümkün değildir.

Felsefeyi, filozofların, konferans salonlarının ve ders kitaplarının cenderesinden kurtaralım ve kitlelerin elinde güçlü bir silah haline getirelim.

İktidar namlunun ucundadır!

KATLİAMLARIN MEYDANA GELDİĞİ DEVLETLER

Sovyetler Birliği

Moskova'da Lubyanka'da SSCB'deki baskıların anısına dikilen anıt. Bu anıt 1990 yılında, SSCB'de "terör yılları" sırasında Moskova'da ölen 40.000'den fazla masum insanın anısına Memorial (Rusça: Мемориа́л) adlı insan hakları grubu tarafından dikilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Stalin yönetimi altında siyasi ya da adli suçlar yüzünden yaklaşık 800.000 tutuklunun idamı, Gulaglarda olan 1,7 milyon civarında ölüm ile birlikte kulak tehciri sırasında 390.000 ölüm olmak üzere resmî olarak kaydedilmiş 3 milyon civarında insanın ölümüyle ilgili kanıtlara Sovyet arşivlerinden ulaşmak mümkün olabilmiştir.

Stalin'in idaresinin neden olduğu ölümlerin miktarı Sovyet ve Komünist araştırmaları yapan akademisyenler arasında ateşli bir tartışma konusudur. Yayınlanmış sonuçlar tahminlerin yapıldığı tarihe, tahmin yapmak için alınan kıstaslara ve yöntemlere göre ve tahminlere temel olan kaynaklara göre farklılıklar gösterir. Bazı tarihçiler Sovyet tarihinin farklı dönemleri için ayrı tahminler yapmaya çalışmışlardır ve Stalinist dönem için olan tahminler 8 ila 61 milyon arasında değişiklik göstermektedir. Aralarında Stalin biyograficisi Simon Sebag Montefiore, eski Politbüro üyesi Aleksander Nikolaeviç Yakovlev ile Yale'in "Annals of Communism" serisinin yöneticisi Jonathan Brent'in de bulunduğu çeşitli akademisyenler ölü sayısını 20 milyon olarak belirtir. Robert Conquest, *The Great Terror* adlı kitabının 2007 tarihli son revizyonunda gerçek sayıların hiçbir zaman bilinemeyeceğini ama SSCB'nin komünist liderlerinin en az 15 milyon ölümden sorumlu olduğunu tahmin etmektedir.

Stephen G. Wheatcroft'a göre, Stalin rejiminin "suç sayılacak ihmali" ve "insafsızlığı" nedeniyle oluşan ölümler Hitler'in neden olduğu ölümlerden fazla olsa bile yalnızca bir milyon kadar insanın "kasıtlı ölümü"nden sorumlu tutulabilir. Wheatcroft kıtlık nedeniyle olan tüm ölümleri "kasıtlı ölüm" kategorisinden çıkarır ve bu kategorinin "cinayet"ten çok "idam"larla değerlendirilmesi gerektiğini iddia eder.[4] Ancak Stalin rejiminin yalnızca Holodomor değil dekulakizasyon ve belirli etnik grupların hedeflendiği operasyonları da en azından geniş anlamıyla soykırım olarak sayılabilir.

Soykırım üzerine çalışmalar yapan akademisyen Adam Jones "1917'de Bolşeviklerin iktidara geçmesi ile 1953'te Stalin'in ölmesiyle Sovyetler Birliği'nin daha ölçülü ve büyük ölçüde şiddet içermeyen iç politika uygulamaya başlaması arasında geçen zaman içinde görülen şiddetin benzerine insanlık tarihi içinde nadiren rastlanır" diye iddia eder. Buna istisnaların göreceli olarak Kızıl Kmerler ve mutlak ölçüde de Çin'de Mao iktidarı dönemi olduğunu da belirtir.

Kızıl Terör

Rus İç Savaşı sırasında her iki tarafta Kızıl Terör ve Beyaz Terör adı verilen terör operasyonlarında bulunmuştur. Kızıl Terör, siyasi polis Çeka tarafından on binlerce "halk düşmanı"nın yargısız infazıyla sonuçlanmıştır. Kurbanların çoğu sözde karşı devrimci provokasyonlara karşı toparlanmış ve yargısız infaz edilmek üzere hazır tutulan burjuva rehinelerdi. Çoğu, Kronstadt Ayaklanması ve Tambov Ayaklanması gibi ayaklanmaların bastırılması sırasında ya da bastırıldıktan sonra öldürülmüştür. Donald Rayfield "yalnızca Kronstadt ve Tambov ayaklanmalarını takip eden baskılar on binlerce yargısız infazla sonuçlanmıştır" diye iddia eder. Çok sayıda Ortodoks din adamı da öldürülmüştür.

Nicolas Werth'e göre Sovyet liderlerinin dekazakizasyon politikası "bir bölgenin nüfusunun tamamını bertaraf etmek, yok etmek ve tehcir etmek" anlamına gelmiştir. 1919'un başlarında 10.000 ila 12.000 arasında kazak idam edilmiş ve çok daha fazla sayıda kazak köyleri yakılıp yerle bir edildikten sonra tehcir edilmiştir.

Büyük Temizlik (Yejovşçina)

Vynnitsya, Ukrayna, Haziran 1943. 1937-38 yıllarından kalma toplu mezarlar açılarak yüzlerce ceset ailelerinin tanımlaması için topraktan çıkarılmıştır.

Stalin'in Sovyetler Birliği'nin lideri olarak konumunu sağlamlaştırma çabaları çok sayıda insanın tutuklanmasına ve infazına yol açmış ve bu durum özellikle bazen "Yejovşçina" ya da Yejov dönemi denen 1937-38 yılları arasında doruğa ulaşmış ve 1953 yılında Stalin'in ölümüne dek devam etmiştir. Yaklaşık 700.000 kişi enselerine sıkılan birer kurşunla infaz edilmişçok sayıda kişi de "soruşturma için gözaltı"na alındığı sırasında yedikleri dayak ve gördükleri işkence nedeniyle ve açlık, hastalık ile aşırı çalıştırma nedeniyle yorgunluktan Gulaglarda ölmüştür.

Tutuklamalar genellikle karşı devrimci yasalara atıfta bulunarak yapılıyordu. Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin ceza yasasının 58. maddesi ihanet eylemlerini bildirmeme ve 1937'de yapılan eklemeyle de verilen görevleri yerine getirmeme gibi konuları devrime karşı işlenmiş suç olarak kabul ediyordu. NKVD'nin Devlet Güvenlik Şubesi tarafından Ekim 1936 ila Kasım 1938 arasında soruşturulan olaylarda en az 1.710.000 kişi tutuklanmış ve 724.000 kişi idam edilmiştir.

Michael Ellman, din adamlarına uygulanan baskılar konusunda "...Rus Ortodoks Kilisesi din adamlar ile diğer dinlere 1937–38 yıllarında uygulanan terör (Binner & Junge 2004) de soykırım olarak nitelendirilebilir" görüşündedir. Kiliseye ait dokumanlara atıfta bulunan Aleksander Nikolaeviç Yakovlev bu dönemde 100.000'den fazla rahip, keşiş ve rahibenin idam edildiğini tahmin etmektedir.

Kurbanların çoğu eski "kulaklar" ve ailelerinden oluşmaktadır. Bunlardan 669.929 kişi tutuklanmış ve 376.202 kişi idam edilmiştir.

NKVD'nin kitlesel operasyonları

1930'larda NKVD karşı devrimci eylemler içinde olduğundan şüphelenilen bazı "ulusal gruplar"ı hedefleyen kitlesel operasyonlarda bulunmuştur. Toplan 350.000 kişi tutuklanmış ve 247.157 kişi idam edilmiştir. Bunların arasında artık ortadan kalkmış olan *Polska Organizacja Wojskowa* üyelerine yönelik Leh operasyonu en genişleridir ve bu operasyonda 140.000 kişi tutuklanmış, 111.000 kişi idam edilmiştir. Her ne kadar bu operasyonlar BM konvansiyonuna göre soykırım ya da Montefiore'ye göre "mini soykırım" olarak tanımlanabilecek olsa da bu olayların hukuksal yönü hakkında yetkililerin aldığı bir karar yoktur.

Moğolistan'da Büyük Temizlik

1937 yılının yaz ve sonbahar mevsimlerinde Josef Stalin NKVD ajanlarını Moğolistan Halk Cumhuriyeti'ne göndererek Moğol Büyük Temizliğini organize etti. ***Bu baskılar sırasında 22.000 ya da 35.000 kişi idam edilmiştir. Kurbanların 18.000 kadarı Budist lamalardı.***

II. Dünya Savaşı sırasında Sovyet katliamları

Tallinn'de Toompea'da Estonya hükûmet binasında komünist terörü nedeniyle öldürülen hükûmet üyelerinin anısına yapılmış levha.

1939 Eylülünde Sovyetlerin Polonya'yı işgalini takiben NKVD ekipleri işgal edilmiş bölgelerden "Sovyet karşıtı elemanlar"ın ortadan kaldırılmasına başladı. NKVD sistematik olarak genelde ölümle sonuçlanan işkence uyguladı.

En çok bilinen katliam 1940 baharında meydana gelen ve NKVD'nin 21.857 Polonyalı savaş esiri ve aydını öldürdüğü Katyn Katliamıdır. Polonya Anma Enstitüsü'ne göre savaş sırasında Sovyet baskısı nedeniyle 150.000 polonya vatandaşı yok olmuştur.

Baltık devletlerinin ilhakından sonra da idamlara devam edilmiştir. Barbarossa Harekâtı'nın ilk safhalarında, NKVD ve bağlı Kızıl Ordu kuvvetleri birimleri ilerleyen Mihver kuvvetlerinden kaçmadan önce onbinlerce tutuklu ve siyasal muhalifi katletti.

Diğerleri

Vietnam, Kuzey Kore[ve Romanya'da da kitlesel katliamlar yapılmıştır. Bulgaristan ve Doğu Almanya gibi komünist devletlerde da daha küçük çaplı kitlesel katliamların yapıldığı önerildiyse de belge ve kanıt eksikliği nedeniyle bu katliamları boyutu ve yapanların neden yaptığı hakkında kesin yargıya varmak mümkün olamamıştır.

Benjamin Valentino'ya göre kendilerini Komünist olarak tanımlayan rejimlerin çoğu kitlesel katliam yoluna başvurmamıştır. Bazı Doğu Avrupa ülkelerinde kitlesel katliamlar yapılmıştır ancak yetersiz belgesel kanıtlar nedeniyle bu olayların nedenleri ve boyutları hakkında kesin kanıya ulaşılamamaktadır.

Bulgaristan

Benjamin Valentino'ya göre, elde bulunan belgesel kanıtlar, 1944 yılından başlayarak tarımsal kolektivizasyon ve siyasal baskılar nedeniyle 50.000 ila 100.000 kişinin öldürülmüş olabileceğini göstermektedir ancak kesin bir yargıya ulaşabilmek için elde bulunan belgeler yetersizdir. Dinyu Sharlanov, *История на комунизма в България* (*Bulgaristan'da Komünizmin Tarihi*) adlı kitabında, 1944 ila 1989 yılları arasında komünist rejim altında 31.000 kadar kişinin öldürüldüğünü belirtir.

Doğu Almanya

Valentino'ya göre 1945 yılından itibaren Doğu Almanya'da Sovyetler Birliği tarafından siyasal baskılar sonucunda 80.000 ila 100.000 kişi öldürülmüştür.

Romanya

Valentino'ya göre Romanya'da 1945'ten itibaren tarımsal kolektivizasyon ve siyasi baskılar nedeniyle 60.000 ila 300.000 kişi öldürülmüştür.

Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti

R.J. Rummel'a göre, 1948 ila 1987 yılları arasında Kuzey Kore'de zorla çalıştırma, idamlar ve toplama kampları bir milyondan fazla ölüme neden olmuştur; diğer araştırmacılar yalnızca toplama kamplarında 400.000 kişinin öldüğünü tahmin etmektedir. Pierre Rigoulot ise 100.000 kişinin idam edildiğini, 1,5 milyon kişinin toplama kamplarında ve zorla çalıştırılma sonucu öldüğünü, 500.000 kişinin kıtlık nedeniyle öldüğünü ve 1,3 milyon kişinin de Kore Savaşı nedeniyle öldüğünü tahmin etmektedir. Son Kuzey Kore nüfus sayımı temel alınarak yapılan tahminler ise 1990'larda görülen kıtlık nedeniyle 240.000 ila 420.000 arasında kişinin öldüğünü ve 1993 ila 2008 yılları arasında 600.000 ila 850.000 fazladan kişinin öldüğünü göstermektedir. Bir milyon kadar kişinin ölümüne neden olan kıtlığın Kuzey kore hükûmetinin ekonomik politikalarının neden olduğu belirtilmektedir. Kıtlık Stephen Rosefielde tarafından "açlık terörü" olarak tanımlanmıştır.[2009 yılında Steven Rosefielde Kızıl Holokost'un "Kuzey Kore'de hâlâ sürdüğünü" çünkü Kim Jong Il'in "kitlesel katliamlardan vazgeçmeyi reddettiğini" belirtmiştir.

Vietnam Demokratik Cumhuriyeti

1950'lerin başında Kuzey Vietnam'da Komünist hükûmetin başlattığı toprak reformu programı Steven Rosefielde'e göre "sınıf düşmanlarını yok etme amacı taşıyordu." Yüzde dört ila yüzde beşlik bir kota izlenerek, kurbanlar gelişigüzel seçiliyordu. İşkence öyle geniş çaplı olarak kullanılmaktaydı ki 1954'te Ho Chi Minh bu durumdan rahatsız olarak işkenceyi yasakladı Varklıklı çiftçiler ve toprak sahiplerine karşı yürütülen bu kampanya sırasında 50.000] ila 172.000 kişinin yok olduğu tahmin edilmektedir. Rosefielde, Ulusal Halk Partisi üyelerinin yargısız infazları da katıldığında 200.000 ila 900.000 kişinin öldüğünü gösteren daha yüksek tahminlerin de olduğunu belirtir.

Etiyopya Demokratik Halk Cumhuriyeti

Uluslararası Af Örgütü 1977-78 yılları arasında "Kızıl Terör" nedeniyle toplam yarım milyon insanın öldürüldüğünü tahmin etmektedir. Terör sırasında insanlar gruplar hâlinde kiliselere sokulmakta ve kiliseler yakılarak içindekiler öldürülmekteydi; askerler tarafından sistematik olarak kadınların ırzına geçilmekteydi. Save the Children Fund "Kızıl Terör" kurbanlarının yalnızca erişkinlerden oluşmadığını, cesetleri Addis Ababa sokaklarına bırakılmış, on bir ila on üç yaşları arasında 1.000'den fazla çocuğunda öldürüldüğünü rapor etmiştir. Mengistu Haile Mariam'ın siyasi muhaliflerini kendi elleriyle öldürdüğü iddia edilmiştir.

Macaristan

Macaristan Sovyet Cumhuriyeti'nin kısa süren iktidarı sırasında 1919 yılında Lenin-fiúk (Lenin'in delikanlıları) siyasi muhaliflere karşı çeşitli cürümlerde bulunmuşlardır.] II. Dünya Savaşı'ndan sonra Macar gizli polisi olan Devlet Muhafaza Kurumu toplama kampları idare ederek kitlesel katliamlarda bulunmuştur.

Tartışmalı konular

Afganistan Demokratik Cumhuriyeti

Her ne kadar komünist soykırıma bir örnek olarak gösterilse de Frank Wayman ve Atsushi Tago'ya göre Afganistan Demokratik Cumhuriyeti sınırda bir vaka olarak değerlendirilmelidir. Sovyet işgalinden önce, Afganistan Demokratik Halk Partisi çoğu Puliçarki hapishanesinde olmak üzere 10.000 ila 27.000 kişiyi idam etmiştir. 1979'da işgalden sonra Sovyetler kurdukları kukla hükûmetin başına Babrak Karmal'ı geçirdi ancak sürekli bir savaş hâlinde olunduğundan iktidar tam bir komünist rejim olarak kabul edilememktedir. 1987'de ülkenin %80'i ne komünizm yanlısı hükûmet ve destekleyen Sovyet birlikleri ne de silahlı muhalifler tarafından kontrol edilmekteydi. Dengeleri değiştirmek için Sovyetler Birliği sistematik olarak isyankâr eyâletlerdeki ekin hasatlarını yakarak ve köyleri yok ederek toptan yakıp yıkma politikası ile birlikte direnişçileri sakladığı ve yardım ettiği düşünülen köyleri bombalayarak yerel halkı Sovyet kontrolü altındaki bölgelere göç etmeye zorlayarak direnişçilere olan desteği yok etmeye yarayan "göçsel soykırım" politikası uyguladı.

1988'de Sovyetler ülkeden çekildiğinde çoğu Afgan siviller olmak üzere 1 ila 1,5 milyon arasında kişi öldürülmüş ve ülkenin nüfusunun üçte biri göç etmişti. M. Hassan Kakar argued that "Afganların bir süpergüç tarafından yapılan soykırımın son kurbanları" olduğunu iddia etmiştir. Sovyet dönemine kadar ulaşan infaz edilmiş tutukluların toplu mezarları açığa çıkarılmıştır.

Ruslar çekildikten sonra ABD işgal etmiş 2 Milyonun insanı katlettikten, fitne tohumları ektikten sonra 2021 yılında silah araç ve gereçlerinide bırakarak kaçmıştır.

1932–1933 Sovyet kıtlığı

Sovyetler Birliği'nde tarımsal politikalarda zorla yapılan değişiklikler (kolektivizasyon) ve kuraklıklar 1932-33 Sovyet kıtlığına neden olmuştur. Kıtlık en büyük yıkıma Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde neden olmuştur ve bu olaydan Holodomor diye söz edilmektedir. Sovyetler Birliği'nde bu kıtlık nedeniyle ölenlerin sayısı 6 ila 8 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir ve kıtlık kurbanlarının önemli bir miktarı (3–3,5 milyon) Ukraynalıydı.

Bazı akademisyenler Stalinci politikaların neden olduğu kıtlığın Ukrayna milliyetçiliğinin yükselişine karşı bir saldırı olarak tasarlandığınıdolayısıyla da soykırımın yasal tanımı içerisine girdiğini iddia etmektedirler. Ekonomist Michael Ellman Sovyet rejiminin 1930 ila 1934 arasındaki eylemlerinin "insanlığa karşı işlenmiş bir dizi suç" olduğunu iddia eder. Benjamin Valentino "Sovyet yetkililerinin açlığı kolektivizasyona karşı olan köylü direnişini kırmak için bir silah olarak kullandıkları yönünde kuvvetli kanıtlar vardır" diye belirtir ve "bu tarz politikalar nedeniyle olan ölümler kitlesel katliam kriterlerine uymaktadır" diye iddia eder. Timothy Snyder, 1933'te "Avrupa'nın kitlesel katliam dönemini başlatan acımasız el koyma kampanyaları ile Josef Stalin'in bilinçli olarak Ukrayna'yı aç bıraktığını" iddia etmiştir.

Viktor Yuşçenko idaresindeki Ukrayna, bu kıtlığın dünya tarafından soykırım olarak tanınması için çaba sarf etmiştir. Bu çabalar bazı ülke hükûmetleri tarafından da desteklenmiştir. Rus hükûmeti bu fikre şiddetle karşı çıkarak Yuşçenko'yu yaşanan trajediyi siyasallaştırmak, propaganda ve belge yaratmakla suçlamıştır. 2010 yılında, Ukrayna başkanı Viktor Yanukoviç, Yuşçenko'nun Holodomor politikasını tersine çevirmiştir ve günümüzde Holodomor hem Rusya hem Ukrayna tarafından "Stalin'in totaliter rejimi" nedeniyle olan Rus ve ukrayna halklarının ortak trajedisi olarak tanınmakta ve etnik Ukraynalıları yok etmek için bir soykırım eylemi olduğu kabul edilmemektedir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi aldığı bir kararla kıtlığa "Sovyet rejiminin zalim ve bilinçli eylemleri ile politikasının" neden olduğunu ve Ukrayna, Belarusya, Kazakistan, Moldova ve Rusya'da "milyonlarca masum insanın" ölümüne yol açtığını ilân etmiştir. Kazak olayına istinaden Michael Ellman BM konvansiyonu dışında "ihmâl nedeniyle soykırım"a örnek olduğunu iddia eder.

Etnik azınlıkların tehciri[

Josef Stalin yönetiminde Sovyet hükûmeti muaazzam ölçülerde bir dizi tehcir organize ederek SSCB'nin etnik haritasını önemli ölçüde değiştirmiştir. Tehcire tabi tutulanlar sıklıkla davar taşıyan vagonlarla oldukça zor şartlar altında yer değiştirmişler ve yüzbinlerce muhacir yolda ölmüştür. Bazı uzmanlar tehcir edilenlerin üçte birinin yolda öldüğünü tahmin etmektedir. Kırım Tatarlarının kaderini gözönüne alan Amir Weiner bu politikanın "ethnik temizlik" olarak değerlendirilebileceğini yazar. Lyman H Legters *Century of Genocide* (*Soykırım Yüzyılı*) adlı kitabında "tam anlamıyla tamamlanmış bşr soykırımdan söz edemeyiz, ancak potansiyel olarak soykırıma yol açabilecek bir süreçten" sözedebiliriz diye yazar.

Kıtlıkların katliam olarak kabul edilmesi

Gazeteci ve yazar Seumas Milne, kıtlık sonucu oluşan ölümler için kullanılan demografik verilerin güvenilir olamaması nedeniyle bu ölümlerin devletler tarafından yapılan katliamlar arasına alınıp alınmamasını sorgulamıştır. Milne, kıtlıkların katliam sayılması durumunda Büyük Britanya'nın 19. yüzyılda Hindistan'da kıtlık nedeniyle ölen 30 milyon insanın ölümünden sorumlu olduğunu iddia eder ve "sömürge dönemine ait kapsamlı bir suçlama" yapılmamasından duyduğu esefi dile getirir.

Benjamin Valentino "Her ne kadar kıtlık nedeniyle olan ölümlerin tamamı kasdî olmasa da komünist liderler kıtlığın en kötü etkilerini bilerek şüphelendikleri düşmanlarına yönelterek milyonlarca insanın devlet direktiflerine uyması için açlığı bir silah olarak kullanmışlardır" diye yazar.

Daniel Goldhagen bazı durumlarda kıtlık nedeniyle ölümlerin kitlesel katliamlardan ayrı tutulmaması gerektiğini iddia eder: "Hükûmetler kıtlık koşullarını azaltma yoluna gitmeyince siyasi liderler kitlesel ölümlere *hayır* dememeyi tercih etmişler ya da diğer bir deyişle *evet* demişlerdir."

Kıtlığın Sovyetler, Almanlar, komünist Çin, Kenya'da Büyük Britanya, Nijerya'da İbolara karşı Hausalar, Kızıl Kmerler, komünist kuzey Koreliler, Eritre'de Etiyopyalılar, siyasal muhalefetin bölgelerine karşı Zimbabve, Güney Sudan ve Darfur'da siyasal islamcılar tarafından ya bilinçli olarak kullanıldığı ya da kasten göz yumulduğunu iddia eder.

Kaydadeğer cellâtlar

Josef Stalin'in Lubyanka hapishanesindeki baş cellâdı Sovyet generali Vasiliy Blohin kişisel olarak binlerce tutukluyu vurarak öldürmüştür ve bazı tarihçiler tarafından tarihin en çok öldüren cellâdı olarak görülür.

Soykırım için yasal kovuşturma ve soykırım inkârı

Katyn 1943 toplu mezarlar. Fotoğraf Uluslararası Kızılhaç Komitesi delegasyonu tarafından çekilmiştir.

Etiyopya'nın eski yöneticisi Mengistu Haile Mariam soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar ile itham edilmiş ve Etiyopya mahkemesinde Kızıl Terördeki rolü nedeniyle ölüm cezasına çarptırılmıştır; Kızıl Kmerlerin yaşayan en yüksek yetkilisi de bu suçlarla itham edilmiştir.

Ancak hiçbir komünist ülke ya da iktidarda bulunmuş kurum soykırım nedenşyle hüküm giymemiştir. Etiyopya kanunlarının soykırım tanımı yalnız etnik grupları değil siyasi grupları da yok etmeyi kapsadığı için Birleşmiş Milletler'in soykırım tanımı ile diğer soykırım tanımlarından farklılık gösterir. Bu açıdan Etiyopya'da kullanılan tanım politisid tanımına benzerlik göstermektedir.

Çek Cumhuriyeti kanunlarına göre Nazi ya da Komünist soykırımlarını ya da Naziler ile Komünistlerin diğer suçlarını kamu önünde inkâr eden, şüphe olduğunu belirten, bu suçların işlenmesini onaylayan ya da doğru olduklarını kanıtlamaya çalışan kişi 6 aydan 3 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılabilir. 2005 yılının Mart ayında Polonya Parlamentosu'nun alt kanadı Sejm, Josef Stalin'in NKVD'si tarafından 21.000 Leh savaş esiri ve entelektüel liderlerinin infaz edildiği Katyn Katliamı'nı Rusya'nın soykırım suçu olarak kabul etmesi için oybirliğiyle karar alarak çağrıda bulundu. Rusya Federasyonu Başsavcılığı'ndan Alexander Savenkov: "Soykırım versiyonu incelenmiştir ve bu konuda yasal anlamda konuşmak için kesinlikle bir temel olmadığı konusunda kesin yargıya vardım." 2010 yılının Mart ayında Memorial derneği Rusya başkanı Dmitry Medvedev'e çağrıda bulunarak katliamın insanlığa karşı işlenmiş suç olarak kabul etmesini istedi.

26 Kasım 2010'da Rus Devlet Duması arşivdeki belgelerin "yalnızca bu korkunç trajedinin boyutunu ortaya koymadığı aynı zamanda Katyn cürmünün Stalin ve diğer Sovyet liderlerinin doğrudan emirleriyle gerçekleştirildiği"ni söyleyen bir bildiri ilân etti.

2007 Ağustos ayında, Estonyalı Kızıl Ordu eski mensubu olan ve Estonya başkanı Lennart Meri'nin kuzeni Arnold Meri, Estonyalı yetkililer tarafından 1949 yılında Hiiuma'da Estonyalıların Sovyetler tarafından tehcirine katılması nedeniyle soykırım suçlaması ile karşı karşıya kaldı. Meri 27 Mart 2009'da 89 yaşında ölünce davanın görülmesi durduruldu. Meri suçlamaları reddederek siyasi amaçlı karalama kampanyası olarak tanımladı: "Kendimi soykırım nedeniyle suçlu olarak görmüyorum" demiştir.

25 Temmuz 2010'da, 14.000'den fazla kişinin işkence edildikten sonra öldürüldüğü Demokratik Kampuçya S-21 tutuklu kampının Yoldaş Duch olarak da bilinen müdürü Kang Kek Iew insalığa karşı suçlar ile itham edilerek 35 yıl hapse mahkûm edilmiştir. 11 yıldır tutuklu olduğu için cezası 19 yıla düşürülmüştür.

BİBLİYOĞRAFYA

Berger, Arthur Asa (31 Ocak 1987). Television in society. Transaction Publishers. ISBN 978-0-88738-109-6.Brent, Jonathan (2008). Inside the Stalin Archives: Discovering the New Russia (PDF). Atlas & Co. ISBN 0-9777433-3-0. 24 Şubat 2009 tarihinde kaynağından (pdf) arşivlendi. Erişim tarihi: 25 Kasım 2016.Conquest, Robert (2007). The Great Terror: A Reassessment, 40th Anniversary Edition. Oxford University Press.Courtois, Stéphane ed (1999). The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression. Harvard University Press. ISBN 0-674-07608-7.Ellman, Michael (2002). "Soviet Repression Statistics: Some Comments". Europea-Asia Studies. 34 (7).Figes, Orlando (1997). A People's Tragedy: The Russian Revolution 1891 — 1924. Penguin Books. ISBN 0-19-822862-7.Gellately, Robert (2007). Lenin, Stalin, and Hitler: The Age of Social Catastrophe. ISBN 1-4000-4005-1.Goldhagen, Daniel (2009). Worse Than War: Genocide,

Eliminationism, and the Ongoing Assault on Humanity. PublicAffairs. s. 608. ISBN 978-1-58648-769-0. ISBN 1-58648-769-8.Gray, John (1990). "Totalitarianism, civil society and reform". Ellen Frankel Paul (Ed.). Totalitarianism at the crossroads. Transaction Publisher. s. 116. ISBN 978-0-88738-850-7.Jones, Adam (2010). Genocide: A Comprehensive Introduction (2nd ed.). Routledge. ISBN 0-415-48619-X.Kimenyi, Alexandre (2001). Anatomy of Genocide: State-sponsored Mass-killings in the Twentieth Century. Edwin Mellen Press. ISBN 978-0-7734-7600-4.Leggett, George (1987). The Cheka: Lenin's Political Police. Oxford University Press. ISBN 0-19-822862-7.Lincoln, W. Bruce (1999). Red Victory: A History of the Russian Civil War. Da Capo Press. ISBN 0-306-80909-5.MacFarquhar, Roderick; Schoenhals, Michael (2006). Mao's Last Revolution. Harvard University Press.Mann, Michael (2005). The Dark Side of Democracy: explaining ethnic cleansing. Cambridge University Press. ISBN 0-521-53854-8.Melgunov, Sergei (1975). The Red Terror in Russia. Hyperion Pr. ISBN 0-88355-187-X.Midlarsky, Manus (2005). The killing trap: genocide in the twentieth century. Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-81545-1.Montefiore, Simon Sebag (2005). Stalin: The Court of the Red Tsar. New York: Vintage Books. ISBN 978-1-4000-7678-9. 4 Haziran 2011 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 25 Kasım 2016.Naimark, Norman M. (2010). Stalin's Genocides (Human Rights and Crimes against Humanity). Princeton University Press. ISBN 0-691-14784-1.Parrish, Michael (1996). The Lesser Terror: Soviet state security, 1939–1953. Westport, Connecticut: Praeger Press. ISBN 0-275-95113-8.Pipes, Richard (1994). Russia Under the Bolshevik Regime. Vintage Books. ISBN 0-679-76184-5.Rayfield, Donald (2004). Stalin and His Hangmen: The Tyrant and Those Who Killed for Him. Random House. ISBN 0-375-50632-2.Rosefielde, Steven (2009). Red Holocaust. Routledge. ISBN 978-0-415-77757-5.Rummel, Rudolph J. (2007). China's bloody century: genocide and mass murder since 1900. Transaction Publishers. ISBN 978-1-4128-0670-1.Semelin, Jacques (2009). Purify and Destroy: the political uses of massacre and genocide. CERI Series in Comparative Politics and International Studies, Series ed. Christophe Jaffrelot. Cynthia Schoch tarafından çevrildi. Columbia University Press. ISBN 0-231-14283-8.Short, Philip (2001). Mao: A Life. Owl Books. ISBN 0-8050-6638-1.Valentino, Benjamin A (2005). Final solutions: mass killing and genocide in the twentieth century. Cornell University Press. ss. 91-151. ISBN 0-8014-7273-3.Volkogonov, Dmitri (1999). Autopsy for an Empire: The Seven Leaders Who Built the Soviet Regime.Wheatcroft, Stephen G. (1999). "Victims of Stalinism and the Soviet Secret Police: The Comparability and Reliability of the Archival Data. Not the Last Word". Europe-Asia Studies. 51 (2).Weitz, Eric D. (2003). A century of genocide: utopias of race and nation. Princeton University Press. s. 251–252. ISBN 978-0-691-00913-1. ISBN 0-691-00913-9.Yakovlev, Alexander Nikolaevich (2002). A Century of Violence in Soviet Russia. Yale University Press. ISBN 0-300-08760-8.Malia, Martin (1999). "Foreword". Courtois, Stéphane Courtois; Kramer, Mark (Edl.). The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression. Harvard University Press. ss. ix-xx. ISBN 9780674076082. Erişim tarihi: 24 Ağustos 2015. ...with a grand total of victims variously estimated by contributors to the volume at between 85 million and 100 million. Valentino 2005, s. 9- 91.Mass killing and Genocide. No generally accepted terminology exists to describe the intentional killing of large numbers of noncombatants."Stephen Wheatcroft. The Scale and Nature of German and Soviet Repression and Mass Killings, 1930–45. Europe-Asia Studies, Vol. 48, No. 8 (Dec. 1996), pp. 1319–1353.Totten, Samuel (2008). Dictionary of Genocide: A-L. Greenwood. ss. 106. ISBN 978-0-313-34642-2.Fein, Helen (1993). "Soviet and Communist genocides and 'Democide'". Genocide: a sociological perspective; Contextual and Comparative Studies I: Ideological Genocides;. Sage Publications. s. 75. ISBN 978-0-8039-8829-3.Benjamin Valentino, Paul Huth, Dylan Bach-Lindsay, (2004), "Draining the Sea: mass killing and guerrilla warfare," International Organization 58,2 (375–407): s. 387.Congress (US), (1993), Friendship Act (HR3000) p. 15, s. 905a1.Rauch, Jonathan (Aralık 2003). "The Forgotten Millions: Communism is the deadliest fantasy in human history (but does anyone care?)". The Atlantic Monthly. Erişim tarihi: 24 Nisan 2010.Victims of Communism Memorial Foundation, (n.d.), "History of Communism 31 Ocak 2010 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi.," çevrimiçi: Victims of Communism Memorial Foundation, §"A Moral Blind Spot".Möller, Horst (1999). Der rote Holocaust und die Deutschen. Die Debatte um das 'Schwarzbuch des Kommunismus'. Piper Verlag. ISBN 978-3-492-04119-5.Harff, Barbara (Yaz 1996). "Death by Government". The Journal of Interdisciplinary History. MIT Press Journals.Karlsson, Klas-Göran; Schoenhals, Michael (2008). Crimes against humanity under communist regimes – Research review (PDF). Forum for Living History. s. 111. ISBN 978-91-977487-2-8. Ray, Barry (2007). "FSU professor's 'Lenin, Stalin, and Hitler' sheds new light on three of the 20th century's bloodiest rulers". Florida State University...Fitzpatrick, Sheila (2008). The Russian Revolution. Oxford University Press. s. 77. ISBN 0-19-923767-0.Applebaum, Anne; Hollander, Paul. Hollander, Paul (Ed.). From the Gulag to the Killing Fields: Personal Accounts of Political Violence and Repression in Communist States. Intercollegiate Studies Institute. s. xiv. ISBN 1-932236-78-3. (introduction)Watson, George (1998). The Lost Literature of Socialism. Lutterworth press. s. 77. ISBN 978-0-7188-2986-5. Grant, Robert (Kasım 1999). "Review: The Lost Literature of Socialism". The Review of English Studies. 50 (200). New Series. ss. 557-559.Hicks, Stephen R. C. (2009). Explaining Postmodernism: Skepticism and Socialism from Rousseau to Foucault. Scholarly Publishing. ss. 87-88. ISBN 1-59247-646-5. ISBN 1-59247-642-2.Martin Malia "Foreword: Uses of Atrocity" Courtois, Stéphane ed (1999). The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression. Harvard University Press. ISBN 0-674-07608-7.Rummel, R. J. (1997). Death by Government. Transaction Publishers. ss. 10, 15, 25. ISBN 1-56000-927-6.Montefiore 2005, s. 649"Perhaps 20 million had been killed; 28 million deported, of whom 18 million had slaved in the Gulags."Volkogonov 1999, s. 139"Between 1929 and 1953 the state created by Lenin and set in motion by Stalin deprived 21.5 million Soviet citizens of their lives."Yakovlev 2002, s. 234"My own many years and experience in the rehabilitation of victims of political terror allow me to assert that the number of people in the USSR who were killed for political motives or who died in prisons and camps during the entire period of Soviet power totaled 20 to 25 million. And unquestionably one must add those who died of famine—more than 5.5 million during the civil war and more than 5 million during the 1930s."Hiroaki Kuromiya, The Voices of the Dead: Stalin's Great Terror in the 1930s. Yale University Press, 24 Aralık 2007. ISBN 0-300-12389-2. s. 2."Christopher Kaplonski, Thirty thousand bullets, in: Historical Injustice and Democratic Transition in Eastern Asia and Northern Europe, London 2002, pp. 155–168" (PDF). 11 Mayıs 2011 tarihinde kaynağından (PDF) arşivlendi. Erişim tarihi: 26 Kasım 2016.Fischer, Benjamin B., "The Katyn Controversy: Stalin's Killing Field 13 Haziran 2007 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi.". "Studies in Intelligence", Winter 1999–2000. Retrieved on December 10, 2005.Chang, Jung ve Halliday, Jon. Mao: The

Unknown Story'.' Jonathan Cape, London, 2005. ISBN 0-224-07126-2. p. 3.. Fenby, Jonathan. Modern China: The Fall and Rise of a Great Power, 1850 to the Present. Ecco, 2008. ISBN 0-06-166116-3. p. 351 "Mao's responsibility for the extinction of anywhere from 40 to 70 million lives brands him as a mass killer greater than Hitler or Stalin, his indifference to the suffering and the loss of humans breathtaking."Steven W. Mosher. China Misperceived: American Illusions and Chinese Reality. Basic Books, 1992. ISBN 0-465-09813-4. s. 72, 73.Yang Kuisong. Reconsidering the Campaign to Suppress Counterrevolutionaries 10 Temmuz 2019 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi. The China Quarterly, 193, Mart 2008, s.102–121. PDF. Dikötter, Frank. Mao's Great Famine: The History of China's Most Devastating Catastrophe, 1958-62. Walker & Company, 2010. pp. x, xi. ISBN 0-8027-7768-6. Kaplan, Robert D., Soldiers of God: With Islamic Warriors in Afghanistan and Pakistan, New York, Vintage Departures, (2001), s.115 Joseph Collins. Soviet Policy toward Afghanistan. Proceedings of the Academy of Political Science, Vol. 36, No. 4, Soviet Foreign Policy. (1987), s. 198–210.M. Hassan Kakar Afghanistan: The Soviet Invasion and the Afghan Response, 1979–1982 University of California press © 1995 The Regents of the University of California.Amstutz, Mark R. (28 Ocak 2005). International ethics: concepts, theories, and cases in global politics (2nd bas.). Rowman & Littlefield. s. 96. ISBN 978-0-7425-3583-1.Peter Finn, Aftermath of a Soviet Famine, The Washington Post, 27 Nisan, 2008, "There are no exact figures on how many died. Modern historians place the number between 2.5 million and 3.5 million. Yushchenko and others have said at least 10 million were killed."Yaroslav Bilinsky (1999). "Was the Ukrainian Famine of 1932–1933 Genocide?". Journal of Genocide Research. 1 (2). ss. 147-156. doi:10.1080/14623529908413948. 15 Haziran 2008 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 4 Aralık 2016.Stanislav Kulchytsky, "Holodomor-33: Why and how?", Zerkalo Nedeli, November 25 – December 1, 2006, Rusça ^ Valentino 2005, s. 99.Jan Maksymiuk, "Ukraine: Parliament Recognizes Soviet-Era Famine As Genocide", RFE/RL, 29 Kasım 2006